

ΙΔΡΥΜΑ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΟΥ ΑΓΩΝΑ ΕΟΚΑ 1955-1959

Σειρά ΑΔ: Πηγές και Βοηθήματα για τον Αγώνα της ΕΟΚΑ, αρ. 5

ΑΝΔΡΕΑ ΒΑΡΝΑΒΑ

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΟΥ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΟΥ
ΑΓΩΝΑ ΤΗΣ ΕΟΚΑ
(1955 - 1959)

ΛΕΥΚΩΣΙΑ 2002

ΙΔΡΥΜΑ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΟΥ

ΑΓΩΝΑ 1955-1959

Το Ίδρυμα Απελευθερωτικού Αγώνα 1955-1959 συνεστήθη το 1997 από το Συμβούλιο Ιστορικής Μνήμης Αγώνα ΕΟΚΑ 1955-59 και τους Συνδέσμους Αγονιστών ΕΟΚΑ 1955-1959. Ενεγράφη «δυνάμει του περί Σωματείων και Ιδρυμάτων Νόμου του 1972» με αριθμό Μητρώου 138 και αναγνωρίστηκε ως φιλανθρωπικό και μη κερδοσκοπικό Ίδρυμα για σκοπούς του άρθρου (11) (1) (στ) της περί φορολογίας του εισοδήματος νομοθεσίας (Επιστολή Υ.Ο. 726/85/43, ημερ. 16 Ιουλίου 1998).

Σκοποί:

1. Η διαφώτιση, η διάδοση, η συντήρηση και η διατήρηση της μνήμης του Εθνικοαπελευθερωτικού Αγώνα της ΕΟΚΑ 1955-1959.

2. Η εθνική και φυσική επιβίωση του κυπριακού Ελληνισμού με τη συντήρηση και καλλιέργεια των Ελληνορθόδοξων αξιών και παραδόσεων.

Εκδόσεις:

Το Ίδρυμα καθιέρωσε δυο σειρές εκδόσεων, που ανταποκρίνονται στους δυο βασικούς του σκοπούς, και εξέδωσε τα ακόλουθα:

ΣΕΙΡΑ Α': Πηγές και βοηθήματα για τον Αγώνα της ΕΟΚΑ.

Αρ. 1. *Εγερτήριο Σάλπισμα*, Λευκωσία 1999.

Αρ. 2. Ανδρέας Βαρνάβας, *Σύντομη Ιστορία του απελευθερωτικού αγώνα της ΕΟΚΑ (1955-1959)*, Λευκωσία 2000.

Αρ. 3. Andreas Varnavas, *A Brief History of the Liberation Struggle of EOKA (1955-1959)*, Nicosia 2001.

Αρ. 4. Andreas Varnavas, *Breve Historia de la lucha de Liberation de la EOKA (1955-1959)*, Nicosia 2001.

Αρ. 5. Ανδρέας Βαρνάβας, *Ιστορία του απελευθερωτικού αγώνα της ΕΟΚΑ (1955-1959)*, Λευκωσία, 2002

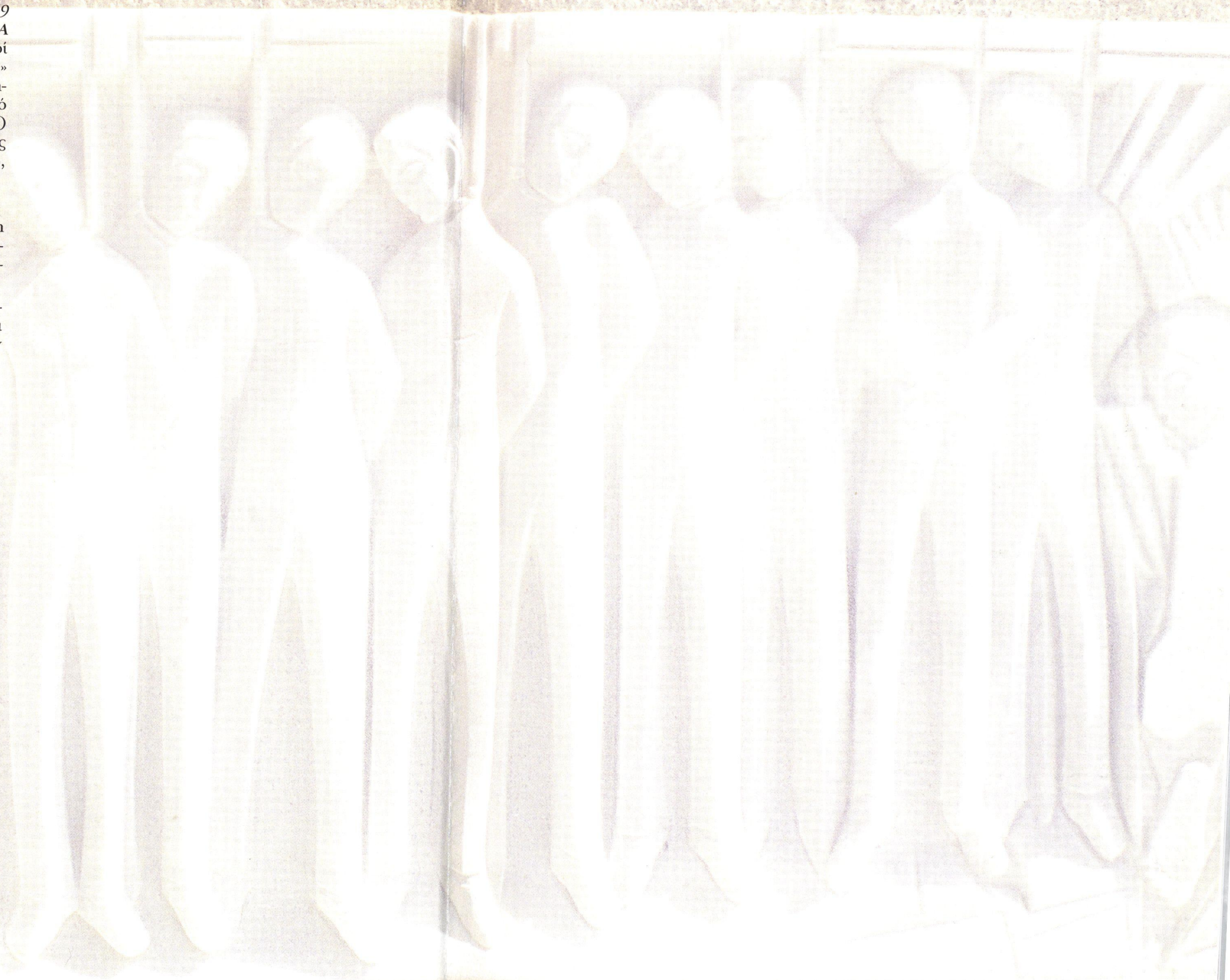
ΣΕΙΡΑ Β': Ελληνικά Γράμματα και Πολιτισμός

Αρ. 1. Αριστείδης Ε. Κωνσταντινίδης, *Η Οικουμενική διάσταση της ελληνικής γλώσσας*, Λευκωσία, 1999.

Αρ. 2. *Ο Αγώνας της ΕΟΚΑ στην Ελληνική Λογοτεχνία της Κύπρου*, Λευκωσία 2002

ΕΞΩΦΥΛΛΟ ΚΑΙ ΕΣΩΦΥΛΛΑ

Λεπτομέρειες από το ανάγλυφο έργο ΠΟΡΕΙΑ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ του Ευάγγελου Μουστάκα στο ΗΡΩΟΝ Απελευθερωτικού Αγώνα ΕΟΚΑ 1955-1959.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΟΥ
ΑΓΩΝΑ ΤΗΣ ΕΟΚΑ
(1955 - 1959)

ΑΝΔΡΕΑ ΒΑΡΝΑΒΑ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ:

Τοράζος Ι. Μάος

Εκδόσεις Κ. Επιφανίου

ΠΛΗΚΤΡΟΛΟΓΗΣΗ - ΣΕΛΙΔΩΣΗ

Δημιουργία μ.ε. συνεργάτες Λτδ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΟΥ
ΑΓΩΝΑ ΤΗΣ ΕΟΚΑ
(1955 - 1959)

© Copyright

ΙΔΡΥΜΑ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΟΥ ΑΓΩΝΑ
ΕΟΚΑ 1955-1959

ISBN: 9963-576-99-0

ΕΚΔΟΣΗ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΟΥ
ΑΓΩΝΑ ΕΟΚΑ 1955-1959

ΛΕΥΚΩΣΙΑ 2002

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η συγγραφή της Ιστορίας του απελευθερωτικού Αγώνα της ΕΟΚΑ είναι ένα δύσκολο έργο, λόγω των πολλών γεγονότων, πολιτικών και στρατιωτικών, που συνυφαίνονται στη διάρκεια μιας τετραετίας (1955-1959). Σ' αυτά τα γεγονότα εμπλέκεται ένα μεγάλο πλήθος προσώπων, που διαδραμάτισαν κάποιο σημαντικό ή και λιγότερο σημαντικό ρόλο. Γι' αυτό το λόγο δεν μπορούν να καταγραφούν τα πάντα σ' ένα βιβλίο, το οποίο προορίζεται για το ευρύ αναγνωστικό κοινό. Έτσι η καταγραφή της προσωπικής συμβολής των μελών της ΕΟΚΑ περιορίστηκε σε πολύ μεγάλο βαθμό. Το αντίθετο θα απαιτούσε πολύχρονη έρευνα και θα κάλυπτε πολλές εκατοντάδες σελίδων.

Στο παρόν βιβλίο παρουσιάζονται τα κυριότερα γεγονότα, χωρίς ν' αναφέρονται τα ονόματα εκείνων που πήραν μέρος σ' αυτά, εκτός σε όσες περιπτώσεις αυτό κρίθηκε αναγκαίο.

Τα βιβλία του Αρχηγού της ΕΟΚΑ Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Απομνημονεύματα Αγώνος ΕΟΚΑ 1955-1959» και «Χρονικόν Αγώνος ΕΟΚΑ 1955-1959» δίνουν τη σχετική πληροφόρηση με περισσότερα στοιχεία. Για τις ειδικότερες πτυχές που παρουσιάζει ο απελευθερωτικός Αγώνας και για τις βιογραφίες των ηρώων της ΕΟΚΑ έχουν ήδη κυκλοφορήσει αρκετά βιβλία από το «Συμβούλιο Ιστορικής Μνήμης Αγώνα ΕΟΚΑ 1955-1959» και από πολλούς συγγραφείς.

Το παρόν βιβλίο καταγράφει την εξέλιξη των γεγονότων του Αγώνα και δίνει μια γενική εικόνα, χωρίς λεπτομερειακές περιγραφές. Σε ποιο βαθμό αυτός ο σκοπός έχει επιτευχθεί θα το κρίνει ο αναγνώστης.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΒΑΡΝΑΒΑΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Κύπρος πέρασε συνεχή δουλεία οκτώ σχεδόν αιώνων (1191-1960 μ.Χ.) μετά την κατάκτησή της από το βασιλιά της Αγγλίας Ριχάρδο το Λεοντόθυμο, που πήρε μέρος στην Γ' σταυροφορία για απελευθέρωση των Αγίων Τόπων. Οι Ναΐτες, οι Λουζινιανοί, οι Ενετοί, οι Τούρκοι και οι Άγγλοι ήταν οι κυρίαρχοι, που καταδυνάστευαν το λαό της και εκμεταλλεύονταν τον πλούτο της.

Παρά τις δύσκολες συνθήκες, κάτω από τις οποίες βρέθηκε ο υπόδουλος Κυπριακός λαός, διατήρησε ακλόνητη την πίστη του στην ελληνική καταγωγή του και αντιστάθηκε με πολλούς τρόπους στην αλλοίωση του ελληνικού τρόπου της ζωής του. «Πολλούς αφέντες άλλαξες, δεν άλλαξες καρδιά», είπε επιγραμματικά ο Κωστής Παλαμής για την ελληνική ψυχή της Κύπρου. Στην ιστορική πορεία του Κυπριακού λαού έπαιξαν πολύ σημαντικό ρόλο η παιδεία και η Εκκλησία.

Σ' όλα τα χρόνια της δουλείας του νησιού μας ο πόθος για ελευθερία δεν έσβησε ποτέ από την ψυχή του Κυπριακού λαού. Μα η δύναμη των κατακτητών δεν επέτρεπε την πραγματοποίησή του.

Με την ανάληψη της εξουσίας της Κύπρου από τους Βρετανούς (1878), που διαδέχτηκαν τους Τούρκους, οι ελπίδες των Κυπρίων για ελευθερία και ένωση του νησιού τους με την Ελλάδα αναπτερώθηκαν.

Λίγα χρόνια προηγουμένως (1864), η Βρετανική Κυβέρνηση είχε παραχωρήσει στην Ελλάδα τα Νησιά του Ιονίου, που αποτέλεσαν από τότε τμήμα της Ελληνικής επικράτειας.

Οι Κύπριοι για 77 χρόνια επιδίωκαν με ειρηνικό τρόπο την ελευθερία τους από τον αγγλικό ζυγό και την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα, αλλά χωρίς κανένα αποτέλεσμα. Η μια διάψευση της ελπίδας τους ακολουθούσε την άλλη. Γι' αυτό το 1955 ξεκίνησαν ένοπλο Αγώνα, για να διεκδικήσουν αυτό που δικαιωματικά τους ανήκε.

Στις σελίδες που ακολουθούν καταγράφονται τα κυριότερα γεγονότα, που οδήγησαν στην προετοιμασία και στη διεξαγωγή αυτού του Αγώνα, που συγκλόνισε την οικουμένη με τις θυσίες, τα ολοκαυτώματα και τους απαγχονισμούς των γενναίων παλληκαριών της ΕΟΚΑ.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Α '

Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΑΓΓΛΟΚΡΑΤΙΑΣ

1. Ο ΕΝΩΤΙΚΟΣ ΠΟΘΟΣ ΤΩΝ ΚΥΠΡΙΩΝ

Ο Κυπριακός λαός, έχοντας συνείδηση της ελληνικής του καταγωγής, σ' όλα τα χρόνια της αγγλικής κατοχής επιδίωκε με πολλούς τρόπους να επιτύχει την εκπλήρωση του πόθου του για ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Αποκορύφωμα των ενεργειών του υπήρξε η αθρόα συμμετοχή του στο ενωτικό δημοψήφισμα της 15ης Ιανουαρίου 1950. Η αγγλική όμως πολιτική ήταν αντίθετη προς τα εθνικά αισθήματα του λαού και θεωρούσε πάντα κλειστό το Κυπριακό ζήτημα.

Ενέργειες και εκδηλώσεις των Κυπρίων για την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα

Η αγγλική κατοχή της Κύπρου άρχισε στις 12 Ιουλίου 1878. Η Τουρκία παραχώρησε το νησί στη Βρετανία, λόγω της προσφοράς και της συμπαράστασης της δεύτερης προς την πρώτη στο ρωσοτουρκικό πόλεμο του 1877-1878. Η Βρετανία αναλάμβανε τότε την υποχρέωση να πληρώνει ετήσιο ενοίκιο 92.800 περίπου λιρών στην Τουρκία.

Πρώτος Βρετανός Αρμοστής της Κύπρου διορίστηκε ο Σερ Γκάρνετ Γούλσλεϋ, στον οποίο ο Αρχιεπίσκοπος Σωφρόνιος κατά την προσφώνησή του μεταξύ άλλων είπε:

«Αποδεχόμεθα την μεταπολίτευσιν τοσούτω μάλλον καθ' όσον έχομεν την πεποίθησιν ότι η Μεγάλη Βρετανία θα βοηθήσῃ την Κύπρον, ως έπραξε και περί των Ιονίων νήσων, να ενωθῇ με την μητέρα Ελλάδα, με την οποίαν φυσικώς συνδέεται».¹

Υπάρχει και η άποψη ότι τα λόγια αυτά ειπώθηκαν από τον Μητροπολίτη Κιτίου Κυπριανό, στην υποδοχή του Κυβερνήτη στη Λάρνακα, στις 22 Ιουλίου 1878.

1. Νίκου Κρανιδιώτη «Η Κύπρος εις τον αγώνα της ελευθερίας», Αθήνα 1958, σσ. 25-26.

Σ' όλα τα επόμενα χρόνια της αγγλοκρατίας, οι Κύπριοι εξέφραζαν συνεχώς στις Βρετανικές Αρχές τα εθνικά τους αισθήματα και διαδήλωναν με πολλούς τρόπους τον πόθο τους για ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Η στάση των Άγγλων ήταν πάντα αρνητική, γιατί το αποικιοκρατικό πνεύμα κατηύθυνε τις αποφάσεις των Κυβερνήσεών τους.

Το 1889 Κυπριακή Πρεσβεία μετέβη στο Λονδίνο, για να ζητήσει από τη Βρετανική Κυβέρνηση την πραγματοποίηση του ενωτικού πόθου των Κυπρίων.

Το 1895 για τον ίδιο σκοπό έγιναν πάνδημα συλλαλητήρια στη Λευκωσία, στη Λεμεσό, στην Πάφο, στη Λάρνακα και στην Αρμόχωστο. Ακολούθησε υπόμνημα προς τον Υπουργό Αποικιών Τσάμπερλαιν, στο οποίο αναφέρονταν και τα εξής:

*«Ο Ελληνικός λαός, ο αποτελών τα τέσσερα πέμπτα του όλου πληθυσμού της νήσου, απ' άκρου εις άκρον εξέπεμψε φωνήν, ότι ένα και μόνον πόθον έχει, την μετά της μητρός αυτού Ελλάδος ένωσιν, απόφασιν έχων δια πάντων, και αυτών των εσχάτων μέσων, ν' αντιστή εις πάσαν ετέραν λύσιν του Κυπριακού ζητήματος».*²

Το 1897 το ξέσπασμα του ελληνοτουρκικού πολέμου, που απέβλεπε στην απελευθέρωση τουρκοκρατούμενων τμημάτων της Ελλάδας, συγκίνησε βαθύτατα τους Έλληνες της Κύπρου και 6.318 Κύπριοι εθελοντές κατατάχθηκαν στον ελληνικό στρατό, πολέμησαν στην τρίτη ταξιαρχία υπό τον συνταγματάρχη Κωνσταντίνο Σμολένσκη και διακρίθηκαν για την ανδρεία τους.

Το 1902 έγιναν συλλαλητήρια σ' όλες τις πόλεις της Κύπρου με αίτημα την ένωση του νησιού με την Ελλάδα.

Με την ευκαιρία της επίσκεψης στην Κύπρο του τότε Υφυπουργού Αποικιών Γουϊνστον Τσώρτσιλ (9-13 Οκτωβρίου 1907), ο Ελληνικός Κυπριακός λαός εξέφρασε σ' όλο το νησί τα εθνικά του αισθήματα. Σε αυθόρμητες εκδηλώσεις αξίωσε την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Ο Τσώρτσιλ, σε προσφώνησή του προς τους Έλληνες Κυπρίους αντιπροσώπους, απέκλεισε οποιαδήποτε μεταπολίτευση, αλλά δήλωσε:

2. Νίκου Κρανιδιώτη, έ.α., σ. 31.

*«Νομίζω ότι είναι απολύτως φυσικόν, εφ' όσον ο Κυπριακός λαός είναι ελληνικής καταγωγής, να αποβλέπη εις την ένωσίν του μετά της χώρας εκείνης, η οποία δύναται να ονομασθή μητρική του χώρα, όπως εις εν περιπόθητον ιδανικόν».*³

Νέες εκδηλώσεις για την Ελλάδα και την ένωση της Κύπρου πραγματοποιήθηκαν κατά τους βαλκανικούς πολέμους του 1912-1913, στους οποίους πήραν μέρος χιλιάδες Κύπριοι εθελοντές, που έτρεξαν πρόθυμα να πολεμήσουν για την ελευθερία των αλύτρωτων περιοχών του Ελληνισμού. Μεταξύ των εθελοντών ήταν και ο δήμαρχος Λεμεσού Χριστόδουλος Σώζος, που έπεσε μαχόμενος στα βουνά της Ηπείρου στις 6 Δεκεμβρίου 1912.

Το 1914 έγινε η προσάρτηση της Κύπρου από τη Βρετανική Κυβέρνηση και δεν ίσχυε πια το προβαλλόμενο μέχρι τότε επιχείρημα των Άγγλων, ότι η ένωση της Κύπρου δεν μπορεί να γίνει, γιατί πραγματικός κυρίαρχος ήταν ο Σουλτάνος.

Με την ευκαιρία της προσάρτησης του νησιού, ο Ελληνικός Κυπριακός λαός αξίωσε για πολλοστή φορά την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα, αλλά και πάλιν χωρίς αποτέλεσμα.

Μετά τη λήξη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου (1914-1918), στον οποίο πήραν μέρος έντεκα χιλιάδες Κυπρίων εθελοντών και πολέμησαν για την ελευθερία των λαών, Κυπριακή Πρεσβεία πήγε στο Λονδίνο και ζητούσε την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα (Ιανουάριος 1919). Παράλληλα στέλλονταν από την Κύπρο υπομνήματα και τηλεγραφήματα προς τον Πρωθυπουργό της Βρετανίας για το ίδιο θέμα.

Στις 10 Οκτωβρίου 1921, με τη συμπλήρωση 100 χρόνων από την έναρξη της ελληνικής επανάστασης του 1821, συγκροτήθηκε Παγκύπρια Συνέλευση στη Λευκωσία, η οποία διακήρυξε ότι *«η αξίωσις του Κυπριακού λαού είναι μία μόνη και αναλλοίωτος, η ένωσις μετά της Ελλάδος».*⁴

Το 1928 η Κυπριακή Κυβέρνηση οργάνωσε στο νησί εορτασμούς, με τη συμπλήρωση 50 χρόνων αγγλικής κατοχής. Οι Έλληνες της Κύπρου, όπως ήταν φυσικό, δεν πήραν μέρος. Ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου

3. Νίκου Κρανιδιώτη, έ.α., σ. 37.

4. Νίκου Κρανιδιώτη, έ.α., σ. 42.

Κύριλλος Γ' απέστειλε προς τη Βρετανική Κυβέρνηση υπόμνημα, στο οποίο μεταξύ άλλων έλεγε:

*«Επί 50 έτη εκρατήθημεν μακράν των μητρικών αγκαλών, κρατούμεθα δε και νυν, παρά την εκφρασθείσαν πλειστάκις, πολλαχώς και πολυτρόπως, ομόφωνον γνώμην, όπως ενωθώμεν μετά της Μητρός Ελλάδος».*⁵

Το 1929 Κυπριακή Πρεσβεία, με επικεφαλής τον Μητροπολίτη Κιτίου Νικόδημο Μυλωνά, μετέβη στο Λονδίνο, για να ζητήσει την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Ο Υπουργός Αποικιών Λόρδος Πάσφηνλτ δήλωσε για το ζήτημα αυτό στις 28 Νοεμβρίου:

*«Η απάντησής μου επί του ενωτικού ζητήματος δεν δύναται να είναι παρά η αυτή προς εκείνην, την οποίαν οι κατά διαδοχήν Υπουργοί επί των Αποικιών έχουν δώσει εις παρομοίας κατά το παρελθόν απαιτήσεις, ότι δηλονότι η Κυβέρνησις της Α. Μεγαλειότητος αδυνατεί να προσχωρήση προς ταύτας. Το θέμα τούτο, κατά την γνώμην των, έχει κλείσει οριστικώς και δεν δύναται επωφελώς πλέον να συζητηθή».*⁶

Η εθνική εξέγερση του Οκτωβρίου 1931

Τον Οκτώβριο του 1931 τα πράγματα οδήγησαν τον Κυπριακό λαό σε εξέγερση, γιατί οι Άγγλοι κυρίαρχοι με την όλη στάση τους απογοήτευαν τον πληθυσμό του νησιού. Αφορμή δόθηκε από κάποια οικονομικά θέματα.

Το Νομοθετικό Συμβούλιο που λειτουργούσε τότε περιλάμβανε 9 Ελληνοκυπρίους, 3 Τουρκοκυπρίους και 6 ανώτατους κυβερνητικούς υπαλλήλους. Σε περίπτωση ισοψηφίας, ο Άγγλος Κυβερνήτης είχε τη νικώσα ψήφο. Μ' αυτή τη σύνθεση του Νομοθετικού Συμβουλίου δεν μπορούσαν να ψηφίζονται μερικές θέσεις των Ελληνοκυπρίων βουλευτών ούτε και να είναι αποτελεσματικές οι αντιδράσεις τους, όταν διαφωνούσαν σε κάποια ζητήματα.

Στις 17 Οκτωβρίου, ο Μητροπολίτης Κιτίου Νικόδημος Μυλωνάς υπέβαλε την παραίτησή του από το βουλευτικό αξίωμα του Νομοθετι-

κού Συμβουλίου και ταυτόχρονα εξέδωσε διάγγελμα προς τον Ελληνικό Κυπριακό λαό, με το οποίο τον καλούσε σε ανυπακοή στους «άνομους νόμους» του ξένου δυνάστη.

Το διάγγελμα του Μητροπολίτη άρχιζε ως εξής:

«Έλληνες αδελφοί,

Πενήντα και τρία χρόνια Αγγλικής κατοχής έπεισαν όλους και διεπίστωσαν περιτράνω: α) ότι οι δούλοι λαοί δεν ελευθερούνται με τας ικεσίας και παρακλήσεις και τας εκκλήσεις προς τα αισθήματα των τυράννων, β) ότι η απάντησις των τελευταίων είναι η περιφρόνησις προς τους ικετεύοντας ευτελείς δούλους και η αποθράσυνσίς των, γ) ότι η μόνη σωτηρία μας από πάσης απόψεως είναι η εθνική απολύτρωσις και ότι οι ξένοι είναι εδώ δια να θεραπεύουν τα γενικά και ειδικά συμφέροντά των με κατάντημα βέβαιον την πθικὴν και υλικὴν μας εξαθλίωσιν».

Στις 18 Οκτωβρίου, ιδρύθηκε στη Λευκωσία η «Εθνική Ριζοσπαστική Ένωσις Κύπρου» (Ε.Ρ.Ε.Κ.), που εξέδωσε προκήρυξη προς τον Κυπριακό λαό, την οποία είχαν υπογράψει πνευματικοί άνθρωποι από όλη την Κύπρο. Έλεγαν ξεκάθαρα σ' αυτή ότι «τάσσουν ως σκοπόν των την μετά φανατισμού επιδίωξιν της μετά του ελληνικού πολιτειακού συνόλου ενώσεως της Κύπρου».⁷

Τις επόμενες μέρες παραιτήθηκαν και οι άλλοι Έλληνες βουλευτές από το Νομοθετικό Συμβούλιο.

Στις 20 Οκτωβρίου, πραγματοποιήθηκε στη Λεμεσό ογκώδης συγκέντρωση στο στάδιο της πόλης με ομιλητή τον Μητροπολίτη Νικόδημο Μυλωνά, ο οποίος αναφέρθηκε στην παραίτησή του και στην όλη πολιτική κατάσταση, που διαμορφώθηκε τις τελευταίες μέρες.

Την 21η Οκτωβρίου, πολύ μεγάλο πλήθος λαού συγκεντρώθηκε στην Εμπορική Λέσχη Λευκωσίας, όπου φλογεροί ομιλητές δημιούργησαν πολύ ενθουσιώδη ατμόσφαιρα και ο λαός προχώρησε προς το Κυβερνείο, για να διαδηλώσει την αμετάκλητη απόφασή του για ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Επικεφαλής του μεγάλου πλήθους ήταν ο αρχιμανδρίτης Διονύσιος Κυκκώτης, πρωθιερέας του ιερού ναού Φανερωμένης. Ακολούθησε λιθοβολισμός του Κυβερνείου και εμπρησμός τεσσάρων αυτοκινήτων των κατοχικών δυνάμεων, καθώς και του

7. Νίκου Κρανιδιώτη, έ.α., σσ. 47, 49.

5. Νίκου Κρανιδιώτη, έ.α., σ. 43, Σάββα Λοϊζίδη «Ατυχη Κύπρος», Αθήνα 1980, σ. 22.

6. Νίκου Κρανιδιώτη, έ.α., σσ. 43-44, Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Απομνημονεύματα Αγώνος ΕΟΚΑ 1955-1959», Αθήνα 1961, σ. 6.

ξύλινου Κυβερνείου. Η επέμβαση της αστυνομίας για τη διάλυση του πλήθους είχε ως αποτέλεσμα το θάνατο του Ονούφριου Κληρίδη και τον τραυματισμό έξι άλλων διαδηλωτών. Ο Κυβερνήτης Σερ Ρόναλντ Στορς εγκατέλειψε το Κυβερνείο.

Παρόμοιες εκδηλώσεις διαμαρτυρίας έγιναν και σε άλλες πόλεις και σε αρκετά χωριά της Κύπρου. Οι Άγγλοι τελικά επέβαλαν την τάξη με τη βοήθεια του στρατού, αφού άφησαν νεκρούς και πολλούς τραυματίες. Ακολούθησαν συλλήψεις, εντοπισμοί, απελάσεις, φυλακίσεις και χρηματικά πρόστιμα. Μεταξύ των εξορισθέντων ήταν ο Μητροπολίτης Κιτίου Νικόδημος Μυλωνάς και ο Μητροπολίτης Κυρηνείας Μακάριος Μυριανθεύς, ο μετέπειτα Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Μακάριος Β' (1947-1950).

Η αυθόρμητη αυτή δυναμική εξέγερση του λαού χαρακτηρίστηκε ως «*η ώριμος έκφρασις μιας από μακρού ογκουμένης απογοητεύσεως και η εκδήλωσις ενός υπερεκχειλίσαντος εθνικού αισθήματος*».⁸

Τα εννέα χρόνια μετά τα πιο πάνω γεγονότα του Οκτωβρίου (1931-1940) ήταν περίοδος στυγνής δικτατορίας για τον Κυπριακό λαό, γιατί καταργήθηκαν οι στοιχειώδεις συνταγματικές του ελευθερίες και λήφθηκαν καταπιεστικά μέτρα για την ελληνική παιδεία του νησιού.

Τα κυριότερα μέτρα της Αγγλικής Κυβέρνησης εναντίον της ελληνικής παιδείας της Κύπρου

Η Αγγλική Κυβέρνηση της Κύπρου σ' όλα τα χρόνια της κατοχής του νησιού απέβλεπε στο να θέσει υπό τον έλεγχό της την ελληνική εκπαίδευση, δημοτική και μέση. Αυτό έγινε φανερό με την ψήφιση διαφόρων νόμων, κυρίως από το 1921. Τότε απαγορεύτηκαν οι παρελάσεις με την ελληνική σημαία. Το 1923 η Κυβέρνηση κατάργησε τις εκλέξιμες Σχολικές Εφορείες των χωριών και ανέλαβαν τα καθήκοντά τους οι Χωριτικές Αρχές, τις οποίες διορίζε η ίδια. Με νόμο του 1929 όλοι οι δάσκαλοι έγιναν δημόσιοι υπάλληλοι και διορίζονταν από τον Κυβερνήτη.

Κατά την περίοδο 1931-1940, τα μέτρα που πήρε η Κυβέρνηση ήταν πιο σκληρά. Το 1931 ανέστειλε τη λειτουργία του Εκπαιδευτικού Συμβουλίου και διέκοψε την επιχορήγησή της στο Ιεροδιδασκαλείο της Λάρνακας, το οποίο έπαυσε να αναγνωρίζει. Έτσι η λειτουργία

8. Νίκου Κρανιδιώτη, έ.α., σ. 45.

του Ιεροδιδασκαλείου διακόπηκε το 1933. Με τους κανονισμούς του 1932, ένας δάσκαλος έπρεπε να γνωρίζει την αγγλική γλώσσα, για να τύχει προαγωγής. Τον ίδιο χρόνο ο Άγγλος Διευθυντής της Παιδείας με εγκύκλιό του απαγόρευσε τον Ελληνικό Εθνικό Ύμνο και τις εικόνες των ηρώων της ελληνικής επανάστασης του 1821 στα σχολεία. Με νόμο του 1933 όλες οι εξουσίες που αφορούσαν τους δασκάλους και τη δημοτική εκπαίδευση περιήλθαν στον Κυβερνήτη. Το 1935 καταργήθηκε η διδασκαλία της Ελληνικής Ιστορίας και άρχισε η διδασκαλία της αγγλικής γλώσσας στην Ε' και στην Στ' τάξη των δημοτικών σχολείων. Τον ίδιο χρόνο το Παγκύπριο Διδασκαλείο της Λευκωσίας αναγκάστηκε να διακόψει τη λειτουργία του. Το 1937 σταμάτησε να λειτουργεί και το Διδασκαλείο Φανερωμένης της Λευκωσίας, που εκπαίδευε τις υποψήφιες δασκάλες. Τότε (1937) η Κυβέρνηση ίδρυσε το Αγγλικό Διδασκαλικό Κολλέγιο στη Μόρφου, στο οποίο φοιτούσαν Έλληνες και Τούρκοι και διδάσκονταν τα μαθήματα στην αγγλική.

Η επέμβαση στη μέση εκπαίδευση άρχισε κυρίως το 1935. Με την ψήφιση του νόμου περί μέσης παιδείας, ένα σχολείο μπορούσε να πάρει κυβερνητική επιχορήγηση, αν έκανε αλλαγές στο αναλυτικό του πρόγραμμα σύμφωνα με τις υποδείξεις του αγγλικού Γραφείου Παιδείας. Αργότερα με νόμο του 1952, τα σχολεία μέσης εκπαίδευσης μπορούσαν να γίνουν «*Δημόσιες επιχορηγούμενες Σχολές*» και η Κυβέρνηση θα αναλάμβανε την υψηλή μισθοδοσία των καθηγητών, καθώς και τη σύνταξή τους. Ένα μόνο σχολείο αποδέκτηκε την πρόταση αυτή της Κυβέρνησης. Σε όλα τα άλλα σχολεία οι καθηγητές προτίμησαν τους χαμηλούς μισθούς και την ελευθερία της ελληνικής μέσης παιδείας από τον Άγγλο κυρίαρχο.⁹

Μερικά ανθελληνικά μέτρα της Αγγλικής Κυβέρνησης (ανύψωση της ελληνικής σημαίας, ψάλσιμο του Ελληνικού Εθνικού Ύμνου), έπαυσαν να ισχύουν μετά την 28η Οκτωβρίου 1940, οπότε άρχισε ο ελληνοϊταλικός πόλεμος. Η Ελλάδα τότε πολέμησε ηρωικά και με πνεύμα αυτοθυσίας εναντίον του φασισμού και του ναζισμού, ως σύμμαχος της Αγγλίας, η οποία διακήρυξε ότι αγωνίζεται για την ελευθερία των λαών.

9. Μιχαλάκη Ι. Μαραθεύτη «*Το Κυπριακό εκπαιδευτικό σύστημα - Σταθμοί και θέματα*», Λευκωσία 1992, σσ. 16-31.

Το Κυπριακό πρόβλημα κατά τη δεκαετία του 1940-1950

Κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου πολέμου (1939-1945), ήταν μεγάλες οι προσδοκίες των Κυπρίων για την πραγματοποίηση της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα. Ο πόλεμος της Πίνδου με τα υπέροχα κατορθώματα των Ελλήνων ενθουσίαζαν τους συμμάχους της Ελλάδας, την οποία εξυμνούσαν με πολύ εγκωμιαστικά λόγια. Αναφέρω δειγματοληπτικά τι είπε σε δελτίο ειδήσεων στην ελληνική ο ραδιοφωνικός σταθμός του Λονδίνου (Νοέμβριος 1943):

*«Δεν θα λησμονήσει ποτέ η Βρετανική αυτοκρατορία τη χώρα, που την εβοήθησε σε στιγμή που είχε μείνει αβοήθητη απ' όλους. Με χρυσάφι θα πληρώσει το όχι της. Με εκπλήρωση των εθνικών της πόθων θα καλυφθεί η αντίστασή της».*¹⁰

Κατά τη διάρκεια του πολέμου, οι Άγγλοι καλούσαν τους Κυπρίους να καταταγούν στον αγγλικό στρατό, για να πολεμήσουν «για την Ελλάδα και την Ελευθερίαν». Ανταποκρινόμενοι σ' αυτή την πρόσκληση, τριανταπέντε χιλιάδες Κύπριοι κατατάγηκαν εθελοντικά στο στρατό και αρκετοί απ' αυτούς έπεσαν πολεμώντας στα πεδία των μαχών ή αιχμαλωτίστηκαν και μεταφέρθηκαν σε στρατόπεδα αιχμαλώτων.

Αξίζει να αναφέρουμε ότι κατά το Β' Παγκόσμιο πόλεμο η παραχώρηση της Κύπρου στην Ελλάδα απασχόλησε τη Βρετανία, αλλά τελικά τίποτε δεν έγινε, γιατί οι Βρετανοί έβλεπαν το Κυπριακό πρόβλημα με το φακό των στρατηγικών και αμυντικών τους συμφερόντων.

Το θέμα ξεκίνησε τον Απρίλιο του 1941 από τον Πρωθυπουργό της Ελλάδας Ερμανουήλ Τσουδερό. Τα μέλη της Ελληνικής Κυβέρνησης και ο Βασιλέας Γεώργιος Β' κατέφυγαν στην Κρήτη μετά την προέλαση των Γερμανών στην ηπειρωτική Ελλάδα. Όταν όμως οι Γερμανοί άρχισαν να βομβαρδίζουν την Κρήτη, η Ελληνική Κυβέρνηση έκρινε ότι έπρεπε να την εγκαταλείψει και να εγκατασταθεί στην Κύπρο. Αυτό ζήτησε από τους Βρετανούς ο Πρωθυπουργός Τσουδερός, βασιζόμενος σε τηλεγράφημα, που είχε αποστείλει ο Τσώρτσιλ, Πρωθυπουργός της Βρετανίας, στις 13 Απριλίου 1941 προς τον βασιλέα Γεώργιο Β', με το οποίο τον συγχάρηκε για την άρνησή του να φύγει από την Ελλάδα μετά την εισβολή των Γερμανών και ταυτόχρονα του υπο-

σχέθηκε ότι «αν αυτός ή ένα τμήμα του Ελληνικού στρατού αναγκαστούν να εγκαταλείψουν την Ελλάδα μετά τη Γερμανική εισβολή, θα τους δινόταν κάθε βοήθεια για να μεταφερθούν στην Κύπρο».

Ο Πρωθυπουργός Τσουδερός τότε απευθύνθηκε στον Βρετανό Πρόεδρο στα Χανιά της Κρήτης και του ζήτησε να επιτραπεί η μετάβαση στην Κύπρο του Έλληνα Βασιλέα και της Ελληνικής Κυβέρνησης. Ο Βρετανός Πρόεδρος απέστειλε στις 3 Μαΐου 1941 το πιο κάτω τηλεγράφημα στο Υπουργείο Εξωτερικών της χώρας του:

«Ο Πρωθυπουργός της Ελλάδας μου έστειλε μια προσωπική επιστολή, στην οποία εισηγείτο, για ενθάρρυνση των Ελλήνων στην παρούσα συμφορά τους, να δοθεί η Κύπρος στον Έλληνα Βασιλέα σαν προσωπικό δώρο (όπως δόθηκαν οι Ιόνιοι Νήσοι το 1864 στον πάππο του βασιλέα Γεώργιο Α'). Κατά τη διάρκεια του πολέμου η Βρετανική Κυβέρνηση θα κυβερνά τη Νήσο μέσω των υφισταμένων Βρετανικών Αρχών. Μετά τον πόλεμο θα κυβερνάται από Έλληνες κρατικούς υπαλλήλους. Έτσι, αν ο Βασιλέας αναγκαστεί να εγκαταλείψει την Κρήτη, θα μεταφέρει την έδρα του σε έδαφος κάτω από την κυριαρχία του. Είπα στον Βασιλέα και στον Πρωθυπουργό ότι η πρότασή τους δεν μου φαινόταν πραγματοποιήσιμη και ότι, εν πάση περιπτώσει, έχει οριστικά αποφασιστεί ότι η Κύπρος δεν είναι καθόλου πιο ασφαλής από την Κρήτη. Ο Βασιλεύς συμφώνησε μαζί μου ότι η ιδέα δεν είναι πραγματοποιήσιμη και εγώ τους είπα ότι θα προτιμούσα να μην τη διαβιβάσω στη Βρετανική Κυβέρνηση, ο Πρωθυπουργός όμως με παρακάλεσε να τη διαβιβάσω σαν προσωπική του εισήγηση» (Φάκελλος F0371/29884, Νο 25).

Ο τότε Βρετανός Υπουργός Εξωτερικών Άντονι Ήντεν απάντησε τα εξής, στις 6 Μαΐου 1941, στο πιο πάνω τηλεγράφημα του Πρόεδρου:

«Συμφωνώ πλήρως με την απάντηση που δώσατε στον Βασιλέα και στον Πρωθυπουργό. Εκτός από το γεγονός που υποδείξατε ότι η Κύπρος δεν είναι καθόλου πιο ασφαλής από την Κρήτη, η παρούσα στιγμή που η Κύπρος πιθανόν να υποστεί επίθεση, προφανώς είναι τελείως ακατάλληλη για εξέταση της πιθανότητας να παραχωρηθεί η Νήσος στην Ελλάδα» (F0371/R4843/6, Νο 950).

Ο Έλληνας Βασιλέας και η Ελληνική Κυβέρνηση έφυγαν από την Κρήτη στις 24 Μαΐου 1941 και πήγαν στο Κάιρο της Αιγύπτου, όπου εγκαταστάθηκαν.

10. «Εγερτήριο Σάλπισμα», περιοδική έκδοσης Αλκίμου Νεολαίας ΕΟΚΑ, αρ. τεύχους 25, 1η Νοεμβρίου 1958. Έκδοση Ιδρύματος Απελευθερωτικού Αγώνα ΕΟΚΑ 1955-59, Λευκωσία 1999, σ. 295.

Ο Άντονι Ήντεν, την 31η Μαΐου 1941, υπέβαλε υπόμνημα στο Πολεμικό Συμβούλιο της Βρετανίας, στο οποίο αναφέρθηκε στο θέμα της παραχώρησης της Κύπρου στην Ελλάδα. Δυο αποσπάσματα της εισήγησης του είναι τα πιο κάτω:

α) «Το πρόβλημα πρέπει να εξεταστεί υπό το φως του γεγονότος, ανεξάρτητα από τις ανάγκες της παρούσας κρίσης, ότι υπάρχει εκ πρώτης όψεως υπόθεση για παραχώρηση της Κύπρου στην Ελλάδα, υπό την επιφύλαξη των εξασφαλίσεων μετά τον πόλεμο».

β) «Επίσης, εάν πιεστούμε από την Ελληνική Κυβέρνηση, πρέπει να είμαστε έτοιμοι να συμφωνήσουμε να εκδώσουμε κοινή δήλωση, που να λέει ότι οι δυο Κυβερνήσεις συμφώνησαν ήδη να συζητήσουν τις συνθήκες, κάτω από τις οποίες θα έπρεπε η κυριαρχία επί της Νήσου μετά τον πόλεμο να μεταβιβαστεί από τη Μ. Βρετανία στην Ελλάδα» (F0371/29846, WP(41) 118).

Το υπόμνημα του Άντονι Ήντεν διαβιβάστηκε και στον Βρετανό Πρωθυπουργό Τσώρτσιλ, ο οποίος απάντησε στον Υπουργό της Κυβέρνησής του στις 2 Ιουνίου 1941 και έλεγε μεταξύ άλλων τα εξής:

«Είναι πολύ καλύτερα ν' αφήσουμε όλα τα ζητήματα εδαφικών αναπροσαρμογών να διευθετηθούν μετά τον πόλεμο. Άπαξ και απομακρυνθούμε απ' αυτήν την αρχή, μπορούν να εγερθούν πολλές άλλες δύσκολες υποθέσεις» (F0371/29846, R5841).

Η απόφαση του Πολεμικού Συμβουλίου την ίδια μέρα ήταν η ακόλουθη:

«Ο Υπουργός Εξωτερικών δεν πρέπει σ' αυτό το στάδιο ν' αρχίσει συζητήσεις με την Ελληνική Κυβέρνηση για το μέλλον της Κύπρου. Εάν όμως το θέμα εγερθεί, θα μπορούσε να απαντήσει ότι είμαστε έτοιμοι να συζητήσουμε το μέλλον της Κύπρου μαζί της μετά τον πόλεμο, σαν μέρος της γενικής διευθέτησης της ειρήνης» (F0371/29846, R5841, 56(41)).

Όταν έληξε ο Β' παγκόσμιος πόλεμος τον Σεπτέμβριο του 1945, το θέμα της παραχώρησης της Κύπρου στην Ελλάδα απασχόλησε και πάλιν τους Βρετανούς πολιτικούς. Ο τότε Υπουργός Εξωτερικών της Εργατικής Κυβέρνησης Ernest Bevin έκλινε υπέρ του να παραχωρηθεί η Κύπρος στην Ελλάδα, αλλά το Γενικό Επιτελείο των Βρετανικών Δυνάμεων και το Υπουργείο Αποικιών είχαν αντίθετη άποψη.

Αργότερα, στις 15 Ιανουαρίου 1946, ο Υπουργός Αποικιών έγραψε στον Ernest Bevin για το ίδιο θέμα:

«Εκτός από τα στρατηγικά και αμυντικά συμφέροντά μας πρέπει να θυμόμαστε πως η παραχώρηση της Κύπρου στην Ελλάδα θα σημαίνει εγκατάλειψη των πιστών φίλων μας της Μουσουλμανικής Κοινότητας» (C067/227/16, No 58).

(Για το θέμα αυτό βλ. Χριστοφή Οικονομίδη «Απομυθοποιημένη ιστορία του Κυπριακού στα τελευταία 50 χρόνια», σσ. ΙΗ' - ΚΑ').

Μετά τη λήξη του Β' Παγκοσμίου πολέμου, το ενωτικό πρόβλημα της Κύπρου απασχολούσε έντονα τον Κυπριακό λαό, την Εκκλησία, τα σωματεία, τα ιδρύματα, τις οργανώσεις και τον τύπο. Αλλ' ο ξένος κυρίαρχος δεν έδειχνε ότι είχε διάθεση ν' ανταποκριθεί θετικά στο αίτημα του λαού. Ο εθνικός αγώνας των Κυπρίων συνεχιζόταν με υπομνήματα, τηλεγραφήματα και διαμαρτυρίες για την παράταση της αγγλικής κατοχής.

Το ενωτικό δημοψήφισμα του 1950

Η Εθναρχούσα Εκκλησία της Κύπρου, η οποία σ' όλα τα χρόνια της αγγλικής κατοχής πρωτοστατούσε στην προώθηση του ενωτικού ζητήματος του νησιού, αποφάσισε τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος μεταξύ όλων των Ελληνοκυπρίων, για ν' αποδείξει και με αριθμούς ποια ήταν η πραγματική θέληση του λαού. Εθναρχική εγκύκλιος με ημερ. 8 Δεκεμβρίου 1949 καλούσε τον Κυπριακό λαό να προσέλθει στους ναούς και να ψηφίσει την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Η διεξαγωγή του δημοψηφίσματος πραγματοποιήθηκε από τις 15 μέχρι τις 22 Ιανουαρίου 1950.

Προηγουμένως ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος Β' είχε καλέσει τον Κυβερνήτη της Κύπρου Σερ Άντριου Ράιτ ν' αναλάβει τη διεξαγωγή του δημοψηφίσματος, αλλά πήρε αρνητική απάντηση. Ένα απόσπασμα της επιστολής του Κυβερνήτη έλεγε:

«Η στάσις της Κυβερνήσεως της Αυτού Μεγαλειότητος, και συνεπώς και της Κυπριακής Κυβερνήσεως, επί του θέματος τούτου, όπως επανειλημμένως διευτρώθη, είναι ότι το ζήτημα είναι κλειστόν».¹¹

11. Νίκου Κρανιδιώτη, έ.α., σ. 69.

Το δημοψήφισμα, παρά τους φόβους της Κυβέρνησης, έγινε ειρηνικά μέσα σε κλίμα γενικού ενθουσιασμού και κατέδειξε ότι 95,7% των Ελλήνων της Κύπρου αξίωναν την ένωση του νησιού τους με την Ελλάδα. Δεν προσήλθαν να ψηφίσουν 4,3%. Σ' αυτούς περιλαμβάνονταν κυβερνητικοί υπάλληλοι, άρρωστοι και πολύ ηλικιωμένοι.

Το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος ανακοίνωσε στις 4 Φεβρουαρίου 1950 ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος Β' στον Κυβερνήτη της Κύπρου, ο οποίος απάντησε στις 22 Φεβρουαρίου και επαναλάμβανε τη θέση της Βρετανικής Κυβέρνησης, ότι δηλαδή το ζήτημα της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα είναι κλειστό.

Για την αξιοποίηση του αποτελέσματος του δημοψηφίσματος Κυπριακή Πρεσβεία, με επικεφαλής τον Μητροπολίτη Κυρηνείας Κυπριανό, μετέβη στην Αθήνα και παρέδωσε μια σειρά τόμων με τις υπογραφές των Ελλήνων της Κύπρου στον Πρόεδρο της Ελληνικής Βουλής. Έπειτα η Πρεσβεία πήγε στο Λονδίνο, για να παραδώσει μια δεύτερη σειρά τόμων στον Υπουργό Αποικιών, ο οποίος αρνήθηκε να συναντηθεί μ' αυτή.

Η Πρεσβεία απέστειλε σ' αυτόν υπόμνημα αναφερόμενο στο έθνικό θέμα του Ελληνικού Κυπριακού λαού και εξέφραζε την επιθυμία, όπως «η Αγγλική Κυβέρνησις εξεύρη τελικώς τον τρόπον να επιληφθή του Κυπριακού ζητήματος από ευρυτέρας απόψεως, ήτις, ικανοποιούσα αφ' ενός την εθνικὴν θέλησιν του ιστορικού Κυπριακού λαού, θα εξασφαλίσῃ αφ' ετέρου τα υπέρτερα συμφέροντα της Αγγλίας, άτινα είναι και συμφέροντα της Ελλάδος».¹²

Οι τόμοι του δημοψηφίσματος παραδόθηκαν από την Κυπριακή Πρεσβεία στον ορθόδοξο ναό της Αγίας Σοφίας του Λονδίνου.

Από το Λονδίνο η Πρεσβεία μετέβη στη Νέα Υόρκη και στις 26 Σεπτεμβρίου 1950 παρέδωσε τρίτη σειρά τόμων του δημοψηφίσματος στη Γραμματεία των Ηνωμένων Εθνών μαζί με αίτηση, με την οποία ζητούσε από τα αρμόδια όργανα του διεθνούς αυτού οργανισμού να ενεργήσουν για την εφαρμογή της αρχής της αυτοδιάθεσης στην περίπτωση του λαού της Κύπρου.

12. Νίκου Κρανιδιώτη, έ.α. σ. 73.

Στιγμιότυπο από την παράδοση των τόμων του Ενωτικού Δημοψηφίσματος εις τον Πρόεδρο της Βουλής των Ελλήνων.

2. Ο ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΜΑΚΑΡΙΟΣ Γ' ΚΑΙ ΤΟ ΕΝΩΤΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ. Η ΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΑΓΓΛΩΝ

Το ενωτικό ζήτημα της Κύπρου πήρε μεγαλύτερες διαστάσεις μετά την άνοδο του Μητροπολίτη Κιτίου Μακαρίου στον Αρχιεπισκοπικό θρόνο στις 20 Οκτωβρίου 1950. Ο νέος Αρχιεπίσκοπος και Εθνάρχης Μακάριος Γ', προικισμένος με εξαιρετικά ηγετικά προσόντα, χρησιμοποιούσε κάθε ευκαιρία, για να εκφράζει τον ασίγηστο πόθο του Κυπριακού λαού για ελευθερία και ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα.

Σε εγκύκλιο του προς τον Κυπριακό λαό με ημερ. 13 Δεκεμβρίου 1950 γράφει:

«Σταθεροί, πειθαρχικοί, άκαμπτοι, ας συνεχίσωμεν τον αγώνα, βέβαιοι ότι το ακαταμάχητον δίκαιόν μας και η άκαμπτος αποφασιστικότης μας θα κατισχύσωσι παντός εμποδίου και θα μας οδηγήσωσιν εις την ποθητήν λύσιν της μοναδικής αξιώσεώς μας, δηλαδή την Ένωσιν της Κύπρου μετά της Μητρός Ελλάδος».¹³

13. «Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'», Τόμος Α', Έκδοση Ιδρύματος Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία 1991, σ. 75.

Με ομιλίες του στην Κύπρο ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος τονώνει το εθνικό φρόνιμα του λαού. Με επισκέψεις του στην Ευρώπη, στην Ασία, στην Αμερική ενημερώνει τη διεθνή κοινή γνώμη για το Κυπριακό πρόβλημα και αγωνίζεται να εξασφαλίσει υποστήριξη για το δικαίωμα του λαού για ελευθερία και αυτοδιάθεση.

Στις 25 Απριλίου 1952, ο Εθνάρχης Μακάριος μετά από πρόσκλησή του, συγκεντρώνει στη Λευκωσία 600 αντιπροσώπους του Κυπριακού λαού, με τους οποίους συγκροτείται η Α' Παγκύπρια Εθνική Συνέλευση. Στην προσφώνησή του προς τα μέλη της Συνέλευσης αναφερόμενος στο Κυπριακό πρόβλημα τονίζει:

*«Κατά το τρέχον έτος θα καταβάλωμεν πάσαν προσπάθειαν, ώστε η Ελληνική Κυβέρνησις να εγγράψη το ζήτημα εις τον Οργανισμόν Ηνωμένων Εθνών, εάν δι' άλλου τρόπου δεν επιτευχθή η λύσις του. Εάν παρ' ελπίδα δεν επιτύχωμεν την εγγραφήν, και πάλιν δεν θα νουχάσωμεν ούτε και θα απογοητευθώμεν. Έχομεν ακόμη εις την διάθεσίν μας πολλά άλλα μέσα διεξαγωγής του αγώνος».*¹⁴

Στις 27 Απριλίου 1953, ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος αποστέλλει επιστολή προς τον Κυβερνήτη της Κύπρου Σερ Άντριου Ράιτ και ζητά απ' αυτόν ν' αναλάβει τη διενέργεια ενός νέου δημοψηφίσματος, για να δοθεί η ευκαιρία στον Κυπριακό λαό να ασκήσει το δικαίωμα για αυτοδιάθεση, σύμφωνα με απόφαση της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών που λήφθηκε στις 16 Δεκεμβρίου 1952, η οποία διακήρυσσε το δικαίωμα των λαών να αποφασίζουν για τον τρόπο της διακυβέρνησής τους.

Η απάντηση του Κυβερνήτη έλεγε ότι η Βρετανική Κυβέρνηση «- δεν αντιμετωπίζει οιαδήποτε αλλαγήν της κυριαρχίας της Κύπρου και θεωρεί ως κλειστόν το ζήτημα».¹⁵

Στις 28 Ιουνίου 1953, ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος κάλεσε τον Κυπριακό λαό στον ιερό ναό Φανερωμένης Λευκωσίας, για να εκφράσει τη θέλησή του για ελευθερία και ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Ο λαός ανταποκρίθηκε πρόθυμα στην πρόσκληση του ηγέτη του και 15 περίπου χιλιάδες κατέκλυσαν την εκκλησία και τους γύρω χώρους. Σε ενθουσιώδη ομιλία του ο Αρχιεπίσκοπος είπε μεταξύ άλλων:

14. «Απαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'», τόμος Α', σ. 151.

15. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 7.

*«Φιλία Ελληνοβρετανική είναι απαράδεκτος εκ μέρους του Ελληνικού λαού, εφ' όσον είναι αυτή μονόπλευρος και ετεροβαρής, και εν ονόματί της στραγγαλίζεται η Κυπριακή ελευθερία... Εν τη προσπάθειά μας να ανακτήσωμεν την επιπόθητον ελευθερίαν, θα τείνωμεν και την δεξιάν και την αριστεράν χείρα, δια να δεχθώμεν προσφερομένην βοήθειαν και εξ Ανατολών και εκ Δυσμών... Στηριζόμεθα προ παντός εις τας ιδίας ημών δυνάμεις και βασιζόμεθα ιδιαιτέρως επί του αγώνος «εις το εσωτερικόν». Ηνωμένοι και ομονοοούντες υπό την εθναρχικήν σπραιάν να αγωνισθώμεν με συνέπειαν και συνέχειαν, εν ημέρα και εν νυκτί, με όλα τα μέσα και με όλους τους τρόπους, προς ένα σκοπόν αποβλέποντες. Την ελευθερίαν και την ένωσιν με την μητέρα πατρίδα».*¹⁶

Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος, έχοντας υπόψη την απόφαση της 16ης Δεκεμβρίου 1952 της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών, με την οποία προτρέπονταν όλα τα κράτη-μέλη να υποστηρίξουν την αρχή της αυτοδιάθεσης των λαών και εθνών, ζήτησε στις 10 Αυγούστου 1953 με επιστολή του προς τον Γενικό Γραμματέα του ΟΗΕ να συζητηθεί το Κυπριακό ζήτημα από τη Γενική Συνέλευση του Διεθνούς Οργανισμού. Παράλληλα απέστειλε επιστολή και προς τον Πρωθυπουργό της Ελλάδας Στρατάρχη Αλέξανδρο Παπάγο, με την οποία ζητούσε από την Ελληνική Κυβέρνηση να υιοθετήσει την προς τον ΟΗΕ αίτηση του Κυπριακού λαού, κάτι που δεν έγινε. Ο αρχηγός της Ελληνικής αντιπροσωπίας στον ΟΗΕ, μιλώντας στη Γενική Συνέλευση του Διεθνούς Οργανισμού, είπε ότι η αίτηση του Κυπριακού λαού ενδιαφέρει την Ελλάδα, αλλά δεν την υιοθετεί, γιατί προτιμά να λυθεί το Κυπριακό πρόβλημα με διμερείς διαπραγματεύσεις με τη Βρετανική Κυβέρνηση. Έτσι το Κυπριακό δεν εγκρίθηκε ως θέμα της ημερήσιας διάταξης της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών μέσα στο 1953.

Η αγγλική πολιτική στο Κυπριακό πρόβλημα δεν ήταν εύκολο να μεταβληθεί. Παρέμεινε προσκολλημένη στο αποικιοκρατικό πνεύμα. Τούτο φαίνεται καθαρά από τα λόγια του Υπουργού Εξωτερικών της Μεγάλης Βρετανίας Άντονι Ήντεν, που είπε στον Πρωθυπουργό της Ελλάδας Αλέξανδρο Παπάγο, όταν συναντήθηκαν στη Βρετανική Πρεσβεία των Αθηνών την 22α Δεκεμβρίου 1953.

16. «Απαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'», τόμος Α', σσ. 201-202.

Μιλώντας ο Αλέξανδρος Παπάγος στη Βουλή των Ελλήνων στις 7 Φεβρουαρίου 1955, αναφέρθηκε και στη συνάντησή με τον Άντονι Ήντεν, από τον οποίο είχε ζητήσει φιλική ρύθμιση του Κυπριακού προβλήματος μέσα στα πλαίσια των δυο συμμάχων χωρών. Στην ομιλία του αυτή ο Πρωθυπουργός της Ελλάδας είπε:

«Την 22αν Δεκεμβρίου 1953 μετέβην εις την Βρετανικήν Πρεσβείαν και συνηντήθην με τον κ. Ήντεν. Εν αρχή ο κ. Ήντεν μου διέβιβασεν επίσημον πρόσκλησιν της Βρετανικής Κυβερνήσεως να επισκεφθώ το Λονδίνον... Του εξήγησα εις ποίαν δύσκολον θέσιν ευρίσκεται η Ελληνική Κυβέρνησις κατόπιν της προσφυγής της Κυπριακής Εθναρχίας... Ο κ. Ήντεν με ήκουσε μετά προσοχής, εν τούτοις ξηρώς μοι απήντησε: «Θα επαναλάβω εκείνο το οποίον είπα και άλλοτε, δηλαδή δια την Βρετανικήν Κυβέρνησιν δεν υφίσταται Κυπριακόν ζήτημα ούτε εις το παρόν ούτε εις το μέλλον». Του απήντησα τότε ότι η Ελληνική Κυβέρνησις θα χειρισθή πλέον το ζήτημα αυτό όπως κρίνει καλύτερον και λυσιτελέστερον, και ότι αποκτά πλέον πλήρη και απόλυτον ελευθερίαν ενεργείας».¹⁷

Στις 23 Ιουλίου 1954, συγκροτείται η Β' Παγκύπρια Εθνική Συνέλευση στον καθεδρικό ναό του Αγίου Ιωάννου Λευκωσίας υπό την προεδρία του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου. Οι αντιπρόσωποι των πόλεων και των χωριών της Κύπρου σε ψήφισμά τους εκφράζουν απερίφραστα τον εθνικό τους πόθο:

«Διακηρύσσομεν άπαξ έτι, ενώπιον Θεού και ανθρώπων, την αναλλοίωτον και σταθεράν ημών θέλησιν υπέρ της ενώσεως μετά της Μητρός Ελλάδος, μεθ' ης συνδεόμεθα δι' αρρήκτων δεσμών αίματος, γλώσσης, θρησκείας, πολιτισμού, ηθών, εθίμων και παραδόσεων».¹⁸

Λίγες μέρες αργότερα, στις 28 Ιουλίου 1954, ο Υφυπουργός Αποικιών Χένρυ Χόπκινσον, μιλώντας στη Βουλή των Κοινοτήτων για το Κυπριακό πρόβλημα, είπε ότι η Κύπρος είναι περιοχή με στρατηγική αξία και γι' αυτή «ουδέποτε» θα εφαρμοσθεί η αρχή της αυτοδιάθεσης. Ανέφερε συγκεκριμένα:

17. Νίκου Κρανιδιώτη «Δύσκολα χρόνια - Κύπρος 1950-1960», Αθήνα 1981, σσ. 65-66, Παρασταύρου Παπαγαθαγγέλου «Η μαρτυρία μου. Πώς έζησα την προπαρασκευή και τον αγώνα της ΕΟΚΑ», Λευκωσία 1995, σσ. 208-209.

18. Νίκου Κρανιδιώτη «Η Κύπρος εις τον αγώνα της ελευθερίας», σ. 86.

«Υπάρχουν ωρισμένα εδάφη εντός της Κοινοπολιτείας, τα οποία εξ αιτίας των ιδιαιζόντων χαρακτηριστικών των δεν μπορούν ποτέ να προσδοκούν να γίνουν πλήρως ανεξάρτητα».

Και πρόσθεσε:

«Η Κυβέρνησις της Αυτής Μεγαλειότητος επιθυμεί να καταστήση σαφές δι' ακόμη μίαν φοράν ότι δεν δύναται να διανοηθή θέμα αλλαγής της κυριαρχίας εις την Κύπρον».¹⁹

Νομοθεσία για περιορισμό των εθνικών εκδηλώσεων του Κυπριακού λαού. Επίκριση από τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο

Στις 2 Αυγούστου 1954, ο Κυβερνήτης της Κύπρου με νομοθετήματά του επέβαλε περιορισμούς στις εθνικές εκδηλώσεις του λαού. Καθένας που εκδήλωνε «στασιαστική πρόθεση» υπέκειτο σε φυλάκιση πέντε ετών. Στασιαστική ήταν η έκφραση επιθυμίας για μεταβολή στην κυριαρχία επί της Κύπρου.

Ο Γενικός Εισαγγελέας σε δηλώσεις του γι' αυτό το θέμα ανέφερε:

«Εις το μέλλον η επίκρισις της Κυβερνητικής πολιτικής δεν πρέπει να εισέρχεται εις την στασιαστικήν σφαίραν. Πρέπει να καταστήσω γνωστόν προς πάντας, ότι ο σημερινός Νόμος ο αναφερόμενος εις την στάσιν θα εφαρμόζεται από τούδε και εις το εξής αυστηρώς και ότι στασιαστική συνωμοσία, δημοσιεύσεις (προφορικά ή γραπταί) και οραταί παραστάσεις γενόμεναι με στασιαστικήν πρόθεσιν (περιλαμβανομένης της προθέσεως όπως επενεχθή αλλαγή εις την κυριαρχίαν της νήσου) θα διώκονται ποινικώς».²⁰

Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος, στις 7 Αυγούστου, απέστειλε προς τον Υπουργό Αποικιών της Βρετανικής Κυβερνήσεως επιστολή διαμαρτυρίας για τους ανελεύθερους νόμους, που σκοπό είχαν να καταπνίξουν τις εθνικές εκδηλώσεις του Κυπριακού λαού. Ένα απόσπασμα της επιστολής έλεγε:

«Μετά δυσφορίας και αγανακτήσεως διαπιστούμεν την τρομεράν αντινομίαν και αντίφασιν της Αγγλικής πολιτικής, ήτις παρουσιάζεται εις το διεθνές προσκίνηον ως συνήγορος των αρχών της αυτοδια-

19. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 7, Λεοντίου Ιεροδιακόνου «Το Κυπριακό πρόβλημα», Αθήνα 1980, σ. 49.

20. Νίκου Κρανιδιώτη «Η Κύπρος εις τον αγώνα της ελευθερίας», σ. 89.

θέσεως των λαών, ενώ ταυτοχρόνως επιζητεί να καταπνίξει την έκφραση της θελήσεως του Κυπριακού λαού προς αυτοδιάθεση δια μεθόδων τρομοκρατικών, αι οποίαι υπενθυμίζουν τας μεθόδους των φασιστικών δυνάμεων, εναντίον των οποίων και το υμέτερον έθνος εν συμμαχία μετά της Ελλάδος επολέμησαν και ανέτρεψαν. Διό και δικαίως τας μεθόδους της εν Κύπρω Αγγλικής Διοικήσεως κατέκρινε και αυτός ο Αγγλικός τύπος, ανεξαρτήτως πολιτικών αποχρώσεων». ²¹

Στις 15 Αυγούστου 1954, ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος, σε ομιλία του στην ιερά Μονή της Τροοδίτισσας, επέκρινε τους ανελεύθερους νόμους του Κυβερνήτη ενώπιον 10 χιλιάδων περίπου προσκυνητών. Μικρό απόσπασμα από την ομιλία του είναι το πιο κάτω:

«Ο Κυρίαρχος εθέσπισε καταπιεστικούς νόμους, δια να ανακόψη τον αγώνα μας. Εχαρακτήρισε την έφεσίν μας προς αυτοδιάθεση ως αδικημα και την ορμήν μας προς την ελευθερίαν ως στάσιν. Ημείς τουναντίον πιστεύομεν ακραδάντως, ότι ο αγών του Κυπριακού λαού προς ανάκτησιν της ελευθερίας του δεν αποτελεί στασιαστικήν ενέργειαν, αλλ' υπόθεσιν ιεράν και καθήκον επιβαλλόμενον υπό του αγράφου ηθικού νόμου». ²²

Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος συνεχίζει ακούραστος την εθνική πολιτική για ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα και καυτηριάζει τη βρετανική στάση στο ζήτημα αυτό. Στις 22 Αυγούστου 1954, εκφωνεί λόγο στον ιερό ναό Φανερωμένης Λευκωσίας και δημιουργεί βαθιά συγκίνηση στις ψυχές των Ελλήνων της Κύπρου. Στην ομιλία του κατέληξε ως εξής:

«Υπό τους ιερούς αυτούς θόλους ας δώσωμεν σήμερον τον άγιον όρκον: Θα παραμείνωμεν πιστοί έως θανάτου εις το εθνικόν μας αίτημα. Άνευ υποχωρήσεων. Άνευ παραχωρήσεων. Άνευ συναλλαγών. Θα περιφρονήσωμεν την βίαν και την τυραννίαν. Με θάρρος θα υψώσωμεν το ηθικόν μας παράστημα υπεράνω των μικρών και εφημέρων κωλυμάτων, εν και μόνον επιδιώκοντες, εις εν και μόνον αποβλέποντες τέρμα, την Ένωσιν και μόνον την Ένωσιν». ²³

21. «Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'», τόμος Α', σ. 247.

22. Νίκου Κρανιδιώτη «Η Κύπρος εις τον αγώνα της ελευθερίας», σ. 91.

23. «Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'», τόμος Α', σ. 257.

Προσφυγή της Ελλάδας στον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών για το Κυπριακό. Η απόφαση της Γενικής Συνέλευσης και η αντίδραση των Κυπρίων

Στις 16 Αυγούστου 1954, η Ελληνική Κυβέρνηση υπέβαλε αίτηση προς τον Γενικό Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών, με την οποία ζητούσε να εγγραφεί ως θέμα της ημερήσιας διάταξης της Γενικής Συνέλευσης το θέμα:

«Εφαρμογή υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών της αρχής των ίσων δικαιωμάτων και της αυτοδιαθέσεως των λαών εις την περίπτωσιν του λαού της Κύπρου».

Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος, για να ενισχύσει την αίτηση της Ελληνικής Κυβέρνησης, υπέβαλε ξεχωριστό έγγραφο προς τον Γενικό Γραμματέα του ΟΗΕ, στις 22 Αυγούστου. Μ' αυτό ζητούσε την εγγραφή του Κυπριακού θέματος στην ημερήσια διάταξη της Γενικής Συνέλευσης και έδινε τις αναγκαίες πληροφορίες σε συνοδευτικό επεξηγηματικό υπόμνημα.

Η Γενική Επιτροπή του Διεθνούς Οργανισμού, στις 23 Σεπτεμβρίου, αποφάσισε με πλειοψηφία να συστήσει την εγγραφή του θέματος στην ημερήσια διάταξη και στις 24 Σεπτεμβρίου η Γενική Συνέλευση αποδέχτηκε με πλειοψηφία τη συμπερίληψή του σ' αυτή.

Η συζήτηση του Κυπριακού άρχισε στην Πολιτική Επιτροπή στις 14 Δεκεμβρίου 1954. Στις 16 Δεκεμβρίου, ενέκρινε την πρόταση της Κολομβίας και του Ελ Σαλβατόρ, την οποία τελικά ψήφισε και η Γενική Συνέλευση στις 17 Δεκεμβρίου με ψήφους 50 και 8 αποχές. Η απόφαση έχει ως εξής:

«Η Γενική Συνέλευσις, λαμβάνουσα υπ' όψιν, ότι προς το παρόν δεν θεωρείται σκόπιμος η λήψις αποφάσεως επί του ζητήματος της Κύπρου, αποφασίζει να μη εξετάση περαιτέρω το θέμα το φέρον τον τίτλον «Εφαρμογή υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών της αρχής των ίσων δικαιωμάτων και της αυτοδιαθέσεως των λαών εις την περίπτωσιν του λαού της Κύπρου». ²⁴

Η πιο πάνω απόφαση απογοήτευσε τον Ελληνικό Κυπριακό λαό, που εξεδήλωσε σθεναρά την αντίδρασή του. Στις 18 Δεκεμβρίου 1954, πραγματοποιήθηκε παναπεργία σ' ολόκληρο το νησί και έγιναν δια-

24. Νίκου Κρανιδιώτη «Η Κύπρος εις τον αγώνα της ελευθερίας», σ. 93.

δηλώσεις στη Λευκωσία και στη Λεμεσό, που κατέληξαν σε συγκρούσεις με τα βρετανικά στρατεύματα. Ο απολογισμός της ημέρας εκείνης ήταν 37 τραυματίες και 33 συλλήψεις.

Ο Πρωθυπουργός της Ελλάδας Αλέξανδρος Παπάγος, μετά την αποτυχία της προσφυγής της χώρας του στα Ηνωμένα Έθνη για λύση του Κυπριακού, βεβαίωσε την Κυπριακή αντιπροσωπία ότι «η Ελληνική Κυβέρνησις μετά πίστεως και σθένους θα συνεχίση τον αγώνα προς αυτοδιάθεσιν της Κύπρου και θα επαναφέρη το ζήτημα εις την προσεχή Γενικήν Συνέλευσιν των Ηνωμένων Εθνών».²⁵

Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος, ο οποίος είχε πάει στη Νέα Υόρκη, για να βοηθήσει στην ψήφιση ευνοϊκής απόφασης από τη Γενική Συνέλευση για τον Κυπριακό λαό, επέστρεψε στην Κύπρο στις 10 Ιανουαρίου 1955. Ο λαός του επιφύλαξε ενθουσιώδη υποδοχή. Ο Εθνάρχης απευθυνόμενος προς αυτόν διακήρυξε:

«Ο αγών μας θα είναι συνεχής, έντονος και μέχρι τέλους. Δεν θα συνθηκκοποιήσωμεν με τον κυρίαρχον. Δεν θα συνεργασθώμεν εν ουδεμιά περιπτώσει μετ' αυτού».²⁶

Η πολιτική των Η.Π.Α. στο Κυπριακό πρόβλημα το 1954

Η πολιτική των Η.Π.Α. στο Κυπριακό πρόβλημα ήταν στενά συνδεδεμένη με την πολιτική της Μεγάλης Βρετανίας, με την οποία υπήρχαν πριν από πολλά χρόνια δεσμοί φιλίας και συμμαχίας. Γι' αυτό οι Η.Π.Α. δεν επιθυμούσαν λύση του Κυπριακού μέσω του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών. Το 1954 υποστήριζαν την εξεύρεση συμβιβαστικής λύσης, στην οποία θα συμφωνούσαν η Βρετανική Κυβέρνηση και οι Κύπριοι, ύστερα από διαπραγματεύσεις μεταξύ των δύο μερών. Η λύση που ήθελαν να προωθηθεί ήταν κάποιας μορφής αυτοκυβέρνηση στο νησί, χωρίς η Βρετανία να χάσει τα κυριαρχικά της δικαιώματα.

Είναι ενδεικτική η επιστολή, που απέστειλε στις 16 Νοεμβρίου 1954 ο Υπουργός Εξωτερικών των Η.Π.Α. Φόστερ Ντάλλες στον Πρωθυπουργό της Ελλάδας Αλέξανδρο Παπάγο. Έγραψε σ' αυτή:

«Οι Κύπριοι και οι Αγγλικές Αρχές είναι τα αμεσότερα μέρη και συνιστώ επίμονα η Ελληνική Κυβέρνηση να ασκήσει τη φιλική της επιρροή πάνω στους μη κομμουνιστές Κυπρίους ηγέτες, για να τους εν-

θαρρύνει να προχωρήσουν σε σοβαρές διαπραγματεύσεις με τις Βρετανικές Αρχές. Με τον ίδιο τρόπο θα ασκήσουμε και εμείς την επιρροή μας, για να ενθαρρύνουμε τη Βρετανική Κυβέρνηση να επιδιώξει ενεργά αυτού του είδους τις διαπραγματεύσεις».²⁷

Στις 11 Δεκεμβρίου 1954, ο Κάννον, Πρέσβης των Η.Π.Α. στην Αθήνα, επισκέφθηκε τον Αντιπρόεδρο και Υπουργό Εξωτερικών της Ελληνικής Κυβέρνησης Στέφανο Στεφανόπουλο, στον οποίο ανέφερε ότι η Κυβέρνηση της χώρας του είναι αντίθετη προς το προταθέν ελληνικό σχέδιο στον ΟΗΕ για λύση του Κυπριακού και ότι η αντιπροσωπία της χώρας του θα το καταψηφίσει.

Στις 12 Δεκεμβρίου 1954, ο Αλέξανδρος Παπάγος πήρε προσωπικό μήνυμα του Ντάλλες, που μεταξύ άλλων έλεγε:

«Καλύτερα διέξοδος δια την ενότητα της Δύσεως και δια την διαφύλαξιν του ελληνικού γοήτρου θα ήτο να υποστηρίξωμεν απόφασιν της παρούσης συνελεύσεως, όπως μη συζητηθεί το Κυπριακόν».²⁸

25. Παπασταύρου Παπαγαθαγγέλου «Η μαρτυρία μου...», σ. 279.

26. «Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'», τόμος Α', σ. 271.

27. Νίκου Κρανιδιώτη «Δύσκολα χρόνια...», σ. 90.

28. Σπύρου Παπαγεωργίου «Κυπριακή θύελλα 1955-1959», Εκδόσεις Κ. Επιφανίου, Λευκωσία 1977, σ. 69.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Β '

Η ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΕΝΟΠΛΟΥ ΑΓΩΝΑ

Οι αρνητικές και πεισματικές θέσεις της Βρετανικής Κυβέρνησης για λύση του Κυπριακού προβλήματος οδήγησαν τον Κυπριακό λαό σε ένοπλο Αγώνα, για να διεκδικήσει το αναφαίρετο δικαίωμά του για ελευθερία. Έτσι μόνο μπορούσε ν' ανοίξει το κλειστό για τους Άγγλους Κυπριακό ζήτημα. Η σκέψη για ένοπλο αγώνα έγινε την ίδια σχεδόν περίοδο από τον Εθνάρχη Μακάριο, τον Κύπριο εν αποστρατεία συνταγματάρχη του Ελληνικού στρατού Γεώργιο Γρίβα και μερικά άλλα εξέχοντα πρόσωπα από την Κύπρο και την Ελλάδα και τελικά σχηματίστηκε στην Αθήνα το 1953 μια δωδεκαμελής Επιτροπή, για να προωθήσει δυναμικά την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Το Μάρτιο του 1954 φτάνουν στην Κύπρο τα πρώτα όπλα. Στις 10 Νοεμβρίου 1954 ο Γεώργιος Γρίβας (ψευδώνυμο: Διγενής) αποβιβάζεται μυστικά στο νησί ως στρατιωτικός αρχηγός του Αγώνα. Αμέσως αρχίζει να εργάζεται για την επιτυχία του. Την 1η Απριλίου 1955, επικεφαλής της Εθνικής Οργάνωσης Κυπρίων Αγωνιστών (Ε.Ο.Κ.Α.) κηρύσσει την έναρξη του επαναστατικού κινήματος για ελευθερία της Κύπρου και ένωσή της με την Ελλάδα.

1. ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΗΣ ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΑΓΩΝΑ ΜΕΧΡΙ ΤΗΝ ΑΦΙΞΗ ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΓΡΙΒΑ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ ΣΤΙΣ 10 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1954

Η συγκρότηση δωδεκαμελούς Επιτροπής στην Αθήνα για την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Ο όρκος των μελών της στις 7 Μαρτίου 1953

Ύστερα από αρκετή προεργασία που έγινε, με πρωτοβουλία κάποιων προσώπων, για τη διεξαγωγή ένοπλου απελευθερωτικού Αγώνα στην Κύπρο, σχηματίστηκε δωδεκαμελής Επιτροπή στην Αθήνα με πρόεδρο τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, που ήταν ταυτόχρονα και ο πολιτικός αρχηγός του Αγώνα. Την οριστική τους απόφαση τα δώδεκα μέλη της Επιτροπής επισφράγισαν με τον πιο κάτω όρκο στην Καινή Διαθήκη, που έδωσαν στις 7 Μαρτίου 1953 στο σπίτι του Γε-

ράσιμου Κονιδάρη, καθηγητή της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, στην οδό Ασκληπείου 36Β (3ος όροφος):

*«Ορκίζομαι εις το όνομα της Αγίας και Ομοουσίου και Αδιαιρέτου Τριάδος να φυλάξω, θυσιάζω και την ιδίαν μου ζωήν, υποφέρων και τα πλέον σκληρά βάσανα, μυστικόν παν ό,τι γνωρίζω και θέλω ακούσει διά την υπόθεσιν της Ενώσεως της Κύπρου. Θα υπακούω δε εις τας εκάστοτε διδομένας μοι διαταγάς».*²⁹

Ακολουθούν οι υπογραφές των δώδεκα μελών της Επιτροπής:

Ο Κύπρου Μακάριος, Νικόλαος Παπαδόπουλος, Γεώργιος Στράτος, Γεράσιμος Κονιδάρης, Αντώνιος Αυγίκος, Σάββας Λοϊζίδης, Σωκράτης Λοϊζίδης, Γεώργιος Γρίβας, Ηλίας Τσατσόμοιρος, Δ. Σταυρόπουλος, Δημήτριος Βεζανής, Ηλίας Αλεξόπουλος.

Ο Γεράσιμος Κονιδάρης σχετικά με τον πιο πάνω όρκο γράφει:

*«Την Καινήν Διαθήκην έθεσα επί της τραπέζης, μεθ' ο ηγέρθημεν πάντες διά να δώσωμεν τον όρκον, συνταγέντα κατά τα πρότυπα του μεγάλου αγώνος, κατά τρόπον δηλαδή ουχί απολύτως σαφή. Και ο μεν Αρχιεπίσκοπος Μακάριος έθεσε την χείρα επί του στήθους, ημείς δε επί του Ιερού Ευαγγελίου. Και τον μεν όρκον ανεγίνωσκεν η Α.Μ. ο Αρχιεπίσκοπος, ημείς δε τον επανελαμβάνομεν φράσιν προς φράσιν, εν βαθυτάτη συγκινήσει».*³⁰

Το κείμενο του όρκου με τις υπογραφές και η Καινή Διαθήκη που χρησιμοποιήθηκε βρίσκονται σήμερα στο Εθνικό Ιστορικό Μουσείο της Ελλάδας. Το τραπέζι, στο οποίο τοποθετήθηκε η Καινή Διαθήκη, δωρήθηκε στο Μουσείο Αγώνος της Κύπρου.

Η Επιτροπή των Αθηνών συνεδρίασε αρκετές φορές στα σπίτια μελών της, του καθηγητή Γεράσιμου Κονιδάρη (Ασκληπείου 36Β), του καθηγητή Δημητρίου Βεζανή (Σκουφά 34), του δικηγόρου Σάββα Λοϊζίδη (Μαυρομιχάλη 59), καθώς και στο δικηγορικό γραφείο του Αντωνίου Αυγίκου (Σατωβριάνδου 10). Η αλλαγή του τόπου των συνεδριών της Επιτροπής γινόταν, για να τηρείται η μυστικότητα της δράσης της.

29. Γεωργίου Γρίβα-Διγενή «Χρονικόν...», σ. 1.

30. Γεωργίου Γρίβα-Διγενή «Χρονικόν...», σ. 1.

Με τις αποφάσεις και ενέργειές της, η Επιτροπή συνέβαλε πολύ στην προετοιμασία του απελευθερωτικού Αγώνα. Οι συνεδρίες της γίνονταν υπό την προεδρία του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, τον οποίο αντικαθιστούσε στην απουσία του ο Γεώργιος Στράτος, πρώην Υπουργός Στρατιωτικών. Μερικά από τα θέματα, που απασχόλησαν την Επιτροπή, ήταν η αποστολή όπλων στην Κύπρο, ο καθορισμός της μορφής του Αγώνα, η προπαγάνδα, η δραστηριοποίηση της Πανελληνίου Επιτροπής Αυτοδιαθέσεως Κύπρου.

Αρχηγός για τον ένοπλο Αγώνα στην Κύπρο ορίστηκε από την Επιτροπή ο Γεώργιος Γρίβας, που είχε πολλές γνώσεις και πείρα στα θέματα του πολέμου. Πολέμησε στη Μικρασιατική εκστρατεία του 1922 ως ανθυπολοχαγός. Στο έπος της Πίνδου του 1940-41 υπηρέτησε ως μέλος του Γραφείου Επιχειρήσεων του Γενικού Επιτελείου Στρατού. Στην περίοδο της Γερμανικής κατοχής (1941-1944) διετέλεσε αρχηγός της εθνικής αντιστασιακής Οργάνωσης Χ. Εκτός από τις σπουδές του στη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων των Αθηνών, φοίτησε και στη Στρατιωτική Σχολή των Βερσαλλιών. Στη Σχολή Ευελπίδων δίδαξε ως καθηγητής τακτικής πολέμου.

Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος και ο Γεώργιος Γρίβας, ως αρχηγοί του Αγώνα της ΕΟΚΑ, συνεργάζονταν στενά και αρμονικά και έπαιξαν τον κυριότερο ρόλο στην επιτυχία του. Ο Αρχιεπίσκοπος χρηματοδοτούσε τον Αγώνα τόσο στην προετοιμασία όσο και στη διεξαγωγή του.

Για το ρόλο που διαδραμάτισαν στον Αγώνα οι δυο αρχηγοί του γράφει ο Γιάννης Σπανός:

*«Ο Εθνάρχης φλόγιζε τις ψυχές με τα πύρινα κηρύγματά του για την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα κι ο Αρχηγός της ΕΟΚΑ οδηγούσε τους αγωνιστές στη μάχη για τη μετουσίωση του προαιώνιου πόθου... Ο Αρχιεπίσκοπος κι ο Διγενής ύψωσαν τον απειροπόλεμο λαό από το θυσιαστήριο και την ανδρεία στον θρίαμβο και στην ανυπέρβλητη δόξα, που προκάλεσε το θαυμασμό του κόσμου. Ο κοινός όρκος για τον κοινό σκοπό συνένωσε τους δύο ηγέτες στο αρραγές μέτωπο της νίκης στα μεγάλα χρόνια του αγώνα της ΕΟΚΑ στην ανεπανάληπτη επική τετραετία της Κυπριακής Ιστορίας».*³¹

31. Γιάννη Χρ. Σπανού «ΕΟΚΑ - Έτσι πολεμούν οι Έλληνες», τόμος Α'. Εκδόσεις Ανδρέας Ι. Σπανός, Λευκωσία 1996, σ. 16.

Επισκέψεις στην Κύπρο του συνταγματάρχη Γεωργίου Γρίβα το 1951 και το 1952

Τη σκέψη του Γεωργίου Γρίβα απασχολούσε πολύ η δυνατότητα επιτυχίας ενός επαναστατικού κινήματος στην Κύπρο, κυρίως μετά τη διεξαγωγή του δημοψηφίσματος του 1950. Για να σχηματίσει προσωπική αντίληψη του ζητήματος, επισκέφθηκε την Κύπρο τον Ιούλιο του 1951. Οι δυσκολίες που προβάλλονταν ήταν μεγάλες. Οι κυριότερες ήταν οι εξής:

1. Έπρεπε να εξασφαλίσει όπλα και άλλο πολεμικό υλικό, γιατί δεν υπήρχε τίποτε απ' αυτά στην Κύπρο. Μπορούσαν να εξασφαλιστούν από την Ελλάδα, αλλά η μεταφορά τους στην Κύπρο αποτελούσε σοβαρό πρόβλημα.

2. Έπρεπε να στρατολογηθούν νέοι και να εκπαιδευθούν στη χρήση των όπλων και στη διεξαγωγή ανταρτοπολέμου. Αλλά οι Κύπριοι ήταν απειροπόλεμοι και ανέτοιμοι στη χρήση βίας σε απελευθερωτικό αγώνα. Αυτό εγκυμονούσε πολλούς προσωπικούς κινδύνους και δημιουργούσε αμφιβολίες για την επιτυχία του Αγώνα.

3. Η Κύπρος ήταν ένα μικρό νησί και το έδαφος του είχε περιορισμένες δυνατότητες για τη διεξαγωγή ανταρτοπολέμου.

Για τους πιο πάνω λόγους, οι Άγγλοι πίστευαν ότι ήταν αδύνατη η διεξαγωγή ανταρτοπολέμου στην Κύπρο. Ο Γεώργιος Γρίβας όμως ήταν άνθρωπος με πολύ ισχυρή θέληση, αποφασισμένος να υπερνικήσει όλες τις δυσκολίες. Από την πρώτη του επίσκεψη στην Κύπρο το 1951 κατέληξε στο συμπέρασμα ότι υπήρχαν δυνατότητες διεξαγωγής ανταρτοπολέμου. Επέστρεψε στην Αθήνα, μελέτησε καλύτερα το θέμα και ετοίμασε γενικό σχέδιο για ένοπλο αγώνα, με βάση τις προσωπικές του εμπειρίες.

Τον Οκτώβριο του 1952, ήρθε για δεύτερη φορά στην Κύπρο, όπου παρέμεινε σχεδόν πέντε μήνες (3 Οκτωβρίου 1952-25 Φεβρουαρίου 1953). Η επίσκεψη του αυτή απέβλεπε στο να διαπιστώσει τη δυνατότητα εφαρμογής του σχεδίου του. Τότε φρόντισε να δημιουργηθούν οι πρώτοι μαχητικοί πυρήνες για ανάληψη επαναστατικής δράσης και για παραλαβή και απόκρυψη πολεμικού υλικού.

Ο σκοπός του Αγώνα και ο τρόπος δράσης, όπως διατυπώθηκαν από τον Γεώργιο Γρίβα στο «Προκαταρκτικόν σχέδιον επαναστατικής δράσεως εν Κύπρω», που συνέταξε στην Ελλάδα

«I. ΣΚΟΠΟΣ

Διά πράξεως ηρωισμού και αυτοθυσίας να κινήσωμεν το ενδιαφέρον της Διεθνούς κοινής γνώμης, ιδία δε των Συμμάχων, επί του Κυπριακού ζητήματος, το οποίον θα ήτο δυνατόν ούτω να τοις παράσχη πράγματα, εάν δεν δοθή λύσις ικανοποιούσα ημάς.

Δια συνεχούς σοβαράς παρενοχλήσεως των Άγγλων εν Κύπρω να διαδηλώσωμεν την σταθεράν απόφασιν και θέλησίν μας, ότι δεν θα υποχωρήσωμεν προ ουδεμιάς θυσίας, αλλά τουναντίον θα προχωρήσωμεν μέχρις επιτεύξεως του σκοπού μας.

Ο αγών θα συνεχισθή μέχρις ου η Διεθνής διπλωματία -ΟΗΕ- και οι Άγγλοι ειδικώς εξαναγκασθούν να εξετάσουν το Κυπριακόν ζήτημα και δώσουν ΑΜΕΣΩΣ λύσιν σύμφωνον με τους πόθους του Κυπριακού Λαού και ολοκλήρου του Ελληνικού Έθνους.

II. ΤΡΟΠΟΣ ΔΡΑΣΕΩΣ

Η δράσις θ' αποβλέπη εις την προσβολήν των εν Κύπρω Κυβερνητικών δυνάμεων, διά προκλήσεως εις ταύτας φθοράς και συγχύσεως, εις τρόπον ώστε να φανή εις το Εξωτερικόν, ότι οι Άγγλοι εν Κύπρω δεν είναι απολύτως κύριοι της καταστάσεως.

Το τοιούτον θα επιτευχθή:

Α. Δι' εκτελέσεως δολιοφθορών εις Κυβερνητικάς εγκαταστάσεις και στρατιωτικάς επισταθμίας.

Β. Δι' αιφνιδιαστικής δράσεως ευαρίθμων ευελίκτων μαχητικών ομάδων κρούσεως εναντίον Αγγλικών δυνάμεων.

Γ. Διά της οργανώσεως παθητικής αντιστάσεως του πληθυσμού.

Λαμβανομένου υπ' όψιν του δύσκολου της διεξαγωγής συστηματικού και εν ευρεία κλίμακι ενόπλου ατάκτου αγώνος, και εκ του γεγονότος ότι το έδαφος δεν δύναται ν' απορροφήσῃ σοβαράς ανταρτικὰς ομάδας, ως κυρία ενέργεια θα χαρακτηρισθῇ η πρώτη ήτοι αι δολιοφθοραί.

Η μαχητική δράσις ομάδων κρούσεως θ' αποβλέπη κυρίως εις την κάλυψιν και υποστήριξιν της ενεργείας των σαμποτέρ, καθώς και την

δημιουργίαν συγχύσεως και αντιπερισπασμού εις την Αγγλικήν Διοίκεισιν της Κύπρου.

Εις περίπτωσιν καθ' ην παρουσιασθούν ευνοϊκαί συνθήκαι, διατίθεται δε και ικανός οπλισμός, τότε δεν αποκλείεται η ένοπλος ενέργεια να λάβη μεγαλύτεραν έκτασιν και εντονωτέραν δράσιν.

Η δράσις, υπό τας ανωτέρω τρεις μορφάς, δια να επιτύχη του σκοπού της δεν ημπορεί να περιορισθί εις μικροενεργείας εναντίον ασπυμάτων στόχων, διαδεχομένης αλλήλας κατά μεγάλα χρονικά διαστήματα, αλλά τουναντίον δέον να είναι ΕΝΤΟΝΟΣ, ΣΥΝΕΧΗΣ και ν' αποβλέπη εις ΣΟΒΑΡΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ.

Δεν πρέπει να νομισθί, ότι διά του τρόπου τούτου επιζητούμεν να επιβάλωμεν μίαν ολοκληρωτικήν ΥΛΙΚΗΝ ήτταν εις τας Αγγλικάς δυνάμεις εν Κύπρω, αλλά μίαν ΗΘΙΚΗΝ τοιαύτην, δια της κατατριβής, παρενοχλήσεως, συγχύσεως και εκνευρισμού τούτων, ώστε τελικώς να επιτευχθή ο εν τη παρ. 1 καθοριζόμενος σκοπός.

Δ. Παράλληλως προς τας ανωτέρω ενεργείας θα ληφθή μέριμνα:

α) Διά την εξουδετέρωσιν οιασδήποτε αντιδραστικής ενέργειας εκ μέρους οιοσδήποτε εν Κύπρω.

β) Διά την εξουδετέρωσιν και αυστηράν τιμωρίαν Κυπρίων πρακτόρων των Άγγλων, δρώντων εις βάρος του αγώνος μας.

Ε. Η συμπάραστασις ολοκλήρου του Έθνους εις τον αγώνα των Κυπρίων είναι απαραίτητος και δύναται να παίξη αποφασιστικόν ρόλον.

Αύτη θα έχει ως σκοπόν, αφ' ενός μεν να διαδηλωθή η αλληλεγγύη των ελευθέρων Ελλήνων υπέρ του αγώνος των υποδούλων αδελφών των, αφ' ετέρου δε να δοθή ηθική ενίσχυσις εις τούτον.

Η συμπάραστασις αύτη θα εκδηλωθή εν Ελλάδι:

1. Διά συλλαλητηρίων εις απάσας τας πόλεις της Ελλάδος:

Την επαύριον επαναστατικών γεγονότων εν Κύπρω, διά την έξαρσιν των επιτυχιών των αγωνιζομένων.

Προς καταγγελίαν εις τον πεπολιτισμένον κόσμον των βιαιοπραγιών ή πιέσεων των Άγγλων εν Κύπρω εναντίον του αμάχου πληθυσμού.

Είτε τέλος διά να διαδηλωθή κατά τον πλέον επίσημον τρόπον εκ μέρους του Ελληνικού λαού, ότι είναι αποφασισμένος και ο ίδιος να ενισχύση δι' οιοδήποτε μέσων τον αγώνα των Κυπρίων.

2. Διά προπαγάνδας - εντύπων, τύπου κ.λπ. - προς διαφώτισιν της Διεθνούς γνώμης.

Η προπαρασκευή και η εν καιρώ εκτέλεσις των ανωτέρω εν τη παρ. Ε θα είναι έργον της εν Αθήναις επιτροπής αγώνος, η οποία και θα καταρτίση προς τούτο πρόγραμμα». ³²

Η μυστική επαναστατική Οργάνωση Κ.Α.Ρ.Η.

Παράλληλα με τη μυστική Επιτροπή των Αθηνών, που προετοίμαζε επαναστατικό κίνημα στην Κύπρο, ιδρύθηκε το 1953 η μυστική Οργάνωση Κ.Α.Ρ.Η. (Κύπριοι Αγωνιστές, Ριφοκίνδυνοι Ηγέτες) με πρωτοβουλία του Κυπρίου γιατρού Ιωάννη Ιωαννίδη, που ήταν εξόριστος του 1931 στην Αθήνα. Τα μέλη της μυήθηκαν στην Ελλάδα και στην Κύπρο και προετοιμάζονταν για δυναμικό αγώνα. Έπειτα όμως από συνεννοήσεις, που έγιναν μεταξύ της Επιτροπής των Αθηνών και της ηγεσίας της Κ.Α.Ρ.Η., τα μέλη της Κ.Α.Ρ.Η. συνεργάστηκαν για την επιτυχία του κινήματος της Επιτροπής των Αθηνών.

Ο γιατρός Ιωαννίδης είχε φροντίσει να δημιουργηθούν πυρήνες Κυπρίων φοιτητών στην Αθήνα, οι οποίοι εκπαιδεύτηκαν στη χρήση των όπλων και στην τακτική του ανταρτοπολέμου. Οι πρώτοι 15 φοιτητές εκπαιδεύτηκαν στην Αθήνα από τον έφεδρο αξιωματικό Γεώργιο Κοντόπουλο, επιμελητή τότε και μετέπειτα καθηγητή της Αστρονομίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Η εκπαίδευση έγινε σε βασικά θέματα ένοπλης δράσης και σαμποτάζ. Χρησιμοποιήθηκαν μια αίθουσα του Πανεπιστημίου Αθηνών στην οδό Σόλωνος 57, ένα σπίτι στην οδό Σκουφά στο Κολωνάκι κι ένα σπίτι στην οδό Κύπρου στην Κηφισιά.

Ο Κύπριος λοχαγός Άθως Μυριανθόπουλος εκπαίδευσε τους Κυπρίους φοιτητές στη χρήση του πιστολιού και στις διάφορες παγιδεύσεις.

Ενεργό συμμετοχή στην εκπαίδευση τους είχε και ο Κύπριος στρατηγός Μενέλαος Παντελίδης.

Αργότερα 9 φοιτητές από την ομάδα των 15 εκπαιδεύτηκαν στην Κρήτη από τους αδελφούς Μανώλη και Γιαννή Μπαντουβά σε θέματα ανταρτοπολέμου. Ο Μανώλης διετέλεσε αρχηγός ανταρτικής ομάδας εναντίον των Γερμανών κατά την περίοδο του ΒΔ Παγκοσμίου

32. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα-Διγενή «Απομνημονεύματα...», Παράρτημα, σ. 3.

πολέμου. Η οικογένεια Μπαντουβά πρόσφερε στους φοιτητές εγκάρδια φιλοξενία.

Τα εισιτήρια μετάβασης των φοιτητών στην Κρήτη πλήρωσε ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Σπυρίδων.

Η πρώτη μεταφορά οπλισμού στην Κύπρο από την Ελλάδα.

Μια δεύτερη απόπειρα αποτυγχάνει

Το πρώτο φορτίο όπλων και άλλου πολεμικού υλικού έφτασε στην Κύπρο από την Ελλάδα τον Μάρτιο του 1954 με το ιστιοφόρο «Σειρήν». Κυβερνήτης του πλοιαρίου ήταν ο Ευάγγελος Κουταλιανός. Παραλήφθηκαν με κάθε μυστικότητα και φυλάχτηκαν σε ασφαλές μέρος 8 οπλοβόλα, 21 αυτόματα, 47 τυφέκια, 7 περίστροφα, 290 χειροβομβίδες, 20 κιλά εκρηκτικές ύλες και πολλές σφαίρες.³³ Μ' αυτό το πολεμικό υλικό ξεκίνησε ο Αγώνας της ΕΟΚΑ την 1η Απριλίου 1955.

Το πλοιαίο «Σειρήν» επιστρατεύθηκε και για δεύτερο τολμηρό εγχείρημα εισαγωγής οπλισμού στην Κύπρο. Αναχώρησε στις 20 Νοεμβρίου 1954, αλλά κατά την άφιξή του στις ακτές της Πάφου ρίχτηκαν φωτοβολίδες. Τότε ο κυβερνήτης του σκάφους θεώρησε ότι η αποστολή του είχε προδοθεί και, αφού έρριξε το φορτίο στη θάλασσα, κατευθύνθηκε στη Ρόδο.

Ο συνταγματάρχης Γεώργιος Γρίβας έρχεται μυστικά στην Κύπρο ως στρατιωτικός αρχηγός της Ε.Ο.Κ.Α.

Μέσα στο πρώτο δεκαπενθήμερο του Οκτωβρίου του 1954, ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος και ο συνταγματάρχης Γεώργιος Γρίβας συναντήθηκαν στην Αθήνα τέσσερις φορές και αντάλλαξαν απόψεις για ζητήματα, που αφορούσαν την προπαρασκευή του επαναστατικού κινήματος στην Κύπρο.

Ακολούθησε η αναχώρηση του Γεωργίου Γρίβα, για την οποία γράφει ο ίδιος:

«Την 26ην Οκτωβρίου του 1954 απεχαιρέτησα την σύζυγόν μου και με εφόδια μόνον την ΠΙΣΤΙΝ ανέλαβα το μεγαλύτερον εγχείρημα της ζωής μου, το οποίον, με την βοήθειαν του Θεού, απέδειξε τας υπερόχους αρετάς που κοσμοούν τον Ελληνικόν Κυπριακόν λαόν».

33. Μεγάλη Κυπριακή Εγκυκλοπαίδεια, τόμος 4ος. Έκδοση της Εταιρείας «Φιλόκυπρος», Λευκωσία 1986, σ. 159.

Και προσθέτει:

«Εν τω μεταξύ είχαν δώσει οδηγίας δια την φόρτωσιν του εναπομείναντος υλικού και την προώθησίν του εις Κύπρον. Την αναχώρησίν μου εγνώριζον μόνον οι Γεώργιος Στράτος, ναύαρχος Σακελαρίου, Χρ. Παπαδόπουλος, συνταγματάρχης Αλεξόπουλος, Γεώργιος Γαζουλέας, όστις είχαν αναλάβει την συγκέντρωσιν, εναποθήκευσιν και φόρτωσιν όλου του υλικού εν Αθήναις, και οι αδελφοί Μίχος και Κώστας Ευσταθόπουλοι, οι οποίοι και με εβοήθησαν καθ' όλην την περιόδον της προπαρασκευής.

*Έτσι επιχείρησα το μεγάλο άλμα, κατά τινας προς ανόπτον εγχείρημα, κατ' εμέ όμως προς εκπλήρωσιν επιβεβλημένου καθήκοντος με την πίστιν ότι θα επιτύχω. Το ημερολόγιον μου το έκλεισα με αυτήν την φράσιν: «Ο Θεός βοηθός... Αναχωρώ με πίστιν και θάρρος... Θα επιτύχω»».*³⁴

Συνοδοί του Γεωργίου Γρίβα στο ταξίδι του προς την Κύπρο ήταν ο δικηγόρος Σωκράτης Λοϊζίδης και ο Νότης Πετροπουλέας, που θα τον βοηθούσαν στο έργο του. Οι τρεις άνδρες επιβιβάστηκαν στις 26 Οκτωβρίου στο ιστιοφόρο «Αιγαίον» στην ακτή του Πειραιά και την επόμενη μέρα αποβιβάστηκαν στη Ρόδο, όπου παρέμειναν, λόγω τρικυμίας, μέχρι τα μεσάνυχτα της 8ης Νοεμβρίου. Τότε επιβιβάστηκαν στο ιστιοφόρο «Σειρήν», που κατευθύνθηκε προς την Κύπρο. Κυβερνήτης του πλοίου ήταν ο Θεόφιλος Ξανθόπουλος. Το πλοίο διέτρεξε σοβαρό κίνδυνο καταποντισμού, αλλά τελικά έφτασε στον προορισμό του, στην ακτή της Χλώρακας, στις 8 μ.μ. της 10ης Νοεμβρίου 1954. Ο Γεώργιος Γρίβας και οι συνοδοί του φιλοξενήθηκαν στη Χλώρακα στο σπίτι του Νικολάου Αζίνα.

Από τότε μέχρι τη λήξη του Αγώνα, ο Γεώργιος Γρίβας παρέμεινε στην Κύπρο κρυβόμενος και ενεργούσε επαναστατικά με κάθε δυνατή μυστικότητα και προφύλαξη. Σ' όλο αυτό το διάστημα κατόρθωσε ν' αντιμετωπίσει με επιτυχία κάθε δυσκολία και πρόβλημα, εργαζόμενος μέρα και νύκτα, κάτω από εξαιρετικά αντίξοες συνθήκες, για την επιτυχία του Αγώνα της ΕΟΚΑ.

Κατά τη διάρκεια των τεσσάρων χρόνων του απελευθερωτικού Αγώνα, ο Κυβερνήτης και οι χιλιάδες των δυνάμεων ασφαλείας, σκορ-

34. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα-Διγενή «Απομνημονεύματα...», σσ. 25-26.

πισμένες σ' όλη την Κύπρο, προσπαθούσαν με κάθε τρόπο να συλλάβουν ή να φονεύσουν τον Αρχηγό της ΕΟΚΑ. Το χρήμα προσφέρθηκε άφθονο και οι προδότες επιτέλεσαν το κατάπτυστο έργο τους με τις πληροφορίες που έδιναν στον Άγγλο κυρίαρχο. Μέλη της Ιντέλιτζενς Σέρβις κατέβαλαν κάθε δυνατή προσπάθεια για ανακάλυψη του Διγενή, αλλά χωρίς αποτέλεσμα. Ο Διγενής, με την πείρα και την επιδεξιότητα που τον διέκριναν, κατόρθωνε πάντα να διαφεύγει. Έτσι έμεινε μέχρι το τέλος του Αγώνα ασύλληπτος και δοξασμένος πολέμαρχος της ελευθερίας του Κυπριακού λαού.

2. Η ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΑΓΩΝΑ ΑΠΟ ΤΙΣ 10 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1954 ΜΕΧΡΙ ΤΗΝ 1Η ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1955

Οι πρώτες ενέργειες του Διγενή

Στις 12 Νοεμβρίου 1954, ο Διγενής γράφει στο ημερολόγιό του:

«Πρώτον, εκπαίδευσις και συγκρότησις ομάδος, κατά την περίοδον ταύτην δεν θα έπρεπε να εμφανισθώμεν εις ουδένα ο οποίος να γνωρίση την αποστολήν μας, μέχρι αφίξεως εξ Ελλάδος του αναμενόμενου φορτίου.

Δεύτερον, προπαρασκευή ενεργείας· κατά ταύτην θα πηχόμεθα εις επαφήν με πρόσωπα Εθναρχίας, και θα προπαρασκευάζωμεν την δυναμικήν ενέργειαν.

Τρίτον, εκτέλεσις».

Στις 13 Νοεμβρίου στο ίδιο ημερολόγιο σημειώνει:

«Την εσπέραν ήρξατο εκπαίδευσις 5 της ομάδος Χλώρακας εις αυτόματα και σαμποτάζ. Διάρκεια από 19-23 ώρας».³⁵

Ο Διγενής από τη Χλώρακα πήγε για αναγνώριση των αγγλικών στρατοπέδων, που βρίσκονταν στις επαρχίες Πάφου, Λεμεσού, Λάρνακας και Αρμολόχου, συνοδευόμενος από τον Λεύκιο Ροδοσθένους. Τα στρατόπεδα ήταν στόχος για τις μελλοντικές δολιοφθορές της ΕΟΚΑ.

Έπειτα εγκατέλειψε τη Χλώρακα. Ο Λεύκιος Ροδοσθένους τον μετέφερε στη Δασούπολη, συνοικία της Λευκωσίας, και εγκαταστάθηκε στο σπίτι του Ανδρέα Αζίνα. Τότε σχηματίστηκαν οι πρώτες μαχητι-

κές ομάδες της ΕΟΚΑ, με τη συνεργασία των ηγετών της Παναγροτικής Ένωσης Κύπρου (Π.Ε.Κ.) Ανδρέα Αζίνα και Ανδρέα Γιαγκου, του πνευματικού καθοδηγητή της Ορθόδοξης Χριστιανικής Ένωσης Νέων-Νεανίδων (Ο.Χ.Ε.Ν.) Λευκωσίας Παπασταύρου Παπαγαθαγγέλου και του Γενικού Γραμματέα της Παγκύπριας Εθνικής Οργάνωσης Νεολαίας (Π.Ε.Ο.Ν.) Σταύρου Ποσκώτη.

Οι προετοιμασίες για την έναρξη του Αγώνα. Οι δυσκολίες για συγκρότηση μαχητικών ομάδων. Η μυστική κυκλοφορία της εφημερίδας «ΕΝΩΣΙΣ»

Ο Διγενής, εκτός από τη συγκρότηση και την εκπαίδευση μαχητικών ομάδων, ασχολήθηκε με την κατανομή του οπλισμού, τη δημιουργία πολιτικών πυρήνων, την οργάνωση δικτύου πληροφοριών, συστήματος συνδέσμων και την εξεύρεση οικημάτων, που θα ενοικιάζονταν για χρήση από την ΕΟΚΑ.

Το συντονισμό κατά επαρχία είχε ένας τομεάρχης. Αργότερα δημιουργήθηκαν πιο πολλοί τομείς.

Οι δυσκολίες για τη συγκρότηση μαχητικών ομάδων ήταν τεράστιες. Οι νέοι της ΟΧΕΝ, της ΠΕΟΝ, της ΠΕΚ και της ΣΕΚ (Συνμοσπονδίας Εργατών Κύπρου), που ήταν τα πρώτα μέλη της ΕΟΚΑ, δεν είχαν καμιά κατάρτιση προηγουμένως στη χρήση των όπλων και στην επαναστατική δράση.

Ο Διγενής γράφει γι' αυτό το θέμα:

«Οι Κύπριοι ήσαν εντελώς απειροπόλεμοι, εκ φύσεως ήρεμοι και πραείς τον χαρακτήρα, ξένοι δε προς την ιδέαν χρησιμοποιήσεως ενόπλου βίας δι' οιονδήποτε σκοπόν... Οι Κύπριοι ουδέποτε εστρατεύθησαν και ουδέποτε εγνώρισαν την χρήσιν των όπλων».³⁶

Η ψυχική όμως προετοιμασία του λαού υπήρξε ένας πολύ σημαντικός παράγοντας στην επιτυχία του απελευθερωτικού κινήματος.

Ο Γιάννης Σπανός εύστοχα σχολιάζει το θέμα:

«Η νεότητα, ιδίως μετά το 1950, ήταν έτοιμη για τον απελευθερωτικό αγώνα. Φλογισμένοι ιερείς, δάσκαλοι και μυημένα στελέχη των Χριστιανικών Οργανώσεων Νέων ή Νεανίδων (ΟΧΕΝ) δρούσαν στα σχολεία, έσπερναν το σπόρο της λευτεριάς κι άναβαν τη λυτρω-

35. Παναγιώτη Σ. Μαχλουζαρίδη «Κύπρος 1940-1960. Ημερολόγιο των εξελίξεων», Λευκωσία 1985, Παράρτημα, σ. 5.

36. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα-Διγενή «Απομνημονεύματα...», σσ. 12-13.

τική φωτιά στις ψυχές της νεότητας. Οι άμβωνες των εκκλησιών μετατράπηκαν σε βήματα πύρινων αγωνιστικών κηρυγμάτων. Από τις έδρες των σχολείων άξιοι δάσκαλοι σάλπιζαν το υπέρτατο χρέος του λυτρωμού της σκλαβωμένης πατρίδας. Οι αίθουσες των κατηχητικών σχολείων έγιναν χώρος ψυχικής προπαρασκευής νέων ηρώων. Τα προαύλια των Γυμνασίων ήταν πεδία επιλογής μελών της Οργάνωσης».³⁷

Στην ψυχική προετοιμασία των μελών της ΕΟΚΑ πολύ συνέβαλε και η πολυγραφημένη έκδοση της παράνομης εβδομαδιαίας εφημερίδας «Ένωσης», «Όργανον των αγωνιζομένων Κυπρίων», η οποία κυκλοφορούσε μυστικά από τις 6 Αυγούστου 1954. Υπεύθυνος της εφημερίδας ήταν ο Παπασταύρος Παπαγαθαγγέλου, με προτροπή του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου. Το πρώτο της άρθρο μάλιστα υπαγόρευσε ο ίδιος ο Αρχιεπίσκοπος. Απόσπασμα αυτού του άρθρου είναι το πιο κάτω:

«Το βράδυ της ιδίας ακριβώς ημέρας που ο κυρίαρχος εξήγγελλε τους ανελεύθερους νόμους του και εφίμωνε τον Κυπριακόν λαόν και τον τύπον του, μερικοί νέοι με αγνόν ενθουσιασμόν και πίστιν εις τον αγώνα, αποφασισμένοι για όλα, συναντηθήκαμε κάπου και εκεί επήραμε την απόφασι. Να κάμωμεν μίαν οργάνωσιν. Να κυκλοφορήσωμεν και παράνομον τύπον. Εκθέσαμεν τας βάσεις της οργανώσεως. Εντός εβδομάδος ευρήκαμεν στελέχη εις όλας τας πόλεις. Τα παρακλάδια μας τώρα προχωρούν προς τα χωριά. Προχωρούμεν βεβαίως με προσοχήν, διότι τα κυβερνητικά όργανα ευρίσκονται εν επιφυλακή. Εις την οργάνωσίν μας εδώσαμεν το όνομα «Οργάνωσις Εθνικής Σωτηρίας». Σήμερα εμφανιζόμεθα και με το πρώτον παράνομον φυλλάδιόν μας με τίτλον ΕΝΩΣΙΣ. Εις το φυλλάδιόν μας θα δημοσιεύωμεν ό,τι ο άλλος Κυπριακός τύπος δεν μπορεί να γράψη. Σκοπός της οργανώσεώς μας είναι η δυναμική δράσις. Εναντίον του κυριάρχου και εναντίον των εθελοδούλων οργάνων του. Τα μέλη μας είναι αποφασισμένα να θυσιάσουν τα πάντα εις τον αγώνα. Και αυτήν την ζωήν των, αφού είναι ζωή δούλων. Επί 76 χρόνια είμεθα δούλοι των Άγγλων. Επί 76 χρόνια τους παρακαλούμε, τους ικετεύομεν, τους στέλλομεν υπομνήματα, πρεσβείες, με την ελπίδα πώς θα αντιληφθούν το

37. Γιάννη Χρ. Σπανού «ΕΟΚΑ - Έτσι πολεμούν οι Έλληνες», τόμος Α', σσ. 81-82.

δίκαιόν μας και θα λύσουν τα δεσμά μας. Τίποτε όμως. Μας ακούουν και μένουν ασυγκίνητοι με επιταβόειον απάθειαν. Τώρα ενοχλούνται και να μας ακούουν. Η πολιτική των μας εδίδαξεν ότι τα αγγλικά δεσμά δεν λύονται από τους Άγγλους, αλλά κόπτονται από τους δούλους. Θα τα κόψωμεν λοιπόν. Αυτή είναι η απόφασις και αυτός είναι ο όρκος μας.

Ζήτω η Ελλάς. Ζήτω η Ένωσις. Σύνθημά μας είναι: ΟΛΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ».³⁸

Έτσι, όταν άρχισε ο Αγώνας της ΕΟΚΑ, τις οποιεσδήποτε ελλείψεις στην πολεμική κατάρτιση των αγωνιστών και στα τεχνικά μέσα αναπλήρωναν η αποφασιστικότητα του Διγενή και η ψυχική δύναμις των μελών της ΕΟΚΑ, που ήταν πρόθυμα ν' αγωνιστούν με όλες τους τις δυνάμεις και με αυτοθυσία για την επιτυχία του Αγώνα. Γι' αυτό διαφεύστηκαν πανηγυρικά όσοι είχαν επιφυλάξεις και αμφιβολίες για την επιτυχία του επαναστατικού κινήματος της 1ης Απριλίου 1955.

Η ανταπόκριση του Κυπριακού λαού στο ετοιμαζόμενο επαναστατικό κίνημα

Η πλειοψηφία του Κυπριακού λαού ανταποκρίθηκε πρόθυμα στο προσκλητήριο της πατρίδας για έναρξη επαναστατικού κινήματος στο νησί, που απέβλεπε στην ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Η προθυμία των ανθρώπων του λαού για συμμετοχή στη μυστική Οργάνωση, που προετοίμαζε το κίνημα, φαίνεται καθαρά στο Σημειωματάριο του αγωνιστή Νικόλα Αβραάμ, από τον Άγιο Μάμα Λεμεσού, ο οποίος ανέλαβε το επίπονο έργο της στρατολόγησης μελών στα χωριά της περιοχής Πιτσιλιάς Λεμεσού. Εργαζόταν στον Αμιάντο και δεν διέθετε δικό του όχημα. Έπρεπε λοιπόν να βρίσκει τρόπο διακίνησης με ξένο αυτοκίνητο ή να επισκέπτεται τα χωριά πεζός, χρησιμοποιώντας μονοπάτια μέσα από τα βουνά.

Τρία χαρακτηριστικά σημειώματά του αναφέρονται πιο κάτω:

α) «9 Νοεμβρίου 1954 στον Αμιάντο. Περίπου στις 5 το απόγευμα, με φώναξαν εις τη συντεχνία. Επήγα και νύρα τον κ. Αζίνα. Αυτοσυστηθήκαμε και μου πρότεινε, αν μπορώ ν' αναλάβω την οργάνωση των χωριών γύρω, δηλαδή να καταρτίσω σ' όλα τα χωριά της Πιτσιλιάς ομάδες μυστικές, αποφασιστικές ν' αναλάβουν τον αγώνα που

38. Παπασταύρου Παπαγαθαγγέλου «Η μαρτυρία μου...», σσ. 214-215.

σχεδιάζονται. Του υποσχέθηκα, ότι ευχαρίστως θα εργασθώ με όλες μου τας δυνάμεις. Φεύγοντας μου είπε, ότι πρέπει να φροντίσουμε κανένα χωριό να μη μείνει ανοργάνωτο και ότι θάρθει πάλι το Σάββατο να του πω τι έκαμα».

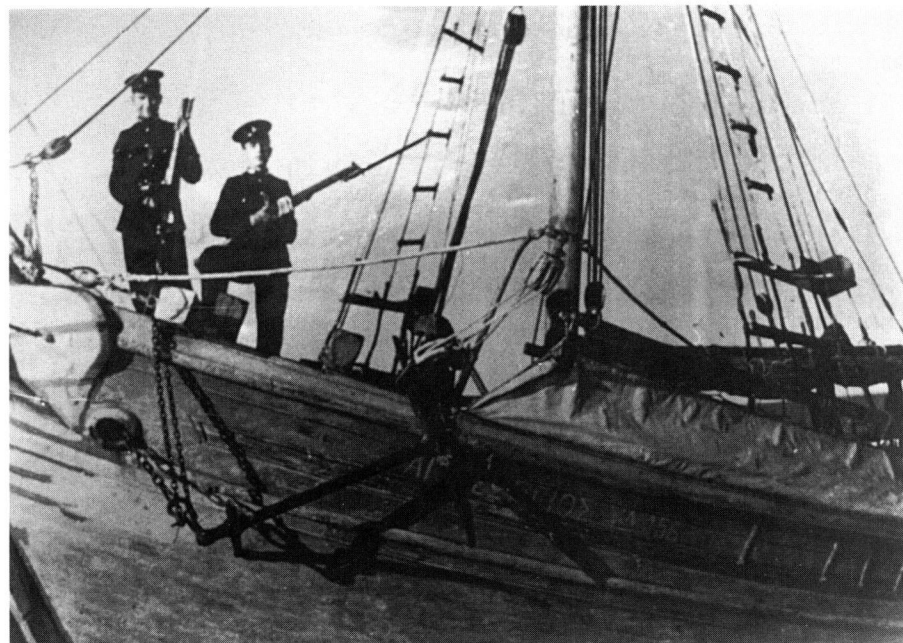
β) «Την Κυριακή 21/11/54 ήλθε ο Αβραάμ Βασιλείου από το Καλόν Χωριόν και με παρέλαβε με τη μοτοσυκλέτα του (δεν ξέρω από πού ήταν κατατοπισμένος) και επήγαμε εις Αγ. Κωνσταντίνο, για να φροντίσωμεν για ανθρώπους και καταφύγια. Δυστυχώς οι άνθρωποι που μας εσύστησεν ο Ν. Χριστοφίδης έλειπαν εις την πανήγυρη εις τον Αγρόν και εστραφήκαμεν εις τον Αγ. Παύλο, όπου είδαμε τον Παπαγρηγόρη, που υποσχέθη να βοηθήσει εις ό,τι χρειαστούμε και για τη συντήρηση των ανθρώπων και για καταφύγιο».

γ) «Την άλλη ημέραν 3/12/54 επήγα μόνος μου εις Απεσιάν, είδα τον Κωστήν Πούλλαον, του είπα τον σκοπόν μου και αμέσως εδέχθη να αναλάβει την ευθύνην στο χωριό του. Διά να δικαιολογήσω την παρουσίαν μου εις Απεσιάν, επροσποιήθηκα πως επήγα να αγοράσω ένα χωράφι από τον χωριανόν μου Ευριπίδην Ηλιάδη, που ήταν διορισμένος δάσκαλος εκεί. Και επειδή ο Ευριπίδης ήταν κατατοπισμένος, εκάμαμεν ψεύτικη συμφωνία και μάλιστα του εμέτρησα και δέκα λίρες καπάρων (προκαταβολή). Εκεί έκαμα και τον κυβερνόφιλον, εις το καφενείον, και θα έτρωγα ξύλον από τον Κωστήν Κουπέπαν, αλλά εσεβάστηκεν την πολλήν φιλίαν που 'χαμεν από καιρόν. Και δεν με εκτύπησε, αλλά με επρόσβαλεν αυστηρά».³⁹

Μεταφορά στην Κύπρο του Βρετανικού Αρχηγείου Μέσης Ανατολής

Λίγες μέρες μετά την άφιξη του Διγενή στην Κύπρο, και συγκεκριμένα στις 24 Νοεμβρίου 1954, άρχισε η μεταφορά των βρετανικών δυνάμεων της ξηράς και του αέρα, που υπάγονταν στο Αρχηγείο Μέσης Ανατολής, λόγω των λαϊκών αντιδράσεων στην Αίγυπτο και στην Ιορδανία. Η μεταφορά γινόταν από τη ζώνη της διώρυγας του Σουέζ με πλοία και αεροπλάνα.

39. «Χρονικό Αγώνα ΕΟΚΑ 1955-1959 Πόλεως και Επαρχίας Λεμεσού από τον ΣΑΠΕΛ», Λευκωσία 1999, Έκδοση Συμβουλίου Ιστορικής Μνήμης Αγώνα ΕΟΚΑ 1955-1959, σσ. 334, 340, 342.

Το πλοiάριο «Άγιος Γεώργιος» που μετέφερε φορτίο όπλων στην Κύπρο, αλλά συνελήφθη από τις Αγγλικές Αρχές κατόπιν πληροφοριών.

Σύλληψη του πλοιαρίου «Άγιος Γεώργιος»

Στις 25 Ιανουαρίου 1955, έφτασε στις ακτές της Πάφου φορτίο όπλων με το πλοiάριο «Άγιος Γεώργιος», στο οποίο πλοiάρχος ήταν ο Ευάγγελος Κουταλιανός. Κατόπιν πληροφοριών, οι Αγγλικές Αρχές επισήμαναν το πλοiάριο κοντά στο χωριό Χλώρακα, το οποίο και συνελήφθη. Κατασχέθηκαν 27 κιβώτια, που περιείχαν χειροβομβίδες, νάρκες ξηράς, δυναμίτιδα, πιστόλια, τυφέκια, αυτόματα όπλα και 20 χρυσά αγγλικά νομίσματα. Τρία κιβώτια με σφαίρες διαφόρων τύπων, που είχαν καταποντισθεί λίγα λεπτά πριν από τη σύλληψη του πλοιαρίου, ανασύρθηκαν στις 13 Απριλίου 1955 από δυο δύτες του βρετανικού ναυτικού. Το πλήρωμα του πλοiού και οι επιβαίνοντες σ' αυτό, καθώς και επτά Κύπριοι που περίμεναν στην ακτή για την παραλαβή του οπλισμού, όλοι 13, οδηγήθηκαν στη φυλακή. Στο δικαστήριο διατυπώθηκαν κατηγορίες εναντίον τους, από τις οποίες η πιο σημαντική ήταν για απόπειρα ανατροπής του καθεστώτος. Το δικαστήριο παρέπεμψε την υπόθεση στο κακούργιοδικείο, το οποίο στις 6 Μαΐου

1955, επέβαλε ποινές φυλάκισης σε έντεκα απ' αυτούς, ως ακολούθως:

1. Σωκράτης Λοϊζίδης, 12 χρόνια
2. Ευάγγελος Κουταλιανός, 4 χρόνια
3. Ανάργυρος Ι. Μέζος, 5 χρόνια
4. Αργύριος Καραδήμας, 6 χρόνια
5. Κωνσταντίνος Λεωνίδου, 4 χρόνια
6. Νικόλαος Μαυρονικόλας, 4 χρόνια
7. Χριστόδουλος Πενταράς, 4 χρόνια
8. Νικόλας Πενταράς, 3 χρόνια
9. Χριστάκης Νικολάου, 3 χρόνια
10. Μιχαήλ Χριστοδουλάκης, 1 χρόνο
11. Μιχαήλ Αλεθράκης, 1 χρόνο.

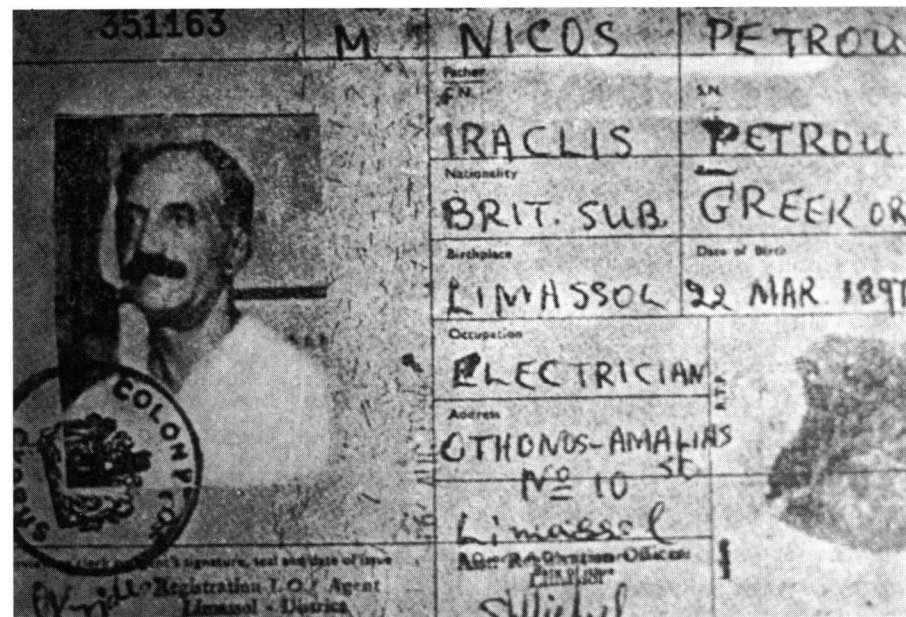
Ο Κυριάκος Γ. Μαυρονικόλας και ο Μιχαήλ Παπαντωνίου αθώθηκαν. Η ποινή των 12 ετών επιβλήθηκε στον Σωκράτη Λοϊζίδη, γιατί στο χαρτοφύλακά του βρέθηκε έγγραφο με επαναστατικό περιεχόμενο. Στην ακτή της Χλώρακας πήγε, για να επιβιβαστεί στο πλοίο «Άγιος Γεώργιος» και να επιστρέψει στην Ελλάδα.

Το επίσημο ανακοινωθέν της 26ης Ιανουαρίου 1955, που αναφερόταν στο πιο πάνω γεγονός, έλεγε:

«Ελήφθησαν προσφάτως πληροφορίες παρά αστυνομικών πρακτόρων, οι οποίοι υπεδήλουν, ότι κατεβάλλοντο απόπειραι διά λαθραίαν εισαγωγήν εις Κύπρον εκρηκτικών υλών και όπλων. Περαιτέρω αστυνομικά έρευναι κατέληξαν εις το πόρισμα, ότι πλησίον της Πάφου ωργανούτο ομάς προς παραλαβήν αυτών. Κατόπιν των πληροφοριών τούτων ο Κυβερνήτης της Κύπρου έλαβε τα κατάλληλα μέτρα διά την ματαίωσιν των τοιούτων αποπειρών. Συνεπεία των τοιούτων επιχειρήσεων διενεργήθη αριθμός συλλήψεων, συνεχίζονται δε αι ανακρίσεις. Περαιτέρω πληροφορίες θα δημοσιευθούν εν καιρώ τω δέοντι».⁴⁰

Η κατάσχεση του οπλισμού, που μετέφερε το πλοiάριο «Άγιος Γεώργιος», ήταν μεγάλο πλήγμα για το επαναστατικό κίνημα. Αλλά ο

40. Παναγιώτη Σ. Μαχλουζαρίδη, έ.α. σ. 280

Η πλαστή ταυτότητα που είχε ο Αρχηγός Διγενής κατά την περίοδο του Αγώνα.

Διγενής δεν κάμφθηκε. Ήταν αποφασισμένος να ξεκινήσει τον Αγώνα κάτω από οποιεσδήποτε συνθήκες. Έκανε σκέψεις για προσαρμογή των σχεδίων του στα δεδομένα εκείνης της περιόδου. Γράφει γι' αυτό το θέμα:

«Μία εσωτερική δύναμις, την οποία αποδίδω δια της λέξεως ΠΙΣΤΙΣ, με ώθει εις τας σκέψεις και αποφάσεις μου αυτάς και μου έλεγε να προχωρήσω με θάρρος. Η πίστις αυτή δεν με εγκατέλειψε ποτέ καθ' όλον το τετραετές διάστημα του αγώνος. Η Θεία πρόνοια με καθωδήγει εις τας αποφάσεις μου, κατηύθυνε τας πράξεις μου και μου έδιδε ψυχικήν και σωματικήν αντοχήν. Δεν εκάμφθην ποτέ, δεν νοσάνθην ποτέ κούρασιν, δεν ελύγισα ποτέ, δεν εδειλίασα ποτέ. Ιδού, διατί το όλον έργον εστέφθη υπό επιτυχίας. Αποδίδω τούτο εξ ολοκλήρου εις το Θείον».^{40α}

Στον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο ο Διγενής έγραψε σε επιστολή του με ημερομηνία 29 Ιανουαρίου 1955:

40α. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα-Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 32.

«Το ατύχημα του ιστιοφόρου όχι μόνον δεν έκαμψε το ψυχικόν μας σθένος, αλλά τουναντίον εσφυρηλάτησε περισσότερον τας ψυχάς μας, ώστε με μεγαλύτερον σθένος, αυτοθυσίαν, αλλά και πείσμα, θα βαδίσωμεν προς την απολύτρωσιν της Κύπρου και την εκδίκησιν. Ομιλώ όχι μόνον εξ ονόματος μου, αλλά και εξ ονόματος εκείνων των οποίων έχω την τιμήν να ηγούμαι και μεταξύ των οποίων ευρίσκομαι αυτήν την στιγμήν. Με όσους κατώρθωσα να επικοινωνήσω ευρήκα την στερεάν απόφασιν να προχωρήσωμεν προς τα εμπρός».⁴¹

Οργάνωση του πληθυσμού της υπαίθρου

Ο Αρχηγός της ΕΟΚΑ, στις 8 Φεβρουαρίου 1955, έδωσε γραπτές οδηγίες στους τομεάρχες των επαρχιών για την οργάνωση του πληθυσμού της υπαίθρου και καθόριζε το σκοπό ως εξής:

«Η μύησις των ατόμων εις τους κατωκημένους τόπους, ώστε ταύτα να δύνανται να παράσχουν συνδρομήν:

α) Εις μαζικήν εκδήλωσιν της υπαίθρου διά συλλαλητηρίων, διαμαρτυριών και λοιπών.

β) Εις απόκρυψιν διωκομένων μελών μας δια της παροχής ασύλου.

γ) Εις συμμετοχήν εις εγχειρήματα βίας, εν ανάγκη και εις ένοπλα τοιαύτα.

δ) Εις παροχήν πληροφοριών πάσης φύσεως, περί των σκοπών και των κινήσεων δυνάμεως στρατού και αστυνομίας.

ε) Εις την παρακολούθησιν πρακτόρων της κυβερνήσεως.

Οιοσδήποτε άλλος σκοπός πολιτικός ή κομματικός αποκλείεται».⁴²

Οι τελευταίες διευθετήσεις για την έναρξη του Αγώνα

Ο Διγενής εργάζεται εντατικά μέσα στους τρεις πρώτους μήνες του 1955 για την έναρξη του επαναστατικού κινήματος. Η μυστική Οργάνωση, της οποίας ηγείται, πήρε την ονομασία Ε.Ο.Κ.Α. (Εθνική Οργάνωση Κυπρίων Αγωνιστών), ύστερα από εισήγηση που έκανε ο ίδιος στις 13 Ιανουαρίου 1955 στον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, ο οποίος την ενέκρινε.

41. Παναγιώτη Σ. Μαχλουζαρίδη, έ.α. Παράρτημα, Μέρος II, σ. 32.

42. Παναγιώτη Σ. Μαχλουζαρίδη, έ.α. Παράρτημα, Μέρος II, σ. 33.

Στις 7 Μαρτίου, συναντήθηκαν ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος και ο Διγενής και συζήτησαν θέματα, που αφορούσαν την ΕΟΚΑ και τη δράση της.

Την 21η Μαρτίου, ο Διγενής ειδοποίησε τον Αρχιεπίσκοπο ότι συμπλήρωσε τις προπαρασκευές του. Την ημέρα εκείνη έγραψε στο ημερολόγιό του:

«Αναφέρω εις Γενικόν (= Αρχ. Μακάριον) ότι ΕΙΜΑΙ ΕΤΟΙΜΟΣ και αναμένω διαταγήν ενάρξεως. Παράτασις καταστάσεως εγκυμονεί κίνδυνον».⁴³

Την 29η Μαρτίου, έγινε νέα συνάντηση του Αρχιεπισκόπου και του Διγενή στο μετόχι της ιεράς μονής Κύκκου, που βρίσκεται στη Λευκωσία. Εκεί αποφασίστηκε η έναρξη του Αγώνα το βράδυ της 31ης Μαρτίου προς την 1η Απριλίου, για να μην υπάρχει φεγγάρι και να προστατεύονται οι αγωνιστές από το σκοτάδι. Σημείωσε ο Διγενής στο ημερολόγιό του:

«29 Μαρτίου. 20ήν ώραν είδον Γενικόν. ΝΑ ΑΡΧΙΣΩΜΕΝ. Μου έδωσε την ευχήν του. Ο Θεός μαζί μας».

Στις 30 Μαρτίου, ο Αρχηγός της ΕΟΚΑ συγκέντρωσε τους τομεάρχες Λευκωσίας, Αρμωχώστου, Λάρνακας και Λεμεσού, τους ανακοίνωσε ότι ο δυναμικός Αγώνας θα αρχίσει το βράδυ της 31ης Μαρτίου προς την 1η Απριλίου και τους τόνισε ότι με κάθε θυσία πρέπει να επιτευχθούν τα καλύτερα αποτελέσματα, ώστε να αιφνιδιαστεί ο αντίπαλος. Έγραψε στο ημερολόγιό του:

«30 Μαρτίου. Εσπέραν ώρα 20.30 εις οικίαν Μιχαλοπούλου συγκέντρωσα ΕΡΜΗΝ, ΖΗΔΡΟΝ, ΟΡΕΣΤΗΝ, ΕΥΑΓΟΡΑΝ. Ανεκοίνωσα απόφασίν μου, όπως ενέργεια γίνη εσπέραν 31 Μαρτίου-1 Απριλίου και ώραν 0.30. Έμειναν σύμφωνοι».⁴⁴

43. Παναγιώτη Σ. Μαχλουζαρίδη, έ.α. Παράρτημα, Μέρος I, σ. 16.

44. Παναγιώτη Σ. Μαχλουζαρίδη, έ.α., Παράρτημα, Μέρος I, σ. 17. Τα πραγματικά ονόματα των προσώπων που αναφέρονται με ψευδώνυμο είναι με την ίδια σειρά τα εξής: Ευάγγελος Ευαγγελάκης, Γρηγόρης Αυξεντίου, Σταύρος Ποσκώτης, Νότης Πετροπουλέας.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Γ '

Ο ΑΓΩΝΑΣ ΤΗΣ ΕΟΚΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΠΟΥ ΚΥΒΕΡΝΗΤΗΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΗΤΑΝ Ο ΑΡΜΙΤΕΪΤΖ

(1 Απριλίου - 3 Οκτωβρίου 1955)

Ο Αγώνας της ΕΟΚΑ ξεκίνησε την 1η Απριλίου 1955 με εκρήξεις βομβών στις κυριότερες πόλεις της Κύπρου και αιφνιδίασε τις Βρετανικές Αρχές αλλά και τον Κυπριακό λαό. Την ίδια μέρα κυκλοφόρησε το πρώτο φυλλάδιο του Αρχηγού της ΕΟΚΑ για το σκοπό του Αγώνα. Οι Τουρκοκύπριοι και η ηγεσία των αριστερών κυπριακών Οργανώσεων καταδίκασαν τον Αγώνα, αλλά ο Ελληνικός Κυπριακός λαός τον υποστήριξε και πρόσφερε κάθε είδους βοήθεια στους αγωνιστές της ΕΟΚΑ. Οι νέοι, μαθητές και εργαζόμενοι, έπαιξαν πολύ σημαντικό ρόλο στον Αγώνα με τα ηρωικά κατορθώματά τους. Μερικοί φοιτητές του Πανεπιστημίου Αθηνών, εκπαιδευμένοι στη χρήση των όπλων, διέκοψαν τις σπουδές τους, ήρθαν στην Κύπρο και εντάχθηκαν στην ΕΟΚΑ. Ο Κυβερνήτης Άρμιτεϊτζ, εφαρμόζοντας το νόμο της 15ης Ιουλίου 1955 για προσωποκράτηση ατόμων χωρίς δίκη, έστειλε αρκετούς Κυπρίους στα κρατητήρια. Η ΕΟΚΑ, ενισχυόμενη συνεχώς με νέα μέλη, έπληττε με επιτυχία τις δυνάμεις ασφαλείας. Ο Εθνάρχης Μακάριος αγωνιζόταν στο πολιτικό πεδίο για την ελευθερία της Κύπρου. Οι Άγγλοι συγκρότησαν τον Αύγουστο του 1955 την Τριμερή Διάσκεψη του Λονδίνου με μέλη των Κυβερνήσεων της Βρετανίας, της Ελλάδας και της Τουρκίας και ενέπλεξαν την Τουρκία επίσημα στην εξεύρεση λύσης του Κυπριακού προβλήματος. Ο ΟΗΕ τον Σεπτέμβριο του 1955 εξέτασε την προσφυγή της Ελλάδας για εφαρμογή της αρχής της αυτοδιάθεσης στην περίπτωση του λαού της Κύπρου. Το θέμα δεν συμπεριλήφθηκε στην ημερήσια διάταξη της Γενικής Συνέλευσης του Διεθνούς Οργανισμού.

1. ΣΕ ΤΙ ΑΠΕΒΛΕΠΕ Ο ΑΓΩΝΑΣ ΤΗΣ ΕΟΚΑ

Ο Αγώνας της ΕΟΚΑ δεν είχε αντιβρετανικά κίνητρα

Ο Αγώνας της ΕΟΚΑ είχε αποκλειστικό σκοπό την ελευθερία της

Κύπρου και την ένωσή της με την Ελλάδα. Δεν υπήρχε κανένα αντιβρετανικό ελατήριο, όταν η ΕΟΚΑ έστρεφε τα όπλα εναντίον των Βρετανών κυριάρχων. Είναι πολύ σαφής η δήλωση του Διγενή:

«Ανέλαβον τον αγώνα εναντίον των παλαιών φίλων και συμμάχων μου, δια να υπεραμυνθώ των ιδίων ακριβώς ιδεωδών, δια τα οποία είχον συμπολεμήσει μετ' αυτών εις τα πεδία του πρώτου και δευτέρου παγκοσμίου πολέμου. Ο αγώνας της Κύπρου ουδέν αντιβρετανικόν ελατήριο υπέκρυπτεν. Υπηγορεύθη από αδήριτον ανάγκην και κατέστη αναγκαίος μετά την διάφευσιν των ελπίδων και των προσδοκιών του Ελληνικού και ιδιαιτέρως του Κυπριακού λαού».^{44α}

Ο όρκος των μελών της ΕΟΚΑ

Οι αγωνιστές, πριν γίνουν μέλη της ΕΟΚΑ, έδιναν όρκο με τον οποίο δεσμεύονταν ότι θ' αγωνιστούν με όλες τους τις δυνάμεις για την απελευθέρωση της Κύπρου. Έλεγαν ορκιζόμενοι:

«Ορκίζομαι εις το όνομα της Αγίας Τριάδος ότι:

1. Θα αγωνισθώ με όλες μου τας δυνάμεις δια την απελευθέρωσιν της Κύπρου από τον Αγγλικόν ζυγόν, θυσιάζων και αυτήν την ζωήν μου.

2. Δεν θα εγκαταλείψω τον αγώνα υπό οιονδήποτε πρόσχημα παρά μόνον όταν διαταχθώ υπό του Αρχηγού της Οργανώσεως και αφού εκπληρωθή ο σκοπός του αγώνος.

3. Θα πειθαρχήσω απολύτως εις τας διαταγάς του Αρχηγού της Οργανώσεως και μόνον τούτου.

4. Συλλαμβανόμενος θα τηρήσω απόλυτον εχεμύθειαν τόσον επί των μυστικών της Οργανώσεως όσον και επί των ονομάτων των συμμαχητών μου, έστω και εάν βασανισθώ δια να ομολογήσω.

5. Δεν θα ανακοινώ εις ουδένα διαταγήν της Οργανώσεως ή μυστικόν το οποίον περιήλθεν εις γνώσιν μου παρά μόνον εις εκείνους δι' ους έχω εξουσιοδότησιν υπό του Αρχηγού της Οργανώσεως.

6. Τας πράξεις μου θα κατευθύνη μόνον το συμφέρον του αγώνος και θα είναι απηλλαγμένα πάσης ιδιοτελείας ή κομματικού συμφέροντος.

44α. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 4.

7. Εάν παραβώ τον όρκον μου θα είμαι ΑΤΙΜΟΣ και άξιος πάσης τιμωρίας».⁴⁵

Με τον πιο πάνω όρκο δεσμευμένοι οι αγωνιστές είχαν ακραίο και σταθερό φρόνημα σ' όλη τη διάρκεια του Αγώνα. Δεν λύγιζαν στις απειλές του δυνάστη, στις βαριές ποινές των δικαστηρίων, στα απάνθρωπα βασανιστήρια. Ούτε και η καταδίκη τους στον δι' απαγχονισμού θάνατο μπόρεσε να κάμψει το φρόνημά τους, γιατί πίστευαν στο Θεό και στην Ελλάδα.

2. Η ΕΝΑΡΞΗ ΤΟΥ ΑΓΩΝΑ ΤΗΝ 1η ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1955

Εκκωφαντικές εκρήξεις. Μόδεστος Παντελή, ο πρώτος νεκρός της ΕΟΚΑ. Γρηγόρης Αυξεντίου, ο πρώτος καταζητούμενος. Συλλήψεις αγωνιστών

Ο ένοπλος αγώνας του Κυπριακού λαού εναντίον των Άγγλων άρχισε 30 λεπτά μετά τα μεσάνυχτα της 31ης Μαρτίου προς την 1η Απριλίου 1955, σύμφωνα με τις οδηγίες του Διγενή. Εκκωφαντικές εκρήξεις συγκλόνισαν τη Λευκωσία, τη Λάρνακα και τη Λεμεσό, καθώς και στρατιωτικές επισταθμίες.

Στη Λευκωσία οι εκρήξεις έγιναν: α) Στον κυβερνητικό ραδιοσταθμό, που ήταν όργανο της βρετανικής προπαγάνδας. Οι ζημιές που προξενήθηκαν ήταν γύρω στις 20 χιλιάδες λίρες, β) Στην Αρχιγραμματεία, όπου οι ζημιές ήταν σημαντικές, γ) Στο Γραφείο Παιδείας, όπου προκλήθηκε πυρκαγιά και κατακάπкан έγγραφα, δ) Σε εγκαταστάσεις πίσω από τους στρατώνες Γούλσλεϋ.

Στη Λάρνακα προκλήθηκαν εκρήξεις: α) Στον κεντρικό αστυνομικό σταθμό, β) Στο διοικητήριο, γ) Στο δικαστικό μέγαρο, δ) Στο σπίτι του αστυνομικού Μίλιγκ, ε) Στο σπίτι του διοικητή Μουφτιζαντέ. Σ' όλες τις περιπτώσεις προξενήθηκαν ζημιές. Οι πιο πολλές ήταν στο δικαστικό μέγαρο.

Στη Λεμεσό η επίθεση έγινε εναντίον του κεντρικού αστυνομικού σταθμού και του αστυνομικού σταθμού της συνοικίας Αγίου Ιωάννη. Υπήρξαν σοβαρές ζημιές και στις δύο περιπτώσεις.

Σημαντικές ζημιές έγιναν και από τις εκρήξεις της επισταθμίας Επισκοπής της επαρχίας Λεμεσού.

45. Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Χρονικόν...», σ. 3.

Στην επαρχία της Αρμοχώστου προσβλήθηκε η αποθήκη στρατιωτικού καταυλισμού, που βρισκόταν πλησίον του δρόμου Αρμοχώστου – Λάρνακας, όπου έγιναν εκρήξεις. Μια άλλη ομάδα της ίδιας επαρχίας αποπειράθηκε να πυρπολήσει τη βενζιναποθήκη του ηλεκτροπαραγωγού σταθμού της επισταθμίας Δεκέλειας.

Οι κυπριακές εφημερίδες στην έκδοση της 1ης Απριλίου πρόλαβαν και δημοσίευσαν τις πρώτες συγκλονιστικές ειδήσεις από την έναρξη του Αγώνα της ΕΟΚΑ.

Για τις εκρήξεις στη Λευκωσία η εφημερίδα «Εθνος» έγραφε:

«Κατά την 12.40 μ. μεσονύκτιον ώραν ολόκληρος η Λευκωσία ανεστατώθη εκ συνεχών και σφοδρών εκρήξεων και έντρομοι οι κάτοικοι ηγέρθησαν από τας κλίνας των και εξήλθον εις τας οδούς, ζητούντες πληροφορίας δια την αιτίαν των εκρήξεων τούτων. Αμέσως, δύο πυροσβεστικά της Αστυνομίας ξεκίνησαν εκ του παρά την Πύλην Πάφου Αστυνομικού Αρχηγείου, κατευθυνθείσαι η μιν μία προς δυσμάς, η δε άλλη προς ανατολάς, εξελθούσαι των τειχών της πόλεως. Ταυτοχρόνως ηκούοντο επανειλημμένα σφυρίγματα αστυνομικών».⁴⁶

Ο Παναγιώτης Παπαναστασίου, μέλος της ομάδας Μάρκου Δράκου, που έκανε την επίθεση στον κυβερνητικό ραδιοσταθμό της Λευκωσίας, αφηγείται τα εξής:

«Την νύκτα της 31ης Μαρτίου προς την 1 Απριλίου 1955 τέσσαρες άνδρες υπό την αρχηγίαν του Μάρκου Δράκου συνεκεντρώθημεν εις οικίαν εν Λευκωσία. Το μεσονύκτιον μας ανακοινώθη ότι την 00.30 π.μ. έπρεπε να επιτεθώμεν εναντίον του κυβερνητικού ραδιοσταθμού. Εκινήθημεν αμέσως προς ραδιοσταθμόν, όστις εφρουρείτο υπό ενός Έλληнос και ενός Τούρκου, η όλη δε περιοχή ήτο αποκλεισμένη δια συρματοπλεγμάτων. Προσηγγίσαμεν το συρματοπλέγμα και ο Δράκος απέκοψε δια ψαλίδος μέρος τούτων, αμέσως δε όλοι ωρμήσαμεν εντός του κτιρίου. Οι φρουροί εξουδετερώθησαν, το δε τηλεφωνικόν σύρμα απεκόπη. Ετοποθετήσαμεν δυναμίτιδα εις διάφορα μέρη του σταθμού, περιεχύσαμεν βενζίνη εις τα μηχανήματα και ακολούθως εθέσαμεν πυρ. Αι προκληθείσαι ζημιαί ήσαν σημαντικά».⁴⁷

46. «Ο Αγώνας της ΕΟΚΑ μέσα από τον Κυπριακό Τύπο». Έκδοση Γραφείου Τύπου και Πληροφοριών, 1997, σ. 50.

47. Γεωργίου Γρίβα – Διγενή «Χρονικόν...», σ. 178.

Ο Διγενής σημείωσε για τη δράση της ΕΟΚΑ την 1η Απριλίου:

«Η ενέργειά μας αυτή αιφνιδίασε τους πάντας. Τας αρχάς της Κύπρου, τους Κυπρίους, τους εν Ελλάδι. Δεν έλειψαν εν τούτοις και αι αντιδράσεις... Η πρώτη εντύπωσις μεταξύ του Ελληνικού πληθυσμού της νήσου υπήρξεν αρίστη. Ο λαός βλέπει πλέον τον Εθνικόν αγώνα του να λαμβάνη έμπρακτον εκδήλωσιν, αντί της ακολουθουμένης μέχρι της ημέρας εκείνης τακτικής του χαρτοπολέμου».^{47α}

Σε απόρρητη έκθεση της Αγγλικής Κεντρικής Υπηρεσίας Πληροφοριών, η οποία δρούσε στην Κύπρο, γράφτηκε:

«Η έκρηξις της τρομοκρατίας εις τόσον μεγάλην κλίμακα υπήρξε δι' ημάς ο μεγαλύτερος αιφνιδιασμός».⁴⁸

Για την έκπληξη, που η ΕΟΚΑ προκάλεσε στη Βρετανική Κυβέρνηση, ο Χάρολντ Μακμίλλαν, Υπουργός των Εξωτερικών της Βρετανίας, γράφει στα Απομνημονεύματά του:

«Το Υπουργείον Αποικιών εφαινετο κάπως έκπληκτον και κάπως στενοχωρημένον δι' αυτήν την εξέλιξιν. Αλλ' ήτο φανερόν ότι το σύστημα πληροφοριών και ασφαλείας εις την νήσον ήτο ελαττωματικόν».⁴⁹

Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος έγραψε στον Διγενή μετά τα γεγονότα της 1ης Απριλίου:

«Σας στέλλω τις θερμότερες ευχές μου και τα ειλικρινή μου συγχαρητήρια. Χίλιες φορές εύγε! Οι κατακτηταί αντιλαμβάνονται ότι μπήκαμε σε σοβαρόν στάδιον αγώνος».⁵⁰

Στις ηρωικές πράξεις της 1ης Απριλίου η ΕΟΚΑ έχασε το πρώτο της παλληκάρι, τον Μόδεστο Παντελή, από το Λιοπέτρι. Πέθανε από ηλεκτροπληξία στην προσπάθειά του ν' αποκόψει ηλεκτροφόρα σύρματα, για να επέλθει συσκότιση και να δράσουν πιο αποτελεσματικά οι ομάδες της ΕΟΚΑ στην Αρμόχωστο.

Την ίδια μέρα καταζητήθηκε από την Αστυνομία ο τομεάρχης Αρμοχώστου Γρηγόρης Αυξεντίου, που ήταν επικεφαλής της ομάδας η

47α. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα – Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 35.

48. Σπύρου Παπαγεωργίου «Κυπριακή Θύελλα 1955-1959», σ. 118.

49. Σπύρου Παπαγεωργίου «Κυπριακή Θύελλα 1955-1959», σ. 118.

50. Σπύρου Παπαγεωργίου «Κυπριακή Θύελλα 1955-1959», σ. 123.

οποία έδρασε στην επισταθμία της Δεκέλειας. Επικηρύχθηκε με το ποσό των £250, που θα έπαιρνε όποιος έδινε τέτοιες πληροφορίες, οι οποίες θα οδηγούσαν στη σύλληψή του. Αργότερα το ποσό αυξήθηκε στις £5.000, ενώ στην περίπτωση του Διγενή το ποσό της επικήρυξής του ήταν £10.000. Όλοι οι μετέπειτα καταζητούμενοι επικηρύσσονται με το ποσό των £5.000.

Στη Λάρνακα η Αστυνομία συνέλαβε πέντε μέλη της ΕΟΚΑ, που έδρασαν την 1η Απριλίου. Συνελήφθη ο τομεάρχης Σταύρος Ποσκώτης, δυο ομαδάρχες και δυο μέλη των ομάδων.

Από τα μέλη της ΕΟΚΑ στην επαρχία Αμμοχώστου, συνελήφθη ο Χριστοφής Παντελή, αδελφός του Μόδεστου Παντελή, ο οποίος επέστρεψε από την επιχείρηση της ΕΟΚΑ στην επισταθμία της Δεκέλειας.

Όλοι οι συλληφθέντες καταδικάστηκαν έπειτα σε πολυετείς φυλακίσεις. Η προσαγωγή τους στο δικαστήριο και η καταδίκη τους δεν έκαμψαν το πθικό τους ούτε κλόνισαν την πίστη τους στην ελευθερία της Κύπρου. Είναι χαρακτηριστική η δήλωση του Χριστοφή Παντελή ενώπιον του δικαστηρίου, προτού ακούσει την καταδικαστική γι' αυτόν απόφαση σε επταετή φυλάκιση:

«Απλώς έκαμα το καθήκον μου ως Έλλην πατριώτης δια την ελευθερίαν, δια την οποίαν Άγγλοι και Κύπριοι επολέμησαν μαζί». ⁵¹

Το πρώτο φυλλάδιο της ΕΟΚΑ

Την 1η Απριλίου 1955 κυκλοφόρησε το πρώτο φυλλάδιο της ΕΟΚΑ, που συνέταξε ο Αρχηγός Διγενής. Ήταν μια προκήρυξη, με την οποία ενημέρωνε τον Κυπριακό λαό για το σκοπό του Αγώνα και ταυτόχρονα τον καλούσε να συμπράξει, για να ελευθερωθεί η Κύπρος. Έλεγε το φυλλάδιο:

[illegible]

Η προκήρυξη του Διγενή, με την οποία κοινοποιεί την απόφαση για ανάληψη αγώνα προς αποτίναξη του αγγλικού ζυγού.

«Με την βοήθειαν του Θεού, με πίστιν εις τον τίμιον αγώνα μας, με την συμπαράστασιν ολοκλήρου του Ελληνισμού και με την βοήθειαν των Κυπρίων, αναλαμβάνομεν τον αγώνα δια την αποτίναξιν του Αγγλικού ζυγού, με σύνθημα εκείνο το οποίον μας κατέλιπαν οι πρόγονοί μας ως ιεράν παρακαταθήκην: “Η τάν ή επί τας”. Αδελφοί Κύπριοι, από τα βάθη των αιώνων μας ατενίζουν όλοι εκείνοι οι οποίοι ελάμπρυναν την Ελληνικήν Ιστορίαν, δια να διατηρήσουν την ελευθερίαν των: οι Μαραθωνομάχοι, οι Σαλαμινομάχοι, οι Τριακόσιοι του Λεωνίδα και οι νεώτεροι του Αλβανικού έπους. Μας ατενίζουν οι αγωνισταί του 1821, οι οποίοι και μας εδίδαξαν ότι η απελευθέρωσις από τον ζυγόν δυνάστου αποκτάται πάντοτε με το αίμα. Μας ατενίζει ακόμη σύμπας ο Ελληνισμός, ο οποίος και μας παρακολουθεί με αγωνίαν, αλλά και με εθνικήν υπερηφάνειαν. Ας απαντήσωμεν με έργα, ότι θα γίνωμεν “πολλά κάρρονες” τούτων. Είναι καιρός να δείξωμεν εις τον κόσμον, ότι εάν η διεθνής διπλωματία είναι άδικος και εν πολλοίς άνανδρος, η Κυπριακή ψυχή είναι γενναία. Εάν οι δυνάσται μας δεν θέλουν να αποδώσουν την λευτεριά μας, μπορούμε να την διεκδικήσωμεν με τα ίδια μας τα χέρια και με το αίμα μας. Ας δείξωμεν εις τον κόσμον ακόμη μίαν φοράν ότι και του “σημερινού Έλληνος ο τράχηλος ζυγόν δεν υπομένει”. Ο αγών θα είναι σκληρός. Ο δυνάστης διαθέτει τα μέσα και τον αριθμόν. Ημείς διαθέτομεν την ψυχήν, έχομεν και το δίκαιον με το μέρος μας.

Διεθνείς διπλωμάται, ατενίσσατε το έργον σας. Είναι αίσχος εν ει-
κοστώ αιώνι, οι λαοί να χύνουν το αίμα των δια να αποκτήσουν την
λευτεριά των, το θείον αυτό δώρον, για το οποίον και εμείς επολεμή-
σαμεν παρά το πλευρόν των λαών σας, και για το οποίον σεις τουλά-
χιστον διατείνεσθε ότι επολεμήσατε εναντίον του ναζισμού και του
φασισμού. Έλληνες, όπου και αν ευρίσκεσθε, ακούσατε την φωνήν
μας: Εμπρός, όλοι μαζί για την λευτεριά της Κύπρου μας,

*Ε.Ο.Κ.Α. Ο Αρχηγός Διγενής».*⁵²

3. Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΕΟΚΑ

Η ιδιοτυπία του Αγώνα

Ο Αγώνας της ΕΟΚΑ υπήρξε μοναδικός και ανεπανάληπτος. Για την ιδιοτυπία του αποφασιστικός παράγοντας ήταν η πολεμική πεί-

51. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 49.

52. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα – Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 34.

ρα, η οργανωτική ικανότητα, η οξύνοια και η ευελιξία του Αρχηγού της ΕΟΚΑ. Σε διάλεξή του στη Γερμανία ο Διγενής μεταξύ άλλων είπε:

*«Διύθυνα τον αγώνα μόνος άνευ επιτελείου. Ήμην ο αόρατος αρχηγός, εις τον οποίον άπαντες επειθάρχουν με εμπιστοσύνην, αλλά και πάντοτε ποθάνοντο την σκιάν μου. Είναι ίσως μοναδικόν παράδειγμα εις την Ιστορίαν επιβολής ενός αρχηγού προς ένα λαόν και πειθαρχία ενός λαού προς αόρατον αρχηγόν».*⁵³

Οι τομείς. Οι σύνδεσμοι. Η ΠΕΚΑ. Το δίκτυο πληροφοριών. Οι ανταρτικές ομάδες. Η συμμετοχή του πληθυσμού

Ο Διγενής ακολούθησε συγκεντρωτικό σύστημα στην οργάνωση και διοίκηση της ΕΟΚΑ. Αυτό του εξασφάλιζε τον έλεγχο όλων των τμημάτων της και την πειθαρχία των μελών.

Η Κύπρος διαιρέθηκε σε τομείς. Ένας τομεάρχης ήταν επικεφαλής κάθε τομέα και είχε την ευθύνη και το συντονισμό των πράξεων και ενεργειών των μελών του δικού του τομέα. Ο τομεάρχης έπαιρνε οδηγίες από τον Αρχηγό της ΕΟΚΑ.

Στην έναρξη του Αγώνα οι τομείς ήταν λιγότεροι, αργότερα όμως δημιουργήθηκαν περισσότεροι, γιατί αυτό επέβαλλαν τα πράγματα. Οι κυριότεροι ήταν: Λευκωσίας, Μόρφου, Ορεινής, Αμμοχώστου, Βαρσών, Καρπασίας, Λάρνακας, Λεμεσού, περιοχής Κακοπετριάς - Γαλάτας, Πάφου, Κυρηνείας, Κυθρέας. Οι τομείς Καπρασίας και Κυθρέας ήταν μεταγενέστεροι.

Στους τομείς υπεύθυνοι νεολαίας καθοδηγούσαν τις ομάδες των νέων. Η νεολαία, μαθητική και εξωσχολική, διακρίθηκε για τις τολμηρές και αποτελεσματικές δραστηριότητές της. Από τον Φεβρουάριο του 1956 συμμετείχαν στον Αγώνα και οι μαθητές των δημοτικών σχολείων στις μαθητικές διαδηλώσεις, ύστερα από σχετική διαταγή του Διγενή.

Στα μέσα του 1957, η νεολαία οργανώθηκε καλύτερα και πήρε την ονομασία Α.Ν.Ε. (Αλκιμος Νεολαία ΕΟΚΑ). Τον Οκτώβριο του 1957, τέθηκε υπό κεντρική Διοίκηση (ΔΑΝΕ), η οποία έπαιρνε οδηγίες από τον Αρχηγό της ΕΟΚΑ. Ξεχωριστό τμήμα νεολαίας αποτελούσαν οι

μαχητικές ομάδες των πόλεων, που είχαν ειδικές αποστολές (σαμποτάζ κ.λ.π.).

Τον Αύγουστο του 1956, συγκροτήθηκε η Πολιτική Επιτροπή Κυπριακού Αγώνα (Π.Ε.Κ.Α.), που με ποικίλους τρόπους ενίσχυσε το έργο της ΕΟΚΑ.

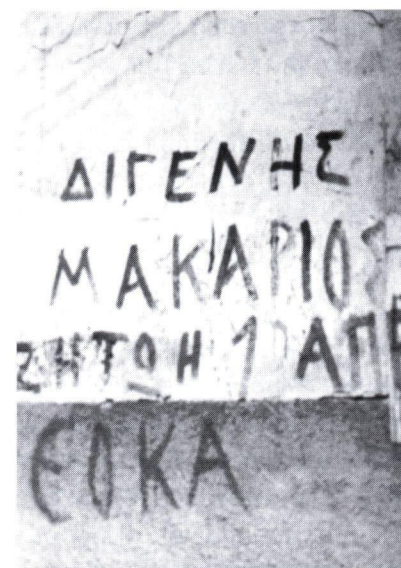
Οι Σύνδεσμοι, αποτελούμενοι από μέλη επιφορτισμένα με την ευθύνη για την παραλαβή και διανομή της αλληλογραφίας, έπαιξαν σπουδαίο ρόλο στη λειτουργία της ΕΟΚΑ. Ένα μέλος ήταν ο γενικός υπεύθυνος για τη συγκέντρωση της αλληλογραφίας του Αρχηγού και των τομέων.

Πολύ σημαντική ήταν η προσφορά των μελών, που συνέλεξαν πληροφορίες για τις κατοχικές δυνάμεις και για αποφάσεις και ενέργειες των δυνάμεων ασφαλείας. Το οργανωμένο δίκτυο πληροφοριών, στο οποίο συμμετείχαν και μέλη της Αστυνομίας, συνέβαλε πολύ στις επιτυχίες της ΕΟΚΑ.

Είναι πολύ αποκαλυπτικό ένα άκρως απόρρητο έγγραφο, που έγραψε στις 8 Μαρτίου 1956 ο διευθυντής επιχειρήσεων ταξιαρχος Ντ. Ρος:

*«Η ΕΟΚΑ γνωρίζει πολλά επί των σχεδίων και των μεθόδων. Ιδιαίτερως πληροφορούνται εγκαίρως περί των επικείμενων συλλήψεων ή επιχειρήσεων μεγάλης εκτάσεως... Πρέπει να παύσουν αι απρόσεκτοι συζητήσεις, διότι μέχρις ότου πραγματοποιηθή αυτό, η ΕΟΚΑ θα γνωρίζει τις προθέσεις μας, ως απέδειξε και το παρελθόν. Επί πλέον των προθέσεων μας και αι μέθοδοι δράσεώς μας διαφεύγουν, ιδίως κατόπιν επιτυχών επιχειρήσεων».*⁵⁴

Μέσα στα πλαίσια των τομέων λειτούργησαν 20 ανταρτικές ομάδες σε ορεινές περιοχές, στις οποίες πρόσφεραν πολύτιμες υπηρεσίες οι

Συνθήματα όπως τα πιο πάνω γέμιζαν τους τοίχους παρά τα μέτρα των Άγγλων κατακτητών

53. Σπύρου Παπαγεωργίου «Κυπριακή Θύελλα 1955-1959», σ. 112.

54. Σπύρου Παπαγεωργίου «Κυπριακή Θύελλα 1955-1959», σ. 469.

τροφοδότες τους και οι γιατροί που έδιναν σ' αυτές ιατρική περίθαλψη, φάρμακα και πρώτες βοήθειες.

Εκτός των ανταρτικών ομάδων, σε ορισμένες περιοχές λειτούργησαν Ομάδες Καταδρομών Τυφεκιοφόρων (Ο.Κ.Τ.).

Μέλη της ΕΟΚΑ ήταν και αρκετοί δικηγόροι, που πρόσφεραν πολύ αξιόλογες υπηρεσίες, υπερασπίζοντας κατηγορούμενους αγωνιστές στα δικαστήρια.

Τέλος πρέπει ν' αναφερθεί ότι σε πόλεις και χωριά οι καταζητούμενοι αγωνιστές έβρισκαν θερμή φιλοξενία σε σπίτια, στα περισσότερα από τα οποία είχε κατασκευαστεί κρησφύγετο.

Στην επιτυχία του Αγώνα έπαιξε αποφασιστικό ρόλο η καλή οργάνωση και λειτουργία της ΕΟΚΑ. Αυτό οφείλεται κατά κύριο λόγο στον Διγενή, ο οποίος είχε πολλά ηγετικά προσόντα. Διακρίθηκε ιδιαίτερα για την ευελιξία και προσαρμοστικότητα των σχεδίων και μεθόδων του, σύμφωνα με τις εκάστοτε επικρατούσες συνθήκες.

Ο οπλισμός της ΕΟΚΑ

Κατά την έναρξη του Αγώνα, ο οπλισμός της ΕΟΚΑ ήταν πολύ περιορισμένος. Χρησιμοποιήθηκαν τα όπλα, τα οποία είχαν φτάσει στην Κύπρο από την Ελλάδα τον Μάρτιο του 1954. Αργότερα έφτασαν άλλα όπλα με διάφορους τρόπους. Τη φροντίδα για την αποστολή όπλων στην Κύπρο από την Ελλάδα είχαν φίλοι και συνεργάτες του Διγενή στην Αθήνα. Μεγάλη ήταν η συμβολή του Κύπριου Ανδρέα Αζίνα. Οι δυσκολίες ήταν πάρα πολλές.

Μερικά όπλα έφταναν με πλοίο, που έκανε τη γραμμή Πειραιά - Λεμεσού. Στο πλοίο ταξίδευε κάθε φορά μέλος της ΕΟΚΑ, που είχε τη φροντίδα για τις βαλίτσες με τα όπλα, τα οποία προορίζονταν για την Οργάνωση. Για τη φόρτωση των βαλιτσών στον Πειραιά και την παραλαβή τους στη Λεμεσό αναλάμβαναν υπάλληλοι και αχθοφόροι των δύο τελωνείων, οι οποίοι ήταν μνημένοι σε ειδικό σχέδιο. Οπλισμός ερχόταν και στην Πάφο μέσω ταχυδρομείου. Αργότερα έφταναν όπλα μέσα σε κυλίνδρους γκαζιού και με άλλους τρόπους.

Στις 22 Ιανουαρίου 1956, η ΕΟΚΑ ενίσχυσε τον οπλισμό της με 800 περίπου κυνηγετικά όπλα, που μέλη της είχαν αφαιρέσει από τους ιδιοκτήτες τους σ' ολόκληρη την Κύπρο.

Ένας άλλος τρόπος, με τον οποίο η ΕΟΚΑ ενισχύθηκε με όπλα και άλλο πολεμικό υλικό, ήταν η επιτόπια κατασκευή τους. Υπήρχαν ειδικά εργαστήρια γι' αυτό το σκοπό, που λειτουργούσαν στη Λευκωσία, στη Λεμεσό, στην Πάφο, στην Αμμόχωστο και σε μερικές κωμότητες και χωριά. Τρία εργαστήρια στο Στρόβολο κατασκεύαζαν βόμβες, νάρκες και χειροβομβίδες. Στο βιομηχανικό εργαστήριο της Λευκωσίας κατασκεύαζονταν απλοί πυροκροτητές, βόμβες ηλεκτρικές, εμπρηστικές και ασφυκτικές βρωμίου, νάρκες πιέσεως και ηλεκτρικές, βροντώδης υδράργυρος και εκρηκτικά μίγματα διάφορα. Μερικοί αγωνιστές κατάφεραν και κατασκεύασαν όπλα με τα υπάρχοντα στην Κύπρο υλικά. Ο χημικός Νίκος Σέρβος (ψευδώνυμο: Φάουστ) και ο φαρμακοποιός Κώστας Οικονομίδης (ψευδώνυμο: Γεδεών), υπεύθυνοι εργαστηρίων, πρόσφεραν πολύτιμες υπηρεσίες. Η εφευρετικότητα και η αφοσίωση των μελών της ΕΟΚΑ στο σκοπό του Αγώνα εξουδετέρωναν τις υπάρχουσες ελλείψεις.

Τέλος πρέπει να αναφέρουμε ότι ο οπλισμός της Οργάνωσης εμπλουτιζόταν από επιθέσεις ομάδων της σε αστυνομικούς σταθμούς και στρατιωτικές αποθήκες.

Τα οικονομικά μέσα της ΕΟΚΑ

Για τους οικονομικούς πόρους, που η ΕΟΚΑ χρησιμοποίησε στον Αγώνα της, παίρνουμε τις πιο κάτω πληροφορίες από τον Αρχηγό Διγενή:

α) «Η Οργάνωση ήντλει τους οικονομικούς πόρους της εκ των κάτωθι πηγών:

1. Εκ της Αρχιεπισκοπής Κύπρου.

2. Την 12.7.1956 έλαβον επιστολήν του Έλληνος Προξένου εν Λευκωσία, ης η σχετική παράγραφος έχει ούτω: «ΕΥΕΡΓΕΤΗΣ» σας στέλλει μήνυμα τιμής και θαυμασμού. Σας αποστέλλει χρηματικόν ποσόν, όπερ ευρίσκεται εις την διάθεσίν σας». (Υπό το ψευδώνυμο «Ευεργέτης» κρύβεται ο τότε Υπουργός Εξωτερικών της Ελλάδας Ευάγγελος Αβέρωφ).

β) «Η Οργάνωσις παρ' ουδενός άλλου προσώπου έλαβε χρήματα, απηγόρευσα δε εις τους τομεάρχας και τα μέλη της Οργάνωσεως δια κατηγορηματικών διαταγών να ενεργούν εράνους ή να δέχονται χρήματα παρ' οιουδήποτε, δια φυλλαδίων δε τα οποία πολλάκις εκυκλο-

φόρπη ειδοποιήθη το κοινόν ότι η Οργάνωσις δεν ενεργεί εράνους ούτε δέχεται χρήματα προσφερόμενα παρ' ιδιωτών».

γ) «Προσωπικώς δεν διεχειρίσθην οιονδήποτε ποσόν, έστω και ευτελές, ούτε έλαβον παρ' οιονδήποτε χρήματα και αυτών δε των χρημάτων των προοριζομένων δια την προσωπικήν συντήρησίν μου η είσπραξις και διαχείρησις εγένετο παρ' άλλων αγωνιστών, μεθ' ων διέμενα».

δ) «Υπολογίζω ότι η Οργάνωσις, από της ενάρξεως μέχρι πέρας του αγώνος, εχρησιμοποίησε δια τας ανάγκας της εν Κύπρω, ήτοι συντήρησιν των μαχητικών ομάδων, αγοράν οπλισμού και παντός είδους υλικού, συντήρησιν των οικογενειών καταζητουμένων μελών της, εχουσών ανάγκην βοηθείας, το ποσόν των στερλινών 140.000 περίπου».⁵⁵

Στην οικονομική ενίσχυση του Αγώνα συνέβαλε και η Ιερά Μονή Κύκκου.

Ο πνευματικός ανεφοδιασμός των μελών της ΕΟΚΑ

Ο Διγενής πίστευε ότι στην πλάστιγγα της διεξαγωγής ενός απελευθερωτικού κινήματος δεν παίζουν ρόλο μόνο η αριθμητική υπεροχή του αντιπάλου και τα όπλα που διαθέτει, αλλά και άλλοι αστάθμητοι παράγοντες, πρώτιστος των οποίων είναι η ψυχή των αγωνιστών. Γι' αυτό έδωσε ιδιαίτερη σημασία στην εμφύχωση των μελών της ΕΟΚΑ, ώστε το ηθικό τους να κρατηθεί σε υψηλό επίπεδο. Όταν μάλιστα ο εκ των στελεχών της ΕΟΚΑ Αρχιμανδρίτης Κωνσταντίνος Λευκωσιάτης (ψευδώνυμο: Γούναρης) του ζήτησε με επιστολή στις 6 Απριλίου 1956 να δημιουργηθεί Υπηρεσία Πνευματικού Ανεφοδιασμού στην Οργάνωση, ο Διγενής απάντησε καταφατικά σε λίγες μέρες.

Μεταξύ άλλων ο Διγενής έλεγε στη διαταγή του της 14ης Απριλίου προς όλα τα μέλη της ΕΟΚΑ: «Επιθυμώ να τονίσω όπως ληφθεί σοβαρώς υπ' όψιν η πνευματική τροφοδοσία των μελών μας, ώστε να δημιουργήσωμεν εν στράτευμα πειθαρχημένον και ολοκληρωμένον, εις το οποίον όχι απλώς να αποβλέπωμεν με εμπιστοσύνην ότι θα κρατήσει τον αγώνα μας εις υψηλά επίπεδα και θα τον συνεχίση αδιάκοπον μέχρι του νικηφόρου τέρματος, αλλά θα μας δίδη την εγγύησιν ότι θα αποτελέση και την καθαράν και αναπλαστικήν ζύμην, η οποία

55. Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Χρονικόν...», σ. 624.

θα συνεχίση αργότερον τον αγώνα με τον ίδιον ενθουσιασμόν δια τον καθαρμόν και την αναγέννησιν της αμαρτωλού κοινωνίας μας».⁵⁶

Η Υπηρεσία Πνευματικού Ανεφοδιασμού απέστειλε τότε αντίτυπα της Καινής Διαθήκης και άλλα βιβλία θρησκευτικού περιεχομένου σ' όλες τις ανταρτικές ομάδες. Στη συνέχεια οι αντάρτες της ΕΟΚΑ έπαιρναν κατά διαστήματα φυλλάδια πνευματικού περιεχομένου, που τους ενίσχυαν ψυχικά.

Πόση σημασία είχε ο πνευματικός ανεφοδιασμός των μελών της ΕΟΚΑ φαίνεται καθαρά από επιστολή με ημερ. 22 Απριλίου 1956 του Μάρκου Δράκου (ψευδώνυμο: Λυκούργος) προς τον «Γούναρη», υπεύθυνο της Υπηρεσίας Πνευματικού Ανεφοδιασμού. Η επιστολή άρχιζε ως εξής:

«Μόλις ελάβομεν την σχετικήν διαταγήν ημ. 14.4.56, στην οποίαν αναφέρεται ότι ιδρύθη Υπηρεσία Πνευματικού Ανεφοδιασμού, ενεπλήσθημεν όλοι χαράς, διότι η ίδρυσις τοιαύτης υπηρεσίας έρχεται να πληρώση ένα κενόν, το οποίον από της οργανώσεως των ανταρτικών ομάδων υφίσταται».⁵⁷

Στον πνευματικό ανεφοδιασμό των μελών της ΕΟΚΑ συνέβαλαν οι κληρικοί, οι θεολόγοι και αρκετά συνειδητά μέλη της Εκκλησίας με πολλούς τρόπους. Οι κληρικοί με τις λειτουργίες, τις εξομολογήσεις, τα κηρύγματα και τη μελέτη της Αγίας Γραφής, που έκαναν σε πόλεις, σε χωριά, στις φυλακές και στα κρατητήρια που κατέληξαν και οι ίδιοι, πλούτιζαν τον ψυχικό κόσμο των αγωνιστών και δυνάμωναν τη θέλησή τους ν' αγωνιστούν με όλες τις δυνάμεις τους για την ελευθερία της Κύπρου. Οι λαϊκοί οργάνωναν Κύκλους μελέτης Αγίας Γραφής.

Συμμελέτη της Αγίας Γραφής γινόταν και σε μερικές ανταρτικές ομάδες, όπου οι ομαδάρχες ανέλυαν μικρά κείμενα σε συγκετρώσεις των μελών της ομάδας τους. Τέτοιο έργο επιτελούσαν ο Γρηγόρης Αυξεντίου, ο Μάρκος Δράκος, ο Στυλιανός Λένας, οι οποίοι καλλιεργούσαν στην ψυχή των ανταρτών το φόβο του Θεού και την αγάπη προς την πατρίδα. Στην περίπτωση μάλιστα του Μάρκου Δράκου αναφέρομε ότι υπήρχε γραμμένο μόνιμο σύνθημα στο κρησφύγετο της

56. Νικολάου Π. Βασιλειάδη «Οι εθνομάρτυρες του Κυπριακού Έπους 1955-1959». Έκδοσις Αδελφότητος Θεολόγων «Ο Σωτήρ», Αθήναι 1977, σ. 19.

57. Νικολάου Π. Βασιλειάδη, έ.α., σ. 84.

ομάδας του, παρμένο από τον 22ο ψαλμό: «Εάν γάρ και πορευθώ εν μέσω σκιάς θανάτου, ου φοβηθήσομαι κακά, ότι συ μετ' εμού ει».

Για την πνευματική εργασία, που γινόταν στις Κεντρικές Φυλακές της Λευκωσίας, είναι ενδεικτικό το πιο κάτω απόσπασμα από σημείωμα του αγωνιστή Αντώνη Παπαδόπουλου, καθηγητή της Γυμναστικής, που βρισκόταν στο διαμέρισμα με αρ. 1. Το σημείωμα απέστειλε προς τον Αρχιμανδρίτη Λευκωσιάτη, ο οποίος ήταν επίσης στις ίδιες φυλακές.

«Κάτω από το αμυδρόν φως μιας μικρής ηλεκτρικής λάμπας διαβάζομεν θρησκευτικά βιβλία ή οτιδήποτε άλλο θεωρεί κανείς κατάλληλον δια την περίστασιν και την ζώνν του. Η σκέψις μας ταξιδεύει εις τον παρελθόν, αναμετρά όλην την ζώνν μας και βλέπει πόσον αγαθός είναι ο Θεός να φέρη τα πράγματα κατά τέτοιον τρόπο που να αναγεννηθώμεν εις τας φυλακάς. Το γεγονός τούτο μας γεμίζει χαράν και αισθήματα ευγνωμοσύνης προς τον Θεόν και λησμονούμεν την κακίαν του κόσμου. Από τας 8-9 μ.μ. μελετώμεν και εμβαθύνομεν εις την Αγίαν Γραφήν και όταν οβήσουν τα φώτα δια να κοιμηθώμεν, εις την σιγήν της βραδυάς αναπέμπεται από όλους ο ύμνος των πολιτικών καταδίκων προς τον κραταιόν Δημιουργόν μας, όστις όπου και αν ευρισκώμεθα μας περιφρουρεί και διαφυλάττει».⁵⁸

Ο θεολόγος – καθηγητής Μιχαήλ Ε. Μιχαηλίδης, πολιτικός κρατούμενος με αρ. 849, γράφει στο βιβλίο του «Ανατολή στο στρατόπεδο» για την ψυχική ωφέλεια των κρατουμένων από τις δραστηριότητες πνευματικών ανθρώπων της Κύπρου στα κρατητήρια:

«Ο γραπτός λόγος του Θεού μας πρόσφερε αναρίθμητα συνθήματα για τη ζωή μας. Το Αιώνιο Βιβλίο έγινε “λύχνος τοις ποσίν ημών και φως ταις τρίβοις ημών”, όπως λέγει ο ψαλμωδός. Μας τροφοδοτούσε τις ψυχές και μας στήριζε στην πίστη. Μας βοήθησε στην αντιμετώπιση της σκληρής δοκιμασίας».

Στα κρατητήρια κυκλοφορούσε μεταξύ των μελών των Κύκλων μελέτης Αγ. Γραφής χειρόγραφο ημερολόγιο, που είχε τον τίτλο «Φως». Την όλη εργασία συντόνιζε ο Μιχαήλ Ε. Μιχαηλίδης, ο οποίος σημειώνει:

58. Κωνσταντίνου Σ. Λευκωσιάτου «Η Κυπριακή Βασιλλία», Αθήναι 1961, σ. 21.

Μετροφυλλώντας το ημερολόγιο, σταματώ στη σελίδα με το σύνθημα: «ΙΣΧΥΡΟΙ». Αντιγράφω το θέμα:

«Ιδιαίτερη απήχηση είχε στις καρδιές μας το σημερινό σύνθημα: “Πάντα ισχύω εν τω ενδυναμούντί με Χριστώ” (Φιλιπ. Δ' 13). Παρόλο που βρισκόταν στη φυλακή ο Απ. Παύλος, ωστόσο ήταν – όπως γράφει ο ίδιος – πάντα δυνατός. Πράγματι, μονάχα κοντά στο Χριστό γίνεται ο άνθρωπος δυνατός, ρωμαλέος. Και τα μεγαλύτερα βάρη του πόνου σηκώνονται με τη βοήθεια Εκείνου. Με τον Παντοδύναμο γινόμαστε και μεις παντοδύναμοι...».⁵⁹

Η ΕΟΚΑ κυκλοφορεί μυστικά δύο περιοδικά για τόνωση του ηθικού και εθνικού φρονήματος των νέων

Η ΕΟΚΑ έδινε πάντα σημασία όχι μόνο στη μαχητική αποστολή των μελών της και όλου του λαού, αλλά και στην τόνωση του ηθικού και εθνικού τους φρονήματος. Για τους νέους λήφθηκε ιδιαίτερη φροντίδα και κυκλοφορούσαν μυστικά δυο περιοδικά, το «Αγωγή των Νέων» για μαθητές των δημοτικών σχολείων και το «Εγερτήριο Σάλπισμα» για μαθητές της μέσης εκπαίδευσης. Το «Αγωγή των Νέων» κυκλοφόρησε από τις 16 Σεπτεμβρίου 1958 μέχρι τις 2 Μαρτίου 1959 (15 τεύχη) και το «Εγερτήριο Σάλπισμα» από τις 10 Οκτωβρίου 1957 μέχρι τις 15 Φεβρουαρίου 1959 (32 τεύχη). Τα περιοδικά αυτά με τα άρθρα τους, τα ποιήματα και τα τραγούδια, τα ιστορικά σημειώματα και τα σχόλιά τους χαλύβδωναν τη θέληση των παιδιών και των εφήβων για συνέχιση του Αγώνα. Η ευθύνη για την έκδοσή τους ανατέθηκε στην ΠΕΚΑ.

Για τα θέματα του περιοδικού «Αγωγή των Νέων», γράφει η Ήβη Πουλλίδου – Νησιώτου, υπεύθυνη για τη σύνταξη και συγγραφέας πολλών κειμένων του:

«Το υλικό των κειμένων του, επιλεγμένο με βαθιά συνείδηση της Ιστορίας της Ελλάδας και της Ιστορίας του Αγώνα, ακουμπά στις αιώνιες αξίες της Φυλής σαν αξίες δραστικές και στη ματωμένη ψυχή του ιστορικού παρελθόντος και του αγωνιστικού παρόντος και αποκαλύπτοντας το πρόσωπο του Έθνους, που μάχεται στα ιερά χώματα

59. Μιχαήλ Ε. Μιχαηλίδη, καθηγητού – θεολόγου «Ανατολή στο στρατόπεδο», Αθήναι 1962. Εκδόσεις «Σήμαντρο», σσ. 121, 124.

της Κύπρου, διαγράφει το εθνικό μέλλον συζευγμένο με τα γεγονότα, αισιόδοξο κι ελπιδοφόρο».⁶⁰

Αναφέρομε δειγματοληπτικά απόσπασμα από το άρθρο του 8ου τεύχους (24 Νοεμβρίου 1958) με τίτλο «Γιατί πήραμε τα όπλα»:

«Στρατιώτης της ειρήνης πρέπει να είναι κανείς όσο δεν προσβάλλεται η Ελευθερία και το Δίκαιο. Όταν όμως τα δύο αυτά αγαθά κινδυνεύουν, τότε η διατήρηση της ειρήνης είναι ανανδρία, αναξιοπρέπεια, αφιλοτιμία. Και ο Κυπριακός λαός αντίκρυσε τα δύο αυτά αγαθά να ποδοπατούνται βάνουσα από τους δυνάστες τους».⁶¹

Από το «Εγερτήριο Σάλπισμα» αναφέρομε απόσπασμα από το κύριο άρθρο του 18ου τεύχους (15 Ιουλίου 1958) με τίτλο «Η εγκληματική συνωμοσία», που γράφτηκε για το βρετανικό σχέδιο, το οποίο από την 1η Οκτωβρίου επρόκειτο να επιβληθεί στον Κυπριακό λαό:

«Δύο ημέρας προτού καν ανακοινωθεί το Βρετανικόν σχέδιον εις την Βουλήν των Κοινοτήτων ο περιβόητος Ζορλού εδήλωνε κατηγορηματικώς με ύφος πέντε Ναπολεόντων, ότι η Κυβέρνησις απέρριψε το Βρετανικόν σχέδιον, διότι δεν παρείχε διαμελισμόν, ο οποίος είναι η μοναδική απαίτησις των Τούρκων. Μετά 3 εβδομάδας ο ίδιος Ζορλού εδήλωσε και πάλιν ότι η Τουρκική Κυβέρνησις αποδέχεται το σχέδιον, διότι αυτό οδηγεί προς τον διαμελισμόν. Αυτό και μόνον το γεγονός είναι αρκετόν να μας πληροφορήση δια την φοβερήν πλεκτάνην, η οποία συνυφάνθη εις βάρος του Ελληνικού λαού. Ο Ζορλού έσπευσε να απορρίψη το σχέδιον, δια να ενθαρρυνθούν έτσι οι Έλληνες να το αποδεχθούν».⁶²

60. «Η Νεολαία στον απελευθερωτικό Αγώνα της ΕΟΚΑ 1955-1959. (Μελέτες - Γενικές Επισημάνσεις - Προσωπικές Μαρτυρίες)». Έκδοση Συμβουλίου Ιστορικής Μνήμης Αγώνα ΕΟΚΑ 1955-1959, Λευκωσία 2000, σ. 81.

61. Φρίξου Δημητριάδη «Αγωγή των Νέων. Το παράνομο περιοδικό της ΕΟΚΑ για τους μαθητές των δημοτικών σχολείων», Λεμεσός 1994, σ. 162.

62. «Εγερτήριο Σάλπισμα», έ.α., σ. 182.

4. ΠΩΣ ΑΝΤΙΚΡΥΣΤΗΚΕ Ο ΑΓΩΝΑΣ ΤΗΣ ΕΟΚΑ

Η στάση του Κυβερνήτη Αρμιτεϊτζ μετά τις εκρήξεις της 1ης Απριλίου

Ο Κυβερνήτης της Κύπρου Αρμιτεϊτζ ανησύχησε σοβαρά για την έναρξη δυναμικού Αγώνα από την ΕΟΚΑ προς απελευθέρωση της Κύπρου.

Επίσημη ανακοίνωση του Γραφείου Δημοσίων Πληροφοριών ανέφερε:

«Εις δόλωσιν γενομένην σήμερον εν Λευκωσία ο Κυβερνήτης της Κύπρου είπεν ότι πράξεις βίας, αι οποίαι διεπράχθησαν υπό δυναμιτιστών κατά τας πρώτας ώρας της 1ης Απριλίου, πρέπει να εξετασθούν μετά μεγαλυτέρας ανησυχίας υπ' εκείνων οι οποίοι είναι υπεύθυνοι, όχι μόνον δια την τήρησιν του νόμου και της τάξεως, αλλ' επίσης και δια την περιφρούρησιν ζωτικών στρατιωτικών εγκαταστάσεων εν τη νήσω.

Η Α.Ε. ο Κυβερνήτης είπεν επίσης ότι θα ληφθούν όλα τα ενδεικνύόμενα μέτρα δια την ανίχνευσιν και σύλληψιν των κακοποιών και ότι είναι βέβαιος ότι ο Κυπριακός λαός, ο οποίος αποτελείται από σοβαρούς και νομοταγείς πολίτας, συρμερίζεται τον αποτροπιασμόν και την λύπην των αρχών δια τας τοιαύτας τρομοκρατικές επιθέσεις και ούτε θα ενθαρρύνη ούτε θα συγχωρήση τοιαύτας. Η Α.Ε. ιδιαιτέρως απηύθυνεν έκκλησιν προς τον εγγώριον Τύπον, όστις εις το παρελθόν επέδειξε μετριοπάθειαν και λογικήν, όπως καταδικάσῃ τας αχαλινώτους αυτάς πράξεις».⁶³

Πώς είδαν τον Αγώνα της ΕΟΚΑ οι Τουρκοκύπριοι

Η έναρξη και η διεξαγωγή του απελευθερωτικού Αγώνα της ΕΟΚΑ δεν βρήκαν σύμφωνους τους Τουρκοκύπριους. Μετά τα γεγονότα της 1ης Απριλίου 1955 ο Γραμματέας του Τουρκοκυπριακού Εθνικού Κόμματος Φαζίλ Κουτσιοúk καταδίκασε τη δράση της ΕΟΚΑ. Με τηλεγραφήματα προς το Βρετανό Υπουργό Αποικιών Λέννοξ Μπούντ και προς τον Κυβερνήτη της Κύπρου Σερ Ρόμπερτ Αρμιτεϊτζ εξέφρασε την ανησυχία του για τις δυναμιτιστικές επιθέσεις. Από τότε οι Τουρ-

63. Π. Παπαδημήτρη - Π. Πετρίδη «Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια της Κύπρου (1878-1978)», τόμος 11ος, Λευκωσία, 1979-1980, σσ. 10-11.

κοκύπριοι διακήρυτταν συνεχώς την αντίθεσή τους προς το κίνημα της ΕΟΚΑ και συνεργάζονταν με τις κατοχικές δυνάμεις για την κατάπνιξή του.

Στις 30 Ιουνίου 1955, φυλλάδια στην τουρκική γλώσσα, τοιχοκολλημένα και μη, σε διάφορα μέρη της Λεμεσού, καλούσαν την τουρκική νεολαία να βοηθήσει την τουρκική Οργάνωση ΚΙΤΕΜΠ, για να καταπολεμηθεί η ΕΟΚΑ και η ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα.

Η ΕΟΚΑ διαβεβαίωσε με φυλλάδιό της, που κυκλοφόρησε σε τουρκική γλώσσα τον Ιούλιο του 1955 στην τουρκική συνοικία της Λευκωσίας, ότι ο Αγώνας που διεξάγει δεν στρέφεται εναντίον των Τουρκοκυπρίων, αλλά εναντίον του Άγγλου κυριάρχου. Έλεγε το φυλλάδιο ξεκάθαρα:

*«Αι προθέσεις μας έναντι των Τούρκων κατοίκων της νήσου είναι αγναί και φιλικαί. Αποβλέπομεν προς γνησίους φίλους και συμμάχους και, όσον εξαρτάται από ημάς, δεν θα δεχθώμεν να θιγί ουδέ κατ' ελάχιστον η αξιοπρέπεια, η ζωή, η τιμή και η περιουσία των».*⁶⁴

Πώς είδε τον Αγώνα της ΕΟΚΑ η ηγεσία του ΑΚΕΛ

Η ηγεσία του ΑΚΕΛ, του Κομμουνιστικού Κόμματος Κύπρου, χρησιμοποίησε βαρείς χαρακτηρισμούς για τον Αρχηγό της ΕΟΚΑ και τους ηρωϊκούς αγωνιστές της και στάθηκε συνειδητά αντιμέτωπη στον απελευθερωτικό Αγώνα του 1955-1959.

Δύο αποσπάσματα από ανακοίνωση του Πολιτικού Γραφείου του ΑΚΕΛ είναι ενδεικτικά. Η ανακοίνωση έγινε στις 2 Απριλίου 1955.

α) *«Πώς πρέπει όμως ο Κυπριακός λαός να δει αυτά τα γεγονότα; Είναι μήπως γεγονότα, που έστω και κατά διάνοιαν μπορούν να προάγουν την υπόθεσή του; Είναι μήπως “πατριωτικό” έργο που κάνουν οι εμπνευστές αυτής της δράσης, όπως διατείνεται ένα ύποπτο φυλλάδιο, που κυκλοφόρησε ταυτόχρονα με τις πρωινές δυναμιτιστικές εκρήξεις; Είναι μήπως οι εμπνευστές αυτής της δράσης “διαλεκτοί” ήρωες, που πρέπει να τιμήσει ο λαός;*

Είναι πιθανό μερικοί καλής πίστης άνθρωποι, επηρεασμένοι από δημαγωγικά λόγια, να πιστεύουν ότι αυτή η τακτική εξυπηρετεί τον εθνικό αγώνα. Αδίστακτα όμως το ΑΚΕΛ λέγει: Αυτού του είδους η

64. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 52.

δραστηριότητα μονάχα ζημιά μπορεί να προκαλέσει στον κυπριακό αγώνα. Πιστεύουμε δε ότι ο Κυπριακός λαός, βασισμένος και στην πείρα του, συμφωνεί απόλυτα μ' αυτή τη θέση».

β) *«Ο πατριωτικός Κυπριακός λαός δεν έχει καμιά σχέση μ' αυτές τις τρομοκρατικές πράξεις. Το αλάθητο συμπέρασμα, που πρέπει να βγάλει κάθε Κύπριος πατριώτης, είναι ότι τέτοιες μέθοδες ποτέ δεν προωθούν τον αγώνα για εθνική απελευθέρωση. Οι μέθοδες αυτές εκφυλίζουν τον αγώνα και τον εκθέτουν στη συκοφαντία και τα κτυπήματα των εχθρών του».*

Παρόμοια στάση τήρησε και η ΠΕΟ, η αριστερών φρονημάτων Παγκύπρια Εργατική Ομοσπονδία, η οποία σε ψήφισμά της ανέφερε: *«Η έκτακτη συνδιάσκεψη της ΠΕΟ, που συνήλθε στις 2 και 3 Απριλίου 1955 στην “Αλάμπρα”, καλεί την εργατική τάξη της Κύπρου να μείνει μακριά από τις προκλητικές ενέργειες, που σημειώνονται τελευταία».*

Στις 22 Απριλίου 1955, η εφημερίδα του ΑΚΕΛ «Νέος Δημοκράτης» χαρακτήριζε τον Αγώνα της ΕΟΚΑ «ύποπτο», τον Αρχηγό της «Ψευτοδιγενή», τους αγωνιστές «παλληκαράδες» και «μασκαρεμένους ελευθερωτές».

Την 1η Μαΐου 1955, η ίδια εφημερίδα έγραψε:

*«Το ΑΚΕΛ είναι το κόμμα που ξεσκέπασε τον Αμερικανοαγγλοκίνητο ψευτοδιγενή και έδειξε στο λαό πως τα μάσκουλά του σκοπόν έχουν να συγκαλύψουν την προδοσία του Κυπριακού από μέρους της Παπαγικής Κυβέρνησης, τη γραμμή της παραχώρησης βάσεων στους Εγγλέζους, την τακτική συνταγματική προθεσμία και τη διάσπαση από μέρους του Αρχιεπισκόπου και της λεγόμενης Εθναρχίας... Ο ψευτοδιγενής, όργανο των Αγγλοαμερικάνων ιμπεριαλιστών, υποτιμά τη νοημοσύνη του Κυπριακού λαού και νομίζει πως με τα μάσκουλα και τις απειλές μπορεί να αλλοιώσει τα αδυσώπητα γεγονότα, να τρομοκρατήσει το λαό και να τον παρασύρει στα φιλοϊμπεριαλιστικά σχέδιά του».*⁶⁵

65. Π. Παπαδημήτρη - Π. Πετρίδη «Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια της Κύπρου (1878-1978)», τόμος 11ος, σσ. 13-14, 41.

Οι πιο πάνω θέσεις του ΑΚΕΛ δεν είχαν απήχηση σε αρκετά μέλη και οπαδούς του κόμματος αυτού. Μερικοί μάλιστα αριστεροί είχαν ενεργό συμμετοχή στον Αγώνα της ΕΟΚΑ.

Οι αριστεροί αυτοί διαχώρισαν τη θέση τους από την ηγεσία των Οργανώσεών τους και διακήρυξαν με φυλλάδια τις απόψεις τους. Τα φυλλάδια κυκλοφορούσε η Οργάνωση Αριστερών Εθνικοφρόνων (Ο.Α.Ε.).

Παραθέτομε πιο κάτω μερικά αποσπάσματα από φυλλάδιά τους.

Στις 18 Φεβρουαρίου 1958 έλεγαν:

«Αριστεροί πατριώτες,

Μέσα σε τούτη την κρίσιμη καμπή του εθνικοαπελευθερωτικού μας αγώνα, με τους Άγγλους να αγωνιούν να διασπάσουν τις δυνάμεις του ΚΥΠΡΙΑΚΟΥ λαού, με το λαϊκό κίνημα γονατισμένο κάτω από το βάρος της προδοσίας μιας ανάξιας ηγεσίας, ξεκινά η ανάγκη της οργανωτικής συσπείρωσης των υγιών αριστερών πατριωτικών δυνάμεων του Κυπριακού λαού. Τώρα είναι καιρός να επικοινωνήσουμε μαζί σας, ν' ανταλλάξουμε σκέψεις και συμπεράσματα και να προχωρήσουμε στην εφαρμογή ενός προγράμματος, που θα βγάλει το λαϊκό κίνημα από το βουρκωμένο τέλμα, στο οποίο το έσπρωξαν δυνάμεις ξένες προς τα εθνικά συμφέροντα του Κυπριακού λαού και της εργατικής τάξης. Πού βρισκόμαστε σήμερα και πού πάμε; Αλλά ας πάρουμε τα πράγματα από την αρχήν.

Μέσα σε μία αποπνιχτική ατμόσφαιρα εθνικής καταπίεσης, με φιωμένο το στόμα, με δεμένα τα χέρια, με το λαό γονατισμένο από τη χρεωκοπία, με τα αγροτικά χρέη να ανέρχονται σε πολλά εκατομμύρια λίρες, με τις πολεμικές βάσεις σε πλήρη οργανισμό, ο πατριωτικός λαός της Κύπρου δεν είχε άλλη διέξοδο από του να πάρει το όπλο στο χέρι, να σηκώσει το αγωνιστικό μπαϊράκι της εθνικής επανάστασης, για να ξαναγράψει Σούλια και Μεσολόγγια, Αρκαδία και Μαραθώνες. Σ' ένα τέτοιο αγώνα ποια είναι η φυσική τοποθέτηση του λαϊκού κινήματος; Σ' ένα αγώνα ενάντια στο διεθνή ιμπεριαλισμό, στον ξένο κατακτητή και στις πολεμικές βάσεις; Ασφαλώς στην πρώτη γραμμή, ασφαλώς στην πρωτοπορία».

Πιο κάτω ανέφερε το φυλλάδιο:

«Έχουμε στοιχεία που δείχνουν καθαρά πως η εντολή να μη μένουν οι μασκοφόροι ανενόχλητοι, αλλά να χτυπιούνται, ήταν πραγματική.

Έτσι εξηγούνται τα τελευταία άτυχα και θλιβερά γεγονότα, που στοίχισαν τη ζωή μερικών παιδιών του λαού».

Το φυλλάδιο κατέληγε ως εξής:

«Αδέλφια, η ΕΟΚΑ επανειλημμένα εδήλωσε πως είναι μόνο μία στρατιωτική οργάνωση με σκοπό το διώξιμο του κατακτητή. Από την άλλη η γραμμή του Μακαρίου αποδείχτηκε η ορθή, μαχητική προοδευτική γραμμή. Δεν είναι τώρα καιρός για κοινωνικοπολιτικές διαφορές. Όσοι συμφωνούμε πως ο αγώνας για αυτοδιάθεση θα πρέπει να είναι αδιάλλακτος κι όταν η ανάγκη το καλεί ο λαός μπορεί να προσφύγει στα όπλα, όσοι συμφωνούμε πως η μονολιθική εθνική εμφάνιση της ηγεσίας ωφελεί τον αγώνα, όσοι ορκιζόμαστε πως δεν θα κοιμηθούμε μια ήσυχη νύχτα, αν δεν έχουμε αυτοδιάθεση, ας συσπειρωθούμε στην Οργάνωση Εθνικοφρόνων Αριστερών. Στον αριστερισμό μας έσπρωξε η αγάπη για τον άνθρωπο και για τη λευτεριά του. Στον αγώνα για μια τέτοια κατάκτηση κάθε θυσία είναι μικρή».

Στο φυλλάδιο της 11ης Μαρτίου 1958, η Οργάνωση Αριστερών Εθνικοφρόνων ανέφερε:

«Είναι καιρός να βάλουμε τέρμα σ' αυτή την αντεθνική, αντιμαρξιστική δράση της ηγεσίας μας. Καιρός να αποκαλύψουμε το βρωμερό περιεχόμενό τους, να τους καταγγείλουμε και να ενωθούμε με τον άλλο αγωνιζόμενο Κυπριακό λαό σ' ένα ενιαίο μέτωπο πάλης. Έστω και τώρα την ύστερη στιγμή» (Τίτλος του φυλλαδίου: «Εμείς κι εκείνοι»).

Το ΑΚΕΛ τον Μάρτιο του 1957 αναθεώρησε τη στάση του έναντι του απελευθερωτικού Αγώνα της ΕΟΚΑ, τουλάχιστο θεωρητικά. Σε απόφαση της Κεντρικής Επιτροπής του Κόμματος αναφέρθηκαν τα εξής:

«Ταυτόχρονα η Κ.Ε. υπογραμμίζει ανοικτά ότι στη στάση μας έναντι της ΕΟΚΑ διαπράξαμε μια σειρά λάθη, μερικά από τα οποία αρκετά σοβαρά. Πρώτα - πρώτα από την αρχή υποτιμήσαμε σοβαρά το κίνημα της ΕΟΚΑ, θεωρώντας το σαν κίνημα μερικών δεκάδων φανατικών της δεξιάς, προορισμένο να οβήσει σε μερικούς μήνες, και δεν μπορέσαμε να παρακολουθήσουμε τις προετοιμασίες που γίνονταν πάνω από τρία χρόνια. Δεύτερο η ανακοίνωση του Πολιτικού Γραφείου του Απρίλη του 1955 ήταν μια πολύ βιαστική και αφυολόγητη ενέργεια, που πρόδιδε σύγχυση και έλλειψη ψυχραιμίας και με τον τρόπο που έπανε το ζήτημα, θεωρητικολογώντας για ατομική τρομο-

κρατία με αποσπάσματα από τον Λένιν, δεν βοηθούσε καθόλου τις μάζες να δουν σωστά για ποιους λόγους το κόμμα μας διαφωνούσε με την τακτική του ένοπλου αγώνα. Τρίτο οι χαρακτηρισμοί, που σε ανακρινόμενους και σε άρθρα μας δώσαμε στην ΕΟΚΑ και στους αγωνιστές της, αποκαλώντας τους «Ψευδοδιγενήδες», «τραμπούκους», «βαρελότους», «τρακατρούκες» κλπ. ήσαν προκλητικοί και σεχταριστικοί και, ενώ δεν εξυπηρετούσαν καθόλου την εθνική μας υπόθεση και την ενότητα του λαού, οπλίζαμε την ΕΟΚΑ και τον μοναρχοφασισμό στην επίθεσή τους ενάντια στο κόμμα και το Λαϊκό κίνημα και έρριχναν νερό στο μύλο της διάσπασης και του κινδύνου εμφύλιου σπαραγμού». ⁶⁶

Η στάση της ΕΟΚΑ έναντι του ΑΚΕΛ φαίνεται καθαρά από φυλλάδια, που κυκλοφορούσε για ενημέρωση του λαού. Σ' αυτά τόνιζε ότι διεξάγει απελευθερωτικό Αγώνα, ο οποίος στρέφεται αποκλειστικά εναντίον των Άγγλων αποικιοκρατών.

Μερικά αποσπάσματα από έγγραφα της ΕΟΚΑ είναι τα ακόλουθα:

α) «Ουδένα θα πειράξουμε οιαδήποτε πολιτικά φρονήματα και αν έχη. Θα κτυπήσουμε όμως τους προδότες, επιβάλλοντες σ' αυτούς τις ποινές που τους αξίζει, εις οιαδήποτε παράταξιν και αν ανήκουν» (Από το φυλλάδιο «Οι ανεμόμυλοι του ΑΚΕΛ», χωρίς ημερομηνία).

β) «Εμείς δεν κτυπούμε κομμουνιστάς, σεβόμεθα δε την ιδεολογία του καθενός, αλλά δεν ανεχόμεθα να μας φράσσουν τον δρόμον μας, ποτισμένον με αίμα, εκείνοι οι οποίοι αρνούνται να χύσουν έστω και μίαν σταγόνα για την απελευθέρωσίν μας από τους Άγγλους» (Από το φυλλάδιο «Οι αδιόρθωτοι», χωρίς ημερομηνία).

γ) Ο Διγενής (ψευδώνυμο ΑΤΛΑΣ) σε στέλεχος της ΕΟΚΑ (ψευδώνυμο ΑΘΑΝΑΤΟΣ) ανέφερε τα πιο κάτω:

«Πρέπει να ενθαρρύνετε την τάσιν υπογραφής ψηφισμάτων πίστεως προς τον Αρχιεπίσκοπον, καθώς και συνεργασίας μεταξύ δεξιών και αριστερών κατά το πρότυπον των ψηφισμάτων Τρικώμου και Γιαλούσας».

δ) «Ουδείς έχει να πάθη εκ μέρους μας τίποτε λόγω των φρονημάτων του» (Από το φυλλάδιο «Ιδού ποιοί είναι», χωρίς ημερομηνία).

⁶⁶. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ.51.

Ο Νίκος Ζαχαριάδης, Γενικός Γραμματέας του Κομμουνιστικού Κόμματος της Ελλάδας, αποκαλύπτει την ταυτότητα του Διγενή

Από την αρχή του Αγώνα οι Άγγλοι επιδίωξαν ν' ανακαλύψουν ποιός κρύβεται πίσω από το ψευδώνυμο Διγενής, που δήλωνε ότι είναι ο Αρχηγός της ΕΟΚΑ. Την απορία τους έλυσε στις 24 Απριλίου 1955 ο Γενικός Γραμματέας του Κομμουνιστικού Κόμματος της Ελλάδας Νίκος Ζαχαριάδης, ο οποίος σε ομιλία του από το ραδιοφωνικό σταθμό «Ελεύθερη Ελλάδα» ανέφερε ότι αρχηγός της ΕΟΚΑ είναι ο Κύπριος συνταγματάρχης Γεώργιος Γρίβας. Από τότε μέχρι το τέλος του Αγώνα οι Άγγλοι χρησιμοποίησαν κάθε μέσο για τη σύλληψή του, αλλά χωρίς αποτέλεσμα. Πρόσφεραν εκατοντάδες χιλιάδες λίρες, για να πάρουν πληροφορίες, που θα οδηγούσαν στη σύλληψή του, αλλά δεν πέτυχαν το σκοπό τους.

Ο ραδιοσταθμός «Ελεύθερη Ελλάδα» συνέχισε με τις εκπομπές του να εκτοξεύει κατηγορίες εναντίον του απελευθερωτικού Αγώνα της ΕΟΚΑ, του Διγενή και του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου. Για τον Αρχιεπίσκοπο ανέφερε στις 26 Απριλίου 1955:

«Ο συνθηκολόγος και διασπαστής Μακάριος δεν ντράπηκε και στο Μπαντούγκ ακόμη, όπου πήγε να διεκδικήσει τάχα λευτεριά για την Κύπρο, να προσφέρει στρατηγικές βάσεις στους Άγγλους. Πρέπει να ξεσκεπάσουμε τους εθνοπροδότες, κάτω από όποια μάσκα κι αν παρουσιάζονται, κι έτσι να τους απομονώσουμε». ⁶⁷

Οι εκπομπές του Ελληνικού Ιδρύματος Ραδιοφωνίας Αθηνών για τον Αγώνα

Το Ελληνικό Ίδρυμα Ραδιοφωνίας των Αθηνών με πύρινες εκπομπές του ενίσχυε σημαντικά το εθνικό φρόνημα των αγωνιζομένων για την ελευθερία τους Κυπρίων.

Αναφέρομε ενδεικτικά ένα απόσπασμα από ραδιοφωνικό σχόλιο του 1955, που μεταδόθηκε μετά τις πρώτες διαδηλώσεις της μαθητικής νεολαίας και τις δίκες που ακολούθησαν:

«Η Κυπριακή νεολαία αντιμετωπίζει με πείσμα και αποφασιστικότητα τα αλλεπάλληλα κύματα της τρομοκρατίας, που εξαπολύει καθη-

⁶⁷. Π. Παπαδημήτρη - Π. Πετρίδη «Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια της Κύπρου (1878-1978)», τόμος 11ος, σελ. 34.

μέραν η Αγγλική Διοίκησης της Μεγαλονήσου. Η μια δίκη διαδέχεται την άλλη. Και η άλλη δίκη δίνει αφορμήν εις άλλας. Η Κύπρος εδο- νήθη και πάλιν και χθες και προχθές από τους παλμούς της εξάρσε- ως της ψυχής της Κυπριακής νεολαίας. Ανετράπησαν συρματοπλέγ- ματα. Και μυριόστομη ακούστηκε και πάλιν η ιαχή: Ζήτω η Ένωσις! Η Κυπριακή νεολαία έχει πλέον την απόφασή της. Να αποτινάξη από επάνω της τον ζυγόν της δουλείας που της εφόρτωσαν. Η Κυπριακή νεολαία δεν ανέχεται πλέον την ανομίαν της δουλοσύνης». ⁶⁸

Η Βρετανική Κυβέρνηση διαμαρτυρήθηκε για τις εκπομπές αυτές του Ελληνικού Ιδρύματος Ραδιοφωνίας Αθηνών στις αρχές Απριλίου του 1955, με διάβημα του Πρέσβη της στην Αθήνα Σερ Τσάρλς Πήνκ προς την Ελληνική Κυβέρνηση, η οποία απάντησε με τη διπλωματι- κή της υπηρεσία.

Η εφημερίδα «Καθημερινή» των Αθηνών σχολίασε το βρετανικό διάβημα ως εξής:

«Ούτε πθικὴν οὐτε ουσιαστικὴν δικαιολογίαν ἔχει το διάβημα της Αγγλικῆς Κυβερνήσεως δια τας ἐπὶ του Κυπριακοῦ ἐκπομπὰς του Ρα- διοφωνικοῦ Σταθμοῦ Αθηνῶν. Ἀφ' ἧς στιγμῆς ἡ Ελλάς ἐχάραξε τὴν γραμμὴν που ἐκρίνεν ἀπαραίτητον νὰ ἀκολουθήσῃ, τὸ θέμα της δια- φωτίσεως ἐτέθη ἐκ των πραγμάτων εἰς τὴν πρώτῃν γραμμὴν. Αἱ ἐκ- πομπαὶ του Ραδιοφωνικοῦ Σταθμοῦ Αθηνῶν δὲν κάμνουν τίποτε ἄλ- λο παρά νὰ ἐρμηνεύουν τὰ ἐπὶ του Κυπριακοῦ ἀγῶνος αἰσθήματα καὶ τὰς σκέψεις του Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις δὲν ἤμπο- ρεῖ νὰ ἐμποδίσῃ τὸν λαόν ἀπὸ του νὰ κρίνῃ τὴν Βρετανικὴν πολιτι- κὴν με τὸ πηγαῖον αἰσθητήριον ἔξω ἀπὸ τὰ πλαίσια της αὐστηρὰς δι- πλωματίας. Εἶναι περίεργον, ὅτι οἱ φίλοι μας Ἀγγλοὶ, ἀντὶ νὰ ψαύσουν τὸ θέμα εἰς τὴν φλέγουσαν βάσιν του καὶ νὰ σκεφθοῦν, ὅτι εἶναι καιρὸς νὰ θέσουν τέρμα εἰς τὰς αφορμὰς που προκαλοῦν τὴν Ἑλλη- νοβρετανικὴν ἐντασιν, ἀσχολοῦνται με λεπτομερείας, που εἶναι παρω- νυχίδες ἐναντὶ της ἐκτάσεως του ζητήματος».

Για τις εκπομπές αυτές ο Υπουργός Αποικιών της Βρετανίας Λέν- νοξ Μπούντ είπε την 5η Μαΐου 1955 στη Βουλή των Κοινοτήτων, οπότε γινόταν συζήτηση για το Κυπριακό, ότι «είναι τελείως ασυμβί- βαστοι με τους δεσμούς της φιλίας και της συμμαχίας Βρετανίας και

68. Σπύρου Παπαγεωργίου «Κυπριακή Θύελλα 1955-1959», σ. 139.

Ελλάδος». Ο δε Βρετανός Πρωθυπουργός Άντονι Ήντεν τις χαρακτή- ρισε στα Απομνημονεύματά του ως βομβαρδισμό από την Αθήνα. ⁶⁹

5. Ο ΚΥΠΡΙΑΚΟΣ ΛΑΟΣ ΑΓΩΝΙΖΕΤΑΙ ΩΣ ΕΝΙΑΙΟ ΣΥΝΟΛΟ ENANTION ΤΩΝ ΑΓΓΛΩΝ

Ο Αγώνας της ΕΟΚΑ αγκαλιάστηκε με αγάπη απ' όλες τις τάξεις του λαού, γιατί απέβλεπε στην απελευθέρωση της Κύπρου από τον αγγλικό ζυγό και την ένωσή της με την Ελλάδα, αίτημα βαθιά ριζω- μένο στην αγνή ψυχή του Ελληνικού Κυπριακού λαού.

Η συμβολή του λαού

Η ΕΟΚΑ με τη δράση της κέρδισε την αγάπη και την εμπιστοσύνη του Κυπριακού λαού, που με πολλούς τρόπους βοήθησε, προστάτεψε και περιφρούρησε τους αγωνιστές της. Αυτή η επιδοκιμασία και συμ- μετοχή του λαού στον Αγώνα του 1955-1959 είχε μεγάλη σημασία για την επιτυχία του.

Για το θέμα αυτό γράφει ο Διγενής:

«Ἐν ἀπελευθερωτικόν κίνημα εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐπιτύχῃ, οἰαδήποτε καὶ ἀν εἶναι ἡ στρατιωτικὴ ἀξία του Ἀρχηγοῦ του, εἰάν τούτο δὲν εἶ- ναι καθολικόν, δηλαδὴ εἰάν δὲν το ἐγκολπωθῇ ὁ λαός, καὶ εἰάν ἡ νε- ολαία δὲν συμμετάσχῃ ἐνεργῶς εἰς τούτο. Ἡ συμμετοχὴ του λαοῦ ἢ τουλάχιστον ἡ ὑπ' αὐτοῦ εὐμενὴς υποδοχὴ του κινήματος εἶναι ἀπα- ραίτητος, διότι: α) Ἀπὸ ἀπόψεως διεθνούς ἀντικτύπου, τὸ κίνημα ἐμ- φανίζεται ὡς καθολικὴ θέλησις του λαοῦ καὶ οὐχὶ τῶν ὀλίγων θερμο- αἰμῶν καὶ β) Εἰς τὸν πληθυσμὸν θα προσφεύγωμεν δια νὰ ἀνεύρωμεν ὅλα ἐκεῖνα, που θα ἐξυπηρετήσουν τὸν ἐνοπλὸν ἀγῶνα (ἀπόκρυψιν κινήσεων, καταφύγια, τροφοδοσίαν, πληροφορίας, προπαγάνδαν καὶ παντοειδῆ συμπαραστάσιν κ.λ.π.) καὶ ἐκ του πληθυσμοῦ θα λάβωμεν στελέχη καὶ μέλη δια τὴν ἐνεργὸν συμμετοχὴν των εἰς πράξεις συν- τρεχούσας τὸν ἀγῶνα». ^{69α}

Ο Μιχαλάκης Μαραθεύτης σε ομιλία του με θέμα «Ο Λαός στον Αγώνα της ΕΟΚΑ», που έκανε στις 3 Δεκεμβρίου 1995 σε Συμπόσιο, το οποίο οργάνωσε το Συμβούλιο Ιστορικής Μνήμης Αγώνα ΕΟΚΑ

69. Σπύρου Παπαγεωργίου Θύελλα 1955-1959», σ. 138.

69α. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 37.

1955-1959, με την ευκαιρία των 40 χρόνων έναρξης του απελευθερωτικού Αγώνα, πολύ εύστοχα παρατηρεί:

«Αν η νεολαία της Κύπρου με τις μαχητικές ομάδες κρούσεως της ΕΟΚΑ στις πόλεις και στα χωριά, το αντάρτικο σώμα στα κυπριακά βουνά και τις οργανωμένες ομάδες της ΑΝΕ, αποτελούσε την αιχμή του δόρατος του κυπριακού απελευθερωτικού αγώνα, ο αφανής λαός αποτελούσε το απαραίτητο στέλεχος του δόρατος, αυτό που στηρίζει και δίδει τη δύναμη στην αιχμή». ⁷⁰

Στην ανάπτυξη του θέματος του ο ομιλητής αναφέρθηκε στην άμεση και στην έμμεση συμμετοχή του λαού στον Αγώνα, τις οποίες καθόρισε ως εξής:

Η άμεση συμμετοχή ήταν: α) προσφορά από μνημένα πρόσωπα των κατοικιών τους και άλλων χώρων για τη δημιουργία κρησφυγέτων και καταφυγίων. β) Συνεχής μέριμνα για τους αντάρτες, τους καταζητούμενους και άλλους αγωνιστές που διέμεναν σε κρησφύγετα.

Η έμμεση συμπαράσταση του λαού εκφραζόταν ως: α) Εχεμύθεια και σιωπή. β) Καρτερία. γ) Παθητική Αντίσταση. δ) Συμμετοχή στο Ενιαίο Αρραγές Εθνικόν Μέτωπον (ΕΑΕΜ). ε) Συμμετοχή στον οργανωμένο πληθυσμό της υπαίθρου για αυτοάμυνα κατά των αγγλικών στρατευμάτων. στ) Συμμετοχή στην οργανωμένη αυτοάμυνα κατά των τουρκικών βιαιοπραγιών. ζ) Αντιμετώπιση του πόνου και του θανάτου.

Δυο χαρακτηριστικά αποσπάσματα από την ομιλία του Μιχαλάκη Μαραθεύτη, που φανερώουν την έμμεση συμπαράσταση του λαού, είναι τα πιο κάτω:

α) «Η καρτερία αποτελούσε μια άλλη μορφή αντίστασης εναντίον του Άγγλου κατακτητή. Εκδηλωνόταν ως υπομονή στους βανδαλισμούς και στα ποικίλα καταπιεστικά μέτρα των αγγλικών κατοχικών στρατευμάτων και μετουσιωνόταν σε αρραγή θέληση για αντοχή, όσος χρόνος κι αν χρειαζόταν να περάσει ως την τελική νίκη. Με καρτερία υπέμενε ο λαός τις καθημερινές σχεδόν σωματικές έρευνες στους δρόμους, τις χωρίς ένταλμα έρευνες στα σπίτια, τους συχνούς κατ' οίκον περιορισμούς, τους αποκλεισμούς χωριών, τη συγκέντρωση των κατοίκων σε συρματοπλεγμένους χώρους, τις ανατινάξεις ιδιωτικών

70. «Ο Αγώνας της ΕΟΚΑ στην Ιστορία», Έκδοση Συμβουλίου Ιστορικής Μνήμης Αγώνα ΕΟΚΑ 1955-1959, Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, Λευκωσία 1996, σ. 31.

Σωματική έρευνα όλων των ανδρών από τον κατοχικό στρατό.

κατοικιών και οικημάτων σωματείων, την επιβολή ομαδικών προστίμων. Και σ' όλες αυτές τις περιπτώσεις το ψυχικό σθένος του λαού έμενε ακατάβλητο, η αντίστασή του γιγάντωνε κι άνοιγε τον δρόμο για τη λευτεριά». ⁷¹

β) «Η αντιμετώπιση του πόνου και του θανάτου. Άφηκα στο τέλος, για να αποκαλύψω το ύψος και το μεγαλείο της, την πιο ανθρώπινη πτυχή της συμπαράστασης του κυπριακού λαού στον αγώνα της ΕΟΚΑ. Είναι η αντιμετώπιση του πόνου και του θανάτου από τους γονείς των αγωνιστών και των ηρωομαρτύρων, οι οποίοι με καρτερία παρακολουθούσαν τη σύλληψη και τα βασανιστήρια των παιδιών τους, την καταδίκη τους σε φυλάκιση, τη χωρίς δίκη κράτησή τους σε στρατόπεδα συγκεντρώσεως, τη μεταφορά τους σε φυλακές της Μεγάλης Βρετανίας, τον ηρωικό θάνατό τους στα πεδία των συγκρούσεων, και, το πιο συγκλονιστικό, τη συγκινητική πορεία τους προς την αγχόνη. Αυτή η ηρωογεννήτρα γενιά έγραψε με το σθένος της ψυχής της, υπερνικώντας το φυσικό πατρικό φίλτρο και την έμφυτη μητρική αγάπη, σελίδες απaráμιλλου μεγαλείου, που θα αποτελούν μέτρο αγάπης προς την πατρίδα και την ελευθερία». ⁷²

71. «Ο Αγώνας της ΕΟΚΑ στην Ιστορία», σσ. 34.

72. «Ο Αγώνας της ΕΟΚΑ στην Ιστορία», σσ. 37-38.

Τα πιο πάνω απεικονίζουν χωρίς υπερβολή την πραγματικότητα των ηρωϊκών χρόνων 1955-1959. Δυο γεγονότα που ακολουθούν είναι ενδεικτικά της ψυχικής δύναμης των γονιών των αγωνιστών.

1) Η Φλουρέντζα Κάρου είναι η μητέρα δυο ηρώων της ΕΟΚΑ, του Ανδρέα και του Γεωργίου Κάρου. Ο Ανδρέας ήταν ένας από τους τέσσερις αγωνιστές, που έπεσαν μαχόμενοι ηρωϊκά στον αχυρώνα του Λιοπετρίου, στις 2 Σεπτεμβρίου 1958. Ο αδελφός του Γεώργιος τραυματίστηκε σοβαρά στις 19 Οκτωβρίου 1958 σε μάχη στον Αστρομερίτη εναντίον Άγγλων στρατιωτών και πέθανε στο Γενικό Νοσοκομείο της Λευκωσίας στις 28 Οκτωβρίου 1958. Στην ταφή του δεύτερου ήρωα παιδιού της, η μάνα δεν άρχισε θρήνους και μοιρολόγια. Με αυτοσχέδιο δίστιχο το προέπεμψε στην αιώνια κατοικία του:

*«Κάθε σαράντα τζι ένα γιόν διω εις την πατρίδα
τζι ελπίζω ότι σύντομα θα 'ρθει Ελευθερία».*⁷³

2) Ο Γεώργιος και η Αναστασία Ροτσίδη είναι οι γονείς του αντάρτη Σάββα Ροτσίδη, τελευταίου νεκρού της ΕΟΚΑ. Όταν πληροφορήθηκαν το θάνατο του γιου τους στις 25 Νοεμβρίου 1958, πήγαν στο Σανατόριο της Κυπερούντας, όπου τον έντυσαν με ρούχα γαμπρικά και έπειτα τον μετέφεραν στο σπίτι τους. Εκεί μαζεύτηκαν πολλοί απ' όλη την Κύπρο, για να αποχαιρετήσουν τον ήρωα. Οι γονιοί παράγγειλαν να κτυπήσουν οι καρπάνες του χωριού αναστάσιμα και πρόσφεραν στον κόσμο κουραμπιέδες.⁷⁴

Τέτοιο ήταν το ψυχικό σθένος των ανθρώπων του λαού, που αγωνίζονταν για την ελευθερία της Κύπρου! Πολύ δικαιολογημένα ο Αρχηγός της ΕΟΚΑ γράφει:

«Σπανίως παρετηρήθη εις την ιστορίαν, ένας τόσο μικρός λαός να επιτελέση έργον τόσο μεγάλον και ηθικόν συνεχώς γιγαντούμενον, εφ' όσον νυξάνετο η πίεσις του αντιπάλου και ο χρόνος της δοκιμασίας του».^{74α}

Η Ακαδημία Αθηνών, αναγνωρίζοντας τη συμβολή του λαού στον

73. «Οι ηρωομάρτυρες της ΕΟΚΑ». Έρευνα - συγγραφή Παναγιώτας Ψιλλίτα-Ιωάννου. Έκδοση Συμβουλίου Ιστορικής Μνήμης Αγώνα ΕΟΚΑ 1955-1959. Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, Λευκωσία, σ. 47.

74. «Οι ηρωομάρτυρες της ΕΟΚΑ», σ. 89.

74α. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 319.

αγώνα της ελευθερίας της Κύπρου, του απένειμε στις 20 Μαρτίου 1957 το χρυσό της μετάλλιο με συνοδευτικό ψήφισμα, που έλεγε σε πιο απλή γλώσσα (ελεύθερη απόδοση Μιχαλάκη Ι. Μαραθεύτη).

*«Η Ακαδημία Αθηνών αποφάσισε στις 20 Μαρτίου του 1957, ημέρα Πέμπτη, να τιμήσει με το χρυσό της παράσημο τον αθλοφόρο λαό της Ελληνικής Κύπρου, ο οποίος επέδειξε μέγα σθένος και πολλά υποφέρει, ο οποίος σηκώνει το βάρος ενός θανατηφόρου, ξακουστού αγώνα για την ελευθερία και ο οποίος με σκληρούς, αλλά ένδοξους άθλους αναδείχθηκε άξιος της Ελλάδος, και να του ευχηθεί γρήγορη και γλυκιά αμοιβή των μόχθων και των κινδύνων, κερδίζοντας λαμπρή νίκη και δόξα».*⁷⁵

Ο Πρόεδρος

Παναγιώτης Πουλίτσας

Ο Γεν. Γραμματέας

Α. Κ. Ορλάνδος

Η συμβολή των εκπαιδευτικών.

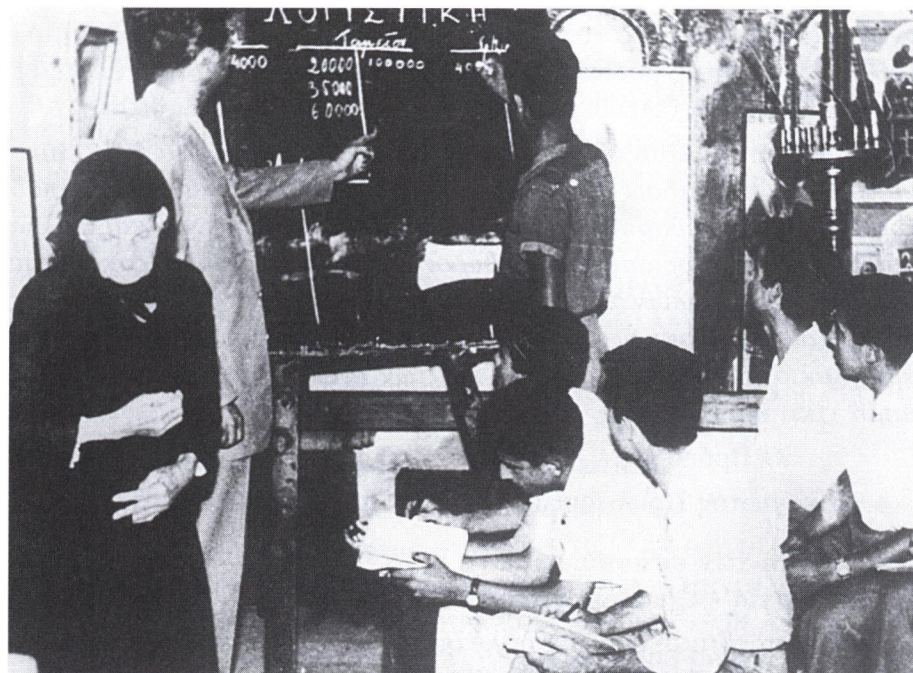
Η λειτουργία «κρυφών σχολείων»

Οι εκπαιδευτικοί έπαιξαν πολύ σημαντικό ρόλο στην επιτυχία του απελευθερωτικού Αγώνα της ΕΟΚΑ. Με τη διδασκαλία τους και την όλη αγωγή, που έδιναν στους μαθητές σ' όλη την περίοδο της Αγγλοκρατίας, δημιουργούσαν ανθρώπους προσπλωμένους στα ιδανικά του Ελληνισμού, από τα οποία σπουδαιότερα είναι η χριστιανική πίστη και η ελευθερία της πατρίδας. Έτσι, όταν ήρθε η ώρα του ξεσηκωμού για την ελευθερία της Κύπρου, εκπαιδευτικοί και μαθητές ρίχτηκαν στον Αγώνα της ΕΟΚΑ με πνεύμα αυταπάρνησης και αυτοθυσίας.

Πολλοί εκπαιδευτικοί υπήρξαν μέλη της ΕΟΚΑ ή της ΠΕΚΑ και πρόσφεραν πολύτιμες υπηρεσίες.

Η αντίδραση των Άγγλων έναντι των σχολείων, των εκπαιδευτικών και των μαθητών εκδηλώθηκε με πολλούς τρόπους, οι κυριότεροι των οποίων ήταν η απέλαση των εκπαιδευτικών από την Ελλάδα στο τέλος του σχολικού έτους 1955-1956, η στέρηση Κυπρίων εκπαιδευτικών της άδειας διδασκαλίας, το κλείσιμο σχολείων μέσης παιδείας λόγω μαθητικών διαδηλώσεων, το κλείσιμο δημοτικών σχολείων, επειδή είχε αναρτηθεί ελληνική σημαία σ' αυτά.

75. «Ο αγώνας της ΕΟΚΑ στην Ιστορία», σσ. 39-40.

Το «κρυφό σχολειό».

Τα σχολεία μέσης παιδείας, που για μήνες δεν λειτούργησαν, ήταν η Εμπορική Σχολή Σαμουήλ και το Παγκύπριο Γυμνάσιο στη Λευκωσία, το Παγκύπριο Εμπορικό Λύκειο στη Λάρνακα, το Λανίτειο Γυμνάσιο στη Λεμεσό, τα Γυμνάσια της Αμμοχώστου, της Μόρφου και του Λευκονοίκου.

Το κλείσιμο των σχολείων δεν ανέκοψε τη μόρφωση των μαθητών, γιατί οι εκπαιδευτικοί, οι μαθητές, οι γονείς και η Εκκλησία με την αρμονική συνεργασία τους λειτούργησαν «κρυφά σχολεία» σε σπίτια καθηγητών, σε ναούς, σε αίθουσες κατηχητικών και σε άλλους κατάλληλους χώρους. Οι μαθητές παρακολουθούσαν τα μαθήματά τους προσερχόμενοι ανά δέκα, γιατί ο «νόμος» των Άγγλων θεωρούσε παράνομη τη συγκέντρωση μεγαλύτερου αριθμού προσώπων. Η προσέλευση των μαθητών στις αίθουσες διδασκαλίας γινόταν με τα πόδια, γιατί απαγορευόταν η χρήση ποδηλάτου από άτομα κάτω των 27 ετών. Οι μαθητές διήνυαν κάθε μέρα μεγάλες αποστάσεις για να φτάσουν στις διάφορες αίθουσες διδασκαλίας.

Οι τελικές εξετάσεις γίνονταν σε αναγνωρισμένα από την Ελληνική Κυβέρνηση σχολεία και οι επιτυχάνοντες έπαιρναν τίτλο σπουδής για προαγωγή στην επόμενη τάξη ή το απολυτήριό τους, με το οποίο μπορούσαν να εγγραφούν σε κάποιο ανώτερο ή ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα.

Πρέπει ακόμη ν' αναφέρουμε ότι διδασκαλία μαθημάτων γινόταν και σε μαθητές που βρίσκονταν στη φυλακή ή στα κρατητήρια. Σ' αυτούς δίδασκαν καθηγητές που ήταν πολιτικοί κατάδικοι ή πολιτικοί κρατούμενοι λόγω της συμμετοχής τους στον Αγώνα της ΕΟΚΑ.

Οι εκπαιδευτικοί που υπέστησαν τις συνέπειες της αγγλικής πολιτικής ανέρχονται στους 105. Απ' αυτούς άλλοι στερήθηκαν την άδεια διδασκαλίας, άλλοι επικηρύχθηκαν έναντι του ποσού των πέντε χιλιάδων λιρών, άλλοι συνελήφθησαν, βασανίστηκαν και κλείστηκαν στις φυλακές και στα κρατητήρια.

Ένας δάσκαλος, ο Φώτης Πίττας, πολέμησε γενναία στον αχυρώνα του Λιοπετρίου και έπεσε μαχόμενος μαζί με τρεις συναγωνιστές του στις 2 Σεπτεμβρίου 1958.⁷⁶

Ο Διγενής έπλεξε το εγκώμιο των εκπαιδευτικών, που μαζί με τους κληρικούς έπαιξαν αποφασιστικό ρόλο στην προετοιμασία και στη διεξαγωγή του Αγώνα. Έγραψε γι' αυτούς:

*«Είναι άξιον ιδιαίτερας προβολής και εξάρσεως το αξιοθαύμαστον έργον, το οποίον επετέλεσαν οι καθηγηταί, οι διδάσκαλοι και οι ιερείς της Μεγαλονήσου υπό αντιξόους συνθήκας και συνέχισαν, υπό την απηνή δίωξιν των οργάνων της Κυβερνήσεως, να γαλουχούν την νεολαίαν και να υποδεικνύουν προς αυτήν το προς την πατρίδα χρέος».*⁷⁷

Η συμβολή των κληρικών

Η Ορθόδοξη Εκκλησία της Κύπρου υπήρξε σ' όλες τις εποχές ο συμπαράστατης και γνήσιος διεκδικητής των δικαίων του λαού.

76. Μιχαλάκη Ι. Μαραθεύτη «Ο απελευθερωτικός αγώνας του 1955-1959 και η ελληνική παιδεία στην Κύπρο», μελέτη που περιλαμβάνεται στο βιβλίο «Το Πανεπιστήμιο Αθηνών και η Κύπρος», Σειρά: Κυπριακά, τόμος Γ'. Έκδοση του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήνα 1998, σσ. 41-42.

77. Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Χρονικόν...», σ. 21.

*Η νεολαία έδωσε έντονο το παρόν της στον Αγώνα της ΕΟΚΑ.
Στιγμιότυπο από μαθητική διαδήλωση.*

Ο Διγενής, αναγνωρίζοντας το ρόλο της Κυπριακής Εκκλησίας στον απελευθερωτικό Αγώνα του 1955-1959, γράφει:

«Όπως εις όλους τους υπέρ της ελευθερίας αγώνας του Έθνους, ούτω και εις τον Κυπριακόν, η Κυπριακή Εκκλησία εστάθη εις το ύψος της αποστολής της και εβοήθησε, κατά τρόπον αντάξιον προς τας παραδόσεις της Ελληνικής Ορθοδόξου Εκκλησίας, τον σκληρόν τετραετή αγώνα».

Για τη συμβολή των μοναστηριών αναφέρει:

*«Τα Κυπριακά Μοναστήρια απετέλεσαν εν τω συνόλω των τα καταφύγια των ανταρτικών ομάδων. Τινές των Πατέρων των Μονών ήσαν οι τροφοδότες, οι αγγελιαφόροι, οι φρουροί και οδηγοί των ορεινών ομάδων της ΕΟΚΑ, εκπληρώνοντας κατά τρόπον αξιοθαύμαστον την αποστολήν των».*⁷⁸

Η προσφορά του κλήρου στον Αγώνα της ΕΟΚΑ ξεκινούσε από τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, Πρόεδρο της δωδεκαμελούς Επιτροπής για την απελευθέρωση της Κύπρου, και έφτανε στον ιερέα του πιο μικρού χωριού. Ο Αρχιεπίσκοπος για την ενεργό συμμετοχή του στον Αγώ-

⁷⁸ Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Χρονικόν...», σ. 40.

να εξορίστηκε στις Σευχέλλες μαζί με τον Μητροπολίτη Κυρηνείας Κυπριανό, τον Παπασταύρο Παπαγαθαγγέλου, πρωθιερέα του ιερού ναού Φανερωμένης Λευκωσίας, και τον Πολύκαρπο Ιωαννίδη, Γραμματέα της Μητροπόλεως Κυρηνείας, εθνικούς αγωνιστές και διαπρύσιους κήρυκες της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα.

Η γραπτή ομολογία του Παπασταύρου Παπαγαθαγγέλου, του στρατολόγου μεγάλου αριθμού μελών της ΕΟΚΑ, είναι χαρακτηριστική για το εθνικό φρόνημα των κληρικών της Κύπρου:

*«Πιστός στα διδάγματα της Αγίας Γραφής, της Εθνικής μας ιστορίας και παράδοσης του Ελληνικού Ορθόδοξου Κλήρου, που στάθηκε πάντα οδηγός του λαού σε όλες του τις περιπέτειες, θρησκευτικές και εθνικές, θεώρησα υποχρέωση και καθήκον μου, από τα πρώτα χρόνια της ζωής μου, να στρατευθώ σε τούτο τον αγώνα για την εθνική αποκατάσταση του Κυπριακού Ελληνισμού. Και στρατεύθηκα».*⁷⁹

Μερικοί κληρικοί υπήρξαν ανώτατα στελέχη της ΕΟΚΑ. Άλλοι όρκιζαν νέα μέλη της Οργάνωσης, απέκρυπταν όπλα, φιλοξενούσαν καταζητούμενους, πρόσφεραν οποιαδήποτε βοήθεια σε πόλεις και χωριά για την ευόδωση του Αγώνα. Επιπλέον οι κληρικοί, με τα κηρύγματά τους στους ναούς, με τη διδασκαλία τους στα κατηχητικά, με την καθοδήγησή τους στις ΟΧΕΝ (Νέων και Νεανίδων) και σε άλλα θρησκευτικά ιδρύματα, ενίσχυαν το θρησκευτικό και εθνικό φρόνημα της νεολαίας και ολόκληρου του λαού.

Μεταξύ των πεσόντων, των απαγχονισθέντων, των φυλακισθέντων, των εγκλωβισμένων στα κρατητήρια, των βασανισθέντων, των συλληφθέντων και μη συλληφθέντων, υπάρχει ένα πλήθος μαθητών ή αποφοίτων των κατηχητικών και μελών των θρησκευτικών συλλόγων.

Η βεβαίωση του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου είναι ενδεικτική για τη συμβολή των νέων της Κύπρου με συνειδητή χριστιανική ζωή στον απελευθερωτικό Αγώνα της ΕΟΚΑ:

*«Η νεολαία της Κύπρου, και ιδιαίτερα η θρησκευούσα, υπήρξε ο κυριώτερος συντελεστής της νίκης. Οι στρατιώται της Εκκλησίας έγιναν συγχρόνως και εύορκοι στρατιώται της Πατρίδος».*⁸⁰

⁷⁹ Παπασταύρου Παπαγαθαγγέλου «Η μαρτυρία μου...», σ. 529.

⁸⁰ Παναγιώτας Παναγοπούλου - Ρουπίνια «Πρότυπα πρώων. Οι εθνομάρτυρες της Κυπριακής Εποποιίας 1955-1959», Αθήνα 1994, Εκδόσεις «Αστέρος», σσ. 214-215.

Η δράση των κληρικών στον Αγώνα της ΕΟΚΑ είχε ως συνέπεια να καταλήξουν επτά περίπου δεκάδες κληρικών ως πολιτικοί κρατούμενοι.

Η πλούσια προσφορά της Κυπριακής Εκκλησίας στον Αγώνα οδήγησε τον σκληρό και ανελέητο Κυβερνήτη Χάρντιγκ να δηλώσει μετά την αποτυχία του στην κατάπνιξη του επαναστατικού κινήματος και στην ανάκλησή του από τη Βρετανική Κυβέρνηση:

*«Όταν έφτασα στην Κύπρο, συνάντησα μια βάνουσα και απάνθρωπη Οργάνωση, που υποστηριζόταν από μια ασυνείδητη Εκκλησία».*⁸¹

Η συμβολή των νέων

Οι νέοι έπαιξαν τον κυριότερο ρόλο στην επιτυχία του Αγώνα της ΕΟΚΑ. Εντάχθηκαν από νωρίς στην Οργάνωση και αφοσιώθηκαν ολόψυχα στην πραγμάτωση του σκοπού της. Οι πρώτοι πυρήνες των δολιοφθορέων και των μαχητών ενθουσίασαν με τη δράση τους πολλούς άλλους νέους, που πύκνωσαν τις τάξεις της ΕΟΚΑ. Με την πάροδο του χρόνου σχηματίστηκε ένας αόρατος ακαταμάχητος στρατός.

Βρετανός στρατιώτης ερευνά τις τσάντες μικρών μαθητών.

Γράφει ο Διγενής για τη συμβολή των νέων στον Απελευθερωτικό Αγώνα:

*«Ηρχισεν ο αγών με την αδάμαστον Κυπριακὴν Νεολαίαν. Με αὐτὴν διεξήχθη οὗτος ὑπὸ ἀφαντάστως δυσχερεῖς συνθήκας. Χωρὶς αὐτὴν δεν θα ἐπετελείτο ἐν Κύπρῳ ἔργον τόσον μέγα καὶ δυσχερές».*⁸²

Όταν ο Διγενής εξυμνεί τη νεολαία για την προσφορά της στον Αγώνα, εννοεί όχι μόνο τους νέους, αλλά και τις νεάνιδες, οι οποίες χρησιμοποιήθηκαν και σε εμπιστευτικές θέσεις και έφεραν εις πέρας με μεγάλη επιτυχία το έργο που ανατέθηκε σ' αυτές. Διακρίθηκαν για το θάρρος, την τόλμη, την εχεμύθεια και την αντοχή τους στα

φρικτά βασανιστήρια των ανακριτών τους. Εκτός άλλων υπηρεσιών που πρόσφεραν, μερικές κοπέλες αναλάμβαναν τη μεταφορά πιστολιών κατά τις εκτελέσεις μελών των δυνάμεων ασφαλείας. Σε άλλες περιπτώσεις έρριχναν χειροβομβίδες εναντίον στρατιωτικών αυτοκινήτων.

Γράφει γι' αυτές ο Διγενής:

«Αὶ νεάνιδες τῆς Κύπρου ὄχι μόνον δεν υστέρησαν εἰς τόλμην καὶ αὐτοθυσίαν τῶν νέων, ἀλλὰ καὶ ἐφάνησαν πραγματικαὶ Σπαρτιάτιδες, Σουλιώτισσες καὶ Μεσολογγίτισσες» (Απομνημονεύματα σ. 40).

Στο «Χρονικό Αγώνος ΕΟΚΑ 1955-1959» (σσ. 4-6) ο Αρχηγός της ΕΟΚΑ γράφει πολύ εγκωμιαστικά λόγια για την προσφορά της νεολαίας στον Αγώνα. Αναφέρω χαρακτηριστικά αποσπάσματα:

α) *«Ἡ Νεολαία τῆς Κύπρου προσέφερε τὸ πολύτιμον αἷμα τῆς εἰς τὸν αγῶνα δια τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἐκαλύφθη με αἶδιον δόξαν. Ἐγραψε ἱστορικὰς σελίδας, δια τὰς ὁποίας τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος εἶναι ὑπερήφανον».*

β) *«Ἀνταπεκρίνετο ἀξιοθαυμάστως εἰς τὰς θυσίας που ἐζητοῦντο συνεχῶς ἀπ' αὐτὴν».*

γ) *«Ἐκυριάρχει εἰς αὐτὴν ἀπαράμιλλον ψυχικὸν σθένος καὶ πρωτοφανὴς ἀποφασιστικότης... Πολλάκις τῆς ἐζήτησα καὶ πράγματα δυσκατόρθωτα, ἐνίοτε δε ἀκατόρθωτα, καὶ ἀπὸ ἐμπείρους στρατιώτας τακτικὸύ στρατοῦ».*

δ) *«Εἰς τὸν στρατιωτικὸν μου βίον δεν ἐγνώρισα τόσῃν ἀκαμπτῇ ορμῇ καὶ ἀποφασιστικότητι με τόσῃν διάρκειαν, τεσσάρων συνεχῶν ἐτῶν, ὅσῃν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυπριακὴν Νεολαίαν, ἡ ὁποία παρουσίασε μάλιστα αὐτὸ τὸ παράδοξον: Ἐνῶ ὁ κάματος εἶναι συναίσθημα ἀνθρώπινον, ἐνῶ ἡ ἀσύγκριτος ὑπεροχὴ τοῦ ἀντιπάλου δύναται πολλάκις νὰ κάμψη καὶ τοὺς πλέον ἀνδρείους, ἐνῶ οἱ κίνδυνοι καὶ αἱ θυσίαι δυνατόν νὰ ἐμπνεύσουν φόβον, εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς Ἑλληνικῆς Κυπριακῆς Νεολαίας συνέβη τὸ ἀντίθετον. Ὅσον περισσότερα ἤτο ἡ πίεσις τοῦ ἀντιπάλου, τόσον μεγαλυτέρα ἤτο καὶ ἡ ἀντίδρασις αὐτῆς».*

Στο βιβλίο του «Αγών της ΕΟΚΑ και ανταρτοπόλεμος», ο Διγενής σημειώνει το εξής αξιοπρόσεκτο:

«Δεν γνωρίζω ἕτερον παράδειγμα εἰς τὴν Ἱστορίαν, ὅπου ολόκληρος ἡ Νεολαία, νέοι καὶ νεάνιδες, νὰ συμμετάσχουν ἐνεργῶς καὶ τόσον ἀποδοτικῶς εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς πατρίδος τῶν αγῶνα» (σ. 26).

81. Σπύρου Παπαγεωργίου «Κυπριακή Θύελλα 1955-1959», σ. 587.

82. Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Χρονικόν...», σ. 4.

Για τη δράση της νεολαίας στον Αγώνα ο Αρχηγός της ΕΟΚΑ γράφει:

«Αι πρώται αποστολαί αι οποίαι ανετέθησαν εις αυτήν εντός των τομέων ήσαν: Διανομή φυλλαδίων της Οργανώσεως, ομαδικαί πατριωτικά εξορμήσεις και διαδηλώσεις, αναζητήσεις και συγκέντρωσις πληροφοριών, παρακολούθησις υπόπτων προσώπων και προδοτών. Ακολούθως, εφ' όσον αι τάξεις της εγένοντο πλέον συνεκτικά και ειθίζοντο εις την πειθαρχίαν, μετά σχετικήν προεκπαίδευσιν, εσχημάτισαν ομάδας σαμποτέρ, παρασκευής εκρηκτικών υλών, κρούσεως εντός των πόλεων, παρακολουθήσεως του οικονομικού μπουκοτάζ, τέλος δε εκ των μάλλον θαρραλέων και εμπίστων επελέγοντο οι μαχηταί διαφόρων κατηγοριών δια τας ενόπλους ομάδας».⁸³

Η συμβολή του Τύπου

Ο Τύπος της Κύπρου εξυπνέτησε σε μεγάλο βαθμό τον Αγώνα της ΕΟΚΑ. Ο Διγενής, αναγνωρίζοντας τη συμβολή του, γράφει τα πιο κάτω επαινετικά λόγια:

«Οφείλω να ομολογήσω, προς τιμήν του τύπου, ότι συν τω χρόνω, αντιληφθείς ούτος τον ρόλον του εις τον αγώνα, επειθάρχησεν απολύτως εις τας υποδείξεις και εντολάς της Οργανώσεως, ώστε με παρρησίαν και πλήρη ομοφωνίαν να διαλαλή το δίκαιον ημών και να καυτηριάξη τας τυραννικάς ενεργείας και τα καταπιεστικά μέτρα των Αρχών, καθώς και την εσφαλμένην πολιτικήν της Βρετανικής Κυβερνήσεως επί του Κυπριακού, ακολουθών την γραμμήν της Οργανώσεως».⁸⁴

Στο Λεύκωμα «Ο Αγώνας της ΕΟΚΑ μέσα από τον Κυπριακό Τύπο», που εξέδωσε το Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών το 1997, ο Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας κ. Γλαύκος Κληρίδης αναφέρει στο χαιρετισμό του:

«Μέσα από την επιμελημένη αυτή έκδοση αναδύεται παραστατικά η μεγάλη συμβολή και ο ουσιαστικός ρόλος του τύπου στην προβολή των γεγονότων της περιόδου 1955-59. Στις σελίδες του Λευκώματος ξαναζωντανεύουν μορφές και γεγονότα της δοξασμένης εκείνης εποχής. Μεταφέρονται νοερά η συγκίνηση του λαού, οι καθημερινές εκρή-

83. Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Χρονικόν...», σ. 6.

84. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 40.

ξεις των βιωμάτων και των αισθημάτων του, η ακλόνητη πίστη και το άκαμπο φρόνημα και οι υπέροχες θυσίες του και το ανυπότακτο πνεύμα του. Επανέρχονται στη μνήμη όλοι και όλα που συνθέτουν και σηματοδοτούν την πρωϊκή εκείνη εποχή και καταγράφουν τους στίχους του πιο ωραίου κυπριακού ακριτικού έπους» (σ. 5).

Ο Ντίνος Μιχαηλίδης, Υπουργός Εσωτερικών κατά την έκδοση του Λευκώματος, αναγνωρίζει τη μεγάλη συμβολή του Τύπου στον απελευθερωτικό Αγώνα και ομολογεί στο χαιρετισμό του:

«Σημαντική και ουσιαστική υπήρξε η συμβολή του Τύπου στον καθολικό εκείνο ξεσηκωμό του λαού μας. Μέσα σε φοβερά αντίξοες συνθήκες, μέσα στο καταπιεστικό, ανελεύθερο αποικιοκρατικό κλίμα, οι άνθρωποι του Τύπου καταξίωσαν το λειτούργημά τους, εκπληρώνοντας στο ακέραιο την αποστολή τους. Ο Τύπος όχι μόνο κατέγραφε και αποτύπωνε τα γεγονότα, αλλά βίωνε και μετέδιδε το σφυγμό του αγώνα, στήριζε και ενίσχυε τον αγώνα και από τη δική του έπαλξη και με το δικό του τρόπο ενέπνεε και καθοδηγούσε το λαό» (σ. 7).

6. Ο ΑΓΩΝΑΣ ΤΗΣ ΕΟΚΑ ΣΥΝΕΧΙΖΕΤΑΙ.

Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΑΓΓΛΟΥΣ

Μετά τις εκρήξεις της 1ης Απριλίου, οι βρετανικές στρατιωτικές δυνάμεις τέθηκαν σε επιφυλακή. Από τη νύκτα της 6ης Απριλίου 1955, ένοπλοι Βρετανοί στρατιώτες μετακινήθηκαν στις κύριες πόλεις της Κύπρου και μαζί με αστυνομικούς περιπολούσαν για την τήρηση του νόμου και της τάξης.

Η ΕΟΚΑ συνεχίζει τη δράση της, που ξεκίνησε την 1η Απριλίου, με δολιοφθορές σε κυβερνητικά κτήρια, αστυνομικούς σταθμούς και στρατιωτικές εγκαταστάσεις, με ενέδρες σε στρατιωτικά αυτοκίνητα, με πυροβολισμούς εναντίον των δυνάμεων ασφαλείας.

Οι Αγγλικές Αρχές προσπαθούν με κάθε τρόπο να εξαρθρώσουν την ΕΟΚΑ, τα μέλη της οποίας αποκαλούν «τρομοκράτες». Κάνουν συλλήψεις, επιβάλλουν πρόστιμα ατομικά και ομαδικά, κατασκευάζουν κρατητήρια για πολιτικούς κρατούμενους, καταδικάζουν αγωνιστές σε πολυετείς φυλακίσεις, χρησιμοποιούν άφθονο χρήμα για διαφθορά συνειδήσεων, καταφεύγουν σε φρικτά βασανιστήρια των συλλαμβανομένων, εφαρμόζουν το δι' αγχόνης θάνατο αγωνιστών.

Ο πόθος της ελευθερίας όμως δεν καταπνίγεται με την καταπίεση και την ωμή βία. Γι' αυτό τα πιο πάνω μέτρα έφεραν αντίθετα αποτε-

λέσματα. Δημιούργησαν μεγαλύτερο πείσμα στους αγωνιστές, οι οποίοι εκτελούν πολύ ριψοκίνδυνες και παράτολμες αποστολές. Και ο λαός, που ταλαιπωρείται από τους Άγγλους, υποστηρίζει την ΕΟΚΑ και συμπαρίσταται στον Αγώνα της.

Οκτώ Κύπριοι φοιτητές έρχονται από την Αθήνα στην Κύπρο και ενισχύουν τον Αγώνα της ΕΟΚΑ τον Μάιο του 1955

Στις αρχές Μαΐου του 1955, οκτώ Κύπριοι φοιτητές του Πανεπιστημίου Αθηνών, εκπαιδευμένοι για το επαναστατικό κίνημα της Κύπρου, διακόπτουν τις σπουδές τους, έρχονται στο νησί τους και προσφέρονται να συμμετάσχουν στον απελευθερωτικό Αγώνα της ΕΟΚΑ. Χρησιμοποιήθηκαν από τον Διγενή ως τομεάρχες και ομαδάρχες. Οι υπηρεσίες που πρόσφεραν και οι οκτώ υπήρξαν πολυτιμότητες. Τα ονόματα των φοιτητών είναι:

1. Ρένος Κυριακίδης, Φυσικομαθηματικής Σχολής
2. Θάσος Σοφοκλέους, Φυσικομαθηματικής Σχολής
3. Φώτης Παπαφώτης, Θεολογικής Σχολής
4. Πέτρος Στυλιανού, Φιλοσοφικής Σχολής
5. Νίκος Αγγελίδης, Φιλοσοφικής Σχολής
6. Ανδρέας Νέστορος, Ιατρικής Σχολής
7. Ανδρέας Λαμπριανίδης, Θεολογικής Σχολής (μόλις πήρε το πτυχίο του)
8. Νίκος Σπανός, Φιλοσοφικής Σχολής (ήρθε τον Ιούνιο)

Τα πιο σημαντικά γεγονότα από τη δράση της ΕΟΚΑ κατά την περίοδο Μαΐου - Σεπτεμβρίου 1955

1) Στις 24 Μαΐου, έγινε στη Λευκωσία η πρώτη οργανωμένη μαθητική διαδήλωση της μαθητικής νεολαίας της ΕΟΚΑ. Σ' αυτή πήραν μέρος 700 περίπου μαθητές και μαθήτριες, που λιθοβόλησαν την αστυνομία, η οποία αιφνιδιάστηκε και αναγκάστηκε να ζητήσει στρατιωτικές ενισχύσεις.

2) Στις 25 Μαΐου, τοποθετήθηκε ωρολογιακή βόμβα από τον αγωνιστή Χαρίλαο Ξενοφώντος στο κινηματοθέατρο «Παλλάς» της Λευκωσίας, κάτω από το κάθισμα του Κυβερνήτη Αρμιτεϊτζ. Η έκρηξη έγινε στις 11.10 μ.μ. και προξένησε μόνο υλικές ζημιές. Ο Κυβερνήτης είχε ήδη αποχωρήσει στις 11 μ.μ.

Μαθητική διαδήλωση στην Πλατεία Μεταξά.

3) Στις 19 Ιουνίου, έγινε δυναμιτιστική ενέργεια εναντίον του αστυνομικού σταθμού Αγίου Δομετίου, με καλά αποτελέσματα. Την ίδια μέρα εξερράγη ωρολογιακή βόμβα στο κεντρικό κτήριο της Αστυνομίας στη Λευκωσία, που δημιούργησε θύματα και μεγάλες υλικές ζημιές.

4) Κατά την περίοδο των πέντε αυτών μηνών του 1955, σ' όλες τις πόλεις της Κύπρου, γίνονταν εκρήξεις και επιθέσεις εναντίον αστυνομικών σταθμών ή στρατιωτικών περιπόλων ή σπιτιών Άγγλων στρατιωτικών. Χρησιμοποιήθηκαν μάλιστα και χειροβομβίδες επιτοπίου κατασκευής, για τις οποίες ο Αρχηγός της Αστυνομίας Ρόμπινς είπε ότι είναι πολύ επικίνδυνες και ότι για πρώτη φορά χρησιμοποιήθηκαν στην Κύπρο. Σε δηλώσεις του σε δημοσιογράφους στις 20 Ιουνίου, ανέφερε ότι για την ΕΟΚΑ δεν ξέρει τίποτε και «δεν βρίσκεται στα ίχνη της».

5) Στις 22 Ιουνίου, συνέβησαν τα δυο πιο κάτω γεγονότα:

α) Έγινε η πρώτη επίθεση από ανταρτική ομάδα της ΕΟΚΑ, με επικεφαλής τον τομεάρχη Πιτσιλιάς Ρένο Κυριακίδη, εναντίον του αστυνομικού σταθμού Αμιάντου. Η επιχείρηση άφησε νεκρό τον λοχία του σταθμού και έναν αστυνομικό τραυματισμένο. Οι άνδρες της ΕΟΚΑ πήραν από το σταθμό τέσσερα όπλα.

β) Η επιδείνωση της κατάστασης στην Κύπρο οδήγησε τη Βρετανική Αρμυτική Συντονιστική Επιτροπή Μέσης Ανατολής να συνεδριάσει και να συζητήσει το θέμα στους στρατώνες Γούλσλεϋ, όπου στεγαζόταν το Αρχηγείο της Μέσης Ανατολής. Στη συνεδρία πήρε μέρος και ο Αρχιστράτηγος Σερ Τσαρλς Κήττλν. Οι Άγγλοι εμπειρογνώμονες έμειναν κατάπληκτοι από τη δράση της ΕΟΚΑ.

6) Η δράση της ΕΟΚΑ εμψύχωσε τα μέλη της και ικανοποίησε πολύ τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, ο οποίος στις 11 Ιουλίου έγραψε στον Διγενή:

*«Σας συχαίρω. Η ΕΟΚΑ προσέφερεν εις τον Κυπριακόν αγώνα απείρως περισσότερα από τον 75ετή χαρτοπόλεμον. Το όνομα ΔΙΓΕ-ΝΗΣ είναι αίνιγμα δια τους Άγγλους και συγχρόνως θρύλος. Επέρασεν ήδη εις την απελευθερωτικήν ιστορίαν».*⁸⁵

7) Στις 6 Αυγούστου, ο Κυβερνήτης νομοθέτησε τη σύσταση επικουρικής αστυνομίας, στην οποία εντάχθηκαν πολλοί Τουρκοκύπριοι. Στις 13 Αυγούστου, με άλλο νόμο, ο Κυβερνήτης καθόριζε επταετή φυλάκιση για όποιο μετέφερε όπλα.

8) Στις 3 Σεπτεμβρίου, μια ομάδα της ΕΟΚΑ με επικεφαλής τον Αντώνη Παπαδόπουλο, ύστερα από επίθεσή της στον αστυνομικό σταθμό Παραλιμνίου και εξουδετέρωση των αστυνομικών, αποκόμισε όπλα και πυρομαχικά.

9) Οι Άγγλοι, για ν' αντιμετωπίσουν την κατάσταση στην Κύπρο, που δημιούργησε η ΕΟΚΑ με τη δράση της, μετέφεραν στρατιωτικές ενισχύσεις από τη Μάλτα και το Σουέζ. Από τη Μάλτα έφτασαν στις 10 και 11 Σεπτεμβρίου 1.500 κορμάντος. Από το Σουέζ ήρθε η πρώτη αποστολή στρατιωτικών στις 17 Σεπτεμβρίου και ακολούθησαν άλλες αποστολές, καθώς και άφθονο πολεμικό υλικό.

10) Στις 15 Σεπτεμβρίου, με διάταγμα του Κυβερνήτη η ΕΟΚΑ κηρύσσεται παράνομη Οργάνωση, γιατί «χρησιμοποιείται δια την προαγωγήν ταραχών και την διάθεσιν στάσεως εν τη αποικία».

11) Στις 17 Σεπτεμβρίου, συγκροτήθηκαν ογκώδεις διαδηλώσεις στην Πλατεία Μεταξά της Λευκωσίας (σήμερα Πλατεία Ελευθερίας). Οι διαδηλωτές έφεραν συνθήματα, ένα από τα οποία ήταν «Οι κορμάντος θα πάρουν μαθήματα». Ακολούθησε λιθοβολισμός στρατιωτικών

85. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 44.

αυτοκινήτων, ένα από τα οποία πυρπολήθηκε. Έπειτα οι διαδηλωτές πυρπόλησαν το οίκημα του Βρετανικού Ινστιτούτου. Τελικά η Αστυνομία διέλυσε τους διαδηλωτές με τη χρήση δακρυγόνων βομβών.

12) Στις 22 Σεπτεμβρίου, έγινε επίθεση από ομάδα μελών της ΕΟΚΑ Πιτσιλιάς στο μεταλλείο Μιτσερού. Αφαιρέθηκαν 1.500 ράβδοι δυναμίτιδας και 50 οκάδες πυραγωγού σχοινιού.

Καταδίκη μελών της ΕΟΚΑ λόγω της δράσης τους

Στις 22 Ιουνίου 1955, εκδόθηκε από το Κακουργιοδικείο καταδικαστική απόφαση για πέντε μέλη της ΕΟΚΑ, που έδρασαν στη Λάρνακα την 1η Απριλίου 1955. Επιβλήθηκαν ποινές από τρία μέχρι εννέα χρόνια φυλάκισης. Η ποινή των εννέα ετών επιβλήθηκε στον τομεάρχη της Λάρνακας Σταύρο Ποσκώτη. Οι άλλοι τέσσερις καταδικασθέντες είναι ο Μιχαλάκης Παρίδης, ο Ξάνθος Ιακωβίδης, ο Γεώργιος Λυκούργος, ο Ιάκωβος Καΐσερλίδης.

Μετά την καταδίκη τους ο Σταύρος Ποσκώτης, εκ μέρους και των άλλων, είπε μέσα στο δικαστήριο από το εδώλιο του κατηγορουμένου:

*«Δεν την φοβίζουν την αδούλωτη ψυχή των Ελλήνων ούτε οι φυλάξεις ούτε οι καταπιέσεις ούτε οι οποιεσδήποτε των οποιωνδήποτε τιμωρίες. Μέσα στα στήθη μας πάλλουν ελληνικές οι καρδιές μας».*⁸⁶

Ο νόμος της 15ης Ιουλίου 1955 για προσωποκράτηση

Στις 15 Ιουλίου 1955, ο Κυβερνήτης πήρε δραστικά μέτρα, για να εξουδετερώσει, όπως νόμιζε, τη δράση της ΕΟΚΑ. Στην επίσημη εφημερίδα της Κυβέρνησης, δημοσιεύτηκε και τέθηκε αμέσως σ' εφαρμογή ο νόμος για προσωποκράτηση. Σύμφωνα μ' αυτόν, αν ο Κυβερνήτης σχημάτιζε τη γνώμη ότι οποιοδήποτε πρόσωπο είναι μέλος παράνομης Οργάνωσης, συλλαμβανόταν με διάταγμα, χωρίς να διατυπωθεί κατηγορία και να διεξαχθεί δίκη, και παρέμενε πολιτικός κρατούμενος για οσοδήποτε χρονικό διάστημα κρινόταν αναγκαίο. Με το νόμο της προσωποκράτησης καταργήθηκε στην Κύπρο το δικαίωμα του habeas corpus των πολιτών.

Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος απύθυνε έντονη διαμαρτυρία προς το Γενικό Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών στις 19 Ιουλίου, για τα κα-

86. Γιάννη Χρ. Σπανού «ΕΟΚΑ - Έτσι πολεμούν οι Έλληνες», τόμος Α', σσ. 177-178.

ταπιεστικά μέτρα, που ο Άγγλος Κυβερνήτης επέβαλε στην Κύπρο, με το νόμο της 15ης Ιουλίου 1955. Μεταξύ άλλων έλεγε:

«Το μέτρον τούτο αντίκειται προς τας βασικές διατάξεις των δικαιωμάτων του ανθρώπου και του πολίτου, καταργεί το *habeas corpus* και δημιουργεί εις την Νήσον αστυνομικόν καθεστώς τρομοκρατίας και βίας, ουδόλως αφιστάμενον των καθεστώτων, τα οποία εχρησιμοποίησαν κατά την διάρκειαν του πολέμου οι φασίσται και οι ναζί εις τα κατεχόμενα υπ' αυτών εδάφη».⁸⁷

Από τις 15 Ιουλίου 1955 μέχρι τις 22 Φεβρουαρίου 1959, 3.300 περίπου Έλληνες της Κύπρου έζησαν κρατούμενοι για μήνες ή χρόνια στις κεντρικές φυλακές της Λευκωσίας, στο φρούριο της Κερύνειας και σε ειδικά στρατόπεδα συγκέντρωσης, που κατασκευάστηκαν γι' αυτό το σκοπό στην Κοκκινοτρομιτιά, στην Πύλα, στο Μάρμαρι και στο Πολέμι. Πολιτικοί κρατούμενοι υπήρξαν άνδρες και γυναίκες, λαϊκοί και κληρικοί, εκπαιδευτικοί και μαθητές, αγρότες και εργάτες, γιατί θεωρήθηκαν ύποπτοι για συμμετοχή στον Αγώνα της ΕΟΚΑ. Πάρα πολλοί κατέληξαν στα κρατητήρια ύστερα από απάνθρωπα και πολυήμερα βασανιστήρια.

Η Νίτσα Χατζηγεωργίου, που είχε προσωπική πείρα ως κρατούμενη από τις άθλιες συνθήκες των κεντρικών φυλακών της Λευκωσίας, όταν απολύθηκε στις 14 Δεκεμβρίου 1957, δήλωσε ότι στα κρατητήρια και στον αστυνομικό σταθμό της Ομορφίτας «η ζωή είναι χειρότερη του τάφου. Κάθε μέρα κρατήσεως φέρει εις τους κρατουμένους νέους κλονισμούς του σώματος και της ψυχής».⁸⁸

Το μέτρο της προσωποκράτησης, καθώς και άλλα χειρότερα που ακολούθησαν, απέβλεπαν στο να ενσπείρουν το φόβο και τον πανικό ανάμεσα στον Κυπριακό λαό, ώστε να καμφθεί το ηθικό του. Το αποτέλεσμα όμως υπήρξε εντελώς αντίθετο. Γιγαντώθηκε η θέληση του λαού ν' αγωνιστεί μέχρι τέλους για τη νίκη.

Για το θέμα της προσωποκράτησης χωρίς δίκη (*detention without trial*), δημοσιεύθηκε μια σειρά νόμων, που έγιναν από το 1955 μέχρι το 1958. Για τον πρώτο νόμο βλ. *Detention of Persons Law, 1955* (section 2): Page 98 in «*Statute Laws 1955*».

87. «Απαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'», τόμος Β', σ. 252.

88. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Απομνημονεύματα...», Παράρτημα, σ. 29.

Αποδράσεις των αγωνιστών

Αρκετοί πολιτικοί κρατούμενοι και πολιτικοί κατάδικοι, που ήταν στελέχη της ΕΟΚΑ, έκαναν σχέδια για απόδραση, ώστε να μπορέσουν να συνεχίσουν τον Αγώνα εναντίον των Άγγλων. Αδιαφορούσαν για τις οποιεσδήποτε συνέπειες, που θα είχε η απόδρασή τους.

Ο αγωνιστής της ελευθερίας μέσα στο κρατητήριο και στη φυλακή έχανε την προσωπικότητα του και ήταν ένας αριθμός. Υπέφερε ένα συνεχές μαρτύριο, γιατί αγάπησε την ελευθερία της πατρίδας του. Ένωθε αβεβαιότητα για την προσωπική του ζωή. «Ήταν όμηρος στην άγρια βούληση της στρατοκρατίας».

Στο βιβλίο του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού «Ο απελευθερωτικός μας Αγώνας '55-'59 - Μια πρώτη γνωριμία», έχουμε μια ανάγλυφη εικόνα του ψυχικού κόσμου των κρατουμένων:

«Γρήγορα καταλάβαινες πως ήσουν δεσμώτης της πιο απάνθρωπης βαναυσότητας, που επιδίωκε με κάθε τρόπο να σου σπάσει τα νεύρα, να σου συντρίψει το ηθικό, να σε κουρελιάσει, να σ' εκμηδενίσει.

Κι είχαν πολλούς τρόπους, διέθεταν όλα τα μέσα να σε βασανίζουν ψυχικά, να σε καταπολεμούν αδιάκοπα. Ένα μονάχα όπλο δεν είχαν. Εκείνο που θα τραυμάτιζε καίρια την πίστη σου. Την πίστη στο Θεό και στον αγώνα της Ελευθερίας. Ήταν το απροσμάχητο κράτος που σε κρατούσε όρθιο. Οι ασύντριπτες δυνάμεις που κατίσχυαν τελικά. Κι όσο συνειδητοποιούσες τούτη τη δύναμη, τόσο πιο πολύ άντεχες. Κι ήσουν πια έτοιμος για όλα. Το έπαιρνες απόφαση. Στη σκέψη σου άρχιζε μια μυστική λειτουργία. Με το μυαλό και τις αισθήσεις έμπαινε σε κίνηση αργά και μεθοδικά η διαδικασία της απόδρασης. Κατέληγες σ' ένα σχέδιο. Το υπέβαλλες στο Συμβούλιο, την ανώτατη αρχή της ΕΟΚΑ στα κρατητήρια, που όριζε με διαταγή ο Διγενής. Κι αν το σχέδιο και τα ονόματα που προτείνονταν εγκρίνονταν, σου διαβιβαζόταν το μήνυμα της αναμονής. Γιατί εκτός από το δικό σου, υπήρχαν κι άλλα σχέδια αποδράσεων και οπωσδήποτε γινόταν επιλογή προσώπων, σύμφωνα με την κρίση του Συμβουλίου και την έγκριση του Αρχηγού της Οργάνωσης. Έτσι επιτεύχθηκαν κατά καιρούς τολμηρές αποδράσεις, από τα κρατητήρια και τις φυλακές, αγωνιστών που μεγαλούργησαν σε εκπληκτικές πράξεις ανδρείας και δοξασμένης αυτοθυσίας» (σσ. 34-35).

Δραπέτευση 16 αγωνιστών από το φρούριο της Κερύνειας

Το βράδυ της 23ης Σεπτεμβρίου 1955, η ΕΟΚΑ είχε μια μεγάλη επιτυχία. Από το φρούριο της Κερύνειας δραπέτευσαν 16 πολιτικοί κρατούμενοι, σημαίνοντα στελέχη της ΕΟΚΑ, παρά τα αυστηρά μέτρα των Άγγλων. Οι δραπετεύσαντες είναι: Μάρκος Δράκος, Λάμπρος Καυκαλίδης, Μιχαλάκης Ρωσσίδης, Λεύκιος Ροδοσθένους, Πέτρος Στυλιανού, Πέτρος Παπαϊωάννου, Ευάγγελος Ευαγγελάκης, Χριστάκης Ελευθερίου, Κωνσταντίνος Λοϊζου, Στέλιος Σιάμισης, Χαρίλαος Ξενοφώντος, Πάυλος Νικήτας, Ανδρέας Πολυβίου, Παναγιώτης Παπαναστασίου, Δήμος Βρυωνίδης, Μίκης Φυρίλλας.

Το σχέδιο της απόδρασης είχε υποβληθεί στον Διγενή και εγκρίθηκε. Η εκτέλεσή του έγινε ως εξής:

Οι 16 κρατούμενοι συγκεντρώθηκαν στο διαμέρισμα του φρουρίου, που είχαν επιλέξει για τη δραπέτευσή τους. Μερικοί απ' αυτούς άρχισαν να κτυπούν με σίδερα κρυμμένα στο θάλαμο το υλικό που συγκρατούσε το παράθυρο, από το οποίο θα κατέβαιναν προς το μέρος της θάλασσας. Για να μην ακούεται ο θόρυβος των κτυπημάτων, άλλοι συγκρατούμενοί τους την ίδια ώρα τραγουδούσαν, χόρευαν, θορυβούσαν. Τα σίδερα του παραθύρου δεν ξεκολλούσαν εύκολα, αλλά τελικά υποχώρησαν στη μυϊκή δύναμη του Πέτρου Παπαϊωάννου. Οι κρατούμενοι χρησιμοποίησαν τα σεντόνια, που είχαν δέσει το ένα με το άλλο, και ένας - ένας κατέβαιναν στην παραλία. Η απόδρασή τους κράτησε 16 λεπτά και τελείωσε στις 9.30 μ.μ.

Οι 16 δραπετεύσαντες χωρίστηκαν σε μικρότερες ομάδες και προχώρησαν προς διαφορετικές κατευθύνσεις. Επτά απ' αυτούς συνελήφθησαν. Οι άλλοι εννέα, ο Ευαγγελάκης, ο Ξενοφώντος, ο Καυκαλίδης, ο Δράκος, ο Ροδοσθένους, ο Φυρίλλας, ο Πολυβίου, ο Ελευθερίου και ο Νικήτας, έγιναν μέλη ανταρτικών ομάδων και πρόσφεραν πολλές υπηρεσίες στον Αγώνα.

Ο ηρωϊσμός των αγωνιστών της ΕΟΚΑ

Οι αγωνιστές της ΕΟΚΑ για τέσσερα ολόκληρα χρόνια διεξάγουν έναν άνισο αγώνα εναντίον της Βρετανικής αυτοκρατορίας και με τα ηρωϊκά κατορθώματά τους κερδίζουν τη συμπάθεια και τη συμπαράσταση του Κυπριακού λαού. Τόση είναι η δύναμη της ψυχής και η αυστηρή προσήλωσή τους στο σκοπό του Αγώνα, ώστε πολλές φορές επιτυγχάνουν και πράγματα που λογικά θεωρούνται ακατόρθωτα. Το

Εισαγωγή οπλισμού μέσα σε κυλίνδρους υγραερίου.
Στη φωτογραφία ο αγωνιστής Ανδρέας Λάμπρου

πνεύμα της αυταπάρνησης και αυτοθυσίας που επέδειξαν προκαλεί το θαυμασμό στα ελεύθερα πνεύματα όλου του κόσμου. Πολλοί στην Κύπρο, στην Ελλάδα και σε άλλες χώρες γράφουν ποιήματα και πολύ εγκωμιαστικά κείμενα, για να υμνήσουν τον άφθαστο ηρωϊσμό τους.

Ο τότε Υπουργός Εξωτερικών της Ελλάδας Ευάγγελος Αβέρωφ αναγνωρίζει ότι ο Αγώνας της ΕΟΚΑ καθιέρωσε το Κυπριακό ως μεγάλο διεθνές πρόβλημα και ότι, «το είχε κάνει κάτω από καταπληκτικά δυσμενείς συνθήκες, με θαυμαστή οργάνωση και θάρρος, πολλές φορές με πράξεις μεγάλου ηρωϊσμού. Πνεύμα αυτοθυσίας είχε κυριαρχήσει σε όλα τα κλιμάκια της ιεραρχίας του. Από τον Αρχηγό έως το τελευταίο μέλος της, όλοι έπαιζαν τα κεφάλια τους νύχτα και μέρα επί σαρανταπέντε ολόκληρους μήνες».⁸⁹

Από τα ποιήματα της ηρωϊκής εκείνης εποχής αναφέρομε ενδεικτικά ένα μόνο. Είναι γραμμένο από τον Λεττονό καθηγητή της κλασι-

89. Ευάγγελου Αβέρωφ - Τσοίτσα «Ιστορία των χαμένων ευκαιριών (Κυπριακό 1950-1963)», τόμος Β', Αθήνα 1982, Β' έκδοση, σ. 149.

κής φιλολογίας, ο οποίος υπογράφει με το εξελληνισμένο όνομά του Πέτρος Κικαύκας. Ο ποιητής απευθύνει χαιρετισμό στη μαχόμενη Κύπρο σε αρχαίο μέτρο. Σε νεοελληνική μετάφραση του Ανδρέα Παστελά το ποίημα λέει:

Κόρη του Δία ποθητή, ω Κυπρογεννημένη,
γλυκόγελη, που απ' τον αφρό του σκοτεινού πελάγου
ξεπρόβαλες και πάτησες το πόδι στ' ακρογιάλι,
σώζε, θεά, τον τόπο σου, κόρη τρανού πατέρα,
απλώνοντας τα χέρια σου απάνω απ' το νησί σου.
Κι εσείς, ω άντρες Κύπριοι κι ωριόμαλλες γυναίκες,
ας σας πυρώνει την καρδιά ο ξακουστός αγώνας
γι' αυτή τη γη την ιερή, τη χώρα των προγόνων,
ώσπου με τον αγώνα σας να ξαναρθεί και πάλιν
ολόλαμπρη της ποθητής της λευτεριάς η μέρα.⁹⁰

7. ΤΑ ΚΥΡΙΟΤΕΡΑ ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

ΑΠΟ ΤΗΝ 1Η ΑΠΡΙΛΙΟΥ ΜΕΧΡΙ ΤΗΝ 3Η ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1955

Κατά την περίοδο αυτή, ο Εθνάρχης Μακάριος μεταβαίνει εις Μπαντούγκ της Ινδονησίας, όπου συγκροτείται το Αφρικανοασιατικό Συνέδριο, και ενημερώνει σε διεθνές επίπεδο για το Κυπριακό πρόβλημα. Στην Κύπρο συγκαλεί το Εθναρχικό Συμβούλιο, που ασχολείται με την πορεία του εθνικού θέματος της Κύπρου. Η Βρετανία αντιτίθεται στην εφαρμογή της αρχής της αυτοδιάθεσης στην Κύπρο και συγκαλεί στο Λονδίνο Τριμερή Διάσκεψη, στην οποία εκπροσωπούνται οι Κυβερνήσεις της Βρετανίας, της Ελλάδας και της Τουρκίας. Σ' αυτή συζητείται το Κυπριακό πρόβλημα, στη λύση του οποίου εμπλέκεται επίσημα η Τουρκία. Στη διάρκεια της Διάσκεψης οι Τούρκοι επιδίδονται σε βανδαλισμούς εις βάρος των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης και της Σμύρνης. Η 10η Σύνοδος του ΟΗΕ απορρίπτει την προσφυγή της Ελλάδας για το Κυπριακό πρόβλημα. Στις 25 Σεπτεμβρίου 1955, ανακοινώνεται ο διορισμός του Σερ Τζων Χάρτινγκ ως νέου Κυβερνήτη της Κύπρου.

90. «Χρονικό Αγώνα ΕΟΚΑ 1955-1959 Πόλεως και Επαρχίας Λεμεσού από τον ΣΑΠΕΛ», σ. 326.

Ο Εθνάρχης Μακάριος εργάζεται ακούραστα για ενημέρωση επί του Κυπριακού προβλήματος. Η συμμετοχή του στο Αφρικανοασιατικό Συνέδριο εις Μπαντούγκ της Ινδονησίας.

Παράλληλα με τη στρατιωτική δράση της ΕΟΚΑ, ο Αρχιεπίσκοπος και Εθνάρχης Μακάριος κινείται προς πολλές κατευθύνσεις, για να ενημερώνει τη διεθνή κοινή γνώμη στο Κυπριακό πρόβλημα.

Στις 15 Απριλίου 1955, μεταβαίνει εις Μπαντούγκ της Ινδονησίας, όπου συγκροτείται Αφρικανοασιατικό Συνέδριο, στο οποίο συμμετέχουν αρχηγοί και άλλοι επίσημοι 29 κρατών. Οι πιο πολλές από τις χώρες αυτές είχαν διατελέσει υπό αποικιακό ζυγό και έβλεπαν με πολλή συμπάθεια το Κυπριακό πρόβλημα. Στις 23 Απριλίου, ο Αρχιεπίσκοπος συγκάλεσε δημοσιογραφική διάσκεψη στη Μπαντούγκ και σε δηλώσεις του μεταξύ άλλων είπε:

*«Η συνδιάσκεψις του Μπαντούγκ αποτελεί ιστορικόν βήμα δια τον οριστικόν ενταφιασμόν του αποικισμού εις τον κόσμον. Όλοι οι εξηρητημένοι λαοί παρακολουθούν μετ' ανακουφίσεως και ικανοποιήσεως τας εργασίας της παρούσης συνδιασκέψεως. Ο Κυπριακός λαός συμμετέχει περισσότερον από κάθε άλλον λαόν των αισθημάτων τούτων. Παρ' όλον ότι το Κυπριακόν ζήτημα δεν ε συζητήθη κατ' άμεσον τρόπον εις την συνδιάσκεψιν, εν τούτοις η υπ' αυτής καταδίκη του αποικισμού εν γένει συμπεριλαμβάνει αυτομάτως και την Κύπρον».*⁹¹

Εξηγώντας ο Αρχιεπίσκοπος ποιό θα ήταν το αποτέλεσμα της εφαρμογής της αυτοδιάθεσης στην Κύπρο, ανέφερε:

«Εάν η Βρετανία παραχωρήση αυτοδιάθεσιν, υπάρχουν τρία ενδεχόμενα, επί των οποίων θα αποφανθεί ο Κυπριακός λαός. Ταύτα είναι: Ένωσις με την Ελλάδα, ανεξαρτησία ή παραμονή εις την Βρετανικήν Κοινοπολιτείαν».

Σε συνέντευξή του με δημοσιογράφους αιγυπτιακών εφημερίδων αργότερα, στις 18 Μαΐου 1955, μιλώντας για το Συνέδριο της Μπαντούγκ, είπε:

91. «Απαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'», τόμος Β', σσ. 56-64.

«Ιδιαίτεραν σημασίαν έχει η υπό του Συνεδρίου τούτου καταδίκη του αποικισμού. Το Συνέδριο της Μπαντούγκ κατέφερε το μεγαλύτερον κτύπημα εναντίον του αναχρονιστικού τούτου θεσμού».⁹²

Σύγκληση του Εθναρχικού Συμβουλίου στις 13 Ιουνίου 1955

Στις 13 Ιουνίου 1955, ο Εθνάρχης Μακάριος συγκάλεσε στην Αρχιεπισκοπή τα μέλη του Εθναρχικού Συμβουλίου και τα ενημέρωσε για την πορεία του Κυπριακού Αγώνα κατά τους τελευταίους μήνες. Στην προσφώνησή του ανέφερε μεταξύ άλλων τα πιο κάτω:

α) «Προσωπικώς φρονούμεν, ότι το Κυπριακόν ακολουθεί από τινος συνεχή ανιούσαν, έστω και αν μικραί διακυμάνσεις σημειούνται επί της ανιούσης αυτής. Δεν θέλομεν να είπωμεν, ότι τα πάντα αισίως προχωρούν και να δημιουργώμεν ούτω αυταπάτας ή μυωπάζοντες προ της καταστάσεως να εκφράζωμεν αυταρέσκως ικανοποίησιν, ως τινες πιθανώς να νομίζουν. Προσπαθούμεν να βλέπωμεν καθαρώς την πραγματικότητα και όχι να την αποκρύπτωμεν ή να εθελουφλώμεν ενώπιόν της, αλλά να την αντιμετωπίζωμεν με θάρρος και αισιοδοξίαν. Την αισιοδοξίαν μας δε αυτήν αντλούμεν από την πίστιν μας εις τον Ελληνικόν Κυπριακόν λαόν, την μαχητικήν του διάθεσιν και την αγνήν πατριωτικήν ψυχήν του. Λαός, ο οποίος επί τοσούτον μακρόν διάστημα ευρίσκεται υπό δουλικόν ζυγόν και όμως, παρά τας προσπαθείας και τας πιέσεις των κατακτητών του, δεν έμαθε την ευτελή τέχνην του δουλεύειν και κύπτειν τον αυχένα προ του κυριάρχου, αλλά διетήρησε φλογεράν πάντοτε την αγάπην προς την ελευθερίαν, ο λαός αυτός είναι άξιος της ελευθερίας. Και θα την ανακτήσῃ. Ελπίζομεν δε βασίμως, ότι η ημέρα της Κυπριακής ελευθερίας δεν θα βραδύνῃ».

β) «Επαναλαμβάνομεν ότι σήμερον πλήρης ταυτότης αντιλήψεων υφίσταται μεταξύ της Ελληνικής Κυβερνήσεως και ημών. Διαφωνούν οι εν Κύπρω κομμουνισταί ηγέται. Αλλά οι κομμουνισταί δεν κάμνουν εθνικόν αγώνα. Τα πάντα βλέπουν και εξετάζουν δια του κομματικού φακού με σύνθημα, υπεράνω όλων το συμφέρον του κόμματος».

γ) «Από εσωτερικής απόψεως εξετάζοντες το Κυπριακόν, παρατηρούμεν ότι η εξέλιξις των πραγμάτων απέδειξε πασιφανώς, ότι το

92. Π. Παπαδημήτρη - Π. Πετρίδη «Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια της Κύπρου (1878-1978)», τόμος 11ος, σσ. 16, 17.

εθνικόν αίτημα του Κυπριακού λαού δεν είναι απλώς συναισθηματική κλίσις και αόριστος πόθος, αλλά συγκεκριμένος σκοπός, δια την πραγμάτωσιν του οποίου εκδηλούται αξιοθαύμαστος μαχητικότητα. Ο Κυπριακός λαός κατά τους δέκα τελευταίους μήνας αντεμετώπισε την μεγαλύτεραν τρομοκρατίαν και καταπίεσιν, την οποίαν η αποικιακή Κυβέρνησις εξαπέλυσέ ποτε εις την Νήσον. Την αντεμετώπισε με σθένος και ηρωϊσμόν. Συνέτριψε τας επανειλημμένας συνταγματικές επιθέσεις της κυριάρχου Δυνάμεως, ηψήφησε την επαναφοράν των αντιστασιακών νόμων, αντέδρασε με σθένος εις τα αφελληνιστικά κατά της παιδείας μέτρα της Κυβερνήσεως. Έπραξε δε πάντα ταύτα με υψηλόν φρόνημα, με βαθιάν πίστιν και αυταπάρνησιν, αναπτύξας εκπληκτικήν μαχητικότητα, ήτις, λόγω της προκλητικής στάσεως της Κυβερνήσεως, πολλάκις εξεδηλώθη κατά τρόπον συναρπαστικόν και τον έφερεν εις βιαίαν σύγκρουσιν με την τοπικήν διοίκειν. Αι δυναμιτιστικά απόπειραι και άλλαι μαχητικά εκδηλώσεις των τελευταίων ημερών μόνον υπό το πρίσμα τούτο δύνανται να ερμηνευθώσιν.

Ανεξαρτήτως όμως της σοβαράς μορφής, την οποίαν προσλαμβάνει εν τη Νήσω η αντίθεσις μεταξύ λαού και Κυβερνήσεως, εκείνο το οποίον προέχει εις την παρούσαν περίπτωσιν, και το οποίον πρέπει να εξαρθή ιδιαιτέρως, είναι η αγωνιστική διάθεσις και η αποφασιστικότητα του λαού μας. Ουδέποτε το φρόνημα του Κυπριακού λαού ήτο τόσον υψηλόν και ακμαίον, όσον είναι σήμερον».⁹³

Η Τριμερής Διάσκεψη του Λονδίνου

Στις 30 Ιουνίου 1955, ο Βρετανός Πρωθυπουργός Άντονι Ήντεν ανακοίνωσε στη Βουλή των Κοινοτήτων ότι η Βρετανική Κυβέρνηση προσκάλεσε τις Κυβερνήσεις της Ελλάδας και της Τουρκίας στο Λονδίνο για μια Τριμερή Διάσκεψη. Έλεγε η πρόσκληση:

«Η Κυβέρνησις της Αυτής Μεγαλειότητος εμελέτησε περαιτέρω το στρατηγικόν και άλλα προβλήματα επηρεάζοντα τόσον το Ηνωμένον Βασίλειον όσον και την Ελλάδα και την Τουρκίαν εις την Ανατολικήν Μεσόγειον. Η Κυβέρνησις φρονεί ότι η συνεργασία των τριών χωρών εις την περιοχήν ταύτην, βασιζομένη επί αμοιβαίας εμπιστοσύνης, είναι ουσιώδης δια τα κοινά συμφέροντά των, Κατ' ακολουθίαν, η Κυβέρνησις της Αυτής Μεγαλειότητος προσκαλεί τας Κυβερνήσεις της

93. «Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ΄», τόμος Β΄, σσ. 56-64.

Ελλάδος και της Τουρκίας ν' αποστείλουν αντιπροσώπους, όπως διασκεφθούν μετ' αυτής εις το Λονδίνον εις σύντομον ημερομηνίαν επί πολιτικών και αμυντικών ζητημάτων επηρεαζόντων την Ανατολικήν Μεσόγειον, συμπεριλαμβανομένης και της Κύπρου». ⁹⁴

Μόλις γνωστοποιήθηκε η πρόσκληση στις Κυβερνήσεις της Ελλάδας και της Τουρκίας, ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος εξέφρασε την αντίθεσή του, δηλώνοντας σε δημοσιογράφους τα πιο κάτω:

«Η τοποθέτησις του Κυπριακού ζητήματος εντός γενικωτέρων πλαισίων και η ούτω πως γενομένη ανάμιξις της Τουρκικής Κυβερνήσεως ως παράγοντος ρυθμίσεως του Κυπριακού, δεν αποτελεί εγγύησιν δια την ορθήν αντιμετώπισιν και λύσιν της όλης υποθέσεως.

Επί πλέον δεν νοείται συζήτησις του Κυπριακού ερήμην του αμέσως ενδιαφερομένου Κυπριακού λαού. Το ζήτημά μας παραμένει καθαρώς ζήτημα αυτοδιαθέσεως και μόνον επί της βάσεως ταύτης δύναται ορθώς να αντιμετωπισθή και να λυθί.

Μολοντί η χειρονομία αυτή της Μεγάλης Βρετανίας αποτελεί βήμα εκ της απολύτου αρνήσεως εις την υπεύθυνον υπό της Βρετανικής Κυβερνήσεως αναγνώρισιν υπάρξεως σοβαρού ζητήματος, δέον να μη παρασυρόμεθα υπό υπερβολικής αισιοδοξίας, εν αναμονή σαφών και θετικών αποφάσεων». ⁹⁵

Το Εθναρχικό Συμβούλιο συνήλθε σε συνεδρία, για να εξετάσει την κατάσταση, που διαμορφωνόταν μετά την πρόσκληση για σύγκληση της Τριμερούς Διάσκεψης στο Λονδίνο. Σ' αυτή διαπιστώθηκε ότι οι Άγγλοι επιδίωκαν: 1) τη ματαίωση νέας προσφυγής στα Ηνωμένα Έθνη για το Κυπριακό από την Ελληνική Κυβέρνηση, 2) τη χρησιμοποίηση της επιρροής της Ελληνικής Κυβέρνησης για τη χαλάρωση της αγωνιστικής διάθεσης του Κυπριακού λαού, 3) την εκτροπή του θέματος σε ελληνοτουρκική διένεξη.

Είναι φανερό ότι η Βρετανική Κυβέρνηση συγκάλεσε την Τριμερή Διάσκεψη, γιατί η κατάσταση στην Κύπρο χειροτέρευε από τον κλιμακούμενο Αγώνα της ΕΟΚΑ, τον οποίο υποστήριζε θερμά η Ελλάδα. Η Ελληνική Κυβέρνηση επιδίωκε λύση του Κυπριακού με βάση την αρχή της αυτοδιάθεσης και δήλωνε ότι θα συνεχίσει τον αγώνα της στον

94. «Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'», τόμος Β' σ. 237.

95. «Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'», τόμος Β', σ. 237-238.

Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών μέσω της διπλωματίας, ο Ελληνικός δέ λαός προέβαινε σε αυθόρμητες και ενθουσιώδεις εκδηλώσεις υπέρ της Κύπρου.

Οι Βρετανοί κινήθηκαν δραστήρια, για να εμπλέξουν την Τουρκία στη λύση του Κυπριακού προβλήματος και να τορπιλίσουν την ετοιμαζόμενη προσφυγή της Ελλάδας στον ΟΗΕ, που απέβλεπε στην εφαρμογή της αρχής της αυτοδιάθεσης για τον Κυπριακό λαό. Στις 4 Ιουλίου 1955, ο Αρχηγός του Γενικού Αυτοκρατορικού Επιτελείου Στρατάρχης Σερ Τζων Χάρντιγκ μεταβαίνει στην Άγκυρα για στρατιωτικές συνομιλίες. Ο Υπουργός των Αποικιών Λέννοξ Μπούντ έρχεται στην Κύπρο στις 9 Ιουλίου και συνομιλεί με τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, στον οποίο προτείνει την εισαγωγή συντάγματος αυτοκυβέρνησης, αποκλείει όμως οποιαδήποτε μεταπολίτευση στο νησί. Έτσι οι συνομιλίες δεν καταλήγουν πουθενά.

Η Ελληνική Κυβέρνηση είχε αποδεχθεί εν τω μεταξύ την πρόσκληση της Βρετανικής Κυβέρνησης για συμμετοχή στη Διάσκεψη του Λονδίνου. Στις 7 Ιουλίου, ο Αντιπρόεδρος της Ελληνικής Κυβέρνησης Παναγιώτης Κανελλόπουλος παρέδωσε στον Βρετανό Πρόσβη στην Αθήνα Σερ Τσαρλς Πήνκ το πιο κάτω έγγραφο:

«Η Ελληνική Βασιλική Κυβέρνησις έλαβε γνώσιν μεθ' ικανοποιήσεως της αποφάσεως της Βρετανικής Κυβερνήσεως περί προσκλήσεως της Ελλάδος και της Τουρκίας εις Τριμερή Συνδιάσκεψιν, εις την οποίαν να συζητηθούν μετ' αυτής στρατιωτικά και πολιτικά ζητήματα της Ανατολικής Μεσογείου, συμπεριλαμβανομένης και της Κύπρου. Η Ελληνική Βασιλική Κυβέρνησις συμφωνεί απολύτως, ότι η συνεργασία της Ελλάδος μετά της Αγγλίας και της Τουρκίας είναι ιδιαιτέρως χρήσιμος δια την άμυναν της Ανατολικής Μεσογείου και είναι πρόθυμος να αποστείλν τους αντιπροσώπους της εις το Λονδίνον εις την εγγυτέραν ημερομηνίαν». ⁹⁶

Η αποδοχή της Ελληνικής Κυβέρνησης για συμμετοχή στην Τριμερή Διάσκεψη του Λονδίνου υπήρξε μια έκπληξη για τους Άγγλους. Σημειώνει ο τότε Υπουργός Εξωτερικών της Βρετανίας Χάρολντ Μακμίλλαν στα Απομνημονεύματά του:

96. Νίκου Κρανιδιώτη «Δύσκολα χρόνια...», σ. 95.

«Αποτέλεσε για μένα ευχάριστη έκπληξη το γεγονός ότι ο Βασιλιάς Παύλος έσπευσε να μου στείλει προσωπικό μήνυμα, με το οποίο χαιρετούσε με ικανοποίηση την τολμηρή και διορατική πρωτοβουλία της Μ. Βρετανίας. Με εξέπληξε ιδιαίτερα το ότι ο Έλληνας Υπουργός των Εξωτερικών Στεφ. Στεφανόπουλος δέχτηκε τη βρετανική πρόταση, χωρίς να θέσει οποιουσδήποτε όρους και χωρίς να διατυπώσει επιφυλάξεις, λέγοντας μάλιστα ότι οι Έλληνες θα χαιρόντουσαν να συναντηθούν με τους Τούρκους φίλους των».⁹⁷

Ο Νίκος Κρανιδιώτης σχολιάζοντας την αποδοχή της πρόσκλησης από την Ελληνική Κυβέρνηση γράφει ότι «ήταν ένα τεράστιο ολίσθημα», γιατί «με την απόφασή της αυτή αποδεχόταν την Τουρκία σαν ενδιαφερόμενο μέρος και σαν δικαιούχο παράγοντα στη ρύθμιση του Κυπριακού» («Δύσκολα χρόνια - Κύπρος 1950-1960», σ. 95).

Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος στις 11 Ιουλίου μετέβη στην Αθήνα, όπου είχε συνομιλίες με την Ελληνική Κυβέρνηση, στην οποία εισηγήθηκε: 1) Άρση κατάθεση προσφυγής για το Κυπριακό στον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών. 2) Αποδοχή της πρόσκλησης της Βρετανικής Κυβέρνησης για την Τριμερή Διάσκεψη του Λονδίνου, αφού προηγουμένως η Βρετανική Κυβέρνηση αναλάβει την υποχρέωση να χορηγήσει αυτοδιάθεση στον Κυπριακό λαό.⁹⁸

Η πρώτη εισήγηση του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου πραγματοποιήθηκε στις 26 Ιουλίου 1955. Η δεύτερη εισήγηση έπεσε στο κενό, γιατί η Ελληνική Κυβέρνηση ήταν δεσμευμένη με την επιστολή της με ημερομηνία 7 Ιουλίου, που είχε ήδη αποστείλει στη Βρετανική Κυβέρνηση.

Η Τριμερής Διάσκεψη ορίστηκε στις 29 Αυγούστου 1955. Την παραμονή ο Πρωθυπουργός της Ελλάδας Αλέξανδρος Παπάγος δήλωσε:

«Δεν θεωρούμε τη διατήρηση της ελληνοτουρκικής φιλίας ασυμβίβαστη με μια ικανοποιητική λύση του Κυπριακού ζητήματος. Αντίθετα πιστεύω ότι η διευθέτηση του προβλήματος αυτού θα ενδυναμώσει ακόμα περισσότερο τους δεσμούς, οι οποίοι υπάρχουν σήμερα ανάμεσα στις δυο χώρες μας».⁹⁹

97. Νίκου Κρανιδιώτη «Δύσκολα χρόνια...», σ. 95 (υποσημείωση).

98. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 53.

99. Λεοντίου Ιεροδιακόνου «Το Κυπριακό πρόβλημα», σ. 98.

Στις 26 Αυγούστου, συνήλθε στη Λευκωσία η Γ' Παγκύπρια Εθνοσυνέλευση, η οποία ασχολήθηκε με την Τριμερή Διάσκεψη του Λονδίνου και διατύπωσε την αντίθεσή της προς αυτή. Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος προσφώνησε την Εθνοσυνέλευση και μεταξύ άλλων είπε:

«Το Κυπριακόν είναι καθαρώς ζήτημα αυτοδιαθέσεως και δια την λύσιν του ζητήματος τούτου δεν αποτελεί αρμόδιον σώμα η Τριμερής. Εάν η Βρετανική Κυβέρνησις ενδιαφέρετο ειλικρινώς δια την λύσιν του ζητήματος τούτου, έπρεπε να καλέση εις συνομιλίας τους αμέσως ενδιαφερομένους Κυπρίους. Αι συνομιλίας έπρεπε να είναι διμερείς μεταξύ της Βρετανικής Κυβερνήσεως και της Ελληνικής, ενεργούσης ως εντολοδόχου της μεγίστης πλειοψηφίας των Κυπρίων. Ποίαν θέσιν έχει εις την Τριμερή δια να παρακαθήση με ίσα δικαιώματα η Τουρκία; Το Κυπριακόν δεν αποτελεί Ελληνοτουρκικην διαφοράν ούτε διαφοράν μεταξύ των τριών Δυνάμεων της Τριμερούς, αλλ' αποτελεί πρωτίστως Αγγλοκυπριακήν και κατ' επέκτασιν Ελληνοαγγλικήν διαφοράν. Η Αγγλική Κυβέρνησις πολύ εκοπίασε να υποδαυλίση Τουρκικόν επί της Κύπρου ενδιαφέρον. Αποτέλεσμα της Βρετανικής ταύτης τακτικής υπήρξε να αρχίσουν και οι ίδιοι οι Τούρκοι να πιστεύουν ότι έχουν τίτλους ιδιοκτησίας επί της Κύπρου. Αψιμονούν ότι δια του 16ου άρθρου της Λωζάννης έχουν ήδη παραιτηθή παντός επί της νήσου δικαιώματος, εάν ποτέ είχαν τοιούτον. Εις τα πρακτικά της Συνθήκης ταύτης αναφέρονται μεταξύ άλλων οι εξής λόγοι του αρχηγού της εν Λωζάννη Τουρκικής αντιπροσωπίας και μετέπειτα Πρωθυπουργού και Προέδρου της Τουρκικής Δημοκρατίας Ισμέτ Πασά: «Κατ' επανάληψιν εδήλωσα ότι η Κυβέρνησις της Μεγάλης Εθνοσυνελεύσεως της Τουρκίας δεν εγείρει αξιώσεις επί εδαφών της πρώην Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, άτινα παρέμειναν εκτός των συνόρων της Τουρκίας».¹⁰⁰

Η Γ' Παγκύπρια Εθνοσυνέλευση σε ψήφισμά της μεταξύ άλλων δήλωνε ότι «ουδεμίαν θα δεχθή απόφασιν της Τριμερούς, εφ' όσον αυτή δεν είναι σύμφωνος προς την εκπνεφρασμένην θέλησιν του Κυπριακού λαού».¹⁰¹

100. «Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'», τόμος Β', σ. 71-72.

101. «Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'», τόμος Β', σ. 588.

Οι εργασίες της Διάσκεψης ξεκίνησαν στις 29 Αυγούστου και έληξαν στις 7 Σεπτεμβρίου 1955. Συνοπτικά αναφέρουμε τις θέσεις, που πήραν οι τρεις Υπουργοί Εξωτερικών των χωρών που συμμετείχαν στη Διάσκεψη.

Ο Μακμίλλαν, Υπουργός Εξωτερικών της Βρετανίας, αναφέρθηκε στην κατάληψη της Κύπρου το 1878 από τη χώρα του και στις στρατηγικές ευθύνες, που αναλάμβανε τότε. Ακολουθώντας μίλησε για τις υπάρχουσες ευθύνες και υποχρεώσεις της Βρετανίας στη Μέση Ανατολή και υποστήριξε ότι η χώρα του πρέπει να εξακολουθήσει να κατέχει την Κύπρο, για να μπορεί να εκπληρώσει αυτές τις υποχρεώσεις. Η πρόταση της Βρετανικής Κυβέρνησης για τους Κυπρίους είναι παραχώρηση αυτοκυβέρνησης μέσα στα πλαίσια των βρετανικών στρατηγικών αναγκών.

Ο Υπουργός Εξωτερικών της Ελλάδας Στέφανος Στεφανόπουλος υποστήριξε τη λύση του Κυπριακού προβλήματος με την εφαρμογή της αρχής της αυτοδιάθεσης στο νησί.

Ο Ζορλού, Υπουργός Εξωτερικών της Τουρκίας, δεν πρόβαλε την αξίωση να παραχωρηθεί η Κύπρος στην Τουρκία, αλλά είπε ότι η Κυβέρνησή του είναι ικανοποιημένη με το διεθνές καθεστώς που υπάρχει στην Κύπρο.¹⁰²

Για τις θέσεις των εκπροσώπων των τριών χωρών, που πήραν μέρος στην Τριμερή Διάσκεψη του Λονδίνου, είναι πολύ διαφωτιστικό το τηλεγράφημα, το οποίο ο Πρέσβης των Η.Π.Α. στο Λονδίνο Butterworth απέστειλε προς τον Υπουργό Εξωτερικών της χώρας του John Foster Dulles στις 2 Σεπτεμβρίου 1955. Τούτο έχει ως εξής:

«Ακολουθεί περίληψη του επισήμου ανακοινωθέντος, που εκδόθηκε στις 2 Σεπτεμβρίου σχετικά με το συνέδριο της Κύπρου.

Εξηγώντας την άποψη της Κυβέρνησης της Α.Μ. ο Μακμίλλαν έδωσε έμφαση στις πρωταρχικές σημασίες ευθύνες τριών χωρών προς τους εταίρους τους και σημείωσε ότι οι διαφορές σχετικά με την Κύπρο απειλούσαν την αρμονία μεταξύ των Συμμάχων. Ιστορικά και οι τρεις χώρες είχαν ειδικό συμφέρον στην Κύπρο, αλλά η Κύπρος ήταν τώρα αναμφισβήτητα υπό βρετανική κυριαρχία. Η Κύπρος είναι ζωτι-

102. Λεοντίου Ιεροδιακόνου «Το Κυπριακό πρόβλημα», σσ. 100-123.

κής σημασίας για τις αμυντικές υποχρεώσεις του Ηνωμένου Βασιλείου και το Ηνωμένο Βασίλειο δεν χρειάζεται μόνο «βάση», αλλά κατοχή και χρήση όλης της Κύπρου. Ο ρόλος της Βρετανίας είναι να διατηρήσει το νόμο και την τάξη στην Κύπρο και να προάξει αυτοκυβέρνηση, που είχε παρεμποδιστεί από τη βία. Η Βρετανία δεν θα εγκατέλειπε τα συμφέροντα και τις ευθύνες της, αλλά ήλπιζε να συμβιβάσει απόψεις μέσω φιλικής συζήτησης.

Ο Έλληνας Υπουργός Εξωτερικών είπε ότι η Ελλάδα αναγνωρίζει τις αμυντικές υποχρεώσεις της Βρετανίας στη Μέση Ανατολή και τόνισε ότι η αξία της Κύπρου για τη Βρετανία θα ενισχυόταν, αν η επιθυμία των Κυπρίων για αυτοδιάθεση εκπληρωνόταν. *«Η μοναδική προσπάθεια της Ελληνικής Κυβέρνησης είναι να εξασφαλίσει για το λαό της Κύπρου το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης μέσα σε μια λογικά σύντομη περίοδο χρόνου, κατά την οποία η Κύπρος θα έπαιρνε αυτοκυβέρνηση».* Η Ελλάδα απορρίπτει τη βία και, αν η Κύπρος γίνει Ελληνική, η Ελλάδα θα εγγυόταν τις βάσεις του Ηνωμένου Βασιλείου και θα ικανοποιούσε τους Τούρκους σχετικά με την Τουρκική μειονότητα στο νησί.

Ο Τούρκος Υπουργός Εξωτερικών είπε ότι η διοίκηση της Κύπρου είχε μεταβιβαστεί στο Ηνωμένο Βασίλειο υπό τον όρο ότι το Ηνωμένο Βασίλειο θα βοηθούσε την Τουρκία σε περίπτωση ρωσικής επιδρομής. Με τη συνθήκη της Λωζάννης η Βρετανία απέκτησε κυριαρχία στο νησί και στους κατοίκους δόθηκε η επιλογή της βρετανικής ή της τουρκικής υπηκοότητας. Η Κύπρος ήταν θέμα που αφορούσε μόνο την Τουρκία και τη Βρετανία και αυτό είχε αναγνωριστεί από όλους που υπέγραψαν τη Συνθήκη. Απόπειρα αλλαγής του καθεστώτος της νήσου ισοδυναμούσε με αναζήτηση τροποποίησης της Συνθήκης. Η Τουρκία θεωρεί το «Κυπριακό πρόβλημα» σαν βρετανική εσωτερική υπόθεση και, αν υπάρχει οποιοδήποτε θέμα αλλαγής του καθεστώτος της, θα πρέπει να επιστραφεί στην Τουρκία. Η Κύπρος ήταν προέκταση της ενδοχώρας της Ανατολίας και οικονομικά συνδεδεμένη με αυτή. Η Κύπρος ελέγχει τα νότια τουρκικά λιμάνια και είναι ζωτικής σημασίας για την άμυνα της Τουρκίας. Είναι επιτακτικό όπως το νησί ανήκει στην Τουρκία ή σε χώρα που ενδιαφέρεται πολύ για την τύχη των ανατολικών γειτόνων της Τουρκίας. Η αρχή της αυτοδιάθεσης, παρόλο που είναι ευγενική ιδέα, *«δεν πρέπει να επιτραπεί να γίνει ένα στοιχείο αδικίας, ανασφάλειας και ταραχής. Επιπλέον η Τουρκία*

δεν αντιτίθεται σε αυτοκυβέρνηση, αλλά η δυσδιάκριτη εφαρμογή της δεν πρέπει να επιτραπεί να προκαλέσει ταραχή». Η Κύπρος χρειάζεται ειρήνη και ησυχία. Οι κληρικοί θα πρέπει να μένουν εκτός πολιτικής. Η κατευθυντήρια αρχή της αυτοκυβέρνησης θα πρέπει να είναι η παραχώρηση πλήρους ισότητας σε αμφοτέρους τους Έλληνες και Τούρκους κατοίκους του νησιού.

Το πλήρες κείμενο αποστέλλεται με διπλωματικό σάκκο.

BUTTERWORTH».

Για τις θέσεις Μακμίλλαν και Ζορλού, που διατυπώθηκαν στη Διάσκεψη, αξίζει να κάνουμε πιο κάτω μικρό σχόλιο:

1) Οι θέσεις και των δύο αυτών Υπουργών Εξωτερικών έχουν ως κίνητρο τα συμφέροντα των χωρών τους και βρίσκονται σε αντίθεση με την αρχή της αυτοδιάθεσης, η οποία είναι αποδεκτή παγκοσμίως, γιατί είχε διακηρυχθεί επίσημα τη 16η Δεκεμβρίου 1952 από τη Γενική Συνέλευση του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, μέλη του οποίου είναι τόσο η Βρετανία όσο και η Τουρκία.

2) Και η Τουρκία και η Βρετανία ήρθαν ως κατακτητές της Κύπρου, την οποία κρατούσαν υπόδουλη για χρόνια πολλά παρά τη θέληση του λαού της. Η πραγματική θέληση του Κυπριακού λαού εκφράστηκε με το Δημοψήφισμα της 15ης Ιανουαρίου 1950.

Ότι οι Βρετανία δεν ήταν διατεθειμένη να παραχωρήσει στους Κυπρίους το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης, φαίνεται καθαρά από το τηλεγράφημα, που απέστειλε ο Πρέσβης των Η.Π.Α. στο Λονδίνο προς το Υπουργείο Εξωτερικών της χώρας του, στις 7 Σεπτεμβρίου 1955, τελευταία μέρα της Διάσκεψης. Ένα απόσπασμα είναι το πιο κάτω:

«Ο Ζορλού ρώτησε τον Μακμίλλαν στη διάρκεια της συνάντησης, αν το Ηνωμένο Βασίλειο πίστευε κάτω από όλες τις συνθήκες στην αυτοδιάθεση, στην ερώτηση του οποίου ο Μακμίλλαν απάντησε ουσιαστικά ότι αυτή ήταν μια από τις βασικές αρχές, πάνω στις οποίες στηριζόταν η βρετανική πολιτική, αλλά δεν ήταν αναγκαία κάτω από όλες τις συνθήκες μια δεσπόζουσα αρχή. Ανέφερε για παράδειγμα ότι πρόσφατα στη Βιέννη έλαβε μέρος στη συμπλήρωση συνθήκης που ειδικά είχε αρνηθεί στην Αυστρία το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης, διότι η ειρήνη στο θέμα της προσάρτησης της Αυστρίας από τη ναζιστική Γερμανία ήταν πιο σημαντική από το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης για

έξι εκατομμύρια Αυστριακούς. Φαντάζομαι ότι αυτοσχεδιασμοί πάνω σ' αυτό το θέμα θα είναι πολυπληθείς στις μέρες που έρχονται.

BUYTTERWORTH».¹⁰³

Ο Γεν. Γραμματέας της Εθναρχίας Κύπρου Νίκος Κρανιδιώτης, ο οποίος είχε αποσταλεί στο Λονδίνο, για να παρακολουθήσει ως παρατηρητής τις εργασίες της Τριμερούς Διάσκεψης, σε έκθεσή του προς τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο έγραψε μεταξύ άλλων:

«Η Τριμερής οργανώθη υπό της Βρετανικής Κυβερνήσεως με αντικειμενικόν σκοπόν να προβάλη επί διεθνούς πεδίου την Τουρκίαν ως απαραίτητον παράγοντα λύσεως του Κυπριακού, να εμφανίση την Ελλάδα και την Τουρκίαν αντιδικούσας επί της Κύπρου και ν' αναλάβη η ίδια τον ρόλον του μεγαλοψύχου διαιτητού και τελικού ρυθμιστού της όλης υποθέσεως».¹⁰⁴

Η Τριμερής Διάσκεψη κατέληξε σε αποτυχία. Δεν επιτεύχθηκε καμία συμφωνία λόγω των διαφορετικών απόψεων, που διατυπώθηκαν σ' αυτή.

Για την Κύπρο και τον Ελληνισμό γενικότερα τα αποτελέσματα υπήρξαν καταστρεπτικά. Με την Τριμερή Διάσκεψη η Τουρκία έμπαινε επίσημα ως ενδιαφερόμενο μέρος για λύση του Κυπριακού. Αυτό εκμεταλλεύτηκε η Μεγάλη Βρετανία στις συζητήσεις που έγιναν αργότερα στην Κύπρο και στον ΟΗΕ και το χρησιμοποιούσε συνεχώς ως σοβαρό επιχείρημα για τη μη ικανοποίηση του αιτήματος του Κυπριακού λαού για αυτοδιάθεση.

Οι βανδαλισμοί του τουρκικού όχλου στην Κωνσταντινούπολη και στη Σμύρνη

Στις 6 Σεπτεμβρίου 1955, ενώ διαρκούσε η Τριμερής Διάσκεψη, ο Ελληνισμός της Κωνσταντινούπολης και της Σμύρνης πλήγηκε ανεπανόρθωτα από βανδαλισμούς του τουρκικού όχλου. Τα γεγονότα έδειξαν καθαρά ότι όλα είχαν προγραμματιστεί από τους Τούρκους, για να δικαιολογηθούν οι φόνοι και τα έκτροπα που συνέβησαν.

103. Τα τηλεγραφήματα έγιναν γνωστά από έρευνα του Elias Vlantou εις τα Αρχεία των Η.Π.Α. για τον Αντιαποικιακό Αγώνα της Κύπρου.

104. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 53.

Γράφει ο Διγενής στα Απομνημονεύματά του:

«Την 0.10 ώραν της 5-6 Σεπτεμβρίου 1955 εις την αυλήν του Τουρκικού Προξενείου Θεσσαλονίκης και μεταξύ των δύο κτιρίων Προξενείου και οικίας Ατατούρκ εξερράγη, τη διαταγή της επισήμου Τουρκίας καφύλιον δυναμίτιδος, με αποτέλεσμα να θραυσθούν υαλοπίνακες των θυρών και παραθύρων, τα δε θραύσματα να διασκορπισθούν εις την αυλήν, χωρίς να προκληθή οιαδήποτε άλλη ζημιά. Κατά την ώραν της εκρήξεως ευρίσκετο εντός του Προξενείου μόνον ο Τούρκος φύλαξ τούτου. Αι μεταβάσαι αμέσως επί τόπου Αρχαί διεπίστωσαν ότι επρόκειτο περί σατανικής ενεργείας των Τούρκων.

Το Υπουργείον Βορείου Ελλάδος επεσήμανε την πράξιν ταύτην ως σύνθημα δια “πογκρόμ” εις βάρος των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολεως. Κατά την ώραν ακριβώς εκείνην αι εις τα πιεστήρια ακόμη εκτυπούμεναι Τουρκικαί εφημερίδες παρουσίασαν ψευδώς, τη βοήθεια των φίλμς της συζύγου του Τούρκου Προξένου, την οικίαν του Ατατούρκ ανατιναγμένην και εις ερείπια κειμένην. Ούτω η αφορμή διά την μετ’ ολίγας ώρας πυρπόλησιν του Ελληνικού Προξενείου της Σμύρνης, τας λεπλασίας των Ελλήνων Αξιωματικών του ΝΑΤΟ και τα πρωτοφανή εις αγριότητας και βαρβαρότητας γεγονότα της Κωνσταντινουπόλεως είχε πλήρως παρασκευασθή.

Εις την Κωνσταντινούπολιν ο οργανωμένος Τουρκικός όχλος, φανατισθείς μέχρι παροξυσμού, ραινόμενος και αχαλίνωτος, επυρπόλει και ελεπλάτει από των πρώτων μεταμεσημβρινών ωρών μέχρι βαθυτάτης νυκτός της 6ης Σεπτεμβρίου κάθε τι το Ελληνικόν. Όλοι σχεδόν αι Ορθόδοξοι Εκκλησιαί κατεστράφησαν, από δε τας 83 μόνον 6 διεσώθησαν. Η Θεολογική Σχολή της Χάλκης, η Μεγάλη του Γένους Σχολή, η ιστορική μονή του Βαλουκλή, το Ζάππειον Παρθεναγωγείον, ο ναός της Αγίας Τριάδος, υπέστησαν πλήρη καταστροφήν. Περί τας 2.500 Ελληνικά καταστήματα κατεστράφησαν. Δυο μητροπολίται και πλήθος ιερέων ετραυματίσθησαν. Είκοσι ομογενείς εφονεύθησαν και χιλιάδες Έλληνες εκακοποιήθησαν» (σσ. 57-58).

Τα πιο πάνω γεγονότα οδήγησαν σε μεγαλύτερη ένταση τις σχέσεις Ελλάδας και Τουρκίας και δημιούργησαν οξύτητα στο Κυπριακό πρόβλημα.

Στις 20 Σεπτεμβρίου 1955, με την ευκαιρία της Πανελλήνιας διαμαρτυρίας για τα γεγονότα της Κωνσταντινούπολης και της Σμύρνης εις βάρος των Ελλήνων, ο Εθνάρχης Μακάριος απηύθυνε μήνυμα

προς τον Ελληνικό λαό, με το οποίο καταδίκασε τις βαρβαρότητες και τους βανδαλισμούς του Τουρκικού όχλου και εξέφραζε τη συμπάθεια ολόκληρου του Κυπριακού λαού. Στο μήνυμά του πρόσθεσε:

«Εναντι του Τουρκικού στοιχείου της Κύπρου ημείς θα συμπεριφερώμεθα πάντοτε με φιλικά αισθήματα. Δεν θα μεταβάλωμεν την διένεξίν μας μετά των Άγγλων εις διένεξιν μετά των Τούρκων με διαιτητάς τους Άγγλους».¹⁰⁵

Για να συμπληρώσουμε το θέμα των τουρκικών βανδαλισμών της 6ης Σεπτεμβρίου, αναφέρουμε ότι ο τότε Πρωθυπουργός Μεντέρές και ο τότε Υπουργός Εξωτερικών Ζορλού κατηγορήθηκαν αργότερα για διαφθορά διοίκησης των κοινών και για πολλές άλλες συγκεκριμένες παράνομες ενέργειες, μεταξύ των οποίων οι βιαιοπραγίες της 6ης Σεπτεμβρίου 1955 και η ευθύνη για την έκρηξη της δέσμης δυναμίτιδας στην αυλή του Τουρκικού Προξενείου της Θεσσαλονίκης τη νύκτα της 5ης προς την 6η Σεπτεμβρίου. Και οι δυο καταδικάστηκαν σε θάνατο το 1961.

Η 10η Σύνοδος της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ και η αρνητική της απόφαση για το Κυπριακό. Διαδηλώσεις διαμαρτυρίας στην Κύπρο

Στις 20 Σεπτεμβρίου 1955, άρχισαν οι εργασίες της 10ης Συνόδου της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ. Την 21η Σεπτεμβρίου, η δεκαπενταμελής Γενική Επιτροπή εξέτασε την αίτηση της Ελλάδας για λύση του Κυπριακού προβλήματος με την εφαρμογή της αρχής της αυτοδιάθεσης. Η Επιτροπή αποφάσισε με πλειοψηφία να μην περιληφθεί το Κυπριακό στην ημερήσια διάταξη. Οι επτά χώρες που ψήφισαν εναντίον της ελληνικής προσφυγής είναι η Βρετανία, οι Η.Π.Α., η Γαλλία, η Νέα Ζηλανδία, το Λουξεμβούργο, η Χιλή και η Νορβηγία. Τέσσερις χώρες ψήφισαν υπέρ και άλλες τέσσερις τήρησαν αποχή. Οι Άγγλοι, οι Αμερικανοί και οι Τούρκοι είχαν καλλιεργήσει εχθρικό κλίμα για τις θέσεις της Ελλάδας. Ιδιαίτερα οι Άγγλοι ανέφεραν ότι υπάρχει έδαφος για ενδοσυμμαχικές συζητήσεις, ώστε να έξευρεθεί ειρηνική λύση του Κυπριακού.

Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος μετά την πιο πάνω απόφαση της Επιτροπής, σε δήλωσή του στις 22 Σεπτεμβρίου είπε:

105. «Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ΄», τόμος Β΄, σσ. 81-82.

«Η δια πλειοψηφίας απόφασις της Γενικής Επιτροπής των Ηνωμένων Εθνών περί μη εγγραφής του Κυπριακού εις την ημερησίαν διάταξιν ηκούσθη εν Κύπρω με αισθήματα μεγάλης πικρίας. Δια μίαν ακόμη φοράν ανήθικοι συναλλαγαί και ανίερα συμφέροντα υπηγόρευσαν τον προπηλακισμόν της ηθικής και του δικαίου. Από της διεθνούς σκηνής εξετυλίχθη δράμα με ανυπέρβλητον τέχνην υποκρισίας εις βάρος του Κυπριακού λαού και πολύ περισσότερον εις βάρος του γοήτρου των Ηνωμένων Εθνών. Αφού όμως η αγγλική διπλωματία κατώρθωσε να κλείση την ειρηνικήν και νόμιμον οδόν των Κυπρίων προς τα Ηνωμένα Έθνη, προς ποίαν κατεύθυνσιν εξωθεί τον Κυπριακόν λαόν; Παραμένει ανοικτή η οδός δι' επανάληψιν των τριμερών συζητήσεων, εδήλωσεν ο Βρετανός Υφυπουργός των Εξωτερικών κ. Νάτιγκ. Να ακούσωμεν δηλαδή δια πολλοστήν φοράν εις επανάληψιν της Τριμερούς Διασκέψεως του Λονδίνου, ότι η αρχή της αυτοδιαθέσεως δεν είναι δυνατόν να εφαρμοσθή επί της Κύπρου».

Η δήλωση του Αρχιεπισκόπου κατέληξε στα εξής:

«Ο Κυπριακός λαός παρά την πικρίαν, την οποίαν δοκιμάζει, θα συνεχίση τον αγώνα του. Εντός ολίγου θα καλέσωμεν τον Κυπριακόν λαόν εις νέα στάδια παθητικής αντιστάσεως. Η αντίστασίς μας δεν θα καμφθῇ από τας οιασδήποτε αντιξοότητας, αι οποίαι αντιθέτως χαλκεύουν την θέλησίν μας να αγωνισθώμεν μέχρις επικρατήσεως του δικαίου μας». ¹⁰⁶

Στις 23 Σεπτεμβρίου, η εγγραφή του Κυπριακού συζητήθηκε και στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ, όπου και πάλιν καταψηφίστηκε. Εναντίον της προσφυγής ψήφισαν 28 χώρες και υπέρ της προσφυγής 22. Τήρησαν αποχή 10 χώρες.

Τα μέλη του Εθναρχικού Συμβουλίου μετά την απόφαση της Γενικής Συνέλευσης, αποφάσισαν ως πρώτο μέτρο αντίδρασης την υιοθέτηση της παραίτησης των κοινοτικών Αρχών και μελέτησαν και άλλα μέτρα παθητικής αντίστασης.

Σ' όλες τις πόλεις της Κύπρου συγκροτήθηκαν μαχητικές διαδηλώσεις. Στη διαδήλωση της Λεμεσού, που έγινε στις 27 Σεπτεμβρίου, πυροβολήθηκε θανάσιμα από Άγγλους ο δεκαεξάχρονος Ανδρέας Γεωργίου.

106. «Απαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'», τόμος Β', σσ. 261-263.

Στις 29 Σεπτεμβρίου, πραγματοποιήθηκε 24ωρη παναπεργία σ' όλη την Κύπρο και σχηματίστηκαν ογκώδεις διαδηλώσεις στις πόλεις και σε πάρα πολλά χωριά.

Διορισμός νέου Κυβερνήτη στην Κύπρο

Τα γεγονότα του Σεπτεμβρίου του 1955 συνέπεσαν με την απόφαση της Αγγλικής Κυβέρνησης για αντικατάσταση του Κυβερνήτη Άρμιτεϊτζ. Στις 25 Σεπτεμβρίου, ανακοινώθηκε το όνομα του νέου Κυβερνήτη της Κύπρου: Σερ Τζων Χάρντιγκ.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Δ '

Ο ΧΑΡΝΤΙΓΚ ΑΓΩΝΙΖΕΤΑΙ ΝΑ ΚΑΤΑΣΤΕΙΛΕΙ ΤΟ ΚΙΝΗΜΑ ΤΗΣ ΕΟΚΑ ΚΑΙ ΝΑ ΔΩΣΕΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΛΥΣΗ ΣΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΑΛΛΑ ΧΩΡΙΣ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ. Ο ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΜΑΚΑΡΙΟ ΕΞΟΡΙΖΕΤΑΙ ΣΤΙΣ ΣΕΥΧΕΛΛΕΣ

(3 Οκτωβρίου 1955 - 9 Μαρτίου 1956)

Χάρντιγκ μετά την άφιξή του στην Κύπρο άρχισε αμέσως συνομιλίες με τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο για εξεύρεση λύσης στο Κυπριακό πρόβλημα. Πρόσφερε αυτοκυβέρνηση στον Κυπριακό λαό, αλλά ο Αρχιεπίσκοπος επέμενε σε λύση, η οποία θα εξασφάλιζε στο λαό την άσκηση του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης. Η διαφορά απόψεων των δυο ηγετών οδήγησε στην εξορία του Αρχιεπισκόπου στις Σεϋχέλλες.

Ο Χάρντιγκ ακολούθησε σκληρή γραμμή, για να διαλύσει την ΕΟΚΑ και στις 26 Νοεμβρίου κήρυξε την Κύπρο σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης. Οι νέοι κανονισμοί προνοούσαν αυστηρές ποινές για τους παραβάτες. Η ΕΟΚΑ απότονη συνέχισε τη δράση της και έδωσε πλήγματα στις κατοχικές δυνάμεις.

1. Ο ΧΑΡΝΤΙΓΚ ΚΑΙ Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΥ

Ο Χάρντιγκ έφτασε στην Κύπρο στις 3 Οκτωβρίου και ανέλαβε αμέσως τα καθήκοντά του. Προηγουμένως είχε υπηρετήσει στη Μαλαισία, στην Κένυα και στη Γερμανία. Στη Βρετανία είχε διοριστεί σε ανώτατες στρατιωτικές θέσεις και έφτασε στο βαθμό του Αρχηγού του Αυτοκρατορικού Γενικού Επιτελείου Στρατού. Διέθετε κατά τον Άγγλο Πρωθυπουργό Ήντεν «ένα σπάνιο δείγμα στρατιωτικών και διπλωματικών προσόντων».

Οι βασικοί σκοποί του ήταν: 1) Να συντρίψει την ΕΟΚΑ και να επιβάλει το νόμο και την τάξη. 2) Ν' αρχίσει συνομιλίες με τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο για πολιτική διευθέτηση του Κυπριακού προβλήματος. Απέτυχε και στους δυο σκοπούς του.

Οι κυριότεροι λόγοι της αποτυχίας του είναι:

1) Πίστευε ότι θα μπορούσε να εξουδετερώσει και διαλύσει την ΕΟΚΑ με στρατιωτικές επιχειρήσεις. Αλλά την ΕΟΚΑ αποτελούσαν άνθρωποι, που πίστευαν ακράδαντα στην αξία της ελευθερίας και ήταν έτοιμοι να υποβληθούν σε κάθε θυσία γι' αυτή. Εξάλλου τον Α-γώνα της ΕΟΚΑ αγκάλιασε ολόκληρος ο λαός της Κύπρου κι έδινε κάθε βοήθεια και συμπαράσταση στους αγωνιστές. Η πυγμή και η ωμή βία φέρνουν αντίθετα αποτελέσματα σε τέτοιες περιπτώσεις. Ο Χάρντιγκ χρησιμοποίησε βάρβαρα μέσα, απαγορευμένα όχι μόνο από τους άγραφους ηθικούς νόμους, αλλά και από διεθνείς διακηρύξεις και συμφωνίες, που έγιναν για κατοχύρωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

2) Έβλεπε την πολιτική λύση του Κυπριακού προβλήματος με το πρίσμα της εξασφάλισης των συμφερόντων της Μεγάλης Βρετανίας και όχι της απόδοσης δικαιοσύνης σ' ένα λαό, όπως υπαγορεύουν οι ηθικές αρχές και οι διεθνείς συμφωνίες, τις οποίες είχε υπογράψει και η Μεγάλη Βρετανία.

Τα γεγονότα που ακολούθησαν επιβεβαίωσαν τις πιο πάνω θέσεις.

Την ημέρα που ο Χάρντιγκ έφτανε στην Κύπρο, ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος σε ομιλία του στο Τραχώνι της Κυθρέας διακήρυξε:

*«Οι Κύπριοι δεν φοβούνται δια οποιαδήποτε μέτρα, τα οποία ο ξένος Κυβερνήτης δυνατόν να λάβη. Ούτοι συνεχώς θα αφηφούν τα στρατιωτικά μέτρα και την βίαν μέχρι της ημέρας, καθ' ήν η ελευθερία θα βασιλεύη εις τους κυπριακούς ουραμούς».*¹⁰⁷

2. ΟΙ ΣΥΝΟΜΙΛΙΕΣ ΧΑΡΝΤΙΓΚ ΚΑΙ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ

Οι συνομιλίες τον Οκτώβριο του 1955

Στις 4 Οκτωβρίου 1955, άρχισαν συνομιλίες μεταξύ του Χάρντιγκ και του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου. Οι διαφορές θέσεων μεταξύ των δύο ανδρών ήταν πολύ μεγάλες. Ο Χάρντιγκ ήθελε να συζητήσει συ-νταγματικές προτάσεις για αυτοκυβέρνηση στην Κύπρο με βάση τις

107. Π. Παπαδημήτρη - Π. Πετρίδη «Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια της Κύπρου (1878-1978)» τόμος 11ος, σ. 45.

προτάσεις της Βρετανικής Κυβέρνησης, που είχε υποστηρίξει στο Λονδίνο.

Στις θέσεις του Χάρντιγκ διαφωνούσε το Βρετανικό Εργατικό Κόμμα, του οποίου η Εκτελεστική Επιτροπή με ψήφισμά της στις 29 Σεπτεμβρίου 1955 καλούσε τη Συντηρητική Κυβέρνηση «όπως πα-ράσχη σταθεράν εγγύησιν δια δημοκρατικήν αυτοδιάθεσιν εντός συμ-πεφωνημένης περιόδου με εγγυήσεις δια τα δικαιώματα της μειονό-τητας».

Αυτές τις θέσεις του Εργατικού Κόμματος επιδοκίμαζε και ο Αρ-χιεπίσκοπος Μακάριος, ο οποίος στις 4 Οκτωβρίου απέστειλε στον Αρχηγό του Κόμματος Αττλήν τηλεγράφημα, που έλεγε:

*«Εάν η Συντηρητική Κυβέρνησις επιδείξη τελικώς καλήν θέλη-σιν, πιστεύομεν ότι, βάσει του ψηφίσματός σας, θα εξασφαλισθούν όλαι αι αναγκαίαι προϋποθέσεις δια την ειρήνευσιν της Νήσου και την διεξαγωγήν φιλικών διαπραγματεύσεων επί των λεπτομερειών του ζητήματος».*¹⁰⁸

Οι συνομιλίες Αρχιεπισκόπου Μακαρίου - Χάρντιγκ διεξήχθησαν σε τρεις συναντήσεις από τις 4 μέχρι τις 11 Οκτωβρίου και κατέλη-ξαν σε αποτυχία.

Στις 12 Οκτωβρίου, ο Αρχιεπίσκοπος σε δημοσιογραφική διάσκε-ψη στην Αρχιεπισκοπή είπε:

«Απεδέχθημεν μετά προθυμίας την πρόσκλησιν της Α.Ε. του Κυ-βερνήτου Σερ Τζων Χάρντιγκ δια συνομιλίας επί του πολιτικού μέλ-λοντος της Κύπρου, με την ελπίδα ότι θα συνηντώμεθα επί μιας θέ-σεως παρεχούσης έδαφος προς συζήτησιν και λύσιν του Κυπριακού ζητήματος. Τοιαύτη βάση ήτο καθ' ημάς η αναγνώρισις πρωταρχικώς του δικαιώματος αυτοδιαθέσεως του Κυπριακού λαού.

Κατά την πρώτην συνάντησίν μας, εφροντίσαμεν να ενημερώσωμεν τον Κυβερνήτην επί της πραγματικής εν Κύπρω καταστάσεως και των ειλικρινών αισθημάτων και πόθων του Ελληνικού Κυπριακού λαού. Η Α. Εξοχότης, αφού εξέφρασε τας απόψεις της επί των διαφόρων πλευ-ρών του Κυπριακού ζητήματος, επρότεινεν ως λύσιν την εκ μέρους των Κυπρίων αποδοχήν συντάγματος, οδηγούντος προς αυτοκυβέρ-νησιν, βάσει του σχεδίου, το οποίον ο Υπουργός των Εξωτερικών κ.

108. «Απαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'», τόμος Β', σ. 264.

Μακμίλλαν διέγραψε κατά την Τριμερή Διάσκεψιν του Λονδίνου. Απηντήσαμεν εις την Α. Εξοχότητα ότι το σχέδιον τούτο εκρίθη ήδη ως απαράδεκτον εκ μέρους του Κυπριακού λαού.

Δια να δείξωμεν όλην την καλήν μας θέλησιν και να διευκολύνωμεν την συνεννόησιν, υπεβάλαμεν εις την Α. Εξοχότητα συγκεκριμένον σχέδιον, δια του οποίου καθωρίζομεν την αναγνώρισιν του δικαιώματος αυτοδιαθέσεως του Κυπριακού λαού ως την απαράβατον βάση δια την λύσιν του Κυπριακού ζητήματος. Μετά την τοιαύτην επίσημον αναγνώρισιν – διελάβομεν εις το σχέδιον – θα είμεθα διατεθειμένοι να προχωρήσωμεν εις συνεργασίαν μετά της Βρετανικής Κυβερνήσεως δια την επεξεργασίαν συντάγματος αυτοκυβερνήσεως, το οποίον θα ελειτουργεί εν τη Νήσω κατά την μεταβατικήν από της αναγνώρισεως μέχρι της ασκήσεως της αρχής της αυτοδιαθέσεως περίοδον. Ο χρόνος της αρχής της αυτοδιαθέσεως θα ερρυθμίζετο μεταξύ της Βρετανικής Κυβερνήσεως και των βάσει του αναφερθέντος συντάγματος αναδειχθησομένων εκπροσώπων του Κυπριακού λαού.

Η Α. Εξοχότης μάς επληροφόρησεν ότι δεν ήτο εξουσιοδοτημένος να συζητήσει οιαδήποτε πρότασιν εκτός του σχεδίου Μακμίλλαν, ήτο όμως πρόθυμος να διαβιβάσῃ εις την Βρετανικὴν Κυβέρνησιν οιασδήποτε παρατηρήσεις και εισηγήσεις μας.

Η Α. Εξοχότης διεβίβασε πράγματι τας απόψεις μας ταύτας εις Λονδίνον και μετά τρεις ημέρας μας εκάλεσεν εις δευτέραν συνάντησιν, δια να μας πληροφορήσῃ ἐπὶ της απαντήσεως της Βρετανικής Κυβερνήσεως.

Διεβίβασεν εις ημάς συναφώς ότι η Κυβέρνησις της Αυτῆς Μεγαλειότητος απορρίπτει τας προτάσεις μας, ερμάνει δε εις το εξαγγελθέν υπό του κ. Μακμίλλαν, κατά την ὄν παρελθόντος Σεπτεμβρίου, συνταγματικόν σχέδιον περί Κύπρου...

Κατά την τρίτην συνάντησίν μας – γενομένην χθες – επληροφορήσαμεν την Α. Εξοχότητα τον Κυβερνήτην ότι δεν αποδεχόμεθα τα γνωστάς άλλωστε και απορριφθείσας ήδη υπό του Κυπριακού λαού αδιαλλάκτους προτάσεις και ότι μόνον ἐπὶ της βάσεως της αυτοδιαθέσεως θα ήτο δυνατόν να συζητήσωμεν εκ νέου το ζήτημα.

Ειλικρινώς λυπούμεθα, διότι αι συνομιλίαι μας μετά της Α. Εξοχότητος του Κυβερνήτου δεν κατέληξαν εις συμφωνίαν. Αντιλαμβανόμεθα ότι αι συνέπειαι εκ της μη επιτεύξεως συμφωνίας δεν είναι ευχά-

ριστοι ούτε δια την Κυβέρνησιν της Αυτῆς Μεγαλειότητος ούτε δια τον Κυπριακόν λαόν. Ἐχομεν ὅμως ἡρεμον την συνείδησιν, διότι είμεθα βέβαιοι ότι δεν ευθυνόμεθα ημεῖς δια τούτο». ¹⁰⁹

Ο Χάρντιγκ επισκέπτεται το Λονδίνο και ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος την Αθήνα

Ο Χάρντιγκ στις 30 Οκτωβρίου 1955 πήγε στο Λονδίνο, όπου είχε αλληπάλληλες συσκέψεις με τον Πρωθυπουργό Άντονι Ήντεν, τον Υπουργό Εξωτερικών Χάρολντ Μακμίλλαν και άλλα μέλη της Βρετανικής Κυβερνήσεως, για λύση του Κυπριακού προβλήματος. Επέστρεψε στην Κύπρο στις 12 Νοεμβρίου. Στο αεροδρόμιο Λευκωσίας έκανε τις ακόλουθες δηλώσεις:

«Τα προβλήματά μας εξετάζονται σοβαρά και όλοι ενδιαφέρονται για την εξεύρεση μιας λύσης, που να εκπληρώνει όλες τις απαιτήσεις. Το Κυπριακό ζήτημα δεν είναι μεμονωμένο και πρέπει επομένως να εξετάζεται σε συσχετισμό με την κατάσταση και τα στρατηγικά προβλήματα της Μέσης Ανατολής». ¹¹⁰

Την 31η Οκτωβρίου, ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος έφτασε στην Αθήνα, όπου είχε συναντήσεις με την Ελληνική Κυβέρνηση σχετικά με το Κυπριακό πρόβλημα. Αμέσως μετά την άφιξή του, απύθυνε χαιρετισμό προς τον Ελληνικό λαό, τον ευχαρίστησε για την αμέριστη συμπαράστασή του στον Αγώνα της Κύπρου και τον ενημέρωσε για την κατάσταση στο νησί. Ένα απόσπασμα από το χαιρετισμό του είναι το πιο κάτω:

«Η παρούσα ημών επίσκεψις διενεργείται, καθ' όν χρόνον ο συνεχιζόμενος με αύξουσιν έντασιν Κυπριακός αγών διανύει μίαν από τας κρισιμωτέρας καμπάς του. Η βρετανική αδιαλλαξία έχει δημιουργήσει εν τη νήσω ανυποφόρους συνθήκας διαβιώσεως. Η ελευθερία του ανθρώπου και του πολίτου έχει αυτόχρονα καταλυθή. Ο Κυπριακός λαός ζη υπό την συνεχή απειλήν ενός στρατιωτικού καθεστώτος τρομοκρατίας και βίας. Το ιδεώδες της ελευθερίας διώκεται ως έγκλημα. Οι Κύπριοι Έλληνες καταδυναστεύονται, φυλακίζονται ή πυροβολούνται υπό των Βρετανών κυριάρχων, διότι υπηρετούν εκείνα ακριβώς

109. «Απαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ΄», τόμος Β΄, σσ. 268-270.

110. Νίκου Κρανιδιώτη «Δύσκολα χρόνια...», σ. 120.

τα ιδεώδη, δια τα οποία προ δεκαπέντε ετών εκλήθησαν υπ' αυτών των ιδίων να αγωνισθώσι και να θυσιασθώσι». ¹¹¹

Νέες συνομιλίες Χάρντιγκ και Αρχιεπισκόπου Μακαρίου

Την 21η Νοεμβρίου 1955, ξανάρχισαν οι συνομιλίες για λύση του Κυπριακού προβλήματος μεταξύ Αρχιεπισκόπου Μακαρίου και Χάρντιγκ, που είχαν διακοπεί στις 11 Οκτωβρίου. Ο Χάρντιγκ παρέδωσε στον Αρχιεπίσκοπο το πιο κάτω έγγραφο:

«Η Κυβέρνησις της Αυτής Μεγαλειότητος μετέχει των αρχών, αίτινες ενεσωματώθησαν εις τον Καταστατικόν Χάρτην των Ηνωμένων Εθνών, τον Χάρτην του Πότομακ και τον Χάρτην του Ειρηνικού, τους οποίους έχει προσυπογράψει. Δεν είναι, όθεν, θέσις της Βρετανικής Κυβερνήσεως το ότι η αρχή της αυτοδιαθέσεως ουδέποτε δύναται να εφαρμοσθή εις την Κύπρον. Η άποψίς της είναι ότι τώρα η αρχή αυτή δεν είναι πρότασις δυναμένη να εφαρμοσθή, και ένεκεν της παρούσης στρατηγικής καταστάσεως, και ένεκεν των συνεπειών τας οποίας θα έχη επί των σχέσεων μεταξύ των Δυνάμεων του Βορειοατλαντικού Συμφώνου εν τη Ανατολική Μεσογείω. Όθεν, η Κυβέρνησις πρέπει να ικανοποιηθή ότι οιαδήποτε τελική λύσις διασφαλίζει τα στρατηγικά συμφέροντα του Ηνωμένου Βασιλείου και των συμμάχων του. Η Κυβέρνησις της Α. Μεγαλειότητος έχει τώρα προσφέρει μέτρα ευρείας αυτοκυβερνήσεως. Εάν ο Κυπριακός λαός συμμετάσχη εις την συνταγματικήν εξέλιξιν, η Κυβέρνησις της Α. Μεγαλειότητος προτίθεται να εργασθή δια μίαν τελικήν λύσιν, η οποία θα ικανοποιεί τους πόθους του Κυπριακού λαού, εντός των πλαισίων των συνθηκών και των συμμαχιών, εις τας οποίας μετέχουν αι χώραι αι ενδιαφερόμεναι δια την Αμυναν της Ανατολικής Μεσογείου. Η Κυβέρνησις της Α. Μεγαλειότητος θα είναι διατεθειμένη να συζητήσει το μέλλον της Κύπρου μετ' αντιπροσώπων του Κυπριακού λαού, όταν η αυτοκυβέρνησις αποδεχθή πρότασις δυναμένη να λειτουργήση ικανοποιητικώς και ικανή να εξασφαλίση τα συμφέροντα όλων των τμημάτων της κοινότητος». ¹¹²

Ο Αρχιεπίσκοπος επέμενε στην εφαρμογή του αναφαίρετου δικαιώματος αυτοδιάθεσης του Κυπριακού λαού και απάντησε στον Χάρντιγκ:

111. «Απαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'», τόμος Β', σσ. 106-107.

112. «Απαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'», τόμος Β', σ. 621.

«Λυπούμαι πάρα πολύ. Δεν μπορώ να δεχθώ τις προτάσεις σας. Δεν μπορώ να εξαρτήσω την αυτοδιάθεση του Κυπριακού λαού από τις στρατηγικές ανάγκες της Μεγάλης Βρετανίας και δεν μπορώ να δεχθώ ότι οποιεσδήποτε συνθήκες ή άλλες υποχρεώσεις της Μεγάλης Βρετανίας είναι δυνατόν να επηρεάσουν - με οποιοδήποτε τρόπο - την εφαρμογή του αναφαίρετου δικαιώματος αυτοδιάθεσης του Κυπριακού λαού». ¹¹³

Ο Χάρντιγκ δεν περίμενε την πιο πάνω απάντηση του Αρχιεπισκόπου και φανερά εκνευρισμένος είπε: «Λυπούμαι, λυπούμαι γι' αυτό που κάνετε». Χαιρέτησε ψυχρά και έφυγε.

Μετά την πιο πάνω συνάντηση οι συνομιλίες κατέληξαν σε αποτυχία. Η κάθε πλευρά παρέμεινε σταθερή στις θέσεις της και δεν μπορούσε να επέλθει συμφωνία.

Πρέπει ν' αναφέρομε ότι η Βρετανική Κυβέρνηση πριν από τις συνομιλίες Χάρντιγκ και Αρχιεπισκόπου Μακαρίου είχε προσυεννόηση με την Τουρκική Κυβέρνηση.

Ο Χριστοφής Οικονομίδης στο βιβλίο του «Απομυθοποιημένη ιστορία του Κυπριακού στα τελευταία 50 χρόνια» αναφέρει:

«Να δύο από τις πολλές αποδείξεις, που υπάρχουν στα μυστικά αρχεία των Υπουργείων Αποικιών και Εξωτερικών πάνω σ' αυτό το θέμα:

1. Σε ένα μνημόνιο που ετοίμασε στις 30.11.55 ο Διευθυντής του Νοτιοευρωπαϊκού Τμήματος του Υπουργείου Εξωτερικών για τον Υπουργό του, ο οποίος επρόκειτο να δει εκείνη τη μέρα τον Έλληνα Πρέσβη στο Λονδίνο κ. Μόστρα, αναφέρονται τα εξής:

«Δεν έχουμε πει στην Ελληνική Κυβέρνηση ότι έχουμε δείξει στην Τουρκική Κυβέρνηση το κείμενο των προτάσεων, που υπέβαλε ο Χάρντιγκ στον Μακάριο στις 21.11.55» (Φάκελλος F0371/117678 RG 1081/1702).

2. Σε ένα άλλο μνημόνιο στις 4.1.56, με την ευκαιρία, που επρόκειτο να δει ο Βρετανός Υπουργός των Εξωτερικών τον Τούρκο Πρέσβη στο Λονδίνο, αναφέρονται τα εξής:

«Πιθανές ερωτήσεις της Τουρκικής Κυβέρνησης για την Κύπρο:

1. Έχει αλλάξει η θέση της Βρετανικής Κυβερνήσεως;

113. Νίκου Κρανιδιώτη «Δύσκολα χρόνια...», σσ. 134-135.

Απάντηση: Όχι. Όπως είπε ο Βρετανός Πρωθυπουργός στον κ. Μεντερές, στο μήνυμά του στις 11 Νοεμβρίου 1955, η φόρμουλα της πρότασης Χάρντιγκ προς τον Μακάριο αποτελεί επανάληψη, και όχι αλλαγή, της θέσης μας. Εκείνη η φόρμουλα δεν άλλαξε (εκτός από μια τροποποίηση του λεκτικού χάριν σαφήνειας, για την οποία η Τουρκική Κυβέρνηση έχει ήδη πληροφορηθεί)” (Φάκελλος F0371/123864 RG 1081/22).¹¹⁴

Επανάληψη των συνομιλιών Χάρντιγκ και Αρχιεπισκόπου Μακαρίου

Στις 9 Ιανουαρίου 1956, επαναλήφθηκαν οι συνομιλίες μεταξύ του Χάρντιγκ και του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου στο σπίτι του Αγγλικανού Αρχidiaκόνου Άννεϊ για εξεύρεση λύσης στο Κυπριακό πρόβλημα. Ο Χάρντιγκ πρότεινε ένα νέο κείμενο στον Αρχιεπίσκοπο, που περιλάμβανε τις προτάσεις της 21ης Νοεμβρίου 1955 κάπως βελτιωμένες. Ο Αρχιεπίσκοπος δεν απέρριψε το νέο σχέδιο, αλλά διατύπωσε τις επιφυλάξεις του. Σύμφωνα με το ανακοινωθέν του Γραφείου Δημοσίων Πληροφοριών ο Κυβερνήτης και ο Αρχιεπίσκοπος «αφού αντήλλαξαν απόψεις δια το πολιτικόν και συνταγματικόν μέλλον της νήσου, συμφώνησαν να επανασυναντηθούν συντόμως δια περαιτέρω συζήτησιν».

Η νέα συνάντησις έγινε πάλιν στο σπίτι του Αρχidiaκόνου Άννεϊ στις 3 Ιανουαρίου, αλλά δεν επήλθε συμφωνία. Οι δύο άνδρες «συμφώνησαν να συναντηθούν και πάλιν λίαν προσεχώς δια περαιτέρω συζήτησιν». Έγραψε ο Αρχιεπίσκοπος για τη συνάντησιν εκείνη:

«Ο Χάρντιγκ ήθελε πραγματικά να φθάσωμε σε λύσιν. Αι διαπραγματεύσεις μαζί του υπήρξαν επίπονοι. Εγώ επέμενα ανενδότως εις τα σημεία τα οποία θεωρούσα ως βασικά. Εκείνος ηρνείτο και ανθίστατο και συχνότατα αι συνεδριάσεις μας ετελείωναν με διαφωνίαν. Αλλά εις την επομένην συνεδρίασιν, ο Χάρντιγκ εδέχετο ό,τι είχεν αρνηθή εις την προηγουμένην. Έτσι όλο και κάτι του απέσπων. Αι διαπραγματεύσεις προχωρούσαν σιγά, αλλά σταθερά».¹¹⁵

Στις 18 Ιανουαρίου, ο Χάρντιγκ αναχώρησε για το Λονδίνο, για να συζητήσει με τη Βρετανική Κυβέρνηση τις παρατηρήσεις του Αρχιε-

114. Χριστοφή Οικονομίδη «Απομυθοποιημένη ιστορία του Κυπριακού στα τελευταία 50 χρόνια», Λευκωσία 1993, σ. 33.

115. Νίκου Κρανιδιώτη «Δύσκολα χρόνια...», σ. 151.

πισκόπου. Το ανακοινωθέν του Γραφείου Δημοσίων Πληροφοριών έλεγε:

«Οι λόγοι της εις Λονδίνο επισκέψεως της Α. Εξοχότητος εξετέθησαν σαφώς εις την δήλωσιν του. Η επίσκεψις αυτή είναι μία επί πλέον απόδειξις της αποφάσεως της Α.Ε. του Κυβερνήτου να μην αφήση λίθον αμετακίνητον, δια να επιτύχη λύσιν ικανοποιούσαν όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη».¹¹⁶

Ο Χάρντιγκ επέστρεψε από το Λονδίνο στις 26 Ιανουαρίου και την επόμενη μέρα συναντήθηκε με τον Αρχιεπίσκοπο πάλιν στο σπίτι του Αγγλικανού Αρχidiaκόνου. Στη συνάντησιν αυτή ο Κυβερνήτης αναφέρθηκε στα αποτελέσματα των συνομιλιών του στο Λονδίνο και στην τελική μορφή των προτάσεων της Βρετανικής Κυβέρνησης για πολιτική λύση του Κυπριακού προβλήματος. Αν συμφωνούσε και ο Αρχιεπίσκοπος, η Βρετανική Κυβέρνηση θα προχωρούσε σε επίσημη δήλωσιν γι' αυτό το θέμα.

Ο Χάρντιγκ στις 29 Ιανουαρίου απέστειλε γραπτώς τις προτάσεις αυτές της Βρετανικής Κυβέρνησης στον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο και του ζήτησε ν' απαντήσει με ένα ναι ή ένα όχι, αν τις αποδέχεται. Οι προτάσεις αυτές είναι οι εξής:

«Η Κυβέρνησις της Αυτής Μεγαλειότητος μετέχει των αρχών, αίτινες ενεσωματώθησαν εις τον Καταστατικόν Χάρτην των Ηνωμένων Εθνών, τον Χάρτην του Πότομακ και τον Χάρτην του Ειρηνικού, τους οποίους έχει προσυπογράψει. Δεν είναι, όθεν, θέσις της Βρετανικής Κυβερνήσεως το ότι η αρχή της αυτοδιαθέσεως ουδέποτε δύναται να εφαρμοσθή εις την Κύπρον. Η άποψις της είναι ότι τώρα η αρχή αυτή δεν είναι πρότασις δυναμένη να εφαρμοσθή, ένεκεν της παρούσης καταστάσεως εις την Ανατολικήν Μεσόγειον.

Η Κυβέρνησις της Α. Μεγαλειότητος έχει τώρα προσφέρει μέτρα ευρείας αυτοκυβερνήσεως. Εάν ο Κυπριακός λαός συμμετάσχη εις την συνταγματικήν εξέλιξιν, η Κυβέρνησις της Α. Μεγαλειότητος προτίθεται να εργασθή δια μίαν τελικήν λύσιν, η οποία θα ικανοποιεί τους πόθους του Κυπριακού λαού, θα συνήδε προς τα στρατηγικά συμφέροντα της Κυβερνήσεως της Α. Μεγαλειότητος και των συμμάχων της

116. «Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ΄», τόμος Β΄, σ. 147.

και θα ελάμβανεν υπ' όφιν τας υπάρχουσας συμμαχίας, εις τας οποίας μετέχει και η Κυβέρνησις της Αυτής Μεγαλειότητος.

Η Κυβέρνησις της Α. Μεγαλειότητος θα είναι διατεθειμένη να συζητήσει το μέλλον της νήσου μετ' αντιπροσώπων του Κυπριακού λαού, όταν η αυτοκυβέρνησις αποδειχθή ικανή να διασφαλίση τα συμφέροντα όλων των τμημάτων της κοινότητος». ¹¹⁷

Οι πιο πάνω προτάσεις στάληκαν με συνοδευτική επιστολή και «Σχέδιον Δήλωσης», το οποίο ο Αρχιεπίσκοπος έπρεπε να υπογράψει, αν συμφωνούσε σε όλα.

Στις 29 Ιανουαρίου, ο Αρχιεπίσκοπος ζήτησε τη γνώμη του Διγενή για τις προτάσεις του Χάρντιγκ. Οι δυο άνδρες είχαν μυστική συνάντηση στο μοναστήρι του Κύκκου. Εκεί μετέβη ο Αρχηγός της ΕΟΚΑ από τα βουνά της περιοχής, συνοδευόμενος από αντάρτες, μέσα σε σφοδρή χιονοθύελλα. Αφού ενημερώθηκε, εξέφρασε σοβαρές επιφυλάξεις για την αποδοχή των προτάσεων του Χάρντιγκ.

Στις 30 Ιανουαρίου, συνήλθε το Εθναρχικό Συμβούλιο για το ίδιο θέμα. Στη συζήτηση εκδηλώθηκαν διαφωνίες.

Στις 2 Φεβρουαρίου, ο Αρχιεπίσκοπος απέστειλε επιστολή στον Χάρντιγκ, με την οποία ζητούσε διευκρινίσεις, που αφορούσαν το περιεχόμενο των «μέτρων ευρείας αυτοκυβερνήσεως», που πρότεινε η Βρετανική Κυβέρνηση. Επίσης διατύπωσε τις γενικές γραμμές για το μελλοντικό σύνταγμα της Κύπρου, το οποίο έπρεπε να εγκαθιδρύει καθεστώς γνήσιας αυτοκυβέρνησης.

Μεταξύ άλλων ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος έγραψε στον Χάρντιγκ:

«Το κείμενον της Δηλώσεως, εις ην μέλλει να προβή η Κυβέρνησις της αυτής Βρετανικής Μεγαλειότητος, δεν είναι ικανοποιητικόν δια τον Ελληνικόν Κυπριακόν λαόν, του οποίου αξιώσις είναι η αυτοδιάθεσις».

Από τις γενικές γραμμές του μελλοντικού συντάγματος, που πρότεινε ο Αρχιεπίσκοπος, αναφέρομε τα πιο κάτω αποσπάσματα:

α) «Απασαι αι νομοθετικάί, εκτελεστικάί και δικαστικάί εξουσίαι, πλην των ρητώς εξαιρουμένων, θα πηγάζουν εκ του Κυπριακού λαού

117. «Απαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ΄», τόμος Β΄, σ. 720.

και θα εξασκώνται υπό τούτου δια των αιρετών αντιπροσώπων και των λοιπών οργάνων των».

β) «Της ανωτέρω αρχής θα εξαιρώνται, παραμένουσαι εις τον Κυβερνήτην, ως εκπρόσωπον της Αυτής Βρετανικής Μεγαλειότητος, αι αρμοδιότητες δια την Άμυναν και τας Εξωτερικάς πολιτικές σχέσεις της Νήσου».

γ) «Η εν τη Βουλή εκπροσώπησις θα είναι ανάλογος προς την σύνθεσιν του πληθυσμού. Κατά τα άλλα η ισότης των πολιτών θα είναι απόλυτος και όλοι θα δύνανται να διορίζονται εις οιανδήποτε θέσιν».

Για την ειρήνευση στην Κύπρο, ο Αρχιεπίσκοπος ανέφερε ότι «θα πρέπει να αρθώσι τα έκτακτα στρατιωτικά μέτρα και οι έκτακτοι νόμοι και να αμνηστευθώσι όλα τα πολιτικά αδικήματα». ¹¹⁸

Ο Χάρντιγκ απάντησε στο έγγραφο του Αρχιεπισκόπου στις 14 Φεβρουαρίου και ανέφερε:

«Η μορφή οιαυδήποτε συντάγματος δέον να προέλθη εκ διεξοδικών συζητήσεων μετ' αντιπροσώπων όλων των κοινοτήτων. Τούτο βεβαίως δεν αποκλείει ιδιαίτερας συζητήσεις, αίτινες αναμφιβόλως θα είναι μεγάλου οφέλους, δεν δύνανται όμως να υποκαταστήσουν οιασδήποτε συσκέψεις περί του τρόπου, καθ' όν θα κυβερνάται ο καθημερινός βίος όλων των Κυπρίων».

Περαιτέρω ο Κυβερνήτης τόνιζε:

«Η Κυβέρνησις της Αυτής Μεγαλειότητος προσφέρει τώρα ευρέα μέτρα δημοκρατικής αυτοκυβερνήσεως. Προς τον σκοπόν τούτον θα πρέπει να εκπονηθή, εν συσκέψει μεθ' όλων των τμημάτων της κοινότητος, ένα νέον φιλελεύθερον σύνταγμα». ¹¹⁹

Οι θέσεις αυτές της Βρετανικής Κυβέρνησης, τις οποίες προέβαλε και υποστήριζε ο Χάρντιγκ, δεν ήταν ικανοποιητικές για τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, τον προασπιστή των συμφερόντων του Ελληνικού Κυπριακού λαού. Γι' αυτό τις απέρριψε με την προς τον Κυβερνήτη επιστολή του ήμερ. 25 Φεβρουαρίου 1956.

Στην τελευταία παράγραφο της επιστολής αυτής σημείωσε ο Αρχιεπίσκοπος:

118. «Απαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ΄», τόμος Β΄, σσ. 153-154.

119. «Απαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ΄», τόμος Β΄, σ. 727.

«Καταλήγοντες οφείλομεν να τονίσωμεν ότι, εν τη επιθυμία ημών όπως η Νήσος διέλθῃ τον μέχρι της αρχῆς της αυτοδιαθέσεως χρόνον εν ειρήνῃ, προέβημεν εἰς πάσαν δυνατὴν παραχώρησιν, πέραν της οποίας δεν επιτρέπει να χωρήσωμεν ἡ ἐθνικὴ ημῶν συνείδησις και αξιοπρέπεια».¹²⁰

Ἡ τελευταία συνάντησις Ἀρχιεπισκόπου – Χάρντιγκ ἐγένετο στις 29 Φεβρουαρίου. Σ' αὐτὴ πήραν μέρος ὁ Βρετανὸς Ὑπουργὸς Ἀποικιῶν Λέννοξ Μπούντ και ὁ Ὑφυπουργὸς Ἀποικιῶν Σερ Τζων Μάρτιν. Κανένα ὅμως ἀποτέλεσμα δεν προέκυψε.

Για τὸ πόσο εἰλικρινὴς ἦταν ὁ Βρετανικὴ Κυβέρνησις, ὅταν δῆλωνε ὅτι ἀναγνώριζε τὴν ἀρχὴ τῆς αυτοδιάθεσης γιὰ τὴν Κύπρον, παραθέτομε τὴν ὁμολογίαν τοῦ Χάρντιγκ, ποὺ ἔκανε τὸ 1984:

«Αὐτὴ ἦταν ἓνα δόλωμα (bait), γιὰ νὰ πείσομε τὸν Μακάριον νὰ δεχθῇ τὴν αυτοκυβέρνησιν».¹²¹

Μετά τὴν ἀποτυχίαν τῶν συνομιλιῶν, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος συγκάλεσε στις 6 Μαρτίου δημοσιογραφικὴ διάσκεψιν, σὴν ὁποία ἀνέφερε ὅτι ἡ Βρετανικὴ Κυβέρνησις δεν ἐπέδειξε καλὴ θέλησιν, γιὰ νὰ ἐξευρεθῇ βάση γιὰ μιὰ λογικὴ συμφωνίαν και τήρῃσι ἀδιάλλακτὴν στάσιν στο ζῶντικὸ θέμα τῆς ἀμνηστίας τῶν ἀγωνιστῶν. Τὸ πιο κάτω ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴς δηλώσεις τοῦ εἶναι χαρακτηριστικόν:

«Ἐν ὀλίγοις ὁ Κυπριακὸς λαὸς ἐκαλεῖτο νὰ ἀποδεχθῇ καθεστῶς, ὑπὸ τὸ ὁποῖον θὰ ἦτο ἀμφίβολον εἰάν θὰ ἔλεγχε τὴν ἰδίαν τοῦ Βουλῆν και βάσει τοῦ ὁποῖου ἦτο βέβαιον ὅτι ἡ ἀποικιακὴ κυρίαρχος Δύναμις θὰ πδύνατο ἐπ' ἀόριστον νὰ ἐπεμβαίη εἰς τὰ πάντα ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς “δημοσίας ἀσφαλείας”. Ἀλλὰ τοιοῦτον καθεστῶς θὰ ἦτο ἀπαράδεκτον ἀκόμη και δια λαοὺς μόλις ἐξεληθόντας τῆς βαρβαρότητος, θὰ ἀπετέλει δε ἐμπαιγμὸν ἡ πρότασις αὐτοῦ, ἔστω και ὡς μεταβατικὸν σταδίον, εἰς ἡμᾶς, οἵτινες ἀπεδείξαμεν τὰς ὑψηλὰς φιλελευθέρας ἀρχὰς, εἰς τὰς ὁποίας πιστεύομεν, προτείναντες πρῶτοι πάσαν δυνατὴν συνταγματικὴν ἐγγύησιν και προστασίαν δια τὴν Τουρκικὴν μεινότητα, μετὰ τῆς ὁποίας ἐπιθυμοῦμεν πάντοτε νὰ συζῶμεν εἰρηνικῶς».

Καταλήγοντας ὁ Ἀρχιεπίσκοπος στις δηλώσεις τοῦ ἀνέφερε:

120. «Ἀπαντα Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'», τόμος Β', σ. 156.

121. Χριστοφὴ Οἰκονομίδη «Απομυθοποιημένη ἱστορία τοῦ Κυπριακοῦ στα τελευταία 50 χρόνια», σ. 34.

Οι συνομιλίαι Μακαρίου - Χάρντιγκ κατέληξαν σὲ ἀποτυχίαν, γεγονός ποὺ οδήγησε τὴν Βρετανικὴ Κυβέρνησιν σὴν ἀπόφασιν νὰ ἐξορίσῃ τὸν Ἀρχιεπίσκοπον.

«Ἐν οὐδεμίᾳ περιπτώσει θὰ υποστείλωμεν τὴν σημαίαν τῆς αυτοδιαθέσεως. Θὰ ἀγωνισθῶμεν μέχρις ἐσχάτων, ἀνθιστάμενοι παθητικῶς εἰς τὴν παράνομον κυριαρχίαν τοῦ δυνάστου μας ἐν τῇ νήσῳ, διεκδικούντες διεθνῶς τὸ δίκαιόν μας ἀπὸ τῆς ἐπάλξεως τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν, ὅπου ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις θὰ ἐγγράψῃ προσεχῶς τὸ θέμα, και ἐν γένει οὐδὲν παραλείποντες πρὸς ικανοποίησιν τοῦ ἱεροῦ ἐθνικοῦ ημῶν αἰτήματος».¹²²

3. Ἡ ΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΕΟΚΑ. Ο ΧΑΡΝΤΙΓΚ ΚΗΡΥΣΣΕΙ ΤΗΝ ΚΥΠΡΟ ΣΕ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΕΚΤΑΚΤΗΣ ΑΝΑΓΚΗΣ

Ἡ κατάσταση σὴν Κύπρον τὸν Οκτώβριον τοῦ 1955

Στις 4 Οκτωβρίου, πενταμελὴς ὁμάδα με ἐπικεφαλὴς τὸν Γρηγόριον Αὐξεντίου ἐπιτέθηκε σὸν ἀστυνομικὸν σταθμὸν Λευκονοικοῦ και ἀφαίρεσε 11 ὅπλα.

Στις 20 Οκτωβρίου, οκταμελὴς ὁμάδα ἀπὸ τὴν Ἀμμόχωστο, ὕστερα ἀπὸ ἐπιδρομὴν σὲ στρατιωτικὴ ἀποθήκη, πήρε 16 ὅπλα διαφόρων τύ-

122. «Ἀπαντα Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'», τόμος Β', σσ. 313-315.

πων. Επικεφαλής ήταν ο Ανδρέας Δημητρίου, ο μετέπειτα ήρωας της αγχόνης.

Μετά τη διακοπή των συνομιλιών Χάρντιγκ - Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, η κατάσταση στην Κύπρο οξύνθηκε. Ο αγγλικός στρατός ενισχύθηκε, οι έρευνες για ανακάλυψη αγωνιστών της ΕΟΚΑ και όπλων εντάθηκαν, οι κατ' οίκον περιορισμοί σε πόλεις και χωριά συστηματοποιήθηκαν. Απαγορεύτηκαν οι εορτασμοί για την επέτειο της 28ης Οκτωβρίου και εκδόθηκε η πρώτη θανατική καταδίκη του αγωνιστή της ΕΟΚΑ Μιχαλάκη Καραολή, ο οποίος είχε κατηγορηθεί για φόνο του αστυνομικού Ηρόδοτου Πουλλά, συνεργάτη των Άγγλων, στις 28 Αυγούστου 1955.

Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος σε μήνυμά του προς τον Ελληνικό Κυπριακό λαό με την ευκαιρία της 28ης Οκτωβρίου αναφέρει μεταξύ άλλων τα ακόλουθα:

«Δεκαπέντε έτη παρήλθον έκτοτε! Και η Ελλάς ευρίσκεται και πάλιν επί των αγωνιστικών επάλξεων δια την προάσπισιν των αυτών ιδεωδών, τα οποία την φοράν αυτήν καταπατούνται από τους παλαιούς φίλους και συμμάχους μας. Τα αγαθά της ελευθερίας και της δικαιοσύνης, δια την διαφύλαξιν των οποίων ο Ελληνικός κόσμος δις εις διάστημα μιας δεκαπενταετίας προσέφερε τον εαυτόν του θυσίαν και ολοκαύτωμα, καταπατούνται και περιφρονούνται σήμερον υπό των Βρετανών εν Κύπρω.

Ο Κυπριακός όμως λαός - τμήμα αναπόσπαστον του Ελληνικού Κόσμου, διαπνεόμενου από τας autas αρχάς και τα αυτά ιδεώδη, τα οποία προ δεκαπενταετίας έταξαν το Έθνος εις προφυλακίν της παγκοσμίου ελευθερίας - προβάλλει δια μίαν ακόμη φοράν το ηρωϊκόν "Όχι" εις τας δυνάμεις του κακού και της βίας. Το πνεύμα του απελευθερωτικού αγώνος, ο οποίος διεξάγεται αυτήν την στιγμήν εις την Κύπρον δεν είναι άμοιρον του πνεύματος της μεγάλης ημέρας, την οποίαν σήμερον εορτάζομεν...

*Εν τω προσώπω του Κυπριακού λαού δοκιμάζεται σήμερον η Ελληνική ελευθερία. Η ηθική επιταγή της 28ης Οκτωβρίου ας πρυτανεύση εις πάσαν Ελληνικήν ψυχήν. Και ας πράξη έκαστος Έλληνα το καθήκον του».*¹²³

123. «Απαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'», τόμος Β', σσ. 96-97.

Ο Διγενής διέταξε να γίνουν εορταστικές εκδηλώσεις για την εθνική επέτειο της 28ης Οκτωβρίου παρά την απαγόρευση των Αρχών. Ο λαός πήρε μέρος στον εθνικό εορτασμό, γιατί αισθανόταν ότι είχε ηθικό χρέος να τιμήσει την ημέρα, που η Ελλάδα τάχθηκε παρά το πλευρό των Άγγλων εναντίον του φασισμού και του ναζισμού. Επειδή όμως είχαν απαγορευθεί οι εορτασμοί, ακολούθησαν αιματηρές συγκρούσεις μεταξύ του λαού και των δυνάμεων ασφαλείας και έγιναν συλλήψεις.

Γράφει ο Διγενής γι' αυτές τις συγκρούσεις:

«Εις την κωμόπολιν Μόρφου ερρίφθησαν κατά εορταζόντων πυροβολισμοί και ετραυματίσθησαν τρεις νέοι, ων εις σοβαρώς. Εις τα Βαρώσια υπερχίλια πρόσωπα συνελήφθησαν κατά την διάρκειαν αιματηρών συγκρούσεων. Εις Λευκωσίαν η οδός Λήδρας και η πλατεία Μεταξά απέβησαν σκηναί σοβαρών αιματηρών συγκρούσεων. Παρά ταύτα το ηθικόν των ημετέρων διτηρήθη ακραιότατον, ενώ ο βρετανικός στρατός εδείκνυε καταφανή σημεία κάμψεως, η δε αστυνομία εξηφανίζετο εκ του προσκηνίου».^{123α}

Εκτός από τα στρατιωτικά μέτρα, που οι Άγγλοι χρησιμοποιούσαν, για να εξουδετερώσουν τη δύναμη της ΕΟΚΑ, επιδόθηκαν και σε ανίερη προπαγάνδα. Μέσα στον Οκτώβριο του 1955, κυκλοφόρησαν ανώνυμο φυλλάδιο, στο οποίο σύγκριναν τα οικονομικά πράγματα της Ελλάδας και της Κύπρου, για να δείξουν την υπεροχή του βιοτικού επιπέδου της Κύπρου.

Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος με γραπτές δηλώσεις του στις 29 Οκτωβρίου 1955 απάντησε στα όσα δυσφημιστικά γράφτηκαν για την Ελλάδα. Η απάντησή του άρχιζε ως εξής:

«Η Κυβέρνησις εν τη ματαία προσπαθεία της όπως μεταβάλη το εθνικόν φρόνημα του Ελληνικού λαού, ήρχισε μετερχομένη μέσα προπαγάνδας, των οποίων η μικροπρέπεια συναγωνίζεται την αφέλειαν».

Πιο κάτω πρόσθεσε:

«Είναι πράγματι απορίας άξιον ότι: Οι Κυβερνώντες την Κύπρον δεν εννοούν να πεισθούν ότι ο αγών του Ελληνικού Κυπριακού λαού είναι καθ' ολοκληρίαν ξένος προς οικονομικά ελατήρια. Και απορού-

123α. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 68.

μεν ιδιαιτέρως, διότι είμεθα βέβαιοι ότι οι Βρετανοί δεν θα εδέχοντο να μεταβάλουν εθνικήν συνείδησιν και να γίνουν άποικοι ενός άλλου λαού, όσον και εάν αυτός ήτο πλουσιώτερος και παρείχεν εις αυτούς υψηλότερον βιοτικόν επίπεδον».

Η απάντηση κατέληγε ως ακολούθως:

«Οι κυρίαρχοί μας χρησιμοποιούν βίαν, δια να εμποδίσουν την Ελληνικήν Κύπρον από του να ενωθή με την Ελευθέραν Πατρίδα. Ας έχουν τουλάχιστον το θάρρος των ωμών καταπιεστών και ας παύσουν να επιδεικνύουν υποκριτικόν ενδιαφέρον δια την ευδαιμονίαν μας. Επί πλέον πρέπει να γνωρίζουν οι Άγγλοι, ότι ημείς οι Έλληνες δεν συνηθίζομεν να θέτωμεν την ελευθερίαν μας επί πλάστιγγος, δια να την ζυγίζωμεν με οικονομικούς υπολογισμούς». ¹²⁴

Η δράση της ΕΟΚΑ τον Νοέμβριο του 1955.

Η αντιμετώπισή της από την Κυβέρνηση

Ο Διγενής αποφάσισε να δώσει μέσα στον Νοέμβριο του 1955 ισχυρά πλήγματα στον Άγγλο δυνάστη, με σχέδιο που ονόμασε «Προς την νίκην». Ο ίδιος μετακινήθηκε από την Κακοπετριά, όπου είχε τη διαμονή του, και πήγε στην περιοχή της Κυπερούντας, για να βρίσκεται μαζί με την ανταρτική ομάδα, που θα δρούσε σύμφωνα με το σχέδιό του. Στις πόλεις υπήρχαν ήδη ισχυρές δυνάμεις κρούσεως και δολιοφθοράς, που δρούσαν αποτελεσματικά. Τα θύματα μεταξύ των Άγγλων στρατιωτών και οι υλικές ζημιές σε στρατιωτικές εγκαταστάσεις, αστυνομικούς σταθμούς και άλλα κυβερνητικά κτήρια αυξήθηκαν. Οι μαχητικές διαδηλώσεις των μαθητών δημιουργούσαν σοβαρά προβλήματα στις δυνάμεις ασφαλείας. Παράλληλα δρούσαν οι ανταρτικές ομάδες.

Στις 18 Νοεμβρίου 1955, ανταρτική ομάδα της Πιτσιλιάς, με επικεφαλής τον τομεάρχη Ρένο Κυριακίδη, έκανε επίθεση εναντίον της φρουράς του μεταλλείου Μιτσερού, το οποίο από τις 23 Σεπτεμβρίου εφρουρείτο από 12 στρατιώτες. Η μάχη είχε διάρκεια 15 λεπτών και άφησε νεκρούς και τραυματίες μεταξύ των στρατιωτών. Ο Ρένος Κυριακίδης πληγώθηκε ελαφρά.

Τη νύκτα της 21ης προς την 22α Νοεμβρίου, η ανταρτική ομάδα της Πιτσιλιάς επιτέθηκε, ενώ έβρεχε καταρρακτωδώς, εναντίον δωδε-

124. «Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ΄», τόμος Β΄, σσ. 98-100.

Το αρχηγείο της ΕΟΚΑ στην Κυπερούντα.

καμελούς φρουράς στρατιωτών του μεταλλείου Αμιάντου και την εξουδετέρωσε.

Στις 23 Νοεμβρίου, έδρασε η ανταρτική ομάδα της Πιτσιλιάς υπό την προσωπική διεύθυνση του Διγενή στο δρόμο Κυπερούντας - Χανδριών. Στήθηκε ενέδρα σε δυο θωρακισμένα αυτοκίνητα, από τα οποία το ένα κτυπήθηκε και κατέπεσε στο γκρεμό. Ο απολογισμός ήταν δυο Άγγλοι νεκροί και δυο τραυματίες. Η ΕΟΚΑ πήρε δυο αυτόματα όπλα και δεν είχε καμιά απώλεια. Όλα τα μέλη της ΕΟΚΑ αποσύρθηκαν σε λημέρια της περιοχής Σπηλιών. Η ενέδρα αυτή έμεινε γνωστή ως η μάχη του Πεύκου.

Η Κυβέρνηση για την αντιμετώπιση της ΕΟΚΑ πήρε τα ακόλουθα μέτρα μέσα στον Νοέμβριο:

α) Βάσει ειδικού νόμου λειτουργούσαν ειδικά δικαστήρια από τις 2 Νοεμβρίου 1955, τα οποία επέβαλλαν βαρύτατες ποινές στους αγωνιστές της ελευθερίας της Κύπρου.

β) Ο Διοικητής της Αστυνομίας Ρόμπινς με προκήρυξή του στις 12 Νοεμβρίου 1955 ανακοίνωσε προσφορά αμοιβής 5.000 λιρών σε οποιονδήποτε θα έδινε πληροφορίες για σύλληψη προσώπων που με-

τείχαν σε τρομοκρατικές βιαιότητες ή θα οδηγούσαν στην ανακάλυψη παρανόμων όπλων, πολεμοφοδίων και εκρηκτικών υλών. Τα πρόσωπα που καταζητούσε η Αστυνομία ως τρομοκράτες αναφέρονταν ονομαστικά και ανέρχονταν σε 15. Όλοι ήταν μέλη της ΕΟΚΑ, ανάμεσα στους οποίους ο Γρηγόρης Αυξεντίου, ο Στυλιανός Λένας, ο Χαράλαμπος Μούσκος, ο Μάρκος Δράκος, ο Λάμπρος Καυκαλίδης.

γ) Στις 15 Νοεμβρίου, ο Χάρντιγκ διέταξε το κλείσιμο της Σχολής Σαμουήλ στη Λευκωσία και στις 19 Νοεμβρίου ακολούθησε το κλείσιμο του Παγκυπρίου Εμπορικού Λυκείου στη Λάρνακα. Η Κυβέρνηση έκρινε ότι τα σχολεία αυτά διευθύνονταν «κατά τρόπον ανατρεπτικόν της καλής διακυβερνήσεως και της κοινωνικής τάξεως».

δ) Ο Άγγλος Διευθυντής παιδείας με εγκύκλιό του προειδοποιούσε ότι θα έκλειε τα δημοτικά σχολεία, στα οποία θα βρίσκονταν αναρτημένες μη αγγλικές σημαίες.

ε) Ο Χάρντιγκ κήρυξε την Κύπρο στις 26 Νοεμβρίου 1955 σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης.

Η Κύπρος σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης

Ο Χάρντιγκ, για ν' αντιμετωπίσει τη δράση της ΕΟΚΑ, κήρυξε την Κύπρο σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης στις 7 μ.μ. της 26ης Νοεμβρίου 1955 και σε έκτακτη έκδοση της Επίσημης Εφημερίδας της Κυβερνήσεως δημοσίευσε τους κανονισμούς, που είχε ετοιμάσει. Αναφέρομε πιο κάτω απόσπασμα από την κυβερνητική ανακοίνωση:

«Μερικοί των κανονισμών θα εφαρμόζονται υπό του Κυβερνήτου, όταν αι περιστάσεις απαιτούν τούτο. Μεταξύ των εχόντων άμεσον εφαρμογήν είναι οι ακόλουθοι:

Του λοιπού καθίσταται παράνομος πράξις, υποκειμένη εις την ποινήν του θανάτου, το να εκπυρσοκροτή τις οιονδήποτε πυροβόλον όπλον καθ' οιονδήποτε προσώπου, ή το να ρίπη ή τοποθετή βόμβαν, ή το να μεταφέρη οιονδήποτε πυροβόλον όπλον, πυρομαχικόν ή άλλην εκρηκτικήν ύλην άνευ νομίμου εξουσιοδοτήσεως, το βάρος της αποδείξεως της οποίας θα πίπη επί του ατόμου.

Η κατοχή βομβών άνευ νομίμου εξουσιοδοτήσεως και διάφοροι πράξεις δολιοφθοράς, αι οποίαι επηρεάζουν τας συγκοινωνίας, τας ηλεκτρικάς γραμμάς, τας υδατοπρομηθείας και ούτω καθεξής, καθίστανται παράνομοι πράξεις, υποκείμεναι εις φυλάκισιν διά βίου.

Καθίσταται παράνομος πράξις το να κηρύττη τις ή το να παρακινή άλλους να μετέχουν οιασδήποτε απεργίας, η οποία δεν σχετίζεται με εργατικήν διαφοράν.

Δια προκηρύξεως ο Κυβερνήτης έχει επίσης απαγορεύσει γενικώς την συγκρότησιν οιασδήποτε συγκεντρώσεως εν τη Αποικία, εξαιρέσει θεατρικών ή κινηματογραφικών παραστάσεων, από αύριον 27ην Νοεμβρίου. Η προκήρυξις αύτη δεν εφαρμόζεται εις την περίπτωσιν λειτουργιών και τελετών εις ναούς και τζαρία. Οι Διοικηταί δύνανται, κατά την κρίσιν των, να εξακολουθούν να εκδίδουν αδείας δι' αθλητικάς συναντήσεις».

Η κυβερνητική ανακοίνωση ανέφερε και λεπτομέρειες των ειδικών αυτών κανονισμών.

Μερικά απόσπασματα είναι τα ακόλουθα:

α) «Πας αξιωματικός της Αστυνομίας ή οιονδήποτε μέλος των ενόπλων δυνάμεων δύναται να συλλαμβάνη άνευ εντάλματος οιονδήποτε πρόσωπον, το οποίον θα είχεν εύλογον λόγον να υποψιάζεται,

Περίπου 3.300 Κύπριοι κλείστηκαν σε κρατητήρια κατά τη διάρκεια του Απελευθερωτικού Αγώνα.

ότι ενήργησεν ή ενεργεί ή πρόκειται να ενεργήση κατά τρόπον επιβλαβή εις την δημοσίαν ασφάλειαν ή την δημοσίαν τάξιν ή διέπραξεν ή διαπράττει ή πρόκειται να διαπράξη αδίκημα κατά παράβασιν των Κανονισμών Αμύνης».

β) «Ο Διοικητής της οικείας επαρχίας δύναται δια διατάγματος ν' απαγορεύη την συγκέντρωσιν ή παρέλασιν πέραν των πέντε προσώπων.

γ) «Ο Κυβερνήτης θα δύναται δια διατάγματος να παρεμποδίξη ή περιορίξη την δημοσίευσιν εις την Νήσον ύλης, η οποία θα ήτο επιβλαβής εις την δημοσίαν ασφάλειαν και τάξιν».

δ) «Ο Κυβερνήτης θα δύναται να επιβάλλη κατ' οίκον περιορισμόν εις οιαδήποτε περιοχίν της Νήσου και να απαγορεύη την είσοδον εις την Νήσον ή την εκ ταύτης έξοδον οιοιδήποτε προσώπου».

ε) «Απαγορεύονται αι παράνομοι απεργίαι και προνοείται η αποφυγή άλλων απεργιών και «λοκ άουτ».

στ) «Ο Κυβερνήτης ή πρόσωπον εξουσιοδοτημένον υπ' αυτού δύναται να τερματίξη δια διατάγματος - εάν πιστεύη, ότι τούτο είναι προς το συμφέρον της δημοσίας τάξεως και ασφαλείας - την θητείαν παντός Δημοτικού Συμβουλίου και να διορίξη Δημοτικήν Επιτροπήν, η οποία θα έχη την εξουσίαν και θα εκτελή τα καθήκοντα του παυθέντος Δημοτικού Συμβουλίου».

ζ) «Ο υπ' αριθμόν 65 Κανονισμός απαγορεύει την μεταφοράν, επίδειξιν ή αναπέτασιν εις οιονδήποτε τόπον ή επί οιοιδήποτε κτιρίου πάσης σημαίας, λαβάρου ή παρομοίου εμβλήματος ή πράγματος».

η) «Άρρεν πρόσωπον, ηλικίας κατωτέρας των 18 ετών, καταδικαζόμενον υπό οιοιδήποτε Δικαστηρίου δια παράβασιν των Αμυντικών Κανονισμών, δύναται να καταδικασθή εις την ποινήν της μαστιγώσεως, εάν το Δικαστήριον ήθελε κρίνει ταύτην σκόπιμον».

θ) «Εις περίπτωσιν διαπράξεως αδικήματος, το οποίον κατά την γνώμην του Διοικητού θα ήτο επιζήμιον εις την εσωτερικήν ασφάλειαν ή την διατήρησιν της δημοσίας τάξεως εν τη Νήσω, και εκ του οποίου επροξενήθη βλάβη εις περιουσίαν, θα είναι νόμιμον δια τον Διοικητήν να λαμβάνη τη εγκρίσει του Κυβερνήτου οιονδήποτε των κατωτέρω μέτρων ή όλα μαζί: 1ον Να διατάσση την επιβολήν συλλογικού προστίμου εις τους άρρενας κατοίκους της περιοχής του αδικήματος, ηλικίας ουχί ολιγώτερας των 18 ετών. 2ον Να διατάσση το κλείσιμον όλων ή οιονδήποτε καταστημάτων της εν λόγω περιοχής

μέχρις ανακλήσεως του Διατάγματος ή να ορίξη το άνοιγμα των καταστημάτων υπό όρους και εις χρόνον καθοριζόμενον υπό του διατάγματος. 3ον Να διατάσση την κατάσχεσιν κινητής ή ακινήτου περιουσίας παντός κατοίκου της εν λόγω περιοχής και 4ον Να διατάσση, όπως όλαι ή οιαδήποτε των κατοικιών της ρηθείσης περιοχής κλεισθούν και παραμείνουν κλεισταί και μη διαθέσιμοι δι' ανθρωπίνην οικησιν επί περίοδον καθοριζομένην».¹²⁵

Στις 27 Νοεμβρίου 1955, ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος δήλωσε:

«Η εν Κύπρω δημιουργηθείσα ανώμαλος κατάσταση αποτελεί απλούν σύμπτωμα μιας άλλης καταστάσεως. Της επιμονής δηλαδή των Άγγλων να κατέχουν και διακυβερνούν την Κύπρον παρά την θέλησιν των κατοίκων της.

Εις αντιμετώπισιν της δημιουργηθείσης ανωμαλίας, η Βρετανική Κυβέρνησις εκήρυξεν από χθες κατάστασιν εκτάκτου ανάγκης καθ' όλην την Κύπρον. Με έκτακτα στρατιωτικά μέτρα πθέλησε να κάμψη την εθνικήν αντίστασιν του Κυπριακού λαού και να επιβάλη την ομαλότητα και την τάξιν εν τη Νήσω.

Είναι πράγματι λυπηρόν, διότι η Βρετανική Κυβέρνησις έχει την αντίληψιν, ότι είναι δυνατόν να λύση το Κυπριακόν πρόβλημα με στρατιωτικά μέτρα. Αλλά δεν λύεται κατ' αυτόν τον τρόπον το πρόβλημα. Αντιθέτως καθίσταται οξύτερον. Και εφ' όσον παραμένει άλυτον, ούτε η ομαλότης ούτε η τάξις αποκαθίστανται. Μία και μόνη είναι η ορθή λύσις. Η αυτοδιάθεσις του Κυπριακού λαού».¹²⁶

Ενέδρα της ΕΟΚΑ στο Κόκκινο Φανάρι, μεταξύ Αμιάντου και Τροόδους. Ανατίναξη του υποσταθμού της Αρχής Ηλεκτρισμού στον Καρβουνά

Οι δυο αυτές επιχειρήσεις της ΕΟΚΑ έγιναν στις 5 Δεκεμβρίου 1955.

125. Proclamation by the Governor (John Harding) that the provisions of part II of the Emergency Powers Order in Council 1939, shall have effect in the colony as from the 26th November 1955: Page 715 (No 730) in Subsidiary legislation 1955. Βλ. «Λεύκωμα Πολιτικών Καταδίκων 1955-1959». Έκδοση Συνδέσμου Πολιτικών Καταδίκων ΕΟΚΑ 1955-1959, Λευκωσία 1955, σ. 12, καθώς και «Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ', τόμος Β', σσ. 622-628.

126. «Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ', τόμος Β', σ. 292.

Η πρώτη διεξήχθη από ομάδα επτά αγωνιστών, επικεφαλής της οποίας ήταν ο τομεάρχης Ρένος Κυριακίδης. Στήθηκε ενέδρα στην τοποθεσία Κόκκινο Φανάρι, μεταξύ Αμιάντου και Τροόδους. Με όπλα και χειροβομβίδες οι αγωνιστές κτύπησαν δυο στρατιωτικά αυτοκίνητα, ένα από τα οποία γκρεμίστηκε. Οι Άγγλοι είχαν σοβαρές απώλειες σε νεκρούς και τραυματίες. Κανένας από τους αγωνιστές δεν έπαθε τίποτε. Η διεξαγωγή της μάχης έγινε στο φως της ημέρας.

Η δεύτερη επιχείρηση έγινε το βράδυ της ίδιας μέρας από τετραμελή ομάδα της ΕΟΚΑ με επικεφαλής τον Γρηγόρη Αυξεντίου. Δυο αγωνιστές έμειναν φρουροί. Οι άλλοι δυο, αφού απέκοψαν τα συρματοπλέγματα στο πίσω μέρος του σταθμού, έφτασαν στην μπροστινή πλευρά του. Οι δυο Έλληνες φρουροί δεν αντέδρασαν και παρέδωσαν τα κυνηγετικά τους όπλα. Έπειτα οι αντάρτες προχώρησαν, έβαλαν εκρηκτικές ύλες και κατέστρεψαν τον ηλεκτρικό μετασχηματιστή. Τότε ακολούθησε διακοπή του ηλεκτρικού ρεύματος στον Αριάντο και στο Τρόδος.

Επίθεση της ΕΟΚΑ εναντίον του στρατοπέδου Αγίου Αμβροσίου της Κερύνειας

Στις 6 Δεκεμβρίου 1955, ομάδα της ΕΟΚΑ από 21 άτομα με επικεφαλής τον Θάσο Σοφοκλέους επιτέθηκε στις 10 μ.μ. εναντίον του στρατοπέδου Αγίου Αμβροσίου της Κερύνειας. Οι άνδρες της ΕΟΚΑ απέκοψαν τα συρματοπλέγματα του στρατοπέδου και με αυτόματα και χειροβομβίδες έπληξαν τα αντίσκηνα των στρατιωτών. Η επίθεση είχε διάρκεια 10 λεπτών. Δεν έγιναν γνωστά με αριθμούς τα αποτελέσματα, αλλά δύο νοσοκομειακά αυτοκίνητα που κατευθύνονταν από το στρατόπεδο του Αγίου Αμβροσίου προς την Κερύνεια, φανέρωναν την επιτυχία της ΕΟΚΑ. Την επόμενη μέρα, το στρατόπεδο παρουσίαζε όψη καταστροφής.

Η μάχη παρά τα Σπήλια

Την Κυριακή 11 Δεκεμβρίου 1955, έγινε μια συγκλονιστική μάχη στην περιοχή των Σπηλιών μεταξύ Άγγλων στρατιωτών και ανταρτών της ΕΟΚΑ. Στα λημέρια των Σπηλιών εκείνη τη μέρα βρισκόταν ο Διγενής με 12 άνδρες του.

Σ' όλη την περιοχή των Σπηλιών επικρατούσε πυκνή ομίχλη. Σε κάποια στιγμή, ο φρουρός των ανταρτών διέκρινε κινήσεις στρατιωτικών αυτοκινήτων στα Σπήλια. Κατόπιν τα αυτοκίνητα κινήθηκαν

από τα Σπήλια προς τη διασταύρωση των δρόμων Κανναβιών - Λαγουδερών - Σανατορίου. Ο Διγενής ενημερώθηκε και διέταξε να γίνει διπλή σκοπιά. Μετά το μεσημέρι, ο Αρχηγός της ΕΟΚΑ ειδοποιήθηκε από έκτακτο φρουρό ότι Άγγλοι στρατιώτες προχώρησαν προς το σημείο, όπου γινόταν διασταύρωση τεσσάρων μονοπατιών, ένα από τα οποία οδηγούσε στα λημέρια της ΕΟΚΑ. Η επιχείρηση αυτή γινόταν για ανακάλυψη ανδρών της ΕΟΚΑ, «τρομοκρατών», όπως οι Άγγλοι αποκαλούσαν τους αγωνιστές της ελευθερίας της Κύπρου.

Ο Διγενής έδωσε οδηγίες στους άνδρες του πώς θα αντιμετωπίσουν τους Άγγλους και πώς θα διαφύγουν σε περίπτωση κινδύνου αποκλεισμού. Στον Αυξεντίου είπε να προχωρήσει με άλλους τρεις αγωνιστές και να ενεργήσει ανάλογα με την επικρατούσα κατάσταση.

Οι τέσσερις αγωνιστές πήραν τις θέσεις τους. Ο Αυξεντίου έδωσε εντολή στους συναγωνιστές του να πυροβολήσουν τους Άγγλους, αν πλησίαζαν πολύ κοντά τους. Αυτό έγινε σε κάποια στιγμή και αμέσως ο Αυξεντίου διέταξε οπισθοχώρηση. Οι τέσσερις αγωνιστές κατευθύνονταν προς συγκεκριμένο σημείο σύμφωνα με τις οδηγίες του Διγενή.

Ξαφνικά ο Αυξεντίου άλλαξε πορεία και προχώρησε προς τη χαράδρα, που βρισκόταν στα δεξιά προς την πλευρά των κρησφυγέτων. Στους τρεις άνδρες του είπε να προχωρήσουν και να συναντήσουν τον Αρχηγό. Ο ίδιος κατηφόρισε, οπότε είδε δυο ομάδες Άγγλων στρατιωτών ν' ανεβαίνουν στις δυο βουνοπλαγιές, που ήταν δεξιά και αριστερά της χαράδρας. Αμέσως έρριξε μερικές ριπές με το όπλο του προς τη μια ομάδα και μερικές προς την άλλη. Η ώρα ήταν περίπου 3 μ.μ. Τότε οι Άγγλοι άρχισαν να πυροβολούν προς την κατεύθυνση που δέχτηκαν τους πυροβολισμούς. Η μια ομάδα κτυπούσε την άλλη. Η χαράδρα και οι βουνοπλαγιές δονήθηκαν πολύ από τα καταγιστικά πυρά. Οι αλληλοπυροβολισμοί τους άφησαν 15 νεκρούς στρατιώτες και τραυμάτισαν 35. Όλα τα μέλη της ΕΟΚΑ διέφυγαν χωρίς να πάθουν τίποτε.

Η έξυπνη και ριψοκίνδυνη ενέργεια του Αυξεντίου έδωσε την ευκαιρία στον Αρχηγό και στους άνδρες του να διολισθήσουν και να φτάσουν σε ασφαλές μέρος. Ο Διγενής με τρεις αγωνιστές κατέφυγε στο λημέρι του Γρηγόρη Γρηγορά στην Κακοπετριά. Άλλοι οκτώ, μετά από πορεία 17 ωρών, έφτασαν στον Καλοπαναγιώτη και αργότερα στο Φοινί. Ο Αυξεντίου κατέληξε στα Καννάβια και κοιμήθηκε τρία

βράδια στην εκκλησία του χωριού. Έπειτα ανέλαβε την ανασυγκρότηση του τομέα της Πιτσιλιάς.¹²⁷

Οι κινήσεις του Διγενή μεταξύ της 11ης και 16ης Δεκεμβρίου 1955

Μετά τη μάχη παρά τα Σπήλια, ο Διγενής και οι τρεις αγωνιστές που τον συνόδευαν διέτρεξαν σοβαρούς κινδύνους από τους Άγγλους στρατιώτες, την ανωμαλία του εδάφους και την προδοσία.

Κατά την πορεία τους προς την Κακοπετριά, ένας Άγγλος στρατιώτης τους πλησίασε σε απόσταση δύο μέτρων, αλλά, μόλις έγινε αντιληπτός, ο Διγενής και οι συναγωνιστές του άλλαξαν γρήγορα κατεύθυνση. Όταν ο στρατιώτης πυροβόλησε προς το μέρος των αγωνιστών, αστόχησε, γιατί είχε πια σκοτεινιάσει. Ο Αρχηγός της ΕΟΚΑ στην αφήγηση του για την πορεία της μικρής ομάδας του κατά τη διάρκεια εκείνης της νύκτας γράφει:

«Μετά το επεισόδιον τούτο συνεχίσαμεν κοπιώδη πορείαν εις ανώμαλον έδαφος, πάντοτε προς την κατεύθυνσιν της Κακοπετριάς, οδηγούμενοι μόνον από τον πολικόν αστέρα, καθ' όσον ούτε εγώ ούτε κανείς εκ των συνοδευόντων με τριών ανδρών εγνώριζε το έδαφος. Η πορεία ήτο λίαν επίπονος και δια να μη αποκώμεν αλλήλων ανερχόμεθα τας αποτόμους κλιτύς των βουνών κρατούμενοι δια των χειρών. Οι μετ' εμού ήσαν οι: Ευαγόρας Παπαχριστοφόρου, Χαρίλαος Ξενοφώντος και Λάμπρος Καυκαλίδης. Πολλάκις εκινδυνεύσαμεν να φονευθώμεν εκ των πτώσεων. Η ετέρα ομάς προεπορεύετο ημών εις μεγάλην απόστασιν, ώστε δεν είχομεν μετ' αυτής ουδεμίαν επαφήν. Παρά την διαφυγήν μας δεν ήμην ήσυχος, διότι αντελαμβανόμην ότι, εάν ο αντίπαλός μας ενήργει καλώς, θα ηδύνατο να μας ανακόψη εις την ορεινήν και δασώδη εκείνην περιοχήν με τα ταχυκίνητα μέσα, τα οποία διέθετε, πολλώ μάλλον καθ' όσον είμεθα υποχρεωμένοι να διασταυρώσωμεν πολλάκις την αμαξιτόν Κούρδαλι - Ευρύχου, λόγω των πολλών ελιγμών, τους οποίους σχηματίζει αύτη εις την ορεινήν εκείνην περιοχήν. Ευτυχώς δι' ημάς, ο αντίπαλος δεν εκινήθη όχι μόνον εκ της κατευθύνσεως Κούρδαλι - Σπήλια, αλλ' ούτε εκ της κατευθύν-

127. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Απομνημονεύματα...», σσ. 73-78, Χαραλάμπου Μπαταριά «Η δεύτερη φάση της μάχης των Σπηλιών» στο «Ανθολόγιο κειμένων για τον Αγώνα της ΕΟΚΑ 1955-1959», σσ. 161-165, Έκδοση Συμβουλίου Ιστορικής Μνήμης Αγώνα ΕΟΚΑ 1955-1959, 1998.

Επίσκεψη του Διγενή στα λημέρια των Σπηλιών μετά τον αγώνα.

σεως Κακοπετριάς, ως ώφειλε να πράξη δια των εκεί δυνάμεών του, οπότε ασφαλώς θα μας ενεκλώβιζε. Ούτω περί την 3ην πρωινήν ώραν της 12ης Δεκεμβρίου, κατόπιν συνεχούς πορείας, εφθάσαμεν εις τα υψώματα βορειοανατολικάς Κακοπετριάς, όπου υπό βροχήν και με σκέπασμα μόνον εν αδιάβροχον εκάθησα να αναπαυθώ μετά των συντρόφων μου μέχρις ότου εξημέρωσε».^{127α}

Από τα βορειοανατολικά υψώματα της Κακοπετριάς, ο Ευαγόρας Παπαχριστοφόρου έφτασε στην Κακοπετριά όπου είχε επαφή με μέλη της ΕΟΚΑ στις 12 Δεκεμβρίου. Από την Κακοπετριά, ο Διγενής και οι τρεις άνδρες του εξασφάλισαν στις 3 μ.μ. τροφή, την οποία είχαν στερηθεί από το πρωί της 11ης Δεκεμβρίου. Το βράδυ της ίδιας μέρας, η ομάδα κατέφυγε στην Κακοπετριά, όπου έμεινε ανενόχλητη, παρόλο που υπήρχαν εκεί 150 περίπου στρατιώτες. Το επόμενο βράδυ μετακινήθηκε υπό ραγδαία βροχή στο λημέρι του Γρηγόρη Γρηγορά, που βρισκόταν στην περιοχή Κακοπετριάς. Τη νύκτα της 15ης Δε-

127α. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 77.

κεμβρίου, ο Διγενής μαζί με τέσσερις άλλους αγωνιστές έφτασε σε μια περιοχή, που βρισκόταν στα νοτιοδυτικά της Γαλάτας. Λόγω προδοσίας από πρόσωπο της Κακοπετριάς, έγιναν έρευνες τις πρωινές ώρες της 16ης Δεκεμβρίου από 1000 περίπου στρατιώτες, οι οποίες όμως δεν έφεραν κανένα αποτέλεσμα. Η μεγάλη φάλαγγα των στρατιωτικών αυτοκινήτων κατευθύνθηκε προς την Ευρύχου, όπου επέβαλε κατ' οίκον περιορισμό και ερεύνησε την κωμόπολη και όλη τη γύρω περιοχή. Ο προδότης του Διγενή αργότερα εκτελέστηκε στη Λεμεσό.

Για τις ταλαιπωρίες των ημερών αυτών ο Αρχηγός της ΕΟΚΑ γράφει:

«Είς τας κινήσεις μας autάς ανά παν βήμα εκινδυνεύομεν, τόσον από περίεργα βλέμματα και αργυρωνύτους προδότας, όσον και από στρατιώτας του αντιπάλου, εγγύτατα των οποίων ήμεθα πολλάκις υποχρεωμένοι να διασχίζωμεν χωρία και οδούς. Αι τόσαι περιπέτειαι και ταλαιπωρίαί των τελευταίων ημερών ουδόλως μας επηρέασαν ούτε αφήκαν ίχνη κοπώσεως. Θα έλεγέ τις ότι Θεία δύναμις μας προστάτευε και μας έδινε νέας δυνάμεις. Παρά δε τα 58 χρόνια, που είχα τότε, ουδεμίαν κούρασιν πσθάνθην από την περιπέτειαν των ημερών τούτων. Εβάδισα συνεχώς επί 12 ώρας εν μέσω αγωνιώδους και επικινδύνου καταστάσεως και κατόπιν μάχης, η οποία διήρκεσεν από τα ξημερώματα μέχρι της 15ης ώρας της 11ης Δεκεμβρίου. Είτα κοιμήθην 2-3 ώρας εν υπαίθρῳ και υπό βροχήν, δια να συνεχίσω κινούμενος εν μέσω ποικίλων κινδύνων επί εν ακόμη πενθήμερον, και όμως δεν πσθάνθην ούτε κούρασιν ούτε απογοήτευσιν. Ούτω η πρωΐα της 16ης Δεκεμβρίου, μετά πορείαν εξ ωρών και ύπνον τεσσάρων περίπου ωρών, με εύρεν ακμαίον, δια να επιδοθώ εις την οργάνωσιν νέου λημεριού και ομάδων ανταρτικών και να αποκαταστήσω αμέσως πλήρη σύνδεσμον με τους τομείς και τας ανταρτικάς ομάδας εις τρόπον, ώστε από της εσπέρας της 16ης Δεκεμβρίου να έχω αναφοράς και να δίδω διαταγάς. Και τούτο υπήρξε το μυστικόν της νίκης μας: διότι κατώρθωσα παντού να έχω αφωσιωμένους και πιστούς οπαδούς, ετοιμούς να τρέξουν παντού, με οιονδήποτε κίνδυνον, και να μεταφέρουν μήνυμά μου εντός ελαχίστων ωρών».¹²⁸

128. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 79.

Μέτρα του Χάρντιγκ εναντίον των αριστερών

Ο Χάρντιγκ για λόγους εντυπωσιακού στράφηκε εναντίον του ΑΚΕΛ, του Κομμουνιστικού Κόμματος της Κύπρου, καθώς και των συνδεομένων με αυτό αριστερών Οργανώσεων. Οι δυο αριστερές εφημερίδες «Νέος Δημοκράτης» και «Ανεξάρτητος» κλείστηκαν. Τη νύκτα της 13ης Δεκεμβρίου 1955, δυνάμεις ασφαλείας συνέλαβαν αριστερούς αξιωματούχους. Την επόμενη μέρα το ΑΚΕΛ κηρύχθηκε παράνομο, καθώς και οι αριστερές Οργανώσεις ΑΟΝ (Ανορθωτική Οργάνωση Νεολαίας), ΕΚΑ (Ένωση Κυπρίων Αγροτών) και ΠΟΔΓ (Παγκύπρια Οργάνωση Δημοκρατικών Γυναικών). Η ΠΕΟ (Παγκύπρια Εργατική Ομοσπονδία) δεν κηρύχθηκε παράνομη. Ο Χάρντιγκ δικαιολόγησε τη στάση του αυτή ως εξής:

«Η Κυβέρνησις επιθυμεί όπως μη διασπάσῃ το έργον του νομίμου συντεχνιακού κινήματος, το οποίον η Κυβέρνησις αναγνωρίζει ως έχον σπουδαίον ρόλον να διαδραματίσῃ εις την προαγωγήν σταθερότητας και ευημερίας εις την νήσον».¹²⁹

Μεταξύ των συλληφθέντων συμπεριλαμβάνονταν ο Εζεκίας Παπαϊωάννου, Γενικός Γραμματέας του ΑΚΕΛ, ο Δήμαρχος Λεμεσού Κώστας Παρτασιδης, ο Δήμαρχος Λάρνακας Γεώργιος Χριστοδουλίδης, μέλη της Εκτελεστικής Επιτροπής του ΑΚΕΛ, συντάκτες του δημοσιογραφικού οργάνου του ΑΚΕΛ «Νέος Δημοκράτης» και ο διευθυντής της εφημερίδας «Ανεξάρτητος» Λύσανδρος Τσιμίλλης.

Οι Αρχές της Κύπρου κυκλοφόρησαν φυλλάδιο, για να δικαιολογήσουν την κήρυξη του ΑΚΕΛ ως παρανόμου κόμματος, καθώς και των αριστερών Οργανώσεων που είχαν την ίδια τύχη. Έλεγαν σ' αυτό:

«Οι λόγοι οι οποίοι ωδήγησαν τον Κυβερνήτην της Κύπρου, τη πλήρει συναινέσει και υποστηρίξει της Κυβερνήσεως της Αυτής Μεγαλειότητος εις το Ηνωμένον Βασίλειον, να προγράψῃ το ΑΚΕΛ, το οποίον είναι εν τη πραγματικότητι το Κομμουνιστικόν Κόμμα Κύπρου, και τας δορυφόρους Οργανώσεις του, ανευρίσκονται τόσον εις την πρόσφατον όσον και εις την παλαιότεραν ιστορίαν των κομμουνιστικών ανατρεπτικών ενεργειών εν τη νήσω.

129. Π. Παπαδημήτρη - Π. Πετρίδη «Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια της Κύπρου (1878-1978)», τόμος 11ος, σ. 50.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η διεύθυνσις του Κόμματος και των δορυφόρων Οργανώσεων του ευρίσκετο εις χείρας ανδρών και γυναικών φανατικώς αφωσιωμένων εις την υπόθεσιν του διεθνούς κομμουνισμού». ¹³⁰

Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος καταδίκασε τα μέτρα του Χάρντιγκ εναντίον των αριστερών στις 14 Δεκεμβρίου με τις πιο κάτω δηλώσεις του στους δημοσιογράφους:

«Η Αγγλική Κυβέρνησις συνεχίζουσα εν τη Νήσω την εφαρμογήν των ανελευθέρων μέτρων της έθεσεν εκτός νόμου πολιτικήν παράταξιν της Νήσου και προέβη εις συλλήψεις ηγετικών στελεχών της.

Αποδοκιμάζομεν ανεπιφυλάκτως την τοιαύτην ενέργειαν της Αγγλικής Κυβερνήσεως, ανεξαρτήτως των θεμελιωδών διαφορών, αίτινες μας χωρίζουν από εκείνους εναντίον των οποίων αύτη στρέφεται. Έχομεν την γνώμην ότι μία ιδεολογία μόνον δι' άλλης καλύτερας ιδεολογίας πολεμείται και ουχί δια της βίας.

Δικαιολογούντες οι Βρετανοί την τοιαύτην ενέργειάν των ισχυρίζονται μεταξύ άλλων, ότι οι κομμουνισταί αποτελούν εμπόδιον εις διεξαγομένης συνομιλίας προς λύσιν του ζητήματος και εμφανίζουν ημάς ως ετοιμούς δήθεν να αποδεχθώμεν λύσιν του Κυπριακού αφισταμένην της αυτοδιαθέσεως. Ο τοιούτος ισχυρισμός είναι καθ' ολοκληρίαν αβάσιμος, διότι, ως επανειλημμένως έχομεν καταστήσει σαφές, ουδεμίαν λύσιν του ζητήματος θα αποδεχθώμεν, εφ' όσον αύτη δεν κατοχυρώνει την αρχήν της αυτοδιαθέσεως εν Κύπρω». ¹³¹

Η μαχητικότητα της μαθητικής νεολαίας.

Κλείσιμο του Λανιτείου Γυμνασίου Λεμεσού

Στον Αγώνα της ΕΟΚΑ ήταν μεγάλη η συμβολή των μαθητών και μαθητριών των σχολείων μέσης παιδείας. Πολλοί μαθητές και μαθήτριες ήταν μέλη της ΕΟΚΑ και υπηρέτησαν τον Αγώνα με πολλούς και ποικίλους τρόπους. Αυτοί αποτελούσαν τους πυρήνες των μαχητικών διαδηλώσεων, που οργάνωναν οι υπεύθυνοι νεολαίας της ΕΟ-

¹³⁰. Π. Παπαδημήτρη - Π. Πετρίδη «Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια της Κύπρου (1878-1978)», τόμος 11ος, σ. 51.

¹³¹. «Απαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'», τόμος Β', σσ. 128-129.

ΚΑ. Οι μαχητικές διαδηλώσεις, που ήταν συχνές, τόνωναν το πθικό του λαού και ενίσχυαν σημαντικά τον αγώνα του ανταρτών.

Οι μαθητές αντιδρούσαν δυναμικά σε επισκέψεις Άγγλων στρατιωτών, που προσπαθούσαν να εμποδίσουν τις διαδηλώσεις τους. Σε μια τέτοια επίσκεψη, που έγινε στο Λανίτειο Γυμνάσιο Λεμεσού στις 14 Δεκεμβρίου 1955, οι μαθητές αντέδρασαν με λιθοβολισμό και με χρήση χειροβομβίδας. Ο απολογισμός της σύγκρουσης ήταν ένας Άγγλος λοχίας νεκρός και δυο στρατιώτες τραυματίες. Ο Κυβερνήτης έκλεισε το σχολείο από τις 15 Δεκεμβρίου 1955 μέχρι το τέλος του σχολικού έτους.

Ενέδρα της ΕΟΚΑ στην τοποθεσία Μερσινάκι.

Θάνατος του Χαράλαμπου Μούσκο

Στις 15 Δεκεμβρίου, μια εννεαμελής ομάδα της ΕΟΚΑ με επικεφαλής τον Μάρκο Δράκο έστησε ενέδρα σε στρατιωτικό αυτοκίνητο Άγγλων στην τοποθεσία «Μερσινάκι», που βρίσκεται κοντά στους Σόλους (αρχαία πόλη). Οι πυροβολισμοί των μαχητών της ΕΟΚΑ άφησαν νεκρό τον συνοδηγό του αυτοκινήτου. Ο οδηγός ταγματάρχης Μπράιαν Κουμπ, στη μάχη που ακολούθησε, πυροβόλησε και τραυμάτισε θανάσιμα τον Χαράλαμπο Μούσκο, εξάδελφο του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου. Η ΕΟΚΑ έχασε το πρώτο της παλληκάρι στο πεδίο της μάχης.

Δυό μέλη της ομάδας, ο Χαρίλαος Μιχαήλ και ο Ανδρέας Ζάκος, συνελήφθησαν. Ο Ζάκος ήταν πληγωμένος και δεν μπορούσε να μετακινηθεί. Αργότερα καταδικάστηκαν στον δι' αγχόνης θάνατο. Ο Μάρκος Δράκος, πληγωμένος στην κεφαλή, κατάφερε να διαφύγει και να συνεχίσει τη δράση του ως αντάρτης.

Ο ταγματάρχης Κουμπ και ο Ανδρέας Ζάκος έκαναν στα αγγλικά τον πιο κάτω διάλογο, ενώ η κάννη του όπλου του Κούμπ ήταν στραμμένη προς τους τρεις τραυματίες. Προηγούμενως ο Κουμπ τους είχε πει να παραδοθούν.

Ζάκος: Ο ένας σύντροφός μου πεθαίνει (ο Μούσκος).

Κουμπ: Και ο δικός μου σύντροφος στο αυτοκίνητο έχει φονευθεί. Γιατί μας πυροβολείτε;

Ζάκος: Είμαι Έλληνας και αγωνίζομαι για την ελευθερία της πατρίδας μου.

Κουμπ: Εμείς οι Άγγλοι αγωνιστήκαμε για την απελευθέρωση της Ελλάδας.

Ζάκος: Και εμείς αγωνιστήκαμε μόνοι παρά το πλευρό σας, αλλά ξεχάσατε τις υποσχέσεις σας.^{131α}

Ο **Χαράλαμπος Μούσκος** (1932-1955) ήταν ένας από τους πρώτους πέντε ομαδάρχες των ομάδων δολιοφθορέων Λευκωσίας. Η ομάδα του πήρε ενεργό μέρος την 1η Απριλίου 1955 στη δράση της ΕΟΚΑ με επίθεση στην Αρχιγραμματεία. Αργότερα έπειτα από προδοσία, καταζητήθηκε, αλλά διέφυγε τη σύλληψη και κατέφυγε ως αντάρτης στην περιοχή του Κύκκου. Η Κυβέρνηση τον επικήρυξε για 5.000 λίρες.

Η νεκρώσιμη ακολουθία για τον Χαράλαμπο Μούσκο έγινε στον ιερό ναό Φανερωμένης Λευκωσίας. Το φέρετρο ήταν καλυμμένο με ελληνική σημαία και το κρατούσαν στους ώμους τους μαθητές του Παγκυπρίου Γυμνασίου στην πορεία προς το κοιμητήριο. Μπροστά από την πομπή ήταν μαθητές και μαθήτριες, που κρατούσαν ελληνικές σημαίες, στεφάνια και λουλούδια. Σ' όλο το διάστημα της πορείας προς το κοιμητήριο, ακούγονταν πατριωτικά τραγούδια, χειροκροτήματα, συνθήματα για τον ήρωα και τον Αγώνα του Κυπριακού λαού. Ξαφνικά στρατός, αστυνομία και Τούρκοι επικουρικοί έρριξαν δακρυγόνα και άρχισαν ξυλοδαρμούς.

Για τη βάνανση αυτή συμπεριφορά των δυνάμεων ασφαλείας, ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος απέστειλε προς τον Κυβερνήτη στις 17 Δεκεμβρίου την πιο κάτω έντονη διαμαρτυρία:

Ο λαός μας, με πρωτοπόρο τη νεολαία, γονατίζει και αποδίδει τιμή, αποχαιρετώντας τον Χαράλαμπο Μούσκο, που έπεσε στο Μερσινάκι στις 15 Δεκεμβρίου 1955.

«Έθος επικρατεί ανέκαθεν και καθολικός άγραφος νόμος, όπως σέβωνται τους νεκρούς και αυτοί ακόμη οι εχθροί των, λαμβάνοντας πρόνοιαν δια την ταφήν των. Τοιούτον έθος και άγραφος νόμος ισχύει και εις τους πλέον απολιτίστους και τους πλέον βαρβάρους λαούς. Λυπούμεθα ειλικρινώς και διαμαρτυρούμεθα εντόνως, διότι αι εν Κύπρω Βρετανικαί Στρατιωτικαί Αρχαί μετά αγροίκων Τούρκων, επι-στρατευθέντων εσχάτως ως χωροφυλάκων, πσέβησαν χθες κατά βάρβαρον τρόπον προς ένα νεκρόν. Δια βομβών δακρυγόνων και ροπάλων επετέθησαν απροκλήτως κατά της νεκρικής πομπής, ήτις εν ευλαβεία παρηκολούθει την εκφοράν του Χαράλαμπου Μούσκου. Δεν εσεβάσθησαν ούτε τον Σταυρόν ούτε τα θρησκευτικά σύμβολα, τα οποία συνώδευον τον νεκρόν. Η τοιαύτη ιεροσυλία αποτελεί μελανήν κηλίδα εις την ιστορίαν της Βρετανικής κατοχής της Κύπρου».¹³²

Μάχη της ΕΟΚΑ στη Γιαλούσα

Στις 16 Δεκεμβρίου 1955, 12 μέλη της ΕΟΚΑ με επικεφαλής τον Λοΐζο Χατζηλοΐζου περικύκλωσαν τον αστυνομικό σταθμό της Γιαλούσας, που ήταν ενισχυμένος με 25 περίπου στρατιώτες. Ακολούθησε μάχη 15 λεπτών, στην οποία εφονεύθη Άγγλος υπολοχαγός. Οι αγωνιστές της ΕΟΚΑ διέφυγαν ανενόχλητοι, γιατί όσοι βίσκονταν μέσα στο σταθμό πανικοβλήθηκαν και δεν κινήθηκαν για καταδίωξη των επιτεθέντων.

Καυχησιολογία του Χάρντιγκ για συντριβή της ΕΟΚΑ

Το βράδυ της 1ης Ιανουαρίου 1956, ο Χάρντιγκ σε ραδιοφωνική ομιλία του ανέφερε ότι «αι ημέραι της ΕΟΚΑ είναι μετρημένα και υφαίνεται πέριξ της ο ιστός της αράχνης». Αλλά τα γεγονότα που ακολούθησαν τον διέψευσαν, παρόλο ότι ο βρετανικός στρατός έφτασε τις 40 χιλιάδες και ήταν πολύ καλά εξοπλισμένος. Εξάλλου ο Χάρντιγκ χρησιμοποίησε αφθονία χρημάτων για σκοπούς προδοσίας και μεταχειρίστηκε ανήκουστα βασανιστήρια εις βάρος των συλλαμβανομένων αγωνιστών.

Η εκτίμηση του Διγενή για την καυχησιολογία του Χάρντιγκ, ότι σύντομα θα διαλύσει την ΕΟΚΑ, είναι πολύ διαφορετική. Γράφει:

131α. Σπύρου Παπαγεωργίου «Κυπριακή Θύελλα 1955-1959», σ. 417.

132. «Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ΄», τόμος Β΄, σσ. 130-131.

«Ενώ το 1955 κλείει, η εξόρμησις της Οργανώσεως “Προς την νίκην” συνεχίζεται. Δεν έκρινα σκόπιμον να αναστείλω ούτε να μειώσω ταύτην εις έντασιν, αφήσας πρωτοβουλίαν εις τους τομεάρχας δια την επιλογήν και προσβολήν των στόχων, συμφώνως προς τας επικρατούσας εις έκαστον τομέα ειδικάς συνθήκας. Εθεώρησα τούτο σκόπιμον, κυρίως δια να αυξήσω την μαχητικότητα και εξυψώσω το ηθικόν των ομάδων, αλλά και του λαού, όστις έβλεπε πλέον ότι, παρά τα σκληρά μέτρα τα οποία ελάμβανεν ο Χάρντιγκ και τας συνεχώς αφικνουμένας ενισχύσεις βρετανικών στρατευμάτων, το κίνημά μας όχι μόνον δεν κατεστέλλετο, αλλά τουναντίον το ηθικόν των βρετανικών στρατευμάτων, παρ’ όλον ότι τούτο απετελείτο από “επιλέκτους” μονάδας, δεν ίστατο εις υψηλόν επίπεδον. Αφ’ ετέρου η παράτασις της δράσεώς μας, μακράν του να μας εξασθενήσει, ως θα ενόμιζε τις, τουναντίον μας εδυνάμωνε περισσότερο, διότι τα ηρωικά κατορθώματα των αγωνιστών μας πλέκτριζον τους νέους, οι οποίοι έσπευδον αθρόως να πυκνώσουν τας τάξεις μας».^{132α}

Μετακίνηση του Διγενή από την περιοχή της Κακοπετριάς στην περιοχή του Κύκκου

Στις 3 Ιανουαρίου 1956, ο Διγενής μετακινήθηκε σε κρησφύγετο της περιοχής Μουτουλλά και στις 17 Ιανουαρίου κατευθύνθηκε προς την περιοχή της ιεράς μονής Κύκκου, μέσω Καλοπαναγιώτη. Με τη μετακίνησή του αυτή ήθελε να συναντήσει την εκεί ανταρτική ομάδα και έπειτα να επικοινωνήσει με την περιοχή της Πάφου, για να προχωρήσει σε αναδιοργάνωση των ομάδων και να δώσει οδηγίες για την αποστολή τους. Από τον Καλοπαναγιώτη, ύστερα από κοπιαστική πορεία οκτώ ωρών, κατά τη διάρκεια των οποίων έπεφτε βροχή, συνέχισε την πορεία του και γύρω στα μεσάνυκτα έφτασε στην περιοχή «Βασιλικής» Κύκκου.

Η μάχη των σημαίων στα δημοτικά σχολεία

Κατά τη διάρκεια των συνομιλιών Χάρντιγκ-Αρχιεπισκόπου, ο Διγενής έδωσε διαταγή στις 29 Ιανουαρίου 1956 για ανάρτηση ελληνικών σημαίων στα δημοτικά σχολεία. Το μέτρο αυτό εφαρμόστηκε με

^{132α}. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα – Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 80.

πολύ ζήλο σ’ όλη την Κύπρο και είχε ως συνέπεια να κλειστούν πλείστα δημοτικά σχολεία, γιατί κυμάτιζε σ’ αυτά η ελληνική σημαία.

Οι Άγγλοι στρατιώτες ταλαιπωρήθηκαν πολύ με το ζήτημα τούτο, γιατί αναγκάζονταν να πηγαίνουν από χωριό σε χωριό και να κατεβάζουν τις ελληνικές σημαίες. Μετά την αποχώρησή τους όμως, οι μαθητές τοποθετούσαν άλλη σημαία.

Σύμφωνα με έκθεση του Άγγλου Διευθυντή της Παιδείας, τον Μάρτιο του 1956 διέκοψαν τη λειτουργία τους 418 από τα 499 σχολεία του νησιού.

Η μάχη της Σεβερείου Βιβλιοθήκης στη Λευκωσία μεταξύ μαθητών και στρατού. Κλείσιμο του Παγκυπρίου Γυμνασίου. Νέες συγκρούσεις σ’ όλες τις πόλεις της Κύπρου

Στις 26 και 27 Ιανουαρίου 1956, έγιναν σοβαρές συγκρούσεις στην πλατεία της Αρχιεπισκοπής μεταξύ μαθητών του Παγκυπρίου Γυμνασίου και δυνάμεων ασφαλείας, λόγω των οποίων κλείστηκε το Παγκύπριο Γυμνάσιο. Για τα επεισόδια της 27ης Ιανουαρίου, η κυπριακή εφημερίδα «Έθνος» έγραψε την είδηση με τους εξής τίτλους:

«15 μαθηταί, 2 Άγγλοι στρατιώται και εις επικουρικός ετραυματίσθησαν χθες εις νέα επεισόδια εν τη πλατεία Αρχιεπισκοπής. Λίθοι διεσταυρούντο μεταξύ μαθητών επί της στέγης της Σεβερείου Βιβλιοθήκης και δυνάμεων ασφαλείας εν τη πλατεία. Διενηργήθησαν συλλήψεις».¹³³

Το κλείσιμο του Παγκυπρίου Γυμνασίου προκάλεσε νέες συγκρούσεις μαθητών και δυνάμεων ασφαλείας σ’ όλες τις πόλεις της Κύπρου την 31η Ιανουαρίου 1956.

Θάνατος του Πετράκη Γιάλλουρου στην Αμμόχωστο. Κλείσιμο του Ελληνικού Γυμνασίου Αμμοχώστου

Στις 6 Φεβρουαρίου 1956, οι μαθητές του Ελληνικού Γυμνασίου Αμμοχώστου συγκρούστηκαν με το στρατό και ο Κυβερνήτης έκλεισε το σχολείο τους. Την επόμενη μέρα, οι μαθητές του Γυμνασίου και του Εμπορικού Λυκείου της ίδιας πόλης οργάνωσαν διαδήλωση και λιθοβόλησαν Άγγλους στρατιώτες, οι οποίοι χρησιμοποίησαν πυρά εναντίον των μαθητών. Κατά την αποχώρηση των μαθητών, Άγγλος

¹³³. «Ο Αγώνας της ΕΟΚΑ μέσα από τον Κυπριακό Τύπο», σ. 102.

Σημαιοφόρος σε εθνικές εκδηλώσεις του Γυμνασίου Αρμοχώστου
ο Πετράκης Γιάλλουρος.

στρατιώτης πυροβόλησε θανάσιμα τον σημαιοφόρο του Γυμνασίου **Πετράκη Γιάλλουρο** (1938-1956). Ο Πετράκης προχώρησε δέκα περίπου βήματα, φώναξε «ζήτω η ένωση» και έπεσε νεκρός. Ήταν ο πρώτος μαθητής, που θυσιάστηκε στον Αγώνα της ΕΟΚΑ. Υπήρξε ο υπεύθυνος των μαθητικών ομάδων στο σχολείο του.

Η δράση του συνοψίζεται ως εξής:

*«Καθήκοντά του ήταν η οργάνωση των μαθητών του σχολείου του, η γραφή και η διδασκαλία τραγουδιών αγωνιστικού περιεχομένου, η διανομή φυλλαδίων, η απόκρυψη και διακίνηση οπλισμού, η μεταφορά αλληλογραφίας και η οργάνωση μαχητικών μαθητικών διαδηλώσεων».*¹³⁴

Για τις δραστηριότητές του αυτές ο Πετράκης Γιάλλουρος επισημάνθηκε από τους Άγγλους και με την ευκαιρία που τους δόθηκε τον πυροβόλησαν.

Ένα απόσπασμα επιστολής, που ο Πετράκης Γιάλλουρος έγραψε στον πατέρα του στις 18 Νοεμβρίου 1955, δείχνει τη φλογερή φιλο-

134. «Οι πρωομάρτυρες της ΕΟΚΑ», σ. 26.

πατρία του: «Την βαθείαν, την απόλυτον ευτυχίαν προσφέρει εις τον άνθρωπον, και ιδίως όταν τούτος είναι Έλληνας, η ορμή προς τα ανώτερα ιδανικά, την αγάπην προς την πατρίδα και τον πόθο ακόμη και να θυσιασθή για την Ελευθερία της, που είναι και δική του ατομική ελευθερία και αξιοπρέπεια».¹³⁵

Καταρτισμός Σωμάτων Ξυλοκοπήματος από την Αστυνομία

Η Αστυνομία έδρασε βάναυσα σ' όλη τη περίοδο του απελευθερωτικού Αγώνα. Από τον Φεβρουάριο του 1956, ιδιαίτερα συστηματοποιήθηκε το ξυλοκόπημα από τα μέλη της, σύμφωνα με οδηγίες του Αρχιαστυνομίου Ρόμπινς, που δημοσιεύθηκαν στην εφημερίδα της Αστυνομίας στις 10 Φεβρουαρίου 1956. Οι οδηγίες αυτές έλεγαν:

*«Όλοι οι διαθέσιμοι άνδρες πρέπει να οργανωθούν εις Σώματα Ξυλοκοπήματος και δια να επιτευχθή τούτο ο κλάδος τροχαίας πρέπει να περιορισθή εις το ελάχιστον δυνατόν όριον, μόνον δια την ανίχνευσιν δυστυχημάτων τροχαίας, ως και τεχνικών ζητημάτων. Το περισσεύον προσωπικόν να οργανωθή εις Σώματα Ξυλοκοπήματος υπό τας διαταγάς τομεάρχου, λοχίου του Ηνωμένου Βασιλείου. Οι αστυνομικοί γραφείς πρέπει να περιορισθούν, δια να χρησιμοποιηθούν περισσότεροι άνδρες εις τους δρόμους».*¹³⁶

Έρευνες των Άγγλων για ανακάλυψη του Διγενή και ανταρτών της ΕΟΚΑ

Στις 9 Μαρτίου 1956, οι Άγγλοι άρχισαν έρευνες σε μεγάλη έκταση στην περιοχή του Κύκκου, όπου βρισκόταν το λημέρι του Διγενή και οι πιο ισχυρές ανταρτικές ομάδες της ΕΟΚΑ. Ο Διγενής και οι άνδρες του μετακινήθηκαν προς την περιοχή του χωριού Γερακιές. Το βράδυ κοιμήθηκαν στο ύπαιθρο. Το ψύχος ήταν δριμύ. Την επόμενη μέρα πέρασαν μέσα από τα ψυχρά νερά χειμάρρου και κατευθύνθηκαν προς τα υψώματα του χωριού, όπου διανυκτέρευσαν. Την άλλη μέρα επέστρεψαν στα κρησφύγετα της «Βασιλικής» του Κύκκου. Αλλά και πάλιν μετακινήθηκαν, πριν προφθάσουν να εγκατασταθούν, γιατί είχαν πληροφορίες ότι οι έρευνες που διεξάγονταν στην περιοχή του Ξερού θα επεκτείνονταν και σε ορεινές περιοχές. Έτσι, μετά από με-

135. Σπύρου Παπαγεωργίου «Κυπριακή Θύελλα 1955-1959», σ. 297.

136. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 95.

γάλες ταλαιπωρίες, κατέφυγαν στους «Μαύρους γκρεμούς», ένα πολύ απόκρημνο μέρος.

4. Η ΤΟΥΡΚΟΚΥΠΡΙΑΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΒΟΛΚΑΝ

Στις 11 Ιανουαρίου 1956, κατά τη διάρκεια δηλαδή των συνομιλιών Χάρντιγκ-Αρχιεπισκόπου, άρχισε δυναμική αντίδραση στον Αγώνα της ΕΟΚΑ από την παράνομη Τουρκοκυπριακή Οργάνωση ΒΟΛΚΑΝ, η οποία είχε προαναγγείλει την ύπαρξή της. Τα μέλη ήταν λίγα, μερικοί Τουρκοκύπριοι επικουρικοί αστυνομικοί και κάποιοι άλλοι. Αργότερα τα μέλη της αυξήθηκαν. Τη διάρθρωση της ΒΟΛΚΑΝ μελέτησε το 1956 ο Σέρτζ Φλήγκαρς, απεσταλμένος στην Κύπρο από τη Διεθνή Υπηρεσία Ειδήσεων της Αμερικής, ο οποίος έγραψε ότι τα μέλη της ΒΟΛΚΑΝ ήταν περίπου 100 καλά οπλισμένοι και γυμνασμένοι άνδρες και ότι οι αξιωματούχοι της ήταν Τουρκοκύπριοι κυβερνητικοί υπάλληλοι και μέλη του «Σπέσιαλ Μπράντς» της Αστυνομίας. Μεταξύ άλλων, ο Φλήγκαρς ανέφερε:

«Το ότι η θέση των ανθρώπων αυτών τους επιτρέπει να έχουν από πρώτο χέρι πληροφορίες για τις δυνάμεις ασφαλείας και την ΕΟΚΑ, αυτό τους δίνει καταπληκτικά αποτελέσματα».

Από την επίσκεψή του στο Αρχηγείο της ΒΟΛΚΑΝ σημείωσε τα εξής:

«Στους τοίχους του δωματίου ήταν κρεμασμένοι στρατιωτικοί χάρτες και διάφορα σχεδιαγράμματα με τουρκικές επιγραφές, περιλαμβανομένων σχεδιαγραμμάτων της περιοχής Τροόδους και της οροσειράς Πενταδακτύλου. Τα σχεδιαγράμματα αυτά συνώψιζαν, όπως φαίνεται, πληροφορίες της Τουρκικής μυστικής υπηρεσίας σχετικά με τις θέσεις των δυνάμεων της ΕΟΚΑ».

Ένας από τους αξιωματούχους της ΒΟΛΚΑΝ του είπε:

«Η ΒΟΛΚΑΝ είναι έτοιμη να κτυπήσει οποιαδήποτε στιγμή. Οι σκοποί μας δεν είναι επιθετικοί. Να είστε όμως βέβαιος ότι, αν οι Έλληνες αρχίσουν κάτι, θα το τελειώσουμε εμείς. Αν η Αγγλία παραχωρήσει την Κύπρο στην Ελλάδα, θα εξαπολύσουμε μια γενική επίθεση. Και τότε θα κάνουμε τις πράξεις της ΕΟΚΑ να μοιάζουν με παιδιαρίσματα».¹³⁷

137. Π. Παπαδημήτρης - Π. Πετρίδης «Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια της Κύπρου (1878-1978)», τόμος 11ος, σ. 295.

Η ΒΟΛΚΑΝ προέβαινε σε εκρήξεις και ρίψεις βομβών σε ελληνικές περιουσίες. Μερικές φορές οι ενέργειες της γίνονταν στην τουρκική συνοικία της Λευκωσίας, για να φανατίζονται οι Τουρκοκύπριοι εναντίον των Ελληνοκυπρίων.

5. ΣΥΛΛΗΨΗ ΚΑΙ ΕΞΟΡΙΑ ΤΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΣΤΙΣ ΣΕΥΨΕΛΛΕΣ. ΣΥΝΕΞΟΡΙΣΤΟΙ ΤΟΥ Ο ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΚΥΡΗΝΕΙΑΣ ΚΥΠΡΙΑΝΟΣ, Ο ΠΑΠΑΣΤΑΥΡΟΣ ΠΑΠΑΓΑΘΑΓΓΕΛΟΥ ΚΑΙ Ο ΠΟΛΥΚΑΡΠΟΣ ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ

Η αποτυχία εξεύρεσης πολιτικής λύσης του Κυπριακού στις συνομιλίες Χάρντιγκ-Αρχιεπισκόπου οδήγησε τη Βρετανική Κυβέρνηση στην απόφαση να εξορίσει τον Αρχιεπίσκοπο και Εθνάρχη Μακάριο στο νησί Μαχέ των ΣεΫχελλών. Ο Χάρντιγκ στις 6 Μαρτίου 1956 είχε την εξουσιοδότηση για την εξορία του Αρχιεπισκόπου και περίμενε να δοθεί η κατάλληλη ευκαιρία.

Η είδηση της απέλασης του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, του Κυρηνεϊκής Κυπριανού, του Παπασταύρου Παπαγαθαγγέλου και του Πολύκαρπου Ιωαννίδη.

Στις 2 μ.μ. της 9ης Μαρτίου, ο Αρχιεπίσκοπος αναχώρησε από την Αρχιεπισκοπή για το αεροδρόμιο Λευκωσίας, απ' όπου θα μετέβαινε στην Αθήνα. Εκεί θα είχε συνομιλίες με την Ελληνική Κυβέρνηση.

Μετά την αναχώρηση του Αρχιεπισκόπου, Άγγλοι αλεξιπτωτιστές τοποθέτησαν συρματοπλέγματα και απέκοψαν τους δρόμους που οδηγούσαν στην Αρχιεπισκοπή. Σε κατάλληλα σημεία των οροφών μερικών οικημάτων έστησαν πολυβόλα. Άλλοι Άγγλοι μπήκαν στο κτήριο της Αρχιεπισκοπής και άρχισαν έρευνες, πήραν τα κλειδιά της κυρίας εισόδου και έπειτα έδωξαν όλους τους κληρικούς, οι οποίοι κατέφυγαν στο Μετόχι της μονής Κύκκου στη Λευκωσία.

Για τα γεγονότα που αφορούν τη σύλληψή του, ο Αρχιεπίσκοπος αργότερα ανέφερε:

«Όταν εφθάσαμε στην είσοδο του αερολιμένος, μας εσταμάτησε ένας Άγγλος αξιωματικός. Άνοιξε την πόρτα του αυτοκινήτου, παρέκάλεσε τον αδελφό μου και τον Βοηθό Επίσκοπο να κατέβουν και κάθισε ο ίδιος στο τιμόνι. Το δεύτερο αυτοκίνητο, του οποίου επέβαινον οι φίλοι, διωχετεύθη κανονικά προς τους χώρους κατευοδώσεως και υποδοχής επιβατών. Ενόμιζα ότι όλα αυτά εγίνοντο για την διευκόλυνση της αναχωρήσεώς μου, ώστε να μη περάσω από τις τελωνειακές διατυπώσεις κλπ. Αντελήφθην όμως ότι ο Άγγλος αξιωματικός ωδηγούσε το αυτοκίνητό μου όχι προς το πολιτικό αεροδρόμιο, αλλά προς το στρατιωτικό. Ακόμη δεν μπορούσα να καταλάβω τι ακριβώς συνέβαινε, μολονότι το υποψιαζόμουν. Το αυτοκίνητο σταμάτησε εμπρός εις ένα μεγάλο μάλλον στρατιωτικό αεροπλάνο. Ο Άγγλος αξιωματικός μου άνοιξε ευγενώς την πόρτα και, με πολλή αβρότητα, με παρεκάλεσε να μπω στο αεροπλάνο. Συμμορφώθηκα. Εκεί με περίμενε ένας άλλος Άγγλος αξιωματικός. Με πολλή ευγένεια μου είπε: “Λυπούμαι πολύ, αλλ’ είμαι υποχρεωμένος να κάνω το καθήκον μου”. Και μου διάβασε το διάταγμα περί εξορίας μου, όπου ανεφέρετο ότι θα εκρατούμην μακράν της Αποικίας του Στέμματος εφ’ όσον χρόνων ήθελεν ευδοκήσει η Αυτής Μεγαλειότης».¹³⁸

Το διάταγμα του Χάρντιγκ έλεγε τα εξής:

«Επειδή εγώ ο Κυβερνήτης είμαι πεπεισμένος ότι θα ήτο προς το δημόσιον συμφέρον να διατάξω την απέλασιν εκ της Αποικίας του Μι-

χαήλ Κυκκώτη, Αρχιεπισκόπου Κύπρου του Τρίτου, εφεξής αναφερομένου ως “το ρηθέν πρόσωπον”, δια τούτο εν τη ένασκήσει των δικαιωμάτων, τα οποία μου παρέχονται υπό του άρθρου 7 των Κανονισμών Εκτάκτου Ανάγκης (Δημοσία Ασφάλεια και τάξις, 195 – αριθμός 3, 1956), εγώ ο Κυβερνήτης δια του παρόντος διατάσσω την απέλασιν του ρηθέντος προσώπου εκ της Αποικίας και, προς τον σκοπόν τούτον, διατάσσω και εντέλλομαι ως ακολούθως:

1) Το ρηθέν πρόσωπον δια του παρόντος διατάσσεται να εγκαταλείψη την Αποικίαν την 9ην Μαρτίου 1956 και να παραμείνη εφεξής εκτός της Αποικίας.

2) Το ρηθέν πρόσωπον, εν αναμονή της απελάσεως αυτού, θα τελή υπό την φρούρησιν του Διευθυντού της Αστυνομίας ή οιουδήποτε αξιωματικού της Αστυνομίας εντεταλμένου προς τούτο υπό του Διευθυντού της Αστυνομίας.

3) Το ρηθέν πρόσωπον κατά την διάρκεια της απελάσεώς του θα τελή υπό την φρούρησιν της Κυβερνήσεως της Αυτής Μεγαλειότητος.

Εξεδόθη το παρόν εν Λευκωσία την 7ην Μαρτίου 1956».¹³⁹

Για τους τρεις συνεξοριστούς του ο Αρχιεπίσκοπος αφηγήθηκε τα πιο κάτω:

«Η ώρα περνούσε και το αεροπλάνο δεν ξεκινούσε. Παραξενεύθηκα. Σε μια στιγμή είδα να έρχεται προς το αεροπλάνο ο Παπασταύρος Παπαγαθαγγέλου, πρωθιερέυς του ναού της Φανερωμένης. Υπέθεσα ότι είχε κατορθώσει να λάβη άδεια και να έλθω έως το αεροπλάνο για να με αποχαιρετήσω.

– Πώς τα κατάφερες να έλθης έως εδώ; τον ερώτησα.

– Δεν ήλθα, με έφεραν, ήταν η απάντησίς του.

– Θα συνταξιεύσωμε λοιπόν.

Έκανα χιούμορ, για να διαλύσω την στενοχώρια του και την αναστάτωσή του. Ακολουθών την ίδια διαδικασία, ο Άγγλος αξιωματικός τον επλησίασε, για να του διαβάσω το διάταγμα περί εξορίας. Και τον ερώτησε:

– Είσθε ο Επίσκοπος Κυρηνείας;

138. Σπύρου Παπαγεωργίου «Κυπριακή Θύελλα 1955-1959», σ. 469.

139. «Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ΄», τόμος Β΄, σ. 730.

“Ὡστε ἔρχεται λοιπόν και ο Κυρηνείας”, εἶπα μέσα μου. Πράγματι, ἔπειτα ἀπὸ λίγο, προσήχθη ὁ Μητροπολίτης Κυρηνείας Κυπριανὸς και, σε λίγο πάλι, ὁ Πολύκαρπος Ἰωαννίδης, Γραμματεὺς τῆς Μητροπόλεως Κυρηνείας. Τὸν εἶχαν συλλάβει καθ’ ὁδόν, ἐνῶ ἐφώνιζε στα καταστήματα. Ἡ πόρτα ἐκλείσε και τὸ αεροπλάνο ξεκίνησε, χωρὶς να μας ανακοινωθῇ ἡ κατεύθυνση». ¹⁴⁰

Ὅταν ἐγίνε γνωστὴ ἡ ἐξορία τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου, ἄρχισαν να πηχοῦν οἱ καμπάνες τῶν ἐκκλησιῶν και μεγάλα πλῆθη λαοῦ συγκεντρώνονταν και διαμαρτύρονταν για τὴν ἀπαράδεκτη αὐτὴ ἐνέργεια τοῦ Χάρντιγκ.

Τὸ κυβερνητικὸ ανακοινωθέν ἔλεγε, μεταξύ ἄλλων, τα ἐξῆς για τὴν ἀπέλαση τοῦ Ἀρχιεπισκόπου και τῶν συνεξορίστων του:

«Ἡ ἐπιχειρήσεις τῆς ἀπελάσεως διεξήχθη πρὲς και ἀνευ ἐπεισοδίου συμφώνως πρὸς σχέδιον, προπαρασκευασθέν και ἐκτελεσθέν ἀπὸ κοινοῦ ὑπὸ τοῦ Στρατοῦ και τῆς Αστυνομίας... Τὸ αεροπλάνον ἀνεχώρησε δια προορισμόν, ὁ ὁποῖος θα ανακοινωθῇ βραδύτερον. Τρεῖς Βρετανοὶ αστυνομικοὶ ἐταξιδεύσαν δια τοῦ ἰδίου αεροπλάνου ὡς συνοδοί. Ἐρευνᾶ διενεργοῦνται τῶρα εἰς τὰς κατοικίας τῶν τεσσάρων ἀπελαθέντων προσώπων». ¹⁴¹

Τελικὰ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος και οἱ τρεῖς συνεξορίστοί του ἔφτασαν στο νησί Μαχέ τῶν Σεϋχελλῶν και παρέμειναν στὴν ἑπαυλὴ Σαν Σουσί, που βρισκόταν στὴν πλαγιά ἐνὸς βουνοῦ. Οἱ συνθήκες τῆς κράτησής τους ἦταν αὐστηρὲς ὡς πρὸς τὶς σχέσεις τους με τὸν ἔξω κόσμον. Ἀπαγορευόταν να στέλλουν τηλεγραφήματα και ἐπιστολὲς χωρὶς λογοκρισία, να δέχονται ἐπισκέψεις, να ἔχουν ἐπαφὴ με τοὺς ἰθαγενεῖς τοῦ νησιοῦ. Στὶς κινήσεις τους συνοδεύονταν ἀπὸ φρουροὺς.

Ἡ ἐξορία τῶν τεσσάρων Κυπρίων, που διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στὸν ἀγῶνα τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ για τὴν ἑνωση τῆς Κύπρου με τὴν Ελλάδα, καθὼς και τὰ τρομοκρατικὰ μέτρα τῶν Ἀγγλῶν που αὐξήθηκαν, ἀπέβλεπαν στὴν ἀποδυνάμωση και τελικὴ ἐγκατάλειψη τοῦ Ἀγῶνα τῆς ΕΟΚΑ. Ἐπικράτησε τότε στρατοκρατία σ’ ὅλη τὴν Κύπρο. Τὸ Ἀρχιεπισκοπικὸ μέγαρο καταλήφθηκε ἀπὸ τὸ στρατό. Σε ἐπικαι-

140. Σπύρου Παπαγεωργίου «Κυπριακὴ Θύελλα 1955-1959», σσ. 462-463.

141. «Ἀπαντὰ Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ’», τόμος Β’, σ. 731.

Οἱ τέσσερις ἐξορίστοι στὶς Σεϋχελλές. Ἀπὸ ἀριστερά: Παπασταύρος Παπαγαθαγγέλου, Μητροπολίτης Κυπριανός, Ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος, Πολύκαρπος Ἰωαννίδης.

ρα σημεῖα τῆς Λευκωσίας και ὅλης τῆς Κύπρου τοποθετήθηκαν φρουρές.

Ὁ Πρωθυπουργὸς τῆς Ελλάδας Κωνσταντῖνος Καραμανλῆς, μόλις ἐγίνε γνωστὴ ἡ ἐξορία τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου, συγκάλεσε τὸ Ὑπουργικὸ Συμβούλιο σε ἐκτακτὴ ὁλονύκτια συνεδρία. Ἀποφασίστηκε σε ἐνδειξη διαμαρτυρίας:

1) Ὁ πρέσβης τῆς Ελλάδας στὸ Λονδίνο να ἐπιστρέψει στὴν Αθήνα.

2) Ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Ελλάδας στὸν ΟΗΕ (α) να καταθέσει διαμαρτυρία στὸ Γενικὸν Γραμματέα τοῦ ΟΗΕ (β) να υποβάλει νέα προσφυγή στὸν ΟΗΕ (γ) να διαμαρτυρηθεῖ στὸ Συμβούλιο Ασφαλείας.

Για τὸ ἴδιο θέμα ἐκδόθηκε ανακοινωθέν ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση, με τὸ ὁποῖο διατυπώνονταν κατηγορίες ἐναντίον τῆς Βρετανικῆς Κυβέρνησης. Ἐλεγε τὸ ανακοινωθέν:

«Η σύλληψις και η εκτόπισις του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου επλήρωσεν αγανακτίσεως ολόκληρον το Έθνος.

Καταγγέλλομεν εις την Διεθνή Κοινήν Γνώμην την πράξιν ταύτην, ως πράξιν βίας πρωτοφανούς και ασυμβιβάστου προς τον πολιτισμόν της εποχής μας, ως πράξιν η οποία καμμίαν άλλην δεν έχει δικαιολογίαν από την προσπάθειαν να καταπνιγή η φωνή του ιστορικού λαού, ο οποίος διεκδικεί τας δημοκρατικές του ελευθερίας και την εθνικήν του ανεξαρτησίαν.

Την καταγγέλλομεν ως πράξιν στρεφομένην κατά της Κορυφής μιας των παλαιότερων Εκκλησιών της Χριστιανοσύνης.

Την καταγγέλλομεν ως μίαν πράξιν, η οποία μαρτυρεί την ηθικήν αδυναμίαν εις την οποίαν περιέστη η πολιτική της Μεγάλης Βρετανίας.

Το Γένος και η Εκκλησία εις την μακραίωνα ιστορίαν των εγγώρισαν πολλάς και βαρείας δοκιμασίας, από τας οποίας εξήλθον πάντοτε με νέας δυνάμεις και ενισχυμένον το φρόνημα.

Ούτω και τώρα, η Ελληνική ψυχή, όχι μόνον δεν θα καμφθή, αλλά θα αντλήσῃ νέον σθένος και νέαν πνοήν.

Καλούμεν τον Ελληνικόν λαόν να αντιμετωπίσῃ την ηθικήν αυτήν κρίσιν με ψύχραιμον αποφασιστικότητα και βαθείαν πίστιν μέχρι πλήρους επικρατήσεως των αρχών της Ελευθερίας και του Δικαίου». ¹⁴²

Για την εξορία του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, ο Έλληνας μόνιμος αντιπρόσωπος στον ΟΗΕ Χρ. Ξανθόπουλος – Παλαμάς υπέβαλε την πιο κάτω διαμαρτυρία στις 10 Μαρτίου 1956, με έγγραφό του προς τον Γενικό Γραμματέα του Διεθνούς Οργανισμού:

«Οι Βρετανοί ισχυρίζονται ότι προασπίζουν την νόμιμον τάξιν έναντι της τρομοκρατίας. Αλλά δεν είναι δυνατόν να υπάρξῃ νόμιμος τάξις άνευ ελευθερίας. Η σύλληψις και η εκτόπισις του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου δεν έχει προηγούμενον εις τα πολιτικά χρονικά του πολιτισμένου κόσμου. Ο Κυβερνήτης Χάρντιγκ είχε αναγνωρίσει τον Μακάριον ως εκπρόσωπον του Ελληνικού πληθυσμού της Κύπρου και, αφού επί πέντε μήνας διεπραγματεύθη μετ' αυτού επί ίσοις όροις, απεφάσισε και επραγματοποίησε, την επαύριον των διαπραγματεύσεων, την σύλληψιν και εκτόπισιν αυτού. Ο ένας των διαπραγματευτών,

142. «Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ΄», τόμος Β΄, σ. 732.

κάρνων κατάχρησιν της υλικής δυνάμεως την οποίαν κατέχει, συνέλαβε και εξετόπισε τον άλλον, δια τον λόγον ότι ο άλλος, ενώ προέβη εις σημαντικές εκχωρήσεις, δεν ηδύνατο να καταπροδώσῃ την υπόθεσιν, την οποίαν είχε καθήκον να προασπίσῃ... Κύμα βαθυτάτης αγανακτίσεως συνέχει τας καρδίας του Ελληνικού λαού, την οποίαν συμμερίζονται και πάντες οι ελεύθεροι άνθρωποι ανά τον κόσμον». ¹⁴³

Ο Μητροπολίτης Κιτίου Άνθιμος, που αντικαθιστούσε τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο κατά την εξορία του, ανέφερε μεταξύ άλλων σε εγκύκλιό του «Προς το Ευλαβές Χριστεπώνυμον Πλήρωμα της Αγιοτάτης Εκκλησίας Κύπρου» της 12ης Μαρτίου 1956:

«Ομνοοούντες θα ακολουθήσωμεν, με την αυτήν πίστιν και την αυτήν θέλησιν, την εθνικήν γραμμήν την οποίαν εκείνος εν πλήρει συμπνοία μετά του Εθναρχικού Συμβουλίου και των λοιπών εκπροσώπων του λαού εχάραξε και θα αποδείξωμεν ότι πλανάται πλάνην οικτράν η Βρετανική Κυβέρνησις νομίζουσα ότι δια της εξορίας του Αρχιεπισκόπου θα εύρῃ μεταξύ του Ελληνικού Κυπριακού λαού υποστηρικτάς προς επιβολήν των σχεδίων της». ¹⁴⁴

Το αποτέλεσμα της εξορίας του Εθνάρχη Μακαρίου και των συνεξορίστων του δεν ήταν αυτό που επιδίωξαν οι Άγγλοι. Το αγωνιστικό πνεύμα του Ελληνικού Κυπριακού λαού ενισχύθηκε και ο Αγώνας της ΕΟΚΑ συνεχίστηκε πεισματικά. Η απόφαση του Διγενή ήταν: «Αγών μέχρις εσχάτων».

Ο Αρχηγός της ΕΟΚΑ σε φυλλάδιό του έγραψε στις 12 Μαρτίου 1956:

«Η Κύπρος οφείλει να απαλλαγῇ και θα απαλλαγῇ της βρετανικής κυριαρχίας. Αι εκτοπίσεις των Ορθοδόξων Ιεραρχών αποδεικνύουν την απόγνωσιν, εις την οποίαν διατελεί ο Κυβερνήτης Χάρντιγκ. Είμαι αποφασισμένος να συνεχίσω τον Αγώνα, έχων πλήρη πεποίθησιν εις την τελικήν νίκην και προειδοποιώ ότι οιοσδήποτε απολέσει το θάρρος του ή ήθελε διανοηθῇ να συνεργασθῇ με τους δυνάστας, θα τιμωρηθῇ αμειλίκτως». ¹⁴⁵

143. «Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ΄», τόμος Β΄, σ. 733.

144. «Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ΄», τόμος Β΄, σσ. 736-737.

145. «Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ΄», τόμος Β΄, σ. 735.

Ο πολιτικός σχολιαστής της αγγλικής εφημερίδας «Daily Mirror» σημείωσε για την εξορία του Αρχιεπισκόπου: «Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος ζημιώνει την βρετανικήν πολιτικήν περισσότερο εκ Σεϋχελλών παρά εκ Λευκωσίας».¹⁴⁶

Ο δημοσιολόγος Τόμας Άνθεμ με επιστολή του στην εφημερίδα «-Manchester Guardian», τον Αύγουστο του 1956, κάλεσε τη Βρετανική Κυβέρνηση ν' αναθεωρήσει τη στάση της και ν' αντικρύσει με άλλο πνεύμα την κατάσταση στην Κύπρο. Μεταξύ άλλων έγραψε:

«Επαναστατικός πόλεμος και απελευθερωτικός αγών διεξάγεται εις την Κύπρον και εις άπαντας τους αναλόγους αγώνας επρωτοστάτησαν οι κληρικοί. Η βία είναι αδιαχώριστος από τοιαύτα κινήματα και εγώ, ως χριστιανός, δεν δύναμαι να ίδω οιανδήποτε διαφοράν μεταξύ της ευλογίας των στρατευμάτων μας υπό του Αγγλικού Κλήρου κατά τους δύο Παγκοσμίους πολέμους “υπέρ της ελευθερίας” και της ευλογίας, την οποίαν λέγεται ότι ο Αρχιεπίσκοπος επεδαψίλευσεν εις την ΕΟΚΑ».¹⁴⁷

146. Σπύρου Παπαγεωργίου «Κυπριακή Θύελλα 1955-1959», σ. 469.

147. Σπύρου Παπαγεωργίου «Κυπριακή Θύελλα 1955-1959», σ. 469.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ε '

ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΞΟΡΙΑ ΤΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΜΕΧΡΙ ΤΗΝ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΤΟΥ ΑΠΟ ΤΙΣ ΣΕΥΨΕΛΛΕΣ (9 Μαρτίου 1956 - 28 Μαρτίου 1957)

Μετά την εξορία του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου στις Σεϋχέλλες, η ΕΟΚΑ αναπτύσσει μεγαλύτερη δράση εναντίον των Άγγλων. Οι δυνάμεις ασφαλείας με μεγάλες επιχειρήσεις στην περιοχή του Κύκκου αποβλέπουν στη συντριβή της ΕΟΚΑ, αλλά δεν επιτυγχάνουν το σκοπό τους. Ο Διγενής και πέντε αγωνιστές της ΕΟΚΑ καταδιώκονται από Άγγλους στρατιώτες, αλλά κατορθώνουν να ξεφύγουν μέσα από πολλούς κινδύνους. Ο Αρχηγός της ΕΟΚΑ αποφασίζει τότε να έρθει και να εγκατασταθεί στη Λεμεσό, απ' όπου διευθύνει τον Αγώνα μέχρι τη λήξη του. Παράλληλα με τις στρατιωτικές επιχειρήσεις τους, οι Άγγλοι επιδιώκουν να λύσουν το Κυπριακό πρόβλημα με την εφαρμογή συντάγματος αυτοκυβέρνησης του Κυπριακού λαού. Κατά την περίοδο αυτή, απαγχονίζονται εννέα αγωνιστές της ΕΟΚΑ. Οι Τουρκοκύπριοι επιδίδονται σε πράξεις βίας εις βάρος του ελληνικού πληθυσμού. Το φρόνημα του αγωνιζόμενου Κυπριακού λαού εξακολουθεί να παραμένει υψηλό.

1. Η ΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΕΟΚΑ ΚΑΙ ΤΑ ΜΕΤΡΑ ΤΩΝ ΑΓΓΛΩΝ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΤΗΣ

Η κατάσταση στην Κύπρο οξύνεται

Μετά την εξορία του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, η κατάσταση στην Κύπρο οξύνεται. Οι Άγγλοι αυξάνουν τα τρομοκρατικά τους μέτρα, επιδίδονται εις βανδαλισμούς, κακοποιήσεις και ανήκουστα βασανιστήρια, στα οποία χρησιμοποιούν επιστημονικές μεθόδους, διορίζουν Τουρκοκυπρίους στην επικουρική και μηχανοκίνητη αστυνομία και εκπαιδεύουν τους άνδρες της ΒΟΛΚΑΝ, που δρουν δυναμικά εναντίον του απελευθερωτικού Αγώνα της ΕΟΚΑ.

Η ΕΟΚΑ εξαπολύει σφοδρές επιθέσεις κατά των Άγγλων. Με την πάροδο του χρόνου, οι ομάδες της αυξάνονται. Στα χωριά οργανώνονται μαχητικές ομάδες. Σ' όλη την Κύπρο δημιουργούνται και ομάδες δολιοφθορών από κοπέλες, που εκπαιδεύονται στη χρήση εκρηκτικών υλών και πιστολιού.

Για τις ανταρτικές ομάδες της ΕΟΚΑ μετά την εξορία του Αρχιεπισκόπου, ο Διγενής γράφει:

«Ενέτεινα την προσπάθειάν μου εις την καλύτεραν εκπαίδευσιν δι' επιτυχεστέραν δράσιν και ευελιξίαν. Ήδη είχαν συγκεκροτημένας εν νέα ανταρτικής ομάδας, εκ των οποίων πέντε ετέλουν υπό τον απόλυτον έλεγχον και την καθοδήγησίν μου επί του δυτικού Ολύμπου (Τροόδους) και τας οποίας καλώς εξεπαίδευσα και εξώπλισα. Δι' εκάστην τούτων παρεσκεύασθη ειδικόν σχέδιον, διά την περίπτωσιν αμύνης, και καθωρίσθησαν αποστολαί δι' αιφνιδιαστικής ενεργείας».^{147α}

Ενέδρα της ΕΟΚΑ στο δρόμο Χανδριών-Αγρού.

Θάνατος του Χρίστου Τσιάρτα

Στις 16 Μαρτίου 1956, η πολυμελής ανταρτική ομάδα της Παπούτσας με επικεφαλής τον Γρηγόρη Αυξεντίου έστησε ενέδρα σε δυο στρατιωτικά αυτοκίνητα των Άγγλων στο δρόμο Χανδριών-Αγρού. Ο Σάββας Κουλλαπής, που πήρε μέρος στην ενέδρα, αφηγείται:

«Η τοποθεσία, εις την οποίαν εστήθη η ενέδρα, ήτο μία απότομη στροφή κυκλική και μεγάλη. Το έδαφος ήτο πετρώδες και ξεσκέπαστο. Τα αυτοκίνητα ήσαν δύο, ένα τζίπ γεμάτο στρατιώτες κι ένα ταξί με ανακριτάς, ως εξηκριβώθη βραδύτερον. Το σχέδιον ήτο να αφήσωμεν και τα δύο αυτοκίνητα να μπουν στον κύκλο της στροφής και μετά ο αρχηγός να δώση το σύνθημα επιθέσεως.

Σε λίγο έφθασε το πρώτο αυτοκίνητο στην στροφή, επειδή όμως το δεύτερον ήτο μακριά και ήτο ενδεχόμενον να μας ξεφύγη, αν δεν το κτυπήσωμεν από το πιο πέρα σημείον, μόλις έκαμε στροφή του κύκλου, το κτυπήσαμεν με όλα τα όπλα. Παρά τας απωλείας που είχαν μας διέφυγε. Επληροφορήθημεν ότι 4 ετραυματίσθησαν, εις δε εξέπνευσε στο Νοσοκομείον Αγρού.

Μόλις πλησίασε το δεύτερον αυτοκίνητον, το κτυπήσαμεν και το ακινητοποιήσαμεν βάλλοντες συνεχώς και με χειροβομβίδες. Ένας από

^{147α}. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα-Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 94.

*τους επιβαίνοντας κατόρθωσε να κατεβή, να λάβη θέσιν αμύνης και να πυροβολή».*¹⁴⁸

Από τους πυροβολισμούς του Άγγλου εφονεύθη ο **Χρίστος Τσιάρτας** (1931-1956) κατά την αποχώρηση της ομάδας του. Η σύζυγος του δέχθηκε το θάνατό του ως γνήσια Ελληνίδα. Λίγες γραμμές από το βιβλίο «Ηρωομάρτυρες της ΕΟΚΑ» είναι χαρακτηριστικές:

«Αξιοσημείωτο είναι το σθένος, το οποίο επέδειξε η νεαρή σύζυγος του Ευγενία. Ούτε ένα δάκρυ δεν έχυσε μπροστά στους Άγγλους, όταν την οδήγησαν μπροστά στον νεκρό άντρα της, που τον είχαν μεταφέρει στο χωριό του. Τιμώντας τη θυσία του συνέχισε την προσφορά της μέχρι το τέλος του Αγώνα».

Ο Διγενής, που γνώριζε προσωπικά τον ήρωα, έγραψε γι' αυτόν:

*«Ο Χρίστος Τσιάρτας ήτο άριστος ανιχνευτής και πολύ έμπιστον πρόσωπον. Είχε την αποθήκην του υλικού και τον ρουχισμόν των ανταρτών. Ήτο σεμνός πατριώτης με ηθικάς αρχάς και εκ των πρώτων οι οποίοι προσέτρεξαν εις τας ανταρτικές ομάδας της Πιτσιλιάς. Μεταξύ των σοβαρών αποστολών που του ανετέθησαν ήτο η κάλυψις, διά της ομάδος του, της οδού Κακοπετριάς προς Σπήλια των επί των υψωμάτων Β. Σπηλιών ανταρτικών ομάδων του Ρένου Κυριακίδη. Ουδέποτε εδυστρέπει οσονδήποτε επικίνδυνος και αν ήτο η αποστολή η οποία του ανετίθετο. Η απώλειά του άφησε δυσαναπλήρωτον κενόν στην περιοχή της Πιτσιλιάς».*¹⁴⁹

Ορολογιακή βόμβα στο κρεβάτι του Χάρντιγκ

Την 20ή Μαρτίου 1956, ο Χάρντιγκ, μιλώντας από τον κυβερνητικό ραδιοφωνικό σταθμό της Λευκωσίας, ανέφερε ότι σε έξι μήνες θα καταστείλει την ανταρσία της ΕΟΚΑ.

Την ίδια μέρα ο Νεόφυτος Σοφοκλέους, θαλαμπόλος του Κυβερνήτη, παρέλαβε από ομάδα εκτελέσεων της Λευκωσίας ωρολογιακή βόμβα σχήματος «κοιλιάς». Την έκρυψε στον κορσέ του και προχώρησε προς το Κυβερνείο, κρατώντας την επιστολογραφία και ένα καλάθι με φρούτα. Κατόρθωσε να περάσει από τέσσερις φρουρούς, χωρίς η βόμβα να γίνει αντιληπτή. Το βράδυ της 20ης προς την 21η Μαρτίου, έθεσε σε

¹⁴⁸. Γεωργίου Γρίβα-Διγενή «Χρονικόν...», σ. 556.

¹⁴⁹. Γεωργίου Γρίβα-Διγενή «Χρονικόν...», σ. 556.

λειτουργία τον ωρολογιακό της μηχανισμό μέσα στο δωμάτιό του, ώστε να εκραγεί στις 2.30 π.μ. της επόμενης μέρας. Το πρωί πήγε στο δωμάτιο του Κυβερνήτη για την εκτέλεση των καθηκόντων του, παίρνοντας μαζί του και την ωρολογιακή βόμβα, την οποία τοποθέτησε μεταξύ των δυο στρωμάτων του κρεβατιού του Χάρντιγκ. Εκείνο το βράδυ ο Κυβερνήτης κοιμήθηκε αμέριμνος για τον κίνδυνο που διέτρεχε. Η βόμβα δεν εξερράγη την καθορισμένη ώρα (2.30 π.μ.), λόγω χαμηλής θερμοκρασίας, ανευρέθη αργότερα και αχρηστεύθηκε.

Ο Νεόφυτος Σοφοκλέους, μετά την παράτολμη πράξη του, κατέφυγε σε ανταρτική ομάδα της περιοχής Κύκκου. Τότε επικηρύχθηκε ως καταζητούμενος για το ποσό των 5.000 λιρών.¹⁵⁰

Το γεγονός αυτό δημιούργησε νευρικό κλονισμό στον Χάρντιγκ, ο οποίος επικήρυξε τον Διγενή για 10.000 λίρες. Ακολούθησε επικήρυξη του Χάρντιγκ από τον Διγενή χωρίς καμιά αμοιβή, κάτι που αναστάτωσε ψυχικά τον Κυβερνήτη της Κύπρου. Όταν ο Χάρντιγκ πήρε αυτή την πληροφορία κτυπούσε έξαλλος τα χέρια πάνω στο γραφείο του και απαιτούσε από τους αξιωματικούς του να του παραδώσουν τον Διγενή μέσα σε δεκαπέντε μέρες.

Οι Έλληνες της Κύπρου εμποδίζονται να γιορτάσουν την 25η Μαρτίου του 1956

Την 21η Μαρτίου 1956, ο Εθναρχεύων Μητροπολίτης Κιτίου Ανθιμος με εγκύκλιό του κάλεσε τον Κυπριακό λαό να τιμήσει την 25η Μαρτίου, θρησκευτική και εθνική γιορτή των Ελλήνων. Η Κυβέρνηση ματαίωσε τις εορταστικές εκδηλώσεις επιβάλλοντας κατ' οίκον περιορισμό στους κατοίκους όλων των πόλεων και κωμοπόλεων του νησιού από τις 4 π.μ. της 25ης Μαρτίου μέχρι τις 4 π.μ. της επόμενης μέρας.

Ο μελλοθάνατος Μιχαλάκης Καραολής γράφει στον αδελφό του Ανδρέα ανήμερα της 25ης Μαρτίου από τις κεντρικές φυλακές της Λευκωσίας:

«Είμαι καλά. Εσύ πώς είσαι; Σήμερα χάνεις την επίσκεψίν σου, διότι ο κατ' οίκον περιορισμός την αποκλείει. Αλλά ποιος Θεός θα συγχωρήσει το γεγονός ότι οι εκκλησίες έμειναν κλειστές και δεν ελειτουργή-

150. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα-Διγενή «Απομνημονεύματα...», σσ. 96-97, Γεωργίου Γρίβα-Διγενή «Χρονικόν...», σσ. 182-184.

*σαν κατά την τεραστίαν εις βάθος νοήματος εορτήν ή μάλλον κατά τον παρμέγιστον αυτόν συνδυασμόν εορτών, ο οποίος κατ' ελάχιστον υστερεί από ένα κύριον Πάσχα; Πάει περίπατο κάθε έννοια συνεορτασμού Αγγέλων μετ' ανθρώπων, κάθε πρόθεσις δοξολογίας, ευχαριστήσεως και λατρείας διά την υπεράγαθον Θεϊκήν συγκατάβασιν, την άρρητον εις την ανθρωπότητα ευαγγελιζομένην χαράν, διά της σωτηρίας ημών το κεφάλαιον και την φανέρωσιν του απ' αιώνος μυστηρίου».*¹⁵¹

Η τακτική του Χάρντιγκ εναντίον της ΕΟΚΑ.

Η δύναμη της ΕΟΚΑ ένα χρόνο μετά την έναρξη του Αγώνα

Ο Χάρντιγκ χρησιμοποιούσε κάθε στρατιωτικό μέσο που διέθετε για εξόντωση της ΕΟΚΑ. Μετά την απόπειρα δολοφονίας, που έγινε εναντίον του με την τοποθέτηση ωρολογιακής βόμβας στο κρεβάτι του, πήρε νέες αποφάσεις. Γράφει ο Διγενής:

«Έναντι του αμάχου πληθυσμού απεφάσισε να λάβη μέτρα δρακόντεια, διά να κατατροπώσει την ΕΟΚΑ, η οποία ήτο ο επιόλτης του. Προς τούτο έδωσεν οδηγίας εις την μυστικήν υπηρεσίαν του να χρησιμοποιή πάσαν μέθοδον, αρκεί να λαμβάνη πληροφορίας, απεδέσμευσε δε τα στρατεύματά του της υποχρεώσεως να δεικνύουν αυτοσυγκράτησιν».

Και αμέσως έπειτα προσθέτει τα εξής, που αναφέρονται στη δύναμη της ΕΟΚΑ:

«Παρά την τακτικήν αυτήν του Χάρντιγκ και τας αφαντάστους δυσχερείας, που αντιμετωπίζομεν, κατωρθώσαμεν εντός ενός έτους να οργανωθώμεν κατά τρόπον λίαν ικανοποιητικόν. Είχομεν ήδη αρτίως οργανωμένας τας ομάδας δολιοφθορών και κρούσεων των πόλεων, πολύ καλώς δε οργανωμένας και με ικανοποιητικόν οπλισμόν τας ανταρτικές ομάδας. Εν τω μεταξύ ηρχίσαμεν την οργάνωσιν και ετέρων ομάδων εις την ύπαιθρον. Η νεολαία είχεν ήδη αποκτήσει μαχητικότητα εις τας εκδηλώσεις της. Ηδυνάμην ούτω, βάσει ενός Γενικού Σχεδίου και με άριστον δίκτυον συνδέσεων, να εναλλάσσω την δράσιν των διαφόρων ομάδων ή να την συνδυάζω. Όλαι αι ομάδες απέκτησαν βαθείαν γνώσιν των καθηκόντων των, ως και την απαιτούμένην ευελιξίαν. Και τούτο εδημιουργήθη μόνον εντός έτους και από έμψυχον υλικόν, το οποίον ουδέποτε εχειρίσθη όπλον, χωρίς στελέχη εκπαιδευμένα, χω-

151. Σπύρου Παπαγεωργίου «Κυπριακή θύελλα 1955-1959», σ. 238.

ρίς επιτελεία. Ο πόλεμος εδιδάχθη εις τούτους διά του πολέμου. Εκείνο που επετεύχθη ήτο πραγματικόν θαύμα». ^{151a}

Ο Διγενής κυκλοφορεί φυλλάδιο την 1η Απριλίου 1956 με την ευκαιρία της πρώτης επετείου από την έναρξη του Αγώνα της ΕΟΚΑ

Το φυλλάδιο του Διγενή ήταν το ακόλουθο:

«Πέρασε ένας χρόνος από τότε που τα Κυπριακά Νειάτα σήκωσαν την σημαίαν της Επανάστασεως διά την αποτίναξιν της απεχθεστέρας τυραννίας του αιώνος μας. Δύο είναι οι εκατέρωθεν αντίπαλοι. Ο ένας είναι ο Ελληνικός Κυπριακός λαός σύσσωμος, ο μικρός Δαυΐδ, με τα ολίγα υλικά μέσα, αλλά με ισχυρότατα ηθικά όπλα: το Δίκαιον και την Πίστιν εις τον αγώνα. Ο άλλος είναι μία αυτοκρατορία 500.000.000, ο Γολιάθ, με ισχυρότατα υλικά μέσα, με σιδηροφράκτους στρατιώτας, οι οποίοι όμως αγνοούν για ποιον σκοπόν αγωνίζονται και από τους οποίους λείπει το ιδανικόν ενός αγώνος.

Το αποτέλεσμα ενός έτους σκληρών αγώνων είναι εκείνο, το οποίον μας διδάσκει η ιστορία διά μέσου των αιώνων ότι το ΔΙΚΑΙΟΝ πάντοτε υπερισχύει και η ΑΔΙΚΙΑ τιμωρείται. Αι ηθικαί δυνάμεις υπερισχύουν πάντοτε των ΥΛΙΚΩΝ μέσων.

Οι ιστορικοί νόμοι δεν είναι δυνατόν να ανατραπούν ούτε υπό της βίας, ούτε της ραδιουργίας, ούτε των αθεμίτων συναλλαγών, ούτε των διπλωματικών δολοπλοκιών. Γι' αυτό και τα πλήγματα που καταφέρομεν κατά του δυνάστου είναι θανάσιμα, γι' αυτό και νικώμεν και θα νικώμεν μέχρις ότου ο τύραννος σφαδάξη υπό το πέλμα του αγωνιζομένου υπέρ της ελευθερίας του Κυπριακού λαού.

ΚΥΠΡΙΟΙ,

Μη αμφιβάλλετε για το τελικό αποτέλεσμα. Δεν είχα ποτέ παραισθήσεις, όπως έχει ο αντίπαλός μας. Βλέπω τα πράγματα υπό το πρίσμα της πραγματικότητας, έχων μόνον πίστιν εις τον Θεόν και αναμετρώντας δυνάμεις μου. Ό,τι υπόσχομαι το εκτελώ. Σας ΥΠΟΣΧΟΜΑΙ διά μίαν ακόμη φοράν: Το κίνημά μας δεν πρόκειται να κατασταλή διά της υλικής βίας και θα ΝΙΚΗΣΩΜΕΝ. Από σας απαιτώ ΕΜΜΟΝΗΝ εις τον αγώνα, παρά την τρομοκρατίαν του τυράννου, και ΥΠΟΜΟΝΗΝ. Θα διεξαγάγω τον αγώνα με άσβεστη φλόγα, την οποίαν μου ενεφύσησαν

^{151a}. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα-Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 97.

τα μεγαλουργήματα των θανάτων προγόνων μας. Είμαι απολύτως βέβαιος ότι δεν είναι πολύ μακράν η ημέρα καθ' ην οι στρατιώται του Χάρντιγκ θα απέλθουν χαιρετίζοντες την κυανόλευκον, η οποία θα ανεμίζει εις τους ελευθέρους πλέον κυπριακούς αιθέρας.

ΚΥΠΡΙΟΙ,

Αυτήν την στιγμήν που κλείομεν ένα έτος αγώνων, θυσιών, αίματος, ας αναπολήσωμεν:

- Εκείνους οι οποίοι με το αίμα των επότισαν το βλασάνον δένδρον της ελευθερίας. Εκεί που ευρίσκονται οι τάφοι των ας τους ρίψουν όσοι μπορούν το στεφάνι της δόξης.

- Εκείνους που σήπονται εις τας φυλακάς, διότι το μόνον έγκλημα των ήτο ότι ηθέλησαν, όπως και όλος ο πεπολιτισμένος κόσμος, να αναπνεύσουν τον αέρα της ελευθερίας.

Τέλος ας ατενίσωμεν με εμπιστοσύνην και υπερηφάνειαν τα ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΝΕΙΑΤΑ, το καμάρι μας, το ίνδαλμα του πολυβασανισμένου νησιού μας, τα οποία, αφηφούντα πολλαπλάσιον και καλώς εξωπλισμένον αντίπαλον, αγωνίζονται σε κάθε σπιθαμήν γης και κτυπούν, κτυπούν τον τύραννον.

ΚΥΠΡΙΟΙ,

Με πίστιν και με ΕΓΚΑΡΤΕΡΗΣΙΝ, να βαδίσωμεν προς το τέρμα. Ο τύραννος σφαδάζει. Ήδη ζητεί και νέας ενισχύσεις.

Ε.Ο.Κ.Α. Ο ΑΡΧΗΓΟΣ ΔΙΓΕΝΗΣ ^{151b}

Ο Διγενής πληροφορείται για επικείμενες στρατιωτικές επιχειρήσεις μεγάλης έκτασης. Τα μέτρα που πήρε για την αντιμετώπιση των σχεδίων του Χάρντιγκ

Μέσα στον Απρίλιο του 1956, ο Διγενής πληροφορήθηκε ότι θα γίνονταν στρατιωτικές επιχειρήσεις μεγάλης έκτασης στην περιοχή Λεύκας-Ξερού-Κάρπου-Μονής Κύκκου. Γι' αυτό αρχικά μετακίνησε τρεις από τις πέντε ανταρτικές ομάδες της περιοχής, για να επέλθει αραίωση. Έπειτα προχώρησε στη μετακίνηση των άλλων δυο ανταρτικών ομάδων. Η πεζοπορία τους άρχισε τη νύκτα της 18ης Απριλίου. Μετά

^{151b}. Σπύρου Παπαγεωργίου «Αρχείον των παρανόμων εγγράφων του Κυπριακού Αγώνος 1955-1959», Β' έκδοσ. Εκδόσεις Κ. Επιφανίου, Λευκωσία 1984, σσ. 63-65.

από δύσκολη συνεχή πορεία 24 ωρών, ο Διγενής και οι αντάρτες αυτών των ομάδων έφτασαν σε περιοχή νοτιοανατολικά της Κοιλιάδας των Κέδρων και βορείως των Μαύρων Γκρεμών. Από τους αντάρτες αυτούς τέσσερις προωθήθηκαν προς το χωριό Λουτρό και απ' εκεί προχώρησαν κι ενώθηκαν με την ομάδα της Τηλλυριάς.

Ο Διγενής, προβλέποντας ότι ήταν πιθανό να αποκλειστεί σε μια περιοχή κατά τη διάρκεια των στρατιωτικών ερευνών και να μη μπορεί να επικοινωνήσει με τους τομεάρχες της ΕΟΚΑ, εξουσιοδότησε τον επικεφαλής των συνδέσμων να δώσει εντολή, σε μια τέτοια περίπτωση, για δράση των αγωνιστών στις πόλεις και στην ύπαιθρο, ώστε να γίνει αντιπερασπισμός και ν' απασχολούνται σ' όλη την Κύπρο τα στρατεύματα του αντιπάλου.

Οι δυο ομάδες που μετακινήθηκαν παρέμειναν βορείως των Μαύρων Γκρεμών για μια εβδομάδα περίπου και έπειτα προωθήθηκαν νοτίως του Κύκκου, για να ευκολύνονται στον εφοδιασμό τους. Στο νέο χώρο θα ήταν η μόνιμη εγκατάστασή τους με τα απαιτούμενα κρησφύγετα και τις εφεδρικές τροφές.

Ο Διγενής με τέσσερις άνδρες του επισκέφθηκε την ανταρτική ομάδα που βρισκόταν ανατολικά του Σταυρού της Ψώκας, έδωσε στα μέλη τις κατάλληλες οδηγίες και της εξασφάλισε εφεδρικές τροφές. Έπειτα μετακινήθηκε στην περιοχή των Μαύρων Γκρεμών, όπου εγκατέστησε το σταθμό διοίκησης της ΕΟΚΑ.

Μεγάλες επιχειρήσεις του στρατού στην περιοχή του Κύκκου για εξόντωση των ανταρτικών ομάδων της ΕΟΚΑ. Ο Διγενής καταφεύγει στη Λεμεσό

Στις 17 Μαΐου 1956, άρχισαν μεγάλες επιχειρήσεις του στρατού στην περιοχή του Κύκκου για εξόντωση των ανταρτικών ομάδων της ΕΟΚΑ. Οι Άγγλοι κατόρθωσαν να συλλάβουν τρεις ανταρτικές ομάδες. Οι υπόλοιπες ομάδες της περιοχής βρίσκονταν υπό ισχυρή πίεση του στρατού στο τέλος Μαΐου και στις αρχές Ιουνίου. Τότε ο Διγενής έδωσε διαταγή για δημιουργία αντιπερισπασμού από τους εκτός της ζώνης τομείς.

Στις 8 Ιουνίου, ο Διγενής και οι αγωνιστές Αντώνης Γεωργιάδης, Παύλος Νικήτας, Λάμπρος Καυκαλίδης, Στέλιος Ξαπόλυτος και Γιάγκος Θωμά, ύστερα από μετακινήσεις τους, έφτασαν στην περιοχή «Διπλής», νοτίως του Μηλικουρίου. Οι μετακινήσεις τους γίνονταν συνε-

χώς, για ν' αποφεύγουν τον κίνδυνο της σύλληψής τους. Οι ταλαιπωρίες που πέρασαν ήταν αφάνταστες. Ένα πολύ σοβαρό πρόβλημα που αντιμετώπιζαν ήταν η πείνα και η δίψα. Παρέμειναν νηστικοί για 30 ώρες και διψασμένοι για 18 ώρες. Αναγκάστηκαν να μασούν φύλλα θάμνων και χόρτα.

Ο Παύλος Νικήτας αφηγείται για τη μεγάλη περιπέτεια της ομάδας του Διγενή:

«Συνεχίσαμε την επόμενη, 10 Ιουνίου 1956, την πορεία μας, διψασμένοι και κατακουρασμένοι, γιατί ήταν δύσκολη η πορεία μας. Βλέπαμε και Άγγλους στο δρόμο μακριά να κινούνται ύποπτα, όμως με θάρρος και υπομονή συνεχίζαμε το δρόμο μας. Σε μια στιγμή σταματήσαμε. Δεν μπορούσαμε να προχωρήσουμε λόγω της δίψας μας. Μάλιστα του Γιάγκου από τη Γαληνή έτρεχε αίμα από τα χείλη του, ο δε αρχηγός κατάκοπος έλεγε ότι θα πεθάνομε από τη δίψα. Αφού πήραμε μια ανάσα, ξεκινήσαμε μέσα στα δύσβατα βουνά της Πέρα Βάσας με σκοπό να ανακαλύψουμε νερό. Πράγματι μετά από αρκετή ώρα, γύρω στις 2 μ.μ. της 10ης Ιουνίου, βρήκαμε ένα ποταμάκι, που έτρεχε νερό.

Πέσαμε με τα μούτρα στο νερό. Τόση ήταν η δίψα μας που ξεχάσαμε τον κίνδυνο, βγάλαμε τα ρούχα μας και γυμνοί μπήκαμε μέσα στο νερό και δροσιζόμαστε. Δεν προλάβαμε όμως να χαρούμε τη δροσιά, γιατί μια ομάδα αλεξιπτωτιστών, Άγγλοι κοκκινοσκούφηδες, μας πλησίασαν χωρίς να τους πάρουμε είδηση. Μόλις ήταν λίγα μέτρα κοντά μας, τους αντιληφθήκαμε. Ο Λάμπρος Καυκαλίδης μάς είπε ψιθυριστά: «Νάτους, είναι Άγγλοι». Δεν πρόφτασε να ολοκληρώσει και μια ριπή από σφαίρες πέρασε πάνω από τα κεφάλια μας. Τρέξαμε όπως ήμασταν, χωρίς να πάρουμε τίποτα από τα πράγματά μας, μέσα από τις λατζιές και τα άγρια δέντρα.

Στα λημέρια βουνών του Κύκκου τον καιρό του Αγώνα (1956). (Αριστερά η Λούλα Κοκκίνου και δεξιά του Αρχηγού η σύζυγος του τότε Έλληνα Προξένου Ρούφου. Κάτω ο Λάμπρος Καυκαλίδης).

Οι Άγγλοι μας πυροβολούσαν αδιακόπως από πίσω, αλλά ευτυχώς κανένας μας δεν τραυματίστηκε. Σιγά-σιγά τους γελάσαμε και κρυφτήκαμε μέσα σε πυκνά δέντρα (λατζιές). Εδώ μείναμε μέχρι τις 9 μ.μ. Μάλιστα εδώ θα πω ότι τόσο κινδυνεύσαμε, που ο Αρχηγός σε μια στιγμή κρατούσε το πιστόλι, για να πέσει μαχόμενος και να μην πέσει στα χέρια των Άγγλων ζωντανός. Τόσο μας πλησίασαν, όταν ήμαστε μέσα στους θάμνους, ώστε ο Λάμπρος είπε ότι μπορούσε να πιάσει από το πόδι έναν Άγγλο, που ήταν από πάνω μας.

Η ώρα 9 το βράδυ της 10ης Ιουνίου αρχίσαμε μια πορεία, που ίσως έκρινε και την τύχη του Αγώνα 1955-1959. Περπατούσαμε γυμνοί και ξυπόλυτοι μέσα σε αγκάθια και βάτους. Απ' εκεί που περνούσαμε, αφήναμε αίματα που έτρεχαν από τα πόδια μας». ¹⁵²

Ύστερα από πολλές ταλαιπωρίες, ο Διγενής και τα πέντε μέλη της ομάδας του έφτασαν στα Καμινάρια, απ' όπου προμηθεύτηκαν τρόφιμα. Τη νύκτα και όλη την επόμενη μέρα έμειναν κρυμμένοι κοντά στο μικρό ποταμό του χωριού. Από τα Καμινάρια ξεκίνησαν για το μοναστήρι της Τροοδίτισσας, όπου έφτασαν στις 13 Ιουνίου. Ο ηγούμενος και οι μοναχοί τους έδωσαν τροφή, ρούχα και ό,τι άλλο χρειαζόνταν. Αφού παρέμειναν στη δασώδη περιοχή του Τροόδους κρυβόμενοι, αναχώρησαν για το Σαϊττά, όπου έφτασαν το βράδυ της 16ης Ιουνίου. Απ' εκεί, ο Διγενής και ο Αντώνης Γεωργιάδης κατευθύνθηκαν μέσω του Αγίου Μάμαντος προς τη Γεράσα, όπου έφτασαν τις πρωινές ώρες της 18ης Ιουνίου. Εδώ διανυκτέρευσαν και το επόμενο βράδυ μεταφέρθηκαν στη Λεμεσό με το αυτοκίνητο του αξιωματικού της Αστυνομίας Λεμεσού Κωστή Ευσταθίου. Αφού διέσχισαν κεντρικούς δρόμους της πόλης, έφτασαν στο σπίτι του Δάφνη Παναγίδη τη νύκτα της 19ης προς την 20ή Ιουνίου.

Στο σπίτι του Δάφνη Παναγίδη ο Διγενής και ο Αντώνης Γεωργιάδης παρέμειναν μέχρι τις 14 Σεπτεμβρίου, χρησιμοποιώντας κρησφύγετο που υπήρχε στο περιβόλι του σπιτιού. Από τις 14 Σεπτεμβρίου 1956 μέχρι το τέλος του Αγώνα, ο Αρχηγός της ΕΟΚΑ και ο Αντώνης Γεωργιάδης παρέμειναν στο κρησφύγετο της οικίας του Μάριου και της Έλλης Χριστοδουλίδου, που βρίσκεται σε πολύ μικρή απόσταση από το σπίτι του Δάφνη Παναγίδη. Απ' εκεί ο Διγενής διπύθνε για 2 1/2

152. «Χρονικόν Αγώνα ΕΟΚΑ 1955-1959 Πόλεως και Επαρχίας Λεμεσού από τον ΣΑΠΕΛ», σσ. 135-136.

χρόνια τον Αγώνα με επιτυχία, χωρίς να επισημανθεί από τους Άγγλους. Η αλληλογραφία του Διγενή μεταφερόταν με καλά οργανωμένους συνδέσμους σ' όλες τις επαρχίες. Μια νεαρή κοπέλα της Λεμεσού, η Ελισάβετ Νικολάου, μετέφερε την αλληλογραφία από και προς τον Διγενή μέσω της Μαρούλας Δάφνη Παναγίδη, χωρίς καμιά απολύτως απώλεια.

Κατά τις στρατιωτικές επιχειρήσεις, που έγιναν για την ανεύρεση του Διγενή, εξερράγη πυρκαγιά στο δάσος της Πάφου στις 16 Ιουνίου, η οποία την επόμενη μέρα πήρε τρομακτικές διαστάσεις. Με δυσκολία τέθηκε υπό έλεγχο στις 19 Ιουνίου με τη βοήθεια αγροτών.

Επίσημο ανακοινωθέν της 18ης Ιουνίου ανέφερε:

«Αι στρατιωτικά Αρχαί αναγγέλλουν μετά βαθείας θλίψεως ότι 19 Βρετανοί στρατιώται απώλεσαν την ζωήν των κατά την καταπολέμεισιν δασικής πυρκαϊάς εις την περιοχίν του Τροόδους. Δεκαοκτώ άλλοι στρατιώται ετραυματίσθησαν και νοσηλεύονται εις το νοσοκομείον. Αι απώλειαι επροξενήθησαν από αιφνιδίαν μεταβολήν της κατευθύνσεως του ανέμου, μετατοπίσαντος την πυρκαϊάν με μεγάλην ταχύτητα προς τα στρατεύματα». ¹⁵³

Νέες έρευνες για ανακάλυψη του Διγενή

Οι έρευνες για ανακάλυψη του Διγενή συνεχίστηκαν και μέσα στον Ιούλιο του 1956. Έγιναν εκτεταμένες επιχειρήσεις στην Καρπασία, στην Πιτσιλιά, στην περιοχή Σαϊττά και στα Λεύκαρη, αλλά χωρίς επιτυχία. Στις 13 Ιουλίου, άρχισαν νέες έρευνες στην επαρχία Πάφου, αφού αποκλείστηκε μεγάλη περιοχή (Πάφος, Πόλις Χρυσοχού, Πωμός, Κάμπος, Τρεις Ελιές, Άγιος Νικόλαος, Κάτω Παναγιά). Όλες οι έρευνες έληξαν χωρίς αποτέλεσμα.

Προετοιμασία της ΕΟΚΑ μέσα στον Ιούλιο του 1956 για νέα δράση. Εικασίες του ξένου τύπου για την περιορισμένη δράση της ΕΟΚΑ

Ο Διγενής, μετά την εγκατάστασή του στη Λεμεσό, διέκοψε προσωρινά τη δράση της ΕΟΚΑ, για να γίνει η κατάλληλη προετοιμασία, ώστε οι τομείς να ξαναρχίσουν σφοδρές επιθέσεις και δολιοφθορές, όταν

153. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα-Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 110.

πάρουν τη σχετική ειδοποίηση. Έτσι, μέσα στον Ιούλιο του 1956, σημειώθηκαν μεμονωμένα επεισόδια.

Ο Διγενής σ' αυτό το διάστημα: 1) Ασχολήθηκε με την αναδιοργάνωση των ανταρτικών ομάδων. 2) Απέστειλε διαταγές στους τομείς των πόλεων και της υπαίθρου, στις οποίες καθόριζε τους στόχους και το ρυθμό της εκτέλεσής τους. 3) Καθόριζε στις ανταρτικές ομάδες την αποστολή τους και έδινε οδηγίες για τις μεθόδους, που έπρεπε να χρησιμοποιήσουν. 4) Φρόντισε για τον ανεφοδιασμό των ομάδων με τα κατάλληλα υλικά και με αποθέματα τροφίμων, που θα ήταν απαραίτητα σε περίπτωση αποκλεισμού τους.

Η ΕΟΚΑ ήταν έτοιμη για νέα δράση στο τέλος Ιουλίου 1956, αλλά ο Διγενής δεν έδωσε τέτοια διαταγή, γιατί υπήρχαν πληροφορίες ότι οι Άγγλοι θα καλούσαν τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο στο Λονδίνο για νέες διαπραγματεύσεις, που θα οδηγούσαν στην εξεύρεση λύσης του Κυπριακού προβλήματος.

Ο ξένος τύπος άρχισε τότε να δημοσιεύει διάφορες εικασίες για τον Διγενή. Είναι χαρακτηριστικά όσα δημοσίευσαν οι Times του Λονδίνου στις 23 Ιουλίου 1956, που απέστειλε ο ανταποκριτής τους από την Κύπρο:

«Πολλοί ερμηνεύει δύνανται να δοθούν διά την ανάπαυλαν εις την τρομοκρατίαν. Δυνατόν αι πρόσφατοι επιχειρήσεις εις τα βουνά να διέσπασαν την Οργάνωσιν των τρομοκρατών, ως ισχυρίζονται αι δυνάμεις ασφαλείας. Δυνατόν επίσης οι τρομοκράται αφ' εαυτών να απειφάσισαν να παράσχουν δυνατότητα εις τας παγκοσμίους εξελίξεις. Δυνατόν η πίεσις επί των εμπορικών συμφερόντων, εν συνδυασμῷ με φόβους περαιτέρω παρατεταμένων περιορισμών κατ' οίκον, να απεθάρρυναν τους τρομοκράτες διά περαιτέρω δράσιν».¹⁵⁴

Εκχειρία της ΕΟΚΑ τον Αύγουστο του 1956.

Η αντίδραση του Χάρντιγκ

Στις 16 Αυγούστου 1956, ο Διγενής κυκλοφόρησε προκήρυξη, στην οποία δήλωνε ότι αναστέλλει τις επιχειρήσεις της ΕΟΚΑ, για να διευκολύνει την επανάληψη των διαπραγματεύσεων της Βρετανικής Κυβέρνησης με τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο. Η προκήρυξη έλεγε:

¹⁵⁴. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα-Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 117.

«Επί δεκαέξ μίνας τα ηρωικά παιδιά της Κύπρου αγωνίζονται τον σκληρόν αγώνα υπέρ της Ελευθερίας. Ο αντίπαλος, ο οποίος επέβαλε το απελευθερωτικόν μας κίνημα, με την αδικαιολόγητον αδιαλλαξίαν του, προβάλλει τώρα ακριβώς τον αγώνα μας αυτόν, τον οποίον χαρακτηρίζει ως «ένοπλον βίαν...», διά να δικαιολογήση την άρνησίν του διά την επίτευξιν μεθ' ημών συμφωνίας. Ανέλαβα τον αγώνα όχι από προσωπικήν φιλοδοξίαν, αλλά με το όραμα μιας Κύπρου ελευθέρας, και προς τον σκοπόν τούτον θα αφιερώσω όλας μου τας δυνάμεις. Είμαι δε έτοιμος και αυτήν την φοράν να δώσω εν ακόμῃ δείγμα των ανθρωπιστικών μου αισθημάτων, διά να προλάβω νέας αιματοχυσίας και να βοηθήσω εις την προσέγγισιν των αντιμαχομένων μερίδων διά την εκπλήρωσιν των πόθων της Ελληνικής Κύπρου. Επιθυμῶ να διακηρύξω εν τούτοις, ότι: Εάν πράγματι ο αντίπαλος είναι ειλικρινής, όταν δηλώνῃ ότι υπό τας δημιουργουμένας συνθήκας εν Κύπρῳ, λόγω της δράσεώς μας, δεν είναι δυνατή η επίτευξις της δικαίας λύσεως, την οποίαν ζητούμεν, είμαι έτοιμος να αναστείλω τας επιχειρήσεις των υπ' εμέ τηρημάτων και αναμείνω την εκ μέρους της Αγγλίας πλήρη ανταπόκρισιν, διά να εκπληρωθούν τα αιτήματα του Κυπριακού λαού, όπως ταύτα ετέθησαν, υπεστηρίχθησαν και θα συζητηθούν υπό του Εθνάρχου του, Αρχιεπισκόπου Μακαρίου. Εις απόδειξιν της αδιασειστού θελήσεώς μου να προωθήσω προς το αίσιον αυτού τέρμα το έργον, το οποίον ανέλαβε ο Εθνάρχης Μακάριος, και διά να παράσχω εις τούτον την ευκαιρίαν να υποστηρίξη και να επιτύχη την λύσιν του Εθνικού ζητήματος, διατάσσω από σήμερον την αναστολήν των επιχειρήσεων των υπ' εμέ τηρημάτων. Η Εθνική Οργάνωσις Κυπρίων Αγωνιστών δηλοί εν τούτοις, ότι θα είναι με το όπλον παρά πόδα, αλλά και εν επιφυλακή, έτοιμη διά νέας θυσίας, εάν τυχόν αύται της επιβληθούν και πάλιν, εξ οιασδήποτε απειλής οποθενδήποτε προερχομένης, με την βεβαιότητα, ότι έχει όλα τα πθικά και υλικά εφόδια, δια να κατισχύση.

Ε.Ο.Κ.Α. Ο ΑΡΧΗΓΟΣ ΔΙΓΕΝΗΣ».¹⁵⁵

Ο Χάρντιγκ σε ομιλία του στο Δασικό Κολλέγιο Προδρόμου δήλωσε στις 18 Αυγούστου:

¹⁵⁵. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα-Διγενή «Απομνημονεύματα...», σσ. 120-121.

«Η προκήρυξις της ΕΟΚΑ περί καταπαύσεως της βίας θα πδύνατο ν' αποδειχθή αποφασιστική καρπή εις την ιστορίαν της νήσου και ευκαιρία διά μίαν νέαν αφηγηρίαν».¹⁵⁶

Πώς όμως ο Χάρντιγκ ανταποκρίθηκε στην εκεχειρία της ΕΟΚΑ, ώστε ν' αρχίσουν διαπραγματεύσεις για λύση του Κυπριακού προβλήματος; Με ανακοίνωσή του από το ραδιόφωνο στις 22 Αυγούστου και σε φυλλάδιο, που κυκλοφόρησε την επόμενη μέρα, ζητούσε την παράδοση των ανδρών της ΕΟΚΑ με τα όπλα τους.

Το κείμενο του φυλλαδίου του Χάρντιγκ έχει ως εξής:

«ΠΡΟΣ ΟΛΑ ΤΑ ΜΕΛΗ ΤΗΣ ΕΟΚΑ

ΟΡΟΙ ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΣ

1. Διά να μην έχουν τα μέλη εκείνα της ΕΟΚΑ, τα οποία είναι φυγόδικα, περαιτέρω λόγον ή πρόφασιν διά να παρεμποδίζουν ειρηνικήν λύσιν

Η Α.Ε. Ο ΚΥΒΕΡΝΗΤΗΣ

έχει εξουσιοδοτήσει την προσφοράν προς αυτά των ακολούθων όρων παραδόσεως.

ΠΡΟΘΕΣΜΙΑ

2. Η προσφορά αύτη ισχύει από του μεσονυκτίου της 22ας Αυγούστου 1956 μέχρι του μεσονυκτίου της 12ης Σεπτεμβρίου 1956.

ΟΡΟΙ

3. Εάν παραδοθήτε εντός της περιόδου αυτής με τα όπλα σας - ή δώσετε πληροφορίας αγωγύσας εις την ανεύρεσίν των, τότε δύνασθε να εκλέξετε

Α. Να αναχωρήσετε εκ ΚΥΠΡΟΥ διά την ΕΛΛΑΔΑ, μόλις γίνουν αι αναγκαίαι διευθετήσεις και υπό ωρισμένους όρους, ως παρατίθενται κατωτέρω εις την 4ην παράγραφον

ή

Β. Να μείνετε εν ΚΥΠΡΩ και να αντιμετωπίσετε τας συνεπείας των εις το παρελθόν πράξεών σας ως μέλος της τρομοκρατικής οργανώσεως, ως εξηγείται κατωτέρω εις την 5ην παράγραφον.

¹⁵⁶. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα-Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 122.

Απαξ εκάμετε την εκλογήν σας διά την μίαν ή την άλλην πορείαν, δεν θα σας επιτραπή να αλλάξετε γνώμην.

4. Εάν αποφασίσετε να αναχωρήσετε εκ ΚΥΠΡΟΥ διά την ΕΛΛΑΔΑ, θα ισχύουν οι ακόλουθοι όροι:

α) Θα τηρήσθε υπό κράτησιν εν αναμονή της αναχωρήσεώς σας.

β) Δεν θα διωχθήτε δι' οιονδήποτε έγκλημα, το οποίον είχατε διαπράξει προ του μεσονυκτίου της 22ας Αυγούστου, έστω και αν συνεπήγετο βίαν κατά του ατόμου.

γ) Η απόφασίς σας θα υπόκειται εις απόδειξιν ότι η ΕΛΛΑΣ είναι πρόθυμος να σας δεχθή.

δ) Εάν είσθε ΒΡΕΤΑΝΟΣ υπήκοος, θα χρειασθή να αναλάβετε υποχρέωσιν όπως άμα τη αφίξει σας θα αποταθήτε διά ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ υπηκοότητα όσον το δυνατόν ενωρίτερον και εις το μέλλον δεν θα ζητήσετε προστασίαν και προνόμια ως ΒΡΕΤΑΝΟΣ υπήκοος.

ε) Επί τη αναχωρήσει σας θα κηρυχθήτε απηγoreυμένος μετανάστης και δεν θα σας επιτραπή να επανέλθετε εις ΚΥΠΡΟΝ.

Εις περίπτωσιν κατά την οποίαν δεν θα εγίνεσθο δεκτός εν Ελλάδι, θα τύχετε της ιδίας μεταχειρίσεως, ως εάν είχατε εκλέξει να μείνετε εν ΚΥΠΡΩ.

5. Εάν αποφασίσετε να μείνετε εν ΚΥΠΡΩ, θα ισχύσουν οι ακόλουθοι όροι:

α) Εάν υπάρχουν μαρτυρίαι εναντίον σας διά την διάπραξιν συγκεκριμένου εγκλήματος συνεπαγομένου βίαν κατά του ατόμου, θα προσαχθήτε εις δίκην.

β) Δεν θα προσαχθήτε εις δίκην διά ελαφρότερον τρομοκρατικόν έγκλημα, διαπραχθέν προ του μεσονυκτίου της 22ας Αυγούστου 1956, το οποίον ΔΕΝ συνεπήγετο βίαν κατά του ατόμου.

γ) Εκτός εάν προσαχθήτε εις δίκην και καταδικασθήτε, θα παραμείνετε υπό κράτησιν μέχρις απολύσεως σας είτε επί τη λήξει της Καταστάσεως Εκτάκτου Ανάγκης είτε επί διαταγή του Κυβερνήτου, οιονδήποτε εκ των δύο ήθελε συμβή ενωρίτερον.

ΤΡΟΠΟΣ ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΣ

6. Παρουσιασθήτε εις τον πλησιέστερον αστυνομικόν σταθμόν ή την πλησιεστέραν στρατιωτικήν μονάδα.

7. Φέρετε μαζί σας τα όπλα σας ή δώσατε πληροφορίας αγούσας εις την ανεύρεσίν των.

8. Υπακούσατε εις τας διαταγάς των Δυνάμεων Ασφαλείας μετά μεγάλης προσοχής. Εάν έχετε όπλον, μεταφέρετέ το κατά τρόπον που δεν δύναται να χρησιμοποιηθή. Όταν ο φρουρός σας καλέση να σταματήσετε,

Σταματάτε - υψώσατε τας χείρας υπεράνω της κεφαλής σας.

Φωνάζατε - Άη Σαρρέντερ (Παραδίδομαι).

9. Δύνασθε να παραδοθήτε ημέραν ή νύκτα. Αλλά την νύκτα προσέχετε να πλησιάσετε ανοικτά, από τον συνηθισμένον δρόμον, και σταματάτε αμέσως εάν κληθήτε.

10. Φέρετε το φυλλάδιον τούτο μαζί σας, εάν είναι δυνατόν, και δείξατέ το εις το πρόσωπον εις το οποίον παραδίδεσθε.

ΠΡΟΕΙΔΟΠΟΙΗΣΙΣ

11. Οιοσδήποτε διαπράξη οιονδήποτε έγκλημα μετά το μεσονύκτιον της 22ας Αυγούστου 1956 θα διωχθή. Δεν θα γίνει ουδεμία χαλάρωσις εις τας προσπάθειάς των Δυνάμεων Ασφαλείας, όπως επιβάλουν τον νόμον.

12. Πρέπει να ενθυμήσθε ότι η οπλοφορία και η κατοχή όπλων και εκρηκτικών υλών άνευ νομίμου αδείας εξακολουθούν να είναι παράνομοι και είναι εγκλήματα τιμωρητέα το πρώτον διά θανάτου και το δεύτερον δι' ισοβίων δεσμών.

13. Εάν παραδοθήτε τώρα και αργότερον δοθή αμνηστία, θα δύνασθε να επωφεληθήτε της αμνηστίας, υπό τον όρον ότι δεν θα διαπράξετε άλλο έγκλημα μετά το μεσονύκτιον της 22ας Αυγούστου 1956.

Ιδού η ευκαιρία σας

ΠΑΡΑΔΟΘΗΤΕ ΤΩΡΑ!^{156α}

Το τελεσίγραφο αυτό του Χάρντιγκ απέρριψε αμέσως ο Διγενής με την πιο κάτω προκήρυξή του, που κυκλοφόρησε στις 23 Αυγούστου σ' όλο το νησί:

156α. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα-Διγενή «Απομνημονεύματα...», σσ. 124-125.

Η απάντηση της ΕΟΚΑ στην πρόταση του Χάρντιγκ για παράδοση των μελών της.

«ΕΟΚΑ

ΟΙ ΝΙΚΗΤΑΙ ΔΕΝ ΠΑΡΑΔΙΔΟΝΤΑΙ

Εις δύο ιστορικές καρπές διά το Ελληνικόν Έθνος, όταν ο ιταμός εισβολεύς εξήτησε την παράδοσιν των όπλων, έλαβεν απάντησιν, εις μεν τας Θερμοπύλας «ΜΟΛΩΝ ΛΑΒΕ», εις δε την ΠΙΝΔΟΝ «ΟΧΙ».

Ως στρατιωτικός Αρχηγός του μαχόμενου Κυπριακού λαού, εις την απαίτησιν της παραδόσεως, απαντώ: ΜΟΛΩΝ ΛΑΒΕ.

ΠΑΥΣΙΣ του αγώνος δεν είναι δυνατή ΠΡΙΝ Ή ΕΠΕΛΘΗ ΟΡΙΣΤΙΚΗ ΣΥΜΦΩΝΙΑ.

Η απαίτησις της Αγγλικής Κυβερνήσεως δεικνύει ανειλικρίνειαν, αλλά και υστεροβουλίαν. Εν τούτοις διά να δείξω δια μίαν ακόμη φοράν την καλήν μου θέλησιν και να προλάβω την αιματοχυσίαν, ειδοποιώ ότι, εάν μέχρι του μεσονυκτίου της 27ης τρέχοντος δεν ανακληθή η ιταμή αυτή απαίτησις περί παραδόσεως και δεν αρχίσουν διαπραγματεύσεις, με βάσιν τους όρους του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, τότε αποδεσμεύομαι της υποχρεώσεως, ην εξ ιδίας πρωτοβουλίας έλαβα περί εκχειρίας και ανακτώ ελευθερίαν δράσεως.¹⁵⁷

157. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα-Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 125.

Η ΕΟΚΑ στην ανακοίνωση του Χάρντιγκ για παράδοση των μελών της απάντησε μ' ένα γαϊδούρι, που περιφερόταν με ξύλινα όπλα στους δρόμους της Λευκωσίας. Σ' αυτό είχε τοποθετηθεί πινακίδα με τη φράση «My Marshal I surrender» (=Στρατάρχα μου παραδίδομαι). Ήταν μια χιουμοριστική απάντηση, που εξέφραζε το πνεύμα της ΕΟΚΑ, ότι δηλαδή ήταν αποφασισμένη να συνεχίσει τον Αγώνα μέχρι την τελική νίκη.

Ανεύρεση και δημοσίευση μέρους του Ημερολογίου του Διγενή

Ένα τμήμα από τα σημειώματα του Διγενή, που αποτελούσαν το Ημερολόγιό του, ανακαλύφθηκε από τους Άγγλους, ύστερα από προδοσία, σε αρκετό βάθος αγρού του χωριού Λύση. Ο Χάρντιγκ έδωσε στη δημοσιότητα το Ημερολόγιο του Διγενή στις 26 Αυγούστου 1956. Την ίδια μέρα ο Υπουργός Αποικιών, σε δημοσιογραφική διάσκεψη στο Λονδίνο γι' αυτό το θέμα, φανέρωσε ότι ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος ήταν προσωπικά αναμιγμένος στην ΕΟΚΑ και έδινε οδηγίες για τη δράση της. Σε ερώτηση αν ο Αρχιεπίσκοπος θα κατηγορείτο σε δικαστήριο ως συνένοχος φόνων, ο Λέννοξ Μπόουντ απάντησε:

*«Η ενταύθα Κυβέρνησις και ο Κυβερνήτης της Κύπρου θα εξετάσουν σοβαρώς την προσωπικήν θέσιν του Αρχιεπισκόπου εις το όλον ζήτημα».*¹⁵⁸

Η ΕΟΚΑ επαναλαμβάνει τη δράση της στο τέλος Αυγούστου του 1956. Νέα μέτρα των Άγγλων για αντιμετώπιση της ΕΟΚΑ. Δυνάμεις ασφαλείας συλλαμβάνουν και θέτουν υπό περιορισμό τον Εθναρχεύοντα Μητροπολίτη Άνθιμο. Σύλληψη Νίκου Κρανιδιώτη, Γεν. Γραμματέα του Εθναρχικού Συμβουλίου

Μετά την αρνητική στάση του Χάρντιγκ έναντι της εκχειρίδας της ΕΟΚΑ, ο Διγενής έδωσε οδηγίες στους τομείς της ΕΟΚΑ, για να ξαναρχίσουν τη δράση τους. Στις 23 Αυγούστου η διαταγή έλεγε:

«Επιθυμώ, όπως η δράσις μας παρουσιασθή εξαιρετικώς σφοδροτάτη και όπως μη φεισθώμεν κινδύνων και θυσιών».

Με άλλη διαταγή του, στις 26 Αυγούστου, όριζε την 28η του ίδιου μήνα ως ημερομηνία για επανάληψη της δράσης των μελών της ΕΟΚΑ. Οι Άγγλοι βέβαια έπαιρναν προληπτικά στρατιωτικά μέτρα, για ν' αντι-

158. Σπύρου Παπαγεωργίου «Κυπριακή θύελλα 1955-1959», σ. 526.

μετωπίσουν πιθανή δράση της ΕΟΚΑ, όπως συχνές περιπολίες, συρματοπλέγματα στους δρόμους, έρευνες, μετακινήσεις στρατού.

Μεταξύ άλλων τρόπων που χρησιμοποίησε ο Χάρντιγκ για την επιτυχία των σκοπών του, ήταν και η προπαγάνδα διά φυλλαδίων, που παρούσαν την ΕΟΚΑ ως το μοναδικό εμπόδιο για την ειρήνη και ευημερία του Κυπριακού λαού. Τις χιλιάδες των φυλλαδίων, που οι Άγγλοι σκορπούσαν από αυτοκίνητα και αεροπλάνα, ο Κυπριακός λαός αντίκρυζε με περιφρόνηση, καθώς και την από ραδιοφώνου προπαγάνδα, που γινόταν μέσω του κυβερνητικού ραδιοφωνικού σταθμού.

Ο Χάρντιγκ, σε ραδιοφωνική ομιλία του, στις 29 Αυγούστου 1956, ανέφερε ότι «το προσεχές μέγα βήμα προς πολιτικόν διακανονισμόν» του Κυπριακού προβλήματος θα είναι οι προτάσεις του λόρδου Ράντκλιφ για το ετοιμαζόμενο σύνταγμα. Στην ομιλία του αυτή είπε και τα εξής: *«Εφ' όσον η ΕΟΚΑ υφίσταται, ένα νέφος εξακολουθεί να ρίπτει την σκιάν του εις την νήσον».*¹⁵⁹

Το πρωί της ίδιας μέρας που έγινε η ραδιοφωνική ομιλία του Χάρντιγκ δυνάμεις ασφαλείας συνέλαβαν τον Εθναρχεύοντα Μητροπολίτη Κιτίου Άνθιμο στο Αρχιεπισκοπικό μέγαρο και τον έθεσαν υπό περιορισμό στο οίκημα της Μητρόπολης στη Λάρνακα.

Στις 5 Σεπτεμβρίου 1956, συνελήφθη και ο Γενικός Γραμματέας του Εθναρχικού Συμβουλίου Νίκος Κρανιδιώτης, ο οποίος αρχικά μεταφέρθηκε στις φυλακές της Ομορφίτας και την 21η Σεπτεμβρίου στα κρατητήρια της Κοκκινотριμιθιάς. Εκεί γνώρισε από κοντά τη ζωή των κρατουμένων, που έμειναν εγκλωβισμένοι χωρίς δίκη μέσα από τα συρματοπλέγματα για άγνωστο χρονικό διάστημα. Μερικοί απ' αυτούς κατόρθωσαν να δραπετεύσουν. Σημειώνει ο Ν. Κρανιδιώτης:

«Παρά την εντατική παρακολούθηση και τα αυστηρά αστυνομικά μέτρα, πολλοί από τους έγκλειστους του στρατοπέδου κατάφεραν να δραπετεύσουν. Ένας δραπετεύσε καμουφλαρισμένος κάτω από το βαρέλι των σκουπιδιών, που έβγαλαν πληρωμένοι Τούρκοι φύλακες έξω από το στρατόπεδο. Άλλος, εξαγοράζοντας τους Άγγλους φρουρούς των πύργων, οι οποίοι διευκόλυναν τη φυγή τυφλώνοντας με τους προβολείς των τους απέναντι φύλακες. Οι δραπετεύσεις είχαν ως συνέπεια αυστηρά μέτρα στο στρατόπεδο, όπως την απαγόρευση για δε-

159. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα-Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 129.

καπέντε ή περισσότερες μέρες των επισκέψεων, το συνεχή εγκλεισμό στα παραπήγματα, τη στέρψη της εξόδου στην περιφραγμένη από συρματοπλέγματα αυλή κλπ. Οι κρατούμενοι αντιδρούσαν στα μέτρα αυτά με φωνές, διαμαρτυρίες και εκρήξεις στάσεων, που έφταναν μέχρι το λιθοβολισμό των στρατιωτών και τον εμπρησμό των παραπημάτων. Εκείνο που ακολουθούσε τότε ήταν τρομερό: Ένοπλοι στρατιώτες εφορμούσαν στα παραπήγματα και μας κτυπούσαν με τους υποκοπάνους των όπλων των και, σε μερικές περιπτώσεις, έρριχναν δακρυγόνα και πυροβολισμούς για εκφοβισμό».^{159α}

Η φονική μάχη του Νοσοκομείου Λευκωσίας την 31η Αυγούστου 1956

Η ΕΟΚΑ πολλές φορές κατέστρωνε σχέδια για απελευθέρωση πολιτικών κρατουμένων ή καταδίκων. Ένα τέτοιο σχέδιο τέθηκε σ' εφαρμογή το πρωί της 31ης Αυγούστου 1956 για απελευθέρωση του Πολύκαρπου Γιωρκάτζη, που ήταν μεταξύ των «ειδικώς κρατουμένων προσώπων» στις κεντρικές φυλακές της Λευκωσίας. Το επικίνδυνο τούτο εγχείρημα ανέλαβε τετραμελής ομάδα της ΕΟΚΑ, που την αποτελούσαν ο Κυριάκος Κολοκάσης, ο Ιωνάς Νκολάου, ο Σπύρος Κυριάκου και ο Νίκος Σαρμών.

Η ομάδα έφτασε στο Νοσοκομείο Λευκωσίας με δυο αυτοκίνητα, στα οποία επέβαιναν και δυο κοπέλες, που μετέφεραν τα όπλα. Το πρωί ο Πολύκαρπος Γιωρκάτζης οδηγήθηκε στο ακτινολογικό τμήμα του Νοσοκομείου, γιατί είχε προσποιηθεί ότι αισθανόταν στομαχικούς πόνους. Η ακτινολογική εξέταση δεν έδειξε καμιά πάθηση του αγωνιστή, ο οποίος δέθηκε με χειροπέδες στο χέρι ενός Έλληνα φρουρού και προχωρούσε προς την έξοδο του Νοσοκομείου. Τότε έγινε η επίθεση από την ομάδα της ΕΟΚΑ. Πρώτος κτυπήθηκε ο Άγγλος λοχίας Ντέμον, που προπορευόταν. Τρικλίζοντας έπεσε στο έδαφος, αλλά, επειδή είχε το δάκτυλο στο «στέρλιγκ» που κρατούσε, άρχισε να βάλλει εναντίον των αγωνιστών, με αποτέλεσμα το θάνατο του Κυριάκου Κολοκάση. Ο εξαδελφός του Ιωνάς Νικολάου πληγώθηκε βαριά. Πληγώθηκε επίσης ο Σπύρος Κυριάκου, ο οποίος μετά τη μάχη συνελήφθη. Αργότερα ανακρίθηκε στην Ομορφίτα και κατέληξε στα κρατητήρια. Ο Πολύκαρπος Γιωρκάτζης εξακολουθούσε να είναι δεμένος με τον φρουρό του, τον οποίο χρησιμοποιούσε ως ασπίδα, για ν' αποφεύγει

^{159α}. Νίκου Κρανιδιώτη «Δύσκολα χρόνια...», σσ. 223-224.

τους πυροβολισμούς ενός Άγγλου στρατιώτη και ενός Τούρκου. Στη μάχη πήραν μέρος και Άγγλοι στρατιώτες, που βρίσκονταν στο προαύλιο του Νοσοκομείου. Τελικά ο Γιωρκάτζης κατόρθωσε να ελευθερωθεί από τη χειροπέδη του φρουρού του, να καταφύγει σε ελληνικό σπίτι και έπειτα ενώθηκε με αντάρτες της ΕΟΚΑ. Ανέλαβε μάλιστα την ευθύνη της ανταρτικής ομάδας της Μαραθάσας.

Ο Νίκος Σαρμών, αφού παρέλαβε το άδαιο όπλο του Άγγλου Ντέμον, διέφυγε ασφαλής. Ο Ντέμον ήταν ο δήμιος που εκτέλεσε στις κεντρικές φυλακές τους πρώτους απαγχονισθέντες αγωνιστές Μιχαλάκη Καραολή και Ανδρέα Δημητρίου.

Στη μάχη αυτή εφονεύθη και ο φροντιστής του Νοσοκομείου Κούλλης Κυριακίδης, που έτυχε να βρεθεί εκεί.

Όλοι οι αγωνιστές επέδειξαν εξαιρετικό θάρρος και γενναιότητα στην πολύ τολμηρή αυτή επιχείρηση. Αξίζει όμως ν' αναφερθεί μια ουσιαστικής λεπτομέρεια. Ο Ιωνάς Νικολάου, μολονότι πληγωμένος, σύρθηκε μέχρι την είσοδο του διαδρόμου και με το περίστροφο του εμπόδιζε την είσοδο των Άγγλων φρουρών του Νοσοκομείου, για να δώσει χρόνο στους συναγωνιστές του να διαφύγουν. Κι όταν το περίστροφό του άδειασε τελείως, το πέταξε εναντίον των Άγγλων, οι οποίοι, αφού τον περικύκλωσαν, τον εφόνευσαν.

Επίθεση εναντίον του κεντρικού αστυνομικού σταθμού της Κερύνειας στις 8 Σεπτεμβρίου 1956

Η επίθεση εναντίον του αστυνομικού σταθμού της Κερύνειας έγινε γύρω στις 3 π.μ. της 8ης Σεπτεμβρίου 1956. Είναι μια από τις πολύ τολμηρές επιχειρήσεις της ΕΟΚΑ, γιατί ο σταθμός βρισκόταν στο κέντρο της πόλης, μέσα στην οποία υπήρχαν πολλοί Άγγλοι στρατιωτικοί και μέλη των μυστικών υπηρεσιών. Άλλοι 120 Άγγλοι στρατιώτες και σώμα επικουρικών αστυνομικών ήταν εγκατεστημένοι μέσα στο φρούριο της πόλης, που απείχε πολύ λίγο από τον αστυνομικό σταθμό. Στο φρούριο υπήρχαν πολυβολεία με πολυβόλα «μπρεν» και η περιοχή ήταν ολόφωτη.

Ο Διγενής, παρά τις αρχικές επιφυλάξεις του, ενέκρινε το τελικό σχέδιο και έγραψε στις οδηγίες του: «Η επίθεση να γίνει. Τα πάντα είναι κατορθωτά, όταν υπάρχει η Πίστις και το θάρρος. Ο Θεός μαζί σας».¹⁶⁰

¹⁶⁰. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα-Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 135.

Στην επιχείρηση πήραν μέρος δώδεκα μέλη της ομάδας κρούσεως με επικεφαλής τον Ντίνο Χαραλάμπους. Το σχέδιο καταρτίστηκε ύστερα από επισταμένη μελέτη των συνθηκών και εφαρμόστηκε με μεγάλη επιτυχία. Οι αγωνιστές χωρίστηκαν σε τρεις μικρές ομάδες. Μια ομάδα πήρε θέσεις στον κήπο απέναντι από τον αστυνομικό σταθμό, για ν' αντιμετωπίσει τους Άγγλους στρατιώτες, που θα προσέτρεχαν από το φρούριο προς ενίσχυση των αστυνομικών. Μια άλλη ομάδα πήρε θέσεις στον τοίχο του κήπου, για ν' αναχαιτίσει τυχόν παρέμβαση της μηχανοκίνητης περιπόλου από τα νώτα. Η τρίτη ομάδα με τον Ντίνο Χαραλάμπους όρμησε μέσα στο σταθμό φωνάζοντας στους αστυνομικούς να παραδοθούν. Πρώτοι παραδόθηκαν οι Τούρκοι επικουρικοί αστυνομικοί, που ήταν φρουροί του σταθμού. Οι αγωνιστές προχώρησαν μέσα στο σταθμό πυροβολούμενοι και αντιπυροβολώντας. Τελικά παραδόθηκαν και οι οκτώ Τούρκοι αστυνομικοί, οι οποίοι αργότερα αφέθηκαν ελεύθεροι. Κατά την επίθεση δυο αγωνιστές τραυματίστηκαν ελαφρά. Η όλη επιχείρηση ήταν αιφνιδιαστική. Η ΕΟΚΑ εξασφάλισε δυο αυτόματα «στέρλιγκ», τρία περίστροφα 0.38 και πάνω από 500 σφαίρες, για τη μεταφορά των οποίων πρόσφεραν τις υπηρεσίες τους άλλα δυο μέλη της ΕΟΚΑ.

Η ανταλλαγή πυροβολισμών κατά την πιο πάνω επιχείρηση ακούστηκε από τους Άγγλους στο φρούριο της πόλης και αμέσως ομάδα στρατιωτών έτρεξε να ενισχύσει τους αστυνομικούς του σταθμού.

Στο σημείο αυτό ας παρακολουθήσουμε την αφήγηση του αρχηγού της ομάδας Ντίνου Χαραλάμπους:

«Η ομάς από τα τρία παλληκάρια, που εκάλυπτε την δυτική μεριά και ήσαν μέσα στον απέναντι της αστυνομίας κήπον, τους περίμενε και τους υπεδέχθη μ' ένα καταιγισμό πυρός. Τις χειροβομβίδες διεδέχθησαν τα μπουμπουνητά των κυνηγετικών. Οι Άγγλοι στρατιώτες, που δεν περίμεναν μια τόσο συνδυασμένη αντίστασιν ωχυρώθηκαν και πρηνηδόν άρχισαν να βάλλουν καταιγιστικώς εναντίον των αγωνιστών. Η άλλη ομάδα με τους τέσσαρας αγωνιστάς, που εκάλυπτε τις νότιες προσβάσεις στράφηκε προς ενίσχυσιν των αμυνομένων. Τα συνδυασμένα τώρα πυρά των αγωνιστών ακινητοποιούν τελικά τους Άγγλους στρατιώτες, οι οποίοι όμως συνεχίζουν την μάχην. Οι αγωνισταί που βρίσκονται μέσα στον σταθμό αρχίζουν πλευρικά να σφυροκοπούν κι αυτοί τους Άγγλους. Εντός ολίγου δημιουργήθη πραγματική κόλασις πυρός. Οι εκκωφαντικές εκρήξεις των βομβών, το κροτάλισμα

*των πυροβόλων, οι αλλεπάλληλοι πυροβολισμοί των κυνηγετικών, συνεκλόνησαν ολόκληρον την πόλιν και η περιοχή της αστυνομίας μετετράπη ξαφνικά σ' ένα πραγματικό πεδίο μάχης. Οι Άγγλοι στρατιώται στην αποφασιστική και καλοσχεδιασμένη αυτήν επίθεσιν κράτησαν τις θέσεις τους επί δέκα λεπτά. Σε λίγο άρχισαν να υποχωρούν για ανασύνταξιν, καλυπτόμενοι από τα φυλάκιά τους, που βρίσκονταν πάνω στην κορυφή του φρουρίου και να μπαίνουν στο βενετσιάνικο κάστρο, που τους έδιδε αρκετή προφύλαξιν και σιγουριά».*¹⁶¹

Μετά τη λήξη της μάχης οι αγωνιστές αποχώρησαν ασφαλείς, νιώθοντας εθνική περηφάνεια, γιατί έφεραν εις πέρας με επιτυχία ένα τόσο δύσκολο έργο. Η μάχη αυτή έδειξε για μια ακόμη φορά τη μεγάλη σημασία της τόλμης και του αιφνιδιασμού έναντι της υλικής υπεροχής του αντιπάλου. Οι εφημερίδες έγραψαν με μεγάλους τίτλους «*Η Κερύνεια υπό τον έλεγχο της ΕΟΚΑ*», «*Η ΕΟΚΑ κυρίεψε την Κερύνεια*».

Άγγλοι εμπειρογνώμονες, καθώς και αξιωματικοί του στρατού και της αστυνομίας, πίστευαν ότι την παράτολμη αυτή επιχείρηση έκαναν Έλληνες κορμάντος. Ήταν αδύνατο να φαντασθούν ότι οι πιο πολλοί ήταν μαθητές του Γυμνασίου της Κερύνειας!

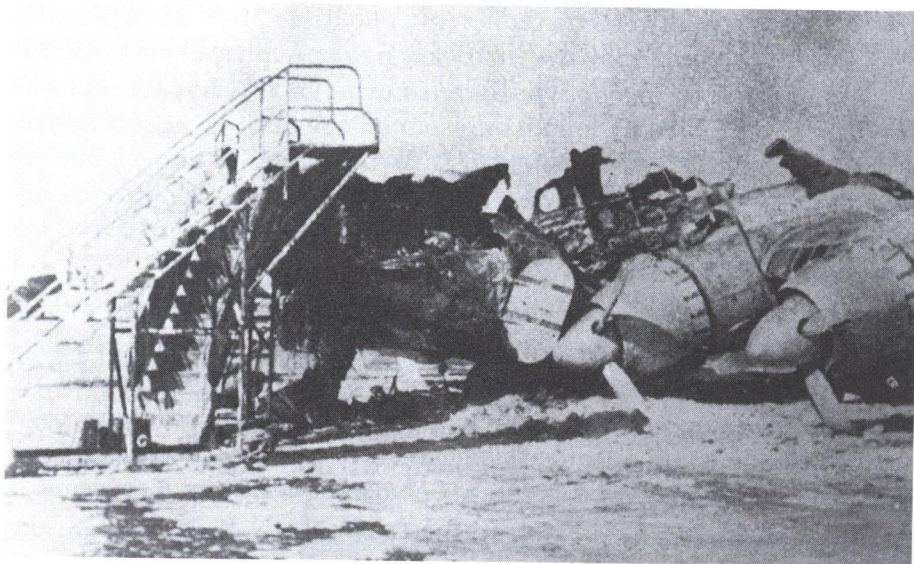
Δραπέτευση επτά στελεχών της ΕΟΚΑ από τα κρατητήρια Κοκκινότριμιθιάς

Στις 13 Σεπτεμβρίου 1956, επτά στελέχη της ΕΟΚΑ, που ήταν εγκλωβισμένοι στα κρατητήρια Κοκκινότριμιθιάς, δραπέτευσαν και επικηρύχθηκαν ως καταζητούμενοι με το ποσό των πέντε χιλιάδων λιρών. Τα ονόματά τους είναι: Κυριάκος Μάτσης, Μιχαήλ Γεωργάλλας, Φειδίας Συμεωνίδης, Ευαγόρας Παπαχριστοφόρου, Γιαννάκης Επαμεινώνδας, Τεύκρος Λοϊζου, Παναγιώτης Αριστείδου. Η απόδρασή τους έγινε, αφού ο Μ. Γεωργάλλας απέκοψε τα συρματοπλέγματα.

Δολιοφθορά στην αεροπορική βάση Ακρωτηρίου στις 23 Σεπτεμβρίου 1956

Ο Διγενής με διαταγή του στον τομέα Λεμεσού ζητούσε να καταστραφεί ο διάδρομος του αεροδρομίου Ακρωτηρίου μέσα στον Σεπτέμβριο του 1956, επειδή ετοιμάζονταν αγγλογαλλικές αεροπορικές επιθέσεις εναντίον του Σουέζ. Οι δυσκολίες ήταν τεράστιες, γιατί οι συνθήκες

¹⁶¹. Γεωργίου Γρίβα-Διγενή «Χρονικόν...», σ 236.

Βρετανικά αεροπλάνα ανατινάχθηκαν στην αεροπορική βάση Ακρωτηρίου στις 23 Σεπτεμβρίου 1956.

Εργάτες εις Ακρωτήρι συγκεντρώνονται υπό των δυνάμεων κατοχής εντός συρματοπλεγμάτων για ανάκριση μετά την ανατίναξη των βρετανικών αεροπλάνων.

δεν ήταν ευνοϊκές, λόγω των αυστηρών μέτρων που είχαν πάρει οι Άγγλοι. Τελικά υπερπηδήθηκαν τα εμπόδια. Μέλος της ΕΟΚΑ κατόρθωσε να φέρει μέσα στο αεροδρόμιο τέσσερις ωρολογιακές βόμβες, που τις είχε τοποθετήσει μέσα σε καλάθι με σταφύλια. Δυο απ' αυτές τοποθετήθηκαν στις ασφαλτομηχανές του διαδρόμου και οι άλλες δυο σε υπόνομο. Η διάμετρος του υπονόμου ήταν 90 εκατοστά. Ο αγωνιστής έδεσε τις ωρολογιακές στο λαιμό του και προχωρούσε συρόμενος ανάσκελα. Στην προσπάθειά του αυτή χρειάστηκε έξι ώρες. Οι εκρήξεις έγιναν τα μεσάνυχτα της 23ης Σεπτεμβρίου και προκάλεσαν δυο ρήγματα στο μέσο των δύο διαδρόμων, που αχρηστεύθηκαν για περίοδο 25 ημερών.

Μεγάλες έρευνες των Άγγλων για ανακάλυψη του Διγενή και ανταρτών της ΕΟΚΑ μέσα στον Οκτώβριο και τον Νοέμβριο του 1956. Ο «μαύρος Νοέμβριος» για τους Άγγλους. Στάσεις στρατιωτών

Έρευνες των Άγγλων με χιλιάδες στρατιώτες γίνονταν σε διάφορα μέρη της Κύπρου για σύλληψη του Διγενή και ανταρτών της ΕΟΚΑ. Μέσα στον Οκτώβριο και τον Νοέμβριο του 1956, πραγματοποιήθηκαν στις οροσειρές του Πενταδακτύλου και του Τροόδους. Παράλληλα η ΕΟΚΑ ανέπτυξε τη δράση της στις στρατιωτικές βάσεις της Επισκοπής, του Ακρωτηρίου και της Δεκέλειας, που συγκλονίζονταν από εκρήξεις. Στους Άγγλους στρατιωτικούς απαγορεύθηκε η κυκλοφορία στις πόλεις για λόγους ασφάλειας.

Οι έρευνες στην ανατολική περιοχή του Πενταδακτύλου έγιναν από 3.000 στρατιώτες από τις 4 μέχρι τις 11 Οκτωβρίου. Οι στρατιωτικές αρχές ανακοίνωσαν στις 11 Οκτωβρίου τη σύλληψη 31 ανδρών της ΕΟΚΑ και την ανεύρεση όπλων και πυρομαχικών. Μεταξύ των συλληφθέντων ήταν και ο Θάσος Σοφοκλέους, τομεάρχης της Κερύνειας, ο οποίος έδρασε ως αρχηγός των ορεινών ομάδων Πενταδακτύλου. Επίσης συνελήφθησαν ο Φώτιος Χριστοφή, υπεύθυνος μιας ομάδας και ο Ανδρέας Χαραλάμπους, επικηρυγμένος για 5.000 λίρες.

Άλλες έρευνες των Άγγλων στην περιοχή Κερύνειας-Μύρτου από τις 11 μέχρι τις 16 Οκτωβρίου δεν κατέληξαν σε κανένα αποτέλεσμα.

Σε αποτυχία κατέληξαν και οι έρευνες που άρχισαν στις 10 Οκτωβρίου σε περιοχή μεταξύ των οδών Λεύκας-Πεδουλά-Κύκκου-Πύργου-Ξερού.

Άλλες έρευνες άρχισαν με χιλιάδες στρατιώτες και αλεξιπτωτιστές στην περιοχή του Κύκκου στις 25 Οκτωβρίου, αλλά και αυτές απέτυχαν.

Μεγάλες έρευνες έγιναν και στην περιοχή του Τροόδους, που τερματίστηκαν στις αρχές Νοεμβρίου. Οι Άγγλοι συνέλαβαν τρεις αγωνιστές επικηρυγμένους.

Νέες έρευνες ξεκίνησαν στις 24 Νοεμβρίου στην περιοχή Σολέας-Μαρθάσας με 3.000 στρατιώτες, αλλά δεν είχαν θετικό αποτέλεσμα.

Η ΕΟΚΑ συνέχισε εντατικά τη δράση της μετά τη λήξη της εκεχειρίας στις 27 Αυγούστου 1956. Σημειώνει ο Διγενής γι' αυτό το θέμα:

«Τα κτυπήματά μας έβαιναν με αύξουσιν έντασιν, χωρίς το παράπαν να μειωθή η ισχύς μας, ανησύχησαν δε σοβαρώς τους Άγγλους, οι οποίοι ασφαλώς θα αντελήφθησαν, ότι οι ισχυρισμοί του Χάρντιγκ και της Βρετανικής Κυβερνήσεως, ως και μερίδος του συντηρητικού τύπου, ότι η πρότασίς μας περί εκεχειρίας υπηγορεύθη από αδυναμίαν να συνεχίσωμεν την δράσιν, ήσαν αβάσιμοι. Οι ίδιοι οι Άγγλοι ωνόμασαν τον Νοέμβριον του 1956 «Μαύρον Νοέμβριον» διά τα στρατεύματά των».^{161α}

Οι απώλειες των Άγγλων μέσα στον Νοέμβριο ήταν 49 νεκροί και 71 τραυματίες.

Οι Άγγλοι στρατιώτες δεν αισθάνονταν ασφαλείς από τη δράση της ΕΟΚΑ. Υπήρξαν μάλιστα και περιπτώσεις στασιασμού. Στις 10 Οκτωβρίου 1956, στασίασαν άνδρες στο αεροδρόμιο Λευκωσίας και στις 4 Δεκεμβρίου 1956 το Β.Β.С. μετέδωσε ότι στις Πλάτρες στασίασαν έφεδροι οπλίτες, οι οποίοι παραπέμφθηκαν σε στρατοδικείο.

Νέα έκτακτα μέτρα του Χάρντιγκ.

Πώς τα αντιμετωπίζει ο Διγενής

Την 24η Νοεμβρίου 1956, θεσπίστηκαν νέα έκτακτα μέτρα από τον Χάρντιγκ, με τα οποία η ποινή του θανάτου επιβαλλόταν ως η μόνη ποινή για μεγαλύτερο αριθμό αδικημάτων. Επίσης με τα μέτρα αυτά φιμωνόταν ουσιαστικά ο Τύπος της Κύπρου.

^{161α}. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα-Διγενή «Απομνημονεύματα...», σσ. 136-137.

Τα πιο πάνω μέτρα του Χάρντιγκ αντιμετωπίστηκαν από τον Διγενή και τα μέλη της ΕΟΚΑ με πλήρη περιφρόνηση. Το πιο κάτω φυλλάδιο του Διγενή, που κυκλοφόρησε στις 18 Δεκεμβρίου 1956, είναι ενδεικτικό:

«ΜΑΤΑΙΟΠΟΝΕΙ Ο ΣΑΤΡΑΠΙΣΚΟΣ

Αφού ο στρατός του, η αστυνομία του, οι επιστρατευθέντες αλήται της επικουρικής αστυνομίας, η ειδική χωροφυλακή, η Ιντέλλιτζενς Σέρβις, οι φόνοι, οι βανδαλισμοί, αι κακοποιήσεις, το χρήμα δεν κατώρθωσαν να κάμψουν την αντίστασιν των πατριωτών της ελευθερίας, ο σατραπίσκος της Κύπρου κάμνει χρήσιν του ανηθίκου μέσου, το οποίον του δίδει το δίκαιον του κατακτητού.

Βγάζει συνεχώς νόμους περισσότερον καταπιεστικούς. Θάνατος, φωνάζει, σ' όλους όσοι έχουν στην κατοχήν των πολεμικών υλικόν. Αύριον θα ακούσουμε ασφαλώς: Θάνατος σ' όλους τους Έλληνας. Είναι ανόητος ο σατραπίσκος, εάν νομίζει ότι με τέτοια κουρελόχαρτα θα μας αναγκάση να τον λυπηθούμε και να σταματήσουμε την δράσιν μας.

Όταν σηκώσαμε την σημαίαν του κινήματός μας, εγνωρίζαμε ότι είχαμε να αντιπαλαίσουμε με μια αυτοκρατορία και με τον ανήθικον νόμον του δυνάστου. Εγνωρίζαμεν ότι μερικοί θα σταλούν και στην αγχόνην. Επιστεύαμεν όμως ότι το δίκαιον ήτο με το μέρος μας και θα νικήσουμε· και ΕΝΙΚΗΣΑΜΕ. Ματαιοπονεί, συνεπώς, εάν νομίζει ότι με την φοβέρα της αγχόνης θα σταματήσουμε. Τουναντίον ο πόλεμός μας θα γίνη αγριώτερος. Η έντασις της δράσεώς μας οφείλεται εις το ότι δεν υπάρχει κατανόησις εκ μέρους του αντιπάλου μας. Άλλως τε τον ειδοποιήσαμεν. Εξέλαβεν, όμως, την ειδοποίησίν μας ως απλήν απειλήν.

Η ΕΟΚΑ δεν απειλεί, αλλά πραγματοποιεί εκείνο το οποίον υπόσχεται. Και τώρα λέγομεν ότι ο αγών θα γίνη ακόμη αγριώτερος και με περισσότερα μέσα, εφ' όσον ο αντίπαλος δεν προσγειούται και δεν αναγνωρίζει το δίκαιον αίτημά μας.

Ο σατραπίσκος, όμως, είναι και κυνικώς αναιδής, όταν μας καταγγέλλει διά φόνους αθών πολιτών, αυτός ο οποίος έχει στο ενεργητικόν του φόνους εν ψυχρώ γυναικοπαίδων, κρατουμένων και τόσους βανδαλισμούς.

Μήπως ήτο αθώς ο φονευθείς πολύς Ουΐλλιαμσον, ο οποίος ήτο σημαίνον στέλεχος της Ιντέλλιτζενς Σέρβις, παρακολουθών παντού τον

στρατόν εις τας εξερευνήσεις του εις Τρόοδος και τον οποίον γνωρίζουν όλοι οι Έλληνες της περιοχής εκείνης; Ο οποίος πνείχεται υπό τα όρματά του οι στρατιώται να τοποθετούν τους σκύλους επί της Αγίας Τραπέζης και να γλείφουν την εικόνα της Παναγίας του Κύκκου!!! Ούτε ψεύδος ούτε υπερβολή είναι αυτό που λέμε.

Μήπως ήτο αθώος ο πολύς Μπέβαν ιατρός, εν τω προσώπω του οποίου και υπό την λευκίν μπλούζα, του ιατρού εκρύβετο ένα κάθαρμα της Ιντέλλιτζενς Σέρβις, της οποίας ήτο σημαίνον στέλεχος της περιοχής Αριάντου, αντικαταστήσας τον τραυματισθέντα πέρυσι Χόλινταιν;

Μήπως ήσαν αθώοι οι δύο φονευθέντες ειδικοί χωροφύλακες της εταιρείας «ΑΣΤΡΑ»;

Μήπως αθώος ήτο ο εν Λεμεσώ φονευθείς Άγγλος και αυτός στέλεχος της Ιντέλλιτζενς Σέρβις;

Δηλούμεν ότι πας οπλισθείς υπό του δυνάστου ή εις την υπηρεσίαν τούτου και εναντίον του κινήματός μας, θα θεωρείται αντίπαλος μας και θα εκτελείται. Εις τας κατηγορίας αυτάς περιλαμβάνονται: Ο στρατός, η αστυνομία, η ειδική χωροφυλακή, οι πράκτορες της Ιντέλλιτζενς Σέρβις και οι προδότες, εις ΟΙΑΝΔΗΠΟΤΕ ΦΥΛΗΝ Ή ΘΡΗΣΚΕΙΑΝ και αν ανήκουν.

Ουδείς πολίτης μη ανήκων εις τας ανωτέρω κατηγορίας έχει να πάθῃ τι, έστω και αν δεν υποβοηθή τον αγώνα μας.

Σερ Τζων Χάρντιγκ: Οι Κύπριοι πατριώτες της ελευθερίας γράφουν τους νόμους σας στα παλιά παπούτσια των, διότι μόνον αυτήν την αξίαν έχουν, βαδίζουν δε στις αγχόνες που εστήσατε με το μέτωπο ψηλά, με το χαμόγελο στα χείλη και για τελευταία λόγια φωνάζουν «ΖΗΤΩ Η ΛΕΥΤΕΡΙΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ». Διότι είναι Έλληνες: Εσείς είσθε ανίκανος να εκτιμήσετε τέτοιες αξίες και ηρωϊκές μορφές.

Ε.Ο.Κ.Α Ο Αρχηγός ΔΙΓΕΝΗΣ». ^{161β}

Φρικτά βασανιστήρια αγωνιστών. Θάνατος βασανισθέντων.

Καταγγελίες σε διεθνή σώματα. Οι κυριότεροι βασανιστές

Οι Άγγλοι, για ν' αποσπάσουν πληροφορίες για την ΕΟΚΑ, υπέβαλλαν τους συλλαμβανόμενους αγωνιστές σε φρικτά, απάνθρωπα και πολυή-

^{161β}. Σπύρου Παπαγεωργίου «Αρχείον των παρανόμων εγγράφων...», σσ. 75-77.

μερα βασανιστήρια, που σε μερικές περιπτώσεις επέφεραν το θάνατό τους. Οι πιο πολλοί βασανισθέντες επέζησαν, αλλά 13 απεβίωσαν.

Μέσα στον Νοέμβριο του 1956, πέθαναν από τα βασανιστήρια των δυνάμεων ασφαλείας δυο αγωνιστές, ο Γεώργιος Νικολάου από τον Κάτω Πύργο (12 Νοεμβρίου) και ο Ανδρέας Παναγιώτου από τον Πολύστυπο (19 Νοεμβρίου).

Το 1957 πέθαναν άλλοι δυο βασανισθέντες, ο Νίκος Γεωργίου από το Παλαιχώρι και ο Θεοδόσης Χατζηθεοδοσίου από τους Στύλλους Αρμωχώστου.

Το 1958 πέθαναν οι πιο κάτω εννέα βασανισθέντες:

Βασίλης Αλεξάνδρου από το Λιμνάτι, Νικόλαος Γιαγκου από την Πάνω Ζώδια, Λουκάς Λουκά από την Αγία Νάπα, Πρόδρομος Ξενοφώντος από το Αγριδάκι, Πλάτων Στυλιανού από το Βουνί, Στέλιος Τριταίος από τον Πύργο Τηλλυρίας, Σπύρος Χατζηγιακουμής από την Κυθρέα, Γεώργιος Χριστοφόρου από την Έρπα, Παναγιώτης Χρυσοστόμου από τους Στύλλους.

Τα καταπιεστικά μέτρα και τα βασανιστήρια δεν έφεραν τα προσδοκώμενα από τους Άγγλους κυριάρχους αποτελέσματα. Απεναντίας χαλύβδωναν τη θέληση του λαού για συνέχιση του Αγώνα. Πολύ ορθά παρατηρεί ο Διγενής ότι «τα αγνά εθνικά επαναστατικά κινήματα εκδηλούμενα με την θέλησιν ενός λαού να ζήση ελεύθερος ή ν' αποθάνη δεν καταστέλλονται ούτε με αγχόνες ούτε με λόγχες ούτε με βασανιστήρια, αλλά μόνον με την απόδοσιν ελευθερίας. Ο αγώνας εις την Κύπρον απέδειξεν αυτήν την μεγάλην αλήθειαν, ανέτρεψε στρατιωτικές θεωρίας περί ισχύος στηριζόμενης εις την μεγάλην υπεροχήν του αριθμού, και υπεγράμμισε την απόλυτον υπεροχήν των ηθικών δυνάμεων». ^{161γ}

Αξίζει εδώ να αναφερθεί ότι δυο Άγγλοι αξιωματικοί, που βρέθηκαν ένοχοι στο δικαστήριο για βασανισμό αγωνιστών, ο Τζέραλντ Ο' Ντρίσκολ και ο Ρόμπεν Λίντζη, αποτάκθηκαν από το στρατό. Τα βασανιστήρια συνεχίστηκαν από Άγγλους ειδικούς, που μεταχειρίζονταν επιστημονικά μέσα και παρέμεναν ασύδοτοι. Μια εικόνα των βασανιστηρίων των αγωνιστών περιέχεται στο βιβλίο «Violation of rights in Cyprus», που εξέδωσε η Εθναρχία Κύπρου στη Νέα Υόρκη.

^{161γ}. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα-Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 148.

Για τα βασανιστήρια ο Διγενής γράφει:

«Η Κύπρος εγέμισε με ανακριτήρια, εις τα οποία Άγγλοι ανακριταί συνεπικουρούμενοι υπό Τούρκων προέβαιναν εις κάθε είδους κακοποιήσιν των συλλαμβανομένων ανδρών και γυναικών με σκοπόν την απόσπασιν πληροφοριών ή την εκδίκησιν. Τα βασανιστήρια ετελειοποιούντο διαρκώς, ως αποδεικνύεται εκ των καταθέσεων κακοποιηθέντων, βραδύτερον δε ωργανώθησαν επί επιστημονικής βάσεως και διεξήγοντο υπό πεπειραμένων Άγγλων ανακριτών, παρουσία και Άγγλων ιατρών, οι οποίοι παρηκολούθουν ουχί διά να προσφέρουν ιατρικάς βοηθείας, αλλ' ίνα διαπιστώνουν την αντοχήν του βασανιζομένου. Συνεπώς ταύτα δεν ήσαν έργον μερικών θερμοαίμων Άγγλων ανακριτών, αλλά πρέπει να είχαν την έγκρισιν της Αγγλικής Κυβερνήσεως, η οποία εφωδίασε τα Κρατητήρια με το κατάλληλον "βασανιστικόν" υλικόν».^{161δ}

Μερικές από τις μεθόδους που χρησιμοποιούσαν οι βασανιστές στους συλλαμβανόμενους αγωνιστές ήταν οι ηθικές πιέσεις, οι εκβιασμοί, το ξεγύμνωμα, ο ξυλοδαρμός, οι γροθιές και οι κλοτσιές σε διάφορα μέρη του σώματος, το μαστίγωμα, κτυπήματα στο στομάχι, κτυπήματα ή τραβήγματα των γεννητικών οργάνων, ο τεχνητός πνιγμός, ο τεχνητός απαγχονισμός, οι ισχυροί προβολείς που δημιουργούσαν μεγάλη θερμότητα και επηρέαζαν την όραση, η διοχέτευση ηλεκτρικού ρεύματος. Όλα αυτά δημιουργούσαν αφόρητους πόνους, λιποθυμία, κατάπτωση, σωματική βλάβη ή ακόμη και θάνατο.

Οι αγωνιστές συνήθως δεν λύγιζαν στα βασανιστήρια και δεν έδιναν πληροφορίες στους ανακριτές τους. Γράφει για το ψυχικό σθένος και το ηθικό μεγαλείο των βασανισθέντων αγωνιστών ο Γιάννης Σπανός:

«Τέτοια κι άλλα πολλά εφάρμοσαν οι Εγγλέζοι βασανιστές, για να σπάσουν τα νεύρα, να εκμηδενίσουν την ηθική αντίσταση, να κουρελιάσουν τον άνθρωπο. Μα ο άνθρωπος, ο αγωνιστής της ΕΟΚΑ, ο πιστός στην Ελληνίδα πατρίδα άντεξε. Δεν λύγισε. Ίσως ν' αυλάκωσε μόνιμα η αγωνία το πρόσωπο. Ίσως τα ψυχικά τραύματα να μην επουλώθηκαν. Μα οι αγωνιστές του Διγενή, εκείνοι που εμφορούνταν από τη δύναμη της πίστης, που είχαν συναίσθηση του χρέους, που είχαν συνείδηση της αποστολής τους, δεν συμβιβάστηκαν με το φόβο, δεν συμβιβάστηκαν με τη σκληρότητα των συνθηκών. Στάθηκαν όρθιοι, έμειναν

^{161δ}. Γεωργίου Γρίβα-Διγενή «Χρονικόν...», σ 92.

ασυμβίβαστοι, περήφανοι και θριαμβευτές, πρότυπα ζωής στην ιστορία, για να διδάσκουν τους επερχόμενους πώς περιφρουρείται η αξιοπρέπεια του ανθρώπου, πώς οι λαοί πρέπει να διεκδικούν τη λευτεριά τους».¹⁶²

Για την προβολή των βασανιστηρίων και των άλλων ωμοτήτων των Άγγλων κατά τη διάρκεια του απελευθερωτικού Αγώνα καταρτίστηκε στην Κύπρο Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, η οποία συγκέντρω-νε συνεχώς στοιχεία και τα πρόβαλλε διεθνώς. Αλλά και οι νομικοί στην Ελλάδα, καθώς και Δικηγορικοί Σύλλογοι διαφόρων πόλεων της συνέτασσαν έντονες διαμαρτυρίες ή έκαναν καταγγελίες σε διεθνή σώματα ή συνέδρια εναντίον των εκτρόπων και αυθαιρεσιών των Άγγλων στην Κύπρο.

Η Ελληνική Κυβέρνηση για τις κακοποιήσεις των Κυπρίων κρατουμένων και τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων εις βάρος του πληθυσμού της Κύπρου ετοίμασε Μαύρη Βίβλο, που κατατέθηκε στο Συμβούλιο της Ευρώπης, το οποίο στις αρχές Ιανουαρίου του 1958 απέστειλε υπεπιτροπή στο νησί για επιτόπια εξέταση των καταγγελλθέντων.

Οι κυριότεροι βασανιστές των αγωνιστών ήταν:

- 1) Ο αστυνός **Γκρην** της Σκότλαντ Γιαρντ, υπεύθυνος του ανιχνευτικού σώματος Λευκωσίας.
- 2) Ο υπαστυνός **Μάκ Κεβού**, βοηθός υπεύθυνος του Σπέσιαλ Μπραντς Λευκωσίας και αργότερα υπεύθυνος του Σπέσιαλ Μπραντς Λεύκας.
- 3) Ο συνταγματάρχης **Μακκάουαν**, διευθυντής του φοβερού αστυνομικού σταθμού Ομορφίτας.
- 4) Ο επιθεωρητής της αστυνομίας **Μάθιου**, ένας από τους εκγυμναστές της μηχανοκίνητης τουρκικής εφεδρικής αστυνομίας.
- 5) Ο **Μέρλιν**. Γεννήθηκε στην Κέρκυρα από μητέρα Ελληνίδα και μιλούσε άπταιστα Ελληνικά. Ήρθε στην Κύπρο με ειδικό συμβόλαιο. Ήταν ο πιο στενός συνεργάτης του Μακκάουαν. Φημιζόταν για τις γε-ρές γροθιές του στα κρατητήρια Ομορφίτας.

¹⁶². Γιάννη Χρ. Σπανού «ΕΟΚΑ - Έτσι πολεμούν οι Έλληνες», τόμος Β', σ. 62

6) Ο αστυνόμος **Μπερτζ**, υπεύθυνος του Σπέσιαλ Μπραντς Λευκωσίας. Ήταν επικεφαλής των βασανιστών Λητς, Γουϊλλαρτ, Σουλεϊμάν Μεχμέτ Γιλτιρίμ, Μεχμέτ Καραφαλόντ, Ταξίν Αλή Ριζά, Ταλάτ, Ερκιούν και τριών Ελλήνων προδοτών.

7) Ο αξιωματικός **Σέπβορν**, υπεύθυνος του Σπέσιαλ Μπραντς Πλατρών. Ήταν ο πιο τρομερός βασανιστής των αγωνιστών, μερικοί από τους οποίους πέθαναν λόγω βασανιστηρίων.

8) Ο βοηθός αστυνόμος **Τσάσλερ**, που τοποθετήθηκε στο κακόφημο σώμα των Τούρκων επικουρικών.

9) Ο αστυνόμος **Μπάρλοου**, υπεύθυνος του Σπέσιαλ Μπραντς, διάδοχος του Μπερτζ.

10) Ο λοχαγός **Μπήνν**, της Ιντέλλιτζενς Σέρβις. Υπηρέτησε στο Σπέσιαλ Μπραντς Λευκωσίας.

11) Ο **Πρέτικαστ**, γενικός υπεύθυνος του Σπέσιαλ Μπραντς και της μυστικής αστυνομίας στην Κύπρο.

12) Ο **Μεχμέτ Ασήμ Ερόλ**, σταθμάρχης στο τουρκικό χωριό Λουρουτζίνα, επιθεωρητής της αστυνομίας το 1958, στέλεχος της τουρκοκυπριακής τρομοκρατικής Οργάνωσης T.M.T. Υπήρξε πρωταγωνιστής στη σφαγή 8 Ελλήνων Κοντεμενιωτών το 1958 με τη συνεργασία του Άγγλου Τσάσλερ.

13) Ο **Σουλεϊμάν Μεχμέτ Γιλτιρίμ**, στενός συνεργάτης του Μπερτζ, στο Σπέσιαλ Μπραντς Λευκωσίας, στο οποίο ήταν ο πιο τρομερός βασανιστής.

Στενοί συνεργάτες των βασανιστών ήταν και οι Έλληνες **Γεώργιος Ησαΐας**, βοηθός και μυστικός σύμβουλος του εκάστοτε υπευθύνου του Σπέσιαλ Μπραντς, ο **Αγάπιος Παπακωνσταντίνου**, ανθυπαστυνόμος, στενός συνεργάτης του Μπερτζ και του υπευθύνου του ανιχνευτικού σώματος Σμολ και ο **Απόστολος Παπακωνσταντίνου** βοηθός επιθεωρητής και υπεύθυνος των ανιχνευτικών σωμάτων στην επαρχία της Λάρνακας.¹⁶³

Πιο κάτω αναφέρομε μια περίπτωση αγωνιστή, του **Φώτη Πίττα**, που για πολλές μέρες βασανίστηκε σκληρά και απάνθρωπα.

Ο **Φώτης Πίττας** (1935-1958) μυήθηκε και εντάχθηκε στην ΕΟΚΑ, όταν ήταν φοιτητής στο Διδασκαλικό Κολέγιο Μόρφου. Υπηρέτησε ως δά-

163. Γεωργίου Γρίβα-Διγενή «Χρονικόν...», σσ. 101-105, Γιάννη Χρ. Σπανού «ΕΟΚΑ - Έτσι πολεμούν οι Έλληνες», τόμος Β', σσ. 58-60.

σκαλος στο δημοτικό σχολείο της Άχνας, όπου ανέπτυξε πλούσια δράση στο μαχητικό, οργανωτικό και διαφωτιστικό τομέα της Οργάνωσης. Καταζητήθηκε από τους Άγγλους στις 18 Οκτωβρίου 1956 και συνελήφθη στις 10 Ιανουαρίου 1957. Οδηγήθηκε στον αστυνομικό σταθμό της Αρμοχώστου, όπου κρατήθηκε για 22 μέρες. Εκεί υποβλήθηκε σε ανήκουστα βασανιστήρια. Έπειτα μεταφέρθηκε στα κρατητήρια της Κοκκινότριμιθιάς και αργότερα της Πύλας, απ' όπου δραπέτευσε στις 12 Μαρτίου 1958 με τρεις συναγωνιστές του. Έδρασε αποτελεσματικά στην περιοχή της Λύσης Αρμοχώστου μέχρι τις 2 Σεπτεμβρίου 1958, οπότε έπεσε μαχόμενος ηρωικά εναντίον των Άγγλων στον αχυρώνα του Λιοπετρίου μαζί με τρεις άλλους ήρωες της ΕΟΚΑ.

Κατά τη διάρκεια της κράτησής του στον αστυνομικό σταθμό της Αρμοχώστου, κατέγραψε ημερολογιακά τα απάνθρωπα βασανιστήριά του, καθώς και τα ψυχικά του βιώματα. Η καταγραφή έγινε στον κενό χώρο των σελίδων του βιβλίου «Από την Πηγήν της Αλήθειας», που μελετούσε για πνευματική τροφοδοσία.

Ακολουθούν αποσπάσματα από όσα έγραψε ο ηρωικός αυτός αγωνιστής της ΕΟΚΑ:

«Πέμπτη 10-1-57

Με συνέλαβεν η Αστυνομία... η ώρα 4 π.μ. ξυλοκόπημα από τις 5 π.μ.-11 π.μ. στον σταθμόν Αρμοχώστου. Το απόγευμα 3-5 και 9-11 μ.μ. ξυλοκόπημα. Ντίαρ, Λίγκουϊτ, Ρόμαν (Μάριος), Οσμάν και άλλοι (σημ. οι βασανισταί Άγγλοι και Τούρκοι). Ημέρα φρίκης, αγωνίας, πόνου. Σπάσιμο πλευρών. Παράλυσις δυνάμεων. Ουραιμία. Κρύο.

Παρασκευή 11-1-57

Δεν μπόρεσα να σκεπασθώ με τις πατανίες (= κουβέρτες) από απώλειαν δυνάμεων. Φρικτοί πόνοι. Ξυλοκόπημα από 8-10 π.μ. και 3-5 μ.μ. Δεν έφαγα τίποτε από την Τετάρτη. Μόνο νερό. Με δυσκολία περπατώ. Με πολλές προσπάθειες σηκώνομαι. Μέρα και νύκτα γογγύζω από τους πόνους. Κάθε κίνηση και γογγυσμός. Ξαπλωμένος με μαξιλάρι ψωμιά. Τραβώ με το χέρι τα μαλλιά μου, για να σηκώσω την κεφαλή μου.

Κυριακή 13-1-57

Ακούω την καμπάνα του Αγίου Γεωργίου Εξορινού να κτυπά. Η καρδιά μου κτυπά, αναγαλλιάζει. Παρακαλώ τον Παντοδύναμο να με βοηθήσει, να μου δώσει κουράγιο, για να μπορέσω να αντεπεξέλθω στο

μαρτύριο. Παρακαλώ να με ενδυναμώσει. Να με αξιώσει να ιδώ την Κύπρο μας ελεύθερη. Ημέρα αγωνίας. Το απόγευμα μπαίνουν στο κελλί, με φοβερίζουν.

Τρίτη 15-1-57

Μια νύχτα, που θα την θυμάμαι σ' όλη μου τη ζωή... Στις 11 π.μ. με πήραν στο γραφείο, όπου βρήκα ό,τι μου είπαν. Δυο ηλεκτρικούς προβολείς, πολύ ισχυράς εντάσεως. Με υποχρέωσαν να κάθομαι μέχρι τη ροδοδάκτυλη αυγή μπροστά σ' αυτούς. Σε απόσταση 12-15 ιντζών. Ζέστη. Με ψήσανε σιγά-σιγά. Τα χείλη μου σχημάτισαν κρούστα.

Τετάρτη 16-1-57

Ο ιδρώτας τρέχει αδιάκοπα. Αισθάνομαι ισχυρούς πονοκεφάλους. Μου περιγράφουν σκηνές φρίκης. Πως θα με κρεμάσουν κλπ. Απώλεια αισθήσεων. Με περιλούουν νερό. Συνέρχομαι. Με μεταφέρουν στο κελλί μου δυο Τούρκοι επικουρικοί, υποβαστάζοντές με από τις μασχάλες. Όλη μέρα την Τρίτη δεν με άφησαν να κοιμηθώ. Τρίτη και Τετάρτη ημέρες τρόμου, ανακρίσεων και αγωνίας.

Κυριακή 20-1-57

Με ξύπνησε το χαρμόσυνο σήμαντρο της εκκλησίας. Προσεύχομαι, αρχίζω να ψάλλω. Ό,τι ήξερα κι ό,τι μπορούσα να θυμηθώ από τη Θεία Λειτουργία. Το απόγευμα τραγουδούσα πατριωτικά τραγούδια.

Τρίτη 22-1-57

Καθώς με βγάζουν το πρωί και μεσημέρι... και το βράδυ, ακούω τις γοερές κραυγές ανακρινομένων προσώπων. Ασφαλώς τους κτυπούν με τον ίδιο κτηνώδη τρόπο που με κτύπησαν και μένα.

Κυριακή 27-1-57

Μετά από τα πρωινά τροπάρια και ψαλμούς που γνώριζα, άρχισα να σκέφτομαι και να σχεδιάζω κάτι στον τοίχο. Συλλαμβάνω την ιδέα. Η Ελευθερία με το σπαθί ξεγυμνωμένο και τη σημαία ψηλά.^{163α}

Αξίζει εδώ να λεχθεί ότι το σχέδιο που συνέλαβε ο Φώτης Πίττας πραγματοποιήθηκε. Ο αγωνιστής δεν είχε τα απαιτούμενα μέσα, αλλά ζωγράφισε την Ελευθερία στον τοίχο του κελλιού του με το αίμα, που έφτυνε μετά από τα φρικτά βασανιστήριά του.

^{163α}. Νικολάου Π. Βασιλειάδη, έ.α., σσ. 191-194.

Θάνατος του Μιχαήλ Γεωργάλλα

Ο Μιχαήλ Γεωργάλλας (1936-1956), μέλος της ΕΟΚΑ από το 1954, πρωτοστατούσε στις μαθητικές διαδηλώσεις του Παγκυπρίου Γυμνασίου. Έπειτα έγινε μέλος του εκτελεστικού της Λευκωσίας και ανέπτυξε πλούσια δράση, λόγω της οποίας συνελήφθη και καταδικάστηκε σε φυλάκιση οκτώ μηνών. Έπειτα κλείστηκε στα κρατητήρια της Κοκκινοτριμιθιάς, απ' όπου στις 13 Σεπτεμβρίου δραπετεύσε μαζί με άλλους έξι αγωνιστές, αφού απέκοψε τα συρματοπλέγματα των κρατητηρίων. Ο Γεωργάλλας ενώθηκε με την ομάδα του Γρηγόρη Αυξεντίου και ξεχώρισε για το θάρρος, τη μαχητικότητα, την πρωτοβουλία, την ψυχική δύναμη και το χριστιανικό του ήθος. Ο Αυξεντίου του ανέθεσε να οργανώσει αντικατασκοπία σε μεγάλη περιοχή. Παράλληλα βοηθούσε τον Στυλιανό Λένα στην κατασκευή βομβών.

Στις 30 Δεκεμβρίου 1956, ο Αυξεντίου με την ομάδα του βρισκόταν στο χωριό Ζωοπηγή της επαρχίας Λεμεσού. Ανάμεσα στα μέλη της ομάδας του ήταν και ο Μιχαήλ Γεωργάλλας. Τη νύκτα της 30ής προς την 31η Δεκεμβρίου, έγινε έφοδος τριών Ελληνοκυπρίων προδοτών και δυο Τουρκοκυπρίων επικουρικών αστυνομικών στο σπίτι του Μηνά Κωνσταντίνου, μέλους της ΕΟΚΑ, τον οποίο οι πράκτορες των Άγγλων πίεζαν και απειλούσαν να τους αποκαλύψει μυστικά της Οργάνωσης. Εκείνος αναγκάστηκε να ζητήσει βοήθεια. Προσέτρεξαν για υπεράσπισή του ο Γρηγόρης Αυξεντίου και ο Μιχαήλ Γεωργάλλας. Ακολούθησε ανταλλαγή πυροβολισμών, από τους οποίους πληγώθηκε ελαφρά ο Γρηγόρης Αυξεντίου και έπεσε νεκρός ο Μιχαήλ Γεωργάλλας. Πριν ξεψυχήσει, φώναξε στον Αυξεντίου: «Μάστρε μου, μάστρε μου, πεθαίνω, Ζήτω η Ελλ...». Δεν πρόλαβε να ολοκληρώσει τη λέξη «Ελλάς». Ο Αυξεντίου και τα μέλη της ομάδας του κατέφυγαν την ίδια νύκτα στην περιοχή του όρους Παπούτσα.

Ο Αυξεντίου έγραψε στον Αρχηγό της ΕΟΚΑ: «Ο απρόοπτος φόνος του εξαίρετου αγωνιστού Γεωργάλλα με εστενοχώρησε πολύ».

Ο Διγενής τον χαρακτήρισε «γενναίο παλληκάρι, αγνόν και ενθουσιώδη αγωνιστήν».¹⁶⁴

¹⁶⁴. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα-Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 152.

Το νέο έτος 1957 βρήκε την ΕΟΚΑ σε πλήρη ακμή για συνέχιση του Αγώνα της ελευθερίας της Κύπρου

Το 1956 ήταν έτος με πολλές ηρωικές πράξεις της ΕΟΚΑ. Το 1957 οι αγωνιστές της ελευθερίας της Κύπρου συνέχισαν τον Αγώνα με πείσμα και επιμονή για την αποτίναξη του αγγλικού ζυγού.

Το πιο κάτω φυλλάδιο της ΠΕΚΑ, που κυκλοφόρησε με την ανατολή του νέου έτους, δείχνει το πνεύμα που κυριαρχούσε στις ψυχές των αγωνιστών:

«ΤΙ ΕΙΔΕΝ Ο ΠΑΛΙΟΣ ΧΡΟΝΟΣ ΚΑΙ ΤΙ ΘΑ ΙΔΗ Ο ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΟΣ

Ο παλιός χρόνος πέρασε. Ο απολογισμός του μας κάνει να αισθανώμεθα περηφάνεια. Όλοι μας. Από τον αγρότη ως τον υπάλληλον, από τον επιχειρηματία, από τους υπομονετικούς και σταθερούς εργάτες των μετόπισθεν ως τους ηρωικούς μαχητάς της πρώτης γραμμής.

Δεν περιαιτολογούμεν. Εξακριβώνομεν απλώς τα γεγονότα. Διαπιστώνομεν την καθαράν πραγματικότητα.

Ο Κυπριακός λαός ύψωσε το παράστημά του εναντίον της στυγνής βίας και της απανθρώπου τυραννίας, και με την ηρωική στάση του ετίμψεν την ιερήν παράδοσιν της φυλής μας. Το 1957 τον ευρίσκει με το εθνικό φρόνημα όρθιον, με την αγωνιστικήν διάθεσιν ακραιότεραν παρά ποτέ. Το όνομά του προφέρεται με σεβασμόν και θαυμασμόν από τα χείλη ολοκλήρου του ελεύθερου κόσμου. Διότι γνωρίζει ο ελεύθερος κόσμος, γνωρίζει η ανθρωπότης το ποιόν και τα μέσα των εχθρών μας, γνωρίζει την ιστορίαν του λαού μας. Και γνωρίζει ακόμη ότι στην Κύπρο δεν υπάρχουν τρομοκράται και εγκληματίαι, αλλά τίμιοι, ανιδιοτελείς και ιδεολόγοι αγωνισταί, που προσφέρουν την ζωήν των διά το πολυτιμότερον αγαθόν, την Ελευθερίαν.

Ο παλιός χρόνος πέρασε. Αλλά στο πέρασμά του είδε πολλά. Είδε τους Άγγλους να στραγγαλίζουν, να ποδοπατούν την ελευθερίαν των λαών και των ατόμων. Τους είδε να εξορίζουν τον υπερασπιστήν του δικαίου και της ηθικής, το ίνδαλμα του Κυπριακού λαού, τον λατρευτόν μας Εθνάρχη. Τους είδε να οδηγούν τα παλληκάρια μας στην αγχόνην, να πυροβολούν αθώους πολίτας, να βασανίζουν, να φυλακίζουν. Είδε την πλέον παράφρονα αδιαλλαξίαν εις την πολιτικήν των Τόρπηδων. Τους είδε να χρησιμοποιούν τα αποβράσματα της Τουρκικής μειονότητας διά παντός είδους βανδαλισμούς. Είδε με έναν λόγον την εσκεμμένην προσπάθειαν προς αφανισμόν του Κυπριακού λαού. Εκτε-

λέσεις, κέρφιου, συλλογικά πρόστιμα, μεσαιωνικά βασανιστήρια, φυλακίσεις, κάθε είδους βαρβαρότητες. Αυτά προσέφερεν ο Ήντεν, ο Μπόουντ και ο Χάρντιγκ εις τας σελίδας της Αγγλικής ιστορίας κατά το 1956. Κι εμείς τι προσφέραμεν εις την ιστορίαν μας; Τον τιμημένον αγώνα μας. Αντιμετωπίσαμε τα πάντα με καρτερία. Υπομείναμε τα πάντα με αποφασιστικότητα. Διότι γνωρίζομεν καλά ότι η ελευθερία δεν κερδίζεται χωρίς θυσίες.

Πάει, ο παλιός ο χρόνος πέρασε. Αλλά στο πέρασμά του είδε και την αγωνιστικότητα του Κυπριακού λαού να αυξάνη. Είδε την αγάπην του προς την ελευθερίαν να θεριεύη. Είδε τας αγωνιστικές τάξεις των πατριωτών να φουντώνουν. Είδε την διάψευσιν της γελοίας δηλώσεως του Χάρντιγκ, ο οποίος την 1ην Ιανουαρίου 1956 εδήλωσεν επισήμως από τον Κυπριακόν ραδιοσταθμόν ότι η ζωή της ΕΟΚΑ είναι ολίγων μόνον ημερών. Φέτος εγκατέλειψε τα πολιτικά ζητήματα του τόπου και ενεθυμήθη τους γεωργούς. Πού είναι η περυσινή του αισιοδοξία; Πέρασαν αι ολίγαι ημέραι, πέρασαν εβδομάδες, πέρασαν μήνες, πέρασεν ο παλιός ο χρόνος και η ΕΟΚΑ αντί να πληγή θανασίμως από τον στρατάρχην, αντιθέτως εγιγάντωσε κι ετράνεψε κι εξηπτέλισε τον αιμοβόρον σατραπίσκον.

Αυτά είδε εις το πέρασμά του ο παλιός ο χρόνος.

Από μας εξαρτάται τι θα ιδή ο καινούργιος. Και υποσχόμεθα ότι θα τον κάνουμε να ιδή την πραγματικήν ελευθερίαν να αγκαλιάζη το νησί μας.

ΚΑΛΗΝ ΧΡΟΝΙΑ ΚΑΙ ΚΑΛΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

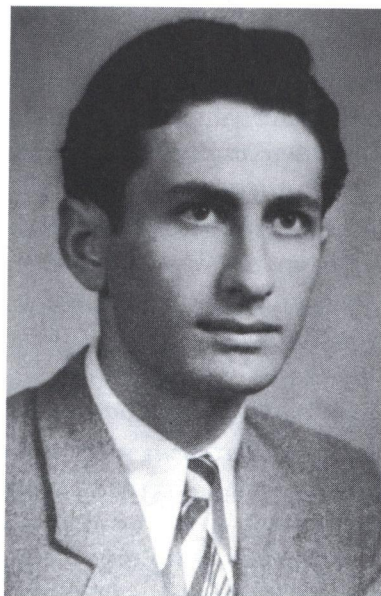
Π.Ε.Κ.Α.» 164α

Θάνατος του Μάρκου Δράκου

Ο Μάρκος Δράκος (1932-1957) ήταν απόφοιτος της Εμπορικής Σχολής Σαμουήλ Λευκωσίας. Υπήρξε μέλος της ΟΧΕΝ, της ΣΕΚ και της ΠΕΟΝ. Εργάστηκε για την καλλιέργεια των θρησκευτικών και εθνικών ιδεωδών. Εντάχθηκε στην ΕΟΚΑ κατά την περίοδο της προετοιμασίας του Αγώνα και ηγήθηκε ως ομαδάρχης στην επίθεση εναντίον των εγκαταστάσεων της Ραδιοφωνικής Υπηρεσίας Κύπρου την 1η Απριλίου 1955. Η δράση του στον Αγώνα της ΕΟΚΑ συνεχίστηκε αμείωτη,

164α. «Ανθολόγιο κειμένων για τον Αγώνα της ΕΟΚΑ 1955-1959», σσ. 67-68.

αλλά στις 30 Ιουνίου 1955 συνελήφθη από τους Άγγλους, κρατήθηκε στις κεντρικές φυλακές της Λευκωσίας και μεταφέρθηκε στις 15 Ιουλίου στο φρούριο της Κερύνειας ως πολιτικός κρατούμενος. Στις 23 Σεπτεμβρίου 1955, δραπέτευσε με 15 συναγωνιστές του. Κατέφυγε στα βουνά του Κύκκου, όπου σχημάτισε την πρώτη ανταρτική ομάδα. Οι Άγγλοι των επικήρυξαν, όπως και τους άλλους καταζητούμενους, με το ποσό των 5.000 λιρών. Ηγήθηκε πολλών επιχειρήσεων εναντίον του εχθρού, μεταξύ των οποίων είναι η ενέδρα της 15ης Δεκεμβρίου 1955 στο Μερσινάκι, όπου έπεσε μαχόμενος ο Χαράλαμπος Μούσκος. Ο Μάρκος Δράκος πληγώθηκε στη μάχη, αλλά κατόρθωσε να διαφύγει. Τη 15η προς τη 16η Ιανουαρίου 1957, με τέσσερα μέλη της ομάδας του αναγκάστηκε να εγκαταλείψει το κρησφύγετό του, που βρισκόταν σε περιοχή του Καλοπαναγιώτη, γιατί εκεί άρχισαν εκτεταμένες έρευνες, ύστερα από προδοσία, για να καταφύγει στον τομέα της Σολέας. Τη νύκτα της 18ης προς τη 19η Ιανουαρίου, προσπαθώντας να διασπάσει τον κλοιό των Άγγλων, έπεσε σε ενεδρεύοντες στρατιώτες. Ο συναγωνιστής του Τεύκρος Λοϊζου, που έζησε τις δραματικές στιγμές της νύκτας εκείνης, αναφέρει τα εξής:

Μάρκος Δράκος.

«Στην προσπάθειά μας αυτή πέσαμε τρεις κατά συνέχεια φορές πάνω σε Άγγλους στρατιώτες. Την πρώτη αντάλλαξε πυροβολισμούς. Τη δεύτερη όχι. Επικρατούσε σφοδρή κακοκαιρία. Στη λάμψη μιας αστραπής ο Μάρκος Δράκος και ένας Άγγλος στρατιώτης αλληλοεπιστημάνθηκαν και αλληλοπυροβολήθηκαν. Ήμουν δίπλα του. Τον είδα να πέφτει... Οι υπόλοιποι αλλάξαμε πορεία και καταφέραμε να διαφύγουμε».¹⁶⁵

Ο Διγενής έγραψε για τον Μάρκο Δράκο:

«Υπήρξεν αγνός, τίμιος, ανιδιοτελής και γενναίος μαχητής... Ο θά-

νατός του με απεστέργσε ενός αρίστου συμπολεμιστού, την δε Κύπρον ενός τέκνου της, το οποίον θα της ήτο λίαν χρήσιμον, όχι μόνον εις τον απελευθερωτικόν αγώνα, αλλά και εις την μετ' αυτόν δημιουργικήν εργασίαν διά την πρόοδον και ευημερίαν της. Η θλίψις μου διά τούτο ήτο μεγίστη».^{165α}

Ο Μάρκος Δράκος ήταν ο νέος που ξεχώριζε για τη θρησκευτική του πίστη και την αγάπη του για την ελευθερία της Κύπρου. Αυτό μαρτυρεί η ζωή και η δράση του. Στο κρησφύγετο της ομάδας του υπήρχαν βιβλία θρησκευτικού και εθνικού περιεχομένου. Ένα μόνιμο σύνθημα υπήρχε και υπενθύμιζε στους άνδρες του ότι πρέπει να έχουν θάρρος: «Εάν γαρ και πορευθώ εν μέσω σκιάς θανάτου, ου φοβηθήσομαι κακά, ότι συ μετ' εμού ει». (Ψαλμός 22,4)

Μαζί με τους συναγωνιστές του μελετούσε την Αγία Γραφή, τους ανέπτυσσε τα νοήματα του κομματιού που διάβαζαν και τους εμψύχωνε για τον Αγώνα της ΕΟΚΑ.

Ο συναγωνιστής του Πολύκαρπος Γεωρκάτζης ανέφερε τα εξής αξιοπρόσεκτα για τις προσευχές του Μάρκου Δράκου:

«Κάθε απόγευμα, γονατισμένος κάτω από ένα πεύκο, προσεύχεται με βαθιά πίστη. Ζητά την βοήθεια του Θεού για τους ανθρώπους, για την Ελλάδα, για την Κύπρο, για τον Αγώνα. Προσεύχεται για τους συναγωνιστές του, για τον εαυτό του, για τους δικούς του. Κι όταν τελιώνει κι έρχεται μέσα στη σπηλιά, είναι σαν εξαϋλωμένος, γεμάτος χαρά και ευτυχία για τη σιωπηλή συνομιλία, που είχε με τον Θεό... Η προσευχή του γινόταν θερμότερη και πιο επίμονη πριν απ' τη μάχη».¹⁶⁶

Τον Ιανουάριο του 1957, έγιναν επιχειρήσεις των Άγγλων για εξουδετέρωση των ανταρτικών ομάδων της Πιτσιλιάς. Σύλληψη των μελών δυο ανταρτικών ομάδων κατόπιν προδοσίας. Στις 17 Ιανουαρίου 1957, άρχισαν επιχειρήσεις των Άγγλων στην περιοχή της Πιτσιλιάς για σύλληψη ή εξόντωση ανταρτικών ομάδων της ΕΟΚΑ. Αργυρώνητοι προδότες διαδραμάτισαν τον κατάπτυστο ρόλο τους και συνελήφθησαν τα μέλη δυο ομάδων μέσα στα κρησφύγετά τους, χωρίς να έχουν τη δυνατότητα να αμυνθούν. Η μια ομάδα βρισκό-

165. «Οι ηρωομάρτυρες της ΕΟΚΑ», σ. 30.

165α. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα-Διγενή, «Απομνημονεύματα...», σ. 154.

166. Νικολάου Π. Βασιλειάδη, έ.α., σ. 92.

ταν σε περιοχή του χωριού Καννάβια και η άλλη σε κρησφύγετο σπιτιού στο Όμοδος.

Το πλήγμα ήταν μεγάλο για την ΕΟΚΑ. Ο Διγενής αντιμετώπισε την κατάσταση με ψυχραιμία. Με διαταγή του στους τομείς φρόντισε να εμψυχώσει τους αγωνιστές:

*«Αι απώλειαι είναι φυσική συνέπεια του αγώνος. Έκαστος αγών είναι εναλλαγή επιτυχιών και αποτυχιών, αλλά τελικώς νικά ο ψυχικώς σθεναρότερος, ο οποίος γνωρίζει να υπερπηδά τα εμπόδια και να επιβάλλη τη θέλησίν του επί του αντιπάλου».*¹⁶⁷

Σε δεύτερη διαταγή του έδωσε οδηγίες για συνεχή επαγρύπνηση και για δράση, ώστε να μην ενισχυθεί η εντύπωση του αντιπάλου ότι οι τελευταίες απώλειες επηρέασαν τον Αγώνα της ΕΟΚΑ.

Ο Γρηγόρης Αυξεντίου, που διοικούσε τις ομάδες Πιτσιλιάς-Τροόδους, κατόρθωσε με δυο άλλους αγωνιστές να ελευθερωθεί από τον κλοιό των διεξαγομένων επιχειρήσεων. Ενημέρωσε τον Αρχηγό της ΕΟΚΑ για τα διατρέξαντα και τόνισε:

*«Το μέγεθος των ατυχιών μας το αντιλαμβάνομαι. Δεν θα καρφθώμεν όμως· τουναντίον θα ριχθώμεν με περισσότερον πείσμα στον αγώνα, διά να καλύψωμεν τα κενά, που εδημιουργήθησαν. Η πίστις μας προς την νίκην είναι ακλόνητος».*¹⁶⁸

Θάνατος των αγωνιστών Δημητρίου Χριστοδούλου, Σωτήρη Τσαγκάρη και Στυλιανού Λένα

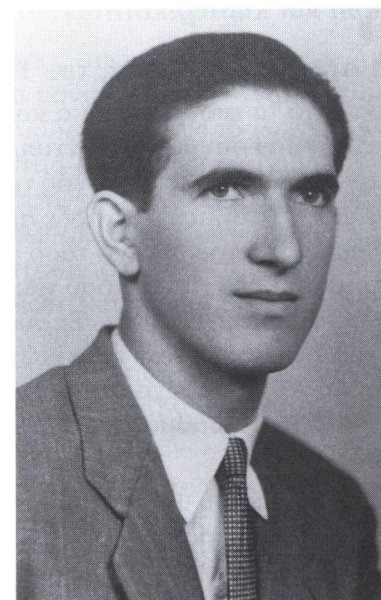
Στις 17 Φεβρουαρίου 1957, η ομάδα του Στυλιανού Λένα έπεσε σε ενέδρα των Άγγλων ανάμεσα στην Ποταμίτισσα και στο Πελένδρι. Ακολούθησε συμπλοκή, στην οποία εφονεύθησαν ο Δημήτριος Χριστοδούλου, γνωστός ως Δημητράκης, και ο Σωτήρης Τσαγκάρης. Ο Λένας, σοβαρά τραυματισμένος συνελήφθη. Ο Παναγιώτης Αριστείδου, χρησιμοποιώντας το όπλο του Λένα, κατόρθωσε να διαφύγει.

Ο **Στυλιανός Λένας** (1932-1957) ήταν ένας από τους πρώτους πέντε ομαδάρχες της Λευκωσίας. Έδρασε με την ομάδα του στις επιθέσεις

167. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα-Διγενή «Απομνημονεύματα...», σσ. 154-155.

168. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα-Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ.155.

της 1ης Απριλίου 1955. Η επίθεση έγινε στο στρατώνα Γούλσλεϋ Μπάρακς της Λευκωσίας. Τον Αύγουστο του 1955, ο Λένας πήγε στη Λύση και ανέλαβε την εκπαίδευση των εφεδρικών ομάδων δολιοφθορέων του τομέα της Αρμοχώστου. Έπειτα κατέφυγε στον Πενταδάκτυλο και συνενώθηκε με τον Γρηγόρη Αυξεντίου. Όταν ο Αυξεντίου ανέλαβε τη διοίκηση του τομέα της Πιτσιλιάς, ο Λένας τον ακολούθησε. Τον Αύγουστο του 1956, διορίστηκε υποτομεάρχης σ' έναν από τους τέσσερις υποτομείς της Πιτσιλιάς. Ως καταζητούμενος πήρε μέρος σε πολλές επιχειρήσεις εναντίον των Άγγλων. Διακρίθηκε στην κατασκευή χειροβομβίδων και εκρηκτικών συσκευών, ιδιαίτερα στην κατασκευή και τελειοποίηση των χειροβομβίδων ΜΚ2. Μετά τη σύλληψή του οι Άγγλοι τον μετέφεραν στο νοσοκομείο Ακρωτηρίου, όπου πέθανε στις 28 Μαρτίου 1957. Τάφηκε στο μικρό κοιμητήριο των κεντρικών φυλακών της Λευκωσίας, γιατί οι Άγγλοι ήθελαν ν' αποφυγουν λαϊκές εκδηλώσεις για τον θαρραλέο αγωνιστή.

Στυλιανός Λένας.

Ο Στυλιανός Λένας υπήρξε στέλεχος της ΟΧΕΝ Λευκωσίας. Η ενεργός συμμετοχή του στον Αγώνα της ΕΟΚΑ δεν τον εμπόδιζε να ζει χριστιανική ζωή.

Ο Διγενής αναφέρει για τον ήρωα:

*«Ο Λένας ήταν θεοφοβούμενος και καλός χριστιανός».*¹⁶⁹

Ο Νικόλαος Βασιλειάδης μάς μιλά πιο αναλυτικά για τη θρησκευτική του ζωή:

«Οι συνεχείς μετακινήσεις, η σκληρή ζωή του μέλους της ΕΟΚΑ, οι απρόβλεπτες δυσχέρειες δεν στάθηκαν εμπόδιο στον Λένα για μια συνεπή χριστιανική ζωή. Ενήστευε Τετάρτη και Παρασκευή κι όλες τις άλλες ημέρες της νηστείας. Δεν ήθελε ούτε ανεχόταν τους άνδρες του

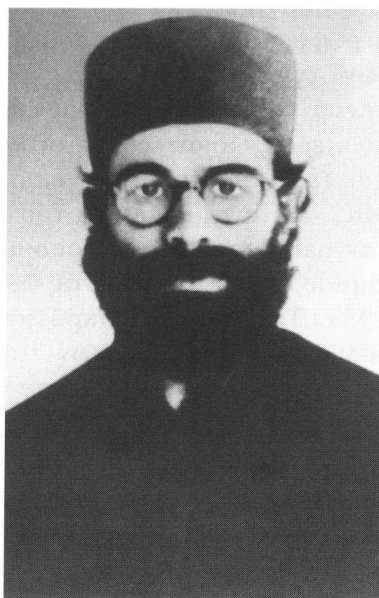
169. Γεωργίου Γρίβα-Διγενή «Χρονικόν...», σ. 567.

να λένε λόγια άπρεπα και κουβέντες άσχημες. Σ' όποιο σπίτι έμενε, μιλούσε με θέρμη για τον Χριστό και για το μεγαλείο της χριστιανικής ζωής. Την Αγία Γραφή δεν την αποχωριζόταν ούτε στιγμή. Την μελετούσε τακτικά μόνος ή με τους άνδρες του και αντλούσε απ' αυτή δύναμη και καρτερικότητα». ¹⁷⁰

Ο ηρωικός θάνατος του Γρηγόρη Αυξεντίου (1928-1957)

Ένα από τα πιο δραματικά και ηρωικά γεγονότα της ΕΟΚΑ είναι ο θάνατος του Γρηγόρη Αυξεντίου, του πρώτου τομεάρχη της Αρμοχώστου. Αργότερα, έγινε τομεάρχης της περιοχής Πενταδακτύλου και μετέπειτα της Πιτσιλιάς. Υπήρξε πολύτιμος συνεργάτης του Διγενή τόσο στην προετοιμασία του Αγώνα όσο και στις επιχειρήσεις της ΕΟΚΑ. Σπούδασε στη Σχολή Εφέδρων Αξιωματικών της Ελλάδας και υπηρέτησε στον ελληνικό στρατό με το βαθμό του έφεδρου ανθυπολοχαγού.

Στις 3 Μαρτίου 1957, Άγγλοι στρατιώτες, κατόπιν προδοσίας, περικύκλωσαν το κρησφύγετό του, που βρισκόταν κοντά στην ιερά Μονή Μαχαιρά. Μέσα στο ίδιο κρησφύγετο βρίσκονταν άλλοι τέσσερις αγωνιστές της ΕΟΚΑ, ο Ανδρέας Στυλιανού, ο Αυγουστής Ευσταθίου, ο Αντώνης Παπαδόπουλος και ο Φειδίας Συμεωνίδης. Με διαταγή του Αυξεντίου οι τέσσερις συναγωνιστές του βγήκαν από το κρησφύγετο. Ο ίδιος παρέμεινε στη θέση του με την απόφαση ν' αγωνιστεί μέχρι θανάτου, αγνοώντας τις προτροπές των Άγγλων για παράδοση. Μετά τη ρίψη μιας χειροβομβίδας, που τραυμάτισε τον Αυξεντίου ελαφρά στο λαιμό και στο γόνατο, οι Άγγλοι τον καλούσαν και πάλιν να παραδοθεί, αλλά δεν έπαιρναν απάντηση. Τότε οι Άγγλοι έστειλαν τον Αυγουστή στο κρησφύγετο, για να διακριβώσει, αν ζει ή απέθανε. Όταν ο Αυγουστής

Ο Γρηγόρης Αυξεντίου
ως καλόγηρος στην ιερά Μονή
Μαχαιρά.

170. Νικολάου Π. Βασιλειάδης, έ.α., σ. 137.

μπήκε στο κρησφύγετο, φώναξε στους Άγγλους: «Ελάτε, τώρα είμαστε δυο». Τότε άρχισε μάχη των δυο αγωνιστών εναντίον των στρατιωτών, οι οποίοι δυο φορές αποπειράθηκαν να μπουν στο κρησφύγετο με καταιγιστικά πυρά, αλλά και τις δυο φορές αναγκάστηκαν να υποχωρήσουν.

Τότε ο Αυξεντίου αποφάσισε να γίνει έξοδος από το κρησφύγετο. Διέταξε τον Αυγουστή να χρησιμοποιήσει τη μοναδική καπνογόνο χειροβομβίδα που είχαν. Ο Αυγουστής θα προπορευόταν πυροβολώντας και θ' ακολουθούσε ο Αυξεντίου. Ο Αυγουστής έρριψε τη χειροβομβίδα, αλλά το όπλο του δεν λειτούργησε αμέσως, γιατί ήταν ασφαλισμένο. Έτσι χάθηκε πολύτιμος χρόνος και ματαιώθηκε η έξοδος. Η μάχη των δυο αγωνιστών συνεχίστηκε μέσα από το κρησφύγετο. Σκόπευαν να παρατείνουν τη μάχη μέχρι το βράδυ, οπότε θα μπορούσαν να διαφύγουν μέσα στο σκοτάδι. Οι Άγγλοι όμως έδωσαν διαφορετικό τέλος. Περιέλουσαν το κρησφύγετο με βενζίνη, το πυρπόλησαν και έκαψαν ζωντανό τον Αυξεντίου. Ο Αυγουστής πρόλαβε και βγήκε από το κρησφύγετο. Διασώθηκε με εγκαύματα στο πρόσωπό του.

Ο Αυξεντίου υπήρξε πολύ γενναίος αγωνιστής. Από το κρησφύγετό του πολεμούσε για οκτώ ώρες ψύχραιμος και αλύγιστος εναντίον πλήθους στρατιωτών, που διέθεταν αφθονία πολεμικών όπλων.

Ο Διγενής έγραψε για το θάνατό του:

*«Η δόξα τον ανέβασε ψηλά, αφού με την άφθαστη θυσία του έγραψε μίαν των ωραιότερων σελίδων της μακραίωνος Ελληνικής Ιστορίας. Το κρησφύγετόν του θα παραμείνη ο ιερώτερος χώρος προσκυνήματος δι' όσους λατρεύουν την ελευθερίαν. Και ο ηρωϊκός θάνατός του το φωτεινόν παράδειγμα διά τας επιγιγνομένας γενεάς».*¹⁷¹

Πολλοί λογοτέχνες ύμνησαν το ολοκαύτωμα του Γρηγόρη Αυξεντίου για την ελευθερία της Κύπρου. Ένα από τα πρώτα ποιήματα που γράφτηκαν έχει τίτλο «Στίχοι για τον Γρηγόρη Αυξεντίου». Το έγραψε ο φιλόλογος και λογοτέχνης Γιάννης Παπαδόπουλος, καταζητούμενος τότε από τους Άγγλους για τη συμμετοχή του στον Αγώνα της ΕΟΚΑ, και το δημοσίευσε με το ψευδώνυμο «Μνάσων Αποστόλου», τον Φεβρουάριο του 1958, στο παράνομο περιοδικό της Αλκίμου Νεολαίας ΕΟΚΑ «Εγερτήριο Σάλπισμα». Εδώ παραθέτομε μερικούς στίχους από το ωραιότατο ποίημα:

171. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα-Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 164.

Η είδηση για τη θυσία του ήρωα Γρηγόρη Αυξεντίου.

«Κι οι μυγδαλιές του Μαχαιρά άνοιξαν άτρομες κι αδίσταχτες
τ' ανθοπέταλα στον ήλιο της Λεφτεριάς.
Όσοι ζήσουν θα γευτούνε αμύγδαλα.
Μόσκος αιώνιος και σάβανο τ' ανθοπέταλα για τους άλλους.

Βουίζει μα όχι μελισσολόι για πρώιμους ανθούς.
Σιδερένια κοράκια θανάτου φτερουγάνε,
κράζοντας για τα νιάτα που ανθίζουν και κάτω απ' τη γη.
Σήμερα όλα τελειώνουν κι όλα αρχίζουν.
Η ψυχή με το σίδερο αντιμετωριέται και θα νικήσει η ψυχή.

Άλλοι πρέπει να ζήσουν μα ένας πρέπει να πεθάνει.
Ένας πρέπει πριν απ' τη μάχη
να στερνοχτενίσει σαν Λεωνίδα τα μαλλιά του,
μόνος, χωρίς τους τριακόσιους,
να χαιρετήσει τον ήλιο σαν καινούργιος Αίαντας
κι ύστερα να φωνάζει του Χάρου που προσμένει.
Μολών λαβέ.
Μαχαιρωμένη Παναγιά, ξανάδες τέτοιο τάξιμο;

Ξανάλωσε στη χάρη Σου λαμπάδα τέτοιο μπόι;
Ξανάκουσες δυο λέξεις να σκεπάζουν τες βροντές;
Είδες ένα χαμόγελο να περγελά τέτοια πλημμύρα αρμάτων;»¹⁷²

Η βρετανική προπαγάνδα στην Κύπρο θέλησε να μειώσει το πνεύμα της θυσίας του Αυξεντίου. Ο ελεγχόμενος από τον Κυβερνήτη ραδιοφωνικός σταθμός της Λευκωσίας, σε σχόλιο του χαρακτήρισε τον ηρωικό θάνατο του αγωνιστή ως «πράξιν απελπισίας». Ο χαρακτηρισμός αυτός προκάλεσε αγανάκτηση όχι μόνο στους Έλληνες της Κύπρου, αλλά και σε ξένους. Ενδεικτική είναι μια επιστολή, που δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα της Λευκωσίας «Times of Cyprus», η οποία υπογράφεται από την Αγγλίδα Φύλλις Ταφτ. Ένα απόσπασμα της λέει:

«Κατά φυσικόν λόγον δεν συμπαθώ την ΕΟΚΑ. Αλλά όταν ένας αποκλεισθή και πρέπει να αποθάνη ή να παραδοθή και εκλέξη αυτοβούλως τον αγώνα, μόνος αυτός εναντίον αγνώστου αριθμού στρατιωτών, γνωρίζων ότι ο θάνατος του είναι αναπόφευκτος, τότε ούτος είναι γενναίος, εις οιανδήποτε γλώσσαν. Η γενναιότης του αξίζει να τύχη του σεβασμού, με τον οποίον περιεβάλλετο πάντοτε η εκδήλωσις θάρρους καθ' όλην την ιστορίαν της ανθρωπότητος».¹⁷³

Πετράκης Κυπριανού (1939-1957), ο έφηβος που θυσιάστηκε πολεμώντας για την ελευθερία της Κύπρου

Ο Πετράκης Κυπριανού γεννήθηκε στη Λάρνακα. Έγινε μέλος της ΕΟΚΑ, όταν ήταν μαθητής στην Γ' τάξη της Αμερικανικής Ακαδημίας. Πήρε μέρος στον απελευθερωτικό Αγώνα της πατρίδας του με διάφορους τρόπους: έρριχνε φυλλάδια της ΕΟΚΑ, ύψωνε την ελληνική σημαία, ξεσόκωνε τους συμμαθητές του σε διαδηλώσεις. Για τη δράση του αυτή αποβλήθηκε προσωρινά από το σχολείο του. Έπειτα εντάχθηκε στις ομάδες κρούσεως και εκτελεστικού της πόλης του. Στις 23 Σεπτεμβρίου 1956, πήρε μέρος στην εκτέλεση Άγγλου λοχία και αναγνωρίστηκε. Διέφυγε τη σύλληψη και κατέφυγε ως αντάρτης σε ορεινή περιοχή της επαρχίας του. Με τη νέα του ιδιότητα συμμετείχε σε αποστολές και επιθέσεις εναντίον των δυνάμεων ασφαλείας.

Την 21η Μαρτίου 1957, βρισκόταν στην Ορά. Είχε οδηγίες από τον τομέαρχη του να κατασκευάσει κρησφύγετο στην περιοχή.

172. Γιάννη Κ. Παπαδόπουλου «Συλλογή», Αθήνα 1966, σ. 93.

173. Νίκου Κρανιδιώτη «Η Κύπρος εις τον αγώνα της ελευθερίας», σ. 143.

Τρεις χιλιάδες Άγγλοι στρατιώτες περικύκλωσαν το χωριό και τον αναζητούσαν. Πολέμησε γενναία και θυσιάστηκε στο βωμό της ελευθερίας της πατρίδας του. Για τον ηρωικό θάνατό του γράφτηκαν τα πιο κάτω τιμητικά λόγια:

*«Ο Πετράκης Κυπριανού συνειδητά επέλεξε να πολεμήσει, γνωρίζοντας ότι τούτο σήμαινε βέβαιο θάνατο. Ταμπουρωμένος σε ένα ακατοίκητο σπίτι, στο οποίο είχε καταφύγει, πολέμησε για δύομισι ώρες με ένα κυνηγετικό όπλο και είκοσι επτά φυσίγγια που διέθετε. Όταν χρησιμοποιούσε και το τελευταίο φυσίγγι επεχείρησε έξοδο, προσπαθώντας να σπάσει τον κλοιό των στρατιωτών που τον παραμόνευαν παντού και τον πυροβόλησαν σκοτώνοντάς τον. Ήταν ο πρώτος αντάρτης της ΕΟΚΑ που μετουσίωσε σε πράξη το πνεύμα της θυσίας του Αυξεντίου, που είχε προηγηθεί στις τρεις Μαρτίου».*¹⁷⁴

Ο θάνατος έκοψε το νήμα της ζωής του Πετράκη Κυπριανού, προτού συμπληρώσει το 18ο έτος της ηλικίας του. Τα τελευταία του λόγια ήταν:

«Πέστε της μάνας μου να μη λυπάται, γιατί ο γιος της πέθανε για την πατρίδα».

Οι γονείς είδαν τη θυσία του παιδιού τους ως πραγματικοί Έλληνες. Ο πατέρας του, όταν αντίκρουσε νεκρό τον γιο του, είπε: *«Χαλάλι της πατρίδας το αίμα σου, παιδί μου»*. Κι η μητέρα μπροστά στο φέρετρό του στην εκκλησία πρόφερε περήφανα σαν Σπαρτιάτισσα: *«Έτσι σε ήθελα, γιε μου, νάρτεϊς, ήρωας, όχι προδότης»*.¹⁷⁵

2. ΑΠΑΓΧΟΝΙΣΜΟΙ ΤΩΝ ΗΡΩΩΝ ΤΗΣ ΕΟΚΑ

Οι απαγχονισμοί των εννέα ηρωομαρτύρων της ΕΟΚΑ σ' αυτή την περίοδο αποτελούν την πιο συγκλονιστική πτυχή του Αγώνα και ταυτόχρονα φανερώνουν σ' όλο τον κόσμο τα υψηλά ιδεώδη, για τα οποία πολεμούσαν οι αγωνιστές.

Απαγχονισμός των Μιχαλάκη Καραολή και Ανδρέα Δημητρίου

Στις 10 Μαΐου 1956, απαγχονίστηκαν οι αγωνιστές της ΕΟΚΑ Μιχαλάκης Καραολής και Ανδρέας Δημητρίου, αφού εξομολογήθηκαν και κοινώνησαν των αχράντων μυστηρίων.

174. «Οι ηρωομάρτυρες της ΕΟΚΑ», σ. 29.

175. Γεωργίου Γρίβα-Διγενή «Χρονικόν...», σ. 382.

Ο Μιχαλάκης Καραολής (1933-1956) γεννήθηκε στο Παλαιχώρι της επαρχίας Λευκωσίας. Ήταν απόφοιτος της Αγγλικής Σχολής Λευκωσίας. Έγινε μέλος της ΕΟΚΑ πριν από την 1η Απριλίου 1955 και πρόσφερε πολλές υπηρεσίες στον Αγώνα. Πήρε μέρος σε βομβιστικές επιθέσεις εναντίον των Άγγλων και υπήρξε μέλος της πρώτης ομάδας του εκτελεστικού της Λευκωσίας. Στις 28 Αυγούστου 1955, ο Μιχαλάκης Καραολής και ένας συναγωνιστής του ανέλαβαν να εκτελέσουν τον αστυνομικό Ηρόδοτο Πουλλή, στενό συνεργάτη των Άγγλων. Οι δυο αγωνιστές έφεραν εις πέρας το έργο που τους ανατέθηκε. Ακολούθησε η εξαφάνιση των αγωνιστών.

Ο Καραολής συνελήφθη, ενώ μεταφερόταν με προορισμό περιοχή της Κερύνειας, όπου θα ενωνόταν με την ομάδα του Γρηγόρη Αυξεντίου. Στις 28 Οκτωβρίου 1955, καταδικάστηκε σε θάνατο δι' απαγχονισμού, παρόλο ότι δεν ήταν ο ίδιος υπεύθυνος για το θάνατο του Ηρόδοτου Πουλλή. Κατά τη διάρκεια της κράτησής του στις κεντρικές φυλακές της Λευκωσίας, έγιναν προσπάθειες από την ΕΟΚΑ για τη δραπετεύσή του, αλλά χωρίς θετικό αποτέλεσμα.

Ο Μιχαλάκης Καραολής είχε δυνατή θρησκευτική πίστη και φλογερό πατριωτισμό. Με αξιοθαύμαστο ψυχικό σθένος αντιμετώπισε τη δοκιμασία του και αντίκρουσε με απόλυτη ψυχραιμία τον απαγχονισμό του. Το ψυχικό του μεγαλείο καθρεφτίζεται στις επιστολές, που έγραψε μέσα στο κελλί του των κεντρικών φυλακών.

Ένα απόσπασμα από επιστολή, που έγραψε στον αδελφό του Ανδρέα, στις 8 Μαΐου 1956, φανερώνει τον πλούσιο ψυχικό του κόσμο:

«Εχάρηκα πολύ που είδα να μου γράφης ότι άρχισες να βλέπης την ζωήν και τον εαυτόν σου από μίας άλλης σκοπιάς και ότι ανεκάλυψες μιαν γλυκειάν και θεϊκὴν δύναμιν να σε τραβά και να σε δένη προς τα

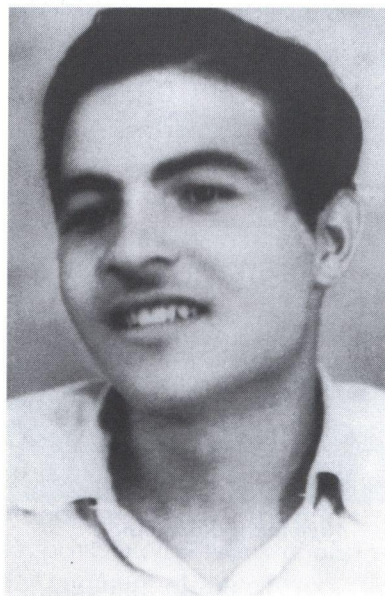

Μιχαλάκης Καραολής

θαυραστά μεγαλεία του Θεού και να σε σπρώχνη προς τον δρόμον Του. Είθε ο Πανάγαθος να δώση να μην παρεκκλίνης από τον δρόμο τούτο, ο οποίος, αν και στενός και δύσβατος, είναι ο μόνος που οδηγεί εις την αιωνίαν μακαριότητα.

Είμαι, αγαππτέ μου αδελφέ, πολύ στενοχωρημένος που θα σε λυπώσω με τα νέα μου, αλλά αφού ο Θεός μου επεφύλαξε το πικρόν τούτο ποτήριον “ου μη πίνω αυτό”; Γεννηθήτω το θέλημα του Παντοδυνάμου». ¹⁷⁶

Ο **Ανδρέας Δημητρίου** (1934-1956) γεννήθηκε στο χωριό Άγιος Μάμας της επαρχίας Λεμεσού. Εργάστηκε στην Αρμόχωστο και ξεχώριζε για την εργατικότητα, την πρωτοβουλία και την ανεξαρτησία του. Ήταν από τα πρώτα μέλη της ΕΟΚΑ. Η δράση του υπήρξε πλούσια. Ήταν Γραμματέας της Συντεχνίας των Αχθοφόρων της ΣΕΚ Αρμοχώστου και

Ανδρέας Δημητρίου.

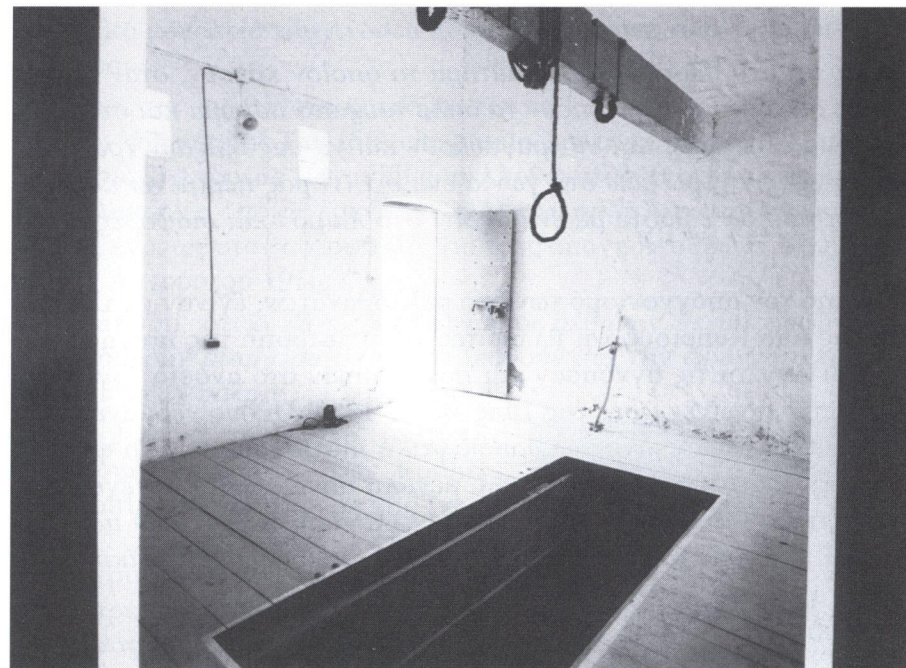
μηχανεύτηκε την αρπαγή όπλων από τις στρατιωτικές αποθήκες του λιμανιού της πόλης αμέσως μετά την εκφόρτωσή τους, προτού τακτοποιηθούν. Το σχέδιο πραγματοποιήθηκε στις 20 Οκτωβρίου 1955 και πέτυχε. Έτσι οι ανταρτικές ομάδες της ΕΟΚΑ εφοδιάστηκαν με νέα όπλα. Ως μέλος του εκτελεστικού της Αρμοχώστου, αποπειράθηκε να εκτελέσει τον Άγγλο πράκτορα Σίντνεϋ Μόνταγκιου Τέϋλор, στις 28 Νοεμβρίου 1955. Τον τραυμάτισε, αλλά ένοπλοι στρατιώτες που φρουρούσαν τον Τέϋλор πυροβόλησαν και πλήγωσαν τον Ανδρέα, τον οποίο και συνέλαβαν. Στο δικαστήριο βρέθηκε ένοχος και καταδικάστηκε στον δι' αγχόνης θάνατο.

Τα τελευταία λόγια του Ανδρέα Δημητρίου προς τη μητέρα του, λίγες ώρες

πριν από τον απαγχονισμό του, ήταν:

«Το μόνο που λυπούμαι είναι που δεν θα προλάβω να δω την Κύπρο μας ελεύθερη».

176. Σπύρου Παπαγεωργίου «Κυπριακή θύελλα 1955-1959», σ. 240.

Κεντρικές φυλακές: Η αγχόνη

Κι εκείνη τον κατευόδωσε με τούτα τα λόγια:

«Στο καλό, γιέ μου, και να έχεις θάρρος ως το τέλος». ¹⁷⁷

Αξιζει να σημειωθεί ότι, κατά τη διάρκεια της κράτησης των δυο μελλοθανάτων στις κεντρικές φυλακές, οι Άγγλοι στρατιώτες ήταν προκλητικοί με την όλη συμπεριφορά τους. Σκόπιμα έκαναν υπερβολικό θόρυβο με τα όπλα και το περπάτημά τους. Ο Ανδρέας Δημητρίου παραπεμφέθηκε στον διευθυντή των φυλακών με τρεις επιστολές του, στις οποίες έλεγε ότι δεν μπορούσε να κοιμηθεί. Απόσπασμα από την τρίτη επιστολή του είναι το πιο κάτω:

«Διά τρίτην φοράν έρχομαι διά της επιστολής ταύτης να σας πληροφορήσω ότι αι ανησυχίαι εκ μέρους των στρατιωτών εσυνεχίστηκαν και ψες δια πολλοστήν φοράν, αλλά έτι περισσότερες και χειρότερες από τις προηγούμενες, και αυτό διότι υποστηρίζονται συνεχώς υπό των αξιωματικών και λοχιών».

177. «Οι ηρωομάρτυρες της ΕΟΚΑ», σ. 29.

Στην ίδια επιστολή αναφέρει:

«Εκτός από το θορυβώδες περπάτημα το οποίον κάνουν, όταν κουρασθούν, συνεχίζουν να κτυπούν τα όπλα τους στο πάτωμα και στις πόρτες των κελιών μας και να τραγουδούν και να μας βρίζουν τραγουδιστά ως εξής: “γύρω εδώ στη γωνιά ένα σχοινί μας περιμένει και τι όμορφοι που θα είμαστε με ένα σχοινί στο λαιμό” και διάφορες άλλες ύβρεις».¹⁷⁸

Πριν από τον απαγχονισμό των δυο μελλοθανάτων, έγιναν πολλές εκκλήσεις από Κυπρίους και Ελλαδίτες για μετατροπή της ποινής τους, αλλά οι Άγγλοι τις αγνόησαν και προχώρησαν στο ανόσιο έργο τους τις πρώτες πρωινές ώρες της 10ης Μαΐου 1956. Οι δυο νέοι ανέβηκαν στο ικρίωμα της αγχόνης με θρησκευτική πίστη και απόλυτη ψυχραιμία. Η στάση τους αυτή είχε πολύ μεγάλη σημασία στη συνέχεια του Αγώνα, γιατί «το ψυχικό σθένος και η ελληνική παλληκαριά που επέδειξαν ανύψωσαν το γόπτρο της ΕΟΚΑ και δημιούργησε ηρωικό προηγούμενο για τους αγωνιστές».¹⁷⁹

Απαγχονισμός τριών αγωνιστών της ΕΟΚΑ στις 9 Αυγούστου 1956

Στις 9 Αυγούστου 1956, οι Άγγλοι οδήγησαν στον δι' αγχόνης θάνατο τρεις αγωνιστές της ΕΟΚΑ, τον Ανδρέα Ζάκο, τον Χαρίλαο Μιχαήλ και τον Ιάκωβο Πατάτσο.

Ο **Ανδρέας Ζάκος** (1931-1956) γεννήθηκε στη Λινού της επαρχίας Λευκωσίας. Εντάχθηκε στην ΕΟΚΑ με το ξεκίνημα του Αγώνα και πρόσφερε τις υπηρεσίες του στην περιοχή Λεύκας-Πύργου. Ετοίμασε κρησφύγετα και στρατολόγησε μέλη της ΕΟΚΑ. Υπήρξε μέλος της ανταρτικής ομάδας, που δρούσε στην περιοχή Γαλνής. Επιδόθηκε σε αναγνωρίσεις στόχων για μελλοντικές επιθέσεις και δολιοφθορές της ΕΟΚΑ. Πήρε μέρος στη μάχη της 15ης Δεκεμβρίου 1955 στην τοποθεσία «Μερσινάκι», στην οποία πληγώθηκε και συνελήφθη.

178. Γιάννη Χρ. Σπανού «ΕΟΚΑ - Έτσι πολεμούν οι Έλληνες», τόμος Α', σ. 301.

179. Παπαντωνίου Ερωτοκρίτου, ιερέως κεντρικών φυλακών «Πώς έζησα το δράμα των απαγχονισθέντων», Λευκωσία-Κύπρος, σσ. 17-28, «Οι πρωομαρτυρίες της ΕΟΚΑ», σσ. 29, 45.

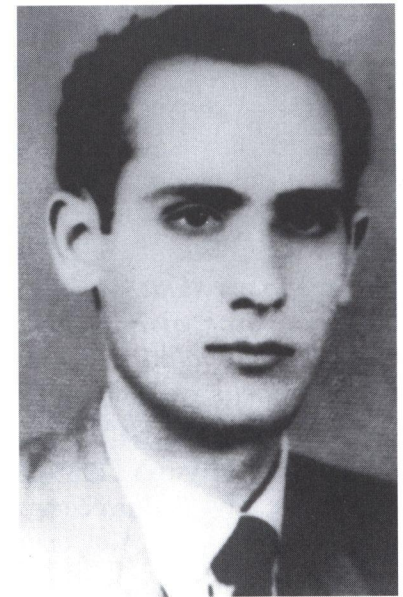
Το ψυχικό μεγαλείο του Ανδρέα Ζάκου φανερώνεται από τα πιο κάτω γεγονότα:

1) Άκουσε την εις θάνατο καταδίκη του στις 22 Φεβρουαρίου 1956 με απόλυτη ψυχραιμία. Την ίδια ψυχραιμία κράτησε μέχρι τον απαγχονισμό του. Ο Ανδρέας Παναγίδης, μελλοθάνατος κι αυτός των κεντρικών φυλακών, ο οποίος έμενε σε κελλί που πολύ λίγο απέιχε από την αγχόνη, έγραψε στον αδερφό του για τους απαγχονισθέντες αγωνιστές της 9ης Αυγούστου 1956:

«Μάθε ακόμη, ότι ο Ζάκος και οι άλλοι πέθαναν με υπερηφάνειαν. Τραγουδούσαν μισή ώρα πριν εκτελεσθούν και την ώρα της εκτέλεσως φώναζαν υπέρ της ελευθερίας».¹⁸⁰

2) Στις 2 Αυγούστου 1956, μέλη της ΕΟΚΑ συνέλαβαν τον Τζων Κρήμερ, που φερόταν ως πράκτορας της Ιντέλιτζενς Σέρβις, για να τον εκτελέσουν στην περίπτωση που θα απαγχονίζονταν οι τρεις θανατοποινίτες της ΕΟΚΑ. Ο Ανδρέας Ζάκος, με δική του πρωτοβουλία, έδωσε την ακόλουθη γραπτή έκκληση προς την ΕΟΚΑ, μέσω του δικηγόρου του Στέλιου Παυλίδη:

«Εν συνεννοήσει μετά των ετέρων δυο συγκαταδίκων μου Μιχαήλ και Πατάτσου, ποιούμαι θερμήν έκκλησιν προς τους ενδιαφερομένους, όπως ο εκ Κυρηνείας κ. Τζ. Α. Κρήμερ αφεθή αμέσως και άνευ όρων ελεύθερος. Παρακαλώ, όπως η ζωή του Βρετανού τούτου, ο οποίος δεν ευθύνεται διά τας πράξεις μας ή τας ενεργείας της Κυβερνήσεως, ουδένα κίνδυνον διατρέξη, έστω και εις περίπτωσιν κατά την οποίαν ήθελεν αποφασισθή να εκτελεσθώμεν ή και εις περίπτωσιν ακόμη κατά την οποίαν τελικώς ηθέλαμεν εκτελεσθί».¹⁸¹

Ανδρέας Ζάκος.

180. Σπύρου Παπαγεωργίου «Κυπριακή θύελλα 1955-1959», σ. 251

181. Π. Παπαδημήτρη-Π. Πετρίδη «Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια της Κύπρου (1878-1978)», τόμος 11ος, σσ. 158.

Ο Διγενής διέταξε τότε την απελευθέρωση του Κρήμερ, που έγινε στις 5 Αυγούστου. Αυτό το γεγονός είχε μεγάλη απήχηση διεθνώς. Ο Κρήμερ σε δηλώσεις του ανέφερε ότι η ΕΟΚΑ άπλωσε παντού τα πλοκάμια της και είναι αήττητη. Δεν ζήτησε όμως να μην εκτελεσθούν οι τρεις μελλοθάνατοι αγωνιστές.

Ο Χάρντιγκ δεν συγκινήθηκε από την απελευθέρωση του Κρήμερ και ο απαγχονισμός των τριών αγωνιστών πραγματοποιήθηκε στις 9 Αυγούστου 1956.

3) Οι επιστολές του φανερώουν τη βαθιά θρησκευτικότητα και την πνευματική του καλλιέργεια. Αναφέρω δυο μόνο δείγματα:

α) Γράφει στον φίλο του Χαμπή Μπακαλούρη στις 7 Αυγούστου 1956: «Είμαστε χριστιανοί και ο αντικειμενικός μας σκοπός πρέπει να είναι η Ουράνια Βασιλεία. Πεθαίνουμε απόλυτα ήρεμοι».

β) Στον αδελφό του Γεώργιο γράφει στις 8 Αυγούστου 1956:

«Η ώρα του θανάτου πλησιάζει, μα στην ψυχή μας φωλιάζει ηρεμία. Τη στιγμή αυτή ακούμε την Ηρωική Συμφωνία του Μπεττόβεν. Στη θέση που βρισκόμαστε τώρα ούτε με το μικροσκόπιο δεν μπορούμε ν' ανακαλύψουμε, πού υπάρχει τραγωδία στο θάνατο. Τότε μόνο θα αισθανόμουν λύπη, αν ήξερα ότι θα μπορούσα να μείνω για πάντα νέος κι αθάνατος, αν απέφευγα την εκτέλεση. Νομίζω όμως ότι μόνο με την εκτέλεση θα μπορέσω να μείνω πάντα νέος κι αθάνατος. Πρώτα ή ύστερα έπρεπε να διαθέσω τη ζωή μου. ΔΕ ΒΛΕΠΩ ΠΙΟ ΚΑΤΑΛΛΗΛΗ ΠΕΡΙΣΤΑΣΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΩΡΙΝΗ ΓΙΑ ΝΑ ΤΟ ΚΑΝΩ».¹⁸²

Ο Χαρίλαος Μιχαήλ (1935-1956) γεννήθηκε στη Γαλνή της επαρχίας Λευκωσίας. Είχε διασυνδέσεις με την ανταρτική ομάδα του Μάρκου Δράκου και ήταν φίλος και συνεργάτης του Ανδρέα Ζάκου, μαζί με τον οποίο στις 17 Νοεμβρίου 1955 κατέφυγε στην ανταρτική ομάδα της περιοχής Γαλνής. Στις 15 Δεκεμβρίου 1955, η ομάδα τους συνενώθηκε με την ομάδα του Μάρκου Δράκου για την ενέδρα στο Μερσινάκι. Εκεί συνελήφθησαν ο βαριά τραυματισμένος Ανδρέας Ζάκος και ο Χαρίλαος Μιχαήλ, ο οποίος δεν θέλησε να εγκαταλείψει τον φίλο του. Η ψυχραιμία, το θάρρος, η θρησκευτικότητα και ο πατριωτισμός του Χαρίλαου Μιχαήλ, σ' όλη τη διάρκεια της κράτησής του στις κεντρικές φυλακές, προκαλούν το θαυμασμό μας. Μέσα στο στενόχωρο κελί του, ο μελ-

182. Σπύρου Παπαγεωργίου «Κυπριακή θύελλα 1955-1959», σ. 257.

λοθάνατος Χαρίλαος χόρευε κυπριακούς χορούς κι άκουε ελληνικά δημοτικά τραγούδια.

Στις επιστολές του φανερώνεται η απέραντη φιλοπατρία του. Σε επιστολή του στις 7 Αυγούστου στον φίλο του Άνθο Νικολάου γράφει:

«Περιμένομε να φθάσουν οι γονείς μας. Θα τους υποδεχθούμε με ζητωκραυγές και χειροκροτήματα. Αυτοί θα έχουν καμάρι ότι τα παιδιά τους πεθαίνουν για την Πατρίδα, για την ελευθερίαν και την αγάπην προς το καθήκον χάριν της Πατρίδος. Τραγουδούμε και ψάλλομε, δοξάζομε τον Θεόν που μας αξιώνει να αποθάνωμεν χάριν της ελευθερίας».¹⁸³

Το βράδυ της Τετάρτης 8 Αυγούστου, λίγες ώρες πριν από τον απαγχονισμό του ήρωα, τον επισκέφθηκαν οι γονείς του στις κεντρικές φυλακές. Τους υποδέχτηκε με το τραγούδι «Ξύπνα καμμένη μου ραγιά». Όταν έφευγαν τους είπε:

«Έχω το θάρρος να πατήσω την αγχόνη, πατέρα. Εσύ, μάνα, να το έχεις ευχαρίστηση και να το κρατείς καύχημα που πεθαίνω για την πατρίδα».¹⁸⁴

Ο Ιάκωβος Πατάτσος (1934-1956) γεννήθηκε στη Λευκωσία. Ήταν μέλος της Ορθόδοξου Χριστιανικής Ενώσεως Νέων. Εντάχθηκε στη μυστική Οργάνωση για την απελευθέρωση της Κύπρου κατά την περίοδο της προετοιμασίας. Στην έναρξη του Αγώνα ήταν μέλος ομάδας ρίψης βομβών. Αργότερα κατατάχθηκε στο εκτελεστικό της Λευκωσίας. Αγωνιζόταν για την ελευθερία της πατρίδας του, γιατί πίστευε ότι η ελευθερία είναι δώρο του Θεού. Ποθούσε να δει μια ελεύθερη χριστιανική Κύπρο. Αναμίχθηκε με ενεργό τρόπο στην τοποθέτηση ωρολογιακής βόμβας στο κρεβάτι του Χάρντιγκ.

Χαρίλαος Μιχαήλ.

183. Σπύρου Παπαγεωργίου «Κυπριακή θύελλα 1955-1959», σ. 260.

184. «Οι πρωομάρτυρες της ΕΟΚΑ», σ. 64.

Στις 23 Απριλίου 1956, ο Ιάκωβος και ένας συναγωνιστής του ανέλαβαν την εκτέλεση ενός προδότη αστυνομικού έξω από τον κεντρικό αστυνομικό σταθμό της Λευκωσίας, που βρισκόταν στην τουρκική συνοικία. Η εκτέλεση απέτυχε. Ο Ιάκωβος δεν μπόρεσε να διαφύγει, γιατί τον συνέλαβε ο αστυνομικός Νιχάτ Βασίφ. Τότε ο συναγωνιστής του πυροβόλησε θανάσιμα τον Νιχάτ και ελευθέρωσε τον Ιάκωβο. Αμέσως όμως μερικοί Τουρκοκύπριοι έτρεξαν προς τον αγωνιστή, τον ακινητοποίησαν και τον παρέδωσαν στις δυνάμεις ασφαλείας. Ο Ιάκωβος δεν κρατούσε όπλο. Ο συναγωνιστής του κατέφυγε σε ανταρτική ομάδα.

Ο Ιάκωβος Πατάτσος κατηγορήθηκε στο δικαστήριο για το φόνο του

Ιάκωβος Πατάτσος.

Νιχάτ Βασίφ και στις 23 Ιουλίου 1956, ο Άγγλος δικαστής Έλλισον τον καταδίκασε σε θάνατο. Όταν ο αγωνιστής ρωτήθηκε από τον δικαστή, αν έχει να πει κάτι, για να μη του επιβληθεί ποινή, απάντησε: «Είμαι αθώος».

Ο Ιάκωβος διακρίθηκε για τη βαθιά θρησκευτική του πίστη. Κατά τη διάρκεια της κράτησής του, ενίσχυε τους άλλους πολιτικούς καταδίκους. Η θρησκευτικότητα και η αγάπη του για την ελευθερία της Κύπρου καθρεφτίζονται μέσα στις επιστολές, που απέστειλε από τις κεντρικές φυλακές. Γράφει στις 24 Ιουλίου 1956 σε μέλος της ΕΟΚΑ:

«Μας μετέφεραν στο διαμέρισμα επτά. Κατά την διάρκεια της μεταφοράς μας ετραγουδούσαμε με όλην την δύναμίν μας το “θα ενώσουμε την Κύπρο μας”. Η

πομπή μάς υπενθύμισε τους πρώτους χριστιανικούς χρόνους. Όλοι μας είμαστε ψυχραιμοί. Έχουμε αρκετό θάρρος. Ο Διευθυντής των Φυλακών, ο οποίος ήτο παρών, απεστομώθη από την ψυχραιμίαν μας και δεν μπόρεσε να πη ούτε λέξιν... Οι φωνές μας ηκούσθησαν στο διπλανό διαμέρισμα και ήρχισαν να χειροκροτούν. Τέλος όλοι μαζί εψάλαμεν τον Εθνικόν ύμνον».¹⁸⁵

185. Σπύρου Παπαγεωργίου «Κυπριακή θύελλα 1955-1959», σ. 246.

Στις 29 Ιουλίου 1956, γράφει στην εξαδέλφη του:

«Περιμένω να φθάση η ημέρα του λυτρωμού. Αισθάνομαι την ψυχή μου να σκιρτά από χαράν. Περιμένω την ώραν εκείνην, που θα πετάξω ελεύθερη στην θερμή αγκάλη του ουρανίου Πατρός, όπως το μικρό παιδάκι περιμένει την ώραν, που θα φθάσει στο σπίτι ο πατέρας και να ριχτή στην αγκαλιά του... Κλείω την επιστολήν μου με το της Γραφής: “Μακάριοι οι νεκροί οι εν Κυρίω αποθνήσκοντες ... Τα δε έργα αυτών ακολουθεί μετ’ αυτών”».¹⁸⁶

Σε άλλη επιστολή σε άγνωστο παραλήπτη, γράφει την 31η Ιουλίου 1956:

«Κλείω την επιστολήν μου με το ρητόν: “Μη φοβηθήτε από των αποκτεννόντων το σώμα, την δε ψυχή μη δυναμένων αποκτείνει. Φοβήθητε δε μάλλον τον δυνάμενον και ψυχήν και σώμα απολέσαι εν γεννήν”».

Στις 7 Αυγούστου, γράφει σε συναγωνιστή του, που βρίσκεται στα κρατητήρια της Κοκκινοτριμιθιάς:

«Τραγουδούμε πατριωτικά τραγούδια, γιατί πάσχουμε για την Πατρίδα. Ψάλλομεν και δοξάζομεν τον Θεόν, που μας έδωσε την δύναμιν να υπομένωμεν. Αισθάνομαι γαλήνην στην ψυχήν. Η χαρά μου είναι μεγάλη, γιατί σύντομα αι δοκιμασίαι και αι θλίψεις θα σβήσουν και τότε θα μένει “ο καρπός του Πνεύματος”. Η ψυχή μου θα χαίρη, διότι εχρησιμοποίησα τον χρόνον της ζωής μου σύμφωνα με την φωνήν της συνειδήσεώς μου».

Στις 8 Αυγούστου, τελευταία μέρα της ζωής του, ο μελλοθάνατος Ιάκωβος γράφει στη μητέρα του Ροδού:

«Χαίρε, αγαπημένη μου μητέρα. Μη κλαίης, για ν’ ακούσης την αγγελική φωνή μου, που ψάλλει Άγιος, Άγιος, Άγιος Κύριος Σαβαώθ. Ψάλλε και συ μαζί μου. Ψάλλε, προσεύχου, δόξαζε τον Θεόν σ’ όλη σου την ζωήν».¹⁸⁷

Στις 8 μ.μ. της ίδιας μέρας, λίγες ώρες πριν απαγχονισθούν οι τρεις μελλοθάνατοι, ο ιερέας των κεντρικών φυλακών Παπαντώνιος Ερωτοκρίτου τέλεσε γι’ αυτούς το μυστήριο του ιερού ευχελαίου, τους εξο-

186. Νικολάου Π. Βασιλειάδη, έ.α., σ. 64.

187. Νικολάου Π. Βασιλειάδη, έ.α. σσ. 65, 67, 77

μολόγησε και τους κοινώνησε των αχράντων μυστηρίων «εις εφόδιον ζωής αιώνιου». Σε μια πολύ κατανυκτική ατμόσφαιρα, ο ιερέας τους ενεθάρρυνε, για ν' αντιμετωπίσουν με θρησκευτική πίστη το θάνατο. Αφηγείται ο ίδιος:

«Είπον προς αυτούς, διά να τους εμψυχώσω, ότι έπρεπε να μιμηθούν τους μάρτυρας της Εκκλησίας, οι οποίοι ήσαν έτοιμοι να αποθάνουν, δια να εισέλθουν ενωρίτερον εις την βασιλείαν των ουρανών, και τους ανέφερα το παράδειγμα του Ιγνατίου του Θεοφόρου, ο οποίος έγινε βορά των θηρίων εις το αμφιθέατρον της Ρώμης. Αι μορφαί και των τριών, τας οποίας ατενίζω αυτήν την στιγμήν, δεν θα σβήσουν ποτέ από την μνήμην μου μέχρι της ημέρας που «είθε ο Θεός να μας αξίωση να ανταμωθούμεν εις την άλλην ζωήν». Τους εκάλεσα να με πλησιάσουν και αφού έφαλον τον ύμνον «Αναστάσεως...» ησπάσθησαν το ιερόν Ευαγγέλιον και την χείρα μου, εγώ δε ησπάσθην ένα έκαστον χωριστά. Ούτοι ακολούθως ησπάσθησαν αλλήλους και απεχωρίσθησαν».¹⁸⁸

Ο Χρυσόστομος Παναγή, κρατούμενος σε μικρή απόσταση από τα κελιά των μελλοθανάτων, βεβαιώνει τα εξής για τον Ιάκωβο Πατάτσο:

«Την τελευταίαν στιγμήν της ζωής του, ενώ του είχαν θηλιά στο λαιμό, ούτος έφαλλε: Τη Υπερμάχω Στρατηγώ τα νικητήρια, αλλά δεν τον άφησαν να τελειώση και τον απαγχόνισαν».¹⁸⁹

Ο συγγραφέας Νικόλαος Βασιλειάδης σχολιάζει τα πιο πάνω γεγονότα με τούτα τα λόγια:

«Υπάρχουν άραγε πολλές φυλακές που νάχουν δει τέτοια ιερή ατμόσφαιρα; Ή πολλές αγχόνες που νάχουν δει χριστιανικώτερο και γενναιότερο θάνατο; Ο θάνατος των εθνομαρτύρων της Κύπρου δεν διαφέρει καθόλου από εκείνον των πρώτων Χριστιανών».^{189α}

Οι απαγχονισμοί των τριών αγωνιστών τόνισαν για δεύτερη φορά το ηθικό περιεχόμενο του απελευθερωτικού Αγώνα της ΕΟΚΑ, αλλά και έδωσαν αφορμή σ' αυτή για δράση. Προσβλήθηκαν οι στρατιωτικές βά-

188. Παπαντωνίου Ερωτοκρίτου, έ.α. σσ. 39-42, Σπύρου Παπαγεωργίου «Κυπριακή θύελλα 1955-1959», σ. 245.

189. Γεωργίου Γρίβα-Διγενή «Χρονικόν...», σ. 85.

189α. Νικολάου Π. Βασιλειάδη, έ.α., σ. 78.

σεις Ακρωτηρίου, Επισκοπής, Δεκέλειας και άλλες στρατιωτικές εγκαταστάσεις.

Απαγχονισμοί τριών αγωνιστών της ΕΟΚΑ την 21η Σεπτεμβρίου 1956

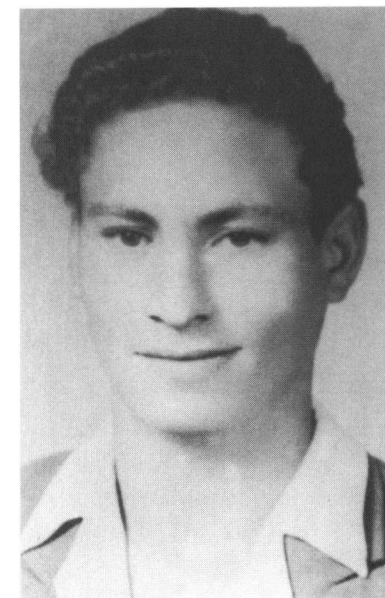
Τρεις νέοι της ΕΟΚΑ ανεβαίνουν το ικρίωμα της αγχόνης και με πίστη θρησκευτική και αταλάντευτο εθνικό φρόνημα προχωρούν προς το θάνατο τις πρωινές ώρες της 21ης Σεπτεμβρίου 1956. Οι αγωνιστές αυτοί είναι ο Μιχαήλ Κουτσόφτας, ο Ανδρέας Παναγίδης και ο Στέλιος Μαυρομαμάτης.

Ο Μιχαήλ Κουτσόφτας (1934-1956) γεννήθηκε στο Παλαιομέτοχο της επαρχίας Λευκωσίας. Ήταν παντρεμένος χωρίς παιδιά. Έγινε μέλος της ΕΟΚΑ έπειτα από την επιμονή του να υπηρετήσει τον Αγώνα για την ελευθερία της Κύπρου. Στη συμβουλή της μητέρας του, η οποία του είπε να προσέχει, απάντησε: «Για την ελευθερία της Κύπρου μας όλοι ανοίξαμε τα στήθη, μητέρα».

Η καταδίκη του σε θάνατο οφείλεται στο ότι μαζί με δυο φίλους του, τον Ανδρέα Παναγίδα και τον Παρασκευά Χοιροπούλη, επιτέθηκαν και εφόνευσαν τον Άγγλο σμηναγό Πάτρικ Τζων Χέιλ μέσα στο γραφείο του στο χώρο του αεροδρομίου. Άγγλοι στρατιώτες τους καταδίωξαν και τους συνέλαβαν. Το δικαστήριο καταδίκασε σε θάνατο τους Μιχαήλ Κουτσόφτα και Ανδρέα Παναγίδα και σε ισόβια δεσμά τον Παρασκευά Χοιροπούλη, γιατί ήταν ανήλικος.

Σ' επιστολή, που ο Μιχαήλ Κουτσόφτας έγραψε στη μητέρα του στις 16 Σεπτεμβρίου 1956, αναφέρει:

«Μητέρα, πρέπει να είσαι περήφανη, γιατί είμαι κι εγώ ένα παιδί της Κύπρου που δίνει το αίμα του για την ελευθερία. Προσεύχομαι στην Υπεραγία Θεοτόκο να σας δώσει θάρρος, γιατί κι εκείνη έχασε τον

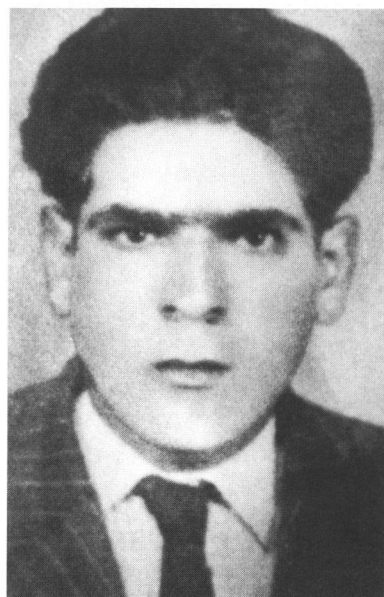
Μιχαήλ Κουτσόφτας

γνιο της... Οι μόνες λέξεις που μπορούν να ακούσουν απ' τα χείλη μας οι δυνάστες είναι αυτές: Ελευθερία ή θάνατος. Αυτές τις λέξεις τις μάθαν κι αυτοί οι τοίχοι των φυλακών. Και αυτές ακόμη οι πέτρες των φυλακών το γνωρίζουν ότι είναι άδικο να κλειδώνονται αθώοι μέσα στα σίδερα με μόνη την κατηγορία ότι είναι Έλληνες της Κύπρου».¹⁹⁰

Στις 20 Σεπτεμβρίου, παραμονή του απαγχονισμού του, γράφει στη μητέρα και στα αδέρφια του:

«Δεν υπάρχει λόγος να φοβόμαστε τον θάνατο, αφού πιστεύουμε στο αληθινό φως. Απ' την στιγμή που άκουσα την ώρα της εκτελέσεώς μας νοιώθω την ψυχή μου να είναι γιομάτη από μια αληθινή χαρά. Σου εύχομαι να ζήσεις ευτυχισμένη μαζί με τα άλλα μου τα αδέρφια. Ναι μητέρα, πίστευε στον Θεό και ο Πανάγαθος Θεός θα σε παρηγορήσει».¹⁹¹

Ο **Ανδρέας Παναγίδης** (1934-1956) γεννήθηκε στο Παλαιομέτοχο και εντάχθηκε στην ΕΟΚΑ μαζί με τον φίλο του Μιχαήλ Κουτσόφτα. Και τους δυο όρκισε ο ιερέας του χωριού Λευτέρης. Ο Ανδρέας Παναγίδης

Ανδρέας Παναγίδης

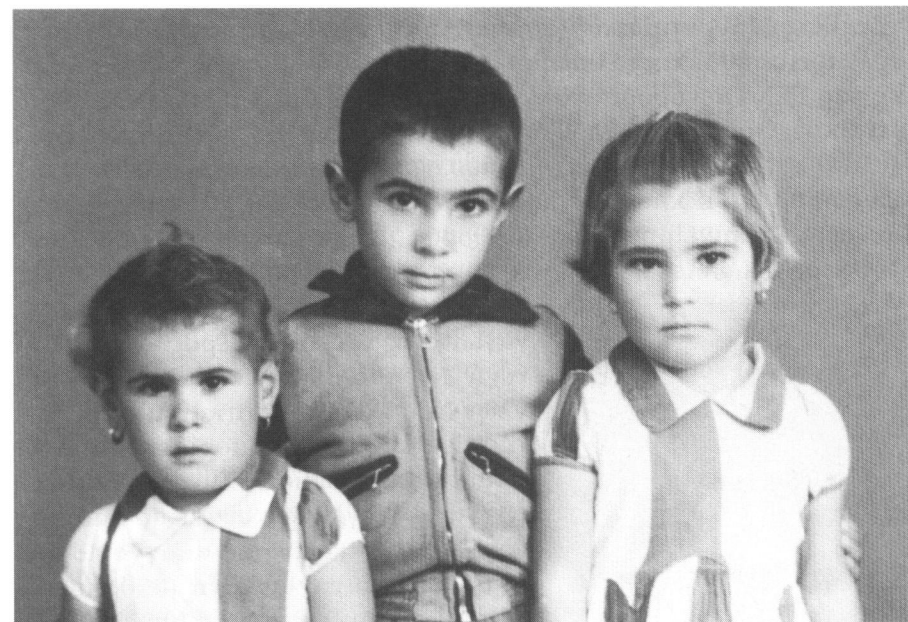
ήταν παντρεμένος με τρία πολύ μικρά παιδιά. Αυτό δεν υπήρξε εμπόδιο στη συμμετοχή του στον εθνικό Αγώνα του Κυπριακού λαού, γιατί πίστευε ότι η ελευθερία της πατρίδας βρίσκεται σε ανώτερη θέση από την οικογένεια στην κλίμακα των αξιών. Για την αγάπη του στην ελευθερία μίλησε στον συναγωνιστή του Παρασκευά Χοιροπούλη την παραμονή της εκτέλεσής του και του είπε:

«Είσαι ο τελευταίος που βλέπω πριν πεθάνω. Θέλω να πεις ότι δεν χάσαμε το θάρρος μας, αλλά βαδίσαμε με το κεφάλι ψηλά προς την αγχόννη, διότι η Ελευθερία χρειάζεται θυσίας. Δεν θα δω την Κύπρον ελεύθερη, αλλά προσέφερα το αίμα μου, για να την δουν οι νέες γενέες ελεύθερη».¹⁹²

190. Σπύρου Παπαγεωργίου «Κυπριακή θύελλα 1955-1959», σ. 249.

191. Σπύρου Παπαγεωργίου «Κυπριακή θύελλα 1955-1959», σ. 270

192. Σπύρου Παπαγεωργίου «Κυπριακή θύελλα 1955-1959», σ. 264.

Τα τρία παιδιά του ήρωα της αγχόννης Ανδρέα Παναγίδη: Αυγή, Αριστείδης, Δέσπω.

Σ' επιστολή στην οικογένεια του στις 18 Σεπτεμβρίου 1956, ο Ανδρέας Παναγίδης γράφει:

«Αξιολάτρευτα μου παιδιά, πολυαγαπημένη μου γυναίκα, χαίρετε.

Αυτήν την στιγμήν που σας γράφω είναι Τρίτη 10 η ώρα, βράδυ. Ακριβώς πριν 5 λεπτά μας ειδοποίησαν ότι χαράματα της Παρασκευής 21.9.56 θα εκτελεστούμε... Στα 22 μου χρόνια πεθαίνω για χάρη μιας μεγάλης ιδέας. Κάποτε η μάνα σας και ο θεός σας θα σας αναπτύξουν γιατί εκτελέστηκα. Σας εύχομαι, αγαπημένα μου παιδιά, να γινήτε καλοί χριστιανοί και καλοί Έλληνες Κύπριοι. Ακολουθήστε πάντα το δρόμο της αρετής. Να είσθε πάντα βέβαιοι ότι σας αγάπησα τόσο θερμά με μια απέραντη πατρική αγάπη. Αλλά δυστυχώς σας αφήνω χωρίς να σας δω να μεγαλώνετε, όπως το ονειρευόμουν. Σας αφήνω ένα μεγάλο και τιμημένο όνομα... Κι εσύ πολυαγαπημένη μου Γιαννούλα, σου ζητώ για τελευταία χάρη να περνάς καλά με τα παιδιά μας. Αγάπα τα θερμά τόσο πολύ και για μένα, γι εγώ από ψηλά θα σας στέλλω τις πιο θερμές μου ευχές...».¹⁹³

193. Σπύρου Παπαγεωργίου «Κυπριακή θύελλα 1955-1959», σ. 267

Ο **Στέλιος Μαυρομμάτης** (1932-1956) γεννήθηκε στο χωριό Λάρνακας (της Λαπήθου) της επαρχίας Κερύνειας. Υπήρξε μέλος της επιτροπής της ΣΕΚ (Συνομοσπονδίας Εργατών Κύπρου) και του ΘΟΙ (Θρησκευτικού Ορθόδοξου Ιδρύματος) του χωριού του. Εργάστηκε στον αγγλικό στρατό στο Σουέζ για δύο χρόνια και έπειτα στο αγγλικό αεροδρόμιο Λευκωσίας, μέχρι τη σύλληψή του. Ως μέλος της ΕΟΚΑ, έδρασε σε επιχείρηση δολιοφθοράς αεροπλάνων των Άγγλων. Πρόσφερε και άλλες σημαντικές υπηρεσίες στον αγώνα της ΕΟΚΑ. Ως

Στέλιος Μαυρομμάτης

μέλος του εκτελεστικού, μαζί με δυο συναγωνιστές του, πήρε μέρος στον ανεπιτυχή πυροβολισμό εναντίον των Άγγλων Νόρμαλ Άλφρεντ και Λώρενς Ληθ της Βρετανικής Αεροπορίας στον Άγιο Δομέτιο Λευκωσίας. Συνελήφθη από τους δυο Άγγλους και καταδικάστηκε αργότερα σε θάνατο δι' απαγχονισμού. Αντιμετώπισε την αγχόνη με θρησκευτική πίστη και εξαιρετικό θάρρος.

Οι δυο τελευταίες του επιστολές φανερώνουν το ψυχικό του μεγαλείο. Γράφει στην πρώτη:

«Σεβαστοί μου γονείς και πολυαγαπημένες μου αδελφές και αδελφέ μου,
Σας απευθύνω το τελευταίο μου γράμμα με την ελπίδα πως θα κατορθώσω να ρίξω λίγο βάλαμο στην πονεμένη σας ψυχή.

Τώρα που σας γράφω ευρίσκομαι μέσα στο σκοτεινό κελλί της φυλακής μου, περιμένοντας με θάρρος και υπομονή τον δήμιο ναρθεί να με οδηγήσει στον τόπο της εκτελέσεως. Αισθάνομαι τον εαυτό μου ισχυρόν και γαλήνιον, γιατί έχω τον Χριστό μέσα μου και είμαι βέβαιος πως θα με βοηθήσει μέχρι τέλους...».

Η δεύτερη επιστολή απευθύνεται στον αδερφό του. Ένα απόσπασμα της είναι το πιο κάτω:

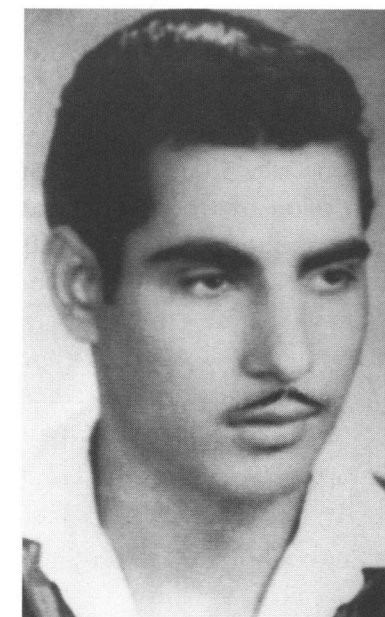
«Τώρα που σου γράφω είναι Πέμπτη πρωί. Όπως και συ το ξέρεις μόνο λίγες ώρες με χωρίζουν από το αναπόφευκτο μοιραίον... Θέλω να ξέρεις πως ο αδελφός σου πεθαίνει με το χαμόγελο στα χείλη, γιατί ο

Θεός τον αξίωσε να φθάσει μέχρι τέλους χωρίς ποτέ να καμφθεί ή να λιποψυχήσει. Γι' αυτό πρέπει νάσαι και συ περήφανος για μένα».¹⁹⁴

Απαγχονισμός του Ευαγόρα Παλληκαρίδη (1938-1957)

Ο Ευαγόρας Παλληκαρίδης γεννήθηκε στην Τσάδα της επαρχίας Πάφου. Φοίτησε στο Ελληνικό Γυμνάσιο της Πάφου. Η Εθνική του δράση στα χρόνια της μαθητικής του ζωής ήταν πλούσια. Τον Ιούνιο του 1953, η αποικιοκρατική Κυβέρνηση της Κύπρου οργάνωσε εορτασμούς για τη στέψη της βασίλισσας Ελισάβετ. Ο Ευαγόρας κατέβασε από τα προπύλαια του σταδίου της Πάφου την αγγλική σημαία και πρωτοστάτησε στην οργάνωση διαδήλωσης,

με αποτέλεσμα να ματαιωθεί ο εορτασμός στην πόλη του. Το 1955, όταν οι συλληφθέντες για παράνομη εισαγωγή όπλων και πυρομαχικών με το πλοiάριο «Άγιος Γεώργιος» οδηγήθηκαν στο δικαστήριο, ο Ευαγόρας και 20 φίλοι του όρμησαν εναντίον των αστυνομικών, για να τους ελευθερώσουν. Στις 22 Ιουνίου, ήταν επικεφαλής ομάδας, η οποία επιτέθηκε εναντίον του δικαστηρίου Πάφου και του Άγγλου Διοικητή Κρην Μπέν. Τον Αύγουστο του 1955, πήρε μέρος στη μαθητική εκδρομή του σχολείου του στην Ελλάδα και στην επιστροφή έφερε στις αποσκευές του ένα περίστροφο. Τον Νοέμβριο του 1955, σε μαθητική διαδήλωση της Πάφου κτύπησε Άγγλους στρατιώτες και ελευθέρωσε ένα συμμαθητή του. Ακολούθησε η σύλληψή του. Η δίκη του ορίστηκε στις 6 Δεκεμβρίου. Ήταν τότε στην τελευταία τάξη του Γυμνασίου. Την προηγούμενη μέρα της δίκης εγκατέλειψε το σχολείο και την πόλη του, αφού αποχαιρέτησε με επιστολή τους συμμαθητές του. Σ' αυτή έγραψε και ένα προσωπικό του ποίημα. Η επιστολή του άρχιζε ως εξής:

Ευαγόρας Παλληκαρίδης.

194. Σπύρου Παπαγεωργίου «Κυπριακή θύελλα 1955-1959», σσ. 263, 264.

«Παλιοί συμμαθηταί,

Αυτή την ώρα κάποιος λείπει ανάμεσά σας, κάποιος που φεύγει αναζητώντας λίγον ελεύθερον αέρα. Κάποιος, που μπορεί να μη τον ξαναδείτε παρά μόνο νεκρό. Μη κλάψετε στον τάφο του. Δεν κάνει να τον κλαίτε. Λίγα λουλούδια του Μαγίου σκορπάτε του στον τάφο. Του φτάνει αυτό MONAXA.

Θα πάρω μιαν ανηφοριά,
θα πάρω μονοπάτια
να βρω τα σκαλοπάτια,
που παν στη Λευτεριά». (Ακολουθούν κι άλλες στροφές).

Ο Ευαγόρας ενώθηκε με ανταρτική ομάδα της ΕΟΚΑ, που βρισκόταν μεταξύ Κισσόνεργας και Τάλας. Από τους Άγγλους επικηρύχθηκε με το ποσό των 5.000 λιρών. Τον Μάρτιο του 1956, κατέφυγε σε κρησφύγετο μέσα στο δάσος, κοντά στο χωριό Λυσός. Στις 18 Δεκεμβρίου 1956, σε μια μετακίνηση της ομάδας του από την περιοχή του Σταυρού της Ψώκας προς τη Λυσό, βρέθηκε απέναντι σε αγγλική περίπολο. Συνελήφθη, γιατί μετέφερε με γαϊδούρι ένα αποσυναρμολογημένο όπλο «μπρεν». Στις 25 Φεβρουαρίου 1957, το δικαστήριο τον καταδίκασε στον δι' αγχόνης θάνατο. Πριν από την επιβολή της ποινής, ο δικαστής τον είχε ρωτήσει αν ήθελε να πει κάτι. Ο Ευαγόρας απάντησε: «Ξέρω ότι θα με κρεμάσετε. Ό,τι έκαμα, το έκαμα ως Έλλην Κύπριος που αγωνίζεται για την ελευθερία του».¹⁹⁵

Ο Ευαγόρας Παλληκαρίδης απαγχονίστηκε στις κεντρικές φυλακές της Λευκωσίας, στις 14 Μαρτίου 1957. Τάφηκε πλάι στους άλλους οκτώ ήρωες της αγχόνης στο μικρό κοιμητήριο των φυλακών.

Στους δικούς του, που για τελευταία φορά τον επισκέφθηκαν στη φυλακή, είπε:

«Μη λυπάστε, γιατί ο θάνατος για μένα δεν είναι τίποτε άλλο παρά ζήτημα δύο λεπτών. Ορκίστηκα να πεθάνω για την πατρίδα μου και ετήρησα τον όρκον μου».

Στην αδελφή του, που έμεινε τελευταία να φύγει, ανέφερε:

195. «Οι πρωομάρτυρες της ΕΟΚΑ», σ. 73.

«Δεν θέλω να λυπηθείτε, ό,τι και να γίνει. Αν μ' εκτελέσουν, θα πάω στον Θεό και θα τον παρακαλέσω να είμαι ο τελευταίος που θα κρεμασθώ».

Στην ίδια έγγραψε και την τελευταία του επιστολή, λίγες ώρες πριν απαγχονισθεί, η οποία άρχιζε ως εξής:

«Ωρα 7.30 μ.μ. Η πιο όμορφη μέρα της ζωής μου. Η πιο όμορφη μέρα. Μη ρωτάτε το γιατί».

Στη συνέχεια της επιστολής έλεγε ότι λυπάται πολύ, γιατί δεν πρόλαβε να βαπτίσει το κοριτσάκι της αδερφής του, και εξέφρασε την επιθυμία του για το όνομα που πρέπει να της δώσει:

«Το όνομα που θα της δώσεις θέλω να είναι πεντασύλλαβο... και να θυμίζει εκείνη για την οποία ήρθα εδώ. Να θυμίζει εκείνη για την οποία ο ποιητής Σολωμός έγραψε το πιο όμορφο τραγούδι του. Εκείνη την οποία κάθε άνθρωπος επιθυμεί».¹⁹⁶

Οι καταδικασθέντες σε θάνατο αγωνιστές της ΕΟΚΑ, των οποίων η ποινή μετατράπηκε σε ισόβια δεσμά

Ο Ευαγόρας Παλληκαρίδης ήταν ο τελευταίος αγωνιστής της ΕΟΚΑ, στον οποίο εφαρμόστηκε η θανατική ποινή. Υπήρξαν όμως και αγωνιστές, που καταδικάστηκαν σε θάνατο κατά τη διάρκεια του Αγώνα, αλλά η ποινή τους μετατράπηκε σε ισόβια δεσμά. Όλοι αυτοί έδειξαν ψυχική γενναιότητα. Κατά την παραμονή τους στις κεντρικές φυλακές έζησαν αρκετές μέρες συμφιλιωμένοι με το θάνατο, πιστεύοντας ότι η θυσία τους για την ελευθερία της Κύπρου ήταν η εκπλήρωση ενός χρέους προς την πατρίδα τους. Η αγχόνη, που λίγο απέιχε από τα κελλιά τους, δεν τους τρόμαζε. Τα ονόματά τους είναι:

Χρυσόστομος Παναγή, Νίκος Ξενοφώντος, Νίκος Ιακώβου Τσαρδελλής, Νί-

Ο Ευαγόρας Παλληκαρίδης, δεξιά, με συντρόφους του στο βουνό.

196 Σπύρου Παπαγεωργίου «Κυπριακή θύελλα 1955-1959», σ. 207.

κος Σοφοκλέους (αρ. 8598), Σταύρος Δημητρίου, Χρίστος Κυριάκου, Φρίξος Λάμπρου, Νίκος Ιωάννου, Χρίστος Αποστόλου, Ανδρέας Αυξεντίου, Δήμος Μιχαλίδης, Βάσος Χριστοφόρου, Γεώργιος Ξενόπουλος, Μανώλης Θεοκλή Χειμώνας, Κυριάκος Παναγή Νικολέττης, Νίκος Σαρφών Γεωργιάδης, Μιχαλάκης Χ. Ρωσσίδης, Νίκος Σοφοκλέους (αρ. 8693), Κώστας Μιχαήλ, Δημητράκης Χρίστου, Χρίστος Κωνσταντίνου, Νικόλας Ιωάννου, Κώστας Λοϊζου Παπαϊακώβου, Γιάννης Κυριάκου Κατσούρης, Ιωάννης Γρηγορίου Μάρκου, Γεώργιος Κωνσταντίνου, Ανδρέας Ιωάννου Αγγελίδης, Δημήτρης Χριστοδούλου Κουταλιανός, Παύλος Παναγιώτου.^{196α}

Φυλακισμένα Μνήματα

Οι Άγγλοι κατασκεύασαν το μικρό κοιμητήριο των κεντρικών φυλακών το 1956. Εκεί έθαψαν 13 αγωνιστές της ΕΟΚΑ, γιατί ήθελαν να μη γίνονται λαϊκές εκδηλώσεις κατά τις κηδείες των ηρώων της Κύπρου.

Οι 13 ταφέντες στις κεντρικές φυλακές είναι:

Μιχαλάκης Καραολής, Ανδρέας Δημητρίου, Ιάκωβος Πατάτσος, Ανδρέας Ζάκος, Χαρίλαος Μιχαήλ, Μιχαήλ Κουτσόφτας, Στέλιος Μαυρομμάτης, Ανδρέας Παναγίδης, Ευαγόρας Παλληκαρίδης (απαγχονισθέντες), Μάρκος Δράκος, Γρηγόρης Αυξεντίου, Στυλιανός Λένας και Κυριάκος Μάτσης (πεσόντες).

Όλοι ήταν νέοι οραματιζόμενοι την ελευθερία της Κύπρου, για την οποία αγωνίστηκαν με όλες τις δυνάμεις τους. Τους διέκρινε υψηλό θρησκευτικό και εθνικό φρόνημα και πρόθυμα θυσίασαν τη ζωή τους στο βωμό της ελευθερίας. Αντίκρυζαν το θάνατο με το πρίσμα της αιωνιότητας και προχωρούσαν στην αγχόνη ή έπεφταν στη μάχη με το χαμόγελο στα χείλη. Οι ψυχές τους πέταξαν από τον κόσμο της ύλης και της φθοράς στον κόσμο της αθανασίας. Πολύ δικαιολογημένα γράφτηκε στον τοίχο του κοιμητηρίου τους ο στίχος:

«Τ' αντρεϊωμένου ο θάνατος θάνατος δε λογιέται».

Τα Φυλακισμένα Μνήματα αποτελούν τόπο ιερού προσκυνήματος και θυμίζουν σε Κυπρίους και ξένους επισκέπτες το ψυχικό μεγαλείο και τον άφθαστο ηρωισμό των αγωνιστών του 1955-1959.

^{196α} Χρ. Παπαχρυσοστόμου «Ο μεγάλος Αγών του 1955-1959. Αρχείον αγωνιστών», Λευκωσία 1977, σσ. 32-35.

Τα Φυλακισμένα Μνήματα.

3. ΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ ΔΡΟΥΝ ΕΙΣ ΒΑΡΟΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Συγκρούσεις Ελλήνων και Τούρκων στη Βασίλεια.

Επιθέσεις Τούρκων στη Λευκωσία

Την 21η Μαρτίου 1956, στο χωριό Βασίλεια της επαρχίας Κερύνειας έγιναν συγκρούσεις μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων, στις οποίες τραυματίστηκαν 10 Έλληνες και 9 Τούρκοι. Ακολούθησαν θορυβώδεις διαδηλώσεις Τούρκων στη Λευκωσία. Οι διαδηλωτές έκαναν επιθέσεις στον ιερό ναό Απ. Λουκά και σε καταστήματα Ελλήνων. Επίσης λιθοβόλησαν αυτοκίνητα. Ο απολογισμός ήταν τραυματισμοί πολλών προσώπων και ζημιές σε ελληνικές περιουσίες.

Οι Τούρκοι διαπράττουν βανδαλισμούς και φόνους Ελλήνων.

Οι Άγγλοι παραμένουν απαθείς

Ο Ελληνικός πληθυσμός της Κύπρου υπέστη πολλές ταλαιπωρίες από τις έρευνες και τις στρατιωτικές επιχειρήσεις των Άγγλων τόσο στις πόλεις όσο και στα χωριά. Οι κάτοικοι των πόλεων είχαν επιπλέον ν' αντιμετωπίσουν και τους Τουρκοκυπρίους, που με βανδαλισμούς, πυρ-

πολήσεις και φόνους απέβλεπαν στον εκφοβισμό των Ελληνοκυπρίων. Όλα γίνονταν υπό τα βλέμματα των Άγγλων στρατιωτών, οι οποίοι παρακολουθούσαν τα συμβαίνοντα με πλήρη απάθεια. Κανένας Τούρκος δεν συνελήφθη για τα πιο πάνω αδικήματα εις βάρος των Ελλήνων. Είναι και τούτο ένα δείγμα της αγγλοτουρκικής συνεργασίας κατά την περίοδο εκείνη.

Ο Νίκος Κρανιδιώτης, πολιτικός κρατούμενος από τις 5 Σεπτεμβρίου 1956 μέχρι τις 20 Δεκεμβρίου 1956 και έπειτα βρισκόμενος σε αναγκαστικό περιορισμό στο σπίτι του, μας περιγράφει μια τέτοια επιθετική εκδήλωση των Τουρκοκυπρίων εις βάρος των Ελληνοκυπρίων:

«Ενθυμούμαι το βράδυ της 20ής προς την 21ην Ιανουαρίου 1957, όταν από τον εξώστη του σπιτιού μου - όπου οι Βρετανοί με είχαν θέσει σε αναγκαστικό περιορισμό - είδα μια παχύρρευστη πύρινη γραμμή να διαχωρίζει ξαφνικά τις βόρειες και τις νότιες συνοικίες της παλιάς περικυλισμένης πόλης της Λευκωσίας. Οι φλόγες, με τεράστιες γλώσσες, κατέτρωγαν τα ελληνικά καταστήματα της περιοχής του Δημοτικού Παντοπωλείου, του τέρματος της οδού Αλδρας και της οδού Ερμού. Ήταν μια κόλαση πυρός, που συνοδευόταν από εκκωφαντικές εκρήξεις και οχλαγωγικές κραυγές, που γέμιζαν με απειλές τον αέρα κι έφταναν από μακριά σαν μια αναπάντεχη κατάρα μέσα στην παγερή ατμόσφαιρα της χειμωνιάτικης εκείνης νύκτας».¹⁹⁷

Η στάση της ΕΟΚΑ έναντι των επιτιθεμένων Τουρκοκυπρίων εις βάρος των Ελληνοκυπρίων φαίνεται καθαρά στο πιο κάτω φυλλάδιο του Διγενή που κυκλοφόρησε, όταν Τουρκοκύπριοι ειδικοί χωροφύλακες τραυματίστηκαν από βόμβες της ΕΟΚΑ.

«Αι Ηρωδιάδες μαίνονται, διότι εκτυπήθησαν από βόμβας μας μερικοί ειδικοί χωροφύλακες Τούρκοι καταταγέντες εθελοντικώς εις την υπηρεσίαν των Άγγλων και εξοπλισθέντες υπό τούτων εναντίον μας. Αλλά τί ήθελον οι φωνασκούντες Άγγλοι και ολίγοι θερμόαιμοι Τούρκοι; Να καθήσωμε με δεμένα τα χέρια για να μας σκοτώνουν και να μας δολοφονούν οι συνεργάτες των Άγγλων με τα αγγλικά όπλα που πήρανε, για να εφαρμόσωμε και εμείς το ρητό «σφάξε με αγά μου ν' αγιάσω»; Οι Τούρκοι της «Βολκάν», οι οποίοι επήραν όπλα από τους Άγγλους εναντίον μας, έπρεπε να γνωρίζουν ότι θα αμυνώμεθα εναντίον

197. Νίκου Κρανιδιώτη «Δύσκολα χρόνια...», σ. 241.

των και ότι θα εδέχοντο τας σφαίρας μας. Μόνον ανόητοι ή ανίσχυροι θα εσκοτώνοντο χωρίς να χτυπήσουν τον δολοφόνον. Ευτυχώς εμείς ούτε το ένα ούτε το άλλο είμεθα. Από της ενάρξεως του αγώνος μας εδηλώσαμε δημοσία ότι ουδείς Τούρκος έχει να φοβηθή από εμάς, διότι εννοούμε να ζήσωμε μαζί με τον τουρκικόν πληθυσμόν εν αγάπη και αρμονία, όπως εξήσαμε τόσα χρόνια. Και τον λόγον μας τον ετηρήσαμεν. Δυστυχώς μία μικρά μειοψηφία θερμοαίμων νεαρών Τούρκων έγινε οργανον των ιμπεριαλιστικών σκοπών των Άγγλων εις βάρος της νομιμόφρονος πλειοψηφίας του τουρκικού πληθυσμού της νήσου και με την στολήν του αστυνομικού και τα όπλα των Άγγλων φονεύουν αθώους Έλληνας πολίτας, βασανίζουν εις τα κρατητήρια Έλληνας, πυρπολούν και καταστρέφουν περιουσίας Ελλήνων. Αυτοί οι θερμόαιμοι Τούρκοι εχάλασαν την αρμονίαν, η οποία υπήρχεν επί τόσα χρόνια μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων της Κύπρου. Εναντίον τούτων πρέπει να στραφή ο φιλήσυχος τουρκικός πληθυσμός της Νήσου και να τους επαναφέρη εις την τάξιν.

Εμείς κάμνουμε την εξής δήλωσιν: Θέλομεν αρμονικήν συμβίωσιν με την τουρκικήν μειονότητα της Κύπρου, όπως αρμονικά ζουν οι Έλληνες και Τούρκοι στην Ελλάδα. Ουδείς πολίτης έχει να πάθη τίποτε από εμάς. Κτυπούμε μόνον εκείνους, είτε Έλληνες, είτε Τούρκους, είτε Άγγλους, είτε οιασδήποτε άλλης φυλής, οι οποίοι γίνονται όργανα των Άγγλων, οπλίζονται υπό των Άγγλων και με όπλα που τους δίδουν οι Άγγλοι μάς κτυπούν. Εναντίον τούτων είναι υποχρέωσίς μας να αμυνθώμεν.

ΕΟΚΑ Ο Αρχηγός ΔΙΓΕΝΗΣ»^{197α}

4. ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΓΙΑ ΛΥΣΗ ΤΟΥ ΚΥΠΡΙΑΚΟΥ

Οι πολιτικές εξελίξεις για το Κυπριακό κατά την περίοδο Μαΐου-Ιουλίου 1956.

Ο συνταγματολόγος Ράντκλιφ φτάνει στην Κύπρο

Η αντιπολίτευση του Βρετανικού Εργατικού Κόμματος έναντι της πολιτικής της Βρετανικής Κυβέρνησης ήταν ενισχυτική στον Αγώνα του Κυπριακού λαού. Οι Εργατικοί ασκούσαν αυστηρή κριτική στο χειρισμό του Κυπριακού προβλήματος από τους Συντηρητικούς και ζη-

197α. Σπύρου Παπαγεωργίου «Αρχείον των παρανόμων εγγράφων...», σσ. 78-79.

τούσαν την επαναφορά του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου στην Κύπρο. Στη στάση τους αυτή συνέβαλε και η επιστολή του Αρχιεπισκόπου από τις Σεϋχέλλες, την οποία απέστειλε στον εργατικό βουλευτή Φράνσις Νόελ Μπαίκερ, με ημερομηνία 13 Μαΐου 1956. Σ' αυτή ο Αρχιεπίσκοπος έλεγε μεταξύ άλλων:

*«Ειλικρινώς λυπούμαι, διότι η εσφαλμένη πολιτική των υπευθύνων της Βρετανικής Κυβερνήσεως ωδήγησε τα πράγματα εις την σημερινήν θλιβεράν κατάστασιν. Ως αντιλαμβάνεσθε, το χάσμα το οποίον εχώριζε τας αντιλήψεις της Κυβερνήσεως από τας ιδικάς μας ήτο όχι μέγαν. Με ολίγην καλήν θέλπισιν θα εγεφυρούτο. Δυστυχώς όμως ο Κυβερνήτης, εγκρίσει βεβαίως της Κεντρικής Κυβερνήσεως, έκαμε το χάσμα μεγαλύτερον με την άστοχον απόφασιν της εξορίας μου... Δεν επιθυμώ να σας απασχολήσω με τας συνθήκας της κρατήσεώς μας εις Σεϋχέλλας. Τούτο μόνον λέγω, ότι είμεθα πολύ δυσανεστημένοι με τα ληφθέντα περιοριστικά μέτρα. Επιτηρούμεθα νυχθημερόν υπό αστυνομικής φρουράς. Προ ημερών εισήχθησαν εις την νήσον και δύο αστυνομικοί σκύλλοι προοριζόμενοι και αυτοί διά την φρούρησίν μας. Διεμαρτυρήθημεν προς την εδώ Κυβέρνησιν διά τα ταπεινωτικά δι' ημάς αυτά μέτρα, εις ένδειξιν δε διαμαρτυρίας προέβημεν από της ημέρας του Πάσχα εις τριήμερον απεργίαν πείνης. Υπεσχέθησαν να ζητήσουν οδηγίας εκ Λονδίνου διά χαλάρωσιν των περιοριστικών μέτρων».*¹⁹⁸

Την 1η Ιουνίου 1956, ο Βρετανός Πρωθυπουργός Σερ Άντον Ήντεν μίλησε σε συγκέντρωση του Συντηρητικού Κόμματος στο Νόρουιτς και μεταξύ άλλων είπε:

*«Χωρίς την Κύπρον δεν θα έχωμεν ασφαλώς διευκολύνσεις προς προστασίαν των εις πετρέλαια προμηθειών μας. Έλλειψις δε πετρελαίου σημαίνει ανεργίαν και πείναν εν Βρετανία».*¹⁹⁹

Στις 2 Ιουνίου, ο Χάρντιγκ πήγε στο Λονδίνο για συνομιλίες με τη Βρετανική Κυβέρνηση. Πίστευε ότι με τις στρατιωτικές επιχειρήσεις θα εξουδετέρωνε την ΕΟΚΑ και θα έπειθε τη Βρετανική Κυβέρνηση για υιοθέτηση της αδιάλλακτης πολιτικής του στο Κυπριακό. Επέστρεψε στην Κύπρο στις 24 Ιουνίου.

198. «Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'», τόμος Β', σσ. 347-350

199. Στρατηγού Γεωργίου-Γρίβα «Απομνημονεύματα...», σ. 104.

Στις 12 Ιουνίου, έφτασε στο Λονδίνο και ο Γραμματέας του Εθναρχικού Συμβουλίου Νίκος Κρανιδιώτης. Εκεί παρέμεινε μέχρι τις 30 Ιουνίου. Στο διάστημα αυτό είχε επαφές με βουλευτές, δημοσιογράφους και άλλους, τους οποίους διαφώτιζε για το Κυπριακό πρόβλημα. Κατά τη διάρκεια της παραμονής του στο Λονδίνο, ανακαλύφθηκε από τους Άγγλους, σε αγρόκτημα της Λύσης, τμήμα του ημερολογίου του Διγενή, που επηρέασε την πολιτική ατμόσφαιρα στο Λονδίνο και ιδιαίτερα τις βρετανικές εφημερίδες. Αυτό συνετέλεσε στην αναβολή της δημοσίευσης του βρετανικού σχεδίου για την Κύπρο, ενώ είχε ανακοινωθεί ότι θα γινόταν μέσα στον Ιούνιο.

Στις 19 Ιουνίου, ο Μακμίλλαν έγραψε στο ημερολόγιό του για το Κυπριακό:

«Το πρόβλημα εξευρέσεως λύσεως, που να είναι αποδεκτή εις την Ελλάδα και την Τουρκίαν παραμένει όσον άλυτον ήτο και κατά την περυσινήν διάσκεψιν του Λονδίνου».

Στις βρετανικές εφημερίδες της 20ής Ιουνίου, δημοσιεύθηκε ότι η Τουρκία προειδοποίησε το Λονδίνο ότι θα αποστείλει στρατεύματά της στην Κύπρο, για να μη επιτρέψει να δοθεί το νησί στην Ελλάδα.

Στις 26 Ιουνίου, ο Εθναρχεύων Μητροπολίτης Άνθιμος σε προκήρυξή του έγραψε:

*«Είμαι υπέρ ποτε άλλοτε αποφασισμένος να συνεχίσω τον Αγώνα, καθ' όσον είμαι πεπεισμένος περί της τελικής νίκης. Οιαδήποτε και αν είναι αι δυνάμεις, τας οποίας θα χρησιμοποιήση ο στρατάρχης Χάρντιγκ, ο Αγών μας θα συνεχισθι μέχρι της τελικής νίκης».*²⁰⁰

Ο Τούρκος καθηγητής Νιχάτ Ερίμ, ο οποίος χειρίστηκε το Κυπριακό με διάφορες ιδιότητες (υπήρξε και Πρωθυπουργός), στο βιβλίο του «Το Κυπριακόν κατά το μέτρον των όσων γνωρίζω και των όσων είδα», γράφει:

«Την 28ην Ιουνίου 1956 ο Μεντερές ετόνιζεν εις τον εν Αγκύρα Άγγλον Πρέσβυν: Εφ' όσον προβάλλεται θέμα Ενώσεως, προκαλείται και διασάλευσις της ισορροπίας, την οποίαν καθιέρωσεν η συνθήκη της Λωζάννης. Τούτο επιβάλλει διμερείς διαπραγματεύσεις με την Ελλάδα προς συζήτησιν όλων των θεμάτων, τα οποία αφορούν τας ελληνοτουρκικάς σχέσεις».

200. Σπύρου Παπαγεωργίου «Κυπριακή θύελλα 1955-1959», σ. 515.

Στο ίδιο βιβλίο αναφέρει:

«Από το 1956 η ιδέα της διχοτομήσεως συνεζητήθη και εμελετήθη εις ωρισμένας μυστικές - επισήμους και ανεπισήμους - διαπραγματεύσεις μεταξύ Τουρκίας, Ελλάδος, Βρετανίας και Αμερικής. Ο Βέλγος Υπουργός Εξωτερικών και βραδύτερον Γενικός Γραμματέας του ΝΑΤΟ κ. Σπάακ επρότεινε να μεσολαβήσῃ, με την υπόσχεσιν ότι θα αναλάβῃ ο ίδιος την υπόθεσιν της διχοτομήσεως. Ετόνισε μάλιστα ότι το Κυπριακόν δεν πρέπει να οδηγῆται εις τα Ηνωμένα Έθνη, αλλά να συζητήται εις τα πλαίσια του ΝΑΤΟ».

Ένα άλλο απόσπασμα από το ίδιο βιβλίο του Ν. Ερίμ, που φανερώνει καθαρά την αγγλοτουρκική συνωμοσία εις βάρος της Κύπρου, είναι το πιο κάτω:

«Ο Υφυπουργός Εξωτερικών της Βρετανίας Σερ Γιαν Κιρπάτρικ, διά μιάς γραμμής την οποίαν έσυρεν από βορρά προς νότον, ηθέλησεν να διαμοιράσῃ την Κύπρον εξ ημισείας - την ανατολικήν εις την Τουρκίαν και την δυτικήν εις την Ελλάδα. Ο Μεντερές του ανέφερεν ότι προτιμά την διχοτόμησιν εξ ημισείας (από ανατολών προς δυσμάς). Ο Μεντερές έθεσε το πρόβλημα εις τον στρατηγόν Χολμς».²⁰¹

Στις 12 Ιουλίου 1956, ο Βρετανός Πρωθυπουργός Ήντεν δήλωσε στη Βουλή των Κοινοτήτων ότι η χώρα του αποδέχεται την αρχή της αυτοδιάθεσης για την Κύπρο, αλλ' η εφαρμογή της είναι εκ των πραγμάτων αδύνατη. Ταυτόχρονα ανάγγειλε την πρόθεση της Κυβέρνησής του για εισαγωγή συντάγματος αυτοκυβέρνησης στο νησί μας, το οποίο όμως δεν θα εφαρμοζόταν «προτού η τρομοκρατία εξουδετερωθῇ και αποκατασταθούν ο νόμος και η τάξις».²⁰²

Την ίδια μέρα, ο Χάρντιγκ μίλησε από το ραδιοφωνικό σταθμό της Λευκωσίας και ανάγγειλε την αποστολή του συνταγματολόγου Λόρδου Ράντκλιφ στην Κύπρο. Μεταξύ άλλων είπε και τα εξής:

«Τώρα, ότε η τρομοκρατία αρχίζει να καταρρέν, δεν βλέπω οιονδήποτε λόγον διατί να βραδύνωμεν ακόμη περισσότερον να δώσωμεν εις την μεγάλην μάζαν του λαού - η οποία έχει απδιάσει την βίαν και όλας τα συνεπείας της - την ελπίδα να συνεργασθῇ εις την ανάπτυξιν συνταγματικής κυβερνήσεως. Η σταθερά και επίμονος πίεσις, την οποίαν

201. Σπύρου Παπαγεωργίου «Κυπριακή θύελλα 1955-1959», σ. 516.

202. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα-Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 115.

ασκούν αι δυνάμεις ασφαλείας αργά ή γρήγορα θα συντρίψῃ την ΕΟΚΑ».²⁰³

Το Βρετανικό Εργατικό Κόμμα επέκρινε την πολιτική της Κυβέρνησης της χώρας του και την κατηγόρησε ότι υπέκυψε στον εκβιασμό της Τουρκίας.

Ο Πρωθυπουργός της Ελλάδας Κωνσταντίνος Καραμανλής σε δηλώσεις του ανέφερε ότι καμιά λύση για το Κυπριακό πρόβλημα δεν είναι αποδεκτή, αν δεν εξασφαλίζει το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης του Κυπριακού λαού. Και πρόσθεσε ότι η Ελλάδα θα προσφύγει στον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών για το ζήτημα αυτό.

Ο Τούρκος Πρωθυπουργός Μεντερές δήλωσε πως θα έθετε ζήτημα Θράκης και Δωδεκανήσου, αν η Κύπρος ενωνόταν με την Ελλάδα.

Στις 13 Ιουλίου 1956, το Γραφείο Εθναρχίας συνήλθε σε συνεδρία υπό την προεδρία του Εθναρχεύοντος Μητροπολίτη Κιτίου Ανθίμου και ακολούθως εξέδωσε ανακοινωθέν, που έλεγε:

«Αι δηλώσεις του Βρετανού Πρωθυπουργού περί του πολιτικού μέλλοντος της Κύπρου ηκούσθησαν μετά πολλής δυσφορίας υπό του Ελληνικού Κυπριακού λαού. Είναι αδιανόητον, πως η Κυβέρνησις μιάς Δυνάμεως, ως η Μ. Βρετανία, έφθασεν εις το σημείον να οχυρούται όπισθεν του τεχνητού θορύβου άλλης χώρας, διά να αποφύγῃ να εφαρμόσῃ εν Κύπρῳ την θεμελιώδη αρχήν της αυτοδιαθέσεως, την οποίαν εν τούτοις λέγει ότι αναγνωρίζει.

Ο Ελληνικός Κυπριακός λαός θα εξακολουθήσῃ να διεκδικῇ την εφαρμογήν του δικαιώματος της αυτοδιαθέσεως, το οποίον έχει ήδη κατοχυρωθῇ διά διεθνών συμβάσεων δεσμευτικών διά την Μεγάλην Βρετανίαν.

Ός προς την εξαγγελθείσαν πρόθεσιν της Βρετανικής Κυβερνήσεως να εισαγάγῃ εν τη Νήσῳ σύνταγμα εσωτερικής αυτοκυβερνήσεως, υπομνήσκεται, ότι ο Εθνάρχης, εν συνεννοήσει μετ' αντιπροσώπων όλων των Οργανώσεων του Ελληνικού Κυπριακού λαού, έχει ήδη διατυπώσῃ σαφώς τας προϋποθέσεις, υπό τας οποίας θα εγένετο δεκτόν εν μεταβατικόν καθεστώς γνησίας αυτοκυβερνήσεως μέχρι της εφαρμογῆς της αρχῆς της αυτοδιαθέσεως. Ουδείς άλλος δύναται να συζητή-

203. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα-Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 116.

ση τας προϋποθέσεις ταύτας εξ ονόματος του Ελληνικού Κυπριακού λαού». ²⁰⁴

Ο Ράντκλιφ έφτασε στην Κύπρο στις 14 Ιουλίου. Σκοπός της επίσκεψής του ήταν η εμπειρική διερεύνηση και η υποβολή εισηγήσεων για καταρτισμό συντάγματος αυτοκυβέρνησης του Κυπριακού λαού.

Οι Έλληνες της Κύπρου έμειναν σταθερά προσηλωμένοι στο αίτημα της αυτοδιάθεσης και δεν είχαν καμιά επαφή με τον Ράντκλιφ. Το σύνθημα που επικρατούσε τότε ήταν «ουδεμία διαπραγματεύσεις άνευ του Μακαρίου». Αυτό εφαρμόστηκε στην πράξη. Έτσι ο Ράντκλιφ, μετά από σύντομη παραμονή του στην Κύπρο, αναχώρησε για το Λονδίνο.

Σύγκληση του Εθναρχικού Συμβουλίου.

Επίκριση της Βρετανικής πολιτικής από τον Εθναρχεύοντα Μητροπολίτη Άνθιμο

Την 20ή Ιουλίου 1956, ο Εθναρχεύων Μητροπολίτης Κιτίου Άνθιμος συγκάλεσε το Εθναρχικό Συμβούλιο και ανασκόπησε την πολιτική κατάσταση, που επικράτησε στην Κύπρο μετά την εξορία του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου. Αφού επέκρινε τη βρετανική πολιτική, αναφέρθηκε στα καταπιεστικά μέτρα των Άγγλων έναντι των Κυπρίων. Μεταξύ άλλων είπε:

«Ήτο φανερόν ότι η Βρετανική Κυβέρνησις δεν ήθελε πλέον να διαπραγματευθή μίαν δικαίαν και έντιμον λύσιν, αλλά να επιβάλη τους όρους της επί τη βάσει του νόμου του ισχυροτέρου. Προς τον σκοπόν τούτον η εν Κύπρω Βρετανική διοίκησις ενέτεινε τα καταπιεστικά μέτρα. Νέον κύμα τρομοκρατίας και βίας εξαπελύθη. Νέαι αυθαίρετοι συλλήψεις και εντοπισμοί διενηργήθησαν. Συλλογικά πρόστιμα ανερχόμενα εις χιλιάδας λιρών επεβλήθησαν εις φιλυσύχους πολίτας. Ανύποπτοι γέροντες, γυναίκες και παιδιά εφονεύθησαν εις τας οδούς υπό των Δυνάμεων Ασφαλείας. Καταστρεπτικοί κατ' οίκον περιορισμοί εξήρθρωσαν την οικονομίαν ζωτικών περιοχών της Νήσου. Νέοι κατεδικάσθησαν και εξελέσθησαν. Χριστιανικοί ναοί και κοιμητήρια εβεβλήθησαν. Νεαρά άτομα υπεβλήθησαν εις τον εξευτελισμόν της μαστιγώσεως. Δάση εκάψαν. Καρποφόρα δένδρα απεκόπησαν, σχολεία εκλείσθησαν, καθηγηταί εξ Ελλάδος εστερήθησαν της αδείας παραμο-

204. «Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'», τόμος Β', σσ. 762-763.

νής των εν τη Νήσω και άλλα μεσαιωνικά μέτρα, προσβάλλοντα τον Ευρωπαϊκόν πολιτισμόν, επεβλήθησαν υπό των Άγγλων.

Τα καταστρεπτικά όμως ταύτα μέτρα δεν έκαμψαν το πθικόν του λαού, όστις παρέμεινε συσπειρωμένος περίξ της Εθνικής Ηγεσίας του αξιών δικαιοσύνην και ελευθερίαν». ²⁰⁵

Συζήτηση για το Κυπριακό στη Βουλή των Κοινοτήτων.

Δεύτερη επίσκεψη του Ράντκλιφ στην Κύπρο.

Το σύνταγμα Ράντκλιφ. Η απειλή διχοτόμησης της Κύπρου

Στις 14 Σεπτεμβρίου 1956, έγινε συζήτηση στη Βουλή των Κοινοτήτων για το Κυπριακό, στην οποία ο Υπουργός Αποικιών Λέννοξ Μπόυντ συνέδεσε το πρόβλημα με τα προηγηθέντα γεγονότα του Σουέζ και είπε ότι η κυριαρχία στην Κύπρο είναι απολύτως απαραίτητη «εάν πρόκειται να εκπληρώσωμεν τας παρούσας μας ευθύνas». Ακολούθως ανέφερε ότι ο Λόρδος Ράντκλιφ πήρε όρους εντολής, για να καταρτίσει σύνταγμα για το νησί. Έπειτα τόνισε ότι η Βρετανική Κυβέρνηση αποδέχεται την αρχή της αυτοδιάθεσης για την Κύπρο, αλλά η πρακτική της εφαρμογή δεν ήταν δυνατή λόγω των επικρατουσών τότε συνθηκών.

Οι όροι εντολής του Ράντκλιφ ήταν οι εξής:

- 1) Κατά τη διάρκεια της Συνταγματικής περιόδου, η Κύπρος θα βρίσκεται υπό την κυριαρχία της Βρετανίας.
- 2) Η Κύπρος είναι αναγκαία ως βάση, για να χρησιμοποιείται από την Κυβέρνηση της Α.Μ. προς εκπλήρωση των διεθνών της υποχρεώσεων για την άμυνα των βρετανικών συμφερόντων στη Μέση Ανατολή, καθώς και των συμφερόντων των συμμάχων της ή χωρών που συνδέονται μαζί της.
- 3) Όλα τα ζητήματα που σχετίζονται με τις εξωτερικές υποθέσεις, την άμυνα και την εσωτερική ασφάλεια της Κύπρου παραμένουν στη Βρετανική Κυβέρνηση ή στον Κυβερνήτη.
- 4) Το Σύνταγμα θα βασίζεται στις αρχές της φιλελεύθερης δημοκρατίας και θα προνοεί μέτρα υπεύθυνης αυτοκυβέρνησης σε αιρετούς αντιπροσώπους του Κυπριακού λαού, αλλά θα περιέχει και επιφυλά-

205. Νίκου Κρανιδιώτη «Η Κύπρος εις τον αγώνα της ελευθερίας», σσ. 148-149.

ξεις, διατάξεις και εγγυήσεις, που δυνατό να είναι αναγκαίες για τη δικαιοσύνη προστασία στα ειδικά συμφέροντα των διαφόρων κοινοτήτων, θρησκευμάτων και φυλών της Κύπρου.²⁰⁶

Ο Ράντκλιφ ήρθε στην Κύπρο για δεύτερη φορά στις 26 Σεπτεμβρίου 1956, αλλά κανένας Έλληνας Κύπριος δεν τον πλησίασε για συνομιλίες. Έτσι συμπλήρωσε ο ίδιος το έργο του και το υπέβαλε στη Βρετανική Κυβέρνηση, στις 14 Νοεμβρίου. Στις 25 Νοεμβρίου, ο Χάρντιγκ μετέβη στο Λονδίνο για διεξαγωγή συνομιλιών με τη Βρετανική Κυβέρνηση επί των συνταγματικών προτάσεων Ράντκλιφ. Στις 29 Νοεμβρίου, πήρε μέρος και ο Τούρκος Υπουργός Εξωτερικών Ζορλού. Οι προτάσεις Ράντκλιφ κοινοποιήθηκαν στην Ελληνική Κυβέρνηση από τον Υπουργό Αποικιών Λέννοξ Μπόυντ, που πήγε στην Αθήνα ειδικά γι' αυτό το σκοπό. Δυο άλλοι απεσταλμένοι στάλθηκαν στη Μαχέ των Σεϋχελλών για ενημέρωση του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, ο οποίος αρνήθηκε να συζητήσει οποιοδήποτε πολιτικό ζήτημα κατά τη διάρκεια της εξορίας του.

Η Ελληνική Κυβέρνηση στις 16 Δεκεμβρίου απέρριψε το σύνταγμα Ράντκλιφ, γιατί ούτε φιλελεύθερο και δημοκρατικό ήταν ούτε οδηγούσε στην αυτοδιάθεση ούτε ήταν σύμφωνο με τις θεμελιώδεις αρχές του ΟΗΕ. Το χαρακτήρισε «*όργανον ξενικής κυριαρχίας, επιβληθσόμνον δια της βίας επί ενός απροθύμου λαού*».²⁰⁷

Η Βρετανική Κυβέρνηση ανακοίνωσε επίσημα το σύνταγμα Ράντκλιφ στη Βουλή των Κοινοτήτων στις 19 Δεκεμβρίου 1956. Ο Λέννοξ Μπόυντ, μιλώντας για τη διεθνή πλευρά του θέματος, είπε μεταξύ άλλων και τα εξής:

«Όταν η διεθνής κατάσταση και οι διεθνείς συνθήκες το επιτρέψουν, και με την προϋπόθεση ότι η αυτοκυβέρνηση θα λειτουργήσει ικανοποιητικά, η Κυβέρνηση της Αυτής Μεγαλειότητος είναι διατεθειμένη να επανεξετάσει το θέμα της εφαρμογής της αυτοδιάθεσης. Όταν επιστεί ο χρόνος γι' αυτή την επανεξέταση, δηλαδή όταν οι όροι αυτοί εκπληρωθούν, σκοπός της Κυβέρνησης της Α.Μ. είναι να διασφαλίσει, ώστε να δοθεί η ευκαιρία στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα, όπως και στην Ελληνοκυπριακή - λόγω των ιδιομόρφων συνθηκών της Κύπρου

- να αποφασίσει μόνη της το μελλοντικό της καθεστώς. Η Κυβέρνηση της Α.Μ. αναγνωρίζει, ότι η άσκηση της αυτοδιάθεσης, σ' ένα τέτοιο ανάμικτο πληθυσμό, θα πρέπει να συμπεριλάβει και τη διχοτόμηση μεταξύ των πιθανών προϋποθέσεων».²⁰⁸

Σχολιάζοντας τις θέσεις αυτές ο Νίκος Κρανιδιώτης γράφει:

«Την ανεδαφικήν ταύτην ερμηνείαν περί κεχωρισμένης εφαρμογής της αρχής της αυτοδιάθεσης υπό των Ελλήνων και των Τούρκων της Νήσου υιοθέτησαν έκτοτε αδιαλλάκτως η Τουρκική Κυβέρνησις και η Τουρκική εν Κύπρο μειονότης, η δε λύσις της διχοτομήσεως απέβη εις το εξής το κατ' εξοχήν προσφιλές τουρκικόν σύνθημα».²⁰⁹

Είναι χαρακτηριστική η δήλωση του Τούρκου Πρωθυπουργού Μεντερές στην Εθνοσυνέλευση της Άγκυρας στις 29 Δεκεμβρίου 1956:

«Η διχοτόμησης της Κύπρου, εξ ημισείας μεταξύ Ελλήνων Κυπρίων και Τούρκων, αποτελεί αυτοθυσίαν δια την Τουρκίαν και ουδέποτε θα συγκατατεθώμεν εις μεγαλυτέραν αυτοθυσίαν από την διχοτόμησην».²¹⁰

Συζήτηση του Κυπριακού στον ΟΗΕ.

Η απόφαση της Γενικής Συνέλευσης το Φεβρουάριο του 1957

Στις 18 Φεβρουαρίου 1957, άρχισε η συζήτηση του Κυπριακού στην Πολιτική Επιτροπή της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών.

Η Ελληνική Κυβέρνηση, με την ηγεσία του Υπουργού Εξωτερικών Ευάγγελου Αβέρωφ, υποστήριξε την εφαρμογή της αρχής της αυτοδιάθεσης στην Κύπρο, σύμφωνα με τον Καταστατικό Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών και την εξέταση των βιαιοπραγιών των Άγγλων έναντι των κατοίκων του νησιού.

Η Βρετανική Κυβέρνηση με δική της προσφυγή είχε καταγγείλει την Ελλάδα ότι ενίσχυε υλικά και ηθικά την ΕΟΚΑ και ότι με τις ραδιοφωνικές της εκπομπές συνέβαλλε στην ανταρσία του Κυπριακού λαού. Ο Βρετανός αντιπρόσωπος αναφέρθηκε στα «ευρύτατα μέτρα αυτοκυβέρνησης» και στις ιδιοτυπίες του προτεινομένου συντάγματος, οι οποίες «οφείλονται στις ειδικές συνθήκες του Νησιού, συνθήκες που επιβάλλουν την κατοχύρωση των συμφερόντων όλων των κοινοτήτων και δεν

206. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα-Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 133.

207. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα-Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 143.

208. Νίκου Κρανιδιώτη «Δύσκολα χρόνια...», σσ. 239-240.

209. Νίκου Κρανιδιώτη «Η Κύπρος εις τον αγώνα της ελευθερίας», σ. 159.

210. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα-Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 150.

επιτρέπουν, στο παρόν τουλάχιστο στάδιο, την εφαρμογή της αυτοδιάθεσης».²¹¹

Ο αντιπρόσωπος της Τουρκίας υποστήριξε τη συνέχιση του υπάρχοντος καθεστώτος στην Κύπρο και ότι σε περίπτωση αλλαγής πρέπει να γίνουν διαβουλεύσεις μεταξύ της Βρετανίας και της Τουρκίας.

Κατά τη διάρκεια των συζητήσεων υποβλήθηκαν πέντε προτάσεις για λύση του Κυπριακού. Τελικά η Γενική Συνέλευση στις 26 Φεβρουαρίου ενέκρινε με κάποιες τροποποιήσεις το κείμενο που είχε υποβάλει ο αντιπρόσωπος των Ινδιών Κρίσνα Μένον, με ψήφους 76 υπέρ και 2 αποχές. Το ψήφισμα έλεγε:

«Η Γενική Συνέλευσις, αφού εξήτασε το Κυπριακόν ζήτημα και εν τη πεποιθήσει ότι η λύσις του προβλήματος τούτου απαιτεί ατμόσφαιραν ειρήνης και ελευθερίας εκφράσεως, διερμνεύει την ζωηράν ευχήν περί εξευρέσεως ειρηνικής, δημοκρατικής και δικαίας λύσεως, συμφώνως προς τας αρχάς και τους σκοπούς του Χάρτου των Ηνωμένων Εθνών και την ελπίδα, ότι θα επαναρχίσουν διαπραγματεύσεις, αι οποίαι και θα συνεχισθούν προς τον σκοπόν τούτον».²¹²

Το ψήφισμα ήταν μια επιτυχία της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής για το Κυπριακό πρόβλημα. Για την Τουρκία όμως δεν υπήρξε ευχάριστο το αποτέλεσμα, όπως φαίνεται καθαρά από επιστολή, που ο μόνιμος αντιπρόσωπος της Ελλάδας στον ΟΗΕ Χρ. Ξανθόπουλος-Παλαμάς κατέθεσε στον Γενικό Γραμματέα του Οργανισμού Χάμμαρσκελντ στις 17 Μαΐου 1957 με αρ. 2190.

Δυο αποσπάσματα αυτού του εγγράφου είναι τα πιο κάτω:

α) «Η συζήτηση στη Γενική Συνέλευση, όπως και η λήξη της με την ομόφωνη υιοθέτηση του ψηφίσματος 1013 (ΙΧ), υπήρξε ένα αποτελεσματικό βήμα στην προώθηση της υπόθεσης των Κυπρίων μέσα στο πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών. Φαίνεται πάντως ότι αυτή η ελπιδοφόρα εξέλιξη δεν εξυπηρετούσε τους στόχους, σκοπούς και φιλοδοξίες της Τουρκικής Κυβέρνησης. Γι' αυτό αυτή προσπάθησε να εμποδίσει κάθε πιθανή πρόοδο στην εφαρμογή του ψηφίσματος αυτού. Κατά

211. Νίκου Κρανιδιώτη «Δύσκολα χρόνια...», σ. 243.

212. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα-Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 158, Νίκου Κρανιδιώτη «Δύσκολα χρόνια...», σ. 245, «Απαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'», τόμος Β', σ. 267.

πρώτον εναντιώθηκε σφοδρά στην απελευθέρωση του Μακαρίου, αντιδρώντας κατά τον πιο βίαιο τρόπο. Μια κακοήθης εκστρατεία του τύπου στράφηκε κατά του Οικουμενικού Πατριαρχείου και της Ελληνικής μειονότητας στην Ισταμπούλ. Ταυτόχρονα ενέργειες εκφοβισμού στράφηκαν εναντίον της Ελλάδας, ενώ η διχοτόμηση της Κύπρου προωθήθηκε σαν η μοναδική λύση - σε φανερά αντίθεση στο ψήφισμα των Ηνωμένων Εθνών».

β) «Σαν εξήγηση όμως για τις Τουρκικές επιθέσεις κατά του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου θα μπορούσε να βρεθεί στις βασικές διαφορές και στο ανίστημα μεταξύ του Αρχιεπισκόπου και του Δρ. Κουτσιούκ, τον οποίον η Τουρκική Κυβέρνηση κηδεμονεύει ως ηγέτη της μειονότητας στην Κύπρο. Πράγματι όταν ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος, σεβόμενος και τον Καταστατικό Χάρτη και τις αιώνιες αξίες, ομιλεί και αγωνίζεται για την ελευθερία και την ανθρώπινη σεμνότητα, ο Δρ. Κουτσιούκ δηλώνει ενώπιον συνέλευσης φοιτητών στο Πανεπιστήμιο της Ισταμπούλ:

«Το Ελληνικό Έθνος είναι βάρβαρο (sic). Για κάθε Τούρκο σκοτωμένο σκοτώσαμε 10 Έλληνες. Για κάθε καμένο τουρκικό σπίτι κάψαμε 10 ελληνικά σπίτια», και ενώ το ακροατήριο του φωνάζει «θάνατος στους Έλληνες».

Τώρα αυτές είναι ανθελληνικές εκδηλώσεις ενός χαρακτηριστικού επιπέδου και ο Δρ. Κουτσιούκ έχει την άδεια να περιοδεύει ολόκληρη την Τουρκία κάνοντας ομιλίες».²¹³

Δήλωση του Διγενή στις 14 Μαρτίου 1957

ότι θα κηρύξει εκεχειρία, αν αφεθεί ελεύθερος

ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος. Τα επακολουθήσαντα γεγονότα.

Η απελευθέρωση του Αρχιεπισκόπου

Στις 14 Μαρτίου 1957, ο Διγενής σε ένδειξη καλής θέλησης ανακοίνωσε με φυλλάδιο την πρόθεσή του να κηρύξει δεύτερη εκεχειρία της ΕΟΚΑ. Ήθελε να δώσει μια νέα ευκαιρία για πολιτική λύση του Κυπριακού ζητήματος με διαπραγματεύσεις.

Έλεγε στο φυλλάδιο ο αρχηγός της ΕΟΚΑ:

213. Έρευνα του Elias Vlantou εις τα Αρχεία των ΗΠΑ για τον Αντιαποικιακό Αγώνα της Κύπρου.

«Η ημετέρα Οργάνωσις, συμμορφουμένη προς το πνεύμα της αποφάσεως του ΟΗΕ, δια της οποίας εκφράζεται η επιθυμία ειρηνικής και δικαίας λύσεως του Κυπριακού, βάσει των αρχών του Καταστατικού Χάρτου του ΟΗΕ, και διά να διευκολύνει την επανάληψιν διαπραγματεύσεων μεταξύ της Αγγλικής Κυβερνήσεως και του πραγματικού εκπροσώπου του Κυπριακού λαού Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, δηλοί ότι είναι πρόθυμος να διατάξη την αναστολήν των επιχειρήσεων, ευθύς ως ήθελεν απελευθερωθή ο Εθνάρχης Μακάριος». ^{213a}

Μετά την κυκλοφορία του πιο πάνω φυλλαδίου, τα γεγονότα έχουν ως ακολούθως μεταξύ 14 και 28 Μαρτίου 1957.

Ο Χάρντιγκ στις 17 Μαρτίου ξεκίνησε στρατιωτικές επιχειρήσεις σε μεγάλη έκταση της Πιτσιλιάς. Τότε έγιναν πολλές συλλήψεις.

Στις 18 Μαρτίου, πήγε στο Λονδίνο και δήλωσε ότι η ΕΟΚΑ προσφέρει αναστολή και όχι οριστική κατάπαυση των εχθροπραξιών.

Ο Λέννοξ Μπούντ, μιλώντας στη Βουλή των Κοινοτήτων στις 20 Μαρτίου, πρότεινε λύση του Κυπριακού μέσω του ΝΑΤΟ, αγνόησε το ψήφισμα του ΟΗΕ και δήλωσε ότι η Βρετανική Κυβέρνηση θα απελευθέρωνε τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, αν αποκέρυσε τη βία στην Κύπρο.

Την 21η Μαρτίου, επιδόθηκε επιστολή του Λέννοξ Μπούντ στον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, με την οποία του ζητούσε ν' αποκηρύξει τη βία και να καταδικάσει τις τρομοκρατικές ενέργειες της ΕΟΚΑ.

Στην απάντησή του στις 22 Μαρτίου ο Αρχιεπίσκοπος ανέφερε μεταξύ άλλων:

«Το ψήφισμα των Ηνωμένων Εθνών, διά του οποίου ζητείται η επανάληψις διαπραγματεύσεων δια μίαν ειρηνική δημοκρατικήν και δικαίαν λύσιν του Κυπριακού προβλήματος, σύμφωνα προς τας αρχάς του Καταστατικού Χάρτου των Ηνωμένων Εθνών, αποτελεί την αφετηρίαν προς τελικόν διακανονισμόν του ζητήματος. Αντιλαμβανόμεθα ότι το ψήφισμα τούτο αποτελεί έκφρασιν της επιθυμίας των Ηνωμένων Εθνών δια διμερείς διαπραγματεύσεις μεταξύ της Βρετανικής Κυβερνήσεως και του Κυπριακού λαού. Η οργάνωσις ΕΟΚΑ, συμμορφουμένη προς το πνεύμα του ψηφίσματος των Ηνωμένων Εθνών, και δια να διευκολύνη επανάληψιν των τοιούτων διαπραγματεύσεων, διακηρύττει

213a. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα-Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 165.

ότι είναι ετοιμή να αναστείλη τας επιχειρήσεις της ευθύς ως ήθελον απελευθερωθή.

Ούτω μία νέα κατάσταση εδημιουργήθη, διανοίγουσα τον δρόμον προς την αποκατάστασιν της ειρήνης εν τη Νήσω. Εν τούτοις η Βρετανική Κυβέρνησις δεν ικανοποιήθη με την προσφοράν εκχειρίδας εκ μέρους της ΕΟΚΑ, διότι οι ηγέται αυτής εκήρυξαν μόνον αναστολήν και ουχί κατάπαυσιν των επιχειρήσεων. Θα εθλιβόμην μεγάλως, εάν η οδός προς την ειρήνην, η οποία ννοιχθη τώρα, πρόκειται να φραχθή διά του επιχειρήματος τούτου.

Εν τη ειλικρινεί επιθυμία μου να ίδω την ειρήνην αποκαθισταμένην εν τη Νήσω, απευθύνω έκκλησιν εις την οργάνωσιν ΕΟΚΑ και εις την Βρετανικήν Κυβέρνησιν. Απευθύνω έκκλησιν εις την ΕΟΚΑ να κηρύξη κατάπαυσιν όλων των επιχειρήσεων, υπό τον όρον ότι η Βρετανική Κυβέρνησις θα επιδείξη πνεύμα κατανοήσεως, καταργούσα ταυτοχρόνως την παρούσαν κατάστασιν εκτάκτου ανάγκης».

Πιο πέρα στην επιστολήν του ο Αρχιεπίσκοπος σημείωσε τα εξής:

«Ο Υπουργός των Αποικιών ανέφερεν επίσης ότι η Κυβέρνησις του φρονεί ότι είναι καλύτερον να αντιμετωπίση τας διεθνείς απόψεις του προβλήματος πρώτον διά συζητήσεως εις το ΝΑΤΟ, εξέφρασεν όμως την ελπίδα να χωρήση βραδύτερον εις συνταγματικές συζητήσεις. Δήλωσις της Ελληνικής Κυβερνήσεως, ορθώς ερμηνευσάσης το πνεύμα του ψηφίσματος των Ηνωμένων Εθνών, έδωσεν ήδη την απάντησιν ότι αυτή (η Ελληνική Κυβέρνησις) δεν θα ήτο πρόθυμος να λάβη μέρος εις συζητήσιν του Κυπριακού προβλήματος εντός του ΝΑΤΟ, διότι αι συνομιλίας πρέπει να επαναληφθούν απ' ευθείας μεταξύ της Βρετανικής Κυβερνήσεως και του Κυπριακού λαού». ²¹⁴

Η απάντησις αυτή του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου δημιούργησε αμφιβολίες και διαφωνίες μεταξύ των μελών της Βρετανικής Κυβερνήσεως, αλλά τελικά αποφασίστηκε η απελευθέρωσις του Αρχιεπισκόπου και των συνεξορίστων του από τις Σευχέλλες. Η απόφασις ελήφθη σε συνεδρία του Βρετανικού Υπουργικού Συμβουλίου στις 28 Μαρτίου 1957 και ανακοινώθηκε στη Βουλή των Κοινοτήτων από τον Υπουργό Αποικιών Λέννοξ Μπούντ. Σύμφωνα με αυτή, ο Αρχιεπίσκοπος και οι τρεις συνεξορίστοί του μπορούσαν να μεταβούν οπουδήποτε πλην της Κύπρου. Στη δήλωσή του ο Λέννοξ Μπούντ πρόσθεσε:

214. «Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακάριος Γ'» Τόμος Β', σσ. 172-175.

«Για να προωθήσει γρήγορη επάνοδο στις κανονικές ειρηνικές συνθήκες στην Κύπρο, ο Κυβερνήτης είναι διατεθειμένος να προσφέρει αμέσως ασφαλή αναχώρηση από την Κύπρο στον Αρχηγό της ΕΟΚΑ Γρίβα. Εάν αυτός αποφασίσει να επωφεληθεί αυτής της προσφοράς, η Κυπριακή Κυβέρνηση θα προβεί στις αναγκαίες συνεννοήσεις με οποιοδήποτε μέλος του Προξενικού Σώματος της Κύπρου, που θα συμφωνούσε να ενεργήσει για λογαριασμό του. Η προσφορά ασφαλούς αναχώρησης είναι επίσης ανοικτή σε οποιουδήποτε άλλους ξένους υπηκόους, που είναι μέλη της ΕΟΚΑ και δεν κρατούνται στην Κύπρο. Θα επεκταθεί δε σε οποιουδήποτε Βρετανούς υπηκόους, που είναι μέλη της Οργάνωσης, και που δεν έχουν ακόμα συλληφθεί, υπό τον όρον ότι θα αναλάβουν την υποχρέωση να μην εισέλθουν σε βρετανικό έδαφος, εφόσον εξακολουθεί να υφίσταται στην Κύπρο ο νόμος για κατάσταση έκτακτης ανάγκης».²¹⁵

Η είδηση για την απελευθέρωση του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου ανακοινώθηκε από το ραδιοφωνικό σταθμό Β.Β.Σ. στις 6 μ.μ. της 28ης Μαρτίου. Αμέσως πλήθη λαού στις πόλεις και στα χωριά της Κύπρου ξεχύθηκαν στους δρόμους, για να πανηγυρίσουν το γεγονός, ενώ οι καμπάνες των εκκλησιών κτυπούσαν χαρμόсуνα. Ο λαός ένιωσε ψυχική ανακούφιση μέσα στις ταλαιπωρίες της εποχής εκείνης και ταυτόχρονα είχε την ελπίδα ότι πλησίαζε η μέρα της απελευθέρωσης της πατρίδας του από τον αγγλικό ζυγό. Το μόνο όμως που πραγματοποιήθηκε ήταν η χαλάρωση ορισμένων μέτρων έκτακτης ανάγκης.

5. ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΟΥ ΑΓΩΝΑ (Π.Ε.Κ.Α.)

Για την ενίσχυση και επιτυχία του ένοπλου αγώνα της ΕΟΚΑ, ο Διγενής αποφάσισε να κινητοποιήσει τον άμαχο πληθυσμό της Κύπρου. Έτσι, συγκρότησε την Πολιτική Επιτροπή Κυπριακού Αγώνα (ΠΕΚΑ). Η απόφαση του λήφθηκε τον Αύγουστο του 1956. Η αποστολή της ΠΕΚΑ ήταν: α) Ο συντονισμός του πολιτικού και στρατιωτικού αγώνα. β) Η διατήρηση αρραγούς εσωτερικού μετώπου. γ) Η εξύψωση του ηθικού του λαού. δ) Η καταπολέμηση της αντίπαλης προπαγάνδας.

Για την επιτυχία των σκοπών της ΠΕΚΑ ιδρύθηκαν κατά περιοχές Επιτροπές, που συνεργάζονταν με τους τομεάρχες της ΕΟΚΑ και κυκλο-

φορούσαν συχνά φυλλάδια, τα οποία βοηθούσαν πολύ τον ένοπλο αγώνα και τόνωναν το φρόνημα του λαού. Οι Επιτροπές έπαιρναν οδηγίες από τον τομεάρχη της περιοχής τους. Ο υπεύθυνος της ΠΕΚΑ Λευκωσίας έπαιρνε οδηγίες από τον Αρχηγό της ΕΟΚΑ.

Ο Διγενής με οδηγίες του τόνισε από την αρχή ότι έπρεπε: α) να καταπολεμηθεί η απαισιοδοξία, β) όλοι να εργάζονται συνεχώς και να αναβάλουν την ανάπαυσή τους μετά τον τερματισμό του Αγώνα και γ) να καταβάλλεται ισχυρή αντίσταση στις διαβρωτικές προσπάθειες του αντιπάλου, ο οποίος μεταχειριζόταν διάφορα μέσα για τη διάσπαση του εσωτερικού μετώπου και την κάμψη του ηθικού του λαού (καταπίεσεις, υποσχέσεις, υλικές παροχές κ.ά.). Γι' αυτό επιβαλλόταν η στενή παρακολούθηση των ενεργειών του αντιπάλου και η άμεση αντίδραση σ' αυτές.

Υπό την καθοδήγηση της ΠΕΚΑ λειτούργησε το Ενιαίο Αρραγές Εθνικόν Μέτωπον (ΕΑΕΜ), που απέβλεπε στην αντιμετώπιση του τουρκικού κινδύνου και στην κατεύθυνση της Παθητικής Αντίστασης, η οποία ξεκίνησε με συγκεκριμένο σχέδιο τον Μάρτιο του 1958. Για την Παθητική Αντίσταση γίνεται λόγος στις σσ. 270-271.

Ένα άλλο σημαντικό έργο της ΠΕΚΑ ήταν η δημιουργία Διαιτητικών Επιτροπών για επίλυση των διαφορών μεταξύ των Ελλήνων της Κύπρου. Το μέτρο αυτό μείωνε τα έσοδα των δικαστηρίων, έφερνε οικονομία στους ενδιαφερομένους και δημιουργούσε μεγαλύτερη πειθαρχία ανάμεσα στο λαό.

Οι Διαιτητικές Επιτροπές των χωριών επέλυσαν και διάφορα προβλήματα των κοινοτήτων, κινούμενες από πνεύμα αμοιβαίας βοήθειας και εθελοντικής προσφοράς. Φρόντισαν να διευθετήσουν ζητήματα ύδρευσης, επιδιόρθωσης δρόμων κ.ά., που ανήκαν στην αρμοδιότητα των Χωριτικών Αρχών και των Συμβουλίων Βελτιώσεως.

Ο Διγενής, αναγνωρίζοντας την προσφορά της ΠΕΚΑ, γράφει:

«Η ΠΕΚΑ εξεπλήρωσε πλήρως τον προορισμόν της, μολονότι υπέστη και αυτή διώξεις ως η ΕΟΚΑ. Νέα στελέχη αντικαθίστων αμέσως συλλαμβανόμενα μέλη της και η προσπάθεια συνεχίζεται».^{215α}

Για τη συμμετοχή όλου του πληθυσμού στον Αγώνα σημειώνει:

215. «Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'», τόμος Β', σσ. 172-175.

215α. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Απομνημονεύματα»..., σ. 130.

«Εἰς τὸν ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ δὲν υπῆρξε “πρῶτη γραμμὴ” καὶ “μετόπισθεν”, ἀλλὰ ἐν γενικὸν πεδίων μάχης, ὅπου ὅλοι ἦσαν μαχηταί. Εἰς τὰς πόλεις καὶ εἰς τὴν ὑπαίθρου, στα σπῖτια, στοὺς ἀγρούς, στα βουνά, τὰ δάση καὶ στα φαράγγια, ἐπέρασε παντοῦ ὁ οδοστρωτὴρ τοῦ κατακτητοῦ καὶ τὸ τσεκούρι τῆς καταστροφῆς. Οἰκίαι ἀνετινάχθησαν, ἀγροὶ καὶ φυτεῖαι κατεστράφησαν, περιουσίαι ἐλεπλάττησαν, χωρία καὶ πόλεις υπέφεραν ἀπὸ πολυήμερα “κέρφιου”, πολῖται συνελαμβάνοντο καὶ ἐβασανίζοντο καὶ ἐφυλακίζοντο, ἄλλοι ἐπυροβολοῦντο καὶ τινες ἐφονεύοντο ἐν ψυχρῷ.

Απὸ τῆς 16.8.1957 ὅτε ἐπεβλήθη εἰς Ἀγρόν Πιτσιλιάς τὸ πρῶτον “κέρφιου” μέχρι τῆς υπογραφῆς τῶν θλιβερῶν συμφωνιῶν Ζυρίχης-Λονδίνου δὲν παρήλθεν ἡμέρα χωρὶς οἱ Ἀγγλοὶ νὰ καταπιέσουν καθ’ οἷον δῆποτε τρόπον τοὺς Ἕλληνας τῆς νήσου. Παρ’ ὅλα ταῦτα ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ παιδιοῦ μέχρι τοῦ γέροντος ἀντηχοῦσε ἡ φωνὴ “Δεν θὰ υποκύψωμεν”.^{215β}

Εἰδικά γιὰ τὴ συμβολὴ τοῦ ἀμαχοῦ πληθυσμοῦ τῆς υπαίθρου, ὁ Διγενὴς ἐκφράζει τὸ θαυμασμό του με τὰ πιο κάτω λόγια:

«Ὅλους αὐτοὺς τοὺς πατριώτας κατοίκους τῶν κωμοπόλεων καὶ χωρίων, που νῆγωνίσθησαν με τὰ γυμνά χέρια τῶν καὶ ἀντέταξαν τὰ στήθη τῶν με μοναδικὸν ὄπλον τὶς πέτρες καὶ τὸ ἀδάμαστον ψυχικὸν σθένος, διὰ νὰ ἐπιτελέσουν τὸ εἰς αὐτοὺς ἀνατεθέν ἔργον κατὰ τρόπον ἀξιοθαύμαστον, συγχαίρω ἐκ βάθους καρδίας καὶ ἀποκαλύπτομαι πρὸ τῶν ἡρωϊκῶν θυμάτων τῶν. Ἡ συνεισφορά τῶν υπῆρξε μέγιστη».²¹⁶

Τὰ φυλλάδια τῆς ΠΕΚΑ διαβάζονταν με πολὺ ἐνδιαφέρον ἀπὸ τὸν Ἑλληνικὸ Κυπριακὸ λαὸ καὶ ἐπαιζαν σημαντικὸ ρόλο στὴν πορεία τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ Ἀγῶνα τῆς ΕΟΚΑ. Γι’ αὐτὸ ὁ Χάρντιγκ κήρυξε τὴν ΠΕΚΑ παράνομη Ὀργάνωση. Με τὴν ευκαιρίαν αὐτή, κυκλοφόρησε τὸ ἀκόλουθο φυλλάδιο ἀπὸ τὴν ΠΕΚΑ:

«Π.Ε.Κ.Α.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΗΡΙΟΝ

Ἡ Π.Ε.Κ.Α. αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν ἀνισόρροπον δικτατορίσκον Σερ Τζων Χάρντιγκ, διότι τὴν ἐκήρυξεν παράνομον Ὀργάνωσιν.

215β. Γεωργίου Γρίβα-Διγενὴ «Χρονικόν...», σσ. 26-27.

216. Γεωργίου Γρίβα-Διγενὴ «Χρονικόν...», σ. 30.

Εἰς ἓνα τόπον ὅπου οἱ νόμοι ἐτοιμάζονται εἰς τὸ ἄψε σβῆσε καὶ ἀποστέλλονται εἰς τὸ Κυβερνητικὸν τυπογραφεῖον χωρὶς νὰ ἐρωτηθοῦν καν ἐκεῖνοι διὰ τοὺς ὁποίους ἰσχύουν, ὅπου οἱ νόμοι ἐρμηνεύονται ὅπως συμφέρει εἰς τοὺς ἡγεμονιστάς τοῦ Λονδίνου, ὅπου οἱ Ἕλληνες Ἀγωνιστὲς τῆς Ἐλευθερίας ἀπαγχονίζονται ὡς ἐγκληματίαι, ἐνῶ μαχαιροβγάλτες ψιστουκάρηδες καὶ σιαμισιάρηδες ἀπαλλάσσονται κάθε κατηγορίας ὡς ἀθῶαι περιστρεφαί, ὅπου ὁ νόμος λειτουργεῖ ἀναλόγως τῶν συμφερόντων τῆς ἀποικιοκρατίας, ὅπου ἡ δικαιοσύνη ἐρπαίζεται κυριολεκτικῶς με τὶς παρωδιὰς δικῶν καὶ τοὺς γεροπαλαμένους ἐδικούς δικαστάς που μας ἐκουβάλησαν ἐξ Ἀγγλίας, εἰς ἓνα τέτοιον δῆμοιρον τόπον εἶναι τίτλος τιμῆς νὰ θεωρηθῇ ἡ Π.Ε.Κ.Α. παράνομος.

Ἡ Π.Ε.Κ.Α. δὲν θὰ ἐπράττε τὸ καθήκον τῆς, ἀν δὲν ἐκπρῶσσετο παράνομος.

Τέτοια κουρελόχαρτα που ὀνομάζονται νόμοι Ἀγγλικοὶ ὁ Κυπριακὸς Λαὸς τὰ γράφει στες πιο παλιές του ποδίνες. Δὲν εἶναι νόμος, ἀλλὰ ἈΝΟΜΙΑ, νὰ θεωρεῖται ἐγκλημα ἡ ἀγάπη τῆς Ἐλευθερίας, νὰ συγκεντρώνεται στα χέρια ἐνὸς ἡμιπαράφρονος ἐγκληματία κάθε ἐξουσία, νὰ καταδυναστεύεται με συλλογικὲς ποινὲς καὶ ἄλλες ἀτιμίες ἐνῶς ολόκληρος λαός, διότι τὰ ἀφεντικά μας χρειάζονται τὰ πετρέλαια! (Αὐτὰ θὰ τοὺς κάψουν...).

Υποσχόμεθα εἰς τὸν νομοθέτην τῆς ἀνομίας καὶ τῆς ἀδικίας στρατάρχην Σερ Τζων ὅτι ἡ Π.Ε.Κ.Α. θὰ κάμῃ τὸ παν, διὰ νὰ φανῇ ἀντάξια τῆς τιμῆς που τῆς ἔκαμε. Θὰ ἀγωνισθῇ καὶ αὐτή, ὅπως καὶ ἡ Ε.Ο.Κ.Α., διὰ μίαν ἐλευθέραν Κύπρον, ὅπου ὁ νόμος δὲν εἶναι ἐμπαιγμός, ὅπως τώρα, ἀλλὰ θὰ ρυθμίσῃ τὸ δίκαιον ἐνὸς Ἐλεύθερου Λαοῦ.

Π.Ε.Κ.Α. »^{216α}

216α. «Ἀνθολόγιον κειμένων γιὰ τὸν Ἀγῶνα τῆς ΕΟΚΑ 1955-1959», σσ. 66-67.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Σ Τ '
Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΑΓΩΝΑ
ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΤΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΜΕΧΡΙ ΤΗΝ
ΠΑΡΑΙΤΗΣΗ ΤΟΥ ΧΑΡΝΤΙΓΚ
(28 Μαρτίου - 21 Οκτωβρίου 1957)

Μετά την απελευθέρωσή του από τις Σεϋχέλλες, ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος επέστρεψε στην Αθήνα μαζί με τους τρεις συνεξορίστους του. Απ' εκεί συνέχισε ν' αγωνίζεται για την ελευθερία της Κύπρου. Οι θέσεις του όμως δεν έβρισκαν ανταπόκριση από το Συντηρητικό Κόμμα της Βρετανίας, που κυβερνούσε τη χώρα. Οι Η.Π.Α. συμπορεύονταν με τους Βρετανούς συμμάχους τους. Η μονομερής εκεχειρία της ΕΟΚΑ συνεχίστηκε για μήνες, παρά τη διεξαγωγή επιχειρήσεων εναντίον της από τα αγγλικά στρατεύματα. Ο Χάρντιγκ, που για δύο χρόνια κυβέρνησε την Κύπρο, δεν κατόρθωσε να συντρίψει την ΕΟΚΑ, όπως αλαζονικά διακήρυξε πολλές φορές, και αναγκάστηκε να υποβάλει την παραίτησή του.

1. ΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΑΠΡΙΛΙΟΥ ΚΑΙ ΜΑΪΟΥ 1957.
ΟΙ ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΛΥΣΗ ΤΟΥ ΚΥΠΡΙΑΚΟΥ

Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος και οι συνεξοριστοί του φτάνουν στην Αθήνα. Ο Διγενής κηρύσσει αναστολή των επιχειρήσεων της ΕΟΚΑ, για να γίνουν διπλωματικές ενέργειες, είναι όμως επιφυλακτικός για την επιτυχία τους και παίρνει μέτρα

Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος και οι συνεξοριστοί του αναχώρησαν από τις Σεϋχέλλες στις 6 Απριλίου 1957 και στις 17 του ίδιου μήνα έφτασαν στην Αθήνα, όπου τους επευφάνησαν εκατοντάδες χιλιάδες λαού με ζητωκραυγές για την αυτοδιάθεση του Κυπριακού λαού.

Την ίδια μέρα από τον εξώστη του ξενοδοχείου «Πτι Παλαί» - όπως είχε μετονομασθεί το ξενοδοχείο «Μεγάλη Βρετανία» - ο Αρχιεπίσκοπος εκφώνησε εμπνευσμένο λόγο στο μεγάλο πλήθος του Ελληνικού λα-

ού, που ήταν συγκεντρωμένο στην πλατεία Συντάγματος. Μεταξύ άλλων είπε:

*«Ο Κυπριακός λαός δια των αγώνων του, δια των θυσιών του, δια της στάσεώς του έναντι του κατακτητού, απέδειξε όχι μόνον ότι είναι άξιος κατά πάντα της Ελευθερίας, αλλά και αποφασισμένος να την ανακτήσει. Ελπίζομεν ότι η Βρετανική Κυβέρνησις θα δείξει κατανόησιν, ώστε να επιτευχθή ειρηνική, δημοκρατική και δικαία λύσις του Κυπριακού ζητήματος, συμφώνως προς το γράμμα και το πνεύμα του Καταστατικού Χάρτου των Ηνωμένων Εθνών, συμφώνως προς την θέλησιν του Κυπριακού λαού».*²¹⁷

Εν τω μεταξύ στην Κύπρο είχε κηρυχθεί αναστολή των επιχειρήσεων της ΕΟΚΑ με διαταγή του Διγενή (31 Μαρτίου 1957).

Παράλληλα ο Αρχηγός της ΕΟΚΑ, έχοντας τις επιφυλάξεις του για την επιτυχία των διπλωματικών ενεργειών προς διευθέτηση του Κυπριακού, πήρε τα ακόλουθα μέτρα:

- 1) Αναδιοργάνωση των δυνάμεων της ΕΟΚΑ, εκλογή στόχων και προπαρασκευή για δράση σε περίπτωση ναυαγίου των συνομιλιών.
- 2) Λήψη των ενδεκνυομένων μέτρων ασφάλειας και επιβολή απόλυτης εχεμύθειας για εξουδετέρωση τυχόν ενεργειών του αντιπάλου.
- 3) Διατήρηση του αγωνιστικού πνεύματος του λαού.
- 4) Εξουδετέρωση της προπαγάνδας του αντιπάλου.

Οι επιφυλάξεις του Διγενή ήταν δικαιολογημένες, όπως μαρτυρούν τα επακολουθήσαντα γεγονότα.

Η Ελληνική Κυβέρνηση, ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος και ο Διγενής μπροστά στις δυσκολίες για λύση του Κυπριακού

Το ψήφισμα του ΟΗΕ της 26ης Φεβρουαρίου 1957 για λύση του Κυπριακού ήταν ευνοϊκό για την Κύπρο, αλλά οι Άγγλοι και οι Αμερικανοί, έχοντας κριτήριο τα δικά τους συμφέροντα, σκέφτονταν και ενεργούσαν διαφορετικά. Οι πιέσεις τους προς την Ελληνική Κυβέρνηση για κατάπαυση του ένοπλου Αγώνα της ΕΟΚΑ ήταν έντονες. Η Ελληνική Κυβέρνηση άρχισε να προσανατολίζεται προς αυτή την κατεύθυνση και σε αναζήτηση ειρηνικής λύσης στο Κυπριακό.

217. «Απαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'», τόμος Β', σσ. 182-183.

Ο Πρόξενος της Ελλάδας στην Κύπρο, σε σημείωμά του προς τον Διγενή, με ημερ. 2 Απριλίου 1957, έγραψε:

«Εφ' όσον θα εθεωρείτο σκόπιμον, δεν υπάρχει αντίρρησης εκ μέρους του Ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών, όπως κηρυχθή κατάπαυσις επιχειρήσεων την ημέραν της αφίξεως του Μακαρίου εις Αθήνας. Ίσως ετοιμασθή προκήρυξις σας, απλώς ανακοινούσα την απόφασίν σας ταύτην. Δια θέρα αναχωρήσεως αναμένομεν συνεννόησιν μετά Μακαρίου».

Το μήνυμα αυτό έφτασε στον Διγενή στις 5 Απριλίου. Μη γνωρίζοντας το περιεχόμενό του, είχε γράψει στο Ελληνικό Προξενείο στην Κύπρο τις σκέψεις του για τη γραμμή που έπρεπε να ακολουθηθεί στις ειρηνικές διαπραγματεύσεις προς λύση του Κυπριακού. Στην επιστολή αυτή έλεγε:

*«Εάν δια λόγους σκοπιμότητος ενδείκνυται να δώσωμεν εις την Αγγλικήν Κυβέρνησιν, η οποία σήμερον δέχεται βέλη και εκ των ένδον, μίαν διέξοδον δι' ουσιαστικές διαπραγματεύσεις, συμφώνως προς τα ψηφίσματα του ΟΗΕ, τότε θα ήτο δυνατή η οριστική κατάπαυσις του αγώνος, υπό τον όρον ότι αι διαπραγματεύσεις θα έπρεπε να διεξαχθούν βάσει της αρχής της αυτοδιαθέσεως».*²¹⁸

Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος έγραψε στον Διγενή με το ψευδώνυμο «Χάρης» επιστολή για το ίδιο θέμα με ημερ. 24 Απριλίου 1957. Η επιστολή, που διαβιβάστηκε μέσω του Έλληνα Γενικού Προξένου στην Κύπρο Άγγελου Βλάχου, είναι η πιο κάτω:

«Είμαι υπερήφανος και απολύτως ικανοποιημένος δια τον υπέροχον αγώνα σας, η δε ευγνωμοσύνη της Κύπρου προς υμάς θα είναι πάντοτε μεγάλη. Τούτο μόνον σας λέγω, ότι εγίνατε θρύλος και σύμβολον.

Η κηρυχθείσα ανακωχή είναι πολύ καλή σκέψις. Γεννάται όμως το ερώτημα, εάν η ανακωχή είναι οριστική ή όχι. Φρονώ ότι, κατόπιν της αποφάσεως του ΟΗΕ πρέπει να δημιουργηθή το ειρηνικόν κλίμα δια την ανάληψιν διμερών συνομιλιών. Βεβαίως, και εις τούτο συμφωνείτε και εσείς, δεν είχομεν την γνώμην ότι θα νικήσετε στρατιωτικώς τους Άγγλους, αλλά δια της ενόπλου δράσεως ηθέλατε να καταστήσετε διεθνές το ζήτημά μας και, ει δυνατόν, να εκβιασθή πολιτική λύσις συμφώνως με το αίτημά μας της αυτοδιαθέσεως. Το πρώτον επετεύχθη ήδη. Το

218. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 168.

δεύτερον δεν επετεύχθη ακόμη. Και εν τούτοις υπάρχουν πολλάι δυσκολίαι, τας οποίας θα καταβάλωμεν προσπαθείας να υπερνικήσωμεν. Γεννάται όμως το ερώτημα. Λαμβανομένης υπ' όψιν της σημερινής καταστάσεως (από κυπριακής και διεθνούς πλευράς) συμφέρει ή όχι η συνέχισις ενόπλου δράσεως; Δεν είμαι απολύτως ενημερωμένος επί της εν Κύπρω καταστάσεως. Εξ όσων όμως γνωρίζω πιστεύω ειλικρινώς ότι πρέπει να εξευρεθῇ τρόπος, ώστε να παύσουν αι επιχειρήσεις χωρίς όμως να θιγῇ καθ' οιονδήποτε τρόπον το γόπτρόν σας. Έχω υπ' όψιν μου διαφόρους τρόπους. Επί τούτων θα σας ενημερώσω ο Γενικός Πρόξενος.

Εν τω μεταξύ θα ήθελα να έχω τας απόψεις σας». ²¹⁹

Στην πιο πάνω επιστολή του Αρχιεπισκόπου ο Διγενής απάντησε στις 27 Απριλίου και τόνιζε τα εξής:

«Οριστική κατάπαυσις του αγώνος δεν είναι συμφέρουσα, εάν δεν εξασφαλισθούν αι προϋποθέσεις πολιτικής λύσεως, συμφωνούσης με τους πόθους μας. Αυτά εθεώρησα υποχρέωσίν μου να θέσω ενώπιον Υμών επί του τεθέντος ζητήματος της καταπαύσεως του αγώνος». ²²⁰

Στις 14 Μαΐου 1957, ο Αρχιεπίσκοπος απάντησε στην πιο πάνω επιστολή του Διγενή ως ακολούθως:

«Στρατηγέ μου,

Έλαβα την από 27 παρελθόντος επιστολήν σας εις απάντησιν ιδικής μου, δια της οποίας εξήτουν την προσωπικήν σας γνώμην. Με προσοχήν ανέγνωσα τα αναφερόμενα εις την επιστολήν σας επιχειρήματα, τα οποία σας οδηγούν εις την σκέψιν ότι «οριστική κατάπαυσις του αγώνος δεν είναι συμφέρουσα». Δεν θα διαφωνήσω με την γνώμην σας. Θα ήθελα όμως, δια διαφόρους λόγους, να συνεχισθῇ ακόμη η εκχειρία. Αντιλαμβάνομαι βεβαίως την δύσκολον θέσιν εις την οποίαν ευρίσκεται η Οργάνωσις, εκ του γεγονότος ότι η εκχειρία είναι μονομερής. Παρά ταύτα όμως, εξετάζω την κατάστασιν από γενικωτέρας πλευράς, φρονώ ότι έναρξις επιχειρήσεων κατά την παρούσαν στιγμήν θα ήτο ασύμφορος. Εν τω μεταξύ θα καταβάλωμεν πάσαν προσπάθειαν ενισχύσεώς σας εις υλικόν. Επί τούτου θα σας γράψω σχετικώς Φαέθων (ψευδώνυμο του Ανδρέα Αζίνα).

219. «Απαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ΄», τόμος Β΄, σσ. 188-189.

220. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 172.

Επιθυμώ και πάλιν να σας διαβεβαίωσω δια την απέραντον εκτίμησίν μου και τον θαυμασμόν, τον οποίον τρέφω προς σας προσωπικώς και το υπέροχον έργον που έχετε επιτελέσει και επιτελείτε. Το πνεύμα της ηρωϊκής αντιστάσεως και της εθνικής εξάρσεως, το οποίον έχετε εμφυσήσει καθ' όλην την υπόδουλον νήσον μας, θα παραμείνη πάντοτε πηγή εμπνεύσεως και δυνάμεως, όχι μόνον δια τους Κυπρίους αλλά και δια πάντα αγωνιζόμενον δια την ελευθερίαν.

Αι θυσίαι σας δημιουργούν κεφάλαιον δια τον αγώνα μας. Θα καταβάλωμεν πάσαν προσπάθειαν, όπως αξιοποιήσωμεν το κεφάλαιον τούτο. Σας στέλλω τους χαιρετισμούς μου και σας σφίγγω το χέρι με τας θερμότερας μου ευχάς.

ΧΑΡΗΣ». ²²¹

Ποιές οι διαθέσεις των Άγγλων για λύση του Κυπριακού

Ο Βρετανός Υφυπουργός Αποικιών δήλωσε στη Βουλή των Λόρδων στις 11 Απριλίου 1957:

«Εν ευθέτω χρόνω θα συγκληθῇ εν Λονδίνω διάσκεψις αντιπροσώπων όλων των κοινοτήτων προς συζήτησιν επί του Συντάγματος Ράντκλιφ».

Ο Χάρντιγκ είπε στις 24 Απριλίου σε συνέντευξή του στη βρετανική τηλεόραση ότι η Κύπρος μπορούσε να χρησιμεύσει ως αεροπορική βάση για υποστήριξη της δεξιάς πτέρυγας του ΝΑΤΟ και των Κρατών - Μελών του Συμφώνου της Βαγδάτης. Για οποιαδήποτε διευθέτηση του Κυπριακού καθόριζε τις πιο κάτω προϋποθέσεις:

- 1) Μόνιμος τερματισμός της τρομοκρατίας.
 - 2) Σταθερή κατανόηση μεταξύ Βρετανίας, Ελλάδας και Τουρκίας επί των διεθνών απόψεων του προβλήματος.
 - 3) Συμφωνία μεταξύ της Βρετανικής Κυβέρνησης και αντιπροσώπων των Ελλήνων και Τούρκων της Κύπρου επί του Συντάγματος Ράντκλιφ.
- Στις δηλώσεις αυτές του Χάρντιγκ ο Διγενής απάντησε με φυλλάδιο, στο οποίο έγραψε μεταξύ άλλων:

«Είμεθα σύμφωνοι δια την κατάπαυσιν της τρομοκρατίας. Αύτη όμως υφίσταται μόνον εκ μέρους του, με τας καταπιέσεις, τας βαναυσότητες και τας βαρβαρότητας εναντίον του πληθυσμού. Το Μπλικούρι είναι αποκλεισμένον επί 54 ημέρας από τον άλλον κόσμον και πεινά, οιοσ-

221. «Απαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ΄», τόμος Γ΄, σ. 22.

δύποτε δε Άγγλος στρατιώτης ή επικουρικός εισβάλλει οιανδήποτε ώραν εις τα σπίτια δια την ανεύρεσιν δήθεν καταζητουμένων προσώπων, τα δε βασανιστήρια συνεχίζονται με αύξουσας έντασιν κλπ. Ας παύση συνεπώς και ο Χάρντιγκ την ιδικήν του τρομοκρατίαν, εφ' όσον εκ μέρους της ΕΟΚΑ αι επιχειρήσεις ανεστάλησαν από καιρού. Ήδη η Οργάνωσις συνεμορφώθη προς το ψήφισμα του ΟΗΕ, προς το οποίον ώφειλε να συμμορφωθή και ο Χάρντιγκ».

Ο Βρετανός Υπουργός Άμυνας Σάντυς, σε μια σύντομη επίσκεψή του στην Κύπρο, δήλωσε κατά την αναχώρησή του στις 25 Απριλίου:

«Πρωταρχικός σκοπός της επισκέψεώς μου εις την νήσον ήτο να συζητήσω μετά του Κυβερνήτου και των στρατιωτικών Διοικητών τον ρόλον, τον οποίον δύνανται να διαδραματίσουν αι εν Κύπρω σταθμεύουσαι δυνάμεις εις υποστήριξιν του ΝΑΤΟ και του Συμφώνου της Βαγδάτης, καθώς και άλλων υποχρεώσεων εν τη Μ. Ανατολή. Επί του προκειμένου εμελετήσαμεν μεθόδους διασφαλίσεως των ουσιωδών αναγκών της Βρετανικής βάσεως εν Κύπρω εις διαφόρους δυνητικές καταστάσεις, αι οποίας ενδέχεται να αναπτυχθούν. Μεταξύ άλλων πραγμάτων εξητάσαμεν τα προβλήματα, τα οποία θα αναφυσούν, εάν το συνεχιζόμενον πολιτικόν αδιέξοδον καταστήση αναγκαίαν την εξέτασιν του διαμελισμού της νήσου».²²²

Μετά τις δηλώσεις του Σάντυς ακολούθησαν δηλώσεις του ηγέτη των Τουρκοκυπρίων Κουτσιούκ, ο οποίος είχε επισκεφθή την Άγκυρα, όπου είχε συνομιλίες με τον Πρωθυπουργό της Τουρκίας και άλλα μέλη της Τουρκικής Κυβέρνησης. Μετά την επάνοδό του στην Κύπρο, είπε στους αντιπροσώπους του ξένου τύπου στις 13 Μαΐου:

«Ο διαμελισμός της νήσου αποτελεί την μόνην λύσιν, η οποία θα κατοχυρώση τα δικαιώματα και τα συμφέροντά μας εν Κύπρω».

Ο ίδιος ισχυρίστηκε, μετά από συνέντευξή του με τον Κυβερνήτη της Κύπρου, ότι «η Βρετανική Κυβέρνησις έκαμε στροφήν υπέρ των Τουρκικών απόψεων, συνισταμένων εις την εφαρμογήν του διαμελισμού και απόρριψιν της αυτοδιαθέσεως εντός τακτής προθεσμίας, με την αυτοκυβέρνησιν ως μεταβατικόν στάδιον».²²³

222. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 177.

223. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 178.

Για την εφαρμογή του διαμελισμού στην Κύπρο εκφράζεται και ο Πρωθυπουργός της Βρετανίας Χάρολντ Μακμίλλαν στα Απομνημονεύματά του:

«Την άνοιξη του 1957, κάτω απ' αυτές τις συνθήκες, η σκέψη μου άρχισε να προσανατολίζεται στη βιβλική λύση του Σολομώντα. Διερωτόμουν, αν η απειλή της διχοτόμησης θα μπορούσε να κάμει τους αντιπάλους να συνέλθουν. Αν τελικά επιβαλλόταν η διχοτόμηση, εκείνο που μας ενδιέφερε ήταν το μέλλον των στρατιωτικών μας βάσεων, που ήσαν απαραίτητες για την ενίσχυση της δεξιάς πτέρυγας του ΝΑΤΟ. Γι' αυτό ανέθεσα σε μια επιτροπή, κάτω από την προεδρία του Σερ Νόρμαν Μπρουκ, να επανεξετάσει το πρόβλημα των στρατιωτικών μας εγκαταστάσεων, ακόμα και σε περίπτωση παροχής ανεξαρτησίας, σε τρόπο που να υπάρχει πάντοτε αποτελεσματικός έλεγχος στην περιοχή που θα μας ήταν στρατηγικά αναγκαία».²²⁴

Η πολιτική των Η.Π.Α. στο Κυπριακό κατά τη διάρκεια του Αγώνα της ΕΟΚΑ

Γενικά μπορούμε να πούμε ότι η πολιτική των Η.Π.Α. στο Κυπριακό πρόβλημα ενίσχυε τη βρετανική πολιτική κατά τη διάρκεια του Αγώνα της ΕΟΚΑ. Τούτο καταφαίνεται από τα εξής:

1) Την 21η Σεπτεμβρίου 1955, η αίτηση της Ελλάδας στον ΟΗΕ, με την οποία είχε ζητήσει την εφαρμογή της αρχής της αυτοδιάθεσης για τον Κυπριακό λαό, έφτασε στην Επιτροπή διαδικασίας και καταψηφίστηκε από επτά χώρες, μεταξύ των οποίων η Βρετανία και οι Η.Π.Α.

2) Στις 9 Δεκεμβρίου 1957, άρχισε η συζήτηση του Κυπριακού στον ΟΗΕ. Η Πολιτική Επιτροπή ενέκρινε με απλή πλειοψηφία το ελληνικό σχέδιο τροποποιημένο (31 χώρες υπέρ, 23 εναντίον, 24 αποχές). Οι Η.Π.Α. τήρησαν αποχή.

3) Επίσημα έγγραφα αξιωματούχων των Η.Π.Α. φανερώνουν τη συμπόρευση της χώρας τους με τους συμμάχους Βρετανούς, γιατί αυτό υπαγόρευαν και τα δικά τους συμφέροντα.

Ακολουθούν κάποια κείμενα, που φωτίζουν γεγονότα της εποχής του απελευθερωτικού Αγώνα της ΕΟΚΑ:

224. Νίκου Κρανιδιώτη «Δύσκολα χρόνια...», σ. 268

α) Απόσπασμα από τηλεγράφημα του Πρέσβη των Η.Π.Α. στο Λονδίνο Butterworth προς το Υπουργείο Εξωτερικών της χώρας του, το οποίο στάλθηκε την 9η Σεπτεμβρίου 1955 στις 7 μ.μ. μετά τη λήξη της Τριμερούς Διάσκεψης του Λονδίνου, έλεγε:

«Η Πρεσβεία βέβαια αναγνωρίζει τις δυσκολίες σχετικά με υλοποίηση αυτού που επιθυμεί η Βρετανία, ονομαστικά, προσπάθεια ραφοποίησης του θέματος της αυτοδιάθεσης, ώστε να επικεντρωθεί στην ανάπτυξη της αυτοκυβέρνησης. Έχουμε όμως την εντύπωση ότι οι Βρετανοί στα σοβαρά σκέπτονται να αυξήσουν τα προνόμια των Κυπρίων, ενώ θα επιβεβαιώσουν τα δικαιώματα της τουρκικής μειονότητας και θα πάνε πιο πέρα από ό,τι φαίνεται σήμερα, μιας και θα έχουν βεβαιωθεί ότι η αυτοκυβέρνηση δεν θα σημαίνει κομμουνιστικό πραξικόπημα... Η άποψη της Πρεσβείας είναι ότι θα ήταν πολύ ανεπιθύμητο να αφηθούν οι Έλληνες με οποιαδήποτε εντύπωση πως οι Η.Π.Α. πιστεύουν ότι η εξέταση του θέματος στον ΟΗΕ θα ήταν καρποφόρα ή θα χρησίμευε στη μείωση της έντασης. Ενώ πέρσι οι Βρετανοί βρίσκονταν στην άμυνα ένεκα της αδυνατίας τους θέσης, τώρα είναι σχεδόν σίγουροι (θερμά υποστηριζόμενοι από τους Τούρκους)».

β) Σε «Σημείωμα του Εκτελεστικού Γραμματέα προς το Εθνικό Συμβούλιο Ασφαλείας σχετικά με την Αμερικανική πολιτική έναντι της Ελλάδος», που έγραψε ο εκτελών χρέη Εκτελεστικού Γραμματέα S. Everett Gleason στις 5 Αυγούστου 1957, αναφέρονται τα εξής:

«Συνεχίστε να ασκείτε επίδραση πάνω στην Ελληνική Κυβέρνηση, για να φτάσει σε συμφωνία με το Ηνωμένο Βασίλειο και την Τουρκία για δίκαιη διευθέτηση του Κυπριακού ζητήματος».

Τα πιο πάνω ενισχύονται από σχετικό απόσπασμα του βιβλίου του Νίκου Κρανιδιώτη «Δύσκολα χρόνια - Κύπρος 1950-1960», που αναφέρεται στον Αύγουστο του 1957:

«Τις μέρες εκείνες βρισκόταν στην Αθήνα ο έκτακτος απεσταλμένος του Αμερικανού Προέδρου Χέντερσον, ο οποίος είχε συνάντηση με τον Πρωθυπουργό και άλλους επισήμους, και διαβίβασε τις απόψεις του Υπουργού Εξωτερικών Φόστερ Ντάλλες για τη σύγκληση μιας νέας Τριμερούς Διάσκεψης. Οι Ηνωμένες Πολιτείες αντιδρούσαν έμμεσα στην ιδέα της Ένωσης ή της αυτοδιάθεσης, και, επιδιώκοντας Νατοϊκή λύση, υπέθαλπαν τις Τουρκικές θέσεις, και επέμεναν σταθερά στην αποδιεθνοποίηση του Κυπριακού, και την έναρξη ελληνοτουρκικού διαλόγου με επιδιαιτητή τη Μεγάλη Βρετανία» (σ. 289).

γ) Τηλεγράφημα του Lodge, αντιπροσώπου των Η.Π.Α. στον ΟΗΕ, προς τον Υπουργό Εξωτερικών της χώρας του την 1η Νοεμβρίου 1957 στις 8 μ.μ. έλεγε:

«Πιστεύουμε ότι θα πρέπει να χειριστούμε το Κυπριακό ζήτημα με τη μέγιστη φροντίδα και θα πρέπει να καταβληθεί κάθε προσπάθεια να ετοιμαστεί το έδαφος στην Άγκυρα και την Αθήνα προτού το θέμα έρθει εδώ (για συζήτηση)».

δ) Σε τηλεγράφημα του Belcher, Προξένου των Η.Π.Α. στη Λευκωσία, προς τον Υπουργό Εξωτερικών της χώρας του στις 2 Νοεμβρίου 1957 στις 10 π.μ. αναφέρονται τα πιο κάτω:

«Ο Harding με κάλεσε στο Κυβερνείο χτες, για να με αποχαιρετήσει. Εξέφρασε βαθιά εκτίμηση για τη συνεργασία των Αμερικανών αντιπροσώπων εδώ, ιδιαίτερα με τον Courtney στη διάρκεια της μεγαλύτερης βίας (στο νησί). Είπε ότι κάνει τις τελευταίες του υποδείξεις προς την Κυβέρνηση της Αυτής Μεγαλειότητας ως εξής:

1. Οι Η.Π.Α. και το Ηνωμένο Βασίλειο να συνεχίσουν τις προσπάθειες να φθάσουν σε συνεννόηση σχετικά με την πολιτική, που πρέπει να εφαρμοστεί στο Κυπριακό ζήτημα.

2. Η Κυβέρνηση της Αυτής Μεγαλειότητας να διορίσει ένα υψηλά ιστάμενο αξιωματούχο σαν "τσάρο της Κύπρου", για να ασχοληθεί αποκλειστικά επί του θέματος αυτού...

3. Ο Μακάριος να συνεχίσει να ζει στην εξορία μέχρις ότου επιτευχθεί διεθνής συμφωνία...

4. Η συζήτηση και οι προσπάθειες σε σύνδεσμο με την Κυβέρνηση των Η.Π.Α. να συνεχίσουν ελπίζοντας την αποφυγή μιας οξείας συζήτησης στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ...

5. Η Υπουργική συνάντηση των Αδεσμεύτων χωρών τον Δεκέμβριο να γίνει ευκαιρία, όπου ο Πρόεδρος των Η.Π.Α. να μιλήσει επί μακρόν και ειλικρινά με τον Καραμανλή και τον Μεντερές επί της ζωτικής ανάγκης να σταματήσει η αναταραχή για την Κύπρο σαν σοβαρός κίνδυνος για τη δυτική συμμαχία...

BELCHER»²²⁵

225. Τα αποσπάσματα των κειμένων που αναφέρονται στην πολιτική των Η.Π.Α. για το Κυπριακό πρόβλημα προέρχονται από έρευνα του Elias Vlantou στα Αρχεία των Η.Π.Α. για τον Αντιαποικιακό Αγώνα της Κύπρου.

**Επιστολή του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου προς τον
Πρωθυπουργό της Βρετανίας Χάρολντ Μακμίλλαν
για διμερείς συνομιλίες προς λύση του Κυπριακού.
Οι Άγγλοι δεν ανταποκρίθηκαν θετικά και συνέχισαν
τις επιχειρήσεις τους εναντίον της ΕΟΚΑ**

Στις 28 Μαΐου 1957, ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος απέστειλε προς τον Βρετανό Πρωθυπουργό Χάρολντ Μακμίλλαν την πιο κάτω επιστολή, μέσω του Βρετανού Πρέσβη στη Αθήνα Σερ Ρότζερ Άλλεν:

«Κύριε,

Ως πνευματικός και εκκλησιαστικός Εθνικός ηγέτης του Ελληνικού Λαού της Κύπρου επιθυμώ να επισύρω την προσοχήν υμών επί των κάτωθι:

1. Η Γενική Συνέλευσις των Ηνωμένων Εθνών εις την Σύνοδον της Ολομελείας της 26ης Φεβρουαρίου 1957 έλαβε την υπ' αριθμόν 1013 απόφασιν, ήτις έχει ως ακολούθως: «Η Γενική Συνέλευσις, εξετάσασα το Κυπριακόν ζήτημα και πιστεύουσα ότι η λύσις του προβλήματος τούτου απαιτεί ατμόσφαιραν ειρήνης και ελευθερίαν γνώμης, εκφράζει την ζωντανήν επιθυμίαν όπως εξευρεθί ειρηνική, δημοκρατική και δικαία λύσις συμφώνως προς τας αρχάς και τους σκοπούς του Χάρτου των Ηνωμένων Εθνών και την ελπίδα ότι θα επαναληφθούν και συνεχισθούν αι διαρπαγματεύσεις προς τον σκοπόν αυτόν».

2. Εν συνεχεία της αποφάσεως αυτής ο Κυπριακός λαός ανταπεκρίθη δια σημαντικής συμβολής εις την αποκατάστασιν ειρηνικής ατμοσφαιρας εν τη νήσω, δεικνύων όλην την προθυμίαν του να συμμορφωθή προς την ανωτέρω απόφασιν. Προς τον σκοπόν τούτον το κίνημα αντιστάσεως κατέπαυσε όλας τας επιχειρήσεις και εκήρυξεν εκεχειρίαν από της 14ης Μαρτίου 1957, προς την οποίαν έκτοτε πιστώς και αυστηρώς συνεμορφώθη.

3. Η Βρετανική διοίκησις Κύπρου, εν τούτοις, παρέλειψε να προβή εις οιαδήποτε αντίστοιχον ενέργειαν προς δημιουργίαν ατμόσφαιρας ειρήνης και ελευθερίας εκφράσεως, ως προβλέπεται υπό της ρηθείσης αποφάσεως. Αντιθέτως διετήρησε τα μέτρα εκτάκτου ανάγκης εν πλήρει ισχύι και εφαρμογή. Αι στρατιωτικάί επιχειρήσεις διεξάγονται επί ευρείας κλίμακος, αι συλλήψεις και φυλακίσεις άνευ δίκης ή κατηγορίας συνεχίζονται αμείωτοι, ενώ μέθοδοι αφαντάστων βασανιστηρίων εφαρμόζονται εις επνυξημένον βαθμόν.

4. Η απόφασις των Ηνωμένων Εθνών εν τη εννοία της σαφώς αποβλέπει εις παραλλήλους ενεργείας εκατέρωθεν προς δημιουργίαν της ρηθείσης ατμοσφαιρας.

Ως εκ τούτου επιβάλλεται εις την Διοίκησιν της Κύπρου να θέσπ τέρμα εις όλα τα μέτρα εκτάκτου ανάγκης, τα οποία επιπροσθέτως του καταπιεστικού αυτών χαρακτήρος και των συνεπαγομένων δεινών δοκιμασιών εμποδίζουν την ελευθερίαν της εκφράσεως, δια δε της απαγορεύσεως της παρουσίας μου εις Κύπρον κωλύουν την προσωπικήν επαφήν μου μετά του Κυπριακού λαού, τον οποίον εκπροσωπώ.

5. Είναι η επιθυμία μου να πράξω ό,τι δύναμαι επί τω σκοπώ όπως εφαρμοσθή η προμνησθείσα απόφασις των Ην. Εθνών. Επιθυμώ ως εκ τούτου να δηλώσω ότι εν τη προσπάθειά προς λύσιν του ζητήματος, εν πνεύματι καλής θελήσεως και αμοιβαίας κατανοήσεως και προς τους εν τη αποφάσει προβλεπομένους όρους, ως μνημονεύονται εν τη παραγράφω 4 της παρούσης, είμαι πρόθυμος και έτοιμος να λάβω μέρος εξ ονόματος του λαού της Κύπρου εις διμερείς συνομιλίας, με βάσιν την αρχήν της αυτοδιαθέσεως, συμφώνως προς τον Χάρτην των Ηνωμένων Εθνών.

Διατελώ επικαλούμενος εφ' υμάς την ευλογίαν του Θεού

Μακάριος Αρχιεπίσκοπος και Εθνάρχης Κύπρου»²²⁶

Η απάντηση στην πιο πάνω επιστολή δόθηκε στις 30 Μαΐου 1957 από τον Πρέσβη της Βρετανίας στην Αθήνα Σερ Ρότζερ Άλλεν και απευθυνόταν προς τον Εθναρχικό Σύμβουλο στην Αθήνα Ζήνωνα Ρωσσίδη. Σ' αυτή αναφέρεται ότι η Κυβέρνηση της Α. Μεγαλειότητας «έχει αποδεχθεί τις εποικοδομητικές προτάσεις αυτοκυβέρνησης, που περιέχονται στην Έκθεση Ράντκλιφ. Έχει διατάξει την απελευθέρωση του Αρχιεπισκόπου. Στην Κύπρο οι κανονισμοί έκτακτης ανάγκης έχουν χαλαρωθεί ή έχουν αποσυρθεί, στις περιπτώσεις εκείνες που μπορούσε αυτό να γίνει με ασφάλεια, και έχει γίνει σαφές, ότι θα υπάρξει περαιτέρω χαλάρωση, εφόσον οι συνθήκες το επιτρέπουν. Η Κυβέρνηση της Α. Μεγαλειότητας έχει επίσης δηλώσει, ότι είναι έτοιμη να δεχθεί τις καλές υπηρεσίες ενός αμερόληπτου συμφιλιωτή, ανάμεσα στις τρεις ενδιαφερόμενες Κυβερνήσεις, στο πρόσωπο του Γενικού Γραμματέα της Ατλαντικής Συμμαχίας».

226. «Απαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'», τόμος Γ', σσ. 267-268.

Αμέσως έπειτα επικρίνεται ο Αρχιεπίσκοπος για τη στάση του στη λύση του Κυπριακού:

«Η Κυβέρνηση της Α. Μεγαλειότητας λυπείται, γιατί δεν υπήρξε αντίστοιχη συμβολή εκ μέρους του Αρχιεπισκόπου για τη βελτίωση της ατμόφαιρας. Αφότου αφέθηκε ελεύθερος έχει κάμει διάφορες δημόσιες δηλώσεις, σύμφωνα με τις οποίες έχει απορρίψει τις προτάσεις αυτοκυβέρνησης για την Κύπρο, που προσφέρθηκαν από την Κυβέρνηση της Α. Μεγαλειότητας στις 19 παρ. Δεκεμβρίου, έχει αρνηθεί το δικαίωμα συμμετοχής των Τουρκοκυπρίων σε αποφασιστικές συζητήσεις για το μέλλον της Κύπρου, και έχει θέσει σαν προϋπόθεση για τη συμμετοχή του σε διαπραγματεύσεις την άδεια επιστροφής του στην Κύπρο, χωρίς να είναι πρόθυμος να αποδεσμεύσει ξεκάθαρα τον εαυτό του από την τρομοκρατία στο Νησί. Αυτές οι δηλώσεις του βέβαια δεν έχουν βελτιώσει τις προοπτικές μιας συμφωνημένης λύσης».²²⁷

Οι Άγγλοι δεν σταμάτησαν τις επιχειρήσεις τους εναντίον της ΕΟΚΑ. Οι συλλαμβανόμενοι υποβάλλονταν σε ανήκουστα βασανιστήρια, που οργανώθηκαν σε επιστημονική βάση και γίνονταν με χρήση ειδικών μηχανημάτων, τα οποία είχαν μεταφερθεί από την Αγγλία.

2. ΚΑΤΑΓΓΕΛΙΕΣ ΓΙΑ ΤΑ ΒΑΣΑΝΙΣΤΗΡΙΑ ΚΑΙ ΤΙΣ ΒΑΝΑΥΣΟΤΗΤΕΣ ΤΩΝ ΒΡΕΤΑΝΩΝ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος έδωσε δημοσιογραφική διάσκεψη στην Αθήνα τη 19η Ιουνίου 1957, στο οίκημα της Ένωσης Συντακτών. Σ' αυτή, μπροστά σε 120 Έλληνες και ξένους δημοσιογράφους, μίλησε για τα βασανιστήρια και τις ωρότητες των βρετανικών δυνάμεων ασφαλείας εις βάρος των συλλαμβανομένων και κρατουμένων Κυπρίων. Έθεσε μάλιστα υπόψη των δημοσιογράφων 317 ενυπόγραφες μαρτυρίες των θυμάτων.

Ο Αρχιεπίσκοπος ανέφερε ότι τον Απρίλιο του 1956 δυο Βρετανοί αξιωματικοί, ο Ο' Driscoll και ο Linzee, καταδικάστηκαν για φοβερή κακοποίηση κρατουμένων, αλλά με διάταγμα του Χάρντιγκ απαγορεύθηκε η ιδιωτική ποινική δίωξη οποιουδήποτε μέλους των δυνάμεων ασφαλείας χωρίς άδεια από τον Γενικό Εισαγγελέα. Εξάλλου οι κανονισμοί έκτακτης ανάγκης είχαν ήδη φιμώσει τον Κυπριακό Τύπο, γιατί κατά την κρίση του Κυβερνήτη μπορούσε να διαταχθεί η διακοπή

227. «Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'», τόμος Γ', σ. 577.

έκδοσης εφημερίδας ή περιοδικού από δημοσιεύματα στρεφόμενα εναντίον των Βρετανικών Αρχών.

Ο Αρχιεπίσκοπος ανακοίνωσε συγκεκριμένες περιπτώσεις βασανισθέντων. Από την πολυσέλιδη καταγγελία του σταχυολογούμε μερικά αποσπάσματα:

1) «Την 19ην Νοεμβρίου 1956 απέθανεν εις τα κρατητήρια Πλατρών, ενώ εκρατείτο δι' ανάκρισιν, ο Ανδρέας Παναγιώτου εκ Πολυστύπου. Η σορός του Παναγιώτου μετεφέρθη εις το Νοσοκομείον Λευκωσίας δια νεκροψίαν. Εις Κυβερνητικόν ανακοινωθέν αναφέρεται ότι "διενεργήθη νεκροψία και εν καιρώ των δέοντι θα διεξαχθή μεταθανάτιος ανάκρισις". Μέχρι σήμερον ουδέν πόρισμα ανεκοινώθη εκ της διενεργηθείσης νεκροψίας ή ανακρίσεως. Εις τον πατέρα του Παναγιώτου επετράπη να εισέλθη εις το Νοσοκομείον και να ίδη τον νεκρόν υιόν του, εξερχόμενος δε του Νοσοκομείου είπε, κλαίων, προς τους παρισταμένους: "Το σώμα του υιού μου ήτο κατάμαυρον".

2) «Την 28ην Φεβρουαρίου 1957 Δυνάμεις Ασφαλείας εγκατεστάθησαν εις την Μονήν Μαχαιρά δια τας επιχειρήσεις κατά του Γρηγορίου Αυξεντίου. Συνελήφθη τότε ο Ηγούμενος της Μονής Ειρηνάιος με την υποψίαν ότι έχει σχέσιν με την ΕΟΚΑ και υπεβλήθη εις ανάκρισιν. Συμφώνως προς ενυπόγραφον έκθεσίν του ο Ηγούμενος εδέχθη κτυπήματα εις την κεφαλήν, την κοιλίαν και τα πλευρά. Τον έσυραν από τα μαλλιά και την γενειάδα. Τον έπτυσαν εις το πρόσωπον εκστομίζοντες αιχράς ύβρεις κατ' αυτού. Τα βασανιστήρια του Ηγουμένου διήρκεσαν μέχρι της 4ης Μαρτίου. Πολλαί είναι αι μέθοδοι, τας οποίας οι βασανισταί ανακριταί εφαρμόζουν επί των θυμάτων των. Ετοποθέτησαν τον Ηγούμενον εις το κρεβάτι εξηπλωμένον επί της αριστεράς πλευράς του. Δια να ακινητοποιηθή επέρασαν γύρω από τον λαιμόν του σιδηράν αγκύλην, τους δε πόδας του έβαλαν κάτω από ένα κάθισμα. Τον εκτύπησαν ανηλεώς εις την νεφρικήν χώραν και την κοιλίαν. Όταν εσταματούσαν τα κτυπήματα, του ετρύπων το στήθος με βελόνες, ώστε να ρέη αίμα. Μην αντέχων πλέον ο Ηγούμενος ελιποθύμησεν. Όταν συνήλθεν, είδε σκυμμένον επάνω του Άγγλον στρατιωτικόν ιατρόν τοποθετούντα εις τα σημεία των κακώσεων κρύες κομπρέσσεις, δια να εμποδίσουν την εμφάνισιν αιματωμάτων ή εκχυμώσεων. Μετ' ολίγον τον έσυρον επί του δαπέδου επί αρκετήν ώραν και τελικώς τον εγύμνωσαν εντελώς και τον υπόχρεωσαν να ίσταται επί τριώνρον περίπου πλησίον ανοικτού παραθύρου τρέμων εκ του ψύχους. Δεν θέλω να μακρηγορή-

σω αναφέρων ενταύθα όλας τας λεπτομερείας εκ της πολυσελίδου εκθέσεως του Ηγουμενίου».

3) «Οι βασανισταί ανακριταί και τα όργανά των δεν εφείσθησαν ούτε γυναικός εγκύου. Την 13ην Οκτωβρίου 1956 συνελήφθη η εκ Κυρηνείας Μαρία Λάμπρου. Μετεφέρθη εις το κρατητήριο Ομορφίτας, όπου κατά την ανάκρισιν υπέστη κτυπήματα, παρ' όλον ότι επέστησε την προσοχήν του ανακριτού ότι ήτο έγκυος. Εις την κατάθεσιν της περιγράφει τα εξής γεγονότα: «Την Κυριακήν, 14ην Οκτωβρίου 1956, ωμίλησα εις τον προϊστάμενον του Αστυνομικού Σταθμού Ομορφίτας δι' αυτά τα οποία μου συνέβησαν. Περί την 8ην νυκτερινήν ώραν, ο ανακριτής ήλθε πάλιν να με ιδή. Με εκτύπησε παρουσία του προσώπου εις το οποίον έκανα το παράπονον, λέγων ότι θα σκοτώσω το βρέφος και θα με κάνη κορμάτια. Ενώ με εκτύπα, πσθάνθην κάτι ψυχρόν να διατρέχη το σώμα μου. Κατά το μεσονύκτιον επέστρεψεν ο ανακριτής. Προσεπάθησε να με τρομοκρατήσῃ. Εγώ ήμουν άρρωστη εις το κρεβάτι. Κατά την 1ην μετά μεσονύκτιον ο αστυνομικός υπ' αριθμ. 1413 ήλθε και μου έφερεν ολίγον τσάι: Εζήτησα να καλέσω ιατρόν, διότι ένοιωθα ότι επρόκειτο να κάμω αποβολήν. Δεν ήλθεν ιατρός, και την Δευτέραν, περί την 9 π.μ., έκαμα αποβολήν. Το απόγευμα ο ιατρός Ζήνων ήλθε και με εξήτασε. Μετεφέρθη εις το Νοσοκομείον, όπου ο ιατρός Ταλιαδώρος έκαμε την αναγκαίαν μετά την αποβολήν επέρβασιν». Βασανιστής της Μαρίας Λάμπρου ήτο ο λοχίας JEFFREY LEACH του ειδικού κλάδου της αστυνομίας. Το πόρισμα των ανακρίσεων επί της υποθέσεως ταύτης είναι ότι δεν πσκήθη βία επί της Λάμπρου. Εις την Βουλήν των Κοινοτήτων ο Υπουργός των Αποικιών, απαντών εις σχετικήν ερώτησιν, είπεν ότι επρόκειτο περί σππτικής αποβολής. Φωτοτυπημένον εν τούτοις αντίγραφον πιστοποιητικού Κυβερνητικού ιατρού δηλοί απεριφράστως ότι η αποβολή της Λάμπρου υπήρξεν αποτέλεσμα της βίας η οποία πσκήθη επ' αυτής».

4) «Φρικτά υπήρξαν τα βασανιστήρια, τα οποία υπέστη ο πρώην Γενικός Γραμματεύς της Παναγροτικής Ενώσεως Κύπρου, 50ετής Στέφανος Πρωτοπαπάς, εκ Πολυστύπου. Ούτος εις μακράν ενυπόγραφον έκθεσιν του αναφέρει, πως, προσδεθείς ύπτιος επί σιδηράς κλίνης, υπέστη το απάνθρωπον βασανιστήριο του τεχνητού πνιγμού. Αφού του εσκέπασαν το στόμα και τους ρώθωνας με ένα τεμάχιον χονδρού υφάσματος, έχυναν επ' αυτού ολίγον κατ' ολίγον, επί αρκετήν ώραν, μίγμα ύδατος και βενζίνης. Όταν, δια του τρόπου τούτου, εισήρχετο

πολύ ύδωρ και βενζίνη εις τον στόμαχόν του, υφίστατο κτυπήματα εις την κοιλίαν δια να εμέσῃ, οπότε το μαρτύριον επανελαμβάνετο. Εν συνεχεία περιγράφει πως εκτύπησαν τους όρχεις του με φιάλην υαλίνην με αποτέλεσμα να πενταπλασιασθή το μέγεθός των και να ουρή επί οκτώ ημέρας αίμα. Η έκθεσίς του περιέχει συνταρακτικά στοιχεία άλλου κρατουμένου, τον οποίον ο Στέφανος Πρωτοπαπάς είδε βασανιζόμενον».

5) «Ενδεικτικά ωσαύτως της σκληρότητος, του σαδισμού και των ανηθικών μέσων τα οποία χρησιμοποιούν συστηματικώς εν Κύπρω οι ανακριταί είναι και τα στοιχεία τα οποία προέκυψαν κατά την δίκη της 22ετούς δ. Βάσως Λοϊζά εκ Τρικώμου. Η δίκη ήρχισε την 4ην Μαΐου 1957 εις Λευκωσίαν προ του ειδικού δικαστού κ. JOHN και επερατώθη την 21ην Μαΐου. Κατά την δίκην ταύτην ήλθον εις φως σαφείς λεπτομέρειαι των κακοποιήσεων, τας οποίας υπέστη η κατηγορουμένη και των αυθαιρεσιών των Δυνάμεων Ασφαλείας. Παρ' όλον ότι τα κατατεθέντα ήσαν τόσο πειστικά, ο δικαστής, δια να παρακάμψῃ τον σκόπελον, απεφάνθη ότι η κρίσις περί του βασίμου των διατυπωθεισών κατηγοριών επί κακοποιήσει εναπόκειται εις τον Κυβερνήτην και μόνον. Προφανώς όμως και ο ίδιος δεν αμφέβαλλε δια ταύτας, δι' ο και δεν κατεδίκασε την Λοϊζά εις ποινήν άλλην, αλλ' ηρκέσθη να την δεσμεύσῃ με εγγύσιν εξ £100 επί εν έτος. Κατά την διάρκειαν της δίκης απεκαλύφθη ότι η Λοϊζά εγυμνώθη εις τα κρατητήρια υπό του λοχίου LEACH, όστις, επειδή εκείνη προσεπάθει να συγκρατήσῃ τα τελευταία εσώρουχά της, της τα κατεξέσχισε. Υπεβλήθη εις μακράς ανακρίσεις 4-7.30 ωρών, τας νυκτερινάς ώρας, καθ' ας εκτυπήθη με δερματίνην λωρίδα. Ετοποθετήθησαν μολυβδοκόνδυλα μεταξύ των δακτύλων των χειρών της, μεθ' ο συνεπιέσθησαν υπό των βασανιστών της τα δάκτυλά της. Τα ίχνη των τοιούτων κακώσεων ήσαν εμφανή και μετά πάροδον τετραμήνου περίπου από της συλλήψεώς της, ως τούτο διεπιστώθη επί δικαστηρίου.

Η κακοποίησις και ο εξετευλισμός νεαράς κόρης ως η Λοϊζά, δεν είναι η μόνη περίπτωση. Άνθρωποι με ταπεινά ελατήρια, ασελγείς διαθέσεις και σαδιστικά ένστικτα, υπέβαλαν ανάνδρως σεμνάς Κυπρίας νέας, όχι μόνον εις βασανιστήρια, αλλά και εις αναισχύντους εξευτελισμούς και ταπεινώσεις. Νεαράς κορασίδας, αφού τας εγύμνωσαν παντελώς, τας έσπρωχναν ο εις εις την αγκάλην του άλλου. Εις τινας πε-

ριπτώσεις συνέθλιβον τους μαστούς των και απέσπων τρίχας των αποκρύφων μερών του σώματός των. Αλλαι ηπειλήθησαν ότι θα βιασθώσιν, εάν δεν απεκάλυπτον ό,τι εγνώριζον περί της ΕΟΚΑ. Η δνις Λούλα Κοκκίνου, διά γρονθοκοπήματος ενός σαδιστού βασανιστού της, έχασε τους εμπροσθίους οδόντας της. Τούτο δεν δύναται ασφαλώς να διαφεύση η Κυπριακή Κυβέρνησις, διότι η ανανδρία αύτη του αχρείου βασανιστού της αφήκε καταφανή τα ίχνη».

Για την κακοποίηση της Βάσως Λοϊζά η ΠΕΚΑ κυκλοφόρησε φυλλάδιο με τίτλο «Ηρωΐδες που προκαλούν δέος και κτήνη που εμποιούν φρίκην και αποτροπιασμόν». Παραθέτουμε την πρώτη παράγραφο του φυλλαδίου:

«Είναι ασφαλώς με αίσθημα δέους που επληροφορήθη η κοινή γνώμη την υπηλόφρονα στάσιν της Κυπρίας κόρης Βάσως Λοϊζά, η οποία με μαρτυρικήν εγκαρτέρησιν υπέστη τα ανήκουστα βασανιστήρια και τους ανηθικούς εξευτελισμούς των ποταπών οργάνων του ευτελούς στρατάρχου, του οποίου η ανδρεία προχώρησε μέχρι των βασανιστηρίων και του εξευτελισμού κόρης, η οποία, αν συνέβαινε να ήτο Αγγλίς, θα παρήλανε με μεγάλας φωτογραφίας και πηχυαίους τίτλους από τας στήλας όλων ανεξαιρέτως των Αγγλικών εφημερίδων και περιοδικών. Αλλ' είναι επίσης με αίσθημα πρωτοφανούς σεβασμού που επληροφορήθη την υπέροχον εθνικήν αξιοπρέπειαν της Κυπρίας ηρωΐδος, η οποία υπέμεινε τα πρωτάκουστα βασανιστήρια χωρίς ουδ' επί στιγμήν να υποχωρήση εις το λίαν ανεπτυγμένον αίσθημα της παρθενικής αιδούς, το οποίον οι Άγγλοι, ασυνήθιστοι από τας συμπατριώτισσάς των, δεν ήσαν εις θέσιν να εκτιμήσουν».

Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος στην ίδια δημοσιογραφική διάσκεψιν ανέφερε και τα πιο κάτω, που είναι πειστική απόδειξιν των διαπραχθέντων βασανιστηρίων:

«Σημαντικάί αποκαλύψεις περί των ωμοτήτων, αίτινες διαπράττονται υπό των στρατιωτικών αρχών εν Κύπρω, περιέχονται και εις δόλωσιν γενομένην εις δημοσιογραφικήν διάσκεψιν, γενομένην εν τη Βουλή των Κοινοτήτων, την 16ην Φεβρουαρίου 1957, υπό δύο Άγγλων πρώην δεσμοφυλάκων εις το στρατόπεδον συγκεντρώσεως Κοκκινοτριμηθιάς, των WILLIAM WHICOMBE και DAVID TOON. Ούτοι περιέγραψαν με τα μελανώτερα χρώματα τας μεθόδους μεταχειρισμού των κρα-

τουμένων και κατήγγειλαν συγκεκριμένας περιπτώσεις χρησιμοποίησεως βίας».²²⁸

Η Ελληνική Κυβέρνηση την 21η Ιουνίου 1957 παρουσίασε το θέμα των βασανιστηρίων των Κυπρίων στον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών και ζήτησε να γίνει αμερόληπτη έρευνα για τις εφαρμοζόμενες μεθόδους των βασανιστηρίων.

Επίσης η Ελληνική Κυβέρνηση υπέβαλε καταγγελία στην Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης, η οποία συζητήθηκε τον Αύγουστο του 1957 από την ολομέλεια. Η Επιτροπή ανέλαβε την εξέταση 29 περιπτώσεων.²²⁹

Οι καταγγελίες για τις κακομεταχειρήσεις των Κυπρίων προκάλεσαν διεθνή συγκίνηση. Μ' αυτές ασχολήθηκε ο παγκόσμιος τύπος.

Η Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης ανάγγειλε στις 5 Ιουλίου 1957 ότι πήρε απόφαση να καλέσει τη Βρετανική Κυβέρνηση ν' αναστείλει όλες τις εκτελέσεις των Κυπρίων, γιατί οι αποφάσεις λήφθηκαν βάσει των μέτρων έκτακτης ανάγκης, και να επιτρέψει τη μετάβαση στην Κύπρο αντιπροσωπίας του Συμβουλίου της Ευρώπης προς διερεύνηση των καταγγελιών για παραβάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.²³⁰

Στις 15 Ιουλίου 1957, ο μόνιμος αντιπρόσωπος της Ελλάδας στον ΟΗΕ Χρ. Ξανθόπουλος - Παλαμάς υπέβαλε προς τον Γενικό Γραμματέα του Διεθνούς Οργανισμού επιστολή, με την οποία ζητούσε να συμπεριληφθούν στην ημερήσια διάταξιν της προσεχούς Γενικής Συνέλευσης τα θέματα:

1) Εφαρμογή, υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών, της αρχής των ίσων δικαιωμάτων και της αυτοδιαθέσεως των λαών εις την περίπτωσιν του πληθυσμού της νήσου Κύπρου.

2) Παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και βαναυσότητες υπό της Βρετανικής Διοικήσεως εναντίον της Κύπρου.²³¹

228. «Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'», τόμος Γ', σσ. 272-282.

229. Νίκου Κρανιδιώτη «Η Κύπρος εις το αγώνα της ελευθερίας», σ. 164.

230. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 188.

231. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 191.

3. ΟΙ ΘΕΣΕΙΣ ΤΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΒΡΕΤΑΝΩΝ ΓΙΑ ΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

**Δήλωση του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου για λύση
του Κυπριακού με παραχώρηση ανεξαρτησίας,
που δεν αποκλείει την αυτοδιάθεση**

Το βράδυ της 20ής Ιουλίου 1957, ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος έδωσε συνέντευξη στον ανταποκριτή της κυπριακής εφημερίδας «Ελευθερία» στην Αθήνα Μελή Νικολαΐδη. Η συνέντευξη δημοσιεύτηκε την 21η Ιουλίου.

Στην ερώτηση: «Αντιμετωπίζετε το ενδεχόμενο συμβιβαστικών εν τω μεταξύ προτάσεων και ποίαι αι σχετικαί απόψεις σας;», ο Αρχιεπίσκοπος απάντησε:

«Δεν υπάρχουν μέχρι της στιγμής τοιούται εξελίξεις από βρετανικής πλευράς, καίτοι έχω την γνώμην ότι, παρά την αδιαλλαξίαν, την οποίαν παρουσιάζει η Αγγλική Κυβέρνησις, θα ήτο ετοιμή να προβή εις ωρισμένας παραχωρήσεις δι' εξεύρεσιν συμβιβαστικής λύσεως. Εφ' όσον όμως ουδεμία συγκεκριμένη πρότασις έχει γίνει, δεν δύναμαι να λάβω θέσιν επί του θέματος. Επαναλαμβάνω μόνον ότι απαραίτητος προϋπόθεσις οιασδήποτε τοιαύτης λύσεως παραμένει πάντοτε η εκ των προτέρων κατοχύρωσις της αρχής της αυτοδιαθέσεως».

«Στην ερώτηση: “Ποίαι ειδικώτερον αι απόψεις σας εν σχέσει με τα σχέδια περί ανεξαρτησίας”, ο Αρχιεπίσκοπος απάντησε:

«Εάν επρόκειτο περί πραγματικής ανεξαρτησίας, μη αποκλειούσης την εφαρμογήν της αυτοδιαθέσεως, τα σχέδια ταύτα θα πδύναντο να συζητηθούν».²³²

Στις 6 Σεπτεμβρίου 1957, ο Πρωθυπουργός της Ελλάδας Κ. Καραμανλής είπε σε δημοσιογραφική συνέντευξη ότι δεν θα απέρριπτε τη λύση της ανεξαρτησίας της Κύπρου, αν αυτή γινόταν δεκτή από τον Κυπριακό λαό.²³³

**Παρασκηνιακές ενέργειες των Άγγλων για εκτροπή του
Κυπριακού από την εφαρμογή της αρχής της αυτοδιάθεσης.
Οι θέσεις του Εργατικού Κόμματος της Βρετανίας**

Ο νέος Άγγλος πρέσβης στην Αθήνα Σερ Ρότζερ Άλλεν, που έφτασε

232. «Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'», τόμος Γ', σσ. 287-288.

233. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 201.

στις αρχές Μαΐου του 1957, ανέπτυξε παρασκηνιακή δραστηριότητα για εκτροπή του Κυπριακού από την εφαρμογή της αρχής της αυτοδιάθεσης, τη ματαίωση της προσφυγής της Ελλάδας στον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών και τη λύση του προβλήματος με την παροχή ανεξαρτησίας, η οποία να ικανοποιεί σε μεγάλο βαθμό τα αιτήματα της Τουρκίας και ταυτόχρονα να διασφαλίζει τα στρατηγικά συμφέροντα της Βρετανίας και των Η.Π.Α. Πραγματοποίησε αλληπάλληλες επισκέψεις στο Υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδας και επέμενε στην πραγματοποίηση μιας νέας Τριμερούς Διάσκεψης της Βρετανίας, της Ελλάδας και της Τουρκίας. Την πρότασή του αυτή συνόδευε με τη σκέψη ότι η Βρετανική Κυβέρνηση, «κουρασμένη από το αδιέξοδο, στο οποίο οδήγησαν τα συνεχή παζαρέματα του Μακαρίου», δεν αποκλείει την αποχώρησή της από την Κύπρο, περιοριζόμενη στις στρατιωτικές της βάσεις, οπότε το νησί θα μείνει έκθετο στη δυναμική αναμέτρηση της Ελλάδας και της Τουρκίας.

Η πρότασή του για Τριμερή Διάσκεψη, η οποία επαναλήφθηκε και τον Αύγουστο του 1957, απορρίφθηκε και από τον Εθνάρχη Μακάριο και από την Ελληνική Κυβέρνηση.

Μια άλλη παρασκηνιακή ενέργεια των Άγγλων έγινε μέσω του νέου Γενικού Γραμματέα του ΝΑΤΟ Πωλ Ανρύ Σπάακ, με ενθάρρυνση του Υπουργού Εξωτερικών των Η.Π.Α. Φόστερ Ντάλλες. Ο Γενικός Γραμματέας του ΝΑΤΟ ανέλαβε την επεξεργασία ενός σχεδίου ανεξαρτησίας της Κύπρου υπό την αιγίδα του ΝΑΤΟ.²³⁴

Μια προσωπική μαρτυρία του Νίκου Κρανιδιώτη είναι αρκετά αποκαλυπτική για τον Αύγουστο του 1957, οπότε γινόταν προετοιμασία από το κλιμάκιο του Εθναρχικού Συμβουλίου Αθηνών, για να επιτύχει η προσφυγή της Ελλάδας στον ΟΗΕ για το Κυπριακό:

«Παράλληλα όμως με τις προετοιμασίες αυτές, στα διπλωματικά παρασκήνια συνεχίζονταν οι ζυμώσεις και οι διαβουλεύσεις για μια ενδεχόμενη λύση. Σε συνάντησή μας, στις 23 Αυγούστου, ο Ευάγγελος Αβέρωφ μου απεκάλυψε, ότι ασκούνται από την πλευρά “του συμμαχικού παράγοντος”, τρομερές πιέσεις στην Ελληνική Κυβέρνηση για την έναρξη τριμερών συνομιλιών μεταξύ Ελλάδας, Τουρκίας και Μ. Βρετανίας, με στόχο τη δημιουργία ανεξάρτητου κράτους, εφόσον βέβαια θα συμφωνούσε στη γραμμή αυτή και η Τουρκία.

234. Νίκου Κρανιδιώτη «Δύσκολα χρόνια...», σσ. 277-278.

Η Τουρκία, ωστόσο – όπως μου ανέφερε ο Υπουργός – μέχρι της στιγμής, αντιδρούσε, γιατί εξακολουθούσε να πιστεύει ότι μια ανεξάρτητη Κύπρος, αργά ή γρήγορα, θα ενωνόταν με την Ελλάδα, έστω και αν επρόκειτο για εγγυημένη ανεξαρτησία. Τουναντίον οι Άγγλοι θα εδέχοντο την ανεξαρτησία, εφόσον θα διασφάλιζαν μια ή δυο κυρίαρχες βάσεις στο Νησί».²³⁵

Παρά τις ενέργειες των Άγγλων για εκτροπή του Κυπριακού από την αρχή της αυτοδιάθεσης, η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ με ομόφωνη απόφασή της στις 20 Σεπτεμβρίου 1957, συμπεριέλαβε τη συζήτηση του Κυπριακού στην ημερήσια διάταξή της.

Την ίδια ακριβώς μέρα ο Ντράιμπεργκ, Πρόεδρος του Βρετανικού Εργατικού Κόμματος, πριν από την αναχώρησή του από την Κύπρο, σε δηλώσεις του στον κυπριακό ραδιοφωνικό σταθμό ανέφερε ότι «το Βρετανικόν Εργατικόν Κόμμα επανεβεβαίου την υπόσχεσίν του περί αυτοδιαθέσεως της Κύπρου, ότι κατά την αντίληψίν του το δημοψήφισμα εν Κύπρω θα οδηγήσει εις την Ένωσιν, ότι, μετά την ένωσιν της Κύπρου με την Ελλάδα, θα ελαμβάνετο πρόνοια, όπως περιφρουρηθούν τα δικαιώματα των Τούρκων και ότι οι στρατηγικοί λόγοι, τους οποίους επεκαλείτο η Τουρκία, ήσαν αδικαιολόγητοι».²³⁶

Στις 4 Οκτωβρίου 1957, εγκρίθηκε ψήφισμα του Εργατικού Κόμματος της Βρετανίας, που έλεγε ότι, σε περίπτωση που η αντιπολίτευση αναλάμβανε την εξουσία, θα έθετε προθεσμία τεσσάρων χρόνων για εφαρμογή του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης του Κυπριακού λαού. Ταυτόχρονα αναγνώριζε ότι ο διαμελισμός της Κύπρου θα ήταν καταστρεπτικός για το νησί. Η δήλωση της Βαρβάρας Κασλ, Αντιπροέδρου του Κόμματος, ήταν πολύ σαφής:

«Η πολιτική μας επί του Κυπριακού είναι η εφαρμογή της αυτοδιαθέσεως εντός τακτής προθεσμίας. Καταδικάζομεν τον διαμελισμόν και δηλούμεν ότι ουδέποτε η Εργατική Κυβέρνησις θα εφαρμόσῃ αυτόν.

Δηλούμεν κατηγορηματικώς ότι η αυτοδιάθεσις θα εφαρμοσθῇ εις την Κύπρον εις χρόνον ο οποίος θα καθορισθῇ μετά από διαπραγματεύσεις με τον Κυπριακόν λαόν. Προς αποφυγὴν ὅμως κάθε παρεξηγήσεως τονίζομεν κατηγορηματικώς ότι θα εφαρμόσωμεν την αυτοδιάθεσιν

235. Νίκου Κρανιδιώτη «Δύσκολα χρόνια...», σσ. 286-287.

236. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα – Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 202.

κατά την διάρκειαν της κοινοβουλευτικής ζωής της πρώτης Εργατικής Κυβερνήσεως δηλαδή το μάξιμουμ εντός τεσσάρων ετών.

Δηλούμεν ότι είμεθα δεσμευμένοι με την εν λόγω πολιτικήν και ότι αι δηλώσεις μας δεν αποτελούν απλώς γενικάς και αορίστους διαβεβαιώσεις. Είναι σαφείς και οριστικά δεσμεύσεις. Ο Κυπριακός λαός δικαιούται να αποφασίση δια το μέλλον του και θα εφαρμόσωμεν την αρχήν της αυτοδιαθέσεως εις την Κύπρον ως Εργατική Κυβέρνησις. Η μειονότης δικαιούται εις εγγυήσεις δια τα δικαιώματά της, αλλά δηλούμεν ότι απορρίπτομεν τον διαμελισμόν και τας άλλας νόθους λύσεις του Κυπριακού».²³⁷

4. Η ΕΟΚΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΕΚΕΧΕΙΡΙΑΣ. ΠΑΡΑΙΤΗΣΗ ΤΟΥ ΧΑΡΝΤΙΓΚ

Η μονομερής εκεχειρία της ΕΟΚΑ τηρείται, παρόλο ότι οι επιχειρήσεις των Άγγλων συνεχίζονται

Οι Άγγλοι σ' όλο το διάστημα της εκεχειρίας της ΕΟΚΑ δεν σταμάτησαν τις επιχειρήσεις τους εναντίον της ΕΟΚΑ. Γράφει ο Διγενής:

«Κατά πληροφορίας, τας οποίας είχαν, ο Χάρντιγκ προσεπάθει παντοιοτρόπως, δι' επιχειρήσεων, προκλήσεων και της προπαγάνδας, να με παρασύρῃ, ώστε να παραβιάσω την μονόπλευρον εκεχειρίαν, την οποίαν είχαν κηρύξει σιωπηρώς δια της αναστολής των εχθροπραξιών, ίνα έχῃ δικαιολογίαν προς συνέχισιν των εναντίον ημών επιχειρήσεων και των εναντίον του πληθυσμού καταπιεστικών μέτρων. Δεν παρεσύρθην και παρέμεινα ατάραχος, προσπαθών απλώς να αποφεύγω τα κτυπήματα και προετοιμαζόμενος συγχρόνως, όπως τα αποδώσω όπου, όπως και όταν θα εθεώρουν την περίστασιν κατάλληλον...

Δια τον μη στρατιωτικόν είναι εξαιρετικώς δύσκολον να αντιληφθῇ πόση δύναμις αυτοσυγκρατήσεως εχρειάζετο, δια να ανθέξω εις μίαν κατάστασιν ως η ανωτέρω, παραταθείσαν μάλιστα επί μήνας. Το ευτύχημα είναι, ότι αντέσχον και συνεκράτησα, αόρατος εγώ, δια σιδηράς πειθαρχίας τον αόρατον στρατόν της ΕΟΚΑ, πειθαρχήσαντα κατά τρόπον υποδειγματικόν. Εις τούτο μεγάλως μας εβοήθησε δια της πειθαρχίας και της απολύτου αυτού εμπιστοσύνης και ο Ελληνικός

237. Π. Παπαδημήτριον – Π. Πετρίδην «Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια της Κύπρου (1878-1978)», τόμος 11ος, σ. 254.

πληθυσμός της νήσου, εις τρόπον ώστε εις το τέλος εξήλθομεν ου μόνο άνευ σοβαρών ζημιών, αλλά και ενισχυμένοι. Δεν γνωρίζω να υπάρχουν πολλά ανάλογα παραδείγματα εις την στρατιωτικήν ιστορίαν. Τούτο εξετίμησε καλώς ο Στρατάρχης Μοντγκόμερυ, όστις αφικόμενος εις Κύπρον “ινκόγνιτο” την 1ην Ιουλίου 1957 προς μελέτην των επιτοπίων στρατιωτικών προβλημάτων και ιδίως του ζητήματος της μεταφοράς του Στρατηγείου εκ Κύπρου εις Κένναν, εδήλωσεν επί λέξει, ότι “στρατηγικώς η καταβολή της ΕΟΚΑ είναι αδύνατος”». ^{237α}

Ο αντάρτης της ΕΟΚΑ Ευαγόρας Παπαχριστοφόρου και ο τροφοδότης Χρύσανθος Μυλωνάς δολοφονούνται σε κρησφύγετο κοντά στη Γαλάτα στις 7 Οκτωβρίου 1957

Στις 7 Οκτωβρίου 1957, ο Μιχαήλ Ασιώτης, μέλος της ΕΟΚΑ, δολοφόνησε εν ψυχρώ τον Ευαγόρα Παπαχριστοφόρου μέσα στο κοινό τους κρησφύγετο, που βρισκόταν σε απόσταση πέντε χιλιομέτρων από τη Γαλάτα. Στη συνέχεια δολοφόνησε τον Χρύσανθο Μυλωνά, εξαδελφο του Ευαγόρα, ο οποίος έφτασε στο κρησφύγετο το βράδυ της ίδιας μέρας, για να μεταφέρει τροφή και την αλληλογραφία για τους δυο αντάρτες.

Ο Ευαγόρας Παπαχριστοφόρου (1937-1957) γεννήθηκε στον Κάτω Αμιάντο της επαρχίας Λεμεσού. Έγινε μέλος της ΕΟΚΑ στις αρχές του 1955. Πήρε μέρος στις πρώτες πολεμικές επιχειρήσεις της Οργάνωσης στην περιοχή Αμιάντου, στην ιστορική μάχη του Πεύκου μεταξύ Κυπερούντας και Χανδριών (23 Νοεμβρίου 1955), την οποία διηύθυνε προσωπικά ο Διγενής, και στην επιχείρηση στο Κόκκινο Φανάρι μεταξύ Αμιάντου και Τροόδους (5 Δεκεμβρίου 1955). Έπαιξε σημαντικό ρόλο στη διαφυγή του Διγενή μετά τη μάχη παρά τα Σπήλια στις 11 Δεκεμβρίου 1955. Συνελήφθη, ύστερα από προδοσία, τον Ιανουάριο του 1956. Βασανίστηκε και κλείστηκε στα κρατητήρια της Κοκκινοτριμιθιάς, απ’ όπου δραπετεύσε στις 13 Σεπτεμβρίου 1956 με άλλους έξι αγωνιστές. Ενώθηκε με τις ανταρτικές ομάδες του Γρηγόρη Αυξεντίου στην Πιτσιλιά και πήρε μέρος σε δυο ενέδρες μεταξύ Πάνω και Κάτω Αμιάντου. Τον Μάιο του 1957, ανέλαβε να οργανώσει ανταρτική ομάδα στην περιοχή Σολέας από το κρησφύγετο, μέσα στο οποίο βρήκε

^{237α}. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Απομνημονεύματα...», σσ. 191-192.

άδοξο τέλος. Η κηδεία του έγινε στο χωριό του σε έντονη εθνική ατμόσφαιρα.

Οι Άγγλοι δεν επέτρεψαν στον πατέρα του Παπαχριστόφορο Λαζαρή, πολιτικό κρατούμενο, να παρευρεθεί στην κηδεία του παιδιού του και οι άλλοι κρατούμενοι, διαμαρτυρόμενοι γι’ αυτό, έβαλαν φωτιά στα κρατητήρια.

Ο Χρύσανθος Μυλωνάς (1939-1957) γεννήθηκε στη Γαλάτα της επαρχίας Λευκωσίας. Φοιτούσε στην Ε’ τάξη του Γυμνασίου Σολέας, όταν δολοφονήθηκε. Ως μέλος της ΕΟΚΑ στρατολογούσε μαθητές του Γυμνασίου, διένειμε φυλλάδια, ανέγραφε συνθήματα, παρακολουθούσε πράκτορες των Άγγλων, απέκρυπτε όπλα, έπαιρνε μέρος σε ενέδρες. Αργότερα βοηθούσε τον τομεάρχη του στη διεκπεραίωση πολλών δραστηριοτήτων. Εκπαιδεύτηκε στην κατασκευή βομβών και άλλων εκρηκτικών μηχανισμών. Μαζί με δυο συναγωνιστές του εργάστηκε για την κατασκευή του κρησφυγέτου, στο οποίο έμενε ο Ευαγόρας και ο Μ. Ασιώτης. Ο τελευταίος δολοφόνησε τον αγνό έφηβο αγωνιστή στις 10 μ.μ. της 7ης Οκτωβρίου.

Ο Κυβερνήτης της Κύπρου Χάρντιγκ υποβάλλει την παραίτησή του. Νέος Κυβερνήτης διορίζεται ο Σερ Χιου Φουτ

Την 21η Οκτωβρίου 1957 ανακοινώθηκε, στο Λονδίνο και στη Λευκωσία συγχρόνως, η παραίτηση του Κυβερνήτη της Κύπρου Σερ Τζων Χάρντιγκ και η αντικατάστασή του από τον Σερ Χιου Φουτ, Κυβερνήτη τότε της Ιαμαϊκής.

Ο Χάρντιγκ χρησιμοποίησε αυστηρά και σκληρά μέτρα, πιστεύοντας ότι θα μπορούσε μέσα σε λίγους μήνες να διαλύσει την ΕΟΚΑ. Μετά παρέλευση δυο χρόνων, έφυγε από το νησί χωρίς να επιτύχει το σκοπό του. Αναχώρησε για το Λονδίνο στις 4 Νοεμβρίου 1957. Από τότε μέχρι τις 3 Δεκεμβρίου 1957, μέρα της άφιξης του Φουτ στην Κύπρο, τα καθήκοντα του Κυβερνήτη ασκούσε ο Τζώρτζ Σίγκλαϊρ.

Ο Χάρντιγκ στις 4 Νοεμβρίου, πριν από την αναχώρησή του από την Κύπρο, απάντησε σε ερωτήσεις δημοσιογράφων. Στην ερώτηση αν έκρινε υπερβολικά αυστηρά τα μέτρα που πήρε ως Κυβερνήτης έναντι του Κυπριακού λαού, απάντησε:

«Βεβαίως όχι. Όταν έφθασα εις Κύπρον, συνήντησα μίαν βάνανυσον και απάνθρωπον Οργάνωσιν, υποστηριζομένην υπό μιας ασυνειδήτου Εκ-

κλησίας. Δεν πιστεύω ότι το έργο μου θα πδύνατο να εκτελεσθή κατ' άλλον τρόπον».²³⁸

Ποιό υπήρξε το έργο του Χάρντιγκ στη διετία που κυβέρνησε την Κύπρο; Πολύ περιληπτικά καταγράφηκε ως εξής:

«Ο Χάρντιγκ έφυγε από την Κύπρο στις 4 Νοεμβρίου αφήνοντας πίσω του εννιά αγχόνες, κατάμεστα κρατητήρια, πολλούς καταδικασθέντες σε ισόβια δεσμά, μερικοί από τους οποίους βρίσκονταν στις φυλακές της Αγγλίας, εκατοντάδες τραυματίες και σακατεμένους Κυπρίους από ξυλοδαρμούς και βασανιστήρια και την οργή του Κυπριακού λαού».²³⁹

Μετά την αντικατάσταση του Χάρντιγκ η εφημερίδα «Βήμα» των Αθηνών έγραψε:

«Σχεδόν επί μίαν διετίαν διεξάγεται εις την Κύπρον φοβερά μονομαχία μεταξύ δύο ανδρών, του Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα, Αρχηγού της ΕΟΚΑ υπό το ψευδώνυμον ΔΙΓΕΝΗΣ, και του Στρατάρχου Τζων Χάρντιγκ, άλλοτε Αρχηγού του Γενικού Αυτοκρατορικού Επιτελείου της Μ. Βρετανίας. Από την μονομαχίαν αυτήν νικητής εξέρχεται ο σεμνός και γενναίος Έλλην αξιωματικός. Ο Στρατάρχης Χάρντιγκ είχε διακηρύξει ανά τα πέρατα της Οικουμένης, όταν επάτησε το πόδι του εις την Κύπρον, ότι, το πολύ εντός 6 μηνών, η χαλυβδίνη αράχνη των πολυαριθμών στρατευμάτων του θα είχε συλλάβει τον ΔΙΓΕΝΗ και διαλύσει την ΕΟΚΑ. Οι εξ μήνες διέρρευσαν. Επέρασαν και έτεροι εξ. Παρήλθον ακόμη άλλοι εξ. Και συνεπληρώθησαν ακόμη εξ και ο Στρατάρχης επιστρέφει άπρακτος εις την Μ. Βρετανίαν, ενώ ο ΔΙΓΕΝΗΣ παραμένει εις την Κύπρον επί κεφαλής της ΕΟΚΑ, έτοιμος να διακόψη την υπ' αυτού παραχωρηθείσαν ανακωχήν, όταν αι περιστάσεις το απαιτήσουν. Όταν κάποτε γραφή η ιστορία του μυστικού κινήματος αντιστάσεως του Κυπριακού λαού, τότε θα καταφανή εις όλον της το ασύλληπτον μεγαλείον η συγκλονιστική εποποιΐα του ΔΙΓΕΝΗ. Ήρχισε τον αγώνα του τον Απρίλιον του 1955. Μετά ένα μήνα το Κ.Κ.Ε. κατέδιδεν εις τους Άγγλους την ταυτότητα του ΔΙΓΕΝΗ. Με μίαν δράκα γενναίων Κυπρίων, αντιμετώπισε δεκάδες χιλιάδων Βρετανών στρατιωτών, οι οποίοι τον ιχνηλατούσαν με τα τελειότερα μηχανήματα ερευνών. Υπήρξαν αφάνταστοι αι κακουχίαι του, αι στερήσεις του, αι προσωπι-

238. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 203.

239. Π. Παπαδημήτρη - Π. Πετρίδη «Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια της Κύπρου (1878-1978)», τόμος 11ος, σ. 255.

καί του ταλαιπωρίαί, οι κίνδυνοι και αι δυσχέρειαι. Ίσως η παγκόσμιος ιστορία δεν έχει να αναφέρη προηγούμενον, όμοιον με την περίπτωσιν του ΔΙΓΕΝΗ. Η αγωνιζομένη υπόδουλος Κύπρος και η ελευθέρα Ελλάς χαιρετίζουν τον νικητήν, ο οποίος επλούτισε τας ευγενείς παραδόσεις του Έθνους με μίαν από τας λαμπροτέρας σελίδας μεγαλειώδους Ελληνικού αγώνος».²⁴⁰

Μετά την αναγγελία ότι νέος Κυβερνήτης της Κύπρου θα είναι ο Σερ Χιου Φουτ, ο Εθναρχεύων Μητροπολίτης Άνθιμος δήλωσε:

«Εάν η αντικατάστασις του Κυβερνήτου Χάρντιγκ σημαίνει αλλαγής της πολιτικής της Βρετανικής Κυβερνήσεως έναντι του Κυπριακού ζητήματος, εν τοιαύτη περιπτώσει θα πρέπει ασφαλώς την αντικατάστασιν να επακολουθήσῃ η άρσις των εκτάκτων μέτρων, η επάνοδος του Εθνάρχου και των λοιπών εξορίστων, η απόλυσις όλων των πολιτικών κρατουμένων και η επίσημος αναγνώρισις του δικαιώματος αυτοδιαθέσεως του Κυπριακού λαού.

Δεν έτυχε να γνωρίσω τον αντικατάστην του Χάρντιγκ, αλλά πιστεύω ότι αν έλθῃ υπό τας ως άνω προϋποθέσεις, τότε ασφαλώς θα επιτύχῃ».²⁴¹

Ο Διγενής σε φυλλάδιό του, πριν από την άφιξη του Φουτ στην Κύπρο, ανέφερε:

«Εάν ο κ. Φουτ σκοπεύῃ να εργασθῇ ειλικρινώς δια την ειρήνευσιν της νήσου και την αποκατάστασιν της Ελληνο-Αγγλικῆς φιλίας με την φιλοδοξίαν να είναι ο τελευταίος κυβερνήτης, τότε θα μας εύρῃ παρά το πλευρόν του. Εάν όχι, τότε λυπούμεθα, διότι θα συνεχισθῇ εκείνο, που χαρακτηρίζει ως ΒΙΑΝ και που όλοι οι φιλελεύθεροι λαοί του κόσμου και ημεῖς αποκαλούμεν «ΑΓΩΝ ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ»».²⁴²

240. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 203.

241. Π. Παπαδημήτρη - Π. Πετρίδη «Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια της Κύπρου (1878-1978)», τόμος 11ος, σ. 255.

242. Σπύρου Παπαγεωργίου «Κυπριακή θύελλα 1955-1959», σ. 584.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ζ '

ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΑΡΑΙΤΗΣΗ ΤΟΥ ΧΑΡΝΤΙΓΚ ΜΕΧΡΙ ΤΗΝ ΥΠΟΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΣΥΜΦΩΝΙΩΝ ΖΥΡΙΧΗΣ - ΛΟΝΔΙΝΟΥ

(21 Οκτωβρίου 1957 - 19 Φεβρουαρίου 1959)

Η τήρηση της εκχειρίας της ΕΟΚΑ ήταν μονόπλευρη και οι Άγγλοι υπέβαλλαν τον Κυπριακό λαό σε ταλαιπωρία. Γι' αυτό ο Διγενής αποφάσισε την εκτέλεση μερικών πράξεων δολιοφθοράς, για να δείξει στους Άγγλους ότι δεν μπορούσαν να είναι ασύδοτοι. Την 21η Νοεμβρίου 1957, τοποθετήθηκε μαγνητική νάρκη σε αγγλικό εμπορικό πλοίο που ναυλοχούσε στο Καραβοστάσι. Στις 26 Νοεμβρίου 1957, προξενήθηκαν τεράστιες ζημιές στη βάση Ακρωτηρίου. Τον Δεκέμβριο του 1957, ο ΟΗΕ εξέδωσε ευνοϊκή απόφαση για την Κύπρο, με την οποία αναγνώριζε το δικαίωμα αυτοδιάθεσης του Κυπριακού λαού, αλλά χωρίς πρακτικό αποτέλεσμα. Ο νέος Κυβερνήτης της Κύπρου Σερ Χιου Φουτ ήθελε να παρουσιάζεται φιλικός προς τον Κυπριακό λαό, αλλά ουσιαστικά έφαρμοζε την πολιτική της Βρετανικής Κυβέρνησης, η οποία ήθελε λύση του Κυπριακού σύμφωνα με τα δικά της συμφέροντα. Η συνεργασία Άγγλων και Τούρκων γινόταν συνεχώς μεγαλύτερη. Ο Πρωθυπουργός της Βρετανίας Μακμίλλαν ετοίμασε σχέδιο λύσης του Κυπριακού, για την εφαρμογή του οποίου συνεργάστηκαν μόνο οι Τούρκοι. Οι Έλληνες αντιδρούσαν και η ΕΟΚΑ έδινε ισχυρά πλήγματα στους Άγγλους. Τελικά το Κυπριακό πρόβλημα λύθηκε με την υπογραφή των Συμφωνιών Ζυρίχης - Λονδίνου, οι οποίες στα μετέπειτα χρόνια οδήγησαν τον Κυπριακό λαό σε περιπέτειες και τραγικά γεγονότα με τα διαιρετικά στοιχεία που περιείχαν.

1. Η ΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΕΟΚΑ (ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1957 - ΙΟΥΝΙΟΣ 1958)

Δολιοφθορά της ΕΟΚΑ στη βάση Ακρωτηρίου.

Τεράστιες οι ζημιές. Η ΕΟΚΑ κατόρθωσε να εισδύσει και μέσα στις αγγλικές βάσεις.

Μια πολύ μεγάλη δολιοφθορά της ΕΟΚΑ πραγματοποιήθηκε στη βάση Ακρωτηρίου στις 26 Νοεμβρίου 1957. Οι αγωνιστές που εργάζο-

νταν στη βάση κατόρθωσαν να φέρουν εις πέρας ένα πάρα πολύ δύσκολο έργο με την καθοδήγηση του Πανίκου Σωτηρίου, μαθητή της Ε' τάξης του Λανιτείου Γυμνασίου Λεμεσού.

Ο Ανδρέας Βασιλείου, ο πρωταγωνιστής της παράτολμης αυτής δολιοφθοράς, ο οποίος εργαζόταν στη βάση Ακρωτηρίου, τοποθέτησε δυο ωρολογιακές βόμβες σε δυο αεροπλάνα στις 25 Νοεμβρίου. Η έκρηξή τους πραγματοποιήθηκε την επόμενη μέρα. Η ριψοκίνδυνη αυτή πράξη του έφηβου αγωνιστή δείχνει το πνεύμα της επιμονής και της αυτοθυσίας των μελών της ΕΟΚΑ. Αφηγείται ο ίδιος για την τοποθέτηση των βομβών:

«Την 1 μ.μ. τερματίζουν την εργασία των και φεύγουν οι Άγγλοι τεχνικοί από το υπόστεγον, πλην του Άγγλου φρουρού, ο οποίος παρέμενε δια την παρακολούθησίν μας έως την 4 μ.μ., που θα ετερματίζαμεν την εργασία μας. Την 1.45 μ.μ., αφού προηγουμένως εφάγαμεν το μεσημβρινόν μας φαγητόν, ο Τούρκος και ο Αρμένιος συνάδελφος βγαίνουν έξω από το υπόστεγον, ενώ ο Έλλην συνάδελφος τυχαίως έγειρε και απεικοιμήθη εις ένα πρόχειρον κάθισμα. Την στιγμήν αυτήν παίρνω την μίαν βόμβαν και, ενώ ο Άγγλος φρουρός εξήταζε εν αεροπλάνον, το οποίον ευρίσκετο πλησίον της γωνίας που ήτο προς το μέρος της εισόδου, πηγαίνω αθορύβως προς το μέσον του υποστέγου και εισερχόμενος κάτωθεν των ανοιγμένων πλευρών ενός αεριωθουμένου βομβαρδιστικού αεροπλάνου τύπου «Καμπέρα» την τοποθετώ εις το εσωτερικόν κούφωμα δίπλα από το ντεπόζιτο της βενζίνης αυτού. Ακολουθώς επιστρέφω αθέατος και βγαίνω έξω από το υπόστεγον.

Την 2.30 μ.μ. προφασισθείς ότι θα έβγαινα έξω από το υπόστεγον και ότι θα επήγαινα εις το αποχωρητήριο, φεύγω από το μέρος που εργαζόμεθα, αφήνοντας έτσι τους συνεδέλφους και τον φρουρόν εκεί. Όταν έφθασα στην είσοδον, αντί να βγω έξω από το υπόστεγον, επιστρέφω από την αντίθετον πλευράν που εργάζοντο οι συνάδελφοι και καλυπτόμενος από τα σώματα των αεροπλάνων τοποθετώ την άλλην βόμβαν εις το βάθος ανοιγμένου μέρους, που ευρίσκετο εις το αριστερόν μέρος αεροπλάνου του ίδιου τύπου με το προηγούμενον και εις σημείον που σχεδόν εφάπτετο με το ντεπόζιτον της βενζίνης αυτού. Εν συνεχεία επιστρέφω δια της ίδιας διαδρομής εις τον τόπον της εργασίας μας.

Το βράδυ, όταν ήλθα εις Λεμεσόν, ανέφερα το γεγονός εις τους υπεύθύνους και ανεμέναμεν τα αποτελέσματα. Την επομένην 26 Νοεμβρίου μεταβαίνων εις την εργασίαν μου, δια να μην κινήσω τας υποψίας των Άγγλων εις την περίπτωσιν που θα είχαν εκραγή αι βόμβαι, αντελήφθην ότι δεν συνέβη τίποτε εις το υπόστεγον.

Τότε ευρέθην εις δυσχερεστάτην θέσιν, διότι αφ' ενός μεν υπήρχε περίπτωση να εύρουν εν τω μεταξύ τας βόμβας οι Άγγλοι τεχνικοί που εργάζοντο πάνω στα αεροπλάνα, παρ' όλον ότι τας ετοποθέτησα εις πολύ απόκρυφα μέρη αυτών, οπότε και θα επροδιδόμεν, αν τυχόν εγκατέλειπα την εργασία μου. Αφ' ετέρου μπορούσαν να εκραγούν από λεπτού εις λεπτόν αι βόμβαι, φονεύοντας έτσι τόσον εμένα όσον και τους άλλους που ευρίσκοντο μέσα εις το υπόστεγον. Παρ' όλα ταύτα συνέχισα εργαζόμενος έως την 4 μ.μ. που ετερματίσαμεν την εργασία μας».²⁴³

Για το γεγονός αυτό ο Διγενής γράφει:

«Αι βόμβαι, δυο τον αριθμόν, ετοποθετήθησαν εντός των μηχανών δυο αεριωθουμένων βομβαρδιστικών «Καμπέρα». Περί την 16.15' ώραν ηκολούθησαν εκρήξεις ντεποζιτών βενζίνης των αεροσκαφών. Εντός δευτερολέπτων φλόγες περιέζωσαν ολόκληρον το υπόστεγον, κατασκευασμένον από λευκοσίδηρον, ύψους 20 μέτρων και μήκους 130 μ., εντός του οποίου υπήρχον 4 αεριωθούμενα «Καμπέρα» και εν τύπου «Βένομ». Ολόκληρον το υπόστεγον κατέρρευσε και κατεστράφη μαζί με τα αεροπλάνα και όλον το εν αυτό υλικόν εκ μηχανών αεροπλάνων και τórνων. Ουδείς εκ των ενεργησάντων την δολιοφθοράν ταύτην συνελήφθη. Αύτη δε θεωρείται η καταστρεπτικωτέρα εις την ιστορίαν της νήσου και της Αγγλίας. Αι εξ αυτής ζημιαί υπολογίζονται εις 4,5 εκατομμύρια λιρών».^{243α}

Δυο αγωνιστές δραπετεύουν από τα κρατητήρια Πύλας

Στις 10 Ιανουαρίου 1958, οι αγωνιστές Νίκος Κόσης και Τεύκρος Λοϊζου, εγκλωβισμένοι στα κρατητήρια Πύλας, πραγματοποίησαν ένα τολμηρό εγχείρημα. Δραπέτευσαν με έξυπνο τρόπο, χωρίς να γίνουν αντιληπτοί από τους φρουρούς. Για τη δραπετεύσή τους βοήθησαν με-

243. «Χρονικό Αγώνα ΕΟΚΑ 1955-1959 Πόλεως και Επαρχίας Λεμεσού από τον ΣΑΠΕΛ», σσ. 219-220.

243α. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 214.

ρικοί μυημένοι κρατούμενοι. Οι δυο αγωνιστές μπήκαν σε δυο άδεια βαρέλια λαδιού, που φορτώθηκαν σε ημιφορτηγό αυτοκίνητο προμηθειών, χωρίς ο οδηγός να γνωρίζει τίποτε για το μεταφερόμενο ανθρώπινο φορτίο. Σε κάποια ανωμαλία του δρόμου, το ένα βαρέλι έγειρε και ο Τεύκρος βρέθηκε έξω. Ο οδηγός σταμάτησε. Τότε και ο Νίκος βγήκε από την κρύπτη του. Έκπληκτος ο οδηγός αντίκρουσε τους δυο αγωνιστές. Εκείνοι του ζήτησαν να τους μεταφέρει στη Λάρνακα, στο τουριστικό γραφείο του Νίκου Δημητρίου. Ακολούθως με άλλο αυτοκίνητο μεταφέρθηκαν στη Λευκωσία, στο σπίτι του Κάπη Γαβριλίδη, όπου υπήρχε κρησφύγετο. Συνέβη μάλιστα και τούτο το περιεργό. Ενώ οι δυο αγωνιστές κρύβονταν στο σπίτι του Γαβριλίδη, το βράδυ έφτασε στο ίδιο σπίτι, προσκαλεσμένος για δείπνο, ο Πάικραντ, γενικός υπεύθυνος των κρατητηρίων, για την προστασία του οποίου στάλθηκαν ένοπλοι στρατιώτες, οι οποίοι φρουρούσαν τόσο τον Πάικραντ όσο και τους δυο καταζητούμενους αγωνιστές!

Έπειτα οι δυο δραπετές χώρισαν. Ο Τεύκρος Λοϊζου μετακινήθηκε στην επαρχία Πάφου. Ο Νίκος Κόσης πήγε σε περιοχή της επαρχίας Λευκωσίας. Και οι δυο πρόσφεραν πολλές υπηρεσίες στον Αγώνα της ΕΟΚΑ και ιδιαίτερα ως τομεάρχες.²⁴⁴

Ο Διγενής υψώνει τη σημαία της παθητικής αντίστασης

Στις αρχές Μαρτίου 1958, ο Διγενής κυκλοφόρησε προκήρυξη προς τον Κυπριακό λαό, με την οποία ύψωνε τη σημαία της παθητικής αντίστασης έναντι των Άγγλων. Η παθητική αντίσταση του λαού απέβλεπε στην αφύπνιση του ενδιαφέροντος της διεθνούς κοινής γνώμης για τον Αγώνα που διεξήγε και στο να φανερώσει την αμετάκλητή του απόφαση ν' αγωνιστεί με όλα τα μέσα, για ν' αποκτήσει την ελευθερία του.

Έγραψε στην προκήρυξή του ο Διγενής, όταν για πρώτη φορά ανάγγελλε την παθητική αντίσταση, στην οποία καλούσε τον Κυπριακό λαό:

«Πόλεμος ΟΛΟΚΛΗΡΩΤΙΚΟΣ. Δηλαδή παντού θα πολεμάμε τον κατακτητή. Στην οικονομία του, στα διοικητικά μέτρα του. Παθητική αντίστασις του πληθυσμού εις ό,τι μπορεί ο καθένας να προσφέρει».

²⁴⁴. Γιάννη Χρ. Σπανού «ΕΟΚΑ – Έτσι πολεμούν οι Έλληνες», τόμος Α', σσ. 491-497.

Σε νέα προκήρυξή του με τίτλο «Εμπρός όλοι στην νέαν μάχην», ο Διγενής ανέφερε:

«Κύριος σκοπός μου είναι:

1. Να δείξωμεν εις τον πεπολιτισμένον κόσμον, αλλά και εις τους αποικιοκράτας και συνοδοιπόρους των, ότι ο Κυπριακός λαός, όπως δεν εφείσθη αίματος, έτσι είναι αποφασισμένος να δώση “ΟΛΑ” για την Λευτεριά του.

2. Να δείξωμεν επίσης ότι ο Αγώνας του Κυπριακού λαού δεν είναι “αγώνας ολίγων θερμοαίμων”, ως θέλουν να φωνασκούν οι αποικιοκράται Άγγλοι, αλλά αγώνας εις τον οποίον μετέχει ΟΛΟΚΛΗΡΟΣ ο Ελληνικός Κυπριακός λαός.

*3. Να φωνάξουμε δυνατά για μια ακόμη φορά, αλλά κατά τρόπον που να κλονίση τα θεμέλια του αποικιοκρατικού καθεστώτος εν Κύπρω, ότι η “Κύπρος είναι για τους Κυπρίους” και ο ιδρώτας του Κυπριακού λαού θα απολαμβάνεται από τον ίδιον τον λαό ο οποίος θέλει, αλλά και έχει την δύναμιν να κανονίζει μόνος του τα της τύχης του, και ότι η αποικιακή Κυβέρνησις είναι πλέον μια σκιά και συνεπώς περιττή».*²⁴⁵

Με το οικονομικό μπουκοτάζ κατά των Άγγλων η Κυπριακή Κυβέρνηση είχε ζημιές δέκα περίπου εκατομμυρίων λιρών. Ο πθικός και οικονομικός αντίκτυπος έγινε αισθητός και στην Αγγλία. Αυτό φαίνεται καθαρά σε άρθρα αγγλικών εφημερίδων της εποχής εκείνης.

Η δράση της ΕΟΚΑ τον Μάρτιο του 1958.

Ο λαμπρός εορτασμός της 25ης Μαρτίου

Στις 4 Μαρτίου 1958, ο Διγενής με διαταγή του κάλεσε τους τομείς ν' αρχίσουν δράση, η οποία αρχικά θα περιοριζόταν σε προσβολή αφύχων στόχων. Καθιέρωσε μάλιστα νέο σύστημα, σύμφωνα με το οποίο δεν θα γινόταν δράση ταυτόχρονα σ' όλους τους τομείς, αλλά διαδοχικά.

Η νέα δράση της ΕΟΚΑ ανησύχησε τους στρατιωτικούς στην Κύπρο, αλλά και τη Βρετανική Κυβέρνηση. Ο Φουτ συνεσκέφθη με πολιτικούς και στρατιωτικούς συμβούλους του την 21η Μαρτίου για την αντιμετώπιση της κατάστασης.

²⁴⁵. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα – Διγενή «Απομνημονεύματα...», σσ. 232, 360.

Την 31η Μαρτίου, ο Διγενής με διαταγή του στους τομείς άφηνε ελευθερία στη δράση τους, αλλά τους υποδείκνυε να προσβάλλουν μόνο στόχους που δεν είχαν ως συνέπεια ανθρώπινα θύματα.

Με την ευκαιρία των δυο εθνικών επετείων, της 25ης Μαρτίου 1821 και της 1ης Απριλίου 1955, ο Αρχηγός της ΕΟΚΑ κυκλοφόρησε προκήρυξη, στην οποία τόνιζε το πνεύμα της θυσίας των αγωνιστών στις δυο επαναστάσεις του Ελληνισμού. Ειδικά για τον Αγώνα του Κυπριακού λαού έλεγε μεταξύ άλλων:

«Όπως τότε, έτσι και τώρα γέμισαν τα βουνά και οι κάμποι από πολέμαρχους και λεβεντονιούς. Όπως και τότε, παντού ερείπια, καταστροφαι, εκατόμβαι, νεκροί. Όπως και τότε, έτσι και τώρα παραμένει άσβεστη η ΠΙΣΤΙΣ δια την νίκην και με την δάδα της λευτεριάς οι λεβεντονιοί της ΕΟΚΑ βαδίζουν μπροστά δείχνοντας τον δρόμον. Εκατόμβαι παντού. Πάνω όμως σ' αυτές κυματίζει η σημαία του αγώνος, η οποία δεν θα υποσταλή παρά με την νίκην, δια να την αντικαταστήση η γαλανόλευκη».²⁴⁶

Ο εορτασμός της 25ης Μαρτίου υπήρξε λαμπρός σ' ολόκληρη την Κύπρο. Επικράτησε πολύς ενθουσιασμός και παντού κυριαρχούσε η ιαχή «ΕΝΩΣΙΣ».

Η τρίτη επέτειος της 1ης Απριλίου. Παναπεργία στην Κύπρο. Αναταραχή στα κρατητήρια Κοκκινότρομιθιάς

Η τρίτη επέτειος της 1ης Απριλίου τιμήθηκε με εορτασμούς σ' όλη την Κύπρο. Την ίδια μέρα ο Διγενής κυκλοφόρησε την πιο κάτω προκήρυξη, στην οποία τόνιζε την απόφαση της ΕΟΚΑ για συνέχιση του Αγώνα μέχρι την τελική νίκη:

«1η ΑΠΡΙΛΙΟΥ

“ΙΤΕ ΠΑΙΔΕΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΤΕ ΠΑΤΡΙΔΑ”

Μπαίνουμε στον τέταρτο χρόνο από τότε που αντήχησε στην Κύπρο ο πολεμικός παιάν, γνώριμος στην Ελληνική φυλή. 1η Απριλίου επέτειος ιστορική για το Πανελλήνιον. Μία σελίδα νέας δόξης· ένα νέον Ελληνικόν Πάνθεον· νέοι θρύλοι, νέα ολοκαυτώματα, δόξα για την Κύπρο, τιμή και περηφάνεια για τους Πανέλληνες. Γιατί εκείνο που έγι-

²⁴⁶. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Απομνημονεύματα...», σσ. 236-237.

νε σε τρία χρόνια είναι ασύλληπτο, απίστευτο και η ιστορία λίγα έχει να επιδείξη τέτοια.

Μία δράκα πολιορκημένων εναντίον μίας Αυτοκρατορίας 500 εκατομ., με όπλον την ΨΥΧΗ και σύντροφο την ΠΙΣΤΙ, δίδει νηρηρά ραπίσματα στον πανίσχυρον Γολιάθ, ο οποίος ως εφόδια έχει την υλικήν ισχύν. Και εδώ μάχεται το ΔΙΚΑΙΟΝ, το οποίον εμψυχώνει και γεννά τες ΗΘΙΚΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ και εμπνέει τα καλύτερα ιδανικά, εναντίον της ΑΔΙΚΙΑΣ και της στυγνής βίας.

Να, γιατί αντέχουμε και κρατάμε σε προσοχή πανίσχυρους αντιπάλους και θα ανθέξουμε, μέχρις ότου νικήσουμε. Να, γιατί τόσες ηρωικές πράξεις, αυτοθυσίες, τόση εγκάρτερηση και ερμηνή. Να, γιατί το “ΜΟΛΩΝ ΛΑΒΕ” του Λεωνίδα και το “ΑΕΡΑ” του τσολιά δονούν τον Κυπριακόν αιθέρα και τρομάζουν τον τύραννο. Να, τέλος, γιατί όσον μας πιέζει ο δυνάστης, τόσον περισσότερον γιγαντούται η ψυχή μας.

Τον απολογισμόν του έργου μας μπορεί ο καθένας να τον κάμη, γιατί είναι ολοφάνερος.

Εκερδίσαμεν μία ηθική νίκη. Μια Αυτοκρατορία συγκλονίζεται και ταπεινείται. Η Κύπρος, άγνωστη στους πολλούς, και διπλωμάτας ακόμη, είναι σήμερον σε διεθνή προβολή και έγινε μεγάλος “μπελάς” στους Αγγλομερικανούς και καρκίνωμα στους Άγγλους. Οι φιλελεύθεροι λαοί είναι παρά το πλευρόν μας.

Εκερδίσαμε μία νίκη στον πολεμικό στίβο. Ένας στρατός 36 χιλιάδων ανδρών πττάται και ένας Στρατάρχης απέρχεται ντροπιασμένος.

Ούτε οι ιστοί της αράχνης, ούτε τα “κέρφου”, ούτε οι τυφεκισμοί, ούτε τα κρατητήρια, ούτε τα βασανιστήρια δεν κατώρθωσαν να μας δαμάσουν. Τουναντίον ΕΔΑΜΑΣΑΜΕΝ τον αντίπαλον. Από ελεύθεροι πολιορκημένοι που είμεθα, ουσιαστικώς έχομεν πολιορκημένον τον αντίπαλον και καθηλωμένον εις τα στρατόπεδά του.

Σήμερον, ισχυροί όσον ποτέ, με τας τάξεις μας πυκνωμένας καθημερινώς με νέον αίμα από την ανεξάντλητον εφεδρείαν των νέων μας, ζυμωμένων τώρα στον αγώνα και με πείραν μαχητικήν, στεκόμεθα αντιμετώποι των ΑΝΤΙΠΑΛΩΝ μας και τους φωνάζουμε:

Παρήλθεν η εποχή των “τεμενάδων”. Παρήλθεν η εποχή του ζην εις βάρος των μικρών και αδυνάτων. Σήμερον θα κυριαρχήση το ΔΙΚΑΙΟΝ και η ΗΘΙΚΗ. Ούτε η αισχρά Αγγλοαμερικανική συμμαχία εναντίον μας, στίγμα του σημερινού πολιτισμού, ούτε η Αγγλοτουρκική

συμπαιγνία, εκβιαστικόν κατασκεύασμα δύο καιροσκοπών και κατεργαρίων, είναι δυνατόν να μας κάμψουν.

Είμεθα ΠΑΝΕΤΟΙΜΟΙ. Με την σφενδόνην, αλλά και με την ψυχὴν του ΔΑΥΪΔ θα σὰς αντιμετωπίσωμεν ἔστω και σιδηροφράκτους. Και θα σὰς ΝΙΚΗΣΟΥΜΕ.

Ὡς στρατιωτικὸς ηγέτης ΔΕΝ ΘΑ ΔΕΧΘΩ ΟΥΔΕΜΙΑΝ ΛΥΣΙΝ ΚΑΙ ΔΕΝ ΘΑ ΑΚΟΥΣΩ ΤΗΝ ΦΩΝΗΝ ΟΥΔΕΝΟΣ ΠΑΡΑ ΕΚΕΙΝΗΝ ΤΗΣ ΑΓΩΝΙΖΟΜΕΝΗΣ ΚΥΠΡΟΥ. Και η φωνή αὐτή με ακολουθεῖ παντοῦ και μου επιτάσσει: Ουδείς συμβιβασμός. Πόλεμος ολοκληρωτικός. ΛΕΥΤΕΡΙΑ Ἡ ΘΑΝΑΤΟΣ.

Ε.Ο.Κ.Α. Ο ΑΡΧΗΓΟΣ ΔΙΓΕΝΗΣ²⁴⁷

Την 1η Απριλίου 1958, ἐγίνε παναπεργία διαμαρτυρίας με αιτήματα α) την επιστροφή στην Κύπρο των Κυπρίων καταδίκων που βρίσκονταν στις φυλακές της Αγγλίας και β) την απόλυση των κρατουμένων χωρίς δίκην.

Οι διαμαρτυρίες συνεχίστηκαν και στις επόμενες μέρες, με αποκορύφωμα την εξέγερση πολιτικών κρατουμένων στα κρατητήρια της Κοκκινοτριμιθιάς τη Μεγάλη Πέμπτη 10 Απριλίου. Αὐτή η εξέγερση ήταν μια από τις πιο εντυπωσιακές μαζικές εκδηλώσεις του αγωνιζόμενου Κυπριακού λαού. Η διαταγή είχε δοθεῖ ἀπὸ τον Διγενή και ετοιμάστηκαν τα πάντα με κάθε μυστικότητα και συντονισμένη εργασία ἀπὸ τα μέλη του Συμβουλίου πολιτικών κρατουμένων στην Κοκκινοτριμιθιά. Ο εκ των πολιτικών κρατουμένων Μανώλης Σαββίδης μας δίνει ζωντανή περιγραφή των γεγονότων. Παραθέτομε δυο αποσπάσματα ἀπὸ την αφήγησή του:

α) «Την 11ην πρωινήν, ὅτε ἐδόθη το σύνθημα, το στρατόπεδον παρεδόθη εἰς τα φλόγας και μαῦρος καπνὸς ἐκάλυψε ὅλα τα τμήματά του. Ταυτοχρόνως ἤκούοντο θόρυβοι εκ σπασμάτων τζαριών, θυρών και παραθύρων. Ὅλαι αι θύραι των παραπηγμάτων, και αὐταὶ ἀκόμη αι καλύβαι των λοχιών, που ἦσαν ἐντὸς των διαδρόμων του στρατοπέδου, κατεστράφησαν ολοσχερῶς ἢ παρεδόθησαν εἰς το πυρ, ὡς και ὠρισμένοι ξύλινοι πάσσαλοι, ἐπὶ των οποίων ἐστηρίζοντο τα ἐσωτερικά συρματοπλέγματα. Εἰς τῖνα παραπήγματα ἀφηρέθη ολόκληρος η ἐμπροσθία ὄψις των. Οι ἐσωτερικοὶ φρουροὶ τρομοκρατηθέντες ἀπὸ τον

247. Στρατηγὸς Γεωργίου Γρίβα – Διγενὴ «Απομνημονεύματα...», σσ. 241-242.

αιφνιδισμὸν ἐγκατέλειψαν τὰς θέσεις των και ἔτρεχον πανικόβλητοι πρὸς τα οικήματα, ὅπου ἐστεγάζετο η διοικήσεις και η μόνιμος φρουρά του στρατοπέδου. Ολόκληρον το στρατόπεδον παρουσίαζεν ὄψιν ἐρημώσεως. Ἐχρειάσθη να παρέλθουν εἴκοσι ολόκληρα λεπτὰ, δια να συνέλθουν οι Ἀγγλοὶ και ἀποστείλουν ἐνισχύσεις και την πυροσβεστικήν υπηρεσίαν πρὸς ἐπιβολὴν της τάξεως εἰς το στρατόπεδον.

Ἡμεῖς, συμφώνως τῷ σχεδίῳ, μόλις ἐπερατώσαμεν την ὅλην ἐκδήλωσιν, συνεκεντρώθημεν εἰς τα παραπήγματά μας και ἤρχισαμεν να φάλλωμεν τον ἐθνικὸν ὕμνον και διάφορα ἐμβατήρια. Εἶχαμεν ὁδηγίας, ὅπως ἄμα τη συμπληρώσει της δολιοφθοράς τηρήσωμεν στάσιν μη προκλητικήν, δια να μη δώσωμεν ἀφορμὴν να μας ἐπιτεθοῦν.

Ὅταν κατέφθασε ο στρατὸς με πλήρη ἐξάρτυσιν, ἀνέλαβε την διοίκησιν του στρατοπέδου και συνεχῶς ὅλην την ἡμέραν μὰς προεκάλουν με ὕβρεις και βωμολοχίας.

Το ἀπόγευμα ἐγίνε ἐλεγχος ὁλων των κρατουμένων. Το βράδυ ἐπεράσαμεν “νύκτα Αγ. Βαρθολομαίου”. Ὅταν ἐπλαγιάσαμεν, δια να κοιμηθούμεν εἰς τα πραπήγματα, ο στρατὸς εκ των ἐσωτερικῶν διαδρόμων ἤρχισε να ρίπτει πέτρες δια μέσου των σπασμένων παραθύρων και θυρών, ἀρκετοὶ δε ἐτραυματίσθησαν. Δια να προφυλαχθῶμεν ἀπὸ τις πέτρες ἐσκεπαζόμεθα μέχρι της κεφαλῆς με κουβέρτας και ἐφαπλώματα. Ἀργὰ την νύκτα εἰσήρχοντο εἰς τα παραπήγματα οι στρατιῶται και, ὅπως ἡμεθα ξαπλωμένοι ἐπάνω στα κρεβάτια, μας ἀναποδογύριζαν με αὐτά. Καθ’ ὅλην την νύκτα ἐξηκολούθησεν ο λιθοβολισμὸς ὑπὸ των Ἀγγλων ἐπὶ των τσιγκίνων παραπηγμάτων, δια να μη κλείσωμεν μάτι. Και πράγματι οὐδείς ἐκοιμήθη καθ’ ὅλην την νύκτα της Μεγάλης Πέμπτης.

β) «Κυριακή του Πάσχα. Το Πάσχα του 1958 υπήρξε το χειρότερο που περάσαμε και ὅλοι οι κρατούμενοι δεν θα το ξεχάσωμεν. Στην ἐκκλησίαν δεν ἐπετράπη να μεταβῶμεν, ἀλλὰ πρῶί-πρῶί συνεκεντρώθημεν και ἐφάλλαμε το Χριστὸς Ἀνέστη. Πρὶν ἢ τελειώσωμεν εἰσῆλθον στρατιῶται και ἤρχισαν να μας υβρίζουν και μας σπρώχνουν ἔξω δι’ ἐλεγχον. Περὶ την 1.30 μ.μ. ἦρθη ο περιορισμὸς και μας ἀφησαν να κυκλοφοροῦμε ἐντὸς του στρατοπέδου. Οὕτω πδυνήθημεν να ἐπικοινωνήσωμεν με τοὺς ἄλλους θαλάμους δια μέσου των συρματοπλεγμάτων. Ἀπὸ ἐφημερίδα που εἰσῆχθη λαθραίως ἐπληροφορήθημεν ὅτι ἐγίνε γενικὴ ἀπεργία και διαμαρτυρία για μας. Η κατάσταση της ἐντάσεως συνεχίσθη μέχρι της 4.5.58, ὅτε ἀπεχώρησεν ο στρατὸς. Εἰς το διάστημα αὐτὸ

αι έρευναι ενετάθησαν και αι προκλήσεις συνεχίζοντο. Αρκετοί κρατούμενοι απεστάλησαν εις τας, κεντρικὰς φυλακάς, άλλοι ετιμωρούντο με “ψωμί-νερό” περιορισμένοι εις ειδικόν σκοτεινόν θάλαμον, εις δε ελογχίσθη υπό στρατιώτου εις την παλάμην. Πρόχειρος απολογισμός ανεβίβασε τας εκ της εξεγέρσεως ζημίας των κρατητηρίων εις πέντε χιλιάδας λίρας». ²⁴⁸

Άλλα γεγονότα μέσα στον Απρίλιο του 1958

Στις 6 Απριλίου, μια ανταρτική ομάδα της ΕΟΚΑ επιτέθηκε στον αστυνομικό σταθμό Κουτραφά και ανατίναξε το κτήριο, που έπαθε σοβαρές ζημιές.

Στις 14 Απριλίου, οι Άγγλοι βρήκαν βόμβες στο κινηματοθέατρο «Η-ραϊόν» της Αρμοχώστου και το ανατίναξαν.

Την 21η Απριλίου, ο Διγενής με προκήρυξή του κάλεσε την Αγγλική Κυβέρνηση να δώσει λύση στο Κυπριακό. Έγραψε σ’ αυτή:

«Πριν ή διατάξω γενικὴν εξόρμησιν, θεωρώ καθήκον να απευθυνθώ προς την Αγγλικὴν Κυβέρνησιν, όπως αὐτὴ συντόμως αναλάβῃ πρωτοβουλίαν δι’ ἐναρξιν διαπραγματεύσεων προς λύσιν του Κυπριακού... Ὡς ἀνθρωπιστὴς θέλω να ἀποφύγω νέαν αἱματοχυσίαν, τὴν ὁποίαν βλέπω αὐτὴν τὴν φορὰν πολὺ μεγάλην, διότι θα ἀγωνισθῶμεν με περισσότερον πείσμα και με σύνθημα: “ΟΛΑ ΓΙΑ ΟΛΑ”. Ὡς Ἀρχηγός ὁμως ἐννοῶ να πειθαρχήσω εις τὴν φωνὴν τῆς Κύπρου, ἡ ὁποία μου ἐπιτάσσει: Να πέσω ἢ να τὴν ἐλευθερώσω. Τὴν εὐθύνη δι’ ὅ,τι συμβῇ θα τὴν φέρῃ ἡ Αγγλικὴ Κυβέρνησις». ²⁴⁹

Ο Κυβερνήτης Φουτ και η Αγγλική Κυβέρνησις δεν ανταποκρίθηκαν στην έκκληση του Διγενή. Οι βαιοπραγίες ενόπλων στρατιωτῶν ἐναντίον ἀόπλων πολιτῶν συνεχίστηκαν. Ο Διγενής κυκλοφόρησε το πιο κάτω φυλλάδιο με ἡμερ. 26 Απριλίου 1958 και τίτλο «Προς τὸν Κυβερνήτην κ. Φουτ»:

«Αἱ βαναυσότητες τῶν πραιτωριανῶν σας ἐναντίον πολιτικῶν ὁμήρων προκαλοῦν ἀποτροπιασμόν και ἀγανάκτησιν, στιγματίζουν δε τὸν σημερινόν πολιτισμόν. Βαιοπραγαίαι ἐνόπλων στρατιωτῶν ἐναντίον ἀόπλων πολιτῶν, κεκλεισμένων ἐντὸς συρματοπλεγμάτων, αποτελοῦν ΑΝΑΝΔΡΙΑΝ. Ζητεῖτε να ἐπικρατήσῃ γαλήνη, καθ’ ἣν στιγμὴν οἱ υφ’

248. Γεωργίου Γρίβα – Διγενή «Χρονικόν...», σσ. 76-77.

249. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα – Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 246.

υμᾶς προκαλοῦν και συνεχίζουν ἀνά τὴν ὑπαιθρον ἐκφοβισμούς, τὰ λαιπωρίας του λαοῦ και ἀνάρμοστον συμπεριφορὰν. Σας δίδω προθεσμίαν διήμερον ἀπὸ τῆς κοινοποιήσεως τῆς παρούσης να ἀρθοῦν ἀπαντὰ τὰ μέτρα κατὰ τῶν πολιτικῶν κρατουμένων, ἄλλως θα κτυπήσω Ἀγγλους εις ἀντίποινα». ²⁵⁰

Νέος αυστηρὸς νόμος του Φουτ

Μέσα στον Μάιο του 1958 ο Φουτ, υπό τὴν πίεση τῶν στρατιωτικῶν, υπέγραψε νόμο, με τὸν ὁποῖο ἐπιβαλλόταν ἡ θανατικὴ ποινὴ ὡς ἡ μοναδικὴ ποινὴ γιὰ ὅσους φέρουν ὅπλα ἢ ἔχουν ὅπλα ἢ βόμβες στὴν κατοχή τους.

2. ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ (ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1957-ΙΟΥΝΙΟΣ 1958)

Ἡ συζήτηση του Κυπριακοῦ στον ΟΗΕ τὸν Δεκέμβριο του 1957. Μαθητικὲς διαδηλώσεις. Συγκρούσεις μαθητῶν του Παγκυπρίου Γυμνασίου στὴ στέγη τῆς Σεβερείου Βιβλιοθήκης με δυνάμεις ασφαλείας. Ἡ ἀπόφαση του ΟΗΕ

Ἡ Ελλάδα, ὅπως ἤδη ἀναφέραμε, με προσφυγὴ τῆς στον ΟΗΕ στὶς 15 Ἰουλίου 1957 α) ζητοῦσε τὴν ἐφαρμογὴ τῆς ἀρχῆς τῆς αὐτοδιάθεσης στὴν περίπτωση του λαοῦ τῆς Κύπρου και β) κατάγγελλε τὶς παραβιάσεις τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων και τὶς βαναυσότητες ἀπὸ τὴ Βρετανικὴ Διοίκηση ἐναντίον τῶν Κυπρίων.

Με ὑπόμνημά τῆς προς τὸν Γενικὸ Γραμματέα του ΟΗΕ με ἡμερ. 14 Σεπτεμβρίου 1957, ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση ἀνέφερε ὅτι «οὐδεμία πρόοδος ἐγένετο προς λύσιν του προβλήματος τῆς ἀπελευθερώσεως του λαοῦ τῆς Κύπρου ἀπὸ τὴν ἀποικιακὴν κυριαρχίαν και τῆς ἐφαρμογῆς του δικαιώματος προς αὐτοδιάθεσιν».

Σε ἄλλο σημεῖο του ὑπομνήματος τονιζόταν ὅτι, «πρέπει να γίνῃ ἀντιληπτόν ὅτι οὐδεμία λύσις του Κυπριακοῦ ζητήματος δύναται να ἐπιτευχθῇ ἀνευ τῆς συγκαταθέσεως του λαοῦ τῆς Κύπρου».

Στο δεῦτερο μέρος του ὑπομνήματος ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση ἔλεγε:

«Μέθοδοι και πράξεις σωματικῆς και πνευματικῆς βασάνου ἐφαρμοζόμεναι ἐναντίον ἀνθρωπίνων υπάρξεων και καθοριζόμεναι ὑπὸ του διε-

250. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα – Διγενή «Απομνημονεύματα...», σσ. 248-249.

θνούς νόμου ως εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας αποτελούν πρόκλησιν δια τον Βρετανικόν λαόν, καθώς και δια την διεθνή κοινωνίαν».²⁵¹

Για υποστήριξη της προσφυγής της Ελληνικής Κυβέρνησης, έφτασαν στη Νέα Υόρκη ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος και ο Υπουργός Εξωτερικών της Ελλάδας Ευάγγελος Αβέρωφ με τους συνεργάτες του.

Στις 18 Σεπτεμβρίου 1957, η Επιτροπή Διαδικασίας του ΟΗΕ ενέκρινε την εγγραφή του Κυπριακού στην ημερήσια διάταξη με 11 ψήφους και 4 αποχές. Η Γενική Συνέλευση υιοθέτησε την εισήγηση της Επιτροπής Διαδικασίας στις 20 Σεπτεμβρίου, χωρίς να υποβληθεί καμιά αντίρρηση.

Η συζήτηση του Κυπριακού στην Πολιτική Επιτροπή άρχισε στις 9 Δεκεμβρίου 1957. Την ημέρα εκείνη, εκπρύχθη παναπεργία στην Κύπρο. Σ' αυτή πήραν μέρος και οι μαθητές, που οργάνωσαν διαδηλώσεις. Την επόμενη μέρα οι μαθητικές διαδηλώσεις επαναλήφθηκαν. Στη διαδήλωση της Λευκωσίας, οι μαθητές του Παγκυπρίου Γυμνασίου συγκρούστηκαν με δυνάμεις ασφαλείας παρά την Ιερά Αρχιεπισκοπή, στις οποίες τραυματίστηκαν δεκάδες μαθητών και δεκάδες των μελών των δυνάμεων ασφαλείας.

Απόσπασμα από δημοσίευμα της κυπριακής εφημερίδας «Εθνος» της 11ης Δεκεμβρίου 1957, μας δίνει μια εικόνα των γεγονότων:

«Τα εν λόγω επεισόδια ήρχισαν την 9ην πρωινήν, ότε οι μαθηταί της Κεντρικής πτέρυγος του Γυμνασίου εξελθόντες εις διάλειμμα αντελήφθησαν περίξ του σχολείου σταθμευμένα στρατιωτικά οχήματα. Τούτο εθεωρήθη υπό των μαθητών πρόκλησις και αρνήθησαν να εισέλθουν εις τας τάξεις των. Άγγλος αξιωματικός μετέβη προ του διαλείμματος εντός του σχολείου και πρώτπσε τον γυμνασιάρχην, εάν το σχολείον λειτουργή. Ο κ. Σπυριδάκις απάντησεν ότι οι μαθηταί παρακολουθούν κανονικώς τα μαθήματά των και υπέδειξεν εις αυτόν ότι τα στρατιωτικά οχήματα έπρεπε μάλλον να αποσυρθούν, ίνα μη προκληθή εις τους μαθητάς σύγχυσις.

Εν τούτοις τα οχήματα παρέμειναν εκεί, όποτε περί την 9ην πρωινήν οι μαθηταί ήρχισαν να ανέρχωνται επί της στέγης της Σεβερείου βι-

251. Π. Παπαδημήτρην - Π. Πετρίδη «Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια της Κύπρου (1878-1978)», τόμος 11ος, σσ. 238-239.

βλιοθήκης του σχολείου και να συγκεντρώνωνται εις την αυλήν αρνούμενοι να παρακολουθήσουν περαιτέρω τα μαθήματα, λόγω της υπάρξεως των ρηθέντων οχημάτων περίξ του σχολείου...

Αι δυνάμεις ασφαλείας ήρχισαν να κάμνουν χρήσιν των δακρυγόνων βομβών, ότε οι μαθηταί ανήρτησαν επί της Σεβερείου βιβλιοθήκης Ελληνικήν σημαίαν και ήρχισαν να ψάλλουν εθνικά άσματα.

Αυτοκίνητα προσκομίζοντα Τούρκους επικουρικούς και διερχόμενα κάτωθι της βιβλιοθήκης ελιθοβολούντο, το αυτό δε συνέβαινε δια παν μέλος των δυνάμεων ασφαλείας. Λίθοι, κεναί φιάλαι, κεραμίδια και ξύλα ερρίπτοντο βροχηδόν υπό των μαθητών και αλλεπάλληλοι έφθαναν μέχρις αυτών αι δακρυγόνοι βόμβαι. Μετά 15λεπτον θυελλώδη σύγκρουσιν αι δυνάμεις ασφαλείας ώρμησαν και παραβιάσασαι την θύραν εισήλθον εις την βιβλιοθήκην, επί της στέγης της οποίας συνεκρούσθησαν σώμα προς σώμα προς τους μαθητάς. Πλείστοι μαθηταί υπεχώρησαν τότε εκ των οπισθίων πλαγίων θυρών της αυλής, αλλά κατά την αποχώρησιν εσημειώθησαν αρκεταί συμπλοκαί.

Εκ των μαθητών ετραυματίσθησαν περί τους 30, πλείστοι δε τούτων μετεφέρθησαν εις το νοσοκομείον δια στρατιωτικών τραυματιοφορέων. Άλλοι μετεφέρθησαν εις ιδιωτικάς κλινικάς...

Οι στρατιώται εισήλθον εντός του σχολείου και εν τη καταδιώξει των μαθητών προεκάλεσαν ζημίας αρκετών εκατοντάδων λιρών. Υαλοπίνακες εθραύσθησαν, πλείσται θύραι υπέστησαν ζημίας, μία δε προτομή του Ρήγα Φεραίου, ήτις ευρίσκετο εις διάδρομον του σχολείου κατεστράφη σχεδόν τελείως. Πολλά βιβλία μαθητών, άτινα εγκατελείφθησαν εις τας τάξεις ή τα ποδήλατά των κατεστράφησαν υπό των δυνάμεων ασφαλείας».²⁵²

Μεταξύ των τραυματισμένων σ' αυτή τη συμπλοκή ήταν και ένας Τουρκοκύπριος αστυνομικός. Αυτό έδωσε το πρόσχημα στους Τουρκοκυπρίους για λεηλασίες ελληνικών καταστημάτων στον τουρκικό τομέα. Στις 11 Δεκεμβρίου 1957, οι Κύπριοι κατάδικοι της ΕΟΚΑ, που βρίσκονταν στις φυλακές του Λονδίνου, κήρυξαν απεργία πείνας σε ένδειξη α) συμπαράστασης προς το αίτημα του Κυπριακού λαού, η συζήτηση του οποίου είχε αρχίσει στον ΟΗΕ και β) διαμαρτυρίας για τη δή-

252. Π. Παπαδημήτρην - Π. Πετρίδη «Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια της Κύπρου (1878-1978)», τόμος 11ος, σσ. 240-241.

λωση του Βρετανού αντιπροσώπου στον ΟΗΕ ότι οι καταγγελίες που έγιναν για τα βασανιστήρια των Κυπρίων δεν είναι βάσιμες.

Στη συζήτηση του Κυπριακού στην Πολιτική Επιτροπή του ΟΗΕ πρώτος ομιλητής ήταν ο Βρετανός αντιπρόσωπος Άλλαν Νόμπλ, που είπε ότι η χώρα του μετά την απελευθέρωση του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου πρότεινε νέες τριμερείς συνομιλίες και μεσολάβηση του ΝΑΤΟ για λύση του Κυπριακού προβλήματος, αλλά η Ελληνική Κυβέρνηση απέρριψε τις εισηγήσεις αυτές.

Ο Υπουργός Εξωτερικών της Ελλάδας Ευάγγελος Αβέρωφ υποστήριξε το δικαίωμα του Κυπριακού λαού για αυτοδιάθεση και ανέφερε ότι οι διαφορές που υπάρχουν για λύση του προβλήματος είναι μεταξύ της Βρετανίας και του Κυπριακού λαού και όχι μεταξύ οποιουδήποτε άλλου.

Ο Τούρκος αντιπρόσωπος Σελίμ Σαρπέρ υποστήριξε τη βρετανική εισήγηση για τριμερείς συνομιλίες και επέμενε στη διχοτόμηση της Κύπρου. Ανέφερε μάλιστα ότι η Κύπρος ποτέ δεν ήταν ελληνική.

Ο αντιπρόσωπος της Σοβιετικής Ένωσης υποστήριξε τις θέσεις της Ελλάδας.

Ο αντιπρόσωπος των Η.Π.Α. εισηγήθηκε διμερείς συνομιλίες, υποστήριξε θέσεις της Βρετανίας και κατέληξε στο ότι τα Ηνωμένα Έθνη δεν έπρεπε να προχωρήσουν σε απόφαση για το εξεταζόμενο θέμα.

Το Κυπριακό πρόβλημα, έπειτα από συζήτηση στην Πολιτική Επιτροπή, έφτασε στο τελικό στάδιο της ψηφοφορίας. Η Ελληνική αντιπροσωπία επέμενε να συζητηθεί πρώτο το προσχέδιο ψηφίσματος, που είχε η ίδια καταθέσει στον ΟΗΕ στις 7 Δεκεμβρίου 1957, με το οποίο εκφραζόταν η ευχή «όπως παραχωρηθή εις τον Κυπριακόν λαόν η ευκαιρία να αποφασίση δια το μέλλον του δια της εφαρμογής του δικαιώματος της αυτοδιαθέσεως». Έγινε ψηφοφορία και το αποτέλεσμα ήταν 33 ψήφοι υπέρ, 18 εναντίον, 27 αποχές.

Ο Τούρκος αντιπρόσωπος έφερε ένσταση και ζήτησε να γίνει χωριστή ψηφοφορία για κάθε παράγραφο και τελική ψηφοφορία στο σύνολο του ψηφίσματος. Το αποτέλεσμα της τελικής ψηφοφορίας τροποποιήθηκε: 33 ψήφοι υπέρ, 20 εναντίον, 25 αποχές. Οι αντίπαλοι της Ελληνικής αντιπροσωπίας είχαν καταφέρει να μετατρέψουν δυο λευκές ψήφους σε αρνητικές.

Στις 14 Δεκεμβρίου, η απόφαση της Πολιτικής Επιτροπής υποβλήθηκε για έγκριση στην ολομέλεια της Γενικής Συνέλευσης. Εκεί ψηφίστηκε με ψήφους 31 υπέρ, 23 εναντίον και 24 αποχές. Το αποτέλεσμα αυτό δεν εξασφάλιζε την πλειοψηφία των 2/3 και δεν μπορούσε να τεθεί σε εφαρμογή. Δεν οδηγούσε πρακτικά στη λύση του προβλήματος, αλλά είχε πολιτική και ηθική σημασία. Για πρώτη φορά αναγνωριζόταν σε διεθνές επίπεδο το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης του Κυπριακού λαού.

Το ψήφισμα είναι το πιο κάτω:

«Η Γενική Συνέλευσις εξετάσασα το ζήτημα της Κύπρου, Επικυρώσασα εκ νέου το υπ' αριθμό 1013 ψήφισμα της 26ης Φεβρουαρίου 1957,

Εκφράζουσα την ανησυχίαν της, διότι δεν επετελέσθη περισσότερα πρόοδος προς την επίλυσιν του προβλήματος τούτου,

Φρονούσα περαιτέρω ότι η κατάσταση εν Κύπρω ενέχει εισέτι κίνδυνον ότι απαιτείται όσον το δυνατόν ταχύτερον λύσις προς διατήρησιν της ειρήνης και της ευσταθείας εν τη περιοχή ταύτη,

*Εκφράζει την διακαή επιθυμίαν όπως αναληφθούν περαιτέρω διαπραγματεύσεις και συζητήσεις εν πνεύματι συνεργασίας προς εφαρμογήν του δικαιώματος της αυτοδιαθέσεως εις την περίπτωσιν του λαού της Κύπρου».*²⁵³

Ο Διγενής σε επιστολή του προς τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο με ημερ. 2 Ιανουαρίου 1958 έγραψε:

*«Η απόφασις των Ηνωμένων Εθνών, μολονότι δεν μας ικανοποιεί, υπήρξε ένα ράπισμα κατά της Αγγλίας, το οποίον πιστεύω ότι αύτη πσθάνθη».*²⁵⁴

Ο Σερ Χιου Φουτ αναλαμβάνει τα καθήκοντά του ως Κυβερνήτης της Κύπρου στις 3 Δεκεμβρίου 1957

Ο νέος Κυβερνήτης της Κύπρου Σερ Χιου Φουτ έφτασε στο νησί και ανέλαβε τα καθήκοντά του στις 3 Δεκεμβρίου 1957. Πριν έρθει στην Κύπρο, πέρασε από το Λονδίνο. Εκεί παρέμεινε μερικές μέρες και χα-

253. Π. Παπαδημήτρη - Π. Πετρίδη «Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια της Κύπρου (1878-1978)», τόμος 11ος, σσ. 244-245.

254. Σπύρου Παπαγεωργίου «Κυπριακή θύελλα 1955-1959», σ. 592.

ρακτίρισε το Κυπριακό ως «το πολυπλοκότερο πρόβλημα του κόσμου». Στο αεροδρόμιο της Λευκωσίας τον υποδέχτηκαν ο προσωρινός Κυβερνήτης Τζώρτζ Σίγκλαιρ και ο αρχηγός των επιχειρήσεων εναντίον της ΕΟΚΑ υποστράτηγος Κέντριου. Μετά την ορκωμοσία του, έδωσε δεξίωση στο Κυβερνείο, στην οποία προσκάλεσε Έλληνες και Τούρκους. Από πλευράς Ελλήνων παρέστησαν μόνο ανώτεροι κυβερνητικοί υπάλληλοι.

Ο Φουτ, που είχε υπηρετήσει στο παρελθόν ως αποικιακός Γραμματέας στην Κύπρο, προσπαθούσε να δημιουργήσει διαφορετικό κλίμα από τον προκάτοχό του Χάρντιγκ. Σε ξένους δημοσιογράφους, που κάλεσε στο Κυβερνείο, ανέφερε:

«Επανέρχομαι στην Κύπρο ως φίλος σας και υπηρέτης σας. Έρχομαι με ελεύθερη σκέψη και χωρίς προκατάληψη. Αντιλαμβάνομαι καλά τις δυσκολίες, αλλά, όσον εξαρτάται από εμένα, θα προσπαθήσω να συναντηθώ και να συνομιλήσω με όσο περισσότερους Κυπρίους μπορώ, σε όλα τα μέρη της νήσου και απ' όλες τις κοινότητες και κατηγορίες τάξεων. Θα είμαι πάντοτε προσιτός προς εκείνους από σας, οι οποίοι θέλουν να με συναντήσουν».²⁵⁵

Ο Διγενής, την ημέρα που ο Φουτ έφτασε στην Κύπρο, κυκλοφόρησε φυλλάδιο με τίτλο «Προς τον Σερ Χιου Φουτ», στο οποίο μεταξύ άλλων έλεγε:

«Η φήμη σας παρουσιάζει ως άνδρα φιλελεύθερον και δημοκρατικών αρχών. Ο Αγγλικός τύπος και οι πολιτικοί της Αγγλίας σας επαινούν και διακηρύσσουν, ότι έρχεσθε με την θέλησιν και την απόφασιν να δώσετε λύσιν εις το Κυπριακόν... Θέλουμε ειλικρινά να συντείνουμε στην ειρήνευσιν και αποκατάστασιν των προτέρων σχέσεων μας. Δι' αυτό σας προσφέρουμε το χέρι και σας λέμε: Καλέσατε στο νησί τον εκπρόσωπόν μας και Εθνάρχην ΜΑΚΑΡΙΟΝ και συζητήσατε μαζί του εις ατμόσφαιραν αμοιβαίας κατανοήσεως. Συζητήσατε με ειλικρίνειαν και εντιμότητα και ουχί με διπλοπροσωπίαν, δια να μας ξεγελάσετε, όπως συνέβη με τον προκάτοχόν σας. Συζητήσατε δια λύσιν βάσει του δικαίου. Και το δίκαιον αυτό υπαγορεύει, όπως εις τον γενναίον και ηρωϊκόν αυτόν λαόν δοθή το αναφαίρετον δικαίωμα παντός λαού να αποφασίξη δια τας τύχας του. Ουδεμία σκοπιμότης θα ήτο δυνατόν να

255. Π. Παπαδημήτρη - Π. Πετρίδη «Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια της Κύπρου (1878-1978)», τόμος 11ος, σ. 256.

στραγγαλίζη το δίκαιον και να υποχρεώνη ένα λαόν να στενάξη και να υποφέρη. Το ψευδοσύνταγμα είναι μόνον δια το ντουλάπι του Υπουργείου των Αποικιών. Η Κύπρος αυτήν την στιγμήν είναι ένα κοχλάζον ηφαίστειον και από την στάσιν σας εξαρτάται, εάν θα επαναρχίση την δράσιν του ή θα σωπάσῃ... Δεν κύπτομεν τον αυχένα προ ουδενός ούτε υποκύπτομεν εις απειλάς. Ζητούμεν το δίκαιόν μας, αγωνιζόμεθα και πίπτομεν ηρωικά. Τα ανωτέρω είναι προειδοποιήσεις έντιμος και ειλικρινής. Θα νυχόμεθα και εκ μέρους σας την ιδίαν εντιμότητα και ειλικρίνειαν».²⁵⁶

Σε ένδειξη καλής θέλησης ο Διγενής έδωσε πίστωση χρόνου στο νέο Κυβερνήτη και ανέστειλε τη δράση της ΕΟΚΑ. Με διαταγή του στους τομεάρχες συνέστησε να επικρατήσει πλήρης ηρεμία και να αποφεύγονται οποιαδήποτε επεισόδια εις βάρος των Άγγλων.

Ο Φουτ πήρε κάποια μέτρα, που θα συνέβαλλαν στη χαλάρωση της έντασης, όπως απόλυση αριθμού κρατουμένων, άρση του περιορισμού στις κινήσεις μερικών προσώπων, περιορισμό των επιχειρήσεων των δυνάμεων ασφαλείας. Στις 22 Δεκεμβρίου 1957, απελευθέρωσε 11 κοπέλες κρατούμενες στις κεντρικές φυλακές και 112 άνδρες από τα κρατητήρια, μεταξύ των οποίων ήταν 12 ιερείς. Στις 23 Δεκεμβρίου 1957, αφέθησαν ελεύθεροι άλλοι 112 κρατούμενοι, μεταξύ των οποίων 12 ιερείς.

Πώς αντικρύζεται το Κυπριακό πρόβλημα στο τέλος του 1957 από διάφορα κράτη

Για το θέμα αυτό πολύ διαφωτιστικό είναι το πιο κάτω απόσπασμα από το βιβλίο «Η κατάθεση μου» του κ. Γλαύκου Κληρίδη:

«Στο τέλος του 1957 η Ελληνική Κυβέρνηση επανεξέτασε την κατάσταση και διαπίστωσε τα εξής:

1. Η Κυβέρνηση των Η.Π.Α. υπεστήριζε θερμά μια λύση του Κυπριακού προβλήματος, η οποία θα στηριζόταν στη δημιουργία μιας ανεξάρτητης Δημοκρατίας, και πίεζε την Ελλάδα και την Τουρκία ν' αρχίσουν αμέσως διαπραγματεύσεις πάνω σ' αυτή τη βάση.
2. Οι σύμμαχοι της Ελλάδας στο ΝΑΤΟ και το ίδιο το ΝΑΤΟ προτιμούσαν λύση που θα στηριζόταν στην ανεξαρτησία.

256. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 215.

3. Η πλειονότητα των μελών του ΟΗΕ, και ιδιαίτερα οι πρώην αποικίες με επικεφαλής την Ινδία, υποστήριζαν την ανεξαρτησία της Κύπρου.

4. Το σοσιαλιστικό μπλοκ, μη θέλοντας να δει την Κύπρο υπό μια νατοϊκή χώρα ή τμήμα νατοϊκών χωρών, ένιωθε ότι η ανεξαρτησία επέτρεπε τις μεγαλύτερες πιθανότητες για τούτο.

5. Η Βρετανική Κυβέρνηση προωθούσε τα σχέδιά της για διχοτόμηση του νησιού, στην περίπτωση που το εύρισκε αναγκαίο να εγκαταλείψει την κυριαρχία της πάνω στην Κύπρο.

6. Η πιθανότητα να πεισθεί ο ΟΗΕ να υιοθετήσει μια απόφαση που θα ζητούσε την άσκηση του δικαιώματος αυτοδιάθεσης από τον Κυπριακό λαό ήταν πολύ απομακρυσμένη κι ίσως ανύπαρκτη.

Η Ελληνική Κυβέρνηση κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η συμβουλή των Η.Π.Α. για άμεσες διαπραγματεύσεις με σκοπό την ανεξαρτησία ήταν η ενδεδειγμένη πορεία. Προς τούτο αποφασίσθηκε να αποσταλεί ο κ. Γεώργιος Πεσμαζόγλου ως νέος πρεσβευτής στην Άγκυρα και του ανατέθηκε το καθήκον να σφυγμομετρήσει τις τουρκικές αντιδράσεις στην ιδέα να εγκαταλείψει η Ελλάδα τη θέση της για αυτοδιάθεση - Ένωση, με αντάλλαγμα την εκ μέρους της Τουρκίας εγκατάλειψη της απαιτήσεώς της για διχοτόμηση και να συμφωνήσουν κι οι δυο στη φόρμουλα της ανεξαρτησίας» (τόμος Α', σσ. 53-54).

Δήλωση του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου στις 8 Ιανουαρίου 1958 για τις σχέσεις Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων

Επειδή οι σχέσεις των Ελληνοκυπρίων και των Τουρκοκυπρίων έφταναν συχνά σε μεγάλη οξύτητα λόγω διακοινοτικών ταραχών, ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος με δήλωσή του στις 8 Ιανουαρίου 1958 στο πρακτορείο Ρώτερ κάλεσε τους Έλληνες της Κύπρου να έχουν φιλικές σχέσεις με τους Τουρκοκυπρίους, με τους οποίους θα ζουν μαζί κάτω από οποιεσδήποτε συνθήκες. Η δήλωση του είναι η πιο κάτω:

«Αι σχέσεις μεταξύ των Ελλήνων και Τούρκων της Νήσου υπήρξαν εις το παρελθόν φιλικώταται και αρμονικώταται. Και όταν ακόμη υφίστατο πόλεμος μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας τα δύο σύννοικα στοιχεία εξηκολούθουν να συνεργάζωνται εν πλήρει συμπνοία και να διατηρούν αδιαταράκτους τας παλαιάς εγκαρδίους σχέσεις των. Τα πρόσφατα γεγονότα επηρέασαν ίσως τας σχέσεις ταύτας, αλλ' εις λίαν περιορισμένην έκτασιν. Κατά βάσιν αι σχέσεις μεταξύ των δύο μεγάλων όγκων

των δύο συνοίκων στοιχείων εξακολουθούν να είναι φιλικαί και εγκάρδιοι. Θα προυξένει μεγάλην θλίψιν εις ημάς, εάν εβλέπομεν διακοπόμενην την εγκάρδιον συμβίωσιν και συνεργασίαν των δύο συνοίκων στοιχείων, τα συμφέροντα των οποίων είναι κοινά και η ευημερία αλληλένδετος.

Υπό την ιδιότητά μας ως θρησκευτικού και εθνικού ηγέτου του Ελληνικού Κυπριακού λαού απευθύνομεν θερμήν έκκλησιν προς τους Έλληνες της Κύπρου, όπως εξακολουθήσουν να περιβάλλουν με αγάπην, υποστήριξιν και εγκαρδιότητα το σύννοικον Τουρκικόν στοιχείον και όπως καλλιεργήσουν περαιτέρω τας μετ' αυτού φιλικάς σχέσεις. Οι Έλληνες και οι Τούρκοι της Νήσου θα ζήσουν μαζί υψ' οιασδήποτε συνθήκας και υπό οιονδήποτε καθεστώ. Δια τούτο αποβλέπομεν εις την ευημερίαν της εν τη Νήσω μειονότητας ως προς βασικόν παράγοντα δια την ευτυχίαν και πρόοδον της ολότητας. Είμεθα βέβαιοι, ότι και οι Τούρκοι της Κύπρου θα επιδείξουν κατανόησιν και θα ανταποκριθούν εις τα τοιαύτα αισθήματά μας».²⁵⁷

Δραστηριοποίηση των Άγγλων μέσα στο 1958 για λύση του Κυπριακού που δεν ήταν αποδεκτή από τον Κυπριακό λαό. Αποφάσεις του Διγενή

Μέσα στο 1958 οι Άγγλοι δραστηριοποιήθηκαν, για να δώσουν λύση στο Κυπριακό, που δεν ήταν αποδεκτή από τον Κυπριακό λαό. Μαζί τους συμφωνούσαν και οι Τούρκοι, τα επιχειρήματα των οποίων χρησιμοποιούσαν συστηματικά οι Άγγλοι στις εκάστοτε δηλώσεις τους.

Στις 2 Ιανουαρίου 1958, έγινε συνεδρία του Βρετανικού Υπουργικού Συμβουλίου, στην οποία συζητήθηκε το Κυπριακό. Σ' αυτή πήρε μέρος και ο Φουτ, ο οποίος είχε πάει στο Λονδίνο στις 30 Δεκεμβρίου 1957. Κατά την παραμονή του στο Λονδίνο είχε συσκέψεις με τον Υπουργό αποικιών Λέννοξ Μπούντ. Οι συνεδρίες του Υπουργικού Συμβουλίου συνεχίστηκαν μέχρι τις 6 Ιανουαρίου. Οι ζυμώσεις και οι συσκέψεις Υπουργών συνεχίστηκαν και τις επόμενες μέρες στο Λονδίνο. Ο Φουτ παρέμεινε εκεί μέχρι τις 18 Ιανουαρίου.

Ο Πρωθυπουργός της Βρετανίας Μακμίλλαν, ο οποίος εκτελούσε περιοδεία στις χώρες της Κοινοπολιτείας τον Ιανουάριο του 1958, δήλωσε στην Κεϋλάνη:

257. «Απαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'», τόμος Γ', σ. 235.

«Το Κυπριακόν είναι διπλούν ζήτημα, μερικώς διεθνές και μερικώς στρατηγικόν». Και πρόσθεσε: «Είναι αδύνατον να επιτευχθή λύσις, εκτός εάν επιτύχωμεν την σύμπραξιν όλων των ενδιαφερομένων. Η Τουρκία θα εθεώρει ως στρατηγικόν κίνδυνόν, εάν η Κύπρος περιήρ-
χετο εις χείρας μη φιλικάς».²⁵⁸

Ο Τούρκος Υπουργός Εξωτερικών Ζορλού σε δηλώσεις του στο Τουρκικό Πρακτορείο Ειδήσεων στις 10 Ιανουαρίου ανέφερε ότι α) «έλαβεν εις διαφόρους περιπτώσεις διαβεβαιώσεις παρά της Βρετανικής Κυβερνήσεως ότι ουδεμία απόφασις θα ληφθή επί του μέλλοντος της Κύπρου, προτού ζητηθούν αι απόψεις της Τουρκίας» και β) ότι «η Τουρκία εμμένει σταθερώς εις την άποψίν της περί διαμελισμού της νήσου».²⁵⁹

Μια άλλη δήλωση του ίδιου Τούρκου Υπουργού στις 29 Ιανουαρίου έλεγε:

«Η Τουρκία θεωρεί ότι υφίσταται σιωπηρή συμφωνία με την Αγγλία, βάσει της οποίας η Μ. Βρετανία δεν θα προβεί σε καμιά ενέργεια επί-
λυσης του Κυπριακού χωρίς την Τουρκική συγκατάθεση».²⁶⁰

Στις 24 Ιανουαρίου, ο Βρετανός Υπουργός Εξωτερικών Σέλγουϊν Λούντ πήγε στην Άγκυρα για συνομιλίες επί του Κυπριακού με την ηγεσία των Τούρκων. Δυο μέρες αργότερα αναχώρησε για την Άγκυρα και ο Φουτ, ο οποίος είχε κληθεί από τον Λούντ για τον ίδιο σκοπό.

Στις 10 Φεβρουαρίου, ο Βρετανός Υπουργός Εξωτερικών επισκέφθη-
κε την Αθήνα για συνομιλίες επί του Κυπριακού, στις οποίες πήρε μέ-
ρος και ο Φουτ. Σύμφωνα με δημοσιογραφικές πληροφορίες, ο Αρχιε-
πίσκοπος Μακάριος δήλωσε στην Ελληνική Κυβέρνηση τις βασικές
θέσεις του Κυπριακού λαού: α) οποιαδήποτε μεταβατική λύση για το
Κυπριακό πρέπει να καθορίζει την εφαρμογή αδέσμευτης αυτοδιάθε-
σης και β) ο διαμελισμός της Κύπρου είναι απαράδεκτος, καθώς και
βάσεις στο νησί επανδρωμένες από Τούρκους και τριμερείς συνομιλίες
μεταξύ Βρετανίας, Ελλάδας, Τουρκίας.

Στις 12 Φεβρουαρίου, οι συνομιλίες διακόπηκαν, γιατί περιήλθαν σε
αδιέξοδο.

258. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 219.

259. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 222.

260. Νίκου Κρανιδιώτη «Δύσκολα χρόνια...», σ. 308.

Κατά την παραμονή του στην Αθήνα, ο Φουτ είχε συνάντηση με τον
Αρχιεπίσκοπο Μακάριο. Σ' αυτή ο καθένας ανέπτυξε τις απόψεις του,
χωρίς να γίνει διαπραγμάτευση. Ο Αρχιεπίσκοπος ζήτησε: α) Να αρ-
θούν τα μέτρα έκτακτης ανάγκης. β) Να απολυθούν οι Τουρκοκύπριοι
επικουρικοί αστυνομικοί. γ) Να προστατευθούν οι Ελληνοκύπριοι από
τις βιαιοπραγίες των Τουρκοκυπρίων. Η συνάντηση έγινε στις 19 Φε-
βρουαρίου.

Για τις συνομιλίες των Αθηνών ο Έλληνας Πρόξενος στην Κύπρο έγρα-
ψε στον Διγενή:

«Από Αγγλικής πλευράς δεν υπεβλήθη συγκεκριμένον σχέδιον, αλλά
κατεβλήθη προσπάθεια υπογραμμίσεως των δυσκολιών, λόγω της
Τουρκικής αδιαλλαξίας, ήτις έφθανε μέχρι του σημείου απειλής συρ-
ράξεως μετά της Ελλάδος και ότι από Ελληνικής πλευράς επανελή-
φθη, ότι αι απειλαί δεν την εφόβιζον και ότι ήτο ετοιμή να αντιμετω-
πίση παν ενδεχόμενον. Η ιδέα περί Τουρκικής βάσεως αορίστως και
παρεμπιπτόντως ανεφέρθη ως πιθανόν υποκατάστατον της διχοτομή-
σεως. Συνήντησαν όμως κατηγορηματικήν και αποφασιστικήν αντί-
δρασιν από Ελληνικής πλευράς, της Ελλάδος αρνηθείσης να ακούση
καν περί τοιούτου ενδεχομένου. Το κύριον θετικόν αποτέλεσμα των
συνομιλιών είναι, ότι οι Άγγλοι αντελήφθησαν, ότι δεν δύνανται να
υπολογίζουν εις την Τουρκικήν αδιαλλαξίαν προς αποφυγήν των ευ-
θυνών των προς προώθησιν του Κυπριακού, διότι έχουν να αντιμετω-
πίσουν και την Ελληνικήν αδιαλλαξίαν, ήτις μάλιστα προβάλλεται κα-
τά τρόπον θέτοντα αυτούς εις πολύ δυσκολωτέραν θέσιν διεθνώς αφ'
ότι τους θέτει η Τουρκική στάσις».

Για το ίδιο θέμα ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος απέστειλε στον Διγενή
την 21η Φεβρουαρίου 1958 την πιο κάτω επιστολή:

«Οι Άγγλοι δεν υπέβαλον συγκεκριμένας προτάσεις, αλλ' ετόνισαν
επανελημμένως, ότι οιονδήποτε σχέδιον λύσεως του ζητήματος είναι
αποδεκτόν εκ μέρους των υπό τον όρον ότι κατά τινα τρόπον να ικα-
νοποιηθή και η Τουρκία. Εβολιδοσκοπήσαν κατά πόσον είμεθα διατε-
θειμένοι εις παραχώρησιν Τουρκικής βάσεως εν Κύπρω, εάν μας εδί-
δετο αυτοκυβέρνησις δια σύντομον χρονικόν διάστημα, μετά το πέρας
του οποίου ο λαός θα απεφάσιζεν ελευθέρως περί του μέλλοντός του.
Είναι γεγονός ότι σήμερον το ζήτημα έχει τοποθετηθή επί άλλης βά-
σεως. Δεν συζητείται η παραχώρησις συντάγματος αυτοκυβερνήσεως
προνοούντως ή όχι περί αυτοδιαθέσεως, αλλά η εξεύρεσις τρόπου ικα-

νοποιήσεως της Τουρκίας. Διερχόμεθα από κρίσιμον καρπὴν, εἶμαι ὁμως βέβαιος, ὅτι με ἐπιδέξιον χειρισμὸν θα ἐξέλθωμεν ἀπὸ τὴν κρίσιν αὐτὴν καὶ εὐνοϊκώτεραι συνθήκαι θα δημιουργηθοῦν δι' ἡμᾶς».²⁶¹

Ἡ ὅλη στάση τῆς Βρετανικῆς Κυβέρνησης γιὰ λύση τοῦ Κυπριακοῦ οδήγησε τὸν Διγενὴ στὴ λήψη τῶν πιο κάτω αποφάσεων:

1. Στὴν ἐναρξὴν προπαρασκευαστικῶν ἐνεργειῶν γιὰ παθητικὴ ἀντίσταση καὶ προετοιμασία τοῦ λαοῦ, ὥστε νὰ τὴν ἀποδεχθεῖ.
2. Ἡ ὅλη προσπάθεια σ' αὐτὴ τὴν περίοδο θὰ ἀφορᾷ τὴν παθητικὴ ἀντίσταση τοῦ λαοῦ. Ἡ ἐνοπλὴ δράση θὰ γίνεται, ὅταν ὠφελεῖ τὸν Ἀγῶνα.
3. Νὰ γίνῃ προεργασία γιὰ λήψη μέτρων, με τὰ ὁποῖα θὰ ἀντιμετωπισθοῦν τυχόν ἐχθρικές ἐνέργειες τῶν Τουρκοκυπρίων.
4. Νὰ ἐξυψωθεῖ τὸ πθικὸ τοῦ λαοῦ. Νὰ δημιουργηθεῖ Ἐνιαῖον Ἀρραγὲς Ἐθνικὸν Μέτωπον (ΕΑΕΜ), ποῦ θὰ ἀποβλέπει στὴν ἐπιβολὴ πειθαρχίας καὶ συνοχῆς τοῦ λαοῦ, γιὰ νὰ μὴ προχωρεῖ σὲ πράξεις μεμονωμένες καὶ νὰ μὴν παρασύρεται ἀπὸ τυχόν καιροσκόπους. Τὸ ΕΑΕΜ θὰ παίρνει καθοδήγηση ἀπὸ τὴν ΠΕΚΑ.

Ἀφιξὴ στὴν Κύπρῳ τῆς Ὑπεπιτροπῆς Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης

Ἡ Ὑπεπιτροπὴ Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης ἦρθε στὴν Κύπρῳ στὶς 12 Ἰανουαρίου 1958, γιὰ νὰ ἐξετάσῃ τὴν προσφυγὴ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβέρνησης, ποῦ εἶχε υποβάλῃ γιὰ παράβασεις τῶν Ἀγγλικῶν Ἀρχῶν στὸ νησί.

Με τὴν ευκαιρίαν αὐτὴ ὁ Διγενὴς κυκλοφόρησε τὸ ἀκόλουθο φυλλάδιο:

«ΠΡὸ Τὴν Ἐπιτροπὴν Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων»

Ὁ ἀγωνιζόμενος διὰ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ Κυπριακοῦ Λαοῦ χαιρετίζει τὴν ἀφιξίν σας στὸ νησί μας, με ἀνυπόκριτον χαράν, καὶ λυπεῖται, διότι αἱ περιστάσεις, δὲν τοῦ ἐπιτρέπουν νὰ σας ἐπιδραφεύσῃ τὴν φιλοξενίαν, ἢν θὰ ἐπεθύμει, πατροπαράδοτον κληρονομίαν τοῦ Ἑλλήνου.

Κορυφαὶ νομικαὶ τῶν χωρῶν ὑμῶν, ἀς τιράτε, ἀναμένοντες μετ' ἐμπιστοσύνης ἀπὸ τὴν ἐντιμότητα, ἀκεραιότητα καὶ ἀμεροληψίαν ὑμῶν, νὰ ἀποδώσετε τὸ δίκαιον, βάσει τῶν γραπτῶν καὶ τῶν ἀγράφων πθικῶν νόμων, καὶ, διὰ τῆς διαπιστώσεως τῶν Ἀγγλικῶν αὐθαιρεσιῶν καὶ

²⁶¹. «Ἀπαντὰ Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'», τόμος Γ', σ. 354.

υπερβασίων, νὰ συντελέσετε εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς λειτουργίας τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, ὥστε νὰ καταπαύσουν αἱ καταπίεσεις καὶ αἱ βαναυσότητες ἐναντίον ἐνὸς Λαοῦ, αἱ ὁποῖαι, διαπραττόμεναι ἐν εἰκοστῷ αἰῶνι, στιγματίζουν τὸν πολιτισμὸν.

Ἡναγκάσθημεν νὰ προσφύγωμεν εἰς τὰ ὅπλα, τελευταῖον καταφύγιον τῶν υποδούλων Λαῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπιθυμοῦν νὰ ἀνακτήσουν τὴν ἐλευθερίαν τῶν, διότι, ὁσάκις ἐζητούσαμεν ἀπὸ τὴν Κυρίαρχον δύναμιν ἐιρηνικὴν διευθέτησιν, πκούσαμεν πάντοτε μετὰ περιφρονήσεως τὸ ἀγέρωχον «ΟΥΔΕΠΟΤΕ».

Ἡ ἰδίαν τακτικὴν ἐξακολουθεῖ καὶ σήμερον ἐκ μέρους τοῦ Κυριάρχου τῆς νήσου, δείγμα ὅτι οὗτος δὲν ἐπιθυμεῖ ἐιρηνικὴν διευθέτησιν, ἀλλὰ, υιοθετῶν ἀδιάλλακτον στάσιν καὶ ἐφαρμοζὼν καταπιεστικά καὶ ἀνελεύθερα μέτρα, ἐλπίζει νὰ καταπνίξῃ τὴν κραυγὴν τοῦ δικαίου ἐνὸς μικροῦ, ἀλλὰ ἠρωικοῦ Λαοῦ, τοῦ ὁποῖου τὸ μόνον ἀμάρτημα εἶναι ἡ ἀδάμαστος θέλησίς του νὰ καθορίξῃ μόνος τοῦ τὰς τύχας τοῦ καὶ νὰ ζήσῃ ἐλεύθερος.

Μία σύγκρισις τῶν πράξεων ἡμῶν, τοὺς ὁποῖους ἡ Ἀγγλικὴ προπαγάνδα χαρακτηρίζει «τρομοκράτας», με ἐκείνες τοῦ ἀντιπάλου μας, ὁ ὁποῖος ἀρέσκεται νὰ αυτοκαλεῖται θεματοφύλαξ τῶν φιλελευθέρων καὶ δημοκρατικῶν ἀρχῶν, θὰ καταδείξῃ ὅτι ἡμεῖς ἐσεβάσθημεν τοὺς ἀγράφους νόμους τῶν κινήματων ἀντιστάσεως τοῦ τελευταίου πολέμου, παρὰ δὲ τὰς προκλήσεις τῶν Ἀγγλικῶν Ἀρχῶν τῆς νήσου δὲν προέβημεν εἰς ἀντίποινα, οὔτε καὶ ὅταν ἐφονεύοντο ὑπὸ τούτων, ἀνεὺ διακρίσεως καὶ ἀδικαιολογήτως, παιδιὰ, γέροντες καὶ γυναῖκες. Εἶμαι στρατιώτης, ἐμπεποτισμένος με τὰς πθικὰς ἀρχὰς τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, καὶ θὰ παραμείνω τοιοῦτος. Ὑπὲρ παν ἄλλο εἰς μίαν σύρραξιν διακρίνονται οἱ χαρακτῆρες τῶν πηγετῶν καὶ ὁ πολιτισμὸς τῶν ἐμπολέμων.

Εὐχομαι καὶ πάλιν τὸ ἔργον ὑμῶν νὰ ἀποβῇ καρποφόρον.

Ε.Ο.Κ.Α. Ο ΑΡΧΗΓΟΣ ΔΙΓΕΝΗΣ»^{261α}

Ἡ Ἐπιτροπὴ Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων συναντήθηκε με τὸν διοικητικὸ γραμματέα Ρενταγουαῖν, τὸν Δημόσιο Κατήγορο, τὸν Μητροπολίτη Κιτίου, τὸν Ἀγγλο Διευθυντὴ τῆς ἡμερήσιας ἐφημερίδας «Times of Cyprus» καὶ ἐπισκέφθηκε τὰ κρατητήρια Πύλας καὶ τὸ χωριό

^{261α}. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα – Διγενὴ «Ἀπομνημονεύματα...», σ. 227.

Μηλικούρι, που είχε ταλαιπωρηθεί με κέρφιου για 54 μέρες στη διάρκεια των στρατιωτικών επιχειρήσεων στην περιοχή του Τροόδους για σύλληψη του Διγενή.

Η Επιτροπή μετά την αποπεράτωση των εργασιών της αναχώρησε από την Κύπρο στις 29 Ιανουαρίου 1958.

Αναχώρηση του Φουτ για το Λονδίνο.

Κυκλοφορία φυλλαδίου από τον Διγενή

Στις 3 Μαΐου 1958, ανακοινώθηκε ότι ο Φουτ θα πήγαινε στο Λονδίνο για συνομιλίες με τη Βρετανική Κυβέρνηση. Ο Διγενής κυκλοφόρησε στις 6 Μαΐου, μέρα της αναχώρησης του Κυβερνήτη της Κύπρου, το πιο κάτω φυλλάδιο:

«ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΚΥΒΕΡΝΗΤΗΝ κ. ΦΟΥΤ

Κατά την μετάβασίν σας εις Λονδίνον, ειδοποιήσατε την Κυβέρνησίν σας:

1. Εάν προτίθεται, ως απειλεί, να ΕΠΙΒΑΛΗ λύσιν της αρεσκείας της και αντίθετον προς την ΑΥΤΟΔΙΑΘΕΣΙΝ, ραταιοπονεί, διότι ούτε τα στρατοκρατικά μέτρα θα μας δαμάσουν, ούτε αι ύπουλοι υποσχέσεις. Ο μαύρος Νοέμβριος 1956 θα ωχριά προ εκείνου που θα υποστήτε, οιαδήποτε μέτρα προληπτικά ή κατασταλτικά και αν λάβετε.

2. Εάν προτίθεται να αναμίξη τον Τουρκικόν παράγοντα ενεργώς εναντίον μας ή να παραχωρήση Τουρκικάς βάσεις εν Κύπρω, τότε ΠΑΙΖΕΙ ΜΕ ΤΗΝ ΦΩΤΙΑ. Είμεθα αποφασισμένοι να παίξουμε "ΟΛΑ ΓΙΑ ΟΛΑ". Και εις τον αγώνα μας αυτόν ΔΕΝ ΘΑ ΕΙΜΕΘΑ ΜΟΝΟΙ.

Δεν ξέρουμε τι σκέπτεται η Αγγλική Κυβέρνησις ή εάν έχωνται αληθείας όσα σκοπίμως αύτη αποδίδει ως λεχθέντα από αποικιακά Κυβερνήσεις ή Ελληνικάς προσωπικότητας. Όλα αυτά δι' ημάς είναι λογαριασμοί χωρίς τον ξενοδόχον. Και ξενοδόχος είναι ΜΟΝΟΝ Ο ΚΥΠΡΙΑΚΟΣ ΛΑΟΣ και ΟΥΔΕΙΣ ΑΛΛΟΣ.

Ε.Ο.Κ.Α. Ο ΑΡΧΗΓΟΣ ΔΙΓΕΝΗΣ,²⁶²

Το βρετανικό συνεταιριστικό σχέδιο Μακμίλλαν

Στις 19 Ιουνίου 1958, ο Βρετανός Πρωθυπουργός Μακμίλλαν ανακοίνωσε στη Βουλή των Κοινοτήτων βρετανικό συνεταιριστικό σχέδιο για

262. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 250.

πολιτική διευθέτηση του Κυπριακού προβλήματος. Το σχέδιο αναφερόταν σε διορισμό «ενός αντιπροσώπου της Ελληνικής Κυβερνήσεως και ενός αντιπροσώπου της Τουρκικής Κυβερνήσεως, όπως συνεργάζονται μετά του Κυβερνήτου» και προνοούσε την εφαρμογή νέου συντάγματος, που δεν επέτρεπε καμιά μεταβολή στο καθεστώς για επτά χρόνια.

Η 5η παράγραφος του σχεδίου αναφερόταν στο προτεινόμενο σύνταγμα και έλεγε:

«Νέον σύνταγμα προνοούν δι' αντιπροσωπευτικήν κυβέρνησιν και κοινοτικήν αυτονομίαν, εκπονηθησόμενον εν συσκέψει μετά αντιπροσώπων των δύο Κοινοτήτων και των Κυβερνήσεων Ελλάδος και Τουρκίας. Κυριώτεροι πρόνοιαι του νέου συντάγματος:

α) Χωριστή Βουλή Αντιπροσώπων δι' εκάστην κοινότητα, με τελικήν νομοθετικήν εξουσίαν επί κοινοτικών υποθέσεων.

β) Εν Συμβούλιον, προεδρευόμενον υπό του Κυβερνήτου και συμπεριλαμβάνον τους αντιπροσώπους των Κυβερνήσεων Ελλάδος και Τουρκίας και εξ εκλελεγμένων Υπουργούς προερχομένους εκ των δύο Βουλών των Αντιπροσώπων (τέσσαρες Έλληνας Κυπρίους και δύο Τούρκους Κυπρίους), όπερ θα ασκή εξουσίαν επί των εσωτερικών υποθέσεων, εκτός των κοινοτικών υποθέσεων και της εσωτερικής ασφαλείας.

γ) Επιφυλαγμέναί εξουσίαι δια τον Κυβερνήτην, ενεργούντα κατόπιν συμβουλής των αντιπροσώπων των Κυβερνήσεων Ελλάδος και Τουρκίας, προς εξασφάλισιν της προστασίας των κοινοτικών συμφερόντων.

δ) Εξουσία δι' εξωτερικάς υποθέσεις, άμυναν και εσωτερικήν ασφάλειαν επιφυλάσσεται εις τον Κυβερνήτην, ενεργούντα κατόπιν συμβουλής των αντιπροσώπων των Κυβερνήσεων Ελλάδος και Τουρκίας.

ε) Πρόνοια όπως οι αντιπρόσωποι Ελλάδος και Τουρκίας δύνανται να επιφυλάττουν δι' εξέτασιν, υπό αμερολήπτου δικαστηρίου, οιονδήποτε νομοθέτημα, το οποίον θεωρούν ότι κάμνει διάκρισιν».²⁶³

Μετά την ανακοίνωση του βρετανικού συνεταιριστικού σχεδίου, ο Μακμίλλαν είπε ότι, αν οι Κυβερνήσεις της Ελλάδας και της Τουρκίας αποδέχονταν το σχέδιο, η Βρετανική Κυβέρνηση, μετά τη συμπλήρωση επτά χρόνων από την εφαρμογή του, θα προχωρούσε σ' ένα μόνιμο

263. Νίκου Κρανιδιώτη «Η Κύπρος εις τον αγώνα της ελευθερίας», σ. 184.

διακανονισμό του προβλήματος, με τον οποίο θα διαμοιραζόταν η κυριαρχία της Κύπρου ανάμεσα στους Έλληνες και Τούρκους συμμάχους της και η ίδια θα κρατούσε τις βάσεις και τις διευκολύνσεις εκείνες, που το Ηνωμένο Βασίλειο θα έκρινε αναγκαίες, για να εκπληρώνει τις υποχρεώσεις της.²⁶⁴

Ο Ελληνικός Κυπριακός λαός και η Ελληνική Κυβέρνηση απέρριψαν το σχέδιο Μακμίλλαν ως απαράδεκτο. Και η Τουρκία το απέρριψε στην αρχή, αλλά αργότερα συνεργάστηκε με τη Βρετανία για την εφαρμογή του.

Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος ενημερώθηκε για το βρετανικό σχέδιο με έγγραφο, που του απέστειλε ο Κυβερνήτης Σερ Χιου Φουτ συνοδευόμενο με δική του επιστολή, στην οποία μεταξυ άλλων ανέφερε:

«Ο Ελληνικός Κυπριακός λαός θα απολαμβάνει των πλεονεκτημάτων συνδέσμου μετά της Ελλάδος χωρίς να υποχρεούται να εγκαταλείψει τον Σύνδεσμον μετά της Βρετανικής Κοινοπολιτείας. Πάντοτε ελάμβανον ως κριτήριον το συμφέρον του Κυπριακού λαού και επί τη βάσει αυτού του κριτηρίου εγώ προσωπικώς είμαι βέβαιος ότι το ειδικώς ευνοούμενον και ειδικώς προστατευόμενον καθεστώς, δυνάμει του σχεδίου τούτου, θα του εξασφαλίση την μελλοντικήν πρόοδον και ευημερίαν».²⁶⁵

Στην επιστολή του Φουτ απάντησε ο Αρχιεπίσκοπος, αφού κάλεσε στην Αθήνα τους δημάρχους των έξι πόλεων της Κύπρου και τον Εθναρχεύοντα Μητροπολίτη Κιτίου Άνθιμο. Αυτοί μετά από συσκέψεις τους μαζί με τα ευρισκόμενα εκεί μέλη της Εθναρχίας της Κύπρου, υπό την προεδρία του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, αποφάσισαν την απόρριψη του βρετανικού σχεδίου.

Ο Αρχιεπίσκοπος στην απαντητική επιστολή του προς τον Φουτ με ημερομηνία 20 Ιουνίου 1958 έλεγε:

«Εξοχώτατε,

Γνωρίζω λήψιν της από 9ης τρέχοντος μηνός επιστολής σας, ως και του συναποσταλέντος επί του Κυπριακού ζητήματος σχεδίου, το οποίον έχει ήδη εξαγγελθή υπό της Κυβερνήσεως της Αυτής Μεγαλειότητος. Ευχαριστώ την υμετέραν Εξοχήτητα, διότι με ενημέρωσεν εκ των

προτέρων επί του σχεδίου τούτου, επί του οποίου κατόπιν προσεκτικής μελέτης, εν συσκέψει μετ' εκπροσώπων του Κυπριακού λαού, έχω να σημειώσω τα κάτωθι:

1. Η ιδέα του "συνεταιρισμού", επί της οποίας βασίζεται το σχέδιον, επιβάλλουσα κατ' ουσίαν τριπλήν κυριαρχίαν επί της Κύπρου, είναι απολύτως απαράδεκτος, καθότι αντιστρατεύεται το βασικόν και αναφαίρετον δικαίωμα του Κυπριακού λαού προς αυτοδιάθεσιν. Αι κυριώτεροι διατάξεις του εξαγγελθέντος σχεδίου διασπούν την ενότητα και καθιερώνουν συνταγματικώς τον διχασμόν του Κυπριακού λαού, οδηγούσαι εις αναποφεύκτους προστριβάς και αντιθέσεις και δημιουργούσαι ούτω εστίαν μονίμου αναταραχής και απειλής της ειρήνης εις ολόκληρον την περιοχήν.

2. Εν όψει των ανωτέρω δεν θεωρούμεν, ότι το εξαγγελθέν σχέδιον είναι τοιούτον, ώστε να δύναται να γίνη αποδεκτόν. Δεν αποκρούομεν μεταβατικόν στάδιον αυτοκυβερνήσεως. Το Κυπριακόν όμως αποτελεί υπόθεσιν αφορώσαν την Μεγάλην Βρετανίαν αφ' ενός και τον Κυπριακόν λαόν αφ' ετέρου, είμεθα δε πάντοτε πρόθυμοι δια διμερείς συνομιλίας μεταξύ Βρετανικής Κυβερνήσεως και Κυπριακού λαού, δι' ένα γνήσιον δημοκρατικόν σύνταγμα αυτοκυβερνήσεως».²⁶⁶

Το βρετανικό σχέδιο αποκάλυψε στον Πρωθυπουργό της Ελλάδας Κωνσταντίνο Καραμανλή ο Βρετανός Πρέσβης στην Αθήνα Σερ Ρότζερ Άλλεν στις 10 Ιουνίου.

Η Ελληνική Κυβέρνηση απέρριψε το βρετανικό σχέδιο. Στην επιστολή, που ο Κ. Καραμανλής απέστειλε προς τον Πρωθυπουργό της Βρετανίας, περιέχονται μεταξύ άλλων τα εξής:

«Δυστυχώς αι εν τη Βουλή των Κοινοτήτων ανακοινώσεις σας απεμάκρυναν το σχέδιον έτι περισσότερο από τας θέσεις, τας οποίας υποστηρίζει η Ελληνική Κυβέρνησις. Η Κύπρος αποτελεί Βρετανικήν αποικίαν. Δια διεθνών συμβάσεων η Τουρκία παρητήθη παντός δικαιώματος και τίτλου επ' αυτής. Η Ελλάς εξ άλλου, υποστηρίζουσα το δικαίωμα των Κυπρίων να αποφασίσουν δια το μέλλον των, εδήλωσεν ότι δεν ζητεί να προσαρτήση την Κύπρον. Δικαιώματα επομένως δια την ρύθμισιν της τύχης της κατά πρώτον λόγον έχουν ο λαός της Κύπρου και η Μεγάλη Βρετανία, εφ' όσον δια της Συνθήκης της Λωζάννης ανελή-

264. Νίκου Κρανιδιώτη «Δύσκολα χρόνια...», σ. 321.

265. Νίκου Κρανιδιώτη «Δύσκολα χρόνια...», σσ. 318-319.

266. «Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'», τόμος Γ', σ. 382.

φθη ρητώς η υποχρέωσις, όπως η τύχη της Νήσου καθορισθή μελλοντικώς υπό των “ενδιαφερομένων”, μεταξύ των οποίων δεν είναι η Τουρκία, ως παραιτηθείσα οιασδήποτε φύσεως δικαιώματος. Ήδη δια του σχεδίου σας καλείτε την Ελλάδα και την Τουρκίαν να συμμετάσχουν εις την διοίκεισιν της Νήσου δια μίαν επταετίαν, τείνοντες ούτω να δημιουργήσετε ένα είδος “ντε φάκτο” συγκυριαρχίας επ’ αυτής. Ανατρέπετε ούτω μονομερώς εν τη ουσία νομικήν κατάστασιν. Επιτρέψατέ μου να επισύρω την προσοχήν σας επί του σημείου τούτου, διότι δια του σχεδίου σας η Κυβέρνησις τείνει να ανατρέψη την αρχήν του σεβασμού των υπαρχουσών διεθνών συνθηκών, αρχήν πολύτιμον δι’ όλους».²⁶⁷

Ο Διγενής με φυλλάδιό του προς τον Κυπριακό λαό ανακοίνωσε για το βρετανικό σχέδιο τα εξής:

«Ο Ελληνικός Κυπριακός λαός δεν ζητεί ψευτοσυντάγματα. Το αίτημά μας είναι ΕΝΑ, αναλλοίωτον, εν μέσω οινωδήποτε δυσχερειών, αντιξοοτήτων, κινδύνων και μετ’ επιμονής και υπομονής επιδιωκόμενον: ΑΥΤΟΔΙΑΘΕΣΙΣ. Δια την επιτυχίαν τούτου θα αγωνισθώμεν μέχρις εσχάτων».²⁶⁸

Όταν πληροφορήθηκε ότι οι Η.Π.Α. επιδοκίμαζαν το σχέδιο και ότι η Βρετανική Κυβέρνηση θα επιδιώξει οπωσδήποτε την επιβολή του, κυκλοφόρησε το πιο κάτω φυλλάδιο:

«ΝΥΝ ΥΠΕΡ ΠΑΝΤΩΝ ΑΓΩΝ

Το βρετανικόν σχέδιον “συνεταιρισμού” δια την διαιώνισιν της δουλείας του Κυπριακού λαού ΑΠΕΡΡΙΦΘΗ ήδη μετ’ αγανακτήσεως, αλλά και αποτροπιασμού, δια τα μέσα που χρησιμοποιεί η αποικιοκρατία, δια να στηριχθή στην Κύπρον.

Εάν η Βρετανική Κυβέρνησις αποπειραθή να εφαρμόσῃ, ἔστω και μονομερώς, το καταχθόνιον τούτο σχέδιον, η αντίδρασίς μας θα είναι άμεσος.

Ὡς στρατιώτης, ο οποίος δεν αθετεί τον λόγον του ΕΙΔΟΠΟΙΩ, ότι θα ΚΤΥΠΗΣΩΜΕΝ σκληρά, άνευ οίκτου, διότι δεν αναμένομεν τίποτε το χειρότερον και θα παίξωμεν όλα για όλα.

Ο Ελληνικός Κυπριακός λαός καλείται να είναι έτοιμος και να πειθαρχήσῃ απόλυτα στις διαταγές μας. Όλοι, πνωμένοι στον αγώνα άνευ ου-

267. Νίκου Κρανιδιώτη «Δύσκολα χρόνια...», σσ. 324-325.

268. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα – Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 261.

δεμιάς διακρίσεως κοινωνικής τάξεως ή πολιτικών πεποιθήσεων, θα μοιρασθούμε μαζί τες θυσίες, αλλά και την χαρά της Νίκης.

Εδείξαμεν αυτοσυγκράτησιν μέχρι σήμερα και όταν ακόμη οργανωμένοι δολοφονίαι των βανδάλων Τούρκων, τη υποκινήσει και συνεργασία των Άγγλων, μας εμάτωναν από πόνον την ψυχήν. Και τούτο ΟΧΙ ΑΠΟ ΑΔΥΝΑΜΙΑΝ να δώσωμεν σκληράν απάντησιν, αλλά δια να αποκαλυφθή εν όλη τη αισχύρῃ, αλλά και λαμπρότητι, εις τα όμματα του πεπολιτισμένου κόσμου η Αγγλοτουρκική συνωμοσία κατά του Ελληνικού Κυπριακού λαού και η βαρβαρότης εκείνων, οι οποίοι σήμερα αναιδώς ομιλούν περί δημοκρατικών θεσμών.

Δεν εδώσαμεν απάντησιν δια των όπλων ακόμη, δια να δείξωμεν αυτοσυγκράτησιν και μη δώσωμεν εις τον αντίπαλόν μας λαβήν, ότι τον... εδυσχεράναμεν εις την προσπάθειάν του να εξεύρη και εξαγγείλῃ μίαν λύσιν.

Σήμερα όμως, μετά τον εσκεμμένον στραγγαλισμόν των ελευθεριών μας, θα εκδηλωθή όλη η ΟΡΜΗ και ΑΠΟΦΑΣΙΣΤΙΚΟΤΗΣ της Ελληνικής ψυχής, η οποία δεν εδειλίασε ποτέ, ἔστω και προ πανισχύρων αντιπάλων και ξέρει πάντα τα ΝΙΚΑ.

Επί του παρόντος επιθυμούμεν να δώσωμεν την ευκαιρίαν εις την Βρετανικήν Κυβέρνησιν και να την διευκολύνωμεν εις ΔΙΜΕΡΕΙΣ συνομιλίας, όπως προνοεί η επιστολή του Εθνάρχου μας προς τον Κυβερνήτην. Ελπίζομεν η Βρετανική Κυβέρνησις να δείξῃ κατανόησιν και να προληφθή νέα αιματοχυσία.

Άλλως, εάν δεν εισακουσθή η φωνή μας, τόσον το χειρότερον δι’ αυτήν. Θα κλείσῃ η θύρα της διπλωματίας και θα ανοίξῃ η θύρα του ΑΡΕΩΣ, θεού του πολέμου, και θα ακουσθή: ΝΥΝ ΥΠΕΡ ΠΑΝΤΩΝ ΑΓΩΝ.

Ε.Ο.Κ.Α. Ο ΑΡΧΗΓΟΣ ΔΙΓΕΝΗΣ»²⁶⁹

Ο Νίκος Κρανιδιώτης, Γραμματέας του Γραφείου Εθναρχίας, σχολιάζοντας επικριτικά το βρετανικό σχέδιο, γράφει:

«Είναι προφανές, ότι η Βρετανική Κυβέρνησις δια του νέου σχεδίου (τα σπέρματα του οποίου υπάρχουν εις το εξαγγελθέν τον Σεπτέμβριο του 1955 υπό του Μακμίλλαν – όντος τότε Υπουργού των Εξωτερικών – κατά την διάρκειαν της Τριμερούς Διασκέψεως του Λονδίνου σχέδιον), ενδίδουσα καθ’ ολοκληρίαν εις τας παραλόγους Τουρκικάς αξιώσεις,

269. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα – Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 262.

απεπειράτο να επιβάλει επί της νήσου καθεστώς τριπλής συγκυριαρχίας, βασιζόμενον επί της αμέσου διοικητικής διασπάσεως και οδηγούν συν τω χρόνω εις εδαφικόν – κατά την αξίωσιν των Τούρκων – διχοτόμησιν. Δια του νέου σχεδίου παραγνwrίζεται καθ' ολοκληρίαν η ορόθυμος περί ασκήσεως του δικαιώματος αυτοδιαθέσεως αξίωσιν του Ελληνικού Κυπριακού λαού και παραβιάζονται καταφώρως τόσο η αρχή της αυτοδιαθέσεως, όσον και ο δημοκρατικός περί σεβασμού της θελήσεως της πλειονοψηφίας θεσμός. Εις επίμετρον, εισάγεται ως νέος κατακτητής και πάλιν η Τουρκία – παρ' όλον ότι αύτη, δια της συνθήκης της Λωζάννης του 1923, παρητήθη πάντων των επί της Κύπρου δικαιωμάτων της – και απειλείται η ιστορική γεωγραφική, οικονομική και πολιτική ενότης της νήσου». ^{269α}

3. ΟΙ ΤΟΥΡΚΟΚΥΠΡΙΟΙ ΕΝΑΝΤΙ ΤΟΥ ΑΓΩΝΑ ΤΗΣ ΕΟΚΑ (ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1957 – ΙΟΥΝΙΟΣ 1958)

Οι Τούρκοι της Κύπρου, οι οποίοι καταδίκασαν τη δράση της ΕΟΚΑ στην έναρξή της, συνεργάστηκαν με τους Άγγλους σ' όλη τη διάρκεια του Αγώνα για κατάπνιξή του. Έντονη ήταν η δραστηριότητά τους εναντίον των Ελληνοκυπρίων μέσα στο 1958 υπό την καθοδήγηση της Οργάνωσής τους Τ.Μ.Τ.

Η Τουρκοκυπριακή Οργάνωση Τ.Μ.Τ.

Τον Νοέμβριο του 1957, κυκλοφόρησε το πρώτο φυλλάδιο της τουρκοκυπριακής Οργάνωσης Τ.Μ.Τ. (Τουρκικό Κίνημα Αντιστασεως), η οποία αντιδρούσε με πολλούς τρόπους στον Αγώνα της ΕΟΚΑ. Η Τ.Μ.Τ. διαδέχθηκε την Οργάνωση ΒΟΛΚΑΝ, η οποία είχε αναδιοργανωθεί μέσα στο 1957 από τον Ραούφ Ντενκτάς και πήρε τη νέα της ονομασία. Η Τ.Μ.Τ. απέβλεπε στην κινητοποίηση όλων των Τουρκοκυπρίων. Στο πρώτο της φυλλάδιο ανέφερε:

«Έχουμε δώσει τώρα νέα ώθηση στη ΒΟΛΚΑΝ και η δραστηριότητά μας έχει επεκταθεί σε ολόκληρη την Κύπρο, με σκοπό να περιλάβουμε στις τάξεις μας ολόκληρο τον Τουρκικό πληθυσμό». ²⁷⁰

^{269α}. Νίκου Κρανιδιώτη «Η Κύπρος εις τον αγώνα της ελευθερίας», σσ. 185-186.

²⁷⁰. Π. Παπαδημήτρη – Π. Πετρίδη «Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια της Κύπρου (1878-1978)», τόμος 11ος, σ. 296.

Σύμφωνα με μαρτυρία του Τούρκου συνταγματάρχη Ισμαήλ Τανσού, που δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα «Χαλκίν Σεσί» τον Μάιο του 1997, η Τουρκική Κυβέρνηση και η στρατιωτική ηγεσία της Τουρκίας αποφάσισαν την ίδρυση της Τ.Μ.Τ. Ο Τανσού χαρακτηρίζει ως νονό της Οργάνωσης αυτής τον τότε Υπουργό Εξωτερικών της Τουρκίας Φατίμ Ρουστού Ζορλού. ²⁷¹

Μετά την πιο πάνω απόφαση, έφτασαν στην Κύπρο με πλαστές ταυτότητες αξιωματικοί του τουρκικού στρατού, που παρουσιάζονταν ως διπλωματικοί υπάλληλοι, τραπεζικοί και δάσκαλοι.

Την αρχηγία της Τ.Μ.Τ. ανέλαβε ο Τούρκος αντισυνταγματάρχης Ριζά Βουρουσκάν τον Ιούλιο του 1958. Βοηθός του ήταν ο Νετζέτ Μπέυ. Οι δυο Τούρκοι αξιωματικοί είχαν φτάσει κρυφά στην Κύπρο, στην περιοχή της Κερύνειας Τρία Μίλι. Ειδικά εκπαιδευθέντες Τούρκοι έφεδροι αξιωματικοί στελέχωναν την Τ.Μ.Τ. Στο έργο του αρχηγού Βουρουσκάν βοηθούσαν και ο Φαζίλ Κουτσιούκ, ο Ραούφ Ντενκτάς, ο Ντουντάρ Νιζαντζιόγλου (Διευθυντής Τράπεζας Εργασίας – υποκατάστημα Λευκωσίας), ο Μπουρχάν Ισίν (Πρόξενος της Τουρκίας) και ο Βέφα Μπέζσιμ (ασυρματιστής Κύπριος της Τ.Μ.Τ.).

Στις 17 Φεβρουαρίου 1979, ο Τουρκοκύπριος Οσμάν Ορέκ, που μαζί με τον Φαζίλ Κουτσιούκ υποδέχτηκε τον Βουρουσκάν, αποκάλυψε τα εξής:

«Γνώρισα τον Βουρουσκάν την τελευταία Κυριακή του Ιουλίου του 1958 στην περιοχή Τρία Μίλι του χωριού Καζάφανι της επαρχίας Κερύνειας. Έμεινα στο Μοτέλ του Τζελάλ Μουσταφά μαζί με τον δρα Κουτσιούκ. Μπήκε στην Κύπρο ήρεμα μαζί με τον βοηθό του Νετζέτ Μπέυ την προηγούμενη, προσποιούμενος ότι ήταν επιθεωρητής τραπεζίης... Παρά το γεγονός ότι η Τ.Μ.Τ. ιδρύθηκε το 1957 δεν είχε ένα ικανό και πεπειραμένο αρχηγό όπως ο αρχηγός της ΕΟΚΑ Γρίβας... Δεν είχαμε στόχους. Δεν είχαμε τίποτε, πέραν των πιστολιών που φέραμε κρυφά και ορισμένων ελαφρών όπλων, που πήραμε από τους Άγγλους στρατιώτες με προοπτικές καταδίκης μέχρι θανάτου ή πέραν των επιτοπίως κατασκευαζομένων όπλων και βομβών που γίνονταν από σκελετούς των ποδηλάτων ή σωλίνες νερού από τους αδελφούς μας που υπέφεραν... Η ικανότητα του Αλή Μπέυ να ελέγξει την κατάσταση σε

²⁷¹. Γιάννη Χρ. Σπανού «ΕΟΚΑ – Έτσι πολεμούν οι Έλληνες», τόμος Β', σ. 126.

τόσο σύντομο χρονικό διάστημα βοήθησε στη δημιουργία της κατάλληλης ατμόσφαιρας για την ισχυροποίηση της Τ.Μ.Τ. πάνω σε γερές βάσεις και για τις ειρηνικές διαπραγματεύσεις που συμβολίζονται με τις συμφωνίες Ζυρίχης μεταξύ Ελλάδας, Τουρκίας και Αγγλίας. Χωρίς αμφιβολία η προμήθεια όπλων πραγματοποιήθηκε αμέσως και με ένα εξαιρετικό τρόπο χωρίς οι άλλοι να το αντιληφθούν. Για το λόγο αυτό η Τουρκική κοινότητα χρεωστεί πολλά στον Ριζά Βουρουσκάν και τους ανώνυμους ήρωες που εργάστηκαν υπό τις διαταγές του. Γι' αυτό το λόγο αργότερα η ημέρα ιδρύσεως της Τ.Μ.Τ. ορίστηκε η 1η Αυγούστου 1958».

Ο Ραούφ Ντενκτάς σε δήλωσή του στους Times του Λονδίνου στις 20 Ιανουαρίου 1980 είπε τα εξής:

«Ίδρυσα την Τ.Μ.Τ. (Τουρκικό Κίνημα Αντιστάσεως) με μερικούς φίλους, για να οργανώσουμε τους διάφορους που κινούνταν εδώ και εκεί κάμνοντας διάφορα πράγματα... Ο καθένας νόμιζε πως εγώ ήμουν ο αρχηγός, αλλά δεν ήμουν. Ήμουν ο πολιτικός σύμβουλος. Ευθύς μόλις την ίδρυσα την παρέδωσα. Οι Αγγλικές και οι Τουρκικές υπηρεσίες νόμιζαν ότι εγώ ήμουν ο αρχηγός που αποφάσιζε τα πάντα. Όμως δεν ήμουν. Οι αρχηγοί ήταν αξιωματικοί από την Τουρκία».²⁷²

Τα μέλη της Τ.Μ.Τ. έδιναν όρκο στην τιμή τους ότι θα παραμείνουν πιστοί στην Τ.Μ.Τ., ότι οποτεδήποτε κληθούν από την Οργάνωσή τους θα τρέξουν χωρίς δισταγμό για οποιοδήποτε καθήκον και ότι θα είναι έτοιμοι να χύσουν το αίμα τους μέχρι την τελευταία ρανίδα.

Ένα από τα πρώτα βήματα της Τ.Μ.Τ. ήταν η κυκλοφορία φυλλαδίου μεταξύ των Τουρκοκυπρίων νέων τον Μάιο του 1957, στο οποίο αναφέρονταν τα πιο κάτω:

«Η μέρα πλησιάζει, όταν θα κληθείς να θυσιάσεις τη ζωή και το αίμα σου στη διχοτόμηση – τον αγώνα για την ελευθερία... Είσαι ένας γενναίος Τούρκος. Είσαι πιστός στη χώρα και στο έθνος σου και σου ερπισταύονται με το στόχο να επιδείξεις την Τουρκική δύναμη. Έσο έτοιμος και να σπάσεις τις αλυσίδες της σκλαβιάς με την αποφασιστικότητα και τη δύναμη της θελήσεώς σου και με την αγάπη προς την

272. Π. Παπαδημήτρη – Π. Πετρίδη «Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια της Κύπρου (1878-1978)», τόμος 11ος, σσ. 296-297.

ελευθερία. Όλο το Τουρκικό Έθνος, το δίκαιο και η δικαιοσύνη και ο Θεός είναι μαζί σου. Διαμελισμός ή θάνατος».²⁷³

Η Τ.Μ.Τ. κηρύχθηκε παράνομη Οργάνωση από τον Κυβερνήτη Φουτ στις 23 Ιουλίου του 1958.

Οι Τουρκοκύπριοι με τη βοήθεια της Τουρκίας επιδίωξαν να επιτύχουν το διαμελισμό της Κύπρου και να δημιουργήσουν το δικό τους «κρατίδιο» στο βόρειο τμήμα του νησιού.

Στο βιβλίο που εξέδωσε το 1957 ο Φαζίλ Κουτσιούκ εισηγείται το διαμελισμό της Κύπρου στον 35ο παράλληλο. Στο εξώφυλλο του βιβλίου υπάρχει διχοτομημένος ο χάρτης της Κύπρου στον 35ο παράλληλο. Ένα απόσπασμα του βιβλίου λέει:

«Κάθε αμερόληπτος παρατηρητής θα διαπιστώσει πως πάει, πέρασε ο καιρός που μπορούσε κανείς να ελπίζει μια τουρκοελληνική συνεργασία στην Κύπρο. Όλες οι εισηγήσεις για την εξεύρεση μιας λύσεως πρέπει να αναγνωρίζουν το γεγονός αυτό (τη διχοτόμηση)».²⁷⁴

Η κατάσταση στην Κύπρο οξύνεται τον Ιούνιο του 1958

Οι Τουρκοκύπριοι έδρασαν συστηματικά εις βάρος των Ελληνοκυπρίων. Βεβήλωναν ναούς, έκαιαν εικόνες μπροστά στα μάτια των δυνάμεων ασφαλείας, προέβαιναν σε φόνους και τραυματισμούς Ελληνοκυπρίων και σε παντός είδους βιαιοπραγίες. Τέτοιες εξορμήσεις Τουρκοκυπρίων έγιναν τα μεσάνυχτα της 7ης Ιουνίου 1958 στις ελληνικές συνοικίες της Λευκωσίας. Σε άλλες πόλεις και στην ύπαιθρο οι Τουρκοκύπριοι κινητοποιήθηκαν στις 8 Ιουνίου και σε μεταγενέστερες ημερομηνίες. Στις 12 Ιουνίου, σκότωσαν ή τραυμάτισαν θανάσιμα παρά το τουρκικό χωριό Κιόνελη 8 Έλληνες και τραυμάτισαν ελαφρότερα μερικούς άλλους, αφού τους έστησαν ενέδρα με τη συνεργασία των Βρετάνων. Όλα τα θύματα ήταν κάτοικοι του χωριού Κοντεμένος.

Μερικοί τίτλοι κυπριακών εφημερίδων δείχνουν καθαρά τη σοβαρότητα της κατάστασης από τις εγκληματικές ενέργειες των Τουρκοκυπρίων.

273. Π. Παπαδημήτρη – Π. Πετρίδη «Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια της Κύπρου (1878-1978)», τόμος 11ος, σ. 297.

274. Π. Παπαδημήτρη – Π. Πετρίδη «Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια της Κύπρου (1878-1978)», τόμος 11ος, σ. 299.

«Εἰς ὄργιον αἵματος καὶ ολέθρου ἐπεδόθησαν τὴν νύκτα στίφη ἐνόπλων Τούρκων ἐναντίον Ἑλλήνων ἐν Λευκωσίᾳ. Εφόνευσαν δια πυροβολισμῶν καὶ μαχαίρων δύο Ἑλλήνας καὶ ἐτραυμάτισαν πολλοὺς ἄλλους. Ἐνέπρηνσαν καὶ ἐλεπλάτησαν ἑλληνικά καταστήματα, ἀποθήκην ξυλείας καὶ τὸ οἶκημα τοῦ Ἀθλητικοῦ Σωματείου Ὀλυμπιακός». («Ἐλευθερία» 8.6.1958)

«Παγύπριος ἡ οδύνη καὶ ἡ ἀγανάκτησις ἐκ τῶν τουρκικῶν βιαιοπραγιῶν. Διενηργήθησαν χθες εἰς Λευκωσίαν νέαι ἐπιθέσεις ἐναντίον Ἑλλήνων ὑπὸ Τούρκων. Επεισόδια ἐσημειώθησαν ἐπίσης καὶ εἰς ἄλλας πόλεις. Εἰς τὴν Λεύκαν ὠργανώθη τουρκικὴ διαδήλωσις, ἐλιθοβολήθησαν ἑλληνικά κτίρια καὶ ἐνεπρήσθη κατάστημα ἀνήκον εἰς Ἑλλήνα». («Ὁ Φιλελεύθερος» 10.6.1958)

«Αἰμοδιψεῖς Τούρκοι κατέσφαζαν ἢ ἐτραυμάτισαν κρισίμως ἔξωθι τοῦ χωρίου Κιόνελλι Ἑλλήνας ἐργάτας ἐγκαταλειφθέντας ἐκεῖ ὑπὸ Βρετάνων στρατιωτῶν» («Ἐλευθερία» 13.6.1958).²⁷⁵

Ὁ Αυστραλὸς Ἑβὰτ, ἀδελφὸς τοῦ Αυστραλοῦ Πρωθυπουργοῦ, βρισκόταν στὴν Κύπρο, ὅταν ἐγίναν οἱ ἀνθελληνικὲς ἐπιθέσεις τῶν Τουρκοκυπρίων. Μετὰ τὴν ἀφίξή του στὴν Ἀθήνα, δήλωσε ὅτι «αἱ ταραχαὶ ἦσαν προμελετημέναι ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ὅτι ὁ στρατὸς προβαίνει εἰς βιαιοπραγίας, συνεργαζόμενος με ἐγκληματικά στοιχεῖα». ²⁷⁶

Στις 9 Ἰουνίου, ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση ζήτησε ἀπὸ τὸ ΝΑΤΟ ἐκτακτὴ σύγκληση, γιὰ νὰ ἐξετάσει τὶς βιαιοπραγίες τῶν Τούρκων ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων τῆς Κύπρου.

Επίσης ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση υπέβαλε λεπτομερὴ ἐκθεση γιὰ τὴν κατάστασιν στὴν Κύπρο στὸν Πρόεδρο τοῦ Συμβουλίου Ασφαλείας καὶ στὸν Γενικὸ Γραμματέα τοῦ ΟΗΕ.

Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδας κατάγγειλε τὶς τουρκικὲς ωρότητες στὶς Χριστιανικὲς Ἐκκλησίες ὅλου τοῦ κόσμου.

Ὁ Μητροπολίτης Κιτίου Ἀνθίμος ἀπέστειλε στὶς 11 Ἰουνίου τὸ ἀκόλουθο τηλεγράφημα στὸν Ἀρχιεπίσκοπο Μακάριο:

«Τουρκικὸν ὄργιον αἵματος εἰς βάρος Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ νήσου συνεχίζεται με ἀμείωτον ἔντασιν. Σήμερον ἐτέθησαν ἑνδεκα πυρκαϊαὶ εἰς Λευκωσίαν, ἐξ ὧν μία ἀπετέφρωσεν ἐκκλησίαν Ἀγίου Λουκά. Βρε-

275. «Ὁ ἀγὼνας τῆς ΕΟΚΑ μέσα ἀπὸ τὸν Κυπριακὸ Τύπο», σσ. 112-114.

276. Στρατηγὸς Γεωργίου Γρίβα – Διγενὴ «Ἀπομνημονεύματα...», σ. 259.

τανικαὶ Ἀρχαὶ ἀπρόθυμοι θέσουν κατάστασιν ὑπὸ ἐλεγχον. Ἑλληνικὸς Κυπριακὸς λαὸς εὐρίσκεται ἐντελῶς ἀπροστάτευτος εἰς ἔλεος ἀγγλο-τουρκικῆς συνωμοσίας». ²⁷⁷

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Μακάριος ἔκαμε τὶς πιο κάτω δηλώσεις στὶς 12 Ἰουνίου:

«Με αἰσθήματα σφοδρὰς ἀγανακτήσεως πληροφορούμεθα ὅτι συνεχίζονται ἐν Κύπρῳ τὰ Τουρκικὰ ὄργια με τὴν ἐγκληματικὴν ἀνοχήν ἢ τὴν ἀπροθυμίαν τῶν Βρετανικῶν Ἀρχῶν νὰ ἀναχαιτίσουν τοὺς Τουρκικοὺς βανδαλισμοὺς καὶ προστατεύσουν τὸν Ἑλληνικὸν πληθυσμὸν τῆς νήσου, ὅστις ἀφέθη ἔρμαιον Τουρκικοῦ ἐγκληματικοῦ ἐσμοῦ, συνεπικουρουμένου ὑπὸ τῆς Τουρκικῆς βοηθητικῆς ἀστυνομίας, ἥτις ἐστρατολογήθη, ὡς γνωστὸν, ἀπὸ κοινωνικὰ ἀποβράσματα.

Ἡ ευθύνη δια τοὺς κτηνώδεις αὐτοὺς βανδαλισμοὺς δὲν βαρύνει μόνον τὸν βάρβαρον Τουρκικὸν ὄχλον. Βαρύνει ἐξ ἴσου, ἀν μὴ περισσότερον, τὴν Βρετανικὴν διοίκησιν, ὑπὸ τὰ ἀπαθὴ ἢ ἐπινεύοντα ὄμματα τῆς ὁποίας διαπράττεται τὸ φρικτὸν τοῦτο ὄργιον αἵματος, ἐμνησμοῦ καὶ δρώσεως.

Διαμαρτυρούμεθα ἐντόνως δια τὴν ἐπονείδιστον στάσιν τῆς Βρετανικῆς Κυβερνήσεως καὶ τὴν κτηνώδη Τουρκικὴν ἀσυδοσίαν καὶ καταγέλλομεν ἐνώπιον τῆς διεθνούς κοινῆς γνώμης τοὺς υπευθύνους τῆς τραγικῆς ταύτης καταστάσεως, ἥτις ἐπαπειλεῖ διασάλευσιν τῆς εἰρήνης εἰς ὁλόκληρον τὴν περιοχὴν». ²⁷⁸

Ἡ Βουλὴ τῶν Ἑλλήνων με τὸ ἀκόλουθο ψήφισμά τῆς καταδίκασε τὶς τουρκικὲς βαρβαρότητες:

«Ἡ Βουλὴ τῶν Ἑλλήνων λαβούσα γνώσιν τῶν ἐναντίον τοῦ Ἑλληνικοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ εξαπολυθεισῶν, ἀνοχῇ τῶν υπευθύνων Ἀρχῶν, ἀπροκλήτων, ἀνάνδρων καὶ βαρβάρων ἐπιθέσεων, καθ' ἃς ἐδολοφονήθησαν καὶ ἐτραυματίσθησαν ἀόπλοι Ἕλληνες καὶ ἐπυρπολήθησαν καὶ ἐδνώθησαν Ἑλληνικαὶ ἐκκλησίαι, σχολεῖα καὶ ιδιωτικαὶ περιουσίαι, διαμαρτύρεται ἐντόνως πρὸς τὰς Βουλὰς τῶν Ἐλευθέρων Ἐθνῶν καὶ ζητεῖ τὴν συμπαράστασιν αὐτῶν πρὸς ἀμέσον κατάπαυσιν τῶν βανδαλισμῶν καὶ προστασίαν τῆς ζωῆς, τιμῆς καὶ περιουσίας τοῦ Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Κύπρου». ²⁷⁹

277. Νίκου Κρανιδιώτη «Ἡ Κύπρος εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας», σ. 179.

278. «Ἀπαντὰ Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'», τόμος Γ', σ. 379.

279. Νίκου Κρανιδιώτη «Ἡ Κύπρος εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας», σ. 181.

Τους τουρκικούς βανδαλισμούς στην Κύπρο καταδίκασε και η παγκόσμια κοινή γνώμη. Πολλές βρετανικές εφημερίδες μάλιστα επέρριψαν ευθύνες όχι μόνο στην Τουρκική Κυβέρνηση, αλλά και στη Βρετανική.

Το Υπουργείο Εξωτερικών των Η.Π.Α. στις 17 Ιουνίου 1958 απέδωσε στην Άγκυρα τις τουρκικές θηριωδίες που έγιναν στην Κύπρο.

Σε τι απέβλεπαν οι επιθέσεις των Τουρκοκυπρίων.

Πώς ο Διγενής αντιμετωπίζει την κατάσταση

Οι επιθέσεις των Τουρκοκυπρίων εναντίον των Ελληνοκυπρίων και των περιουσιών τους απέβλεπαν στα εξής: 1) Να αποδείξουν στην πράξη ότι οι Έλληνες και οι Τούρκοι στην Κύπρο δεν μπορούν να συμβιώσουν και επομένως δικαιολογημένα ζητούν οι Τούρκοι τη διχοτόμηση του νησιού. 2) Να ενισχύσουν την αγγλική πολιτική, η οποία αρνείται την αυτοδιάθεση του Κυπριακού λαού. 3) Να καταρρίψουν το ηθικό των Ελλήνων της Κύπρου και να εξουδετερώσουν την αντίστασή τους, ώστε ν' αναγκασθούν να δεχθούν το βρετανικό σχέδιο, που ετοιμάστηκε για λύση του Κυπριακού. 4) Να οδηγήσουν την ΕΟΚΑ σε αγώνα διμέτωπο, εναντίον Άγγλων και Τούρκων, οπότε αυτή θα φανέρωνε τις δυνάμεις της και θα δεχόταν καίρια πλήγματα.

Ο Διγενής αποφάσισε τη λήψη των πιο κάτω μέτρων βάσει σχεδίου: 1) Να συστηματοποιηθεί η οργάνωση της άμυνας των πόλεων, και ιδιαίτερα της Λευκωσίας, ώστε ν' αντιμετωπισθούν οι επιθέσεις των Τούρκων, που συνέπρατταν με τους Άγγλους. 2) Να είναι έτοιμες ομάδες στην ύπαιθρο για την αντιμετώπιση, με τη συμμετοχή μεγάλου αριθμού προσώπων, επιθέσεων σε χωριά ή σε άτομα. 3) Να αναλάβει η ΠΕΚΑ δια των ΕΑΕΜ την οργάνωση και κινητοποίηση του πληθυσμού. 4) Να μην αποκαλύπτονται πρόωρα και χωρίς λόγο τα σχέδια και τα τμήματα, που θα δρούσαν σε κάθε περίπτωση. 5) Να αποφεύγονται επεμβάσεις των ανταρτικών ομάδων, εκτός σε ειδικές περιπτώσεις.

Συλλαλητήρια στην Τουρκία για διχοτόμηση της Κύπρου.

Ανακοίνωση του Τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών

Τα τραγικά γεγονότα, που έγιναν εις βάρος των Ελλήνων της Κύπρου τον Ιούνιο του 1958, συγχρονίστηκαν με οργανωμένα συλλαλητήρια στην Κωνσταντινούπολη και σε άλλες πόλεις της Τουρκίας, που πραγματοποιήθηκαν με την ενθάρρυνση της Τουρκικής Κυβέρνησης. Το συλλαλητήριο της Κωνσταντινούπολης οργανώθηκε από την Τουρκι-

κή Φοιτητική Ομοσπονδία. Κατά τη διάρκειά του κάπκε ομοίωμα του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου. Τα συνθήματα που επικρατούσαν ήταν «διχοτόμηση ή θάνατος», «κάτω οι Έλληνες», «δεν είμαστε πανικόβλητοι, αλλ' ένδοξοι λύκοι».

Η ευθύνη της Τουρκικής Κυβέρνησης για το συλλαλητήριο φαίνεται καθαρά από το ανακοινωθέν του Τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών, που έλεγε:

«Η Κυβέρνησής μας απεδέχθη την αίτηση των συμπατριωτών μας, όπως οργανώσουν συγκέντρωσιν εις την Κωνσταντινούπολιν, δια να καταστήσουν γνωστήν εις την παγκόσμιον Κοινήν Γνώμην την μεγάλην συγκίνησιν, η οποία κατέχει το Έθνος μας δια την Κύπρον, ως και την απόφασιν μας επί του ζητήματος αυτού. Βεβαίως αι απόψεις μας θα εκτεθούν κατά την συγκέντρωσιν με την αξιοπρέπειαν, η οποία αρμόζει εις την τουρκικήν ευγένειαν. Εν τούτοις το Υπουργείον των Εξωτερικών έκρινεν αναγκαίον να φέρη εις γνώσιν των συμπατριωτών μας τα κάτωθι σημεία:

*Η Κυβέρνησής μας έλαβεν οριστικήν απόφασιν, καθ' ήν η διχοτόμησις της Κύπρου αποτελεί την μόνην λύσιν, κατοχυρώνουσιν την ασφάλειαν της πατρίδος μας και επιτρέπουσιν την πρόοδον των αδελφών μας εν ειρήνι. Ευρισκόμεθα εν επαφή μετά της Αγγλικής Κυβερνήσεως επί του ζητήματος της Κύπρου. Παρ' όλον ότι μέχρι στιγμής δεν έχομεν πληροφορίας περί της δηλώσεως, εις την οποίαν θα προβή η Αγγλική Κυβέρνησις, κατά το παρελθόν ευρισκόμεθα εις συμφωνίαν μετ' αυτής. Ελπίζομεν, ότι και την φοράν αυτήν η συνεργασία μας θα συνεχισθή κατά τον αυτόν τρόπον. Ευχόμεθα, ότι οι συμπατριώται μας συμμερίζονται μεθ' ημών την ελπίδα αυτήν. Ένα πράγμα είναι απολύτως βέβαιον. Η αναγνώρισις του σκοπού μας επί της Κύπρου έγκειται προ πάντων εις την εθνικήν θέλησιν».*²⁸⁰

4. Η ΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΕΟΚΑ ΚΑΙ Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΑΓΓΛΟΥΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΙΟΥΛΙΟΥ - ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1958

Η ΕΟΚΑ συνέχισε με επιμονή τον Αγώνα για την ελευθερία της Κύπρου, αποβλέποντας στην τελική νίκη. Οι δυνάμεις της ανανεώνονταν

280. Νίκου Κρανιδιώτη «Η Κύπρος εις τον αγώνα της ελευθερίας», σσ. 182-183.

συνεχώς. Αλλά και οι Άγγλοι ήταν ανυποχώρητοι. Κατά την περίοδο αυτή έγιναν μαζικές συλλήψεις Ελληνοκυπρίων και συνέβησαν συγκλονιστικά γεγονότα από τις συγκρούσεις αγωνιστών και δυνάμεων ασφαλείας.

Αιματηρό επεισόδιο εις Αυγόρου. Ο ρόλος των γυναικών

Οι Άγγλοι στρατιώτες, στην προσπάθειά τους να καταστείλουν τον Αγώνα της ΕΟΚΑ, δεν σεβάστηκαν ούτε τα παιδιά ούτε τις γυναίκες. Στις 5 Ιουλίου 1958, εις Αυγόρου συνέλαβαν και κτυπούσαν άγρια ένα παιδί 15 χρόνων, τον Κυριάκο Μακρή, γιατί αρνήθηκε να κατεβάσει κάποιο σύνθημα. Οι γυναίκες όρμησαν τότε και τον ελευθέρωσαν. Η συμπλοκή γενικεύθηκε και οι στρατιώτες πυροβόλησαν εναντίον των αμάχων του χωριού. Οι σφαίρες έπληξαν θανάσιμα τον Παναγιώτη Ζαχαρία και τη Λουκία Παπαγεωργίου, έγκυο και μητέρα 6 παιδιών. Άλλα 18 άτομα πληγώθηκαν.

Το πιο πάνω περιστατικό δεν ήταν το μοναδικό κατά τη διάρκεια του Αγώνα. Ο Διγενής σχολιάζοντάς το εγκωμιάζει τις Ελληνίδες της Κύπρου με τούτα τα λόγια:

*«Δεν είναι άλλως τε η πρώτη φορά, καθ' ην αντιμετώπισαν μόναι ενόπλους Άγγλους στρατιώτας, άλλοτε απελευθερώνουσαι συλλαμβανόμενους υπό των Άγγλων και άλλοτε διασπώσαι τον κλοιόν "κέρφιου" και ειδοποιούσαι αγωνιστάς ή μεταφέρουσαι εις τούτους τρόφιμα».*²⁸¹

Ανατίναξη του σωματείου «Ανόρθωσις» από τους Άγγλους.

Πυρπόληση του Διδασκαλικού Κολλεγίου από την ΕΟΚΑ

Στην Αρμόχωστο αγωνιστές της ΕΟΚΑ πυροβόλησαν και φόνευσαν δυο Βρετανούς στρατιώτες στις 8 Ιουλίου 1958, σε ανταπόδοση των όσων διέπραξαν οι δυνάμεις ασφαλείας εις Αυγόρου. Ακολούθησαν αντίποινα από τις δυνάμεις ασφαλείας, οι οποίες την ίδια μέρα ανατίναξαν το οίκημα του αθλητικού σωματείου της Αρμοχώστου «Ανόρθωσις», με τον ισχυρισμό ότι κάτω από το ξύλινο δάπεδο του βρήκαν δυο βόμβες.

Ο Διγενής κυκλοφόρησε φυλλάδιο για την ανατίναξη αυτή, στο οποίο έλεγε:

281. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 268.

«Δεν μας επτόησαν αι σφαίραι. Δεν μας ελύγισαν αι αγχόναι. Δεν μας ελύγισαν αι δρώσεις και καταστροφαι. Δεν μας εφόβισεν η Αγγλοτουρκική συνεργασία, εις την οποίαν ανταπεδώσαμεν τα κτυπήματα και θα τα ανταποδίδωμεν κάθε μέρα και ισχυρότερα.

*Η εγκληματική дуάς ΦΟΥΤ-ΚΕΝΤΡΙΟΥ εφεύρε το σύστημα της ανατινάξεως κτιρίων υπό το πρόσχημα δήθεν ανευρέσεως εντός αυτών βομβών μη δυναμένων να μετακινηθούν, ενώ εις την πραγματικότητα πρόκειται περί εκρηκτικών υλών, τας οποίας οι ίδιοι Άγγλοι τοποθετούν».*²⁸²

Ο Αρχηγός της ΕΟΚΑ, θεωρώντας αδικαιολόγητη την ανατίναξη του οικήματος του σωματείου «Ανόρθωσις», έδωσε οδηγίες στους αγωνιστές, για ν' ανταποδώσουν το κτύπημα με την ανατίναξη του Διδασκαλικού Κολλεγίου της Λευκωσίας, που ήταν κυβερνητικό κτήριο. Τη δολιοφθορά ανέλαβε ομάδα 13 αγωνιστών της ΕΟΚΑ από τη Αγλαντζιά, οι οποίοι στις 20 Ιουλίου 1958, κατά τη διάρκεια «κατ' οίκον περιορισμού», έφτασαν στο οίκημα του Διδασκαλικού Κολλεγίου ένοπλοι και με 19 βόμβες. Μετά την αποκοπή των τηλεφωνικών καλωδίων, τέσσερις αγωνιστές μπήκαν στο κτήριο, εξουδετέρωσαν τους τέσσερις φρουρούς και έδωσαν το σύνθημα στους υπόλοιπους να μπουκ μέσα. Τότε η ομάδα των αγωνιστών άρχισε ν' ανοίγει τρύπες για την τοποθέτηση των βομβών και να καταβρέχει όλα τα έπιπλα με βενζίνη. Η προετοιμασία τελείωσε στις 10.30 π.μ. και επρόκειτο να τοποθετηθούν οι βόμβες. Τότε έγινε έκρηξη, λόγω της ελαττωματικής κατασκευής μιας βόμβας, που είχε στα χέρια του ο Θάσος Ηλία, ο οποίος τραυματίστηκε πολύ σοβαρά. Κόπηκαν τα χέρια του και πληγώθηκαν τα πόδια, τα μάτια, το πρόσωπον και το στήθος του. Παρά τον τραυματισμό του συναγωνιστή τους, οι υπόλοιποι αγωνιστές πυροδότησαν τις εκρηκτικές ύλες. Πολύ γρήγορα έφτασαν στο χώρο του Διδασκαλικού Κολλεγίου ένοπλοι στρατιώτες και άρχισαν να πυροβολούν. Οι αγωνιστές κατόρθωσαν να διαφύγουν, εκτός από τον Θάσο Ηλία, που δεν μπορούσε ούτε να κινηθεί ούτε να μεταφερθεί από τους συναγωνιστές του. Στις οιμωγές του Θάσου οι Άγγλοι απαντούσαν υβριστικά. Τα δάκτυλά του τα έβαλαν σε κουτί τσιγάρων και κοροϊδευτικά τα πρόσφεραν ο ένας στον άλλο. Η μεταφορά του από τον τόπο του ατυ-

282. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Απομνημονεύματα...», Παράρτημα, σ. 34.

χήματος έγινε από άνδρες της πυροσβεστικής. Οι ζημιές που προξενήθηκαν στο κτήριο του Διδασκαλικού Κολλεγίου υπολογίστηκαν στις 15 χιλιάδες λίρες.

Η κατάσταση στην Κύπρο τον Ιούλιο του 1958.

Λήψη αυστηρών μέτρων από τον Φουτ. Συλλήψεις 2000 προσώπων. Έκκληση του Μακμίλλαν για κατάπαυση του πυρός. Η απάντηση του Διγενή

Το αιματοκύλισμα στην Κύπρο τον Ιούλιο του 1958 πήρε μεγάλες διαστάσεις. Άγγλοι και Τούρκοι συνεργάζονταν, για να κάμψουν τον Αγώνα της ΕΟΚΑ. Ο Διγενής αντιμετώπιζε τους δυο αυτούς αντιπάλους με ψυχραιμία. Ομολογεί:

*«Την ταυτόχρονον προσβολήν Τούρκων και Άγγλων θα πδυνάμην να αναλάβω, εφαρμόζων δι' έκαστον των αντιπάλων ιδίαν τακτικήν, διαθέτων προς τούτο το απαιτούμενον έμπυχον υλικόν, παρ' όλον το περιωρισμένον των υλικών μέσων μου. Διέθετον προς τούτοις ακραιότατον τον ηθικόν παράγοντα των αγωνιστών μου, όπλον ισχυρότατον, το οποίον μετ' επιμονής εκαλλιέργησα και εις το οποίον, ως επανειλημμένως ετόνισα, οφείλω όλας τας νίκας, τας οποίας εκερδίσαμεν κατά τας διαφόρους μάχας».*²⁸³

Η Βρετανική Κυβέρνηση δεν μπόρεσε να επιβληθεί στην Κύπρο. Αγγλικές αντιπολιτευόμενες εφημερίδες έγραφαν ότι ούτε οι μαζικές συλλήψεις των Ελλήνων της Κύπρου ούτε άλλα έκτακτα μέτρα θα οδηγούσαν σε θετικά αποτελέσματα.

Η Επιτροπή Συμφιλίωσης στο Λονδίνο κάλεσε τη Βρετανική Κυβέρνηση να απευθυνθεί στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ για λύση του Κυπριακού προβλήματος, γιατί δεν μπορούσε να το λύσει μόνη της. Συγχρόνως εξέφρασε την ανησυχία της για την υπέρ των Τούρκων μεροληψία των Άγγλων.

Μερικές αγγλικές εφημερίδες, που έγραφαν για την αποτυχία της Βρετανικής Κυβέρνησης, συνιστούσαν αλλαγή πολιτικής.

Στις 14 Ιουλίου 1958, ο Φουτ με έκκλησή του από το ραδιοφωνικό σταθμό της Λευκωσίας κάλεσε το λαό για κατάπαυση της αιματοχυσίας. Ο Διγενής με φυλλάδιό του απάντησε ότι «ο αγώνας από ιδικής

283. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 268.

μας πλευράς δεν θα σταματήσει με τας υστερικές κραυγές του πανικοβληθέντος σατραπίσκου, παρά υπό ΟΡΟΥΣ, εξασφαλίζοντας συν τοις άλλοις και το δικαίωμα της αυτοδιαθέσεως».²⁸⁴

Η ΕΟΚΑ συνέχισε τη δράση της. Οι δυνάμεις ασφαλείας στις 17 Ιουλίου ενισχύθηκαν με τη μεταφορά από την Ιορδανία της 16ης βρετανικής ταξιαρχίας αλεξιπτωτιστών. Ο Φουτ πήρε πιο αυστηρά μέτρα. Μεταξύ άλλων επέβαλε «κατ' οίκον περιορισμό» στο νησί από τις 7 μ.μ. μέχρι τις 4.30 π.μ. για ένα μήνα. Στο διάστημα αυτό έγιναν συλλήψεις 2.000 περίπου προσώπων, με τη δικαιολογία ότι συμπαθούσαν την ΕΟΚΑ. Ανάμεσα σ' αυτούς υπήρχαν γυμνασιάρχες, καθηγητές, γιατροί, δικηγόροι, ιερείς, δημοτικοί σύμβουλοι, κυβερνητικοί υπάλληλοι. Οι συλλήψεις αυτές διόλου δεν μείωσαν τη μαχητική δύναμη της ΕΟΚΑ. Το κυβερνητικόν ανακοινωθέν, που εκδόθηκε για τις συλλήψεις, έλεγε ότι έγιναν «προς διάσωσιν της ζωής και της περιουσίας των πολιτών, έτι δε και προς παρεμπόδισιν εμφυλίου πολέμου».

Σε δημοσιογραφική συνέντευξη, ο Φουτ μίλησε για τις συλλήψεις αυτές και μεταξύ άλλων είπε:

*«Κατά τας τελευταίας 15 ημέρας ελήφθησαν πληροφορίαι από αριθμόν πηγών, συμφώνως προς τας οποίας η ΕΟΚΑ έδωκεν οδηγίας, όπως αυξηθούν αι επιθέσεις των Ελλήνων εναντίον των Τούρκων. Ελήφθησαν επίσης έγκυροι πληροφορίες, καθ' ας η ΕΟΚΑ είχε αποφασίσει την έναρξιν δολιοφθορών επί ευρείας κλίμακος και την διενέργειαν επιθέσεων εναντίων των Δυνάμεων Ασφαλείας... Συνεπεία τούτων έδωκα διαταγάς δια την σύλληψιν και την κράτησιν μεγάλου αριθμού Ελλήνων».*²⁸⁵

Κατά την περίοδο που έδρασαν οι δυνάμεις ασφαλείας και συνέλαβαν Έλληνες, οι Τούρκοι πυρπόλησαν χριστιανικούς ναούς μεγάλης αρχαιολογικής αξίας στη Λευκωσία, του Απ. Λουκά και του Αγίου Ιακώβου.

Στις 23 Ιουλίου 1958, ο Φουτ κήρυξε παράνομη την Οργάνωση Τ.Μ.Τ. των Τουρκοκυπρίων.

Ο Πρωθυπουργός της Ελλάδας Κωνσταντίνος Καραμανλής απύθυνε έκκληση προς τους Έλληνες της Κύπρου να βοηθήσουν στην αποκατάσταση της ειρήνης στο νησί.

284. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 269.

285. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 270.

Μετά την αποτυχία των πολλών συλλήψεων του Ιουλίου, και ο Πρωθυπουργός της Βρετανίας Μακμίλλαν απνύθυνε έκκληση για κατάπαυση της αιματοχυσίας στην Κύπρο, στην οποία έλεγε:

«Ο ανθρωπισμός επιβάλλει, όπως η βία εν Κύπρω παύση. Αι δολοφονίες, οι τραυματισμοί και αι ζημίες περιουσιών δεν δύνανται παρά μόνον να βλάψουν τα συμφέροντα όλων των κοινοτήτων της Νήσου. Είμαι βέβαιος ότι ο κοινός πολίτης της Νήσου επιθυμεί διακαώς ειρήνην και ασφάλειαν. Ως εκ τούτου απευθύνω την έκκλησιν αυτήν εις πάντας τους ενδιαφερομένους, τόσο εντός όσο και εκτός της Νήσου, όπως απέχουν από κάθε ενέργειαν, η οποία θα συνέβαλλεν εις την παράτασιν της βίας. Είμαι βέβαιος, ότι η παρούσα έκκλησίς μου θα τύχη της πλήρους υποστηρίξεως των Πρωθυπουργών Ελλάδος και Τουρκίας, ως και των απανταχού της Γης ανθρώπων καλής θελήσεως».

Η απάντηση του Διγενή στην έκκληση του Μακμίλλαν ήταν η ακόλουθη:

«Η ΑΠΑΝΤΗΣΙΣ ΜΑΣ

Ο Άγγλος Πρωθυπουργός απνύθυνεν έκκλησιν δια κατάπαυσιν της αιματοχυσίας. Δεν ήμεθα όμως ημείς οι επιτιθέμενοι, αλλά οι αρνόμενοι. Δεν ήμεθα ημείς οι οποίοι δεν εδείξαμεν καλήν θέλησιν, αλλ' η Αγγλική Κυβέρνησις. Επανειλημμένως της εδώσαμεν ευκαιρίας δι' ειρηνικὴν διευθέτησιν του Κυπριακού και εις απάντησιν εδέχθημεν τας σφαίρας εν ψυχρώ και εδοκιμάσαμεν ανήκουστον βίαν, τρομοκρατίαν και καταστροφάς. Και όταν είδε, ότι αυτά τα μέσα δεν κατώρθωσαν να κάμψουν την θέλησίν μας για την ελευθερίαν, τότε εξώθησεν εναντίον μας τον Τουρκικόν όχλον, ο δε εν Κύπρω εκπρόσωπός της εθεάτο απαθώς και χαιρεκάκως τας φλόγας, την ερήμωσιν, την ιεροσυλίαν και τας σφαγὰς υπό των βανδάλων Τούρκων, εν πλήρει συνεργασία με τα όργανά του και ιδία την Τουρκικὴν Αστυνομίαν.

Συνεπώς δεν εναπόκειται εις ημάς, αλλά εις τους αντιπάλους μας, Άγγλους και Τούρκους, να δείξουν καλήν θέλησιν δια να καταπαύση η αιματοχυσία και τότε να είναι βέβαιοι, ότι θα εύρουν άμεσον ανταπόκρισιν εκ μέρους μας. Άλλως, εφ' όσον εξακολουθούν υπό τούτων οι φόνοι, εφ' όσον εξακολουθεί το απάνθρωπον ανθρωπομάζωμα, εφ' όσον εξακολουθεί ο εκφοβισμός και αι καταπίεσεις του Ελληνικού πληθυσμού, ΘΑ ΑΜΥΝΘΩΜΕΝ ΜΕΧΡΙΣ ΕΣΧΑΤΩΝ ΕΝ ΟΣΩ ΚΑΙ ΕΙΣ ΑΚΟΜΗ ΕΛΛΗΝ ΖΗ ΕΝ ΚΥΠΡΩ.

Είναι συνεπώς προτιμότερον, αντί αερολογημάτων και υπόπτων εκκλήσεων, ο Άγγλος Πρωθυπουργός να διατάξη τους Άγγλους στρατιώτας και τους Τούρκους συνεργάτας των: ΠΑΥΣΑΤΕ ΠΥΡ.

Ε.Ο.Κ.Α. Ο ΑΡΧΗΓΟΣ ΔΙΓΕΝΗΣ»,²⁸⁶

Θάνατος τριών αγωνιστών από τη Λύση

Τη νύκτα της 23ης Αυγούστου 1958, γύρω στις 8 μ.μ., τέσσερα μέλη της ΕΟΚΑ από τη Λύση φόρτωσαν σε δυο ποδήλατα όπλα, χειροβομβίδες, νάρκες, πυρομαχικά, για να τα μεταφέρουν από μικρή αποθήκη της Λύσης στο περιβόλι του Δημητράκη Αναστάση. Την ομάδα των αγωνιστών αποτελούσαν οι Μιχαήλ Καϊλή (Σιάλος), Παναγής Λάρκου, Δημητράκης Αναστάση και Καλλής Σακκάς. Μόλις βγήκαν από το χωριό, έπεσαν σε ενέδρα Άγγλων στρατιωτών, κρυμμένων πίσω από δένδρα. Ο Σιάλος πυροβόλησε και πλήγωσε έναν Άγγλο στρατιώτη. Αμέσως έπειτα έρριξε μια από τις χειροβομβίδες που κρατούσε και σκοτώθηκαν πέντε στρατιώτες. Στο χέρι του κρατούσε δεύτερη χειροβομβίδα, αλλά δεν πρόλαβε να τη χρησιμοποιήσει, γιατί δέκτηκε πυροβολισμούς από δεύτερη ομάδα στρατιωτών και έπεσε νεκρός.

Στη συνέχεια οι Άγγλοι πυροβόλησαν θανάσιμα τον Δημητράκη Αναστάση και τον Καλλή Σακκά. Ο Παναγής Λάρκου κατόρθωσε να διαφύγει μέσα από τα καταγιστικά πυρά των Άγγλων στρατιωτών.

Το γεγονός αυτό οδήγησε τον Διγενή στη διακοπή της εκεχειρίας της ΕΟΚΑ, που είχε κηρύξει στις 4 Αυγούστου.

Θάνατος του τομεάρχη Μιχαλάκη Παρίδη (1933-1958)

Ο Μιχαλάκης Παρίδης γεννήθηκε στο χωριό Αναφωτίδα της επαρχίας Λάρνακας. Μετά την αποφοίτησή του από το Λύκειο της Λάρνακας, εργάστηκε στην Τράπεζα Κύπρου. Υπήρξε μέλος της ΟΧΕΝ και της ΠΕΟΝ. Εντάχθηκε στην ΕΟΚΑ μεταξύ των πρώτων. Έγινε ομαδάρχης και έδρασε την 1η Απριλίου 1955, οπότε η ομάδα του συνεργάστηκε με δεύτερη ομάδα. Τα μέλη των δυο ομάδων έρριξαν βόμβες στην αίθουσα συνεδριάσεων του δικαστηρίου της Λάρνακας. Ο Μιχαλάκης Παρίδης συνελήφθη μαζί με άλλους τέσσερις συναγωνιστές του. Καταδικάστηκε σε επταετή φυλάκιση με την κατηγορία της βίαιης ανατροπής του καθεστώτος. Στις 12 Δεκεμβρίου 1957, δραπετεύσε από τον τρίτο

286. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 272.

όροφο του Γενικού Νοσοκομείου της Λευκωσίας, όπου είχε υποβληθεί σε εγχείρηση. Μια νοσοκόμα τον είχε εφοδιάσει με γάντια και σχοινί.

Ο Διγενής τού ανέθεσε τον τομέα των χωριών της επαρχίας Λάρνακας. Με την εργασία του έφερε πολύ καλά αποτελέσματα στην ανασύνταξη των ομάδων της ΕΟΚΑ. Τον Αύγουστο του 1958, είχε το αρχηγείο του στη Βάβλα. Στις 27 Αυγούστου, Άγγλοι στρατιώτες, ύστερα από προδοσία, περικύκλωσαν τον αγωνιστή στο σπίτι που έμενε και του ζήτησαν να παραδοθεί. Εκείνος τους απάντησε: «Οι αγωνιστές της ελευθερίας δεν παραδίδονται. Νικούν ή πεθαίνουν». Και αμέσως πυροβόλησε εναντίον τους. Οι Άγγλοι ανταπέδωσαν το πυρ και τον πέτυχαν στο στήθος. Ο ήρωας έπεσε νεκρός από τη σκάλα του σπιτιού, αφού είχε προλάβει να ψιθυρίσει: «Ζήτω η Ελευθερία».

Ο Μιχαλάκης Παρίδης είχε πίστη ακλόνητη στα ελληνοχριστιανικά ιδεώδη, για τα οποία θυσίασε τη ζωή του. Μια επιστολή του γραμμένη στις κεντρικές φυλακές τη 15η Δεκεμβρίου 1956 φανερώνει τον εσωτερικό του κόσμο. Ένα απόσπασμά της είναι το πιο κάτω. Γράφει στην οικογένειά του:

«Λυπούμαι γιατί και φέτος, όπως και τον περασμένο χρόνο, δεν είμαι κοντά σας να γιορτάσουμε σαν πρώτα τις μέρες τούτες της γέννησης του Σωτήρα Χριστού. Όμως η λύπη μου είναι ελάχιστη μπροστά στη χαρά που νοιώθω, γιατί ακολούθησα τη φωνή της συνείδησής μου, κι όταν ήρθε η στιγμή να πάρω τη μεγάλη απόφαση δεν πρόδωσα τον εαυτό μου.

*Κι ύστερα έχω την απέραντη χαρά να βλέπω γύρω μου ολάκερο το λαό μας μ' ακλόνητη πίστη για τη νίκη, να υπομένει αγόγγυστα τόσες απάνθρωπες κακουχίες, τόσες ταλαιπωρίες, τόση χτηνώδικη καταπίεση, να γελοιοποιεί αυτοκρατορικά στρατεύματα, να μη λογαριάζει φυλακίσεις κι εξορίες, να τραβά στην αγχόνη τραγουδώντας θούρια».*²⁸⁷

Ο Διγενής έγραφε για τον ήρωα:

«Νέος λαμπρός, έντιμος και θαρραλέος εξεπλήρωσεν άριστα την αποστολήν του».^{287α}

287. Σπύρου Παπαγεωργίου «Κυπριακή θύελλα 1955-1959», σ. 130.

287α. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Απομνημονεύματα...», σσ. 296-297.

Η συγκλονιστική μάχη, που έδωσε η ΕΟΚΑ στον αχυρώνα Λιοπετρίου

Στις 2 Σεπτεμβρίου 1958, τέσσερις αγωνιστές της ΕΟΚΑ έδωσαν συγκλονιστική μάχη στο Λιοπέτρι. Τα γεγονότα εξελίχθηκαν ως ακολούθως:

Τη νύκτα της 30ής Αυγούστου, τέσσερις αγωνιστές της ΕΟΚΑ, ο Ανδρέας Κάρυος, ο Φώτης Πίττας, ο Ηλίας Παπακυριακού και ο Χρίστος Σαμάρας, πήγαν στο Λιοπέτρι και δίδαξαν συναγωνιστές τους πώς γίνονται οι ενέδρες και ποιος ο τρόπος επίθεσης σ' αυτές. Την 1η Σεπτεμβρίου, στις 2 π.μ. περίπου, εμφανίστηκαν αρκετά στρατιωτικά αυτοκίνητα με Άγγλους στρατιώτες κοντά στο χωριό. Μια προσπάθεια των αγωνιστών να βγουν έξω από το χωριό απέτυχε, γιατί αντίκρουσαν Άγγλους στρατιώτες. Έκαναν έπειτα δεύτερη προσπάθεια εξόδου με αυτοκίνητο. Προπορευόταν ένας αγωνιστής, ο οποίος οδηγώντας αυτοκίνητο πέρασε τον πρώτο φρουρό, αλλά εμποδίστηκε από το δεύτερο. Τότε οι τέσσερις αγωνιστές πυροβόλησαν και έπληξαν ένα στρατιώτη. Ακολούθησαν πυροβολισμοί των Άγγλων από διάφορες κατευθύνσεις. Οι αγωνιστές κατέληξαν στο Λιοπέτρι και κρύφτηκαν στον αχυρώνα του Παναγιώτη Καλλή. Επιβλήθηκε αμέσως κατ' οίκον περιορισμός και όλοι οι κάτοικοι συγκεντρώθηκαν μέσα σε συρματοπλέγμα και ανακρίνονταν μέχρι τις 3 μ.μ. Οι έρευνες στα σπίτια και στον αχυρώνα την ημέρα εκείνη δεν έφεραν κανένα αποτέλεσμα. Στη 1 π.μ. της 2ας Σεπτεμβρίου, οι στρατιώτες ξαναγύρισαν στο σπίτι του Παναγιώτη Καλλή και του ζητούσαν να τους πει πού βρίσκονται οι τέσσερις αγωνιστές, γιατί είχαν πάρει σχετικές πληροφορίες από τον Ηλία Σαμάρα, αδερφό του Χρίστου Σαμάρα, ενός των κρυβομένων μέσα στον αχυρώνα αγωνιστών. Ο Ηλίας είχε υποστεί φρικτά βασανιστήρια, λύγισε και έδωσε πληροφορίες στους Άγγλους, παρόλο ότι και ο ίδιος ήταν αγωνιστής της ΕΟΚΑ με πλούσια δράση στον Αγώνα. Ο ιδιοκτήτης του αχυρώνα δεν ομολόγησε τίποτε για τους τέσσερις αγωνιστές, αν και είχε υποβληθεί σε βασανιστήρια. Οι στρατιώτες, γνωρίζοντας πού βρίσκονται οι αγωνιστές, πήγαν στον αχυρώνα και τους κάλεσαν τρεις φορές να παραδοθούν. Εκείνοι δεν απάντησαν. Έπειτα ένας στρατιώτης χρησιμοποίησε ως προκάλυμμα τον Παναγιώτη Καλλή και έρριξε πυροβολισμούς μέσα στον αχυρώνα. Οι αγωνιστές δεν ανταποκρίθηκαν.

Το πρωί της 2ας Σεπτεμβρίου, επιβλήθηκε νέος κατ' οίκον περιορισμός των κατοίκων του χωριού και έγιναν πάλιν βασανιστήρια στον ιδιοκτήτη του αχυρώνα. Τελικά στις 8 π.μ., άρχισε μάχη μεταξύ των Άγγλων στρατιωτών και των τεσσάρων αγωνιστών. Περιγραφή της μάχης έδωσε ο Άγγλος λοχαγός Τέυλορ στην ανάκριση που ακολούθησε, η οποία έχει ως εξής:

«Την 2αν Σεπτεμβρίου μετέβην με ουλαμόν στρατιωτών εις Λιοπέτρι προς διεξαγωγήν ερεύνης εις μίαν οικίαν. Όταν οι στρατιώται έφθασαν πλησίον του αχυρώνος, ερρίφθησαν κατ' αυτών πυροβολισμοί εξ αυτού. Τότε οι στρατιώται περιεκύκλωσαν την οικίαν και εξήτησαν ενισχύσεις, αι οποίαι έφθασαν μετ' ολίγον. Οι πυροβολισμοί εκ του αχυρώνος συνεχίζοντο επί πολλήν ώραν. Εις στρατιώτης, ο οποίος εγνώριζε καλώς την Ελληνικήν, εφώναξεν επανειλημμένως και μεγαλοφώνως προς τους πυροβολούντας εκ του αχυρώνος να παραδοθούν. Προς στιγμήν οι πυροβολισμοί κατέπαυσαν, αλλ' ούτοι επανήρχισαν μετ' ολίγον σφοδρότεροι. Αρκετοί στρατιώται ετραυματίσθησαν.

Κατόπιν τούτου διάταξα και ερρίφθησαν εναντίον του αχυρώνος χειροβομβίδες τριών τύπων, ως επίσης και 11 βόμβαι τύπου “ροκέτας”, τ' αποτελέσματα όμως αυτών υπήρξαν άκαρπα. Εις εκ των ανδρών, οι οποίοι ευρίσκοντο εντός του αχυρώνος, έτρεξεν εκτός αυτού και ήρχισε να πυροβολή. Ούτος επυροβολήθη υπό Βρετανού στρατιώτου και εφονεύθη. Κατόπιν διαταγής οι στρατιώται, 14 τον αριθμόν, ώρμησαν δια να καταλάβουν τον αχυρώνα, εξ δε τούτων κατώρθωσαν να εισέλθουν εις την οικίαν δια μέσου χαμηλών κλάδων. Καθ' ον χρόνον οι στρατιώται ευρίσκοντο επί της βεράντας, ερρίφθησαν κατ' αυτών αρκετοί πυροβολισμοί, εις δε στρατιώτης και εις λοχαγός ετραυματίσθησαν. Όταν εις εκ των στρατιωτών προσεπάθησε να μεταφέρη τους τραυματισθέντας συναδέλφους του εντός δωματίου, εν πρόσωπον εκ του αχυρώνος επυροβόλησε κατ' αυτού, αλλ' ο στρατιώτης ανταπέδωσε το πυρ, με αποτέλεσμα να φονεύση τούτον.

Οι άλλοι στρατιώται ήνοιξαν οπίν εις την οπισθίαν πλευράν της οικίας και κατώρθωσαν δι' αυτής να ανέλθουν επί της οροφής, επί της οποίας ήνοιξαν νέαν οπίν. Δια μέσου αυτής έχυσαν βενζίνην και επυρπόλησαν τον αχυρώνα. Κατόπιν τούτου δύο εκ των ανδρών, οίτινες ήσαν εντός του αχυρώνος, ώρμησαν έξω, αλλά επυροβολήθησαν υπό των στρατιωτών και εφονεύθησαν. Κατά την διάρκεια της ερεύ-

νης εντός του αχυρώνος, ανευρέθησαν δύο βόμβαι, εν ραδιόφωνον, είδη τροφίμων και όπλα».²⁸⁸

Ο κυπριακός και ξένος τύπος εγκωμίασαν την ανδρεία των αγωνιστών του Λιοπετρίου. Βρετανός λογαχός ομολόγησε ότι «κατεπλάγησαν όλοι από τη μάχη, που έδωσε η ΕΟΚΑ στο Λιοπέτρι».

Ο Διγενής σημειώνει τα πιο κάτω για την ηρωική θυσία των τεσσάρων αγωνιστών:

«Είναι πολύ δύσκολον εις εμέ να ξεχωρίσω μεταξύ των τεσσάρων αυτών παλληκαριών ποίος ήτο ο γενναίος των γενναίων, διότι και οι τέσσαρες συνηγωνίσθησαν την στιγμήν εκείνην ποίος θα πέθαινε γενναιώτερον. Μεταξύ των υπήρξεν ο αγωνιστικός, ο ψυχικός σύνδεσμος, αλλά και ο φιλικός δεσμός, όστις τους συνέδεε και προ του αγώνος της ΕΟΚΑ, στοιχεία τα οποία εχρησίμευσαν δια να σφυρηλατηθή και η μεταξύ των συναδέλφωσις. Ο ηρωικός θάνατος των με συνεκίνησε βαθύτατα, υπ' ας συνθήκας συνετελέσθη, αλλά και με υπερηφάνειαν, ως αρχηγός, τον κατεχώρησα εις τας σελίδας της ιστορίας της ηρωικής ΕΟΚΑ, διότι έδειξε ποία στοιχεία περικλείει η Οργάνωσις... “των τρομοκρατών”!! και από ποία υψηλά ιδεώδη ενεφορούντο οι αγωνισταί της. Παρ' όλον τον ψυχικόν πόνον, που πσθάνθημεν όλοι οι Έλληνες, ο θάνατός των μας ενέπλησε εθνικής υπερηφανείας, διότι με τέτοιους αγωνιστάς ο αγών μας θα εκερδίζετο οπωσδήποτε».²⁸⁹

Ως προς τις απώλειες των Άγγλων ο Διγενής έγραψε στις 10 Σεπτεμβρίου στον Α. Φρυδά, Πρόξενο της Ελλάδας στη Λευκωσία:

«Εις Λιοπέτρι αι απώλειαι των Άγγλων πρέπει να είναι πολύ σοβαραί. Έλλην αστυνομικός είδε 7 νεκρούς και αρκετούς τραυματίας. Ο ταξίαρχος έκλαιγεν απροκάλυπτα, μόλις αντίκρυσε την σκηνήν, ο δε Αστυνόμος Βαρωσίων αφιχθείς εκεί επυροβόλησε με το πιστόλι τα πτώματα των νεκρών από την λύσσαν του».²⁹⁰

Ο Ανδρέας Κάρυος (1926-1958) γεννήθηκε στο Αυγόρου της επαρχίας Αμμοχώστου. Ήταν στέλεχος της ΠΕΚ, της ΣΕΚ, της ΠΕΟΝ και του θρησκευτικού συλλόγου του χωριού του. Μυήθηκε για τον απελευ-

288. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Απομνημονεύματα...», σσ. 298-299.

289. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 297.

290. Σπύρου Παπαγεωργίου «Κυπριακή θύελλα 1955-1959», σ. 620.

θερωτικό Αγώνα κατά το στάδιο της προετοιμασίας του και στρατολόγησε αρκετά μέλη της Οργάνωσης. Υπήρξε ο διοργανωτής και πρώτος υπεύθυνος της ΕΟΚΑ Αυγόρου. Την 1η Απριλίου 1955, πήρε μέρος στην επιχείρηση της ομάδας για αποκοπή των ηλεκτρικών καλωδίων κοντά στο χωριό του, για να προκληθεί συσκότιση και να δράσουν οι ομάδες της ΕΟΚΑ. Σ' αυτή ο Μόδεστος Παντελή πέθανε από ηλεκτροπληξία και ο ίδιος έπαθε σοβαρά εγκαύματα, γιατί τον είχε σπρώξει στην πλάτη του. Η δράση του ως αγωνιστή ήταν μεγάλη. Καταζητήθηκε μετά την επίθεση της ομάδας του εναντίον του αστυνομικού σταθμού Άχνας και συνελήφθη στην Ορμήδεια τον Νοέμβριο του 1956. Κλείστηκε στα κρατητήρια Πύλας, απ' όπου δραπέτευσε στις 12 Μαρτίου 1958 μαζί με άλλους τρεις συναγωνιστές του. Ανέλαβε τότε καθήκοντα υποτομέαρχη στην περιοχή Κοκκινοχωριών και εργάστηκε αποτελεσματικά μέχρι τον ηρωικό θάνατό του.

Ο **Φώτης Πίττας** (1935-1958) ήταν δάσκαλος και πρόσφερε σημαντικές υπηρεσίες στον Αγώνα της ΕΟΚΑ, στο μαχητικό, οργανωτικό και διαφωτιστικό τομέα. Ήταν καταζητούμενος από τις 18 Οκτωβρίου 1956 μέχρι τις 10 Ιανουαρίου 1957, οπότε συνελήφθη και υπεβλήθη σε φρικτά βασανιστήρια, για τα οποία έγινε λόγος στις σσ. 189-190. Έζησε τη ζωή των κρατητηρίων της Κοκκινοτριμιθιάς και έπειτα της Πύλας, απ' όπου δραπέτευσε στις 12 Μαρτίου 1958 με τον Ανδρέα Κάρυο, τον Χριστάκη Τρυφωνίδη και τον Φρίξο Δημητριάδη. Συνέχισε την προσφορά του στον απελευθερωτικό Αγώνα μέχρι την ημέρα, που θυσιάσε τη ζωή του για την ελευθερία της πατρίδας του.

Ο **Ηλίας Παπακυριακού** (1938-1958) γεννήθηκε στη Λυθράγκωμη της επαρχίας Αρμοχώστου. Φοίτησε στο Ελληνικό Γυμνάσιο Αρμοχώστου. Ως μαθητής της Ε' τάξης εντάχθηκε στην ΕΟΚΑ και πήρε μέρος σε βομβιστικές επιθέσεις. Υπήρξε καταζητούμενος από τις δυνάμεις ασφαλείας προτού τελειώσει το Γυμνάσιο. Το Μάρτιο του 1957, ανέλαβε τον υποτομέα Άσσιας και μερικών άλλων χωριών. Μεταξύ των δραστηριοτήτων του ήταν η αρπαγή αυτομάτων όπλων από στρατιώτες του γαλλικού αποσπάσματος, που είχαν επέλθει στο Σουέζ. Το καλοκαίρι του 1958, αντιμετώπισε τις επιθέσεις των Τούρκων εναντίον ελληνικών περιουσιών σε μερικά χωριά με την οργάνωση πολιτοφυλακής και αντεπιθέσεις προς αυτούς. Με την καθοδήγησή του αγωνιστές ανατίναξαν την υδραντλία, τα υποστατικά και τις υδατοδεξαμενές, από τις οποίες έπαιρναν νερό οι Άγγλοι, που στρατοπέδευαν στον αστυνομικό

σταθμό Βατυλής. Σε μια μετακίνηση, που ο Ηλίας και ένας συναγωνιστής του έκαναν από τη Μουσουλίτα προς τον Μαραθόβουνο, ενέπεναν σε αγγλική περίπολο, με την οποία αντάλλαξαν πυροβολισμούς. Ο Ηλίας πληγώθηκε στο πόδι, αλλά διέφυγε και συνέχισε τη δράση του μέχρι τη μάχη του αχυρώνα Λιοπετρίου, στην οποία πολεμώντας γενναία άφησε την τελευταία του πνοή.

Ο **Χρίστος Σαμάρας** (1925-1958) γεννήθηκε στο Λιοπέτρι της επαρχίας Αρμοχώστου. Μετά την αποφοίτησή του από το δημοτικό, συμπλήρωσε τη μόρφωσή του διαβάζοντας, κυρίως βιβλία θρησκευτικά και ελληνικής ιστορίας. Υπήρξε ο ιδρυτής της ΟΧΕΝ στο χωριό του και ανέπτυξε χριστιανική δράση στα γύρω χωριά. Το 1954 έγινε μέλος της ΕΟΚΑ και τον Φεβρουάριο του 1955 στρατολόγησε αρκετά μέλη για τον επικείμενο Αγώνα. Στις αρχές Μαρτίου, ορκίστηκαν στο σπίτι του τα πρώτα μέλη της ΕΟΚΑ Λιοπετρίου και ακολούθησε η εκπαίδευσή τους από τον Γρηγόρη Αυξεντίου. Πήρε μέρος στην επίθεση, που έγινε στη Δεκέλεια την 1η Απριλίου με υπεύθυνο τον Γρ. Αυξεντίου. Καταζητήθηκε την ίδια μέρα, όπως και ο Γρηγόρης. Παρέμεινε καταζητούμενος μέχρι τις 2 Σεπτεμβρίου 1958, οπότε έπεσε ηρωικά μαχόμενος εναντίον των Άγγλων.

Μετά τη μάχη του αχυρώνα Λιοπετρίου, ο Ηλίας Σαμάρας μεταφέρθηκε στο Λονδίνο με την οικογένειά του για λόγους προστασίας. Αλλά οι τύψεις της συνείδησής του δεν τον άφηναν να ψυχάσει. Επέστρεψε στην Κύπρο και έγραψε στον τομέαρχη του ότι είναι έτοιμος να τιμωρηθεί για την πράξη του. Ο Διγενής χάριν παραδειγματισμού διέταξε την εκτέλεσή του, η οποία έγινε, αφού ο Ηλίας εξομολογήθηκε και κοινωνήσει των αχράντων μυστηρίων.

Τα αντίποινα της ΕΟΚΑ για όσα διέπρατταν οι Άγγλοι εις βάρος των Ελλήνων της Κύπρου

Στις 5 Σεπτεμβρίου 1958, ο Διγενής κυκλοφόρησε το πιο κάτω φυλλάδιο, στο οποίο έλεγε ότι η ΕΟΚΑ θα εφαρμόζει αντίποινα στη συμπεριφορά και τις μεθόδους των Άγγλων εις βάρος των Ελλήνων της Κύπρου:

«ΚΑΘΑΡΟΙ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟΙ

Εν τη επιθυμία μας, όπως επιτρέψωμεν εις την πολιτικήν να προχωρήσῃ εις την προώθησιν του Κυπριακού, προς εξεύρεσιν λύσεως δικαίας και δημοκρατικής, εκφύζαμεν την 4ην Αυγούστου ε.έ. εκχειρίαν,

Φωτογραφίες των τεσσάρων πρώων του Λιοπετρίου έξω από τον Αχυρώνα.
Από αριστερά Χρίστος Σαμάρας, Ανδρέας Κάρνος, Φώτης Πίττας
και Ηλίας Παπακυριάκου.

υπό τον όρον ότι αυτή θα εύρη ανταπόκρισιν εκ μέρους των αντιπάλων μας. Εν τούτοις από της πρώτης ημέρας παρέστημεν προ συνεχών “κέρφιου”, συλλήψεων πολιτών, βασανιστηρίων μέχρι θανάτου κρατουμένων και λοιπών καταπιεστικών μέτρων.

Ανεμέναμεν τουλάχιστον ότι, μετά την απόρριψιν του βρετανικού σχεδίου – εκτρώματος υπό σύμπαντος του Ελληνισμού, η Βρετανική Κυβέρνησις θα αντιμετώπιζε το ζήτημα με περισσότερον ρεαλισμόν και κατά δημοκρατικόν τρόπον. Αντί τούτου όμως, αυτή επεζήτησε, με μέσον τον εκφοβισμόν, να προλειάνη, ως νομίζει, το έδαφος δια βιαίαν επιβολήν του Σχεδίου της. Ούτω ενετάθησαν τελευταίως τα εναντίον του Ελληνικού Κυπριακού λαού απάνθρωπα και αντιδημοκρατικά μέτρα και αι συνεχείς προκλήσεις εναντίον μας, με αποτέλεσμα τον φόνον 8 Ελλήνων.

Το τοιούτον με ννάγκασε, σύμφωνα άλλως τε και προς την προειδοποίησίν μου, να εφαρμόσω αντίποινα και να λάβω μέτρα αμύνης.

Εάν η Αγγλική αποικιοκρατία ούτω αντιλαμβάνεται την εξασφάλισιν της γαλήνης εν τη Νήσω, μόνον δια της ιδικής μας αδρανείας και της ιδικής της ασυδοσίας να φονεύη και βασανίζει, ΔΗΛΟΥΜΕΝ ότι τοιαύτη μονόπλευρος εκχειρία εκ μέρους μας είναι ΑΠΑΡΑΔΕΚΤΟΣ.

Ειδοποιώ την συντηρητικήν Κυβέρνησιν, ότι οι πραιτωριανοί της δεν δύνανται ατιμωρητί να φονεύουν, εκφοβίζουν, καταστρέφουν, βασανίζουν. ΕΔΩΣΑ ΔΙΑΤΑΓΗΝ να εφαρμόζονται αμέσως αντίποινα δια φόνον ή τραυματισμόν Ελλήνων υπό Άγγλων και να λαμβάνονται υπό των ημετέρων άπαντα τα μέτρα αμύνης κατά των αυθαιρεσιών των πραιτωριανών της.

Το σύνθημα της ΕΟΚΑ είναι: Να αμυνθή, αδιαφορούσα δια τον αριθμόν των επιτιθεμένων, οι δε άνδρες της να πίπτουν μέχρις ενός, φονεύοντες όσον το δυνατόν περισσότερους πρατωριανούς της αποικιοκρατίας. Και αι απώλειαι των αποικιοκρατών θα είναι πολλάί, μολονότι τας αποκρύπτουν, εάν λάβη κανείς υπ’ όψιν ότι στην Λύσιν οι τρεις λεβεντονιοί της ΕΟΚΑ που έπεσαν και με μόνα όπλα το πιστόλι και χειροβομβίδας εφόνευσαν 5 και ετραυμάτισαν 1 εκ των πανόπλων αγγλικών περιπόλων και ότι στο Λιοπέτρι ανυψώθη και πάλιν Πάνθεον της Κυπριακής εποποιΐας.

Προσεφέραμεν την γαλήνην. Ο αντίπαλός μας εθεώρησε την προσφοράν μας ως αδυναμίαν και προκαλεί.

Θα δέχεται του λοιπού την πυγμήν μας κάθε φορά, που δολοφονεί και κακοποιεί. ΚΑΘΑΡΟΙ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟΙ.

Ε.Ο.Κ.Α. Ο ΑΡΧΗΓΟΣ ΔΙΓΕΝΗΣ»²⁹¹

Στις 7 Σεπτεμβρίου, έγιναν δολιοφθορές στη ΝΑΑΦΙ του Βαρωσιού και, στις 8 Σεπτεμβρίου, στη ΝΑΑΦΙ του στρατιωτικού χωριού Βερεγγάρια. Οι ζημιές ήταν μεγάλες. Στην αεροπορική βάση Ακρωτηρίου στις 8 Σεπτεμβρίου, εξερράγη βόμβα με σοβαρές ζημιές στην κινητή γεννήτρια.

Επειδή οι Άγγλοι συνέχιζαν τους βανδαλισμούς και τις στρατιωτικές τους επιχειρήσεις, ο Διγενής με διαταγή του στους τομεάρχες ανακοίνωσε ότι είναι ελεύθεροι να προχωρούν σε αντίποινα με δική τους πρωτοβουλία και ότι η μονόπλευρη εκχειρία της ΕΟΚΑ τερματίζεται.

291. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα – Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 301.

Μέσα στο Σεπτέμβριο του 1958, τα μέλη της ΕΟΚΑ έδρασαν με πολλούς τρόπους. Αναφέρουμε ενδεικτικά δυο γεγονότα:

α) Την έκρηξη βόμβας στις 25 Σεπτεμβρίου στο κατάστρωμα του ατμοπλοίου «Σεσίλιαν», ενώ ναυλοχούσε στο λιμάνι της Αρμochώστου. Από την έκρηξη προκλήθηκαν υλικές ζημιές.

β) Την έκρηξη στις 26 Σεπτεμβρίου τεράστιας νάρκης στη λεωφόρο προς το Κυβερνείο, λίγα δευτερόλεπτα μετά τη διέλευση του αλεξισφαιρου αυτοκινήτου, στο οποίο επέβαινε ο Κέντριου, αρχηγός των στρατευμάτων στην Κύπρο και υπεύθυνος των επιχειρήσεων εναντίον της ΕΟΚΑ. Η ενέργεια αυτή ήταν από τα πιο τολμηρά κατορθώματα της ΕΟΚΑ και έκανε μεγάλη αίσθηση στην Κύπρο και στο εξωτερικό.

Η αντίδραση της ΕΟΚΑ στην εφαρμογή του βρετανικού σχεδίου

Οι Άγγλοι αγνόησαν τις θέσεις της Ελληνικής Κυβέρνησης, του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου και της ΕΟΚΑ, που ήταν αντίθετες με την εφαρμογή του βρετανικού σχεδίου στην Κύπρο. Η εφαρμογή του θα άρχιζε την 1η Οκτωβρίου 1958.

Με οδηγίες της ΕΟΚΑ κηρύχθηκε παναπεργία των Ελλήνων της Κύπρου την 1η Οκτωβρίου 1958 σε ένδειξη διαμαρτυρίας για το διορισμό του Τούρκου Προξένου Μπουρχάν Ισίν ως αντιπροσώπου της Τουρκίας στην Κύπρο, σύμφωνα με τις πρόνοιες του σχεδίου της Βρετανικής Κυβέρνησης.

Ο Διγενής έδωσε οδηγίες την 25η Σεπτεμβρίου, με δυο χωριστές διαταγές του, στις ανταρτικές ομάδες και στους τομείς, για να δράσουν δυναμικά από την 1η Οκτωβρίου, μέρα που θα άρχιζε η εφαρμογή του βρετανικού σχεδίου. Γράφει σχετικά με το θέμα αυτό:

«Εις τους τομείς καθωρίζονται τα ακόλουθα: Στόχοι θα είναι έμψυχοι και άψυχοι, εκ των εκλεγέντων και μελετηθέντων δια προσβολήν, καθώς και άλλοι, οι οποίοι ήθελον παρουσιασθή εκτάκτως.

Η δράσις πρέπει να είναι σφοδρά. Ουδεμία ενέργεια κατά των Τούρκων, εφ' όσον δεν προκαλέσουν. Η διαταγή καθώριζε εις περίπτωσιν "κέρφιου", να γίνει προσπάθεια δράσεως και κατά την διάρκειαν τούτου. Την εσπέραν της 30ής Σεπτεμβρίου - 1ης Οκτωβρίου ήρχισεν η δράσις, συμφώνως προς καταρτισθέν γενικόν σχέδιον. Αρχικώς η δράσις ανελήφθη εις τας πόλεις και υπό των ομάδων ενεδρών εις την

ύπαιθρον, από δε της 7ης Οκτωβρίου εδόθη διαταγή να κτυπήσουν και αι ανταρτικά ομάδες.

Η δράσις μας υπήρξε νέα έκπληξις δια τους Άγγλους, λόγω των απωλειών, ας υπέστησαν, της σφοδρότητος, της διάρκειας της και των χρησιμοποιηθεισών νέων μεθόδων. Αύτη συνεχίσθη μέχρι τέλους Δεκεμβρίου, ο δε Οκτώβριος απεκλήθη δια τους Άγγλους "μαύρος Οκτώβριος"».^{291α}

Την 1η και 2α Οκτωβρίου, έγιναν μαχητικές διαδηλώσεις και συγκρούσεις με τις δυνάμεις ασφαλείας σε μερικές πόλεις. Στην Αρμόχωστο οι Άγγλοι πυροβόλησαν και τραυμάτισαν σοβαρά την 1η Οκτωβρίου τον Ανδρέα Παναγιώτου Βρακά. Πολύ σοβαρά επεισόδια έγιναν στην Αρμόχωστο στις 3 Οκτωβρίου έπειτα από το φόνο της Αγγλίδας Κάτλιφ. Οι δυνάμεις ασφαλείας έδρασαν με πρωτοφανή αγριότητα και προέβησαν σε ωμότητες εναντίον του ελληνικού πληθυσμού της πόλης. Εφόνευσαν τη δωδεκάχρονη Ιωάννα Γεωργίου Ζαχαριάδου, τον 35ετή Παναγιώτη Χριστοδούλου και τον 17ετή μαθητή του Γυμνασίου Λουκά Ανδρέου. Άλλα πρόσωπα τραυματίστηκαν ή δαγκώθηκαν από στρατιωτικούς σκύλους.

Η ΕΟΚΑ συνέχισε τη δράση της έντονη, με πυροβολισμούς, ρίψεις βομβών και ενέδρες τόσο στις πόλεις όσο και στην ύπαιθρο. Οι Άγγλοι είχαν νεκρούς και τραυματίες και αντιδρούσαν με βάρβαρο ανθρωποκνηνηγό, απρόκλητες επιθέσεις, συλλήψεις, κακοποιήσεις και φυλακίσεις Ελληνοκυπρίων. Παράλληλα οι Τουρκοκύπριοι, οργανωμένοι στην Τ.Μ.Τ., δρούσαν τρομοκρατικά εις βάρος του ελληνικού πληθυσμού.

Από τις δολιοφθορές της ΕΟΚΑ, μέσα στον Οκτώβριο του 1958, αναφέρουμε ενδεικτικά δυο.

Στις 20 Οκτωβρίου 1958, έκρηξη βόμβας στο αεροδρόμιο Ακρωτηρίου κατέστρεψε αεροπλάνο τύπου «Καμπέρα». Το γεγονός αυτό δείχνει πόσο ριψοκίνδυνες αποστολές αναλάμβαναν τα μέλη της ΕΟΚΑ. Γι' αυτή την περίπτωση σημειώνουμε ότι, μετά την ανακάλυψη ωρολογιακής βόμβας που είχε τοποθετηθεί στις 29 Αυγούστου και δεν εξερράγη, οι Άγγλοι απαγόρευαν την είσοδο εργατών στο αεροδρόμιο. Εντούτοις ένας νεαρός αγωνιστής κατόρθωσε να ξεγελάσει τρεις φρουρούς, να περάσει οκτώ σειρές συρματοπλεγμάτων και να τοποθετήσει

^{291α}. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 313.

τη βόμβα στο αεριωθούμενο βομβαρδιστικό. Στην προσπάθεια να επιτύχει το σκοπό του, καταξεδίχστηκαν τα ρούχα του. Είχε όμως προνοήσει να παραδώσει σε σύντροφό του άλλα δικά του ρούχα, τα οποία και φόρεσε. Έτσι έφτασε από το Ακρωτήριο στη Λεμεσό χωρίς καμιά υποψία, παρά τις επανειλημμένες έρευνες που του έκαναν στρατιώτες. Δολιοφθορέας ήταν ο Ηλίας Προδρόμου.

Το δεύτερο γεγονός συνέβη στη Γιαλούσα. Ένας δεκαεξάχρονος μαθητής του Γυμνασίου, ο Ανδρέας Μοδέστου Χατζησολωμής, κατόρθωσε να φέρει εις πέρας τολμηρότατο εγχείρημα. Ο νεαρός αγωνιστής στις 3 π.μ. της 23ης Οκτωβρίου μετέφερε δυο νάρκες σε υπόνομο του αστυνομικού σταθμού της Γιαλούσας, που είχε μήκος 40 μέτρα, πλάτος 2 πόδια και ύψος 1½, χωρίς να γίνει αντιληπτός. Για τη μεταφορά των ναρκών χρησιμοποίησε παιδικό αμαξάκι κατάλληλα διασκευασμένο. Λόγω του στενού χώρου του υπονόμου τοποθέτησε το αμαξάκι πάνω στο στήθος του και συρόταν με τη ράχη του. Όταν κάλυψε τη μισή απόσταση, συνάντησε μικρό σωλήνα που διασταύρωνε τον υπόνομο και αναγκάστηκε να μεταφέρει μια-μια τις νάρκες. Όταν μια νάρκη έπαθε βλάβη, τη μετέφερε πίσω για επιδιόρθωση. Χρειάστηκε 6½ ώρες, για να βγει από τον υπόνομο. Την άλλη μέρα ξαναμπήκε στον υπόνομο με την επισκευασθείσα εν τω μεταξύ νάρκη. Στις 25 Οκτωβρίου και ώρα 2.30 μ.μ., εμφανίστηκαν δυο αυτοκίνητα με στρατιώτες, που προορίζονταν για αλλαγή της φρουράς του σταθμού. Τότε δυο σηματοδότες της ομάδας δολιοφθορών έδωσαν το σύνθημα της ηλεκτρικής πυροδότησης των ναρκών και αμέσως ακούστηκε εκκωφαντικός κρότος, που συγκλόνισε την περιοχή. Τα δυο αυτοκίνητα καταστράφηκαν, ένας στρατιώτης έχασε τη ζωή του και 18 τραυματίστηκαν. Παρόλο ότι ο δράστης του εγχειρήματος έγινε αντιληπτός από μερικούς κατοίκους της κωμόπολης και το μυστικό διαδόθηκε σε ευρύ κύκλο, κανένας δεν αποκάλυψε οτιδήποτε. Τούτο αποτελεί ένα από τα πολλά δείγματα της συμπαράστασης του λαού στον Αγώνα της ΕΟΚΑ. Ο επικεφαλής αξιωματικός των ερευνών, που ακολούθησαν χωρίς αποτέλεσμα, είπε χαρακτηριστικά: «Εδώ όλοι είναι ΕΟΚΑ και πολύ επικίνδυνοι».

Θάνατος του αγωνιστή Γεωργίου Κάρου. Σύλληψη του τομεάρχη Ιωάννη Κασίνη. Οι Άγγλοι τον καταδικάζουν σε θάνατο, αλλά με άλλο όνομα

Ο τομεάρχης της περιοχής Μόρφου Ιωάννης Κασίνης στις 18 και 19 Οκτωβρίου 1958 βρισκόταν στον Αστρομερίτη μαζί με τους συναγωνι-

στές του Παύλο Παναγιώτου, Δημήτριο Κουταλιανό και Γεώργιο Κάρυο, αδελφό του Ανδρέα Κάρου, που έπεσε μαχόμενος στον αχυρώνα Λιοπετρίου. Το χωριό στις 3 π.μ. της 19ης Οκτωβρίου περικυκλώθηκε από 3.500 Άγγλους στρατιώτες. Οποιαδήποτε προσπάθεια διάσπασης του κλοιού ήταν αδύνατη. Στην προσπάθεια που έκαναν οι αγωνιστές να καταφύγουν σε κάποιο σπίτι, ο Γεώργιος Κάρυος συγκρούστηκε με στρατιώτες, χρησιμοποιώντας το περιστροφό του, τραυματίστηκε, συνελήφθη και κατέληξε στο Γενικό Νοσοκομείο Λευκωσίας.

Ο **Γεώργιος Κάρυος** (1930-1958) γεννήθηκε στο χωριό Αυγόρου της επαρχίας Αμμοχώστου. Είχε αναπηρία στο ένα πόδι, λόγω βλάβης στην επιγονατίδα. Ασχολήθηκε με αγροτικές εργασίες ως μηχανοδηγός. Υπήρξε από τα πρώτα μέλη της ΕΟΚΑ και πήρε μέρος στον Αγώνα από την έναρξή του. Πρόσφερε τις υπηρεσίες του ως φρουρός και σηματοδότης στις ενέδρες και στις επιθέσεις των ομάδων της περιοχής του, στη μεταφορά αγωνιστών στους τόπους της επίθεσης και στην απόκρυψη οπλισμού. Την 1η Απριλίου 1955, συνελήφθη και παρέμεινε υπό κράτηση για 15 μέρες. Συνελήφθη για δεύτερη φορά στις 4 Απριλίου 1957, βασανίστηκε φρικτά και στάλθηκε στα κρατητήρια. Μετά το θάνατο του αδελφού του Ανδρέα στη μάχη του αχυρώνα Λιοπετρίου, δραπετεύσε από τα κρατητήρια Κοκκινότριμιθιάς έρποντας μέσα από σωλήνα 20 ιντζών, μήκους 150 μέτρων, ο οποίος έφτανε στην είσοδο των κρατητηρίων, και έφυγε ως εργάτης. Πληγωμένο μετά τη μάχη στον Αστρομερίτη τον επισκέφθηκε η μητέρα του στο Νοσοκομείο της Λευκωσίας. Όταν τον ερώτησε τι θέλει, της απάντησε: «*Να κοινωνήσω. Να εξομολογηθώ*». Μετά την πραγματοποίηση της επιθυμίας του, είπε στη μητέρα του: «*Προσευχή, μάνα. Πρώτα για την Κύπρο κι ύστερα για μένα*». Πέθανε στο νοσοκομείο στις 28 Οκτωβρίου 1958.²⁹²

Οι τρεις αγωνιστές, που ήταν με τον Γεώργιο Κάρυο, κατέφυγαν σε κάποιο σπίτι και έπειτα συνελήφθησαν. Ο Παύλος Παναγιώτου και ο Δημήτριος Κουταλιανός συνελήφθησαν πριν από τον Κασίνη και δέχονταν κτυπήματα, για ν' αποκαλύψουν πού βρίσκεται ο Κασίνης. Εκείνοι δεν έδιναν καμιά πληροφορία. Τελικά συνελήφθη και ο Κασίνης, τον οποίο ένας Τούρκος βασανιστής, ο Ενίς, εξέλαβε για τον Ανδρέα

²⁹². «Οι ηρωομάρτυρες της ΕΟΚΑ», σ. 47, Νικολάου Π. Βασιλειάδη «Οι εθνομάρτυρες του Κυπριακού έπους», σ. 187.

Αγγελίδη, άλλο καταζητούμενο αγωνιστή της ΕΟΚΑ. Τότε οι Άγγλοι άρχισαν να κτυπούν τον Κασίνη, αλλά και να του υπόσχονται 5.000 λίρες για να τους πει πού είναι ο Κασίνης! Οι δυο συναγωνιστές του και ο Κυριάκος Βοσκός, ομαδάρχης στον Αστρομερίτη, που επίσης συνελήφθη, δεν μπορούσαν να καταλάβουν γιατί τους βασάνιζαν για να πουν πού είναι ο Κασίνης, εφόσον ο Κασίνης συνελήφθη και βρισκόταν σε ξεχωριστό δωμάτιο. Έπειτα όλους τους μετέφεραν στη Λεύκα και τους έβαλαν στο ίδιο δωμάτιο. Τότε ο Κασίνης έδωσε στους συναγωνιστές του τις αναγκαίες εξηγήσεις. Αλλά η ψυχική αγωνία του Κασίνη συνεχιζόταν, γιατί σκεφτόταν τι ήταν δυνατό να επακολουθήσει, αν γινόταν φανερή η πραγματική του ταυτότητα. Σε κάποια στιγμή ο βασανιστής του είπε: «*Αν πιάσω στα χέρια μου τον Κασίνη, θα τον κόψω κομμάτι - κομμάτι*». Τελικά ο Κασίνης μεταφέρθηκε με τον Παύλο Παναγιώτου και τον Δημήτριο Κουταλιανό στις κεντρικές φυλακές της Λευκωσίας την 23η Οκτωβρίου. Η υπόθεσή τους κατέληξε στο δικαστήριο, το οποίο στις 19 Δεκεμβρίου 1958 τους καταδίκασε σε θάνατο. Στις 30 Δεκεμβρίου, η ποινή τους μετατράπηκε σε ισόβια φυλάκιση. Ο Κασίνης καταδικάστηκε ως Ανδρέας Αγγελίδης!

Μετά τη σύλληψη του Κασίνη, οι Άγγλοι εξακολουθούσαν να τον αναζητούν, γιατί δεν ήξεραν ότι ξεγελάστηκαν. Η όλη υπόθεση ξεκαθάρισε στις 19 Ιανουαρίου 1959, οπότε συνελήφθη ο πραγματικός Ανδρέας Αγγελίδης στην Πάνω Ζώδια, ο οποίος έδειξε την πολιτική του ταυτότητα. Μαζί του συνελήφθησαν και δυο συναγωνιστές του. Οι ελληνικές εφημερίδες έγραψαν την 1η Φεβρουαρίου 1959 ότι για πρώτη φορά στα χρονικά των αγγλικών δικαστηρίων καταδικάστηκε πρόσωπο με ψεύτικο όνομα.

Ενέδρα της ΕΟΚΑ κοντά στην Κυπερούντα

σε στρατιωτικό αυτοκίνητο. Δυο άλλα αυτοκίνητα σπεύδουν για ενίσχυση. Θάνατος του αγωνιστή Παναγιώτη Τουμάζου

Στις 22 Οκτωβρίου 1958, η ΕΟΚΑ έστησε ενέδρα σε στρατιωτικό αυτοκίνητο στο δρόμο Κυπερούντας - Αγρού και εφονεύθησαν τρεις Άγγλοι στρατιώτες. Τότε δυο μεγάλα στρατιωτικά αυτοκίνητα έσπευσαν να ενισχύσουν τους στρατιώτες που ενέπεσαν σε ενέδρα. Μια τριμελής ομάδα της ΕΟΚΑ ενέδρευε στο δρόμο Κακοπετριάς - Καρβουνά. Η ώρα ήταν 7.15 μ.μ. Τα δύο μέλη της ομάδας των ανταρτών κτύπησαν και ακινητοποιήσαν με τα αυτόματά τους το πρώτο αυτοκίνητο. Ακούονταν κραυγές πόνου. Ο Παναγιώτης Τουμάζου είχε αναλάβει να πατή-

σει το διακόπτη της νάρκης, αλλά ο μηχανισμός της δεν λειτούργησε. Τότε ο αγωνιστής ανασπώθηκε, για να κτυπήσει με χειροβομβίδα. Μια σφαίρα τον έπληξε στο κεφάλι και βρήκε ακαριαίο το θάνατο.

Ο Παναγιώτης Τουμάζου (1939-1958) γεννήθηκε στην Αρμόχωστο. Το 1955 έγινε μέλος της ΕΟΚΑ, ενώ ήταν ακόμη μαθητής του Ελληνικού Γυμνασίου Αρμοχώστου. Άρχισε τη δράση του με αναγραφή συνθημάτων και κυκλοφορία φυλλαδίων. Έπειτα έγινε μέλος των ομάδων κρούσεως και ενεδρών. Τον Ιούλιο του 1958, καταζητήθηκε από τις δυνάμεις ασφαλείας και κατέφυγε σε ανταρτική ομάδα του τομέα Σολέας. Πριν φτάσει στον τόπο της ενέδρας της 22ας Οκτωβρίου 1958, είχε βάλει στην τσέπη του μικρό κλαδί αγριελιάς και είπε στους συναγωνιστές του: «*Αν πέσω, να τη βρούνε οι Άγγλοι και να μάθουν ότι πολεμούμε για την ειρήνη*». Λόγια που δείχνουν τον αγνό αγωνιστή, που αγαπά την ελευθερία της πατρίδα τους.

Αλλά και η τελευταία επιστολή του Θεόφιλου Τουμάζου, πατέρα του Παναγιώτη, είναι χαρακτηριστικό δείγμα της ψυχής του Κυπριακού λαού, που έθετε την ελευθερία της Κύπρου πάνω από το πατρικό και το μητρικό φίλτρο. Έγραψε ο πατέρας στον καταζητούμενο γιο του:

*«Η συμβουλή μας είναι: Έχε θάρρος, να είσαι ατρόμητος, να είσαι τολμηρός, να είσαι αγαπητός στους φίλους σου και στον κύκλο που βρίσκεσαι, και τέλος και το καλύτερο, μη προδώσης, τα όπλα τα ιερά. Προτίμα τον σκληρότερο θάνατο. Αι ευχαί μας να σε δυναμώνουν. Οι συγγενείς, φίλοι και όλα τα μέλη της οικογένειας είναι καλά και σε χαιρετούν, και σου εύχονται καλήν επιτυχία».*²⁹³

Ο Διγενής αναδιοργανώνει τις δυνάμεις της ΕΟΚΑ το φθινόπωρο του 1958 για την αντιμετώπιση των Άγγλων και των Τούρκων

Ενώ οι επιχειρήσεις του στρατού συνεχιζόνταν σ' ολόκληρο το νησί εναντίον της ΕΟΚΑ και επιβαλλόταν κατ' οίκον περιορισμός στις πόλεις για τους νέους κάτω των 27 ετών τις βραδινές ώρες, ο Διγενής προχώρησε σε αναδιοργάνωση των δυνάμεων της ΕΟΚΑ και σε καταρτισμό σχεδίων για την αντιμετώπιση επιθέσεων από Άγγλους και Τούρκους. Οι υπεύθυνοι της ΕΟΚΑ για την κατασκευή εκρηκτικών εμπρη-

²⁹³. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 313, Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Χρονικόν», σ. 590.

στικών μιγμάτων, ωρολογιακών βομβών, ναρκών πιέσεως, χειροβομβίδων και πυρομαχικών προμήθευαν την Οργάνωση με μεγάλες ποσότητες. Κατασκεύαζαν ακόμη και μερικά αυτόματα όπλα και τα πυρομαχικά τους.

Το φθινόπωρο του 1958, η ΕΟΚΑ διέθετε πολύ μεγάλες δυνάμεις σε έμφυχο και άφυχο υλικό. Οι αγωνιστές με τη δράση τους προκαλούσαν μεγάλες απώλειες στον εχθρό. Οι ανταρτικές ομάδες αναδιοργανώθηκαν, ήταν ευέλικτες και μπορούσαν να δρουν αιφνιδιαστικά. Στις πόλεις οι νέοι πύκνωναν τις τάξεις της ΕΟΚΑ και ήταν έτοιμοι για επίθεση και άμυνα εναντίον των Άγγλων, αλλά και για άμυνα στις επιθέσεις των Τούρκων. Σημειώνει ο Διγενής:

«Η νεολαία υπήρξε πάντοτε πρωτοπόρος και εσχημάτιζε τόσον τας ομάδας κρούσεως όσον και τας εφεδρικές τοιαύτας. Τίποτε δεν ήτο δυνατόν να ανακόπη τον ενθουσιασμόν των νέων να καταταγούν εις την Οργάνωσιν. Αι ομάδες των πόλεων οργανώθησαν άριστα και είχαν εφοδιασθή δι' υλικού, δια να αποκρούσουν νέας επιθέσεις τόσον των Τούρκων όσον και των Άγγλων».^{293α}

Παράλληλα ο Διγενής με διαταγές του οργάνωσε ολόκληρο τον πληθυσμό, κυρίως της υπαίθρου, ώστε να αντιδρά στις βιαιοπραγίες και άνανδρες επιθέσεις των Άγγλων στατιωτών.

Τα αποτελέσματα υπήρξαν καταπληκτικά. Γράφει γι' αυτήν τη περίοδο ο Αρχηγός της ΕΟΚΑ:

*«Το ηθικόν τόσον του λαού όσον και των μαχητών ήτο άριστον. Την ψυχήν όλων εχαλύβδωνον η αγάπη προς την ελευθερίαν, οι σκληροί και αιματηροί αγώνες, αι επιτυχίαι μας και η αποτυχία των Άγγλων να μας καταβάλουν παρά τα τεράστια μέσα, τα οποία διέθετον. Οι βανδαλισμοί, αι κακοποιήσεις και αι καταστροφαι των Άγγλων, αντί να καταρρίψουν το ηθικόν μας, τουναντίον πύξανον το μίσος κατά παντός Αγγλικού και μας εδυνάμωναν δια νέους σκληρούς αγώνας. Σπανίως παρετηρήθη εις την ιστορίαν ένας τόσον μικρός λαός να επιτελέση έργον τόσον μεγάλον και με ηθικόν συνεχώς γιγαντούμενον, εφ' όσον νυξάνετο η πίεσις του αντιπάλου και ο χρόνος της δοκιμασίας του».*²⁹⁴

293α. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 318.

294. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Απομνημονεύματα...», σσ. 318-319.

Η ΕΟΚΑ εφαρμόζει πιο αποτελεσματικά μέτρα εναντίον των Άγγλων. Οι δυνάμεις ασφαλείας χρησιμοποιούν την ομηρία, αλλά η αντίδραση της ΕΟΚΑ την καταργεί

Η ΕΟΚΑ έθεσε σε εφαρμογή τρία νέα στοιχεία εναντίον των Άγγλων το φθινόπωρο του 1958: α) Χρησιμοποιήθηκαν νάρκες πιέσεως, αυτόματες ή με πυροδότηση. β) Επεκτάθηκε σε μεγάλο βαθμό η χρήση μικρού κανονιού με ηλεκτρική πυροδότηση. γ) Οι επιθέσεις των Άγγλων στρατιωτών προσέκρουσαν στην οργανωμένη αντίσταση του λαού, κυρίως στην ύπαιθρο.

Οι δυνάμεις ασφαλείας δέχονταν συνεχώς πλήγματα, πιο πολύ με τη ναρκοθέτηση περιοχών που χρησιμοποιούσαν. Το αποτέλεσμα αυτής της τακτικής ήταν να πέφτει το ηθικό τους. Από τους 300 Άγγλους αστυνομικούς που στάλθηκαν στην Κύπρο ζήτησαν να επιστρέψουν στην Αγγλία περίπου 150. Στην αρχή ο στρατός δεν μπορούσε να αντιδράσει. Έπειτα χρησιμοποίησε την ομηρία, η οποία καταδικάζεται διεθνώς. Συνελάμβανε δηλαδή χωρικούς και τους τοποθετούσε στα στρατιωτικά αυτοκίνητα, για να κινδυνεύουν κι αυτοί μαζί με τους στρατιώτες. Σ' άλλες περιπτώσεις χρησιμοποιούσε κρατούμενους ή παιδιά δημοτικών σχολείων ή χωρικούς πάνω σε τρακτέρ, που προπορευόταν των αυτοκινήτων των Άγγλων.

Τότε η ΕΟΚΑ αντέδρασε σ' αυτή την τακτική με δυο τρόπους:

α) Με την ομαδική αντίδραση των χωρικών, κυρίως των γυναικών, που ήταν οργανωμένες και έκαναν επιθέσεις με ρόπαλα εναντίον των στρατιωτών.

β) με την αποστολή ψηφισμάτων και επιστολών διαμαρτυρίας στην Αγγλική Κυβέρνηση και σε διεθνείς Οργανισμούς.

Τα πιο πάνω μέτρα έφεραν θετικά αποτελέσματα. Στις αρχές Δεκεμβρίου του 1958, περιήλθε στα χέρια της ΕΟΚΑ μια διαταγή, που έλεγε:

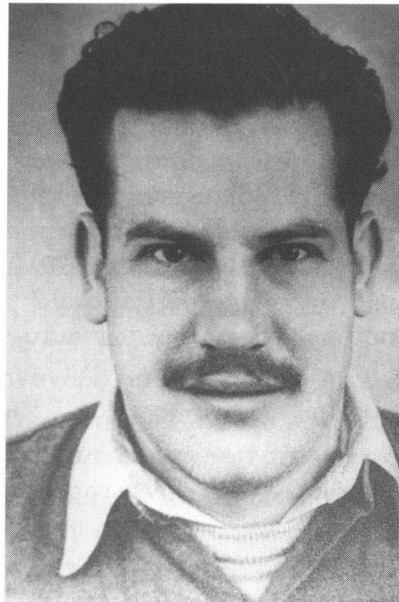
*«Παύσατε να χρησιμοποιήτε Έλληνες ως ομήρους, διότι εγίναμε ρεζίλι· θα τιμωρήσω αυστηρώς εκείνον, ο οποίος θα παραβή την διαταγήν μου».*²⁹⁵

Ο ηρωικός θάνατος του Κυριάκου Μάτση

Στις 3 Νοεμβρίου 1958, οι δυνάμεις ασφαλείας άρχισαν μεγάλες έρευνες στην επαρχία Κερύνειας για ανακάλυψη ανδρών της ΕΟΚΑ. Ο

295. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 320.

αποκλεισμός περιλάμβανε τα χωριά Άγιος Γεώργιος, Καραβάς, Λάπηθος, Κάρμι, Άγιος Ερμόλαος, Λάρνακας της Λαπήθου, Δίκωμο. Έληξε στις 8 Δεκεμβρίου. Σ' αυτή την επιχείρηση ο Κυριάκος Μάτσος, τομεάρχης της επαρχίας Κερύνειας, βρέθηκε εγκλωβισμένος. Διέσπασε τον κλοιό στην περιοχή Αγίου Γεωργίου, πέρασε από την Κερύνεια και το Πέλλα-Παῖς και κατέληξε στο Κάτω Δίκωμο. Έμεινε στο σπίτι του Κυριάκου Διάκου, όπου υπήρχε κρησφύγετο. Στις 9.30 π.μ. της 19ης Νοεμβρίου 1958, στρατιώτες ερεύνησαν το σπίτι, όπου βρίσκονταν ο Κυριάκος Μάτσος και οι συναγωνιστές του Ανδρέας Σοφιόπουλος και

Κυριάκος Μάτσος.

Κώστας Χριστοδούλου. Και οι τρεις κατά τη διάρκεια των ερευνών παρέμεναν ακίνητοι και σιωπηλοί. Οι στρατιώτες έφυγαν χωρίς να επιτύχουν οτιδήποτε. Επέστρεψαν στις 12.30 μ.μ. για νέα έρευνα. Και πάλιν αναχώρησαν χωρίς αποτέλεσμα. Ακολούθησε τρίτη επίσκεψη μετά 15 λεπτά, γιατί η υπόθεση ήταν προδομένη. Οι στρατιώτες προχώρησαν αμέσως στο κάλυμμα του κρησφυγέτου και άρχισαν αμέσως να το σπάζουν. Ένας στρατιώτης φώναξε στα ελληνικά. «Ε Μάτσος, παράδου». Οι τρεις αγωνιστές γέμισαν τα όπλα τους και έκαψαν τα έγγραφα της ΕΟΚΑ. Το κρησφύγετο γέμισε από καπνό. Οι στρατιώτες καλούσαν τον Μάτσος να παραδοθεί, λέγοντάς του ότι, αν αρνηθεί, θα τον κάψουν με πετρέλαιο. Έγινε ένας διάλογος μεταξύ

των Άγγλων και του Μάτσος, ο οποίος τελικά διέταξε τους δυο συναγωνιστές του να βγουν από το κρησφύγετο. Αυτοί υπάκουσαν και τότε ο Μάτσος βροντοφώναξε: «Δεν θα βγω ζωντανός. Θα βγω πυροβολώνας». Τότε οι Άγγλοι έρριξαν χειροβομβίδες και ο ατρόμητος αγωνιστής βρήκε ακαριαίο θάνατο.

Ο **Κυριάκος Μάτσος** (1926-1958) γεννήθηκε στο Παλαιχώρι της επαρχίας Λευκωσίας. Ήταν απόφοιτος του Ελληνικού Γυμνασίου Αρμοχώστου και της Γεωπονικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Ως φοιτητής μιλούσε συχνά για το Κυπριακό σε φοιτητικές συγκε-

Το κρησφύγετο του Κυριάκου Μάτσος στο Δίκωμο.

ντρώσεις στη Θεσσαλονίκη. Είχε εθνική δράση με επισκέψεις και ομιλίες σε πόλεις, χωριά και στρατιωτικές μονάδες της Μακεδονίας. Εντάχθηκε πολύ νωρίς στην ΕΟΚΑ και πρόσφερε μεγάλες υπηρεσίες στον απελευθερωτικό Αγώνα. Εργάστηκε ως τομεάρχης σε περιοχή της επαρχίας Αρμοχώστου, αρχηγός των συνδέσμων της ΕΟΚΑ και τομεάρχης της επαρχίας Κερύνειας. Συνελήφθη στις 9 Ιανουαρίου 1956 και βασανίστηκε φρικτά στο ανακριτήριο της Ομορφίτας. Έπειτα στάλθηκε στα κρατητήρια της Κοκκινοτριμιθιάς. Εκεί ξεχώρισε για την αγωνιστική και πολιτιστική του δράση. Επιδόθηκε επίσης στη διαφώτιση των Άγγλων στρατιωτών που φρουρούσαν τους κρατούμενους, οι οποίοι μια μέρα έκαψαν το στρατόπεδό τους και αντικαταστάθηκαν από άλλους. Επιπλέον έθεσε σε λειτουργία δίκτυο για τη δραπέτευση κρατούμενων. Ο ίδιος δραπέτευσε στις 13 Σεπτεμβρίου 1956 μαζί με έξι συναγωνιστές του. Συνέχισε την προσφορά του στον Αγώνα μέχρι τις 19 Νοεμβρίου, οπότε έγινε ολοκαύτωμα για την ελευθερία της Κύπρου.

Ο Κυριάκος Μάτσος ήταν πνευματικός άνθρωπος με πολύ ενσυνείδητη συμμετοχή στον Αγώνα. Διακρίθηκε για την αρετή και τη δραστη-

ριότητα του, τη λογοτεχνική του δημιουργία και τη φιλοσοφική του σκέψη. Έγραψε γι' αυτόν ο Διγενής:

«Στρατιώτης του καθήκοντος, αγνός και τίμιος, υπόδειγμα εις τους υφισταμένους του, εμψυχωτής, εισήλθεν εις τον αγώνα με την φλόγα της αυτοθυσίας και την δίψαν να επιτελέση έργον μεγάλο... Οι Άγγλοι εγνώριζον ότι ο Μάτσης ήτο σημαίνον στέλεχος της Οργανώσεως και είχαν επαφήν μετά του Διγενή. Υπέστη προς τούτο αρκετά βασανιστήρια, αλλά δεν εκάμφθη. Ο Στρατάρχης Χάρντιγκ τον επεσκέφθη εις τα κρατητήρια και του υπεσχέθη £500.000 παρέχων όλας τας διασφαλίσεις, εάν απεκάλυπτε πού εκρύπτετο ο Διγενής. Τότε ο Μάτσης απήντησε: "Εξοχώτατε! ου περί χρημάτων τον αγώνα ποιούμεθα, αλλά περί αρετής". Διορισθείς τομεάρχης Κυρηνείας μου απέδωσεν εκείνο, το οποίον του εξήτησα. Η απώλειά του με ελύπησε τα μέγιστα όχι μόνον διότι έχασα ένα άριστον συνεργάτην, αλλά και διότι η Κύπρος έχασεν ένα γενναίον τέκνον, το οποίον θα της ήτο χρησιμώτατον και δια την ειρηνικίν περίοδον».

Ο Διγενής τίμησε το θάνατο του Κυριάκου Μάτση με ιδιαίτερο φυλλάδιο, που είχε τον τίτλο «Ζήτωσαν οι αγωνισταί μας». Σ' αυτό πλέκει το εγκώμιο του ήρωα και τονίζει:

«Δείχνει σε κάθε Κύπριον (άνδρα, γυναίκα, παιδί) τον δρόμον της τιμής και του καθήκοντος, που πρέπει να ακολουθήση, για να κατισχύσῃ τελικώς ο αγώνας μας.

Διαλαλεί ανά τον πεπολιτισμένον κόσμον με ποία ιδανικά, ποίαν θυσίαν, ποία ηθικά εφόδια κοσμούνται οι μαχηταί της Κυπριακής Λευτερίας.

Τα κενά εκείνων, που μας αφήνουν για πάντα, συμπληρούνται αμέσως με τας εφεδρείας μας, αι οποίαι με την σειράν των ανυπομονούν να εισέλθουν εις τον αγώνα και με την ευγενή φιλοδοξίαν να φανούν υπέρτεροι των προκατόχων των.

*Τέτοια λεβεντογενιά, με ηρωϊκούς νεκρούς και τιτάνας αγωνιστάς, ποτέ δεν πεθαίνει, αλλά πάντα ΝΙΚΑ».*²⁹⁶

²⁹⁶. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Απομνημονεύματα...», σσ. 326-327.

Ο Διγενής κυκλοφορεί φυλλάδιο την 22α Νοεμβρίου 1958 για περιορισμένη δράση της ΕΟΚΑ

Το Κυπριακό πρόβλημα επρόκειτο να συζητηθεί στην Πολιτική Επιτροπή του ΟΗΕ στις 25 Νοεμβρίου 1958. Ο Διγενής έκρινε σκόπιμο να διαφοροποιήσει τη δράση της ΕΟΚΑ κατά τη διάρκεια της συζήτησης και κυκλοφόρησε φυλλάδιο στις 22 Νοεμβρίου, στο οποίο έλεγε ότι η ΕΟΚΑ θα περιορισθεί σε ενέργειες που εξουδετερώνουν τη δράση των Άγγλων και θα ανταποδίδει τα ίσα στις επιχειρήσεις τους. Δήλωνε επίσης, ότι η ΕΟΚΑ συμβάλλει μ' αυτή την τακτική στη δημιουργία ήρεμης ατμόσφαιρας. Συγχρόνως όμως προειδοποιούσε ότι, αν δεν δοθεί λύση στο Κυπριακό, θα συνεχίσει πιο έντονα τον απελευθερωτικό της Αγώνα.

Ο Φουτ την ίδια νύκτα συγκάλεσε τους πολιτικούς και στρατιωτικούς συμβούλους του και ακύρωσε δια του ραδιοφώνου το κέρφιο, που είχε επιβληθεί στη Λάρνακα για το Σαββατοκυριακό 22-23 Νοεμβρίου. Εντούτοις οι επιχειρήσεις του στρατού εναντίον της ΕΟΚΑ δεν σταμάτησαν. Ο Φουτ τις επιδοκίμαζε δηλώνοντας: «Θα συνεχισθούν αι επιχειρήσεις του στρατού, εφ' όσον είναι αναγκαίαι δια την καταστολήν... της βίας, ως και πάσα άλλη ενέργεια τείνουσα εις τον σκοπόν τούτον».²⁹⁷

Σάββας Ροτσιδης, ο τελευταίος νεκρός του Αγώνα της ΕΟΚΑ

Ο Σάββας Ροτσιδης (1935-1958) γεννήθηκε στο χωριό Μάμμαρι της επαρχίας Λευκωσίας. Έγινε μέλος της ΕΟΚΑ από την αρχή του Αγώνα και εντάχθηκε στην ανταρτική ομάδα της Πιτσιλιάς. Εργαζόταν τότε ως αποθηκάριος στο μεταλλείο Μιτσερού. Πήρε μέρος σε επιτυχημένες επιχειρήσεις της ΕΟΚΑ εναντίον του μεταλλείου, από τις οποίες εξασφαλίστηκαν μεγάλες ποσότητες εκρηκτικών υλών. Συνελήφθη τον Οκτώβριο του 1956 και κακοποιήθηκε πολύ από τους Άγγλους, γιατί βρήκαν στην κατοχή του δυο περίστροφα. Οδήγησε τους ανακριτές του σε ορεινή περιοχή του χωριού Άγιος Επιφάνιος, εξαπατώντας τους ότι θα τους αποκάλυπτε το κρησφύγετο των συνεργατών του. Απ' εκεί κατόρθωσε να διαφύγει. Παρέμεινε κρυβόμενος σε μερικά χωριά για μερικούς μήνες και έπειτα επανασυνδέθηκε με τις ανταρτικές ομάδες της Πιτσιλιάς. Πήρε μέρος σε πολλές επιθέσεις εναντίον των Άγγλων. Στις 25 Νοεμβρίου 1958, βρισκόταν σε κρησφύγετο στην περιο-

²⁹⁷. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 331.

χή Αγρού μαζί με τον συναγωνιστή του Ρογήρο Σιηπιλλή. Όταν πήγαν να πάρουν νερό από την πηγή για το κρησφύγετό τους, ενέπεσαν εις ενέδρα Άγγλων στρατιωτών. Ο Σάββας Ροτσιδης εφονεύθη, ενώ ο συναγωνιστής του διέφυγε βαριά τραυματισμένος. Ο Σ. Ροτσιδης ήταν ο τελευταίος νεκρός του Αγώνα της ΕΟΚΑ.

5. ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΙΟΥΛΙΟΥ - ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1958

Ο Διγενής κηρύσσει εκεχειρία της ΕΟΚΑ τον Αύγουστο του 1958. Οι Άγγλοι δραστηριοποιούνται για λύση του Κυπριακού με βάση το σχέδιο Μακμίλλαν. Ο Κυπριακός λαός το απορρίπτει

Ο Διγενής σε ένδειξη καλής θέλησης έκανε το πρώτο βήμα για κατάπαυση της αιματοχυσίας. Με φυλλάδιο, που κυκλοφόρησε στις 4 Αυγούστου 1958, έλεγε:

«Δια φυλλαδίου υπό τον τίτλον "Η ΑΠΑΝΤΗΣΙΣ ΜΑΣ" ανεκοίνωσα εις τον κ. Μακμίλλαν, πώς ο Κυπριακός λαός υποδέχεται τας εκκλήσεις του... δια του παρόντος καθιστώ ενήμερον την Διεθνή Κοινήν Γνώμην των ενεργειών μου κατά την παρούσαν στιγμήν.

*Διέταξα να παύση πάσα ενέργεια εναντίον Άγγλων και Τούρκων. Αλλά δηλώ ότι, αν συνεχισθούν καθ' οιονδήποτε τρόπον αι προκλήσεις υπό Άγγλων και Τούρκων, τότε από της 10ης τρέχοντος θα είμαι ελεύθερος να διατάξω κατ' αμφοτέρων άμεσον δράσιν».*²⁹⁸

Η προκήρυξη του Διγενή για κατάπαυση του πυρός εκ μέρους της ΕΟΚΑ έγινε δεκτή με ευχαρίστηση από τον ειρηνόφιλο Κυπριακό λαό. Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος κάλεσε τότε τους Άγγλους και τους Τούρκους να ανταποκριθούν θετικά στην προσφορά του Διγενή. Σε δήλωσή του ανέφερε ότι *«θα ήτο τραγικόν σφάλμα, εάν η προσφορά εκεχειρίας της ΕΟΚΑ εθεωρείτο ως αδυναμία».*

Ταυτόχρονα με την προκήρυξη του Διγενή, ο Αρχιεπίσκοπος έστειλε μήνυμα προς τον Ελληνικό Κυπριακό λαό, στο οποίο μεταξύ άλλων ανέφερε:

«Γνωρίζομεν ότι μεθ' υπηρεφανείας, ευψυχίας και καρτερίας φέρετε τα παρόντα δεινά. Γνωρίζομεν ότι ουδεμία δύναμις είναι ικανή να κάμψη το ευγενές μέταλλον της ψυχής σας και να δαμάση την αλύγιστον

298. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 272.

θέλησίν σας δι' ελευθερίαν. Ο αγών ημών είναι αγών δικαίου και ηθικής - εκ των ευγενεστέρων εις τους οποίους δύναται λαός να απεκδυθή - σύμφωνος όχι μόνον προς το φυσικόν δίκαιον, αλλά και προς τας διεθνείς αρχάς και τας βασικές επιδιώξεις του πολιτισμού μας. Αγωνιζόμενοι υπέρ της ελευθερίας ημών, αγωνιζόμεθα υπέρ της κατισχύσεως του δικαίου και των ηθικών αρχών, αίτινες αποτελούν το περιεχόμενον διεθνών διακηρύξεων, την βάση διεθνών οργανισμών και το μεγαλύτερον καύχημα του πολιτισμού μας.

*Δεν ζητούμεν τίποτε περισσότερον από ό,τι μας ανήκει και από ό,τι διεθνείς νόμοι επιδικάζουν εις ημάς. Δεν αγωνιζόμεθα ειμή μόνον δια την διασφάλισιν βασικών και αναφαιρέτων δικαιωμάτων του λαού μας, δικαιωμάτων και ελευθεριών, άνευ των οποίων ουδεμίαν αξίαν έχει η ζωή και ουδέν περιεχόμενον».*²⁹⁹

Στις 5 Αυγούστου 1958, ο Αρχιεπίσκοπος απάντησε σε ερώτηση ανταποκριτή του περιοδικού «Times of Cyprus», που αναφερόταν σε δήλωση του Κυβερνήτη Φουτ, με την οποία καλούσε την Ελλάδα και την Τουρκία να συμφωνήσουν και να συνεργασθούν για λύση του Κυπριακού προβλήματος. Στην απάντησή του είπε και τα πιο κάτω:

*«Η ανάμιξις των Κυβερνήσεων Ελλάδος και Τουρκίας με τας εκ διαμέτρου αντιθέτους επιδιώξεις των επί θέματος παρουσιάζοντος οξύν ανταγωνισμόν, δεν είναι δυνατόν να σημαίνει συνεργασίαν, αλλά έντασιν της συγκρούσεως εις την νήσον με σοβαράς διεθνείς επιπτώσεις. Το διοικητικόν καθεστώς της Κύπρου είναι θέμα αφορών τον λαόν της νήσου εν τη ολότητί του και δέον να αποφασισθή μεταξύ τούτου και της Μεγάλης Βρετανίας, άνευ της περιπλοκής τοιαύτης έξωθεν αναμίξεως».*³⁰⁰

Στο Λονδίνο η προσφορά του Αρχηγού της ΕΟΚΑ αντικρύστηκε αρνητικά από μερικούς ηγετικούς κύκλους και ορισμένες εφημερίδες. Ο Χάρντιγκ ήταν μεταξύ των αντιδραστικών. Οι Times του Λονδίνου έγραφαν ότι η εκεχειρία ήταν τακτική ελιγμού του Διγενή και συνιστούσαν να συνεχισθούν οι στρατιωτικά επιχειρήσεις εναντίον της ΕΟΚΑ. Η βρετανική κοινή γνώμη ήθελε την ειρήνευση στο νησί.

299. «Απαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'», τόμος Γ', σ. 167.

300. «Απαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'», τόμος Γ', σ. 396.

Η τουρκική Οργάνωση Τ.Μ.Τ., που αντιδρούσε στον Αγώνα της ΕΟΚΑ, διέταξε στις 6 Αυγούστου κατάπαυση της ένοπλης δράσης εκ μέρους των Τούρκων, ύστερα από έκκληση του Πρωθυπουργού της Τουρκίας Μεντερές. Στο φυλλάδιό της ανέφερε:

«Όλες οι ένοπλες ομάδες πρέπει να σταματήσουν κάθε είδους δράση μέχρι νεωτέρας ειδοποιήσεως. Οι απαραίτητες οδηγίες θα σταλούν στους αρχηγούς των ομάδων μέσω της κανονικής οδού.

Οι ομάδες των χωριών να σταματήσουν τη δράση τους και τις σχέσεις τους με τις απλές βοηθητικές ομάδες. Μέχρι νεωτέρας ειδοποιήσεως δεν πρέπει να αναληφθούν πράξεις αντιποίνων. Οι απαραίτητες οδηγίες θα δοθούν αμέσως προς τους ηγέτες των αγροτικών ομάδων».³⁰¹

Ακολούθησε διπλωματική δραστηριότητα για λύση του Κυπριακού. Στις 7 Αυγούστου, ο Βρετανός Πρωθυπουργός Μακμίλλαν και ο Φουτ συνομιλυσαν στην Αθήνα με τον Έλληνα Πρωθυπουργό Κωνσταντίνο Καραμανλή. Στις 9 Αυγούστου, οι δυο Βρετανοί πήγαν στην Άγκυρα, όπου έγιναν αγγλοτουρκικές συνομιλίες. Στις 11 Αυγούστου, ο Μακμίλλαν ήρθε στην Κύπρο και συναντήθηκε με τους δημάρχους της Λευκωσίας και της Κερύνειας, καθώς και με Τουρκοκυπρίους ηγέτες. Κανένα αποτέλεσμα δεν προέκυψε από τις συνομιλίες και η Ελλάδα κατέθεσε νέα προσφυγή στον ΟΗΕ στις 14 Αυγούστου 1958.

Ο Φουτ κατά την παραμονή του στην Αθήνα συναντήθηκε δυο φορές με τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο και συζήτησε μαζί του το βρετανικό σχέδιο για λύση του Κυπριακού. Ο Αρχιεπίσκοπος είπε ότι το θεωρεί απαράδεκτο. Με επιστολή του μάλιστα στις 16 Αυγούστου επισήμοποισε τη θέση του. Μια παράγραφος της επιστολής του Αρχιεπισκόπου τονίζει τα εξής:

«Δέον να καταστή απολύτως σαφές ότι ο Ελληνικός λαός της Κύπρου ουδέποτε δύναται να δεχθή σχέδιον, το οποίον παραγνwrίζει τα βασικά δημοκρατικά δικαιώματα αυτού και αρνείται εις αυτόν τόσον την ελευθερίαν όσον και την ειρήνην. Διότι η ελευθερία παραβιάζεται υπό του σχεδίου, το οποίον επιβάλλει έξωθεν Κυβερνήσεις υπεράνω των κεφαλών του Κυπριακού λαού και το οποίον διασπά την ενότητά του, δι' ενός συντάγματος διαίρεσεως, το οποίο αποσκοπεί εις το να παρα-

301. Π. Παπαδημήτρη - Π. Πετρίδη «Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια της Κύπρου (1878-1978)», τόμος 11ος, σ. 302.

βλάβη την τελικήν λύσιν. Αφ' ετέρου η ειρήνη θα φυγαδευθή εκ της Νήσου υπό ενός καθεστώτος καθιερούντος μόνιμον διαφοράν και διαίρεσιν, και επομένως θέτοντος το βάθρον ουχί της ενότητος και συνεργασίας, αλλά εντόνου ανταγωνισμού και διαμάχης με ευρυτέρους αντικτύπους».³⁰²

Σε δημοσιογραφική διάσκεψη, που έγινε στις 28 Αυγούστου στα γραφεία της Ενώσεως Συντακτών Ημερησίων Εφημερίδων Αθηνών, ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος ανέφερε μεταξύ άλλων τα ακόλουθα:

α) «Ουδείς λαός θα ήτο ποτέ δυνατόν να δεχθή, ως προσωρινήν δήθεν διευθέτησιν της επιδιώξεώς του δι' ελευθερίαν, την περαιτέρω υποδούλωσίν του δια της επ' αυτού επιβολής, υπό οιανδήποτε μορφήν, και άλλης ξένης χώρας, επί τη προφάσει ότι μία μικρά εις τους κόλπους του μειονότητος ανήκει εις την χώραν εκείνην. Ούτε ήτο λογικόν να αναμένεται αποδοχή ή ανοχή υπό του Κυπριακού λαού διατάξεων του σχεδίου, αίτινες επιφέρουν την διάσπασιν του ενιαίου χαρακτήρος του και την κατάτμησίν του εις δύο χωριστούς λαούς, κατά τρόπον απροκαλύπτως προοριζόμενον να οδηγήσιν εις την καταστρεπτικήν δια την νήσον διχοτόμησιν.

Αντιθέτως προς τας περί "συνεταιρισμού και συνεργασίας" εν προοιμίω του σχεδίου εκφράσεις της Βρετανικής Κυβερνήσεως, το σχέδιον εν τη πράξει προώριται να οξύνη και μονιμοποιήσιν την Ελληνοτουρκικήν εν Κύπρω διαίρεσιν και διένεξιν, δεδομένου ότι οι Τούρκοι ενθαρρύνονται δι' αυτού εις την προώθησιν της διχοτομήσεως».

β) «Το βρετανικόν σχέδιον "συνεταιρισμού" αντίκειται προς διατάξεις του Καταστατικού Χάρτου των Ηνωμένων Εθνών και των υφισταμένων συνθηκών. Η Κύπρος σήμερα είναι εν μη αυτοκυβερνώμενον έδαφος και, συμφώνως προς το εν τω Καταστατικώ Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών δίκαιον, η νήσος ανήκει εις τους Κυπρίους, η δε διοικούσα δύναμις έχει την υποχρέωσιν να θέτη εις πρώτην μοίραν το συμφέρον του Κυπριακού λαού και να οδηγήσιν τούτον εις ανεξαρτησίαν. Κατ' άλλας δε διατάξεις του Χάρτου, αναγνωρίζεται ρητώς δικαίωμα αυτοδιαθέσεως εις όλους τους λαούς, καθισταμένους ούτω μόνους αρμοδίους να κρίνουν περί του μέλλοντός των».

γ) «Ο Κυπριακός λαός είναι αποφασισμένος να αντιταχθή και να πολεμήσιν δι' όλων των εις την διάθεσίν του μέσων - διαθέτει δε σημα-

302. «Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ', τόμος Γ', σ. 401.

ντικές δυνατότητας τόσο εν τη νήσω όσο και επί διεθνούς πεδίου – πάσαν τυχόν απόπειραν επανόδου της Τουρκίας, υπ' οιανδήποτε μορφήν, εις την Κύπρον. Τοιαύτη απόπειρα θα είχε αναποφεύκτως ευρύτερας καταστρεπτικές συνεπείας δια την ειρήνην εις την ευαίσθητον αυτήν περιοχήν του κόσμου».

δ) «Επέστη πλέον η στιγμή ουσιαστικής επεμβάσεως των Ηνωμένων Εθνών δια τον τερματισμόν του Κυπριακού δράματος και την αποκατάστασιν της ειρήνης εν τη νήσω. Είναι η μόνη απομένουσα οδός προς αποτροπήν περαιτέρω τραγικών επιπλοκών μιας καταστάσεως σοβαρώς απειλούσης την διεθνή ειρήνην και ασφάλειαν».³⁰³

Το βρετανικό σχέδιο, στο οποίο είχαν γίνει μικρές τροποποιήσεις, απέρριψε και η Ελληνική Κυβέρνηση στις 19 Αυγούστου 1958.

Ο Μακμίλλαν ήταν αποφασισμένος να εφαρμόσει οπωσδήποτε το σχέδιό του στην Κύπρο. Στις 15 Αυγούστου, δήλωσε ότι η εφαρμογή του θ' αρχίσει οριστικά την 1η Οκτωβρίου 1958, χωρίς τη συνεργασία της Ελλάδας, του Αρχιεπισκόπου και των Ελλήνων της Κύπρου.

Ο Διγενής σε φυλλάδιό του, που κυκλοφόρησε την 21η Αυγούστου, έγραψε γι' αυτό το θέμα:

«Δεν θα υποκύψωμεν εις την Αγγλοτουρκικήν συνωμοσίαν του συνεταιρισμού. Δεν δεχόμεθα συμβιβασμούς. Ζητούμεν καθαρά ΑΥΤΟΔΙΑΘΕΣΙΝ. Αι 450.000 Έλληνες είναι αποφασισμένοι να αντιδράσουν δι' όλων των μέσων. Ουδεμία δύναμις είναι ικανή νας μας καθυποτάξη και να μας επιβάλη το έκτρωμα, Βρετανικόν Σχέδιον υποδουλώσεως εις τους Αγγλοτούρκους. Το Αγγλικόν Σχέδιον θα συντριβή εις την θέλησιν του Κυπριακού λαού».³⁰⁴

Η Ελληνική Κυβέρνηση απευθύνθηκε στο ΝΑΤΟ για ματαίωση της εφαρμογής του σχεδίου. Ο Γενικός Γραμματέας του Οργανισμού αυτού επέδειξε ενδιαφέρον για το πρόβλημα και υπέβαλε δικό του σχέδιο, αλλά χωρίς αποτέλεσμα, γιατί αντέδρασαν οι Άγγλοι, οι Τούρκοι και οι Αμερικανοί.

Κυκλοφορία φυλλαδίου των Άγγλων στον Κυπριακό λαό για εξασφάλιση πληροφοριών, που θα οδηγούσαν στην ανεύρεση όπλων

Τον Αύγουστο του 1958, οι Άγγλοι βρίσκονταν σε δύσκολη θέση, για-

303. «Απαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'», τόμος Γ', σσ. 410-414.

304. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα – Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 283.

τί δεν μπορούσαν να συντρίψουν την ΕΟΚΑ. Επινόησαν τότε την κυκλοφορία ενός φυλλαδίου, με το οποίο καλούσαν τον Κυπριακό λαό να δώσει πληροφορίες, που θα οδηγούσαν στην ανεύρεση όπλων. Η αμοιβή κάθε πληροφοριοδότη θα ήταν ανάλογη με το αποτέλεσμα, στο οποίο θα οδηγούσαν οι πληροφορίες. Ένα απόσπασμα από το φυλλάδιο είναι το πιο κάτω:

«Γνωρίζετε πού ευρίσκονται κρυμμένα όπλα και εκρηκτικά ύλαι; Εάν γνωρίζετε, μπορείτε να συμβάλετε εις την διάσωσιν ζώνων, δίδοντες πληροφορίας εις τας αρχάς περί του πού ευρίσκονται αυτά τα όπλα και αι εκρηκτικά ύλαι.

Η Κυβέρνησις είναι διατεθειμένη να καταβάλη ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑΣ ΑΜΟΙΒΑΣ δια πληροφορίας, οδηγούσας εις την ανεύρεσιν όπλων και πυρομαχικών καταλλήλων προς χρήσιν. Αι αμοιβαί είναι αι ακόλουθοι: Ελαφρά μυδραλιοβόλα ή όλμοι Λίρες 500, Αυτόματα όπλα (τύπου στεν, θόμπσον κλπ.) Λίρες 150, Αυτόματα περίστροφα Λίρες 150, Τυφέκια ή όπλα γκρήνερ Λίρες 50, Περίστροφα Λίρες 50, Κυνηγετικά όπλα Λίρες 40.

Επιπλέον, δια πληροφορίας οδηγούσας εις την απ' ευθείας ανακάλυψιν αριθμού όπλων εις χρησιμοποίησιμον κατάστασιν (ή δυναμένων ευκόλως να καταστούν χρησιμοποίησιμα), η Κυβέρνησις θα πληρώσῃ Λίρες 2.500 (δύο χιλιάδας πεντακοσίας λίρας).

Εάν γνωρίζετε πού είναι κρυμμένα οιαδήποτε από αυτά τα όπλα ή εκρηκτικά ύλαι και επιθυμείτε να λάβετε την αμοιβήν, ιδού τι πρέπει να πράξετε:

Αναγράψατε τας πληροφορίας σας μεθ' όλων των λεπτομερειών επί καθαρού φύλλου χάρτου. Μην υπογράψετε δια του ονόματός σας, αλλά χρησιμοποιήσατε ψευδώνυμον ή αριθμόν. Αναγράψατε την ημερομηνίαν εις το άκρον του χάρτου. Ταχυδρομήσατε την επιστολήν σας εντός απλού φακέλλου προς την:

Α.Ε. Κυβερνήτην, Κυβερνείον –Λευκωσίαν

και αναγράψατε επί του άνω αριστερά μέρους την λέξιν προσωπική».³⁰⁵

Το φυλλάδιο αυτό δεν πέτυχε το σκοπό του. Κανένας Έλληνας της Κύπρου δεν έδωσε οποιαδήποτε πληροφορία.

305. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα – Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 294.

Το Βρετανικό Εργατικό Κόμμα αντιτίθεται στην πολιτική της Βρετανικής Κυβέρνησης. Δηλώσεις του Τομ Ντράιμπεργκ, Προέδρου του Κόμματος, τον Σεπτέμβριο του 1958

Το Βρετανικό Εργατικό Κόμμα από την αρχή του απελευθερωτικού Αγώνα της ΕΟΚΑ έπαιρνε θέσεις αντίθετες προς το Κόμμα των Συντηρητικών, που κυβερνούσε τη Βρετανία.

Ο βουλευτής Μπεν απευθυνόμενος προς τον Υπουργό Αποικιών Λέννοξ Μπούντ στις 27 Απριλίου 1955 στη Βουλή των Κοινοτήτων έλεγε:

«Δεν θα συμφωνούσε ο έντιμος κύριος ότι, σύμφωνα με την αλάνθαστη ιστορική πείρα, όταν ένας λαός αποκλειστεί από την προοπτική της ελευθερίας, θα προσφύγει στη βία;».

Στις 5 Μαΐου 1955, ο βουλευτής Ντράιμπεργκ δήλωνε ξεκάθαρα:

«Εκείνο το οποίο υποστηρίζει το Εργατικό Κόμμα είναι η αυτοδιάθεση και αυτό στην προκειμένη περίπτωση της Κύπρου πιθανό να σημαίνει Ένωση».³⁰⁶

Στις 7 Σεπτεμβρίου 1958, ο Ντράιμπεργκ, Πρόεδρος του Βρετανικού Εργατικού Κόμματος, ευρισκόμενος στην Κύπρο δήλωσε ότι δεν θα μεταβεί στην Αγκυρα, γιατί δεν αναγνωρίζει δικαιώματα στην Τουρκία επί της Κύπρου. Προηγουμένως, είχε επισκεφθεί την Αθήνα και ανέφερε στον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο ότι οι Εργατικοί είναι αντίθετοι με τη διχοτόμηση της Κύπρου και υποστηρίζουν την αυτοδιάθεση του Κυπριακού λαού.³⁰⁷

Οι θέσεις και ενέργειες της Ελλάδας τον Σεπτέμβριο του 1958 έναντι του σχεδίου Μακμίλλαν. Έκκληση του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου προς τους Πρέσβεις της Βρετανίας και των Η.Π.Α. στην Αθήνα. Το Κυπριακό βρίσκεται για ακόμη μια φορά στον ΟΗΕ

Μέσα στον Σεπτέμβριο του 1958, οι Άγγλοι επέμεναν στην εφαρμογή του σχεδίου Μακμίλλαν για λύση του Κυπριακού.

Ο Πρωθυπουργός της Ελλάδας Κωνσταντίνος Καραμανλής σε δηλώσεις του στις 6 Σεπτεμβρίου προειδοποίησε τη Βρετανία για τις καταστρεπτικές συνέπειες, που θα είχε η εφαρμογή του σχεδίου στον αντιτιθέμενο Κυπριακό λαό. Οι δηλώσεις του έχουν ως εξής:

306. Λεοντίου Ιεροδιακόνου «Το Κυπριακό πρόβλημα», σσ. 94-95.

307. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα – Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 302.

«Η Βρετανία διέπραξε μέχρι σήμερα πολλά σφάλματα εν σχέσει με το Κυπριακό ζήτημα. Μεγαλύτερον ακόμη σφάλμα είναι η ερμηνή της Βρετανικής Κυβερνήσεως να εφαρμόση μονομερώς και αυθαίρετως το προταθέν υπ' αυτής σχέδιον. Το σχέδιον τούτο είναι πρωτίστως άδικον, διότι συνεπάγεται καταπάτησιν της θελήσεως της μεγάλης πλειονότητος του Κυπριακού λαού. Το σχέδιον ήτο εξ αρχής δύσκολον να εφαρμοσθή. Τώρα κατέστη πρακτικώς αδύνατον να εφαρμοσθή, εφ' όσον οι παράγοντες εκ των οποίων εξαρτάται η εφαρμογή αυτού, συγκεκριμένως το 80% του Κυπριακού λαού και η Ελληνική Κυβέρνησις αρνούνται να συνεργασθούν. Αλλά το σχέδιον τούτο αποτελεί επί πλέον παραβίασιν της συνθήκης της Λωζάννης. Ο καθείς πρέπει να αναμένη από μίαν μεγάλην δημοκρατικήν χώραν, ότι δεν θα εδημιούργει παράδειγμα τοιαύτης καταφώρου παραβιάσεως μίας συνθήκης, επί της οποίας έθεσε και αύτη την υπογραφήν της. Η ερμηνή της Βρετανίας δια μονομερή εφαρμογήν του σχεδίου θα έχη ως αποτέλεσμα να επιδεινωθή έτι περισσότερο η κατάστασις εν Κύπρω και να οδηγήση πιθανώς εις επικινδύνους εξελίξεις, αι οποίαι δεν θα ήσαν σύμφωνοι προς τα συμφέροντα και το πνεύμα του ελευθέρου κόσμου. Η Βρετανική Κυβέρνησις, εμμένουσα εις εφαρμογήν του σχεδίου και αγνοούσα τας λογικάς και μετριοπαθείς προτάσεις της Ελληνικής Κυβερνήσεως και των Ελλήνων της Κύπρου, θα φέρη αποκλειστικώς την ευθύνην δι' οτιδήποτε θα επακολουθήσῃ. Η Ελληνική Κυβέρνησις προς αντιμετώπισιν της τοιαύτης αποφάσεως εκ μέρους της Βρετανικής Κυβερνήσεως, αποφάσεως η οποία είναι άδικος δια τον Κυπριακόν λαόν και προκλητική δια την Ελλάδα, απεφάσισε να κάμῃ χρήσιν όλων των εις την διάθεσίν της πολιτικών και διπλωματικών μέσων. Η Ελληνική Κυβέρνησις έχει ήδη πληροφορήσει τας συμμαχικάς Κυβερνήσεις επί της ως άνω αποφάσεώς της».³⁰⁸

Δηλώσεις έκανε και ο Υπουργός Εξωτερικών Ευάγγελος Αβέρωφ στη Νέα Υόρκη, με τις οποίες χαρακτήρισε το βρετανικό σχέδιο για λύση του Κυπριακού ως «παρά φύσιν λύσιν», ανέφερε ότι θα δημιουργήσῃ επικίνδυνη περιπλοκή στην κατάσταση της Μέσης Ανατολής και ότι η Ελλάδα θα συνεχίσει να αγωνίζεται για την απελευθέρωση της Κύπρου από την αποικιακή κυριαρχία.

Ο Έλληνας αντιπρόσωπος της Ελλάδας στον ΟΗΕ Χρ. Ξανθόπουλος – Παλαμάς με υπόμνημά του αναφέρθηκε στην κρισιμότητα φάση του

308. Νίκου Κρανιδιώτη «Δύσκολα χρόνια...», σσ. 338-339.

Κυπριακού λόγω του αγγλοτουρκικού συνεταιρισμού, που δημιουργήθηκε με το σχέδιο Μακμίλλαν.

Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος στις 12 Σεπτεμβρίου, με έκκλησή του προς τους Πρέσβεις της Βρετανίας και των Η.Π.Α. στην Αθήνα, ζήτησε να ματαιωθεί η άφιξη του Τούρκου αρμοστή στην Κύπρο, όπως προνοούσε το σχέδιο Μακμίλλαν, γιατί διαφορετικά θα εκμηδένιζε κάθε ελπίδα για διευθέτηση του Κυπριακού.

Στις 17 Σεπτεμβρίου 1958, ενώ οι Άγγλοι δραστηριοποιούνταν για την εφαρμογή του σχεδίου Μακμίλλαν στην Κύπρο, το Κυπριακό βρισκόταν για μια φορά ακόμη στην ημερήσια διάταξη της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ.

Στην Αθήνα έγινε σύσκεψη στις 19 Σεπτεμβρίου υπό την προεδρία του Πρωθυπουργού, για ν' αντιμετωπισθεί η απειλή της Βρετανίας για εφαρμογή του σχεδίου Μακμίλλαν. Αποφασίστηκε να ζητηθεί η μεσολάβηση του ΝΑΤΟ για αποτροπή του σχεδίου. Σ' αυτό ήταν σύμφωνος και ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος. Στις 20 Σεπτεμβρίου, διακοίνωση της Ελληνικής Κυβέρνησης ανέφερε ότι τυχόν εφαρμογή του σχεδίου θα έκανε προβληματική τη θέση της Ελλάδας στο ΝΑΤΟ και καλούσε τον Γενικό Γραμματέα του Οργανισμού αυτού να επέρμβει προσωπικά. Ταυτόχρονα γινόταν εισήγηση για εξεύρεση μιας διαφορετικής λύσης από την εφαρμογή του βρετανικού σχεδίου. Ο Γενικός Γραμματέας του ΝΑΤΟ Ανρύ Σπάακ έφτασε στην Ελλάδα στις 23 Σεπτεμβρίου και εισηγήθηκε να συμφωνηθεί μια περίοδος επτά ετών αυτοκυβέρνησης του Κυπριακού λαού και ν' ακολουθήσει οριστική λύση του προβλήματος. Οι προτάσεις αυτές βρήκαν σύμφωνο τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, αλλά ματαιώθηκαν, γιατί αντέδρασαν η Βρετανία και η Τουρκία και επενέβησαν οι Η.Π.Α. Τότε το σχέδιο του ΝΑΤΟ τροποποιήθηκε σε μεγάλο βαθμό και τελικά απορρίφθηκε και από τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο και από την Ελληνική Κυβέρνηση.

Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος δηλώνει ότι αποδέχεται την ανεξαρτησία της Κύπρου με εγγύηση του ΟΗΕ, αφού προηγηθεί περίοδος αυτοκυβέρνησης. Η Βρετανική Κυβέρνηση προωθεί την εφαρμογή του σχεδίου Μακμίλλαν με τη συνεργασία της Τουρκίας. Διάγγελμα του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου προς τον Κυπριακό λαό.

Στις 23 Σεπτεμβρίου 1958, η Βαρβάρα Κάσλ, Αντιπρόεδρος του Βρετα-

νικού Εργατικού Κόμματος, επιστρέφοντας στο Λονδίνο από την Αθήνα, όπου είχε συνομιλίες την προηγούμενη μέρα με τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, δήλωσε ότι ο Αρχιεπίσκοπος δεν αποκλείει την ανεξαρτησία της Κύπρου με εγγύηση του ΟΗΕ, αφού προηγηθεί ορισμένη περίοδος αυτοκυβέρνησης. Το καθεστώς της ανεξαρτησίας δεν θα μπορούσε να μεταβληθεί παρά μόνο ύστερα από έγκριση των Ηνωμένων Εθνών. Στις δηλώσεις του ο Αρχιεπίσκοπος ανέφερε:

*«Εισπγούμαι όπως, κατόπιν καθωρισμένης περιόδου αυτοκυβερνήσεως, η Κύπρος καταστή ανεξάρτητον κράτος μη συνδεόμενον ούτε με την Ελλάδα ούτε με την Τουρκίαν... Είμαι έτοιμος να αποδεχθώ την ίδρυσιν ανεξαρτήτου κράτους εν Κύπρω υπό τον όρον ότι τούτο δεν θα μεταβληθή είτε δια της Ενώσεως με την Ελλάδα είτε δια του διαμελισμού είτε δι' οιοδήποτε άλλου τρόπου, εκτός εάν τα Ηνωμένα Έθνη ενέκριναν την τοιαύτην μεταβολήν... Η δε παραμονή της Νήσου εντός της (Βρετανικής) Κοινοπολιτείας δεν είναι ασυμβίβαστος με το υπ' εμού προτεινόμενον καθεστώς».*³⁰⁹

Η πρόταση του Αρχιεπισκόπου για ανεξαρτησία της Κύπρου αιφνιδίασε πολλούς. Ο στενός του συνεργάτης Νίκος Κρανιδιώτης επισκέφθηκε τον Αρχιεπίσκοπο στην Εκάλη, όπου διέμενε, γιατί ήθελε να ενημερωθεί για το θέμα αυτό. Γράφει για τη συνάντησή τους:

*«Έφυγα αμέσως για την Εκάλη, όπου συνήντησα το Μακάριο να βηματίζει ανήσυχος στη βεράντα του σπιτιού του. Του εξέφρασα αμέσως τους ενδοιασμούς μου για τη συνέντευξη. Ο Μακάριος συμμερίστηκε τις ανησυχίες μου, είπε όμως ότι, μέσα στο δυσμενές κλίμα που είχε δημιουργηθεί, έπρεπε να βρεθεί μια διέξοδος. Κάτι που – σε αντιπερισπασμό προς το Σχέδιο Μακμίλλαν – να αποσπάσει το διεθνές ενδιαφέρον και να αποτρέψει τα βρετανικά διχοτομικά σχέδια».*³¹⁰

Ο Αρχιεπίσκοπος υπέβαλε την περί ανεξαρτησίας της Κύπρου πρότασή του και επίσημα στη Βρετανική Κυβέρνηση στις 27 Σεπτεμβρίου μέσω του Πρέσβη στην Αθήνα Σερ Ρότζερ Άλλεν. Επίσης έγραψε ενημερωτική επιστολή για το ίδιο θέμα στον Διγενή στις 23 Σεπτεμβρίου. Σ' αυτή εξηγούσε τους λόγους, που τον οδήγησαν στην υποβολή της πρότασής του για ανεξαρτησία. Ο Διγενής πήρε την επι-

309. «Απαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'», τόμος Γ', σ. 419.

310. Νίκου Κρανιδιώτη «Δύσκολα χρόνια...», σ. 343.

στολή του Αρχιεπισκόπου στις 28 Σεπτεμβρίου. Για λόγους ασφαλείας ο Αρχιεπίσκοπος έγραψε την επιστολή ως τρίτο πρόσωπο. Παραθέτουμε εκτενές απόσπασμα της επιστολής:

«Καίτοι η νέα αυτή γραμμή είναι δυνατόν να χαρακτηριστεί ως παραχώρησις, αποτελεί τακτικήν την οποίαν επέβαλεν η παρούσα κατάστασις και η ψύχραιμος αντιμετώπισις της πραγματικότητος. Αι τελευταίαι πληροφορίες, τας οποίας είχεν ο Αρχιεπίσκοπος, ήσαν πάρα πολύ αποκαρδιωτικά. Συμφώνως προς ταύτας η Βρετανική Κυβέρνησις φέρεται αποφασισμένη να εφαρμόσῃ το σχέδιόν της. Εν τῷ μεταξύ η Βρετανική κοινή γνώμη εσημείωσε σοβαράν μεταστροφὴν καθ' ἡμῶν, ὁ δὲ Βρετανικός Τύπος, συμπεριλαμβανομένων και των εργατικῶν εφημερίδων, ὁσάκις δεν καταφέρεται ἐναντίον μας, ἀποφεύγει προσεκτικῶς, ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς Κοινῆς Γνώμης, οἰονδήποτε δημοσίευμα το οποίον θα προσέβαλλε το γόπτρον των ἐν Κύπρῳ βρετανικῶν στρατευμάτων, ἀποσιωπᾷ δὲ τα βασανιστήρια και τὴν ἄλλην βάρβαρον στάσιν των Δυνάμεων Ἀσφαλείας και ἀρκεῖται νὰ υπογραμμίσῃ τὴν σοβαρότητα τῆς καταστάσεως και τὴν ἀνάγκην ὅπως προστατευθῶν τα συμφέροντα των ἐν Κύπρῳ Τούρκων. Εξ ἄλλου η Ἀμερική ἔχει ευθυγραμμίσει πλήρως τὴν πολιτικὴν τῆς μετὰ των Ἀγγλων.

Αἱ πιθανότητες εἰς τα Ἡνωμένα Ἔθνη εἶναι ἄκρως περιορισμένοι, με αἶτημα δὲ αυτοδιαθέσεως δὲν θὰ εἴχομεν οὔτε τὴν περυσινὴν ἐπιτυχίαν. Ἡ Μπάρμπαρα Κάσλ και ἄλλοι Ἐργατικοὶ παράγοντες ἐξεδήλωσαν ἀδυναμίαν νὰ ἀντιδράσῃ κατὰ τοῦ Βρετανικοῦ σχεδίου, ἐκτός εἰάν ὁ Αρχιεπίσκοπος προσέφερε κάτι νέον, το οποίον θὰ ἀπῆχει ευμενῶς ὑπὸ τας παρούσας συνθήκας ἐν Ἀγγλίᾳ. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, εἶπον, θὰ ἦσαν διατεθειμένοι νὰ προβοῦν εἰς διάβημα παρὰ τῷ Βρετανῷ Πρωθυπουργῷ και νὰ προωθήσῃ, δια τοῦ συνερχομένου κατ' αὐτάς Συνεδρίου των και των εφημερίδων των, τας ἀπόψεις τοῦ Αρχιεπισκόπου. Δὲν δύναμαι νὰ προβλέψω ἀπὸ τοῦδε τας συνεπειάς, ἀλλ' αὐταὶ δὲν δύνανται νὰ εἶναι κακά. Ἀλλωστε και εἰς τα Ἡνωμένα Ἔθνη μόνον ἐπὶ τῆς βάσεως τῆς ἀνεξαρτησίας θὰ νδυνάμεθα νὰ ἔχωμεν ἐλπίδας. Εἶναι τοιαύτη ἡ θέσις τῆς Ἑλλάδος μέσα εἰς τας Δυτικὰς Συμμαχίας και το δυτικόν ἐν γένει στρατόπεδον, ὥστε νὰ δυσχεραίνεται ἀφαντάστως οἰαδήποτε ἀποφασιστικὴ ἐνέργεια πρὸς οὐσιαστικὴν και θετικὴν υποστήριξιν τοῦ Κυπριακοῦ αἰτήματος. Μόνον ἐγκατάλειψις τοῦ Δυτικοῦ στρατοπέδου θὰ ἐδημιούργει νέαν κατάστασιν. Τοιούτον ὅμως ἐγχείρημα εἶναι τελείως ἀπαράδεκτον ἀπὸ Ἑλληνικῆς πλευράς.

Ὑπὸ τας υφισταμένας λοιπὸν συνθήκας, ἀργὰ ἢ γρήγορα, θὰ εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ καταλήξωμεν εἰς τὴν λύσιν τῆς ἀνεξαρτησίας. Συμφωνῶ και ἐγὼ με τας ἀπόψεις τοῦ Αρχιεπισκόπου, ὅτι θὰ ἐπεβάλλετο θαρραλέα και ρεαλιστικὴ αντιμετώπισις τῆς καταστάσεως και ἐγκαίρως λήψις ἀποφάσεων, πρὶν ἢ αἱ ἐξελίξεις ἐδημιούργουν τετελεσμένα γεγονότα. Διότι ἐπιβολὴ τοῦ Βρετανικοῦ σχεδίου – ὁσονδήποτε θαρραλέα και ἀποφασιστικὴ και ἂν ἦτο ἡ ἀντίστασις τοῦ Ἑλληνικοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ – θὰ ὠδήγει μοιραίως εἰς τὴν διχοτόμησιν ἢ το ὀλιγότερον θὰ διemerφῶνε αὐτομάτως καταστάσεις και θὰ ἐξησφάλιζε εἰς τοὺς Τούρκους δικαίωματα, τα οποία θὰ ἦτο ἀδύνατον ὕστερον – και εἰάν ἀκόμη μετεβάλλοντο αἱ διεθνεῖς συνθήκαι – νὰ παραγραφῶσιν».³¹¹

Ὁ Διγενὴς ἀπάντησε στὴν ἐπιστολὴ τοῦ Αρχιεπισκόπου στις 29 Σεπτεμβρίου, ἐπισημαίνοντας τα ἐξῆς:

α) «Παρελάβαμεν ἓνα λαόν, τὸν ἐξωθήσαμεν εἰς ἓνα πρῶϊκόν ἀγῶνα, εἰς τὸν οποίον οὗτος μας ἔδωκεν ὅ,τι τοῦ ἐζητήσαμεν, και ἐν τούτοις ὕστερα ἀπὸ 3½ ἔτη, ὕστερα ἀπὸ ἐκατόμβας, ὕστερα ἀπὸ ἀνηκούστους καταστροφάς και καταπιέσεις που υπέστη, ὕστερα ἀπὸ πράξεις πρωϊσμοῦ ἐκ μέρους τοῦ, αἱ ὁποῖαι προκαλοῦν τὸν θαυμασμόν ἀλλὰ και υπερηφάνειαν, τὸν παραδίδομεν εἰς στυγνοτέραν ἢ μέχρι σήμερον δουλείαν και μάλιστα εἰς δύο ἀφέντας ἀντὶ ἐνός και με πιθανότητα νὰ μὴ ἐξέλθῃ πλέον ἐκ τοῦ τάφου, εἰς τὸν οποίον τὸν ἐρρίψαμεν».

β) «Φοβοῦμαι ὅτι θὰ πέσωμεν εἰς νέαν ἀγγλικὴν παγίδα και αἱ προτάσεις αὐταὶ θὰ σημαίνουν τὴν ἀπαρχὴν σειρὰς υποχωρήσεων μέχρις ὅτου φθάσωμεν εἰς ἓνα σχέδιον-ἐκτρώμα».³¹²

Οἱ Συντηρητικοὶ τῆς Βρετανίας δὲν ἀποδέχτηκαν τὶς προτάσεις τοῦ Αρχιεπισκόπου, ἰσχυριζόμενοι ὅτι αὐτὲς ἔδιναν τελικὴ λύση στο πρόβλημα, ἐνῶ το δικό τους σχέδιο προνοοῦσε μεταβατικὴν κατάσταση, που κρίθηκε ἀναγκαία πρὶν ἀπὸ τὴν ὀριστικὴν λύση, γιὰ νὰ κατασιγᾶσιν τα πάθη.

Οἱ Ἐργατικοὶ ἀντιθέτως θεωροῦσαν τὶς προτάσεις τοῦ Αρχιεπισκόπου ὅτι ἀποτελοῦσαν μιὰ βάση γιὰ διαπραγματεύσεις και συνιστοῦσαν στὴ Βρετανικὴ Κυβέρνηση ν' ἀναστείλῃ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ βρετανικοῦ σχεδίου.

311. «Ἀπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'», τόμος Γ', σσ. 420-421.

312. Στρατηγὸς Γεωργίου Γρίβα – Διγενὴ «Ἀπομνημονεύματα...», σ. 305.

Η Εκτελεστική Επιτροπή του Εργατικού Κόμματος με ανακοίνωσή της στις 26 Σεπτεμβρίου τόνισε ότι καμιά λύση δεν είναι δυνατή χωρίς τη συγκατάθεση των κατοίκων της Κύπρου, όπου η συντριπτική πλειοψηφία απέρριψε το σχέδιο, και έκανε εισήγηση για επανέναρξη των συνομιλιών με Κυπρίους αντιπροσώπους.³¹³

Σημαίνοντα στελέχη του Εργατικού Κόμματος επέκριναν την πολιτική της Βρετανικής Κυβέρνησης στη στάση της έναντι της πρότασης του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου για ανεξαρτησία της Κύπρου.

Ο Γκέιτσκελ χαρακτήρισε την πρόταση του Αρχιεπισκόπου ως υφίστης σημασίας. Ο Γκάλλαχαν και η Βαρβάρα Κασλ είπαν ότι είναι εγκληματική η εφαρμογή του βρετανικού σχεδίου και ότι η Βρετανική Κυβέρνηση θα έχει την ευθύνη για την απώλεια ζωής Βρετανών και Κυπρίων. Ο Μπέβαν κατηγόρησε την Κυβέρνηση ότι εμποδίζει τη λύση του Κυπριακού προβλήματος.

Η 1η Οκτωβρίου 1958 ορίστηκε ως ημέρα έναρξης εφαρμογής του βρετανικού σχεδίου. Ο Βρετανός Υπουργός Εξωτερικών Σέλγουϊν Λούντ διακήρυξε ότι ή πρέπει να εφαρμοσθεί το βρετανικό σχέδιο ή η Κύπρος να διχοτομηθεί στο προσεχές μέλλον. Ο Βρετανός Πρωθυπουργός δήλωσε ότι η εφαρμογή του σχεδίου «θα προχωρήσει πούχως και άνευ προκλήσεων».

Η Τουρκία συνεργαζόταν τώρα με τη Βρετανία για την εφαρμογή του βρετανικού σχεδίου. Ο κυπριακός ραδιοφωνικός σταθμός ανακοίνωσε στις 29 Σεπτεμβρίου ότι η Τουρκική Κυβέρνηση διόρισε τον Τούρκο Μπουργχάν Ισίν, Πρόξενο της Τουρκίας στη Λευκωσία, ως αντιπρόσωπο της, «για να συμβουλευτεί επί ζητημάτων αφορώντων την εν Κύπρω Τουρκικήν Κοινότητα».

Η Ελλάδα αντέδρασε δια της διπλωματικής οδού για την εφαρμογή του βρετανικού σχεδίου.

Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος απύθυνε, μέσω του ραδιοφωνικού σταθμού Αθηνών, διάγγελμα προς τον Κυπριακό λαό στις 3 Οκτωβρίου 1958, με το οποίο επέκρινε με δριμύτητα το βρετανικό σχέδιο. Δυο αποσπάσματα από το διάγγελμά του είναι τα πιο κάτω:

α) «Η Βρετανική Κυβέρνησις, παρέχουσα ακόμη μίαν φοράν δείγμα της αδιαλλαξίας και της κακοπιστίας της, προχωρεί εις βιαίαν επιβο-

313. Λεοντίου Ιεροδιακόνου «Το Κυπριακό πρόβλημα», σσ. 297-298.

λήν του αυθαιρέτου σχεδίου της, το οποίον απεδοκίμασεν ήδη και απέρριψεν ολόκληρος ο Ελληνικός Κυπριακός λαός. Δια του σχεδίου τούτου, το οποίον υπήρξεν αποτέλεσμα αθεμίτου εις βάρος του Ελληνικού Κυπριακού λαού Αγγλοτουρκικής συμπαιγνίας, η Βρετανική Κυβέρνησις, ανατρέπουσα την αρχήν του σεβασμού των υφισταμένων διεθνών συνθηκών και παραγνωρίζουσα πάντα δημοκρατικόν θεσμόν, οδηγεί εις την διάσπασιν της ιστορικής, πολιτικής και οικονομικής ενότητας του Κυπριακού χώρου και αποπειράται να επιβάλη αυθαίρετως την θέλησιν μιάς μικράς μειονότητας επί της μεγάλης πλειοψηφίας του Κυπριακού λαού. Το βρετανικόν σχέδιον, υποθάλλον την διχόνοιαν και τας προστριβάς εν τη Νήσω, αποσκοπεί προφανώς εν τη διαιρέσει του λαού εις την διαιώνισιν της Αγγλικής επί της Νήσου κατοχής και την προβολήν της Βρετανικής Κυβερνήσεως ως διαιτητού δήθεν εις μίαν Ελληνοτουρκικήν διένεξιν. Το Κυπριακόν όμως ζήτημα δεν αποτελεί Ελληνοτουρκικήν διαφοράν, αλλ' αντικείμενον αντιθέσεως και αντιδικίας μεταξύ της Βρετανικής Κυβερνήσεως αφ' ενός και του Κυπριακού λαού αφ' ετέρου, όστις ζητεί όπως, βάσει των διεθνώς ανεγνωρισμένων αρχών, του επιτραπή να αποφασίση ο ίδιος περί της τύχης του και καθορίση ελευθέρως το πολιτικόν αυτού μέλλον».

β) «Προ της τοιαύτης καταφώρου παραβιάσεως πάσης αρχής ηθικής και δικαίου καλούμεν τον Ελληνικόν Κυπριακόν λαόν, όπως πνωμένος και αδιάσπαστος, ανεξαρτήτως ιδεολογικών πεποιθήσεων και κοινωνικής τοποθετήσεως, αντιδράση σθεναρώς εναντίον της επιβολής του νέου Βρετανικού σχεδίου και αγωνισθή ως εις άνθρωπος υπέρ των απειλουμένων βωμών και εστιών του. Ο αγών μας εισέρχεται ήδη εις αποφασιστικόν στάδιον. Απειλούνται την στιγμήν ταύτην όχι μόνον η ιστορική ενότης της πατρίδος μας, όχι μόνον η ασφάλεια και η γαλήνη μας, αλλά και αυτή αύτη η εν τη Νήσω επιβίωσις της φυλής μας. Νυν υπέρ πάντων ο αγών! Αι ιστορικάί ευθύνηαι μας είναι μέγισται. Δεν υποτιμώμεν τας δυσχερείας, αι οποίαι ευρίσκονται προ ημών. Ο λαός μας όμως απέδειξεν ήδη, κατά τρόπον αξιοθαύμαστον, ότι περιφρονεί τας δυσχερείας, ότι δεν λαμβάνει υπ' όψιν τα εμπόδια, ότι έχει σαφή συνείδησιν των υψηλών του σκοπών, εν τη επιδιώξει των οποίων είναι πρόθυμος να θυσιάση και αυτήν ακόμη την ζωήν του».³¹⁴

314. «Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'», τόμος Γ', σσ. 180-181.

6. ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΜΕΣΑ ΣΤΟΝ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟ ΤΟΥ 1958 ΚΑΙ ΤΟΝ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟ ΤΟΥ 1959

Έκθεση των 265 πολιτικών κρατούμενων στα κρατητήρια Πολεμίου προς τον Γενικό αντιπρόσωπο του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού στη Μέση Ανατολή Δαβίδ Ντε Τρας για τις συνθήκες της κράτησής τους

Τον Δεκέμβριο του 1958, οι 265 πολιτικοί κρατούμενοι στα κρατητήρια Πολεμίου υπέβαλαν έκθεση στον αντιπρόσωπο του Ερυθρού Σταυρού Δαβίδ Ντε Τρας για τις άθλιες συνθήκες της διαβίωσής τους. Από τα πιο κάτω αποσπάσματα φαίνονται καθαρά οι ταπεινώσεις και ο εξευτελισμός των 265 Κυπρίων πολιτικών κρατούμενων:

α) «Καταγγέλλομεν την παντελώς άδικον και κτηνώδη κακομεταχείρισίν μας εκ μέρους των στρατιωτικών αρχών υπό τα όρματα και εν γνώσει των πολιτικών αρχών. Εν πρώτοις επιθυμούμεν ν' αναφερθούμεν εις την βάνουσον υποδοχίν, της οποίας ετύχαμεν κατά την πρώτην ημέραν της αφίξεώς μας εις τον στρατόπεδον Πολεμίου. Αύτη περιελάμβανε μεταξύ άλλων ξυλοδαρμούς, γρονθοκοπήματα, εξευτελιστικές ύβρεις. Παραμονήν υπό καυστικόν ήλιον και τας χείρας υψωμένας επί 4 και πλέον ώρας».

β) «Εκάστην ημέραν κατά τους μετριωτέρους υπολογισμούς 30 τουλάχιστον εξ ημών εκτυπώντο και μετεφέροντο βασταζόμενοι υπό συγκρατούμενων των εις το κατά τύπον μόνον διαμέρισμα δι' ασθενείς του στρατοπέδου, εις το οποίον ουδεμία περίθαλψις παρείχετο εις αυτούς. Εις όλας σχεδόν τας περιπτώσεις αι πρώται βοήθειαι παρείχοντο υπό συγκρατούμενων και σπανίως υπό ιατρού. Του ξυλοδαρμού δεν εξαιρούντο ουδ' αυτοί οι γέροντες, οι ιερείς, οι σοβαρά ασθενείς, ο κωφάλαλος και οι παντός είδους ανάπηροι. Ειδικώς αναφέρομεν την περίπτωση του Βασίλη Αλεξάνδρου D.P.2508, ο οποίος, αν και σοβαρώτατα ασθενής δεν εξαιρείτο κατ' αρχάς των ανωτέρω κακοποιήσεων, πράγμα το οποίον επεδείνωσε την κατάστασίν του και επετάχυνε τον θάνατόν του. Και όταν πολύ αργά πλέον μεταφερθείς εις το επαρχιακόν Νοσοκομείον και ευρισκόμενος εις το χείλος του θανάτου, παρ' όλας τας εκκλήσεις των οικείων του αφ' ενός και των συγκρατούμενων του αφ' ετέρου περί απολύσεώς του, ο Κυβερνήτης κωφεύων εις όλα τα διαβήματα εξηκολούθει να θεωρεί την κράτησίν του επιβεβλη-

μένην και τότε μόνον τον απέλυσε, όταν ήτο πλέον αργά. Ο μ. Βασίλης έπνεε τα λοίσθια».

γ) «Την 7.9.1958 18 κρατούμενοι υπ' αριθμούς 2690-2707 εκακοποιήθησαν μέχρι λιποθυμίας. Την 12.9.1958 οι υπ' αριθμόν D.P.2731-2735 άμα τη αφίξει των εις το στρατόπεδον είχαν την αυτήν τύχην. Την 13ην, ήτις υπήρξε η πλέον φρικαλέα νύκτα της ζωής μας, ο ξυλοδαρμός ήτο γενικός. Οι σοβαρά τραυματισθέντες ανήρχοντο εις 40, ενώ οι υπόλοιποι ήσαν ελαφρότερον τραυματισθέντες. Μεταξύ των 40 πρώτων συμπεριλαμβάνοντο ο D.P.897, όστις έπαθε κάταγμα της δεξιάς χειρός, και ο 2523, όστις έπαθε διάσεισιν του εγκεφάλου. Άλλαι περιπτώσεις ξυλοδαρμού εν καιρώ νυκτός είναι αι των D.P. 2572, όστις εκακοποιήθη εντός του αντισκύνου 20 με αποτέλεσμα να πάθη κάταγμα ενός των ποδών του, του D.P. 2607, όστις έπαθε παρομοίας κακώσεις, και των D.P. 2767, 2788, 2783, οίτινες είχαν την αυτήν τύχην, παρόλον ότι οι δύο τελευταίοι πάσχουν εκ στομαχικής ασθενείας (έλκος δωδεκαδακτύλου)».

δ) «Η ζωή εις το στρατόπεδον Πολεμίου είναι ένα συνεχές δράμα, σχεδόν άπίστευτο εις όσους δεν το έζησαν οι ίδιοι, εις εκείνους οι οποίοι δεν εγνώρισαν την ατίμωσιν, τον ξυλοδαρμόν μέχρι λιποθυμίας, τον αργόν - ας τον πούμεν έτσι - θάνατον. Επίσης διαμαρτυρόμεθα εντονώτατα δια την βάνουσον και απάνθρωπον μεταχείρισιν συγκρατούμενων, οίτινες έτυχον κακοποιήσεων εις τα διάφορα ανακριτήρια, αποτέλεσμα των οποίων ήτο και ο προξενηθείς θάνατος του πρώην συγκρατούμενου μας Πλάτωνος Στυλιανού. Πολλών δε άλλων επισυνάπτομεν συγκεκριμένας προσωπικάς καταγγελίας».³¹⁵

Η συζήτηση του Κυπριακού στον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών.
Τον Δεκέμβριο του 1958 η Γενική Συνέλευση ψηφίζει το σχέδιο του Μεξικού. Δηλώσεις του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου

Το Κυπριακό ζήτημα συζητήθηκε για μια ακόμη φορά στη 13η Σύνοδο της Γενικής Συνέλευσης του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών τον Δεκέμβριο του 1958. Η συζήτηση είχε αρχίσει στην Πολιτική Επιτροπή στις 25 Νοεμβρίου. Η Επιτροπή έπρεπε να εξετάσει επτά σχέδια ψηφίσματος, που είχαν υποβληθεί από την Ελλάδα, τη Βρετανία, την Τουρ-

315. Γιάννη Χρ. Σπανού «ΕΟΚΑ - Έτοι πολεμούν οι Έλληνες», τόμος Α', σσ. 163-165.

κία, την Περσία, την Κολομβία, το Βέλγιο και από ομάδα αντιπροσώπων άλλων χωρών με πρωτοβουλία του Ινδού αντιπροσώπου Κρίσνα Μένον. Το ελληνικό σχέδιο προνοούσε ανεξαρτησία, αφού προηγηθεί μια περίοδος γνήσιας δημοκρατικής αυτοκυβέρνησης. Το βρετανικό σχέδιο είχε ως βάση το σχέδιο Μακμίλλαν. Το τουρκικό σχέδιο αναφερόταν στη διχοτόμηση, που θα προέκυπτε με την εφαρμογή του δικαιώματος αυτοδιάθεσης ξεχωριστά για τους Έλληνοκυπρίους και ξεχωριστά για τους Τουρκοκυπρίους. Τελικά εγκρίθηκε το ψήφισμα της Περσίας, που ευνοούσε την Αγγλία και την Τουρκία (31 χώρες υπέρ, 22 εναντίον, 28 αποχές).

Ακολούθησε πρωτοβουλία του Βρετανού αντιπροσώπου Σερ Πίαρσον Ντίξον, ο οποίος προσκάλεσε τους Υπουργούς Εξωτερικών της Ελλάδας και της Τουρκίας Αβέρωφ και Ζορλού σε κοινή συνάντηση, στην οποία συμφωνήθηκε να υποστηριχθεί στη Γενική Συνέλευση ένα συμβιβαστικό σχέδιο, που είχε ετοιμάσει η αντιπροσωπία του Μεξικού. Αυτό εγκρίθηκε ομόφωνα στις 5 Δεκεμβρίου 1958 με αρ. 1287-XII. Το κείμενο του ψηφίσματος έλεγε:

*«Η Γενική Συνέλευση, επιβεβαιώνοντας την απόφαση 1013 - XI της 26ης Φεβρουαρίου 1957, εκφράζει την πεποίθηση ότι θα καταβληθούν απ' όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη συνεχείς προσπάθειες για την επίτευξη μιας ειρηνικής, δημοκρατικής και δίκαιης λύσης, σύμφωνα με τον καταστατικό χάρτη των Ηνωμένων Εθνών».*³¹⁶

Μετά την έγκριση του ψηφίσματος αυτού έγινε νέα συνάντηση των Αβέρωφ και Ζορλού, στην οποία συμφωνήθηκε να συζητήσουν μεταξύ τους το Κυπριακό πρόβλημα, όταν θα συναντηθούν στο Παρίσι οι Υπουργοί Εξωτερικών του ΝΑΤΟ.

Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος μετά την απόφαση της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ δήλωσε μεταξύ άλλων:

«Η Ελληνική αντιπροσωπία και όλως ιδιαιτέρως ο Υπουργός των Εξωτερικών κ. Αβέρωφ κατέβαλεν υπερανθρώπους προσπάθειες και επέτυχε, παρά τας τρομεράς αντιδράσεις, να μετατοπίση την βάση του Περσικού σχεδίου εκ της ευνοούσης τας Αγγλοτουρκικάς επιδιώξεις θέσεως. Ο κ. Αβέρωφ έδωσε γενναίαν μάχην επί του Κυπριακού, το

316. «Απαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'», τόμος Γ', σ. 455, υποσημείωση.

*οποίον εχειρίσθη με υψηλόν πολιτικόν ήθος και διπλωματικήν ικανότητα, επιτυχών ό,τι ήτο δυνατόν να επιτευχθή υπό τας πλέον δυσκόλους συνθήκας».*³¹⁷

Σε άλλη δήλωσή του στις 6 Δεκεμβρίου 1958 ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος, σχολιάζοντας το ψήφισμα, ανέφερε ότι *«έχει εποικοδομητικόν χαρακτήρα, καθ' όσον ομιλεί περί δικαίας και δημοκρατικής λύσεως. Η συγκεκριμένη βάση της τριαύτης λύσεως δεν διαλαμβάνεται, ως θα έπρεπε, εν τη αποφάσει»*. Καταλήγοντας στο σχόλιό του, είπε ότι *«ο Κυπριακός λαός είναι πάντοτε πρόθυμος να συζητήσει, αλλ' ουδέποτε ν' απερμπολήση τας αρχάς του ή δεχθή όπως θυσιασθούν τα απαραίτητα εθνικά του δίκαια»*.

Άλλα γεγονότα μέσα στον Δεκέμβριο του 1958 και τον Ιανουάριο του 1959

Στις 11 Δεκεμβρίου 1958, ο Υπουργός Αποικιών της Βρετανίας Λέννοξ Μπούντ μίλησε για ύπαρξη βρετανικού σχεδίου διχοτόμησης της Κύπρου σε συγκέντρωση της Κοινοβουλευτικής Επιτροπής εξωτερικών και αποικιακών υποθέσεων των Συντηρητικών.

Ο Υπουργός Εξωτερικών της Ελλάδας Ευάγγελος Αβέρωφ, απαντώντας στις δηλώσεις του Λέννοξ Μπούντ, είπε ότι η Ελλάδα δεν πτοείται από απειλές για διχοτόμηση της Κύπρου και θα συνεχίσει ν' αντιμετωπίζει το πρόβλημα της ελευθερίας του νησιού με μακροχρόνιο αγώνα.

Στις 18 Δεκεμβρίου, ο Βρετανός Πρωθυπουργός Μακμίλλαν, υπό την πίεση της αντιπολίτευσης, ανέφερε στη Βουλή των Κοινοτήτων ότι η διχοτόμηση είναι η χειρότερη λύση για το Κυπριακό, αλλά δεν την απέκλεισε, αν άλλες προσπάθειες δεν καταλήξουν σε επιτυχία.

Την ίδια μέρα έγινε, με την ευκαιρία της συνόδου του ΝΑΤΟ στο Παρίσι, συνάντηση των Υπουργών Εξωτερικών της Βρετανίας, της Ελλάδας και της Τουρκίας (Σέλγουϊν Λούντ, Αβέρωφ, Ζορλού). Σ' αυτή ο Ζορλού δήλωσε ότι η Τουρκία θα εγκαταλείψει το σχέδιο Μακμίλλαν, αν Τούρκοι και Έλληνες στην Κύπρο αντιπροσωπευθούν εξίσου στη μέλλουσα να σχηματισθεί Κυπριακή Βουλή.

317. «Απαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'», τόμος Γ', σ. 455.

318. «Απαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'», τόμος Γ', σ. 456.

Ο Αβέρωφ, επιστρέφοντας από το Παρίσι, δήλωσε στη Ρώμη την 20ή Δεκεμβρίου για τη συνάντηση, που είχε με τους Λούντ και Ζορλού:

«Εσπριώθη βελτίωσις της ατμοσφαιρας εν σχέσει με το Κυπριακόν, δεν πδυνήθημεν όμως να εισέλθωμεν εις ουσιώδεις λεπτομερείας, από τας οποίας εξαρτάται η επίλυσις του Κυπριακού. Διακατέχομαι από συγκρατημένην αισιοδοξίαν».³¹⁹

Ο Αβέρωφ έγραψε επιστολή στον Διγενή, με την οποία τον ενημέρωνε για τη συζήτηση του Κυπριακού στον ΟΗΕ και τις καταβαλλόμενες προσπάθειες για συνεννόηση με τους Τούρκους. Δυο σημεία της επιστολής είναι αξιοπρόσεκτα:

α) «Εις τον ΟΗΕ φέτος είμεθα συνεχώς νικηταί κατά την συζήτησιν και είχαμε πείσει όλες σχεδόν τας αντιπροσωπίας. Τούτο εξεδηλώθη δια κατηγορηματικών αγορεύσεων, αίτινες είναι σχεδόν όλαι κατηγορηματική καταδίκη της διχοτομήσεως και λήψεως θέσεως υπέρ της πγγυμένης ανεξαρτησίας».

β) «Καταβάλλεται ήδη προσπάθεια συνεννοήσεως με τους Τούρκους με βάσιν την εγγυημένην ανεξαρτησίαν, αλλά με ίσιν θέσιν Ελλήνων και Τούρκων της Κύπρου. Δέχομαι ότι ευρισκόμεθα εις δύσκολον θέσιν και ίσως εις αδιέξοδον».

Στην πιο πάνω επιστολή ο Διγενής απάντησε και ανέφερε μεταξύ άλλων:

α) «Μου γράφετε, ότι βάσις των διαπραγματεύσεων τούτου είναι η “πγγυημένη ανεξαρτησία”. Από τους αντιπάλους μας όμως εδιδάχθημεν, ότι για κάθε όρον ούτοι έχουν και δική τους ερμηνεία και όχι την διεθνώς ανεγνωρισμένην τοιαύτην. Συνεπώς η “ανεγνωρισμένη ανεξαρτησία” είναι δυνατόν να καταλήξη εις ένα τέρας συγκυριαρχίας και συνδιοικήσεως πλειοψηφίας – μειοψηφίας. Μόνον όταν μου παρουσιασθούν αι τελειωτικά απόψεις των αντιπάλων μας θα ήτο δυνατόν να αποφανθώ υπέρ ή κατά».

β) «Η Ελληνική Κυβέρνησις να τραβήξη μπροστά δια μίαν λύσιν ικανοποιούσαν τον Κυπριακόν λαόν. Λύσιν καθαρήν και ουχί ερμαφρόδιτον. Λύσιν εξασφαλίζουσαν την ειρήνην και ουχί συμβιβαστικήν των περιστάσεων, εγκλείουσιν τριβόλους».

319. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα – Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 336.

Λύσιν, που θα επιτρέπη εις την πλειοψηφίαν να διοική, η οποία δεν μπορεί να άγεται και να καταδυναστεύεται ούτε υπό του δυνάστου ούτε υπό της μειοψηφίας.

Εάν μία τοιαύτη λύσις δεν επιτευχθή, τότε δύο δρόμοι ανοίγονται δια την Ελληνικήν Κυβέρνησιν:

Να συνεχίσιν τον αγώνα, συμπαραστάτης του Κυπριακού λαού, τον οποίον να υποστηρίξη με όλες τας δυνάμεις της επί του διπλωματικού πεδίου και όχι με φοβίαν. Είναι το μόνον, που ζητεί ο Κυπριακός λαός, τα δε υπόλοιπα για τον αγώνα του ανήκουν εις τούτον αποκλειστικώς.

Να ομολογήσιν με ειλικρίνειαν και παρρησίαν ότι δεν δύναται να προσφέρη πλέον τίποτε εις τον Κυπριακόν αγώνα, πλην εκείνου το οποίον θα αποδώσουν αι διαπραγματεύσεις. Και τότε επαφίεται εις τον Κυπριακόν λαόν να λάβη αποφάσεις.

Τούτο είναι ανδρικόν και τίμιον».³²⁰

Αι επιχειρήσεις των Άγγλων εναντίον της ΕΟΚΑ συνεχίστηκαν τον Δεκέμβριο του 1958 και μετά την έκδοση του περί Κύπρου ψηφίσματος του ΟΗΕ. Στα βορειοανατολικά της Κύπρου άρχισαν στις 10 Δεκεμβρίου στρατιωτικές επιχειρήσεις σε μεγάλη κλίμακα, που επεκτάθηκαν αργότερα στην περιοχή του Λευκονοίκου, το οποίο αποκλείστηκε για δέκα μέρες. Στις επιχειρήσεις αυτές πήραν μέρος και πολεμικά πλοία και αεροπλάνα. Στην επαρχία Κερύνειας οι κάτοικοι υπέφεραν από τον κατ' οίκον περιορισμό, που πολλές φορές ήταν πολυήμερος, όπως στην περίπτωση του Πέλλα-Παΐς. Ο στρατός προέβαινε σε κατοικήσεις και ομηρία των χωρικών, για να κάμψει το πθικό τους. Γι' αυτό ο Διγενής έδωσε οδηγίες να αμύνονται τα γυναικόπαιδα εναντίον του στρατού. Έτσι μέσα στον Δεκέμβριο του 1958 και τον Ιανουάριο του 1959 οι κάτοικοι των χωριών συγκρούονταν με το στρατό και αυτές οι συγκρούσεις υπήρξαν αποτελεσματικές. Αναφέρομε δυο περιπτώσεις:

α) «20 Δεκεμβρίου 1958. Εις Άγιον Ιωάννην Πιτσιλιάς ήρχισαν συγκρούσεις, διαρκέσασαι επί 4 ημέρας, μεταξύ στρατιωτών και γυναικών. Επί τρεις ημέρας οι στρατιώται υπεχρέωναν υπό την απειλήν των όπλων τους κατοίκους να απαλείψουν εθνικά συνθήματα. Αι γυναίκες

320. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα – Διγενή «Απομνημονεύματα...», σσ. 337-338.

όπως επιτίθεντο δια λίθων και απηλευθέρωναν τους ομοχωρίους των. Κατά των γυναικών ερρίπτοντο υπό του στρατού δακρυγόνοι βόμβαι».

β) «22 Ιανουαρίου 1959. Εις Αγρόν και Αγρίδια προεκλήθησαν επεισόδια κατόπιν επιθέσεως και αναρμόστου συμπεριφοράς του στρατού. Οι κάτοικοι – γυναίκες και άνδρες – των χωρίων τούτων εφάρμοσαν το σύστημα της αυτοαμύνης και επιτέθησαν δια ροπάλων και λίθων κατά των στρατιωτών. Ετραυματίσθη δια σφαίρας μία γυνή. Η ορμή των αμυνομένων ήτο τοιαύτη, ώστε οι στρατιώται υπεχώρησαν. Δακρυγόνοι βόμβαι ερρίφθησαν κατά των κατοίκων υπό ελικοπτέρου. Τα ανωτέρω χωρία ετέθησαν υπό περιορισμόν. Οι στρατιώται προέβησαν εις πρωτοφανούς κλίμακος αγριότητας. Κλιμάκιον της Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, εξ ιατρών και δικηγόρων της Κύπρου, μετέβη εις αυτά την 28ην Ιανουαρίου και διεπίστωσε ξυλοδαρμούς, γυμνώσεις νεανίδων κλπ».^{320α}

Επειδή ο στρατός συνέχιζε τις επιχειρήσεις εναντίον της ΕΟΚΑ, ο Διγενής κυκλοφόρησε προκήρυξη στις 24 Δεκεμβρίου 1958, με την οποία καλούσε τη Βρετανική Κυβέρνηση να δώσει λύση στο Κυπριακό πρόβλημα, που να ικανοποιεί τον Κυπριακό λαό, διαφορετικά ο Αγώνας της ΕΟΚΑ θα συνεχισθεί. Το πλήρες κείμενο της προκήρυξης είναι το πιο κάτω:

«ΑΣ ΕΚΛΕΞΗ

Η απόφασις του ΟΗΕ υπήρξε σαφής καταδίκη του εκτρωματικού σχεδίου, το οποίον εμνηνεύθη η Κυβέρνησις των Τόρνηδων, δια να συνεχίση την δουλείαν του Κυπριακού λαού, εφαρμόζουσα το “διαίρει και βασίλευε”.

Ημείς πριν ή ακόμη αρχίση η συζήτησις στον ΟΗΕ για το Κυπριακόν, εχαλαρώσαμεν την δράσιν μας, ως και τότε εδηλώσαμεν, και από ιδιότητός μας πλευράς εδώσαμεν την ευκαιρίαν να επικρατήσῃ ειρηνική ατμόσφαιρα.

Όπως και τόσες άλλες φορές στο παρελθόν, βρεθήκαμε και πάλιν μπροστά στην αδιάλλακτον έλλειψιν ανταποκρίσεως εκ μέρους των Τόρνηδων, οι οποίοι συνέχισαν την καταπίεσιν του Κυπριακού λαού με

^{320α}. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα – Διγενή «Απομνημονεύματα...», Παράρτημα, σ. 45.

ερεύνας, “κέρφιου”, κακοποιήσεις πολιτών, καταστροφάς περιουσιών κλπ.

Την στάσιν ημών, καθώς και των Τόρνηδων, θα εκτιμήσουν αι χώραι – μέλη του ΟΗΕ.

Ημείς, όπως και εις το παρελθόν σεβαστήκαμε την απόφασιν του ΟΗΕ, θα εξακολουθήσωμεν να την σεβώμεθα. Συνεπώς θα σταματήσωμεν νυν τας επιβαλλομένας εις ημάς ενεργείας, εφόσον όμως και η άλλη πλευρά πράξη το ίδιον, θα αναμένωμεν δε να ίδωμεν πώς σκοπεύει η Βρετανική Κυβέρνησις να εφαρμόσῃ την απόφασιν του ΟΗΕ.

Είμεθα έτοιμοι και δια τα δύο.

Και δια μακροχρόνιον ένοπλον αγώνα, εάν συνεχισθή η Βρετανική αδιαλλαξία, και δια κατάπαυσιν του αγώνος, εφόσον όμως θα δοθή εις το Κυπριακόν λύσις δικαία, ικανοποιούσα τα αιτήματα του Κυπριακού λαού.

Ελπίζομεν η Βρετανική Κυβέρνησις να μην εκλάβη και διατυμπανίσῃ την χειρονομίαν μας αυτήν ως αδυναμίαν, ως και άλλοτε έπραξε, διότι θα εξέλθῃ της πλάνης της με έκπληξιν.

Ημείς δίδομεν ευκαιρίαν δια λύσιν του Κυπριακού, εν μέσω ειρηνικής ατμοσφαιρας.

Ο αντίπαλος ας εκλέξῃ.

Ε.Ο.Κ.Α. Ο ΑΡΧΗΓΟΣ ΔΙΓΕΝΗΣ».³²¹

Την ίδια μέρα που κυκλοφόρησε η πιο πάνω προκήρυξη της ΕΟΚΑ έγινε σύσκεψη του Φουτ με τους πολιτικούς και στρατιωτικούς του συμβούλους. Η Κυπριακή Κυβέρνηση δεν ανάγγειλε τίποτε επίσημα, αλλά ανταποκρίθηκε στην προκήρυξη του Διγενή για κατάπαυση του πυρός.

Την 1η Ιανουαρίου 1959, ο Φουτ επισκέφθηκε τον Εθναρχεύοντα Μητροπολίτη Κιτίου Άνθιμο και του ζήτησε να ασκήσει την επιρροή του, για να συνεχισθεί η εκεχειρία της ΕΟΚΑ και να δημιουργηθούν οι απαραίτητες ειρηνικές συνθήκες, ώστε να γίνουν διαπραγματεύσεις για λύση του Κυπριακού. Ο Μητροπολίτης Άνθιμος είπε ότι ο Ελληνικός Κυπριακός λαός τηρεί την ειρήνη, ενώ αντιθέτως δεν υπάρχει ουσιαστική ανταπόκριση από τον Κυβερνήτη, από τον οποίο ζήτησε: 1) Να

³²¹. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα – Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 341.

απολυθούν όλοι οι κρατούμενοι. 2) Να παύσουν τελείως να προκαλούν τα αγγλικά στρατεύματα στο νησί. 3) Να σταματήσει κάθε κυβερνητική ενέργεια, που τείνει στην έναρξη εφαρμογής του διαμελισμού (δημαρχία, νοσοκομεία κλπ). 4) Η Βρετανική Κυβέρνηση να παύσει να απειλεί τον Ελληνικό Κυπριακό λαό με την εφαρμογή του διαμελισμού και να δείξει καλή θέληση για λύση του Κυπριακού προβλήματος σύμφωνα με τους πόθους του λαού.

Ο Φουτ απάντησε στα πιο πάνω ότι θα ανταποκριθεί θετικά στην καλή χειρονομία της ΕΟΚΑ, αλλά βήμα προς βήμα. Στο θέμα του διαμελισμού ανέφερε ότι ο Πρωθυπουργός Μακμίλλαν είχε δηλώσει ότι ο διαμελισμός της Κύπρου είναι η χειρότερη λύση.

Οι στρατιωτικοί είχαν διαφορετική αντίληψη από τον Φουτ για την αντιμετώπιση της ΕΟΚΑ και ιδιαίτερα ο επικεφαλής των επιχειρήσεων εναντίον της στρατηγός Ντάρλιγκ. Έτσι την 6η Ιανουαρίου 1959, άρχισαν στρατιωτικές επιχειρήσεις με χίλιους περίπου στρατιώτες, ελικόπτερα και ελαφρά αεροπλάνα, οι οποίες κάλυπταν μεγάλη έκταση στην περιοχή Κάμπου - Κύκκου. Αργότερα οι επιχειρήσεις επεκτάθηκαν στην περιοχή Μαχαιρά - Μαραθάσας - Σολέας. Στις 12 Ιανουαρίου, οι περιοχές Μόρφου, Πωμού, Λάνειας, Καπηλείου και άλλες συμπεριλήφθηκαν στις στρατιωτικές επιχειρήσεις.

Ο Βρετανός Υπουργός των Στρατιωτικών Σόαμς, ο οποίος είχε έρθει στην Κύπρο, δήλωσε στις 8 Ιανουαρίου 1959 ότι η προσφορά της ΕΟΚΑ για ανακωχή δεν μπορεί να θεωρηθεί μόνιμη ειρήνη. Το ζήτημα της Κύπρου, πρόσθεσε, είναι στα χέρια του Κυβερνήτη και οι δυνάμεις ασφαλείας πρέπει να συνεχίσουν να πράττουν αυτό που απαιτείται, για να τηρείται ο νόμος και η τάξη.

Ο Φουτ στις 13 Ιανουαρίου σε ραδιοφωνική ομιλία του είπε: «Εάν η εκεχειρία αποτελεί βήμα προς μόνιμον ειρήνην, την καλωσορίζομεν, αλλά δεν πρόκειται να παζαρεύσωμεν με την βίαν».³²²

Οι στρατιωτικές επιχειρήσεις της 6ης Ιανουαρίου έληξαν χωρίς αποτέλεσμα στις 19 του ίδιου μήνα. Έτσι η ΕΟΚΑ δεν χρειάστηκε να πάρει μέτρα για την αντιμετώπισή τους.

Στις 29 Ιανουαρίου, άρχισαν νέες επιχειρήσεις στην Καρπασία, οι οποίες έληξαν στις 3 Φεβρουαρίου. Η Κυβέρνηση τις χαρακτήρισε ως

322. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 344.

«συνδυασμόν εκπαιδευτικών γυμνασίων μετ' εκτεταμένης περιπολικής δράσεως».

Στις προκλήσεις των Άγγλων η ΕΟΚΑ δεν αντιδρούσε, εκτός μόνο για λόγους αυτοάμυνας. Ο Διγενής με διαταγές του στους τομείς καθόρισε γι' αυτή την περίοδο τα εξής: 1) Να λαμβάνονται μέτρα ασφάλειας. 2) Να κατανοήσει ο λαός ότι η ΕΟΚΑ βρίσκεται σε αναμονή και παρακολουθεί την εξέλιξη των γεγονότων. Αν παραστεί ανάγκη, ο Αγώνας θα συνεχισθεί σκληρός και μακροχρόνιος. 3) Ποια μορφή θα έπαιρνε ο Αγώνας και ποια προπαρασκευή χρειαζόταν γι' αυτόν. 4) Να συγκροτηθούν παντού ομάδες αυτοάμυνας του πληθυσμού, για να αντιμετωπίσουν τις αυθαιρεσίες και πράξεις βίας του στρατού.

Ο Αρχηγός της ΕΟΚΑ γράφει για την αυτοάμυνα του πληθυσμού:

«Αι ομάδες αύται αυτοαμύνης συνεκροτήθησαν και απέδωσαν άριστα αποτελέσματα. Ομολογουμένως με κατέπληξεν η αποφασιστικότητα και η ορμή των γυναικοπαίδων των ομάδων αυτοαμύνης. Δεν γνωρίζω άλλο παράδειγμα ομαδικού ηρωισμού γυναικών εις την ιστορίαν των λαών, πλην των Σουλιωτισσών. Εάν ο αγών μας συνεχίζετο ακόμη, προέβλεπα εξοπλισμόν και γυναικοπαίδων και την χρησιμοποίησίν των δια πολεμικάς αποστολάς. Όλοι πρέπει να αποκαλυφθώμεν και πρώτος αποκαλύπτομαι προ της Ελληνίδος Κυπρίας».^{322α}

7. ΣΥΝΟΜΙΛΙΕΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΓΙΑ ΛΥΣΗ ΤΟΥ ΚΥΠΡΙΑΚΟΥ. ΥΠΟΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΣΥΜΦΩΝΙΩΝ ΖΥΡΙΧΗΣ - ΛΟΝΔΙΝΟΥ

Οι Υπουργοί Εξωτερικών της Ελλάδας και της Τουρκίας Αβέρωφ και Ζορλού, μετά την έγκριση του ψηφίσματος της 5ης Δεκεμβρίου 1958 για το Κυπριακό, αντάλλασσαν απόψεις για εξεύρεση λύσης του προβλήματος.

Στις 11 Ιανουαρίου 1959, ο Αβέρωφ με επιστολή του προς τον Διγενή τον ενημέρωσε με γενικό τρόπο για τις διεξαγόμενες συνομιλίες. Μεταξύ άλλων του έγραψε:

«Επί των διπλωματικών ενεργειών μεγάλη συσκότισις. Εν τούτοις άκρως απόρρητοι πληροφορίαι μου λέγουν τα ακόλουθα: Ελληνοτουρκικαί επαφαί προχωρούν περισσότερον από ό,τι φαίνεται. Επέρχεται

322α. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 345.

κάποια σύμπτωσις απόψεων με βάση την ανεξαρτησίαν με ειδικήν θέσιν, προνόμια Τούρκων και συμμετοχήν των εις το Κράτος με ίσνη φιλίαν έναντι Ελλάδος και Τουρκίας, αλλά με πολύ δεσπόζουσας θέσιν των Ελλήνων. Αγγλικά βάσεις παραμένουν υπό πλήρη Βρετανικήν κυριαρχίαν. Παραμένουν όμως ακόμη αρκετά διαφωνία. Βρετανοί μέχρι της στιγμής βεβαιούν ότι δεν τηρούνται ενήμεροι των λεπτομερειών. Ηρωτήθησαν μόνον εάν θα παραιτηθούν της κυριαρχίας, εν η περιπτώσει συμφωνήσουν Έλληνες και Τούρκοι... Φαίνεται ότι ένα από τα σημεία επί των οποίων συνεφώνησαν πριν απ' όλα οι Αβέρωφ και Ζορλού ήταν να τηρήσουν απόλυτον μυστικότητα μέχρι μιάς κατ' αρχήν συμφωνίας».³²³

Νέες συνομιλίες μεταξύ των Υπουργών Εξωτερικών της Ελλάδας και Τουρκίας έγιναν στο Παρίσι μεταξύ 18 και 20 Ιανουαρίου 1959. Επικράτησε τότε κλίμα αισιοδοξίας για λύση του Κυπριακού.

Στις 4 Φεβρουαρίου 1959, συναντήθηκαν στη Ζυρίχη οι Πρωθυπουργοί της Ελλάδας και της Τουρκίας συνοδευόμενοι από τους συμβούλους τους. Εκεί συζητήθηκαν βασικές πτυχές του Κυπριακού. Στις 11 Φεβρουαρίου, οι Πρωθυπουργοί Καραμανλής και Μεντερές μονογράφησαν τις Συμφωνίες της Ζυρίχης, που περιλάμβαναν τα εξής κείμενα:

- 1) Βασική διάρθρωσις της Δημοκρατίας της Κύπρου.
- 2) Συνθήκη Εγγυήσεως μεταξύ της Δημοκρατίας της Κύπρου και της Μεγάλης Βρετανίας, της Ελλάδος και της Τουρκίας.
- 3) Συνθήκη Συμμαχίας μεταξύ της Δημοκρατίας της Κύπρου και της Ελλάδος και Τουρκίας.
- 4) Συμφωνία Κυρίων συναφθείσαι μεταξύ των κ.κ. Καραμανλή και Μεντερές.³²⁴

Μετά τη μονογράφηση των Συμφωνιών, ο Καραμανλής δήλωσε:

«Εγκατεστήσαμεν την βάση δια την λύσιν ενός των πλέον δυσχερών προβλημάτων».³²⁵

Αφού μονογραφήθηκαν οι Συμφωνίες, οι Πρωθυπουργοί των δυο χωρών, οι Υπουργοί Εξωτερικών και οι Πρέσβεις Πεσμαζόγλου και Βερ-

323. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 352.

324. Νίκου Κρανιδιώτη «Δύσκολα χρόνια...», σσ. 534-547.

325. Π. Παπαδημήτρη - Π. Πετρίδη «Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια της Κύπρου (1878-1978)», τόμος 12ος, Λευκωσία 1979-1980, σ. 37.

γκίν για πρώτη φορά κάθησαν και γευμάτισαν σε κοινό τραπέζι του εστιατορίου του ξενοδοχείου.

Από τη Ζυρίχη οι δυο Πρωθυπουργοί αναχώρησαν για τις πρωτεύουσες των χωρών τους. Τον Καραμανλή συνόδευσαν ο Γεώργιος Πεσμαζόγλου, ο Δημήτριος Μπίτσιος και ο Άγγελος Βλάχος.

Οι δυο Υπουργοί Εξωτερικών έφυγαν για το Λονδίνο, για να κάνουν διαπραγματεύσεις με τους Άγγλους, ώστε να συμπληρωθούν οι Συμφωνίες με θέματα που τους αφορούσαν. Τον Αβέρωφ συνόδευσε ο Χρ. Ξανθόπουλος - Παλαμάς.

Η πιο μακροσκελής συνθήκη της Ζυρίχης ήταν η της «Βασικής Διαρθρώσεως της Δημοκρατίας της Κύπρου». Περιλάμβανε 27 σημεία και καθόριζε τις βασικές γραμμές, πάνω στις οποίες δυο αντιπροσωπίες από την Ελλάδα και την Τουρκία, με επικεφαλής τους πανεπιστημιακούς καθηγητές Θεμιστοκλή Τσάτσο και Νιχάτ Ερίμ, θα διατύπωναν τα άρθρα του Κυπριακού Συντάγματος. Με βάση τις γενικές αρχές που συμφωνήθηκαν, η Κύπρος ανακηρυσσόταν ανεξάρτητη Δημοκρατία με Προεδρικό σύστημα. Για να τονισθεί η έννοια του ανεξάρτητου, κυρίαρχου και ενιαίου κράτους, οι Κυβερνήσεις της Ελλάδας και της Τουρκίας αναλάμβαναν την υποχρέωση να υποστηρίξουν την είσοδο της Κυπριακής Δημοκρατίας ως μέλους στον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών. Η σημαία του νέου κράτους καθορίστηκε να είναι ουδέτερη. Επίσημες γλώσσες εγκρίθηκαν η ελληνική και η τουρκική.

Ο Κ. Καραμανλής, μόλις επέστρεψε στην Αθήνα, ενημέρωσε τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο για τις Συμφωνίες Ζυρίχης. Γράφει γι' αυτό το θέμα ο Ευάγγελος Αβέρωφ:

«Στις 11 Φεβρουαρίου 1959, το απόγευμα, ο Πρωθυπουργός, μόλις έφτασε στην Αθήνα, κάλεσε στο σπίτι του τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, να τον ενημερώσει για τις λεπτομέρειες, με τα κείμενα στο χέρι. Στη συνάντηση ήταν παρόντες ο Αντιπρόεδρος της Κυβερνήσεως Παναγιώτης Κανελλόπουλος, ο Υπουργός Προεδρίας Κυβερνήσεως Κωνσταντίνος Τσάτσος και οι Σύμβουλοι Πρεσβείας Δημήτριος Μπίτσιος και Άγγελος Βλάχος. Η συνάντηση κράτησε τέσσερις σχεδόν ώρες».³²⁶

326. Ευάγγελου Αβέρωφ - Τσιότσα «Ιστορία των χαμένων ευκαιριών (Κυπριακό 1950-1963)», τόμος Β', σσ. 191-192.

Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος μετά την ενημέρωση του από τον Κ. Καραμανλή έκανε τις πιο κάτω δηλώσεις, που δημοσιεύθηκαν σε όλες τις αθηναϊκές εφημερίδες:

«Εξέφρασα την ικανοποίησίν μου προς τον Πρωθυπουργόν κ. Κ. Καραμανλήν και τον συνεχάρην δια τα αποτελέσματα των εν Ζυρίχη Ελληνοτουρκικών συνομιλιών. Η επιτευχθείσα συμφωνία θέτει τα θεμέλια αμέσου και οριστικής λύσεως του Κυπριακού, καθισταμένης της Κύπρου ανεξαρτήτου και κυριάρχου Πολιτείας. Η εν πνεύματι καλής θελήσεως και κατανοήσεως προσέγγισης των απόψεων των Κυβερνήσεων Ελλάδος και Τουρκίας επί του Κυπριακού ζητήματος θα διανοίξει δια την Κύπρον νέαν περίοδον ελευθερίας και ευημερίας τόσον δια τους Έλληνας όσον και δια τους Τούρκους της Κύπρου.³²⁷

Ο Νίκος Κρανιδιώτης, στενός συνεργάτης του Αρχιεπισκόπου, ενημερώθηκε το βράδυ της 12ης Φεβρουαρίου από τον ίδιο για τις Συμφωνίες της Ζυρίχης σε προσωπική συνάντηση που είχε μαζί του. Κατέγραψε τα εξής γι' αυτή τη συνάντηση:

«Το βράδυ τον επισκέφθηκα στο Ξενοδοχείο της Μεγάλης Βρετανίας. Φαινόταν ανήσυχος, διατηρούσε όμως την αυτοπεποίθηση και εκείνο το αισιόδοξο αίσθημα, ότι όλα θα πήγαιναν καλά. «Ήταν ο μόνος τρόπος», μου είπε προλαμβάνοντας τις απορίες μου, «να αποφευχθεί η εφαρμογή του Σχεδίου Μακμίλλαν».

Ύστερα μου διηγήθηκε τον τρόπο με τον οποίον είχε πραγματοποιηθεί η συμφωνία: Μετά τις συνομιλίες των Παρισίων -μου είπε- και αφού ο Πρέσβης Γεώργιος Πεσμαζόγλου είχε παρασκευάσει, με συνεχείς διαπραγματεύσεις, το έδαφος στην Άγκυρα, οι Πρωθυπουργοί και οι Υπουργοί των Εξωτερικών της Ελλάδας και της Τουρκίας συναντήθηκαν, στις 4 Φεβρουαρίου, μαζί με τους συμβούλους τους, στη Ζυρίχη. Την ίδια μέρα έφταναν στο Λονδίνο, προφανώς για τον ίδιο σκοπό, ο Υπουργός Εξωτερικών των Ηνωμένων Πολιτειών Φόστερ Ντάλλες και ο Υπατος διοικητής του ΝΑΤΟ στην Ευρώπη Πτέραρχος Νόρσταντ. Οι βασικές γραμμές του Σχεδίου είχαν ήδη διαγραφεί, κατά τις προηγούμενες συναντήσεις των δύο Υπουργών στη Νέα Υόρκη και στο Παρίσι. Ωστόσο υπήρχαν ακόμη πολλές εκκρεμότητες και μεγάλες διαφορές που χώριζαν τα δύο μέρη: Οι Τούρκοι επέμεναν σε «Ομοσπονδιακή» λύση και επρότειναν το νέο κράτος να ονομαστεί «Ελληνοτουρ-

327. «Απαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'», τόμος Γ', σ. 478.

κική Δημοκρατία της Κύπρου» ή «Κυπριακή Ομοσπονδία». Ζητούσαν την παραχώρηση μιας Τουρκικής στρατιωτικής βάσης στο Νησί, και επέμεναν - αντίθετα από την Ελληνική εισήγηση για ενιαίο εκλογικό σώμα - σε χωριστά Ελληνικά και χωριστά Τουρκικά εκλογικά σώματα, που να εκλέγουν αντίστοιχα τους Βουλευτές και τις δημοτικές αρχές τους. Τέλος, ύστερα από οξύτατες συζητήσεις, συμφωνήθηκαν τα οριστικά σχέδια των κειμένων...

«Γνώριζα», πρόσθεσε ο Μακάριος, «τη γενική διάρθρωση των Συμφωνιών, όχι όμως τις λεπτομέρειες. Σήμερα που διάβασα τα κείμενα έχω πολλές επιφυλάξεις, ιδιαίτερα όσον αφορά την Ελληνική και την Τουρκική στρατιωτική δύναμη, που θα εδρεύουν στην Κύπρο, τη Συνθήκη Εγγυήσεως και τη χωριστή ψηφοφορία - σε ορισμένα θέματα - από τους Ελληνοκυπρίους και τους Τουρκοκυπρίους στη Βουλή των Αντιπροσώπων. Θα προσπαθήσω να βελτιώσω τα σημεία αυτά και να διαπραγματευθώ με τους Άγγλους, για να περιορίσω όσο μπορώ την έκταση των Βρετανικών βάσεων».³²⁸

Ο Ν. Κρανιδιώτης, διακατεχόμενος από ανησυχία και αβεβαιότητα, είπε στον Αρχιεπίσκοπο ότι δεν ήταν σε θέση να κρίνει τα κείμενα των Συμφωνιών, γιατί δεν τα είχε υπόψη του, πρόσθεσε όμως ότι το σχέδιο Χάρντιγκ ήταν μια προσφορά καλύτερη και απορρίφθηκε με κριτήρια συναισθηματικά. Σ' αυτό το σχόλιο ο Αρχιεπίσκοπος απάντησε:

«Ίσως έχεις δίκαιο. Τώρα όμως μας πρόλαβαν τα γεγονότα. Μπροστά στον κίνδυνο να επιβληθεί το Σχέδιο Μακμίλλαν, που έκανε την Τουρκία συνεταίρο στην Κύπρο, καλύτερη η Ζυρίχη. Πρέπει να είμεθα ρεαλιστές. Σήμερα είναι καταδικασμένα σε θάνατο, και πρόκειται να εκτελεσθούν, περισσότερα από είκοσι παιδιά της ΕΟΚΑ. Ο κόσμος στην Κύπρο καταπονείται από τους Βρετανούς και τους Τούρκους. Ακόμη και η παθητική αντίσταση της ΕΟΚΑ με το μπούκοτάζ των βρετανικών προϊόντων έχει δημιουργήσει μεγάλες δυσaréσκειες στο λαό. Έπρεπε να δοθεί μια λύση».³²⁹

Σε ερώτηση του Ν. Κρανιδιώτη αν ενημερώθηκε ο Διγενής για τις Συμφωνίες, ο Αρχιεπίσκοπος είπε ότι πριν λίγο του είχε αποστείλει σχε-

328. Νίκου Κρανιδιώτη «Δύσκολα χρόνια...», σσ. 360-362.

329. Νίκου Κρανιδιώτη «Δύσκολα χρόνια...», σ. 362.

τική επιστολή, την οποία και του διάβασε. Το κείμενο αυτής της επιστολής έχει ως εξής:

«12 Φεβρουαρίου 1959

Τα αποτελέσματα των εν Ζυρίχη Ελληνοτουρκικών συνομιλιών δύναται να χαρακτηρισθούν μάλλον ως ικανοποιητικά. Υπό τας υφισταμένες συνθήκας δεν ήτο δυνατόν να επιτευχθή καλύτερα λύσις. Τελικός σκοπός του αγώνος ήτο βεβαίως η Ένωσις. Νομίζω όμως, ότι θα είμεθα εκτός πάσης πραγματικότητας, εάν ενομίζαμεν ότι η πολιτική γραμμή του "Ένωσις και μόνον Ένωσις" θα μας ωδήγει ασφαλώς εις τον τελικόν σκοπόν. Ο Τουρκικός παράγων, όστις εν τω μεταξύ εδημιουργήθη υπό της Βρετανικής διπλωματίας, δεν θα έπαυε ποτέ να υφίσταται, εκτός βεβαίως εις περίπτωσιν διεθνούς αναστατώσεως. Και ο παράγων αυτός θα ήτο ανυπέβλητον εμπόδιον προς την Ένωσιν, έστω και αν ακόμη εν Αγγλία ήρχοντο εις την εξουσίαν οι Εργατικοί. Ειλικρινώς πιστεύω ότι αξιοποιούμεν εις μέγιστον βαθμόν τους αγώνας και τας θυσίας του Κυπριακού λαού δια της συμφωνίας της Ζυρίχης. Η επιτευχθείσα συμφωνία θέτει τα θεμέλια ενός ανεξαρτήτου και κυριάρχου Κυπριακού κράτους, τερματιζομένης ούτω της μακράϊωνος δουλείας του Κυπριακού λαού. Οι όροι της συμφωνίας ταύτης δεν αφήστανται πολύ των πληροφοριών, αίτινες εδημοσιεύθησαν εις τον Τύπον. Το μόνον ίσως σημείον, επί του οποίου θα ηδύνατό τις να έχη επιφυλάξεις, είναι η πρόνοια περί τριμερούς συμμαχίας, βάσει της οποίας θα υπάρχη εν Κύπρω κοινόν Ελληνοκυπριακόν στρατηγείον, πλαισιούμενον υπό 900 Ελλήνων, 600 Τούρκων και 2.000 Κυπρίων στρατιωτών. Το στρατηγείον τούτο θα τελή περιοδικώς υπό την αρχηγίαν Έλληνας, Τούρκου και Κυπρίου Αντιστρατήγου. Οι σκοποί του θα είναι καθαρώς αμυντικοί. Εάν η Κύπρος καταστή μέλος του ΝΑΤΟ, το στρατηγείον τούτο αυτομάτως καταργείται, υποκαθιστάμενον υπό κλιμακίου του ΝΑΤΟ. Όσον αφορά το βέτο του Τούρκου Αντιπροέδρου, τούτο θα περιορίζεται εις την άμυναν και εις την εξωτερικήν πολιτικήν, την αφορώσαν σύναψιν συμμαχιών, ως επίσης και εις θέματα μεροληπτικής μεταχειρίσεως της μειονότητας, περί των οποίων θα αποφασίζη τελικώς ανώτατον δικαστήριον. Το νομοθετικόν έργον θα ασκείται υπό τριών Βουλών, δυο κοινοτικών και μιας κοινής, εις την οποίαν οι Έλληνες θα εκπροσωπούνται κατά 70% και οι Τούρκοι κατά 30%. Δεν γνωρίζομεν ακόμη κατά πόσον η Βρετανική Κυβέρνησις θα εγκρίνη την συμφωνίαν της Ζυρίχης. Αν συμφωνήση η Βρετανική

Κυβέρνησις, τότε θα επακολουθήση διάσκεψις, εις την οποίαν θα λάβουν μέρος και οι Κύπριοι. Πιθανώς να κατορθώσωμεν, ώστε εις την διάσκεψιν αυτήν να βελτιώσωμεν υπέρ ημών μερικούς όρους της συμφωνίας. Ο Αρχιεπίσκοπος είναι μάλλον ευχαριστημένος. Εάν δεν προηγήτε άλλως, νομίζω καλόν να εκδώσπε προκήρυξιν, εις την οποίαν να λέγετε ότι θα συμφωνήσετε με την λύσιν εκείνην, την οποίαν θα δεχθή η πολιτική ηγεσία. Επί μελλοντικών εξελίξεων ελπίζω να δοθή ευκαιρία να ανταλλάξωμεν προσωπικώς απόψεις και λάβωμεν αποφάσεις από κοινού.

Με πολλήν αγάπην

ΧΑΡΗΣ,³³⁰

Η πιο πάνω επιστολή του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου στάλθηκε μέσα σε έκτακτο διπλωματικό φάκελλο και λήφθηκε από τον Διγενή στις 13 Φεβρουαρίου.

Μετά τη μονογράφηση των Συμφωνιών της Ζυρίχης, γίνονταν στο Λονδίνο μακρές συσκέψεις, στις οποίες έπαιρναν μέρος οι Υπουργοί Εξωτερικών της Ελλάδας και της Τουρκίας, οι Υπουργοί Εξωτερικών και Αποικιών της Βρετανίας και οι στενοί συνεργάτες τους. Σ' αυτές ετοιμάζονταν τα κείμενα των Συμφωνιών του Λονδίνου, που αφορούσαν τη διατήρηση των βάσεων με βρετανική κυριαρχία και την εξασφάλιση των απαραίτητων διευκολύνσεων για την επιβίωσή τους. Οι συζητήσεις αφορούσαν επίσης την εκχώρηση της Κύπρου από τη Βρετανία στη νέα πολιτεία και τις μεταβατικές διατάξεις για τη λειτουργία του νέου ανεξάρτητου Κυπριακού κράτους.

Στις 17 Φεβρουαρίου, προγραμματίστηκε μια Πενταμερής Διάσκεψη στο Λάνκαστερ Χάουζ του Λονδίνου, στην οποία θα συμμετείχαν οι Κυβερνήσεις της Βρετανίας, της Ελλάδας, της Τουρκίας και αντιπρόσωποι των Ελληνοκυπρίων και των Τουρκοκυπρίων για υπογραφή των τελικών Συμφωνιών της ανεξαρτησίας της Κύπρου.

Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος προσκάλεσε στο Λονδίνο 35 αντιπροσωπευτικούς παράγοντες της Κύπρου, για να τους ενημερώσει και να τους συμβουλευέται σχετικά με το περιεχόμενο των Συμφωνιών και, αν τις ενέκριναν, θα προχωρούσε στην υπογραφή τους. Μεταξύ αυτών ήταν και ο Εθναρχεύων Μητροπολίτης Κιτίου Άνθιμος, ο οποίος είχε

330. «Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'», τόμος Γ', σσ. 479-480.

ήδη αποστέλλει στον Κ. Καραμανλή το ακόλουθο τηλεγράφημα, που δημοσιεύθηκε στις αθηναϊκές εφημερίδες της 13ης Φεβρουαρίου:

*«Διερμηνεύοντες αισθήματα ικανοποίησεως Ελληνικού Κυπριακού λαού δι' επιτευχθείσαν συμφωνίαν, συγχαίρομεν θερμώς υμετέραν Εξοχήτητα δι' επιτυχή χειρισμόν Κυπριακού ζητήματος, πεποιθότες ότι αυτή θα εγκαινιάση νέαν περίοδον ευημερίας, προόδου δια λαόν πολυπαθούς νήσου».*³³¹

Ο Διγενής, έχοντας τις επιφυλάξεις του για τις Συμφωνίες της Ζυρίχης, έστειλε την πιο κάτω διαταγή στα μέλη της ΕΟΚΑ στις 13 Φεβρουαρίου 1959:

«Εν σχέσει προς προγενεστέραν διαταγήν μου περί Ελληνοτουρκικής Συμφωνίας επί του Κυπριακού τονίζω ερμόνως την ανάγκην επιδείξεως συνοχής και πειθαρχίας εις τας τάξεις της Οργανώσεως. Αφού ενημερωθώ πλήρως επί ωρισμένων σημείων ταύτης, θα σας κοινοποιήσω τας αποφάσεις μου.

Δεν πρόκειται να καταπροδώσω ούτε τον αγώνα ούτε τας θυσίας του αγωνιζομένου Κυπριακού λαού. Όλοι πρέπει να είναι βέβαιοι περί τούτου. Υπακούω μόνον εις την φωνήν της Κύπρου.

*Ένα μόνον ζητώ από όλους: Πειθαρχίαν εις τας διαταγάς μου. Ήλθεν η στιγμή να δείξωμεν ότι είμεθα οργανωμένον σύνολον, με υψηλά ιδανικά, με φιλοπατρίαν και ότι γνωρίζομεν να κερδίζωμεν την μάχην τόσον εις το πεδίο της τιμής, όσον και εις το πολιτικόν πεδίο».*³³²

Στις 14 Φεβρουαρίου, ο Διγενής πληροφορήθηκε από το κυπριακό ραδιόφωνο την πρόσκληση των αντιπροσώπων του Κυπριακού λαού και ένιωσε πικρία, γιατί παραγνωρίστηκε η ΕΟΚΑ.

Η Πενταμερής Διάσκεψη στο Λάνκαστερ Χάουζ συνήλθε από τις 17 μέχρι τις 19 Φεβρουαρίου. Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος πέρασε από σκληρό δίλημμα, πριν υπογράψει τις Συμφωνίες Ζυρίχης - Λονδίνου στις 19 Φεβρουαρίου 1959.

Ο Νίκος Κρανιδιώτης σημειώνει τα πιο κάτω για την ψυχική κατάσταση του Αρχιεπισκόπου το βράδυ της 18ης Φεβρουαρίου:

331. Ευάγγελου Αβέρωφ - Τοσίτσα «Ιστορία των χαμένων ευκαιριών (Κυπριακό 1950-1963)», τόμος Β', σ. 193.

332. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 376.

«Το βράδυ της μέρας εκείνης ήταν ασφαλώς ένα από τα πιο δραματικά της ζωής του. Βημάτιζε μέσα στο δωμάτιο χωρίς να μιλά. Ήταν φανερό ότι τον απασχολούσε πολύ το γεγονός, ότι είχε δώσει κατ' αρχήν τη συγκατάθεσή του. Η μελέτη όμως των κειμένων τού δημιούργησε αργότερα πολλές αμφιβολίες και αμφιταλαντεύσεις. Η εγκατάλειψη της Ένωσης, η επαναφορά των Τουρκικών στρατευμάτων στην Κύπρο, η δεσμευμένη ανεξαρτησία, η δυαδική προεδρία, οι χωριστές βουλές, οι εκτεταμένες κατά κυριαρχία Βρετανικές βάσεις εξουδετέρωσαν ουσιαστικά εκείνα, που αρχικά ο Αρχιεπίσκοπος είχε θεωρήσει σαν πλεονεκτήματα μιας έστω και συμβατικής λύσης. Η θέση του ήταν δεινή».

Ο Αρχιεπίσκοπος, ύστερα από σοβαρό προβληματισμό, είπε στον Ν. Κρανιδιώτη το πρωί του 19ης Φεβρουαρίου:

*«Πήρα στο τηλέφωνο την Ελληνική Αντιπροσωπία και έδωσα την τελική συγκατάθεσή μου».*³³³

Υπέρ της υπογραφής των Συμφωνιών Ζυρίχης - Λονδίνου τάχθηκαν 27 Ελληνοκύπριοι σύμβουλοι του Αρχιεπισκόπου και εναντίον 8.

Το απόγευμα της 19ης Φεβρουαρίου 1959, στις 3.30 μ.μ., συνήλθε η Πενταμερής Διάσκεψη του Λονδίνου. Τότε υπογράφηκαν οι Συμφωνίες Ζυρίχης - Λονδίνου από τους Πρωθυπουργούς Χ. Μακμίλλαν, Κ. Καραμανλή (ο Α. Μεντερές υπέγραψε αργότερα, γιατί είχε τραυματισθεί στο Λονδίνο κατά την προσγείωση του αεροπλάνου, με το οποίο ταξίδευε), τους Υπουργούς Εξωτερικών των τριών χωρών, τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο ως αντιπρόσωπο των Ελληνοκυπρίων και το Φ. Κουτσιούκ ως αντιπρόσωπο των Τουρκοκυπρίων.

8. ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΥΠΟΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΣΥΜΦΩΝΙΩΝ

Πώς αντικρύστηκαν τότε οι Συμφωνίες Ζυρίχης - Λονδίνου

Στις 20 Φεβρουαρίου 1959, ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος απηύθυνε το ακόλουθο διάγγελμα προς τον Κυπριακό λαό:

«Την στιγμήν ταύτην, καθ' ην διαμορφούνται τα πεπρωμένα της ιστορικής Νήσου μας, με αγάπην και αφοσίωσιν αι σκέψεις μου στρέφονται προς ολόκληρον τον Κυπριακόν λαόν και αι ευχαί μου τον συνοδεύουν εις την πορείαν του προς την λεωφόρον της ελευθερίας και της προόδου, την οποίαν εγκαινιάζομεν σήμερον.

333. Νίκου Κρανιδιώτη «Δύσκολα χρόνια...», σσ. 371-372.

Δια της υπογραφείσης εν Λονδίνω συμφωνίας ετέθησαν τα θεμέλια της ελευθερίας και της ανεξαρτησίας δημοκρατίας της Κύπρου και νέα περίοδος ευημερίας και προόδου διανοίγεται δι' ολόκληρον τον Κυπριακόν λαόν. Εντός ολίγου ο Κυπριακός λαός θα κληθεί να διαμορφώσῃ ελευθέρως το μέλλον του και το μέλλον των τέκνων του και θα αναλάβῃ αποφασιστικῶς τα δικαιώματα και τας ευθύνas του εἰς το ελεύθερον στάδιον της ευγενούς διεθνούς πολιτιστικῆς ἀμίλλης και συν-εργασίας.

Ουδόλως ἀμφιβάλλω, ὅτι θα φανήτε ἀντάξιοι των ευγενῶν παραδόσεων του μεγάλου πολιτισμοῦ μας. Ἀπὸ τα βάθη των αἰώνων μάς παρακολουθοῦν την στιγμὴν ταύτην αἱ ψυχαὶ των προγόνων μας και ἀπὸ το πάνθεον των πρῶν αἱ ψυχαὶ ὅλων ἐκείνων, οἱ οἱοί με την θυσίαν και τους υπερόχους αγῶνας των εθεμελίωσαν την Κυπριακὴν ελευθερίαν. Πρὸς την ιερὰν μνήμην τούτων, ὡς και πρὸς πάντας ἐκείνους οἵτινες ηγωνίσθησαν, υπέφεραν και ἐδοκιμάσθησαν δια την ἀπαλλαγὴν του λαοῦ μας ἀπὸ την δουλείαν, στρέφονται την στιγμὴν ταύτην ευγνωμόνως αἱ σκέψεις μου.

Χαιρετίζω ἰδιαιτέρως τον ηρωικόν ηγέτην του ἀπελευθερωτικοῦ κινήματος της Κύπρου Στρατηγόν Γεώργιον Γρίβαν, τον Θρυλικόν Διγενήν, και πάντα τα μέλη της Εθνικῆς Οργανώσεως Κυπρίων Ἀγωνιστῶν, χάρις εἰς τους αγῶνας και τας θυσίας των οἱοῦν δυνάμεθα σήμερον να γευθῶμεν τους καρπούς της ελευθερίας. Ἡ σημερινή σύμβασις ἀποτελεῖ ἀξιοποίησιν των ἰδικῶν των αγῶνων και θυσιῶν και της ἰδικῆς των πατριωτικῆς ἐνεργείας. Εἰς την Ἱστορίαν της Κύπρου θα παραμείνουν πάντοτε ὡς οἱ ἀνυπέρβλητοι μαχηταὶ και οἱ μεγάλοι ἥρωες και αγωνισταὶ της ελευθερίας.

Το μέλλον διανοίγεται σήμερον ἐλπιδοφόρον και λαμπρόν ἐνώπιόν μας. Ὑστερα ἀπὸ μακροῦς αἰῶνας δουλείας ἀνατέλλει και πάλιν εἰς την Νήσον μας ὁ ἥλιος της ελευθερίας. Ἀς μὴ λησμονώμεν ὅμως ὅτι τα δικαιώματα δημιουργοῦν και ἀντιστοίχους υποχρεώσεις. Ἐνα νέον στάδιον αγῶνος διανοίγεται τώρα ἐμπροσθέν μας, το στάδιον του εἰρηνικοῦ αγῶνος της προόδου και του μεγαλείου της Νήσου μας. Εἰς το στάδιον τούτο ας κατέλθωμεν ὅλοι οἱ Ἕλληνες Κύπριοι, πνωμένοι και ἀδιάσπαστοι και με πνεῦμα ἐγκαρδίου συνεργασίας και ἀγάπης, ας καταβάλωμεν ἀπὸ κοινού μετὰ του συνοίκου Τουρκικοῦ στοιχείου πάσαν προσπάθειαν δια την ἀνάπτυξιν και προαγωγὴν των συμφερόντων της πατρίδος μας και την ἀνάδειξιν ταύτης ὡς κέντρου πολιτισμοῦ.

Ἀπευθύνων ἐγκαρδίους ευχὰς πρὸς πάντας τους Ἕλληνας και Τούρκους της Κύπρου, χαιρετίζω με χαράν την ἐπιτευχθεῖσαν Συμφωνίαν και διακηρύσσω μετὰ πεποιθήσεώς ὅτι ἡ ἡμέρα αὕτη θα εἶναι ἀπαρχὴ νέας περιόδου προόδου και ευημερίας της πατρίδος μας». ³³⁴

Την 21η Φεβρουαρίου, ὁ Διγενὴς πήρε τρεῖς ἐπιστολές. Ἡ μια ἦταν ἀπὸ τον Μητροπολίτην Κιτίου Ἀνθιμο, ἡ δευτέρη ἀπὸ τον Ἀρχιεπίσκοπο Μακάριο και ἡ τρίτη ἀπὸ τον Υπουργὸ Εξωτερικῶν της Ἑλλάδας Εὐάγγελο Ἀβέρωφ.

Στην ἐπιστολή του ὁ Μητροπολίτης Ἀνθιμος, ὁ οἱοῦς εἶχε ἐπιστρέψει στην Κύπρο ἀπὸ το Λονδίνο, ἔγραψε στον Διγενή για το θέμα της υπογραφῆς των Συμφωνιῶν Ζυρίχης - Λονδίνου. Τόνιζε τα πλεονεκτήματα των Συμφωνιῶν και του ζητοῦσε να χαιρετίσει με φυλλάδιο «την ἐπιτευχθεῖσαν συμφωνίαν, ὡς ἀρχηγὸς του μαχομένου Κυπριακοῦ λαοῦ». Στην ἴδια ἐπιστολή πρόσθεσε:

«Τώρα που διπνύθη το μεγαλύτερον μέρος του δρόμου πρὸς ἐπίτευξιν των εθνικῶν ἐπιδιώξεων του Κυπριακοῦ λαοῦ, σας παρακαλῶ να δεχθῆτε τα θερμά μου συγχαρητήρια δια τον υπέροχον αγῶνα, τον οἱοῦν με δεξιότητιαν και ἰκανότητα διεξηγάγετε, ἐν μέσω ἀφαντάστων δυσχερειῶν και ἀντιξοοτήτων ἐναντίον συντριπτικῶς πολυαριθμοτέρου και ἀρτίως ἐξωπλισμένου ἀντιπάλου. Το ὄνομά σας ἐγράφη ἤδη με χρυσὰ γράμματα εἰς την πρώτην σελίδα της Κυπριακῆς Ἱστορίας και ἡ ηρωικὴ μορφή σας θα παραμείνῃ ἐσαεὶ εἰς τας σκέψεις των ἐπερχομένων γενεῶν ὡς πρωτεργάτου της Κυπριακῆς ελευθερίας και ὡς υπερόχου αγωνιστοῦ του ἔθνους». ³³⁵

Ἡ ἐπιστολή του Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου, γραμμὴν στις 20 Φεβρουαρίου, ἀρχίζει ὡς ἐξῆς:

«Μετὰ μακρόν και σκληρόν αγῶνα, τον οἱοῦν διεξήγαγον ἐπὶ του διπλωματικοῦ πεδίου, δια να ἐπιτύχω βελτιώσεις εἰς ὠρισμένα σημεῖα της συμφωνίας, και υπολογίζων τας θλιβεράς συνεπείας, τας οἱοῦς θα εἶχε δια τον Κυπριακόν λαόν και γενικώτερον δια το Κυπριακόν ζήτημα και την Ἑλλάδα ματαίωσις της συμφωνίας, εθεώρησα ὅτι εἶχον υποχρέωσιν να υπογράψω την συμφωνίαν, δια της οἱοῦς τίθεται ἄμεσον

334. «Ἀπαντα Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ΄», τόμος Γ΄, σσ. 226-227.

335. Στρατηγοῦ Γεωργίου Γρίβα - Διγενὴ «Ἀπομνημονεύματα...», σ. 386.

τέρμα εις την Βρετανικήν εν Κύπρω κυριαρχίαν και δημιουργείται μία μικρά Ελλάς εις την περιοχὴν αὐτὴν της Ανατολικῆς Μεσογείου».

Ἡ ἐπιστολὴ κατέλγη στα πιο κάτω:

«Πιστεύω ακραδάντως εις τας ικανότητας και ἀρετὰς του Κυπριακοῦ λαοῦ και δεν ἔχω καμμίαν ἀμφιβολίαν ὅτι δια της νέας συμφωνίας διανοίγεται ἐν νέον λαμπρόν και ἐλπιδοφόρον μέλλον δια την Κύπρον...

Κατὰ την ιστορικὴν ταύτην στιγμὴν αισθάνομαι την ἀνάγκην να σας ἀπευθύνω τα θερμὰ μου συγχαρητήρια δια τον ἀπαράμιλλον ηρωϊσμόν σας και το υπέροχον πνεῦμα, το οποίον ἐνεφυσήσατε εις τον Κυπριακόν λαόν. Δεν μου μένει καμμία ἀμφιβολία, ὅτι εἰάν ἐφθάσαμεν σήμερον να εορτάσωμεν το ευχάριστον γεγονός τῆς ἐλευθερίας της Κύπρου, τούτο οφείλεται βασικῶς εις το υμέτερον ἔργον.

Νομίζω, ὅτι τώρα θα συμφωνήτε μαζί μου, ὅτι εἶναι ἡ κατάλληλος στιγμή να πάρη σαφὴ θέσιν ἡ Οργάνωσις υπέρ της συμφωνίας. Τούτο θα καταστήσῃ εμφανές το ἀρραγές του ἐθνικοῦ μετώπου».³³⁶

Ο Εὐάγγελος Αβέρωφ ἀνέφερε στον Διγενή τους λόγους, που οδήγησαν στην υπογραφὴ των Συμφωνιών Ζυρίχης – Λονδίνου. Δυο χαρακτηριστικὰ ἀποσπάσματα της ἐπιστολῆς του εἶναι τα ἀκόλουθα:

α) «Μακροὶ πολιτικοὶ και διπλωματικοὶ ἀγῶνες, οπουδήποτε τούτο ἦτο δυνατόν, ἀγῶνες σας βεβαιῶνω διεξαχθέντες με φλογερὰν πίστιν και ὅσπν διέθετε ἡ Κυβέρνησίς μας και ἡ διπλωματία μας ικανότητα, με ἐπεισαν ὅτι το Κυπριακόν εὐρίσκετο εις ἓνα δραματικόν ἀδιέξοδον. Εἴχομεν σοβαροὺς, ὅσον και συγκεκριμένους λόγους να φοβούμεθα, ὅτι το ἀδιέξοδον τούτο θα ὠδήγει εις μίαν κακίστην λύσιν. Ἡ μὴ ἀναγνώρισις τετελεσμένων γεγονότων και ἡ συνέχισις ἀκάρπων πολιτικῶν ἀγῶνων δεν ἀποτελεῖ διέξοδον. Τα γεγονότα θα παρέμενον τετελεσμένα και ημεῖς θα παρηγορούμεθα ἀγωνιζόμενοι...

Ο καταπληκτικὸς ἀγὼν, τον οποίον ἐκάματε εἶχε προβάλει το θέμα, θα ἔλεγα το εἶχε γεννήσει και ἀναθρέψει, ἀλλὰ ὅσον ηρωισμόν και ικανότητα και ἀν διέθετατε δεν θα πδύνατο να ἐπιβάλῃ μόνιμον λύσιν. Ἀντιθέτως με την ευχέριαν, πν εἶχον οἱ Τούρκοι, ἐφ' ὅσον τα πράγματα ἔβαινον κακῶς δι' αὐτούς, να μετατρέψουν μίαν ἐπανάστασιν κατὰ της κατεχούσης Δυνάμεως εις αιματηρόν διακοινοτικόν ἀγῶνα, ἦτο

336. «Ἀπαντα Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'», τόμος Γ', σσ. 492-493.

δυνατόν τα ὅπλα να ὠθούσαν προς την ἐπιβολὴν μίας κακίστης διχοτομήσεως.

Οὕτω ἐσχημάτισα την ἐντύπωσιν ὅτι δεν ἀπέμενε παρά μία ἐλπίς, ἓνας ἐλιγμός: Ἡ συνεννόησις με τους Τούρκους και ἡ συμφωνία ἐπὶ μίας συμβιβαστικῆς λύσεως».

β) «Εἰάν ἡ ἀναπότρεπτος ἀνάγκη λύσεως συμβιβασμοῦ ἐπέβαλε παραδοχὴν μερικῶν «σημείων ἀντιστάσεως», νομίζω ὅτι τα ἀνταλλάγματα εἶναι πράγματι μεγάλα και ιστορικῆς σημασίας δια την Κύπρον και δια τον Ἑλληνισμόν.

Δεν θέλω να ἀσχοληθῶ με την ευρύτεραν σημασίαν της ἀποκαταστάσεως των Ἑλληνοτουρκικῶν σχέσεων, με τας καλύτερας ημέρας που ἀνατέλλουν δια τον Ἑλληνισμόν της Κωνσταντινουπόλεως και με ἄλλα ἀκόμη παραπλήσια, πλὴν σοβαρά δια την Ελλάδα θέματα.

Θέλω να περιορισθῶ εις ὅσα ἀφοροῦν ἀμέσως την ἰδίαν την Κύπρον, διότι αισθάνομαι την υποχρέωσιν, ὅπως αὐτὴν την ιστορικὴν στιγμὴν εἰπῶ προς σας, Στρατηγέ Γρίβα, ὅτι ο ἀπίστευτος ἀγὼν σας ἀπέδωσε πολλὰ τα καλὰ δια την προσφιλὴ γενέτειράν σας.

Επιθυμῶ να προσθέσω ὅτι ο Πρόεδρος της Κυβερνήσεως κ. Καραμανλῆς, ο οποίος ἀπὸ της ἀρχῆς ολοψύχως πηγνίσθη δια το Κυπριακόν, συμμερίζεται πληρέστατα τας ἀπόψεις αὐτάς. Ἐπὶ τη ευκαιρία της ἐπιστολῆς μου αὐτῆς μου ἐζήτησε να σας διαβιβάσω μαζί με αισθήματα τιμῆς και ἀγάπης και μίαν ἄλλην διαβεβαίωσίν του: Οὐδέν θα συμφωνηθῇ οριστικῶς, ἀν δεν τακτοποιηθῇ το θέμα των ἀγωνιστῶν της ΕΟΚΑ».³³⁷

Στην πιο πάνω ἐπιστολὴ του Αβέρωφ, ο Διγενὴς ἀπάντησε στις 22 Φεβρουαρίου και ἀνέφερε:

«Ἐξ ὅσων μου ἐκοινοποιήθησαν, ἐφ' ὅσον ἀγνοῶ ἀκόμη το πλήρες κείμενον των συμφωνιῶν, ἔχω ὠρισμένας σοβαράς ἀντιρρήσεις ἐπὶ της ἐπιτευχθείσης συμφωνίας και ἔχω σοβαροὺς ἀκόμη ἐνδιασμούς ἀπὸ ἀπόψεως πρακτικῆς ἐφαρμογῆς ἐνός τόσο πολυπλόκου συστήματος διοικήσεως».³³⁸

337. Στρατηγοῦ Γεωργίου Γρίβα – Διγενὴ «Ἀπομνημονεύματα...», σσ. 388-390.

338. Στρατηγοῦ Γεωργίου Γρίβα – Διγενὴ «Ἀπομνημονεύματα...», σ. 390.

Στις 22 Φεβρουαρίου 1959 οι πολιτικοί κρατούμενοι απολύθηκαν κι έγιναν ενθουσιώδεις πανηγυρισμοί σ' όλη την Κύπρο.

Χάριν της ιστορικής αλήθειας πρέπει ν' αναφέρομε ότι για την υπογραφή των Συμφωνιών Ζυρίχης - Λονδίνου υπήρχαν και οι διαφωνούντες, γιατί εγκαταλείφθηκε ο αγώνας του Κυπριακού λαού, που απέβλεπε στην αυτοδιάθεση και ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Μεταξύ αυτών ήταν και οι τρεις συνεξόριστοι του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου στις Σεΰχελλες, ο Μητροπολίτης Κυρηνείας Κυπριανός, ο Παπασταύρος Παπαγαθαγγέλου και ο Πολύκαρπος Ιωαννίδης.

Στις 22 Φεβρουαρίου 1959, απολύθηκαν όλοι οι πολιτικοί κρατούμενοι και έγιναν ενθουσιώδεις πανηγυρισμοί σ' ολόκληρη την Κύπρο.

Επιστροφή του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου στην Κύπρο και ενθουσιώδης υποδοχή του από το λαό

Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος, που είχε απελαθεί από την Κύπρο στις 9 Μαρτίου 1956 με διάταγμα του Χάρντιγκ, επέστρεψε στην πατρίδα του την 1η Μαρτίου 1959. Στο αεροδρόμιο της Λευκωσίας τον υποδέχθηκαν ο Κυβερνήτης Σερ Χιου Φουτ, ο Μητροπολίτης Κιτίου Άνθιμος, ο Χωρεπίσκοπος Σαλαμίνας Γεννάδιος, ο Αναπληρωτής Γενικός Πρόξενος της Ελλάδας στην Κύπρο Αριστοτέλης Φρυδάς και άλλοι επίσημοι.

Ο Αρχιεπίσκοπος όρθιος μέσα σε ανοικτό αυτοκίνητο χαιρετούσε τα πλήθη, που είχαν παραταχθεί στους δρόμους της Λευκωσίας, για να υποδεχθούν τον θρησκευτικό και εθνικό τους ηγέτη. Κατά τη διαδρομή από το αεροδρόμιο μέχρι την Αρχιεπισκοπή ελικόπτερα πετούσαν σε χαμηλό ύψος και άφηναν ελεύθερα άσπρα περιστέρια.

Στο χώρο της Αρχιεπισκοπής είχε τοποθετηθεί επιβλητική αφίδα με την επιγραφή «Καλώς ήλθατε». Τον Αρχιεπίσκοπο υποδέχτηκαν ο Πρωτοσύγκελλος της Αρχιεπισκοπής, Ηγούμενοι, Αρχιμανδρίτες και άλλοι. Χιλιάδες λαού, που απ' όλη την Κύπρο είχαν κατακλύσει το χώρο της Αρχιεπισκοπής, επευφήμσαν ζωντρά τον Αρχιεπίσκοπο. Σαλπικτές και τυμπανιστές του Παγκυπρίου Γυμνασίου χαιρέτισαν την είσοδό του στην Αρχιεπισκοπή. Ακολούθησε δοξολογία, στον Καθεδρικό ναό του Αγίου Ιωάννου, στην οποία παρέστησαν επίσημοι και γονείς πεσόντων στον Αγώνα της ΕΟΚΑ. Μετά τη δοξολογία ο Αρχιεπίσκοπος εμφανίστηκε μπροστά στις χιλιάδες του λαού, που παραληρούσαν από ενθουσιασμό. Τον Αρχιεπίσκοπο προσφώνησε ο Μητροπολίτης Κιτίου Άνθιμος και έπειτα ο Αρχιεπίσκοπος εξεφώνησε ιστορικής σημασίας λόγο, στον οποίο αναφέρθηκε στον Αγώνα της ΕΟΚΑ και στις υποχρεώσεις όλων των πολιτών. Παραθέτομε δυο αποσπάσματα από το λόγο του Αρχιεπισκόπου:

α) «*Ηρώες της Κύπρου! Η θυσία σας δεν απέβη επί ματαιώ. Το ένδοξον έπος, το οποίον εγράψατε, διανοίγει σήμερον λαμπράν την νέαν περίοδον της ιστορίας. Περίοδον ελευθερίας. Περίοδον προόδου και ευημερίας. Ο σπόρος, τον οποίον εσπείρατε, αποδίδει ήδη πλουσίαν την συγκομιδήν. Το δένδρον της ελευθερίας, το οποίον εποτίσατε με το αίμα σας, προσφέρει σήμερα τους ευχύμους καρπούς του. Από τον Γολγοθάν σας εξεπήγασεν η Ανάστασις της πατρίδος μας. Από τους τάφους σας εξεπήγασεν η υπέρκαλος Ελευθερία.*

Εκείνοι υπήρξαν οι μάρτυρες. Αλλά τον υπέρ ελευθερίας αγώνα μας κοσμεί πλήθος πρώων με επί κεφαλής τον Στρατηγόν Γεώργιον Γρίβαν, τον θρυλικόν ΔΙΓΕΝΗΝ, του οποίου το όνομα κατέλαβε τας ενδοξότερας σελίδας της Κυπριακής Ιστορίας. Προς τον υπέροχον αυτόν άνδρα και τους γενναίους αγωνιστάς της ΕΟΚΑ αποτίομεν, κατά την επίσημον ταύτην ώραν, φόρον υψίστης ευγνωμοσύνης και τιμής. Ας στρέψωμεν προς αυτούς τας σκέψεις μας και ας αναλογισθώμεν, άνευ του ιδιικού των ηρωϊσμού μακρυνή θα ήτο η ημέρα της ελευθερίας, άνευ των ιδικών των αγώνων θα ήτο ανέφικτος η ημέρα της νίκης».

β) «Αιώνες αναμονής και προσδοκίας, αιώνες εγκαρτερήσεως και θυσίας παρακολουθούν την στιγμήν ταύτην την ιστορικήν πορείαν μας. Ας καταβάλωμεν πάσαν προσπάθειαν, ώστε να φανώμεν αντάξιοι της υψηλής αποστολής, που η θεία πρόνοια επεφύλαξεν εις ημάς. Αγέρωχοι και απτόητοι και μεγαλόψυχοι εις τους αγώνας της ειρήνης και της ευημερίας. Κάμετε συνείδησιν την δύναμιν, η οποία εναποτίθεται σήμερον εις τας ιδικάς σας χείρας».³³⁹

Το δίλημμα του Διγενή για αποδοχή των Συμφωνιών Ζυρίχης - Λονδίνου

Μετά την υπογραφή των Συμφωνιών Ζυρίχης - Λονδίνου, ο Διγενής αντιμετώπισε ένα σοβαρό δίλημμα: Να συνεχίσει τον Αγώνα ή να δεχθεί τις Συμφωνίες και να διατάξει κατάπαυση του πυρός. Αφού στάθμισε όλα τα δεδομένα, και κυρίως την υπογραφή των Συμφωνιών από την Ελληνική Κυβέρνηση και τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, κατέληξε στο συμπέρασμα με βαθύτατη οδύνη να δεχθεί τα τετελεσμένα γεγονότα και να διατάξει κατάπαυση του πυρός, για ν' αποφευχθεί ο εθνικός διχασμός, με απρόβλεπτες αρνητικές συνέπειες για τον Ελληνισμό και ιδιαίτερα για την Κύπρο. Προτού κυκλοφορήσει σχετικό φυλλάδιο, έγιναν διευθετήσεις για τα εξής ζητήματα:

Ο Κυβερνήτης δέχθηκε να δοθεί γενική αμνηστία στους αγωνιστές της ΕΟΚΑ. Οι αγωνιστές που βρίσκονταν φυλακισμένοι στην Αγγλία θα απελευθερώνονταν και θα πήγαιναν στην Ελλάδα, όπως και έγινε. Επέστρεψαν στην Κύπρο μετά την εγκαθίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας. Ο Διγενής μπορούσε να μεταβεί στην Ελλάδα κατόπιν ειδικών διευθετήσεων.

Στις 9 Μαρτίου 1959, ο Διγενής κυκλοφόρησε φυλλάδιο, με το οποίο κήρυξε τη λήξη του ένοπλου Αγώνα της ΕΟΚΑ. Παραθέτουμε πιο κάτω ολόκληρο το κείμενο του φυλλαδίου:

«ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΚΥΠΡΙΑΚΟΝ ΛΑΟΝ

Όταν την 1ην Απριλίου 1955 ύψωσα την σημαίαν του επαναστατικού κινήματος, έταξα ως σκοπόν την απελευθέρωσιν της Κύπρου και εξήτησα την υποστήριξιν του Ελληνικού Κυπριακού λαού και την συμπαράστασιν ολοκλήρου του Έθνους, αίτινες και μου παρεσχέθησαν πλήρως κατά τον τετραετή σκληρόν αγώνα μας.

339. «Απαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'», τόμος Γ', σσ. 234, 236.

Ήδη, κατόπιν της μεταξύ των Κυβερνήσεων Ελλάδος και Τουρκίας συμφωνίας της Ζυρίχης, η οποία επεκυρώθη υπό του Εθνάρχου Μακαρίου, είμαι υποχρεωμένος

ΝΑ ΔΙΑΤΑΞΩ ΚΑΤΑΠΑΥΣΙΝ ΤΟΥ ΑΓΩΝΟΣ.

Εκείνος ο οποίος δεν θα εδέχετο την συμφωνίαν και θα συνέχιζε τον Αγώνα, θα ΕΔΙΧΑΖΕ όχι μόνον τον Κυπριακόν λαόν, αλλά πιθανώς και ολόκληρον το Έθνος, τα δε αποτελέσματα του Εθνικού διχασμού θα ήσαν απείρως καταστρεπτικώτερα από τα τοιαύτα, τα οποία τινες νομίζουν, ότι θα επιφέρει η δοθείσα λύσις.

Το κατ' εμέ είναι προτιμότερα η λύσις αυτή, έστω και εάν δεν είναι εκείνη που ανεμέναμεν και η οποία θα ικανοποιεί τους πόθους μας, παρά ο εθνικός διχασμός, γιατί σ' ένα τέτοιον διχασμόν ΘΑ ΤΑ ΧΑΣΩΜΕΝ ΟΛΑ.

Αντί του πολεμικού παιάνος θα σηράνω σήμερον ΟΜΟΝΟΙΑΝ, ΕΝΟΤΗΤΑ, ΑΓΑΠΗΝ, ίνα επί των ερειπίων και της τέφρας της αποστραπτούσης από δόξαν και εθνικόν μεγαλείον Κυπριακής εποποιΐας ανοικοδομήσετε το νέον οικοδόμημα της νεαρής Δημοκρατίας.

Εις τους πρωτεργάτας αυτής εναπόκειται ήδη να την οδηγήσουν εις την οδόν της ευημερίας και της προόδου. Όσον αφορά εμέ, αποφασισμένος να μην αναμιχθώ εις την πολιτικήν και την δημοσίαν ζωήν, τόσον εν Κύπρω όσον και εν Ελλάδι, θα παρακολουθώ με αγωνίαν εκ του μακρόθεν τα βήματα της πολυβασανισμένης και αιματοβρέκτου Πατρίδος μου και θα συμμερίζωμαι μαζί σας την χαράν και τον πόνον σας. Έχω την συνείδησίν μου ήσυχον, ότι έπραξα το καθήκον μου· έργον της πολιτικής ήτο να εκμεταλλευθή τους επικούς αγώνας του Κυπριακού λαού. Και αύτη τους εξεμεταλλεύθη όπως ηδυνήθη ή όπως ενόμισε καλύτερον.

ΝΥΝ ΟΦΕΙΛΟΜΕΝ ΝΑ ΠΕΙΘΑΡΧΗΣΩΜΕΝ.

Συσπειρωθήτε ΟΛΟΙ, ΗΝΩΜΕΝΟΙ, περίξ του ΕΘΝΑΡΧΟΥ, ο οποίος αποτελεί σήμερον σύμβολον ΕΝΟΤΗΤΟΣ και ΙΣΧΥΟΣ και βοηθήσατε τούτον εις το δύσκολον έργον του.

Αυτή είναι η επιθυμία μου, προς την οποίαν καλώ πάντας να συμμορφωθούν.

Ε.Ο.Κ.Α. Ο ΑΡΧΗΓΟΣ ΔΙΓΕΝΗΣ»³⁴⁰

340. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 403.

Ακολούθησαν διαταγή του Διγενή «Προς τους αγωνιστάς της ΕΟΚΑ», επιστολή προς τους «Γενναίους Μαχητάς της ΕΟΚΑ» και επιστολή «Προς την Άλκιμον Νεολαίαν ΕΟΚΑ (ΑΝΕ)».

Η επιστολή προς την ΑΝΕ, γραμμένη στις 13 Μαρτίου 1959, είναι ένα εγκώμιο στη μαχητική νεολαία της ΕΟΚΑ και μια προτροπή για καινούριους ειρηνικούς αγώνες. Γράφει ο Διγενής:

«Σε καμάρωνα. Σε εθαύμαζα. Η ψυχή μου εσκίρτα στην ορμή των εθνικών εκδηλώσεών σου. Ένοιωθα τον παλμό σου, ο οποίος με έσπρωχνε στας πιο τολμηράς αποφάσεις μου, γιατί ήξερα πως θα σε εύρισκε πάντα πλάι μου, εκτελεστήν πιστόν, αλλά και τολμηρόν.

Χάραξες τον δρόμον, που πρέπει να ακολουθή η νεολαία στους αγώνας του Έθνους. Το παράδειγμά σου θα εμπνέει τας επερχομένας γενεάς. Η Κύπρος, ο Ελληνισμός και εγώ ο Αρχηγός σου σε καμαρώνουμε. Σε λίγο με πόνον θα σε αποχωρισθώ. Σου αφήνω όμως μια υποθήκη, την οποίαν πρέπει να τηρήσης:

Με την κατάπαυσιν του μαχητικού αγώνος η αποστολή σου δεν ετελείωσε. Τώρα αρχίζει ο ειρηνικός αγών δια την αξιοποίησιν όλων εκείνων, που απεκτήσαμε με αίμα. Προσπλωμένοι πιστά στην ιδέα της Πατρίδος, πνωμένοι σε αρραγείς τάξεις, πειθαρχημένοι σαν στρατιώται της Πατρίδος, να σταθήτε δίπλα από τον αρχιτέκτονα του νέου οικοδομήματος, τον ΕΘΝΑΡΧΗΝ, και να τον βοηθήσετε στο έργον του. Όπως φάνηκες γενναία στην δυναμική αναμέτρηση με τον δυνάστη, έτσι πρέπει να φανής τολμηρή, πειθαρχημένη, εργατική, στην αναμέτρηση με τας δυσκολίας της δημιουργίας του νέου κράτους για την ειρηνικήν επιβίωσιν.

Σε ευχαριστώ, σε συγχαίρω και σε θαυμάζω για το έργον, που επετέλεσες μέχρι σήμερα. Θα ζήσω με την ελπίδα, ότι κάποτε θα επιστρέψω στην Κύπρο, για να σε καμαρώσω και πάλιν και να ξαναζήσω μέσα στην ατμόσφαιρα των εθνικών παλμών σου.

Και η ημέρα αυτή θα είναι η ευτυχεστέρα της ζωής μου.

Σε αποχαιρετώ, αφήνοντάς σου όλην την αγάπην μου.

Ε.Ο.Κ.Α. Ο ΑΡΧΗΓΟΣ ΔΙΓΕΝΗΣ»³⁴¹

341. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα – Διγενή «Απομνημονεύματα...», σ. 405.

Μπότερες των ηρωομαρτύρων της ΕΟΚΑ σε τιμητική εκδήλωση μετά το τέλος του αγώνα.

Στις 15 Μαρτίου 1959, έγινε μια συγκινητική συνάντηση του Διγενή με τους τομεάρχες και στενούς συνεργάτες του, στην οποία τους συνέστησε αγάπη και ομόνοια.

Το βράδυ της 16ης Μαρτίου, ο Διγενής πήγε στο Ελληνικό Προξενείο της Λευκωσίας, από το οποίο θα έφευγε την επόμενη μέρα για το αεροδρόμιο. Στις 17 Μαρτίου, το αεροπλάνο του Πρωθυπουργού της Ελλάδας τον μετέφερε στην Αθήνα. Όταν έφτασε στο αεροδρόμιο του Ελληνικού, ο Αρχηγός της ΕΟΚΑ ένωσε ξεχωριστή συγκίνηση, γιατί πατούσε τα χώματα της Μπότερας Πατρίδας ύστερα από απουσία 4½ χρόνων.

Εκδηλώσεις τιμής για τον Διγενή

Στην Αθήνα ο Διγενής αποθεώθηκε από τους επισήμους και τις χιλιάδες του λαού. Η κυπριακή εφημερίδα «Ελευθερία» της 18ης Μαρτίου 1959 μας έδωσε συνοπτική περιγραφή της υποδοχής του Αρχηγού της ΕΟΚΑ.

«Μόλις κατά την πρώτην μεταμεσημβρινήν ήχησαν οι κώδωνες όλων των εκκλησιών των Αθηνών, αγγέλλοντες την επικείμενην άφιξιν του

Ο χώρος του κρησφυγείου του Αρχηγού Διγενή όπου και απέθανε στις 27 Ιανουαρίου 1974.

Διγενή, όλα τα καταστήματα, γραφεία και σχολεία εσημαιοστολίσθησαν και έκλεισαν, ατελεύτητα δε κύματα λαού εξεχύθησαν προς τα σπημεία οπόθεν θα διήρχετο ο Αρχηγός της ΕΟΚΑ. Πας χώρος κατεκλύσθη υπό του πλήθους κατά πυκνούς όγκους. Εις το αεροδρόμιον, παρουσία των Υπουργών των Εξωτερικών και της Προεδρίας της Κυβερνήσεως κ.κ. Αβέρωφ και Τσάτσου, εκπροσώπων του στρατού και άλλων, ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και Πρόεδρος της Πανελληνίου Επιτροπής Απελευθερώσεως Κύπρου κ. Θεόκλητος προσεφώνησεν ενθουσιωδώς τον Διγενήν, τον οποίον εστεφάνωσε δι' αργυρού στεφάνου. Ο Δήμαρχος Αθηναίων κ. Πανσανίας, χαιρετίσας τον Διγενήν δι' εμπνευσμένης προσλαλιάς εκ μέρους των Αθηνών και ολοκλήρου της Ελλάδος, ανεκήρυξεν αυτόν άξιον της Πατρίδος».

Στις 18 Μαρτίου 1959 η Βουλή των Ελλήνων ψήφισε ειδικό νόμο, με τον οποίο ο Συνταγματάρχης Γεώργιος Γρίβας πήρε προαγωγή στο βαθμό του Αντιστρατήγου. Κατόπιν μίλησαν με ενθουσιασμό για την προσφορά του οι Αρχηγοί όλων των κομμάτων και εξέφρασαν το θαυμασμό

και την ευγνωμοσύνη τους στον Αρχηγό της ΕΟΚΑ. Τέλος με ψήφισμά της η Βουλή των Ελλήνων τον ανακήρυξε «άξιον της Πατρίδος».

Ο Διγενής πήρε και πολλές άλλες τιμητικές διακρίσεις για το υπεράνθρωπο έργο, που επετέλεσε με τον Αγώνα της ΕΟΚΑ. Τιμήθηκε και βραβεύτηκε από την Ελληνική Κυβέρνηση, την Εκκλησία της Ελλάδας, τον Βασιλέα Παύλο, το Δημοτικό Συμβούλιο Αθηνών, την Ακαδημία Αθηνών και άλλα σώματα.

Η Ακαδημία Αθηνών σε πανηγυρική της συνεδρία στις 24 Μαρτίου 1959 του απένειμε το χρυσό της μετάλλιο, που είναι η υψίστη τιμή του ανωτάτου αυτού Ιδρύματος της Ελλάδας. Ο Πρόεδρος της Σπύρος Μελάς στην προσφώνησή του μεταξύ άλλων είπε ότι η Ακαδημία Αθηνών: «Βραβεύει δι' αυτού όχι μόνον τον θρυλικόν ήρωα και τον απροσπέλαστον νικητήν ενός μεγάλου, ωραίου, δυσκολωτάτου και τραχυτάτου αγώνος, αλλά τον εμπνευσμένον οργανωτήν του, ο οποίος δια του υψηλού παραδείγματος, των ψυχικών αρετών του και των σοφών συμβουλών του, ανύψωσεν εις το βάθρον απτήτων ηρώων μεράκια και παρθένους, που κατήσχυναν τας μυριάδας του στρατού μιάς αυτοκρατορίας».³⁴²

Η εγκαθίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Η λειτουργία της με το Σύνταγμα που δημιουργήθηκε από τις Συμφωνίες Ζυρίχης - Λονδίνου

Μετά τη λήξη του απελευθερωτικού Αγώνα της ΕΟΚΑ, άρχισαν οι προετοιμασίες για τη δημιουργία του νέου ανεξάρτητου κράτους με βάση τις Συμφωνίες Ζυρίχης - Λονδίνου. Όταν ετοιμάστηκε το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας, έγινε η επίσημη τελετή της εγκαθίδρυσής της στις 16 Αυγούστου 1960 με Πρόεδρο τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο και Αντιπρόεδρο τον Τουρκοκύπριο ηγέτη Φαζίλ Κουτσιούκ. Μια νέα περίοδος άρχιζε τότε για την Κύπρο, η οποία απέκτησε την ελευθερία της ύστερα από 769 χρόνια. Αλλά το Σύνταγμα του 1960 παρουσίαζε αρκετές δυσκολίες στην εφαρμογή του λόγω των διαιρετικών στοιχείων που περιείχε, γιατί χώριζε τον Κυπριακό λαό σε Ελληνοκυπρίους και Τουρκοκυπρίους.

342. «Λεύκωμα Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα - Διγενή (1916-1974)». Έκδοση Συνδέσμων Αγωνιστών ΕΟΚΑ, Αθήνα 1995, σ. 18.

Σημειώνουμε τα πιο βασικά πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα, που προέκυψαν από την εφαρμογή των Συμφωνιών Ζυρίχης – Λονδίνου.

Α) Πλεονεκτήματα

1) Το βρετανικό αποικιακό καθεστώς τερματίστηκε. Οι για 82 χρόνια Βρετανοί κυρίαρχοι της Κύπρου εγκατέλειψαν τη διακυβέρνηση του νησιού και ο Κυπριακός λαός ανέλαβε την ευθύνη και την εξουσία για τον καθορισμό του μέλλοντός του.

2) Η Κύπρος ως ανεξάρτητο κράτος έγινε το 99ο μέλος του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών στις 20 Σεπτεμβρίου 1960. Από τότε η φωνή της ακούεται στο διεθνή Οργανισμό και για τα δικά της ζητήματα και για τα διεθνή.

3) Στις 14 Μαρτίου 1961, έγινε μέλος της Βρετανικής Κοινοπολιτείας και στις 24 Μαΐου 1961 μέλος του Συμβουλίου της Ευρώπης.

4) Ως ανεξάρτητο κράτος, είχε το δικαίωμα να συνάπτει διακρατικές συμφωνίες για πολιτιστικά και άλλα θέματα. Η άσκηση αυτού του δικαιώματος συνέβαλε στην πρόοδο και ευημερία του λαού της.

5) Αποφεύχθηκε η γεωγραφική διχοτόμηση της Κύπρου, που ήταν επιδίωξη των Κυβερνήσεων της Βρετανίας και της Τουρκίας.

Β) Μειονεκτήματα

1) Δεν πραγματοποιήθηκε ο σκοπός, για τον οποίο έγινε ο απελευθερωτικός Αγώνας της ΕΟΚΑ. Σ' αυτόν τον Αγώνα 108 αγωνιστές θυσιάσαν τη ζωή τους και πολλοί άλλοι τραυματίστηκαν, βασανίστηκαν, φυλακίστηκαν, παρέμειναν στα κρατητήρια, υπέστησαν υλικές ζημιές, χωρίς να δουν να πραγματοποιείται η ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Επιπλέον υπήρξαν θύματα αρκετά άλλα πρόσωπα.

2) Η διευθέτηση του Κυπριακού προβλήματος έγινε από τις Κυβερνήσεις της Βρετανίας, της Ελλάδας και της Τουρκίας. Οι Κύπριοι απουσίαζαν από το τραπέζι των διαπραγματεύσεων. Όταν η λύση ήταν έτοιμη με τις Συμφωνίες της Ζυρίχης, οι Κύπριοι κλήθηκαν ή να υπογράψουν τις Συμφωνίες ή να τις απορρίψουν. Δεν είχαν το δικαίωμα για οποιαδήποτε τροποποίηση. Υπερίσχυσε τότε το αποικιοκρατικό πνεύμα της Βρετανίας, η οποία παραγνώρισε την αρχή της αυτοδιάθεσης των λαών, που είχε επισήμως διακηρυχθεί από τον ΟΗΕ στις 16 Δεκεμβρίου 1952. Οι προσπάθειες του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου στο Λονδίνο για βελτίωση μερικών σημείων των Συμφωνιών απέτυχαν και

τελικά ο Κύπριος Εθνάρχης υπέγραψε τις Συμφωνίες ύστερα από ηθικές πιέσεις που δέχτηκε.

3) Με την υπογραφή των Συμφωνιών Ζυρίχης – Λονδίνου, η Τουρκία αναγνωρίστηκε επίσημα ως εμπλεκόμενο μέρος στο Κυπριακό κράτος και έγινε μέλος των τριών Εγγυητριών Δυνάμεων της Κυπριακής Δημοκρατίας μαζί με τη Βρετανία και την Ελλάδα.

Η πρόταση του Μπέβαν στη Βουλή των Κοινοτήτων τον Οκτώβριο του 1958 για μια δίκαιη λύση στο Κυπριακό πρόβλημα δεν έγινε δεκτή. Έλεγε τότε με παρρησία ο Εργατικός Βουλευτής:

*«Είναι καιρός να παύσουμε να θυσιάζουμε βρετανικές ζωές στην Κύπρο, με σκοπό να ικανοποιήσουμε τα θελήματα των Τούρκων. Είναι παράλογο να εισηγούμαστε ότι το 18% της νήσου θα πρέπει να ματαιώσουν τις επιθυμίες των 80%. Γιατί δεν είμαστε πιο δυνατοί σ' αυτό το ζήτημα;».*³⁴³

4) Οι Συμφωνίες Ζυρίχης – Λονδίνου περιείχαν διαιρετικά στοιχεία για τον Κυπριακό λαό. Προνοούσαν τη λειτουργία δυο Κοινοτικών Συνελεύσεων, οι οποίες είχαν δικαιοδοσία για όλα τα θρησκευτικά, εκπαιδευτικά και πολιτιστικά θέματα. Μια άλλη πρόνοια ήταν η δημιουργία χωριστών ελληνικών και τουρκικών δημαρχείων στις πέντε κυριότερες πόλεις της Κύπρου. Το Υπουργικό Συμβούλιο απαρτιζόταν από Έλληνα Πρόεδρο και Τούρκο Αντιπρόεδρο, επτά Έλληνες Υπουργούς και τρεις Τούρκους. Η Βουλή των Αντιπροσώπων περιλάμβανε 35 Έλληνες βουλευτές και 15 Τούρκους.

5) Η πλειοψηφία των Ελλήνων στο Υπουργικό Συμβούλιο και στη Βουλή των Αντιπροσώπων είχε το δικαίωμα της αρνησικυρίας (veto) σε όλα τα θέματα εξωτερικής πολιτικής και στα κυριότερα θέματα άμυνας και ασφάλειας. Σε ουσιώδεις αποφάσεις της Βουλής των Αντιπροσώπων, όπως η επιβολή φορολογίας, χρειαζόταν χωριστή πλειοψηφία Ελλήνων και Τούρκων βουλευτών.

6) Όταν υπογράφηκαν οι Συμφωνίες Ζυρίχης – Λονδίνου, η αναλογία του πληθυσμού της Κύπρου ήταν 82% Έλληνες και 18% Τούρκοι. Η αναλογία αυτή δεν τηρήθηκε. Οι Τούρκοι πήραν προνομιακή θέση με τις διατάξεις των Συμφωνιών. Στην Εκτελεστική και στη Νομοθετική Εξουσία οι Έλληνες εξασφάλισαν το 70% και οι Τούρκοι το 30%. Το

343. Λεοντίου Ιεροδιακόνου «Το Κυπριακό πρόβλημα», σ. 329.

Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο απαρτιζόταν από τρία μέλη, έναν Έλληνα, έναν Τούρκο και έναν Πρόεδρο ουδέτερο. Στη Δημόσια Υπηρεσία τηρήθηκε η αναλογία 70% για τους Έλληνες και 30% για τους Τούρκους. Η ίδια αναλογία ίσχυε και για την Αστυνομία, ενώ για το στρατό ήταν 60% Έλληνες και 40% Τούρκοι.

Με τις πιο πάνω αναλογίες, οι Τούρκοι εξασφάλισαν προνόμια περισσότερα από την αριθμητική τους δύναμη. Επιπρόσθετα, με τις ρυθμίσεις αυτές καταργήθηκαν τα αξιολογικά κριτήρια για διορισμό και προαγωγή των πιο κατάλληλων προσώπων. Τη θέση τους πήραν τα κοινοτικά κριτήρια.

Συμπερασματικά για τις Συμφωνίες της Ζυρίχης - Λονδίνου μπορούμε να πούμε ότι δημιούργησαν ένα Σύνταγμα, που παρουσίαζε πολλές δυσκολίες στην εφαρμογή του με τα διαιρετικά στοιχεία που περιείχε. Το πρόβλημα του Κυπριακού λαού δεν αντικρύστηκε ως πρόβλημα ενός ενιαίου λαού και τα δικαιώματα των Τουρκοκυπρίων δεν κατοχυρώθηκαν με εγγυήσεις, όπως συμβαίνει σε άλλες χώρες. Τα γεγονότα έδειξαν ότι η διευθέτηση του Κυπριακού προβλήματος έγινε από τις Κυβερνήσεις της Βρετανίας, της Ελλάδας και της Τουρκίας όχι για ν' απονεμηθεί δικαιοσύνη σ' ένα λαό αγωνιζόμενο για την ελευθερία του, αλλά να επανορθωθούν οι καλές σχέσεις της Ελλάδας και της Τουρκίας, ως χωρών μελών του ΝΑΤΟ, οι οποίες είχαν διαταραχθεί κατά τα χρόνια του απελευθερωτικού Αγώνα της ΕΟΚΑ. Σ' αυτό συνέβαλε και η εξωτερική πολιτική των Η.Π.Α., η οποία ενίσχυε την πολιτική της Βρετανίας και το ίδιο το ΝΑΤΟ.

Η ανακοίνωση του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας τον Νοέμβριο του 1963 για αναθεώρηση 13 άρθρων του Συντάγματος δημιούργησε όξυνση στις σχέσεις Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων

Στις 5 Αυγούστου 1963, ο Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας Αρχιεπίσκοπος Μακάριος ανακοίνωσε επίσημα την πρόθεσή του για αναθεώρηση του Συντάγματος, επειδή ορισμένα άρθρα του ήταν ανεφάρμοστα και απειλούσαν να επιφέρουν παράλυση του κρατικού μηχανισμού. Ο Αντιπρόεδρος Φαζίλ Κουτσιούκ δήλωσε ότι μια τέτοια απόπειρα από μέρους των Ελληνοκυπρίων για αναθεώρηση του Συντάγματος «δεν θα ήταν δεσμευτική για την τουρκοκυπριακή κοινότητα». Τη στάση των Τουρκοκυπρίων υποστήριξε ανεπιφύλακτα η Κυβέρνηση της Τουρκίας.

Στις 30 Νοεμβρίου 1963, ο Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας είχε έτοιμο σχέδιο με 13 προτάσεις για τροποποίηση άρθρων του Συντάγματος και καλούσε τον Αντιπρόεδρο να συζητήσει μαζί του το θέμα. Αντίγραφο του σχεδίου στάλθηκε για ενημέρωση στις Κυβερνήσεις της Βρετανίας, της Ελλάδας και της Τουρκίας. Προτού δώσει οποιαδήποτε απάντηση σ' αυτό το θέμα ο Αντιπρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας, με δήλωσή του ο Υπουργός Εξωτερικών της Τουρκίας Ερκίν ανέφερε στις 6 Δεκεμβρίου ότι η Τουρκική Κυβέρνηση απορρίπτει τις προτάσεις του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας. Οι Τουρκοκύπριοι ακολούθησαν τη γραμμή της Άγκυρας, με αποτέλεσμα να οξυνθούν οι σχέσεις Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων.

Τη νύκτα της 20ής προς την 21η Δεκεμβρίου 1963, δημιουργήθηκε επεισόδιο σε συνοικία της Λευκωσίας, όταν Κύπριοι αστυνομικοί πυροβολήθηκαν από Τουρκοκυπρίους. Ένας Έλληνας αστυνομικός τραυματίστηκε. Οι αστυνομικοί ανταπέδωσαν τους πυροβολισμούς και προκάλεσαν το θάνατο σε δυο Τουρκοκυπρίους. Οι συγκρούσεις Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων γενικεύθηκαν στη Λευκωσία και επεκτάθηκαν σε άλλα μέρη της Κύπρου. Από τότε οι Τουρκοκύπριοι Υπουργοί και Βουλευτές αποσύρθηκαν από την Κυβέρνηση και τη Βουλή και παρέμειναν σε περιοχές ελεγχόμενες από Τουρκοκυπρίους. Σκοπός των Τουρκοκυπρίων και της Τουρκίας ήταν η δημιουργία τουρκικών καντονίων, που μελλοντικά θα εξελίσσονταν σε ενιαία περιοχή με δική τους τουρκοκυπριακή διοίκηση. Αυτό απέβλεπε στην πραγματοποίηση των τουρκικών σχεδίων για διχοτόμηση της Κύπρου. Οι τουρκοκύπριοι θύλακοι δημιουργήθηκαν τον Δεκέμβριο του 1963 και ενισχύθηκαν στα επόμενα χρόνια.

Το στρατιωτικό πραξικόπημα της 15ης Ιουλίου 1974 έφερε την προσωρινή απομάκρυνση από την εξουσία του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας Αρχιεπισκόπου Μακαρίου και έδωσε την ευκαιρία στην Τουρκία να εισβάλει στην Κύπρο με στρατεύματα και να κατακτήσει το 37% του εδάφους της με όλα τα τραγικά επακόλουθα για τον Κυπριακό λαό.

Η τουρκική κατοχή δυστυχώς συνεχίζεται μέχρι σήμερα παρά τα ψηφίσματα που εγκρίθηκαν από το Συμβούλιο Ασφαλείας του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών. Ο Κυπριακός λαός αγωνίζεται για την ελευθερία της κατεχόμενης γης του για τρεις σχεδόν δεκαετίες και προσδοκά τη δικαίωση των αγώνων του με την εφαρμογή των αρχών του Καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ο απελευθερωτικός Αγώνας της ΕΟΚΑ, που ξεκίνησε την 1η Απριλίου 1955 με σκοπό την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα, δεν έφτασε στο ποθητό αποτέλεσμα, παρά τα ηρωικά κατορθώματα των αγωνιστών, που εκτυλίχθηκαν κάτω από εξαιρετικά αντίξοες συνθήκες. Τα όσα έγραφαν αγγλικές εφημερίδες κατά τη διάρκεια του Αγώνα δείχνουν τη δύναμη και τη συνοχή των αγωνιστών, που αγωνίζονταν για ένα σκοπό, στον οποίο πίστευαν ολόψυχα.

Έγραψε ο ανταποκριτής στην Κύπρο της εφημερίδας «Ορπσέρβερ»: «Αι εν Κύπρω στρατιωτικάί, καθώς και αι πολιτικάί Αρχαί, παραδέχονται τώρα ότι η ΕΟΚΑ είναι αδύνατον να συντριβή, ως συνετρίβησαν οι Μάου - Μάου».

Ο ανταποκριτής στην Κύπρο άλλης εφημερίδας, της «Νταίλυ Χέραλντ», ανέφερε τα εξής: «Το βρετανικό σχέδιο για την Κύπρο είναι η αιτία της αιματοχυσίας στην Κύπρο. Η Κύπρος ανήκει στους Κυπρίους. Η ΕΟΚΑ δεν είναι μια σπείρα, αλλά μια εθνικιστική ομάδα πάρα πολύ καλά οργανωμένη, την οποία υποστηρίζει η μεγάλη πλειοψηφία των Ελλήνων της Κύπρου και είναι αδύνατο να νικηθεί».

Η ίδια εφημερίδα ομολόγησε ότι «εις στρατάρχης, τρεις στρατηγοί και 40.000 Βρετανοί στρατιώται δεν απεδείχθησαν ικανοί να νικήσουν την ΕΟΚΑ».

Άλλη εφημερίδα, ο «Σπεκτέιτορ», έγραψε ότι τη σύγκρουση με την ΕΟΚΑ προκάλεσε η Βρετανική Κυβέρνηση και ότι η ΕΟΚΑ νικά.

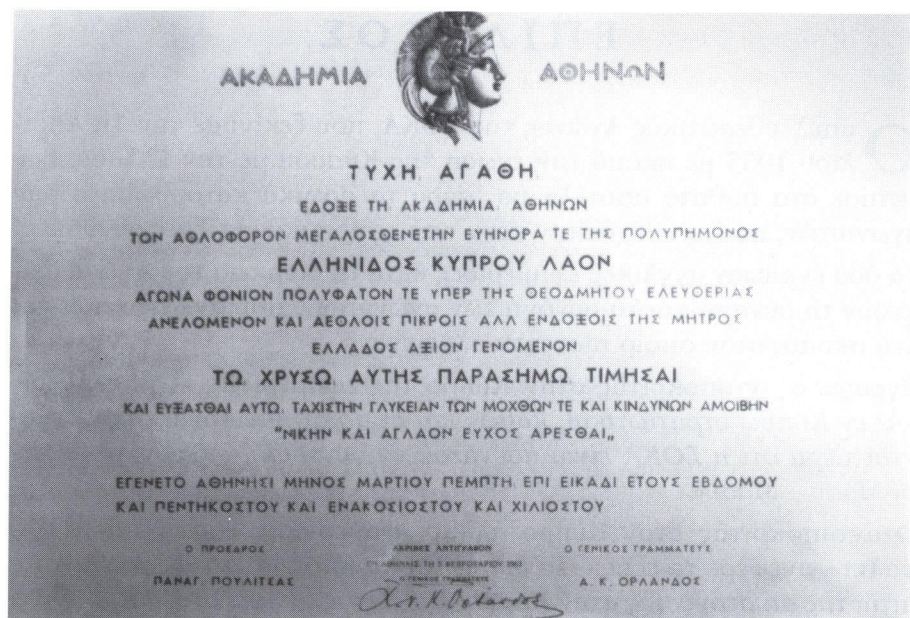
Η συντηρητική «Νταίλυ Μαίιλ» σε άρθρο της για τον Διγενή σημείωσε ότι μπορεί να καταταχθεί μεταξύ των μεγαλύτερων ανταρτών όλων των εποχών.

Αξιζει να υπενθυμίσουμε και τη γνώμη του Άγγλου στρατάρχη Μοντγκόμερυ, ο οποίος ήρθε στην Κύπρο την 1η Ιουλίου 1957 για μελέτη επιτοπίων στρατιωτικών προβλημάτων και κυρίως για τη μεταφορά του στρατηγείου από την Κύπρο στην Κένυα. Είπε ξεκάθαρα:

«Στρατηγικώς η καταβολή της ΕΟΚΑ είναι αδύνατη».³⁴⁴

Μετά τη λήξη του Αγώνα της ΕΟΚΑ, ειπώθηκαν πολλά εγκώμια για το

344. Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα - Διγενή «Απομνημονεύματα...», σσ. 327-328, 192

Η Ακαδημία Αθηνών τίμησε τον Ελληνικό Λαό της Κύπρου για τους υπέρ Ελευθερίας αγώνες του και του απένειμε το χρυσό της παράσημο.

πνεύμα της αυτοθυσίας και τον άφθαστο ηρωισμό των αγωνιστών. Η πιο μεγάλη τιμή βέβαια ανήκει στον Αρχηγό Διγενή, που προετοίμασε και διεξήγαγε με τόση επιτυχία, κάτω από πολύ δύσκολες συνθήκες, έναν ιδιότυπο και άνισο Αγώνα.

Ο Κύπριος συγγραφέας Σπύρος Παπαγεωργίου γράφει για τον Αρχηγό της ΕΟΚΑ:

«Μέγας εις οραματισμούς και εις πατριωτισμόν έλαβε ψευδώνυμον πληθωρικού μεγαλείου. Η ευθύνη του ήτο αυτονόητος. Δεν επετρέπετο να μειώση ή διακωμωδήση τον βυζαντινόν ήρωα. Είχε – θνητός αυτός – να αντιπαλαίση προς ένα θρύλον, ο οποίος επεβίωσεν εις τας ψυχάς και εις τας διανοίας αλληπαλλήλων ελληνικών γενεών, από των μέσων της Βαλκανικής και των ακτών του Ευξείνου μέχρι της Κύπρου. Ανεμετρήθη πράγματι επί τέσσερα και πλέον έτη προς το έπος Εκείνου, και ενίκησε! Πρωτοφανές εις την Ιστορίαν. Άνθρωπος με σάρκα και οστά να παλαίση επαξίως προς ένα μυθικόν γίγαντα και να επιβληθή. Η Κύπρος απέμεινεν από του 1955 με δύο Διγενήδες. Ένα του θρύλου, μαρτυρούμενον αιωνίως από την βραχώδη παλάμην του Πενταδα-

κτύλου, και ένα της πραγματικότητας, τον Γεώργιον Γρίβαν».³⁴⁵

Κατά την υπογραφή των Συμφωνιών Ζυρίχης – Λονδίνου αγνοήθηκε το ηρωικό πνεύμα των αγωνιστών της Κυπριακής ελευθερίας και οι διεθνείς διακηρύξεις για την ελευθερία των λαών. Η διπλωματική δραστηριότητα των Βρετανών κατάφερε να εκτρέψει το Κυπριακό πρόβλημα από τη φυσική του πορεία. Με τη λύση που δόθηκε σ' αυτό, ο Ελληνικός Κυπριακός λαός αδικήθηκε. Τα επακολουθήσαντα δεινά από τις Συμφωνίες Ζυρίχης – Λονδίνου και η εισβολή των τουρκικών στρατευμάτων του 1974 επαύξησαν την αδικία εις βάρος του.

Η συνεχιζόμενη παραβίαση βασικών αρχών του Καταστατικού χάρτη του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, και ιδιαίτερα η παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από τα τουρκικά στρατεύματα εισβολής στην Κύπρο, αποτελούν φαινόμενο ανεπίτρεπτο για τον πολιτισμό του 21ου αιώνα. Η υπάρχουσα κατάσταση πρέπει να τερματισθεί το συντομότερο δυνατό. Η αδικία πρέπει να επανορθωθεί και να δημιουργηθούν οι συνθήκες εκείνες, που θα επιτρέπουν στον Κυπριακό λαό να ζήσει σ' ένα κλίμα ειρήνης, ελευθερίας και δικαιοσύνης. Αυτή είναι η απαίτηση των καιρών.

345. Σπύρος Παπαγεωργίου «Κυπριακή θύελλα 1955-1959», σ. 90.

**Μερικά στοιχεία από τον απελευθερωτικό
Αγώνα της ΕΟΚΑ**

Νεκροί ηρωομάρτυρες: 108

Θύματα του Αγώνα: 50

Φονευθέντες από Τούρκους: 80

Μέλη ανταρτικών ομάδων: 340

Πολιτικοί κατάδικοι: περίπου 1.000

Πολιτικοί κρατούμενοι: περίπου 3.300

Μέλη της ΕΟΚΑ, της ΠΕΚΑ και της ΑΝΕ: περίπου 25.000

Οι απώλειες του αντιπάλου υπολογίζονται εις 500 περίπου νεκρούς και 1.000 περίπου τραυματίες.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ανδρέα Βαρνάβα «*Σύντομη Ιστορία του Απελευθερωτικού Αγώνα της ΕΟΚΑ (1955-1959)*». Έκδοση Ιδρύματος Απελευθερωτικού Αγώνα ΕΟΚΑ 1955-59, Λευκωσία 2000.

«*Ανθολόγιο κειμένων για τον αγώνα της ΕΟΚΑ 1955-1959*». Ανθολόγηση: Μιχαλάκης Ι. Μαραθεύτης, Ρούλα Ιωαννίδου – Σταύρου. Έκδοση Συμβουλίου Ιστορικής Μνήμης Αγώνα ΕΟΚΑ 1955-1959. Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, Λευκωσία 1998.

«*Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ΄*», τόμοι Α΄, Β΄, Γ΄. Έκδοση Ιδρύματος Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄, Λευκωσία 1991, 1992, 1993.

Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα – Διγενή «*Απομνημονεύματα Αγώνος ΕΟΚΑ 1955-1959*», Αθήναι 1961.

Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα – Διγενή «*Αγών ΕΟΚΑ και ανταρτοπόλεμος*», Αθήναι 1962.

Γεωργίου Γρίβα – Διγενή «*Χρονικόν Αγώνος ΕΟΚΑ 1955-1959*», Λευκωσία 1972.

Γιάννη Κ. Παπαδόπουλου «*Συλλογή*», Αθήνα 1966.

Γιάννη Κ. Παπαδόπουλου «*Κείμενα ενός Αγώνα. Παράνομα έγγραφα του 1955-1959*». Εκδόσεις «Ονήσιλος», Λευκωσία 1987.

Γιάννη Χρ. Σπανού «*ΕΟΚΑ – Έτσι πολεμούν οι Έλληνες*», τόμοι Α΄, Β΄, Γ΄. Εκδόσεις: Ανδρέας Ι. Σπανός, Λευκωσία 1996, 1997, 2001.

Γλαύκου Κληρίδη «*Η κατάθεσή μου*», τόμος Α΄. Εκδόσεις «Αλήθεια» 1988.

«*Εγερτήριο Σάλπισμα*». Έκδοση Ιδρύματος Απελευθερωτικού Αγώνα ΕΟΚΑ 1955-1959, Λευκωσία 1999.

Ελενίτσας Σεραφείμ – Λοΐζου «*Ο απελευθερωτικός Αγώνας της Κύπρου 1955-1959. Όπως τον έζησε μια τομεάρχης*», Β΄ έκδοση, Λευκωσία 1983.

Ευάγγελου Αβέρωφ – Τσοσίτσα «Ιστορία των χαμένων ευκαιριών (Κυπριακό 1950-1963)», τόμοι Α', Β', Β' έκδοση, Αθήνα 1982.

Ήβης Ο. Νησιώτου «Ο περιοδικός τύπος της ΕΟΚΑ Εγερτήριο Σάλπισμα και Αγωγή των Νέων», Λευκωσία 1999.

«Η Νεολαία στον Απελευθερωτικό Αγώνα της ΕΟΚΑ 1955-1959 (Μελέτες – Γενικές Επισημάνσεις – Προσωπικές Μαρτυρίες)», Έκδοση Συμβουλίου Ιστορικής Μνήμης Αγώνα ΕΟΚΑ 1955-1959. Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, Λευκωσία 2000.

Θάσου Σοφοκλέους «Πόθος ελευθερίας», Λευκωσία 1989.

Κλείτου Ιωαννίδη «Η συμβολή της Κρήτου Μαρόττου στο έπος του 1955-1959». Έκδοση Κέντρου Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου, Λευκωσία 1998.

Κωνσταντίνου Καραγιάννη «Όταν οι μνήμες έρχονται», Λευκωσία 1989.

Αρχιμ. Κωνσταντίνου Σ. Λευκωσιάτου «Η Κυπριακή Βαστίλλη», Αθήναι 1961.

Λεοντίου Ιεροδιακόνου «Το Κυπριακό πρόβλημα», Αθήναι 1975.

«Λεύκωμα Πολιτικών Καταδίκων ΕΟΚΑ 1955-1959». Έκδοση Συνδέσμου Πολιτικών Καταδίκων ΕΟΚΑ 1955-1959, Λευκωσία 1995.

«Λεύκωμα Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα – Διγενή 1916-1974». Έκδοση Συνδέσμων Αγωνιστών ΕΟΚΑ, Αθήνα 1995.

Μαρούλας Βιολάρη – Ιακωβίδου «Σελίδες του Απελευθερωτικού μας Αγώνα όπως γράφτηκαν τότε...», Λευκωσία 1992.

Μιχαήλ Ε. Μιχαηλίδη, καθηγητού – θεολόγου «Ανατολή στο στρατόπεδο». Εκδόσεις «Σήμαντρο», Αθήναι 1962.

Μιχαήλ Ε. Μιχαηλίδη «Κύπρος σκλάβια ασκλάβωτη», Αθήνα 1995.

Μιχαλάκη Ι. Μαραθεύτη «Το Κυπριακό εκπαιδευτικό σύστημα – Σταθμοί και θέματα», Λευκωσία 1992.

Μιχαλάκη Ι. Μαραθεύτη «Ακτινοβολίες του '55», Λευκωσία 1993.

Νικολάου Π. Βασιλειάδη «Εθνομάρτυρες του Κυπριακού Έπους 1955-1959». Εκδόσεις Αδελφότητας Θεολόγων «Ο Σωτήρ», Αθήναι 1977.

Νίκου Κρανιδιώτη «Η Κύπρος εις τον αγώνα της ελευθερίας», Αθήναι 1958.

Νίκου Κρανιδιώτη «Δύσκολα χρόνια-Κύπρος 1950-1960», Αθήνα 1981.

«Ο αγώνας της ΕΟΚΑ μέσα από τον Κυπριακό Τύπο». Έκδοση Γραφείου Τύπου και Πληροφοριών, 1997.

«Ο αγώνας της ΕΟΚΑ στην Ιστορία». Έκδοση Συμβουλίου Ιστορικής Μνήμης Αγώνα ΕΟΚΑ 1955-1959. Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, Λευκωσία 1996.

«Ο απελευθερωτικός μας Αγώνας του '55-59. Μια πρώτη γνωριμία». Έκδοση Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού, Λευκωσία 1995.

«Οι ηρωομάρτυρες της ΕΟΚΑ». Έρευνα – συγγραφή Παναγιώτας Ψιλλίτα – Ιωάννου. Έκδοση Συμβουλίου Ιστορικής Μνήμης Αγώνα ΕΟΚΑ 1955-1959. Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, Λευκωσία 1996.

Παναγιώτας Παναγοπούλου – Ρουπίνα «Πρότυπα πρώων. Οι εθνομάρτυρες της Κυπριακής Εποποιίας 1955-59». Έκδοση «Αστέρος», Αθήνα 1994.

Παναγιώτας Ψιλλίτα – Ιωάννου «Λειτουργία ελευθερίας. Αφηγήσεις για τους ήρωες της ΕΟΚΑ», Λευκωσία 1989.

Παναγιώτη Σ. Μαχλουζαρίδη «Η Κύπρος 1940-1960. Ημερολόγιο των εξελίξεων», Λευκωσία 1985.

Παπαντωνίου Ερωτοκρίτου, ιερέως κεντρικών φυλακών, «Πώς έζησα το δράμα των απαγχονισθέντων», Λευκωσία – Κύπρου.

Παπασταύρου Παπαγαθαγγέλου «Η μαρτυρία μου. Πώς έζησα την προπαρασκευή και τον αγώνα της ΕΟΚΑ». Έκδοση Ιδρύματος Παπασταύρου Παπαγαθαγγέλου, Λευκωσία 1995.

Π. Παπαδημήτρη – Π. Πετρίδη «Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια της Κύπρου (1878-1978)», τόμοι 11ος, 12ος, Λευκωσία 1979-1980.

Σάββα Λοϊζίδη «Άτυχη Κύπρος», Αθήναι 1980.

Σπύρου Παπαγεωργίου «Κυπριακή θύελλα 1955-1959». Εκδόσεις Κ. Επιφανίου, Λευκωσία 1977.

Σπύρου Παπαγεωργίου «Διά χειρός πρώων». Εκδόσεις Κ. Επιφανίου, Λευκωσία 1979.

Σπύρου Παπαγεωργίου «Αρχείον παρανόμων εγγράφων του Κυπριακού Αγώνος 1955-1959», Β' έκδοση. Εκδόσεις Κ. Επιφανίου, Λευκωσία 1984.

Συμπόσιο «Η ζωή και το έργο του Γεωργίου Γρίβα - Διγενή», Συνεδριακό Κέντρο, Λευκωσία, Κυριακή 4 Ιουνίου 1995.

«Το Πανεπιστήμιο Αθηνών και η Κύπρος». Έκδοση Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Σειρά: Κυπριακά, τόμος Γ', Αθήνα 1998.

Φρίξου Δημητριάδη «Αγωγή των Νέων. Το παράνομο περιοδικό της ΕΟΚΑ για τους μαθητές των δημοτικών σχολείων», Λεμεσός 1994.

Φώτη Παπαφώτη «Η Καρπασία στον Αγώνα της ΕΟΚΑ», τόμοι Α', Β', Γ', Λεμεσός 1993, 2000.

Χριστοφή Οικονομίδη «Απομυθοποιημένη ιστορία του Κυπριακού στα τελευταία 50 χρόνια», Λευκωσία 1993.

«Χρονικό Αγώνα ΕΟΚΑ 1955-1959 Πόλεως και Επαρχίας Λεμεσού από τον ΣΑΠΕΛ». Έκδοση Συμβουλίου Ιστορικής Μνήμης Αγώνα ΕΟΚΑ 1955-1959. Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, Λευκωσία 1999.

Χρ. Παπαχρυσόστομου «Ο μεγάλος Αγών του 1955-59. Αρχείον Αγωνιστών», Λευκωσία 1977.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ 5

ΕΙΣΑΓΩΓΗ 7

ΚΕΦ. Α': Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΑΓΓΛΟΚΡΑΤΙΑΣ

1. Ο ΕΝΩΤΙΚΟΣ ΠΟΘΟΣ ΤΩΝ ΚΥΠΡΙΩΝ 9

- Ενέργειες και εκδηλώσεις των Κυπρίων για την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα 9

- Η εθνική εξέγερση του Οκτωβρίου 1931 12

- Τα κυριότερα μέτρα της Αγγλικής Κυβέρνησης εναντίον της ελληνικής παιδείας της Κύπρου 14

- Το Κυπριακό πρόβλημα κατά τη δεκαετία 1940-1950 16

- Το ενωτικό δημοψήφισμα του 1950..... 19

2. Ο ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΜΑΚΑΡΙΟΣ Γ' ΚΑΙ ΤΟ ΕΝΩΤΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ. Η ΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΑΓΓΛΩΝ 21

- Νομοθεσία για περιορισμό των εθνικών εκδηλώσεων του Κυπριακού λαού. Επίκριση από τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο..... 25

- Προσφυγή της Ελλάδας στον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών για το Κυπριακό. Η απόφαση της Γενικής Συνέλευσης και η αντίδραση των Κυπρίων 27

- Η πολιτική των Η.Π.Α. στο Κυπριακό πρόβλημα το 1954 .. 28

ΚΕΦ. Β': Η ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΑΓΩΝΑ

1. ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΗΣ ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΑΓΩΝΑ ΜΕΧΡΙ ΤΗΝ ΑΦΙΞΗ ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΓΡΙΒΑ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ ΣΤΙΣ 10 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1954..... 31

- Η συγκρότηση δωδεκαμελούς Επιτροπής στην Αθήνα για την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Ο όρκος των μελών της στις 7 Μαρτίου 1953 31

- Επισκέψεις στην Κύπρο του συνταγματάρχη Γεωργίου Γρίβα το 1951 και το 1952	34
- Ο σκοπός του Αγώνα και ο τρόπος δράσης, όπως διατυπώθηκαν από τον Γεώργιο Γρίβα στο «Προκαταρκτικόν σχέδιον επαναστατικής δράσεως εν Κύπρω», που συνέταξε στην Ελλάδα	35
- Η μυστική επαναστατική Οργάνωση Κ.Α.Ρ.Η.	37
- Η πρώτη μεταφορά οπλισμού στην Κύπρο από την Ελλάδα. Μια δεύτερη απόπειρα αποτυγχάνει	38
- Ο συνταγματάρχης Γεώργιος Γρίβας έρχεται μυστικά στην Κύπρο ως στρατιωτικός αρχηγός της Ε.Ο.Κ.Α.	38
2. Η ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΑΓΩΝΑ ΑΠΟ ΤΙΣ 10 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ ΜΕΧΡΙ ΤΗΝ 1Η ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1955	40
- Οι πρώτες ενέργειες του Διγενή	40
- Οι προετοιμασίες για την έναρξη του Αγώνα. Οι δυσκολίες για συγκρότηση μαχητικών ομάδων. Η μυστική κυκλοφορία της εφημερίδας «ΕΝΩΣΙΣ»	41
- Η ανταπόκριση του Κυπριακού λαού στο ετοιμαζόμενο επαναστατικό κίνημα.	43
- Μεταφορά στην Κύπρο του Βρετανικού Αρχηγείου Μέσης Ανατολής	44
- Σύλληψη του πλοιαρίου «Άγιος Γεώργιος»	45
- Οργάνωση του πληθυσμού της υπαίθρου.....	48
- Οι τελευταίες διευθετήσεις για την έναρξη του Αγώνα	48

ΚΕΦ. Γ': Ο ΑΓΩΝΑΣ ΤΗΣ ΕΟΚΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΠΟΥ ΚΥΒΕΡΝΗΤΗΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΗΤΑΝ Ο ΑΡΜΙΤΕΪΤΖ (1 Απριλίου - 3 Οκτωβρίου 1955)

1. ΣΕ ΤΙ ΑΠΕΒΛΕΠΕ Ο ΑΓΩΝΑΣ ΤΗΣ ΕΟΚΑ	51
- Ο Αγώνας της ΕΟΚΑ δεν είχε αντιβρετανικά κίνητρα	52
- Ο όρκος των μελών της ΕΟΚΑ	53

2. Η ΕΝΑΡΞΗ ΤΟΥ ΑΓΩΝΑ ΤΗΝ 1Η ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1955	53
- Εκκωφαντικές εκρήξεις. Μόδεστος Παντελή, ο πρώτος νεκρός της ΕΟΚΑ. Γρηγόρης Αυξεντίου, ο πρώτος καταζητούμενος. Συλλήψεις αγωνιστών.....	53
- Το πρώτο φυλλάδιο της ΕΟΚΑ	56
3. Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΕΟΚΑ	57
- Η ιδιοτυπία του Αγώνα	57
- Οι τομείς. Οι Σύνδεσμοι. Η ΠΕΚΑ. Το δίκτυο πληροφοριών. Οι ανταρτικές ομάδες. Η συμμετοχή του πληθυσμού.....	58
- Ο οπλισμός της ΕΟΚΑ	60
- Τα οικονομικά μέσα της ΕΟΚΑ	61
- Ο πνευματικός ανεφοδιασμός των μελών της ΕΟΚΑ	62
- Η ΕΟΚΑ κυκλοφορεί μυστικά δυο περιοδικάγια τόνωση του ηθικού και εθνικού φρονητισμού των νέων.....	65
4. ΠΩΣ ΑΝΤΙΚΡΥΣΤΗΚΕ Ο ΑΓΩΝΑΣ ΤΗΣ ΕΟΚΑ	66
- Η στάση του Κυβερνήτη Άρμιτεϊτζ μετά τις εκρήξεις της 1ης Απριλίου	66
- Πώς είδαν τον Αγώνα της ΕΟΚΑ οι Τουρκοκύπριοι.....	67
- Πώς είδε τον Αγώνα της ΕΟΚΑ η ηγεσία του ΑΚΕΛ	68
- Ο Νίκος Ζαχαριάδης, Γενικός Γραμματέας του Κομμουνιστικού Κόμματος της Ελλάδας, αποκαλύπτει την ταυτότητα του Διγενή	72
- Οι εκπομπές του Ελληνικού Ιδρύματος Αθηνών για τον Αγώνα.....	73
5. Ο ΚΥΠΡΙΑΚΟΣ ΛΑΟΣ ΑΓΩΝΙΖΕΤΑΙ ΩΣ ΕΝΙΑΙΟ ΣΥΝΟΛΟ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΤΩΝ ΑΓΓΛΩΝ.....	74
- Η συμβολή του λαού	75
- Η συμβολή των εκπαιδευτικών. Η λειτουργία «κρυφών σχολειών».....	79
- Η συμβολή των κληρικών	81

- Η συμβολή των νέων	84
- Η συμβολή του Τύπου	86
6. Ο ΑΓΩΝΑΣ ΤΗΣ ΕΟΚΑ ΣΥΝΕΧΙΖΕΤΑΙ. Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΑΓΓΛΟΥΣ	87
- Οκτώ Κύπριοι φοιτητές έρχονται από την Αθήνα στην Κύπρο και ενισχύουν τον Αγώνα της ΕΟΚΑ τον Μάιο του 1955	88
- Τα πιο σημαντικά γεγονότα από τη δράση της ΕΟΚΑ κατά την περίοδο Μαΐου - Σεπτεμβρίου 1955	88
- Καταδίκη μελών της ΕΟΚΑ λόγω της δράσης τους	91
- Ο νόμος της 15ης Ιουλίου 1955 για προσωποκράτηση	91
- Αποδράσεις των αγωνιστών	93
- Δραπέτευση 16 αγωνιστών από το φρούριο της Κερύνειας ..	94
- Ο ηρωισμός των αγωνιστών της ΕΟΚΑ	94
7. ΤΑ ΚΥΡΙΟΤΕΡΑ ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ 1Η ΑΠΡΙΛΙΟΥ ΜΕΧΡΙ ΤΗΝ 3Η ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1955	96
- Ο Εθνάρχης Μακάριος εργάζεται ακούραστα για ενημέρωση επί του Κυπριακού προβλήματος. Η συμμετοχή του στο Αφρικανοασιατικό Συνέδριο εις Μπαντούγκ της Ινδονησίας	97
- Σύγκληση του Εθναρχικού Συμβουλίου στις 13 Ιουνίου 1955	98
- Η Τριμερής Διάσκεψη του Λονδίνου	99
- Οι βανδαλισμοί του τουρκικού όχλου στην Κωνσταντινούπολη και στη Σμύρνη	107
- Η 10η Σύνοδος της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ και η αρνητική της απόφαση για το Κυπριακό. Διαδηλώσεις διαμαρτυρίας στην Κύπρο	109
- Διορισμός νέου Κυβερνήτη στην Κύπρο	111

**ΚΕΦ. Δ΄. Ο ΧΑΡΝΤΙΓΚ ΑΓΩΝΙΖΕΤΑΙ ΝΑ ΚΑΤΑΣΤΕΙΛΕΙ ΤΟ ΚΙΝΗ-
ΜΑ ΤΗΣ ΕΟΚΑ ΚΑΙ ΝΑ ΔΩΣΕΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΛΥΣΗ ΣΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟ
ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΑΛΛΑ ΧΩΡΙΣ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ. Ο ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ
ΜΑΚΑΡΙΟΣ ΕΞΟΡΙΖΕΤΑΙ ΣΤΙΣ ΣΕΥΧΕΛΛΕΣ**

(3 Οκτωβρίου 1955 - 9 Μαρτίου 1956)

1. Ο ΧΑΡΝΤΙΓΚ ΚΑΙ Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΥ	113
2. ΟΙ ΣΥΝΟΜΙΛΙΕΣ ΧΑΡΝΤΙΓΚ ΚΑΙ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ	114
- Οι συνομιλίες τον Οκτώβριο του 1955	114
- Ο Χάρντιγκ επισκέπτεται το Λονδίνο και ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος την Αθήνα	117
- Νέες συνομιλίες Χάρντιγκ και Αρχιεπισκόπου Μακαρίου ..	118
- Επανάληψη των συνομιλιών Χάρντιγκ και Αρχιεπισκόπου Μακαρίου	120
3. Η ΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΕΟΚΑ. Ο ΧΑΡΝΤΙΓΚ ΚΗΡΥΣΣΕΙ ΤΗΝ ΚΥΠΡΟ ΣΕ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΕΚΤΑΚΤΗΣ ΑΝΑΓΚΗΣ	125
- Η κατάσταση στην Κύπρο τον Οκτώβριο του 1955	125
- Η δράση της ΕΟΚΑ τον Νοέμβριο του 1955. Η αντιμετώπισή της από την Κυβέρνηση	128
- Η Κύπρος σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης	130
- Ενέδρα της ΕΟΚΑ στο Κόκκινο Φανάρι μεταξύ Αμιάντου και Τροόδους. Ανατίναξη του υποσταθμού της Αρχής Ηλεκτρισμού στον Καρβουνά	133
- Επίθεση της ΕΟΚΑ εναντίον του στρατοπέδου Αγ. Αμβροσίου της Κερύνειας	134
- Η μάχη παρά τα Σπήλια	134
- Οι κινήσεις του Διγενή μεταξύ της 11ης και 16ης Δεκεμβρίου 1955	136
- Μέτρα του Χάρντιγκ εναντίον των αριστερών	139
- Η μαχητικότητα της μαθητικής νεολαίας. Κλείσιμο του Λανιτείου Γυμνασίου Λεμεσού	140

- Ενέδρα της ΕΟΚΑ στην τοποθεσία Μερσινάκι. Θάνατος του Χαράλαμπου Μούσκου	141
- Μάχη της ΕΟΚΑ στη Γιαλούσα	143
- Καυχησιολογία του Χάρντιγκ για συντριβή της ΕΟΚΑ.....	143
- Μετακίνηση του Διγενή από την περιοχή της Κακοπετριάς στην περιοχή του Κύκκου	144
- Η μάχη των σημαιών στα δημοτικά σχολεία	144
- Η μάχη της Σεβερείου Βιβλιοθήκης στη Λευκωσία μεταξύ μαθητών και στρατού. Κλείσιμο του Παγκυπρίου Γυμνασίου. Νέες συγκρούσεις σ' όλες τις πόλεις της Κύπρου	145
- Θάνατος του Πετράκη Γιάλλουρου στην Αρμόχωστο. Κλείσιμο του Ελληνικού Γυμνασίου Αρμοχώστου.....	145
- Καταρτισμός Σωμάτων ξυλοκοπήματος από την Αστυνομία ..	147
- Έρευνες για ανακάλυψη του Διγενή και ανταρτών της ΕΟΚΑ	147
4. Η ΤΟΥΡΚΟΚΥΠΡΙΑΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΒΟΛΚΑΝ	148
5. Η ΣΥΛΛΗΨΗ ΚΑΙ ΕΞΟΡΙΑ ΤΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΣΤΙΣ ΣΕΨΧΕΛΛΕΣ. ΣΥΝΕΞΟΡΙΣΤΟΙ ΤΟΥ Ο ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΚΥΡΗΝΕΙΑΣ ΚΥΠΡΙΑΝΟΣ, Ο ΠΑΠΑΣΤΑΥΡΟΣ ΠΑΠΑΓΑΘΑΓΓΕΛΟΥ ΚΑΙ Ο ΠΟΛΥΚΑΡΠΟΣ ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ.....	149

ΚΕΦ. Ε'. ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΞΟΡΙΑ ΤΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΜΕΧΡΙ ΤΗΝ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΤΟΥ ΑΠΟ ΤΙΣ ΣΕΨΧΕΛΛΕΣ

(9 Μαρτίου 1956 - 28 Μαρτίου 1957)

1. Η ΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΕΟΚΑ ΚΑΙ ΤΑ ΜΕΤΡΑ ΤΩΝ ΑΓΓΛΩΝ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΤΗΣ	157
- Η κατάσταση στην Κύπρο οξύνεται	157
- Ενέδρα της ΕΟΚΑ στο δρόμο Χανδριών - Αγρού. Θάνατος του Χρίστου Τσιάρτα	158
- Ωρολογιακή βόμβα στο κρεβάτι του Χάρντιγκ.....	159

- Οι Έλληνες της Κύπρου εμποδίζονται να γιορτάσουν την 25η Μαρτίου 1956.....	160
- Η τακτική του Χάρντιγκ εναντίον της ΕΟΚΑ. Η δύναμη της ΕΟΚΑ ένα χρόνο μετά την έναρξη του Αγώνα	161
- Ο Διγενής κυκλοφορεί φυλλάδιο την 1η Απριλίου 1956 με την ευκαιρία της πρώτης επετείου από την έναρξη του Αγώνα της ΕΟΚΑ	162
- Ο Διγενής πληροφορείται για επικείμενες στρατιωτικές επιχειρήσεις μεγάλης έκτασης. Τα μέτρα που πήρε για την αντιμετώπιση των σχεδίων του Χάρντιγκ.....	163
- Μεγάλες επιχειρήσεις του στρατού στην περιοχή του Κύκκου για εξόντωση των ανταρτικών ομάδων της ΕΟΚΑ. Ο Διγενής καταφεύγει στη Λεμεσό	164
- Νέες έρευνες για ανακάλυψη του Διγενή	167
- Προετοιμασία της ΕΟΚΑ μέσα στον Ιούλιο του 1956 για νέα δράση. Εικασίες του ξένου τύπου για την περιορισμένη δράση της ΕΟΚΑ	167
- Εκεχειρία της ΕΟΚΑ τον Αύγουστο του 1956. Η αντίδραση του Χάρντιγκ	168
- Ανεύρεση και δημοσίευση μέρους του Ημερολογίου του Διγενή	174
- Η ΕΟΚΑ επαναλαμβάνει τη δράση της στο τέλος Αυγούστου του 1956. Νέα μέτρα των Άγγλων για αντιμετώπιση της ΕΟΚΑ. Δυνάμεις ασφαλείας συλλαμβάνουν και θέτουν υπό περιορισμό τον Εθναρχεύοντα Μητροπολίτη Άνθιμο. Σύλληψη Νίκου Κρανιδιώτη, Γεν. Γραμματέα του Εθναρχικού Συμβουλίου ..	174
- Η φονική μάχη του Νοσοκομείου Λευκωσίας την 31η Αυγούστου 1956.....	176
- Επίθεση εναντίον του κεντρικού αστυνομικού σταθμού της Κερύνειας στις 8 Σεπτεμβρίου 1956.....	177
- Δραπέτευση επτά στελεχών της ΕΟΚΑ από τα κρατητήρια Κοκκινοτριμιθιάς	179

- Δολιοφθορά στην αεροπορική βάση Ακρωτηρίου στις 23 Σεπτεμβρίου 1956	179
- Μεγάλες έρευνες των Άγγλων για ανακάλυψη του Διγενή και ανταρτών της ΕΟΚΑ μέσα στον Οκτώβριο και στον Νοέμβριο του 1956. Ο «μαύρος Νοέμβριος» για τους Άγγλους. Στάσεις στρατιωτών	181
- Νέα έκτακτα μέτρα του Χάρντιγκ. Πώς τα αντιμετωπίζει ο Διγενής	182
- Φρικτά βασανιστήρια αγωνιστών. Θάνατος βασανισθέντων. Καταγγελίες σε διεθνή σώματα. Οι κυριότεροι βασανιστές....	184
- Θάνατος του Μιχαήλ Γεωργάλλα	191
- Το νέο έτος 1957 βρήκε την ΕΟΚΑ σε πλήρη ακμή για συνέχιση του Αγώνα ελευθερίας της Κύπρου....	192
- Θάνατος του Μάρκου Δράκου	193
- Τον Ιανουάριο του 1957 έγιναν επιχειρήσεις των Άγγλων για εξουδετέρωση των ανταρτικών ομάδων της Πιτσιλιάς. Σύλληψη των μελών δυο ανταρτικών ομάδων κατόπιν προδοσίας	195
- Θάνατος των αγωνιστών Δημητρίου Χριστοδούλου, Σωτήρη Τσαγκάρη και Στυλιανού Λένα	196
- Ο ηρωϊκός θάνατος του Γρηγόρη Αυξεντίου (1928-1957)	198
- Πετράκης Κυπριανού (1939-1957), ο έφηβος που θυσιάστηκε πολεμώντας για την ελευθερία της Κύπρου ..	201
2. ΑΠΑΓΧΟΝΙΣΜΟΙ ΤΩΝ ΗΡΩΩΝ ΤΗΣ ΕΟΚΑ	202
- Απαγχονισμός των Μιχαλάκη Καραολή και Ανδρέα Δημητρίου	202
- Απαγχονισμός τριών αγωνιστών της ΕΟΚΑ στις 9 Αυγούστου 1956	206
- Απαγχονισμός τριών αγωνιστών της ΕΟΚΑ την 21η Σεπτεμβρίου 1956	213
- Απαγχονισμός του Ευαγόρα Παλληκαρίδη (1938-1957)	217

- Οι καταδικασθέντες σε θάνατο αγωνιστές, των οποίων η ποινή μετατράπηκε σε ισόβια δεσμά	219
- Φυλακισμένα μνήματα	220
3. ΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ ΔΡΟΥΝ ΕΙΣ ΒΑΡΟΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ.....	221
- Συγκρούσεις Ελλήνων και Τούρκων στη Βασιλεία. Επιθέσεις Τούρκων στη Λευκωσία	221
- Οι Τούρκοι διαπράττουν βανδαλισμούς και φόνους Ελλήνων. Οι Άγγλοι παραμένουν απαθείς	221
4. ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΓΙΑ ΛΥΣΗ ΤΟΥ ΚΥΠΡΙΑΚΟΥ ..	223
- Οι πολιτικές εξελίξεις για το Κυπριακό κατά την περίοδο Μαΐου - Ιουλίου 1956. Ο συνταγματολόγος Ράντκλιφ φτάνει στην Κύπρο	223
- Σύγκληση του Εθναρχικού Συμβουλίου. Επίκριση της Βρετανικής πολιτικής από τον Εθναρχεύοντα Μητροπολίτη Άνθιμο	228
- Συζήτηση για το Κυπριακό στη Βουλή των Κοινοτήτων. Δεύτερη επίσκεψη του Ράντκλιφ στην Κύπρο. Το σύνταγμα Ράντκλιφ. Η απειλή της διχοτόμησης της Κύπρου	229
- Συζήτηση του Κυπριακού στον ΟΗΕ. Η απόφαση της Γενικής Συνέλευσης τον Φεβρουάριο του 1957	231
- Δήλωση του Διγενή στις 14 Μαρτίου 1957 ότι θα κηρύξει εκεχειρία, αν αφεθεί ελεύθερος ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος. Τα επακολουθήσαντα γεγονότα. Η απελευθέρωση του Αρχιεπισκόπου	233
5. ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΟΥ ΑΓΩΝΑ (Π.Ε.Κ.Α.)	236
ΚΕΦ. ΣΤ'. Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΑΓΩΝΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΤΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΜΕΧΡΙ ΤΗΝ ΠΑΡΑΙΤΗΣΗ ΤΟΥ ΧΑΡΝΤΙΓΚ (28 Μαρτίου - 21 Οκτωβρίου 1957)	
1. ΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΑΠΡΙΛΙΟΥ ΚΑΙ ΜΑΪΟΥ 1957. ΟΙ ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΛΥΣΗ ΤΟΥ ΚΥΠΡΙΑΚΟΥ.....	241

- Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος και οι συνεξόριστοί του φτάνουν στην Αθήνα. Ο Διγενής κηρύσσει αναστολή των επιχειρήσεων της ΕΟΚΑ, για να γίνουν διπλωματικές ενέργειες, είναι όμως επιφυλακτικός για τη επιτυχία τους και παίρνει μέτρα 241
- Η Ελληνική κυβέρνηση, ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος και ο Διγενής μπροστά στις δυσκολίες για λύση του Κυπριακού 242
- Ποιες οι διαθέσεις των Άγγλων για λύση του Κυπριακού . 245
- Η πολιτική των Η.Π.Α. στο Κυπριακό κατά τη διάρκεια του Αγώνα της ΕΟΚΑ 247
- Επιστολή του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου προς τον Πρωθυπουργό της Βρετανίας Χάρολντ Μακμίλλαν για διμερείς συνομιλίες προς λύση του Κυπριακού. Οι Άγγλοι δεν ανταποκρίθηκαν θετικά και συνέχισαν τις επιχειρήσεις τους εναντίον της ΕΟΚΑ..... 250
- 2. ΚΑΤΑΓΓΕΛΙΕΣ ΓΙΑ ΤΑ ΒΑΣΑΝΙΣΤΗΡΙΑ ΚΑΙ ΤΙΣ ΒΑΝΑΥΣΟΤΗΤΕΣ ΤΩΝ ΒΡΕΤΑΝΩΝ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ 252
- 3. ΟΙ ΘΕΣΕΙΣ ΤΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΒΡΕΤΑΝΩΝ ΓΙΑ ΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ 258
 - Δήλωση του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου για λύση του Κυπριακού με παραχώρηση ανεξαρτησίας, που δεν αποκλείει την αυτοδιάθεση 258
 - Παρασκηνιακές ενέργειες των Άγγλων για εκτροπή του Κυπριακού από την εφαρμογή της αρχής της αυτοδιάθεσης. Οι θέσεις του Εργατικού Κόμματος της Βρετανίας 258
- 4. Η ΕΟΚΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΕΚΕΧΕΙΡΙΑΣ. ΠΑΡΑΙΤΗΣΗ ΤΟΥ ΧΑΡΝΤΙΓΚ 261
 - Η μονομερής εκεχειρία της ΕΟΚΑ τηρείται, παρόλο ότι οι επιχειρήσεις των Άγγλων συνεχίζονται..... 261
 - Ο αντάρτης της ΕΟΚΑ Ευαγόρας Παπαχριστοφόρος και ο τροφοδότης Χρύσανθος Μυλωνάς δολοφονούνται σε κρησφύγετο κοντά στη Γαλάτα στις 7 Οκτωβρίου 1957 ... 262

- Ο Κυβερνήτης της Κύπρου Χάρντιγκ υποβάλλει την παραίτησή του. Νέος Κυβερνήτης διορίζεται ο Σερ Χιου Φουτ 263

ΚΕΦ. Ζ'. ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΑΡΑΙΤΗΣΗ ΤΟΥ ΧΑΡΝΤΙΓΚ ΜΕΧΡΙ ΤΗΝ ΥΠΟΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΣΥΜΦΩΝΙΩΝ ΖΥΡΙΧΗΣ - ΛΟΝΔΙΝΟΥ (21 Οκτωβρίου 1957 - 19 Φεβρουαρίου 1959)

1. Η ΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΕΟΚΑ (ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1957 - ΙΟΥΝΙΟΣ 1958) . 267
 - Δολιοφθορά της ΕΟΚΑ στη βάση Ακρωτηρίου. Τεράστιες οι ζημιές 267
 - Δυο αγωνιστές δραπετεύουν από τα κρατητήρια Πύλας ... 269
 - Ο Διγενής υψώνει τη σημαία της παθητικής αντίστασης . 270
 - Η δράση της ΕΟΚΑ τον Μάρτιο του 1958. Ο λαμπρός εορτασμός της 25ης Μαρτίου 271
 - Η τρίτη επέτειος της 1ης Απριλίου. Παναπεργία στην Κύπρο. Αναταραχή στα κρατητήρια Κοκκινотριμιθιάς 272
 - Άλλα γεγονότα μέσα στον Απρίλιο του 1958 276
 - Νέος αυστηρός νόμος του Φουτ 277
2. ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ (ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1957 - ΙΟΥΝΙΟΣ 1958)
 - Η συζήτηση του Κυπριακού στον ΟΗΕ τον Δεκέμβριο του 1957. Μαθητικές διαδηλώσεις. Συγκρούσεις μαθητών του Παγκυπρίου Γυμνασίου στη στέγη της Σεβερείου Βιβλιοθήκης με δυνάμεις ασφαλείας. Η απόφαση του ΟΗΕ . 277
 - Ο Σερ Χιου Φουτ αναλαμβάνει τα καθήκοντά του ως Κυβερνήτης της Κύπρου στις 3 Δεκεμβρίου 1957 281
 - Πώς αντικρύζεται το Κυπριακό πρόβλημα στο τέλος του 1957 από διάφορα κράτη 283
 - Δήλωση του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου στις 8 Ιανουαρίου 1958 για τις σχέσεις Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων 284
 - Δραστηριοποίηση των Άγγλων μέσα στο 1958 για λύση του Κυπριακού, που δεν ήταν αποδεκτή από τον Κυπριακό λαό. Αποφάσεις του Διγενή 285

- Αφιξη στην Κύπρο της Υπεπιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης.....	288
- Αναχώρηση του Φουτ για το Λονδίνο. Κυκλοφορία φυλλαδίου από τον Διγενή	290
- Το βρετανικό συνεταιριστικό σχέδιο Μακρίλλαν	290
3. ΟΙ ΤΟΥΡΚΟΚΥΠΡΙΟΙ ΕΝΑΝΤΙ ΤΟΥ ΑΓΩΝΑ ΤΗΣ ΕΟΚΑ (ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1957 - ΙΟΥΝΙΟΣ 1958).....	296
- Η τουρκοκυπριακή Οργάνωση Τ.Μ.Τ.	296
- Η κατάσταση στην Κύπρο οξύνεται τον Ιούνιο του 1958 ..	299
- Σε τι απέβλεπαν οι επιθέσεις των Τουρκοκυπρίων. Πώς ο Διγενής αντιμετωπίζει την κατάσταση	302
- Συλλαλητήρια στην Τουρκία για διχοτόμηση της Κύπρου. Ανακοίνωση του Τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών	302
4. Η ΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΕΟΚΑ ΚΑΙ Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΑΓΓΛΟΥΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΙΟΥΛΙΟΥ - ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1958.....	303
- Αιματηρό επεισόδιο εις Αυγόρου. Ο ρόλος των γυναικών ..	304
- Ανατίναξη του σωματείου «Ανόρθωσις» από του Άγγλους. Πυρπόληση του Διδασκαλικού Κολλεγίου από την ΕΟΚΑ ..	304
- Η κατάσταση στην Κύπρο τον Ιούλιο του 1958. Λήψη αυστηρών μέτρων από τον Φουτ. Συλλήψεις 2000 προσώπων. Έκκληση του Μακρίλλαν για κατάπαυση του πυρός. Η απάντηση του Διγενή	306
- Θάνατος τριών αγωνιστών από τη Λύση	309
- Θάνατος του τομεάρχη Μιχαλάκη Παρίδη (1933-1958).....	309
- Η συγκλονιστική μάχη, που έδωσε η ΕΟΚΑ στον αχυρώνα Λιοπετρίου.....	311
- Τα αντίποινα της ΕΟΚΑ για όσα διέπρατταν οι Άγγλοι εις βάρος των Ελλήνων της Κύπρου	315
- Η αντίδραση της ΕΟΚΑ στην εφαρμογή του βρετανικού σχεδίου	318

- Θάνατος του αγωνιστή Γεωργίου Κάρου. Σύλληψη του τομεάρχη Ιωάννη Κασίνη. Οι Άγγλοι τον καταδικάζουν σε θάνατο, αλλά με άλλο όνομα	320
- Ενέδρα της ΕΟΚΑ κοντά στην Κυπερούντα σε στρατιωτικό αυτοκίνητο. Δυο άλλα αυτοκίνητα σπεύδουν για ενίσχυση. Θάνατος του αγωνιστή Παναγιώτη Τουμάζου	322
- Ο Διγενής αναδιοργανώνει τις δυνάμεις της ΕΟΚΑ το φθινόπωρο του 1958 για την αντιμετώπιση των Άγγλων και των Τούρκων	323
- Η ΕΟΚΑ εφαρμόζει πιο αποτελεσματικά μέτρα εναντίον των Άγγλων. Οι δυνάμεις ασφαλείας χρησιμοποιούν την ομηρία, αλλά η αντίδραση της ΕΟΚΑ την καταργεί	325
- Ο ηρωϊκός θάνατος του Κυριάκου Μάτση.....	325
- Ο Διγενής κυκλοφορεί φυλλάδιο την 22α Νοεμβρίου 1958 για περιορισμένη δράση της ΕΟΚΑ	329
- Σάββας Ροτσίδης, ο τελευταίος νεκρός του Αγώνα της ΕΟΚΑ	329
5. ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΙΟΥΛΙΟΥ - ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1958	330
- Ο Διγενής κηρύσσει εκεχειρία της ΕΟΚΑ τον Αύγουστο του 1958. Οι Άγγλοι δραστηριοποιούνται για λύση του Κυπριακού με βάση το σχέδιο Μακρίλλαν. Ο Κυπριακός λαός το απορρίπτει.....	330
- Κυκλοφορία φυλλαδίου των Άγγλων στον Κυπριακό λαό για εξασφάλιση πληροφοριών, που θα οδηγούσαν στην ανεύρεση όπλων.....	334
- Το Βρετανικό Εργατικό Κόμμα αντιτίθεται στην πολιτική της Βρετανικής Κυβέρνησης. Δηλώσεις του Τομ Ντράιμπεργκ, Προέδρου του Κόμματος, τον Σεπτέμβριο του 1958	336

- Οι θέσεις και ενέργειες της Ελλάδας τον Σεπτέμβριο του 1958 έναντι του σχεδίου Μακρίλλαν. Έκκληση του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου προς τους Πρέσβεις της Βρετανίας και των Η.Π.Α. στην Αθήνα. Το Κυπριακό βρίσκεται ακόμη μια φορά στον ΟΗΕ	336
- Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος δηλώνει ότι αποδέχεται την ανεξαρτησία της Κύπρου με εγγύηση του ΟΗΕ, αφού προηγηθεί περίοδος αυτοκυβέρνησης. Η Βρετανική Κυβέρνηση προωθεί την εφαρμογή του σχεδίου Μακρίλλαν με τη συνεργασία της Τουρκίας. Διάγγελμα του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου προς τον Κυπριακό λαό	338
6. ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΜΕΣΑ ΣΤΟΝ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟ ΤΟΥ 1958 ΚΑΙ ΤΟΝ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟ ΤΟΥ 1959 ..	344
- Έκθεση των 265 πολιτικών κρατουμένων στα κρατητήρια Πολεμίου προς τον Γενικό αντιπρόσωπο του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού στη Μέση Ανατολή Δαβίδ Ντε Τρας για τις συνθήκες της κράτησής τους	344
- Η συζήτηση του Κυπριακού στον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών. Τον Δεκέμβριο του 1958 η Γενική Συνέλευση ψηφίζει το σχέδιο του Μεξικού. Δηλώσεις του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου	345
- Άλλα γεγονότα μέσα στον Δεκέμβριο του 1958 και τον Ιανουάριο του 1959	347
7. ΣΥΝΟΜΙΛΙΕΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΓΙΑ ΛΥΣΗ ΤΟΥ ΚΥΠΡΙΑΚΟΥ. ΥΠΟΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΣΥΜΦΩΝΙΩΝ ΖΥΡΙΧΗΣ - ΛΟΝΔΙΝΟΥ	353
8. ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΥΠΟΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΣΥΜΦΩΝΙΩΝ .	361
- Πώς αντικρύστηκαν τότε οι Συμφωνίες Ζυρίχης - Λονδίνου .	361
- Επιστροφή του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου στην Κύπρο και ενθουσιώδης υποδοχή του από το λαό	366
- Το δίλημμα του Διγενή για αποδοχή των Συμφωνιών Ζυρίχης - Λονδίνου	368
- Εκδηλώσεις τιμής για τον Διγενή	371

- Η εγκαθίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας. Η λειτουργία της με το Σύνταγμα που δημιουργήθηκε από τις Συμφωνίες Ζυρίχης - Λονδίνου	373
- Η ανακοίνωση του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας τον Νοέμβριο του 1963 για αναθεώρηση 13 άρθρων του Συντάγματος δημιούργησε όξυνση στις σχέσεις Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων	376
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	379
- Μερικά στοιχεία από τον απελευθερωτικό Αγώνα της ΕΟΚΑ	382
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	383
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	387
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ	403

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ

Αβραάμ Βασιλείου, 44

Αγάπιος Παπακωνσταντίνου, 180

Άγγελος Βλάχος, 243, 355

Αγγλικές (Βρετανικές) Αρχές Κύπρου, 26, 28, 29, 36, 45, 51, 55, 73, 86,
87, 139, 228, 250, 251, 253, 257, 277, 280, 289, 301, 335

Αγγλική Κεντρική Υπηρεσία Πληροφοριών, 55

Αγγλική Σχολή Λευκωσίας, 203

Αγγλοκρατία, 9, 79

Άγγλοι, Άγγλος (Βλ. και Βρετανοί, Βρετανός), 7, 11, 12, 14, 16, 21,
35, 36, 42, 43, 51, 53, 56, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 76,
78, 79, 80, 87, 88, 89, 90, 94, 100, 101, 109, 110, 126,
127, 128, 129, 130, 133, 135, 136, 141, 142, 145, 146,
147, 150, 151, 152, 155, 157, 158, 159, 168, 174, 175,
176, 177, 178, 179, 181, 182, 184, 185, 186, 187, 188,
189, 191, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 201, 202, 203,
204, 205, 206, 210, 213, 216, 217, 218, 221, 222, 223,
225, 228, 229, 231, 238, 242, 243, 245, 246, 250, 252,
253, 256, 258, 259, 260, 261, 263, 264, 267, 268, 269,
270, 271, 273, 275, 276, 277, 278, 283, 285, 287, 289,
293, 295, 296, 297, 299, 300, 302, 303, 304, 305, 306,
308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 317, 318, 319,
320, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 332,
334, 336, 338, 340, 349, 353, 355, 357, 379

Αγία Γραφή, 63, 64, 83, 195, 198, 211

Αγία Νάπα, 185

Αγία Σοφία (ναός Λονδίνου), 20

Αγία Τριάς, 52

Αγία Τριάς (ναός Κωνσταντινούπολης), 108

Άγιοι Τόποι, 7

Άγιος Αμβρόσιος (Κερύνειας), 134

Άγιος Γεώργιος Εξορινός (ναός Αρμοχώστου), 189
 Άγιος Γεώργιος (πλοιάριο), 45, 46, 217
 Άγιος Γεώργιος (Κερύνειας), 326
 Άγιος Δομέτιος (Λευκωσίας), 88, 216
 Άγιος Επιφάνιος (Λευκωσίας), 329
 Άγιος Ερμόλαος (Κερύνειας), 326
 Άγιος Ιάκωβος (ναός Λευκωσίας), 307
 Άγιος Ιωάννης (ναός Λευκωσίας), 24, 367
 Άγιος Ιωάννης (συνοικία Λεμεσού), 53
 Άγιος Ιωάννης (Πιτσιλιάς), 349
 Άγιος Κωνσταντίνος (Λεμεσού), 44
 Άγιος Μάμας (Λεμεσού), 43, 166, 204
 Άγιος Νικόλαος (Πάφου), 167
 Άγιος Παύλος (Λεμεσού), 44
 Άγκυρα, 101, 225, 231, 246, 249, 284, 286, 302, 332, 336, 356, 377
 Αγλαντζιά, 305
 Αγριδάκι, 185
 Αγρίδια, 350
 Αγρός, 44, 158, 238, 322, 330, 350
 αγγόνη, απαγχονίζω, απαγχονισθείς, απαγχονισμός, 77, 83, 87, 126, 141, 157, 177, 183, 184, 185, 192, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 212, 213, 214, 216, 217, 218, 219, 220, 239, 264, 305, 310
 Αγωγή των Νέων (περιοδικό), 65
 αεροδρόμιο, αεροπλάνο, 150, 151, 152, 179, 180, 181, 182, 213, 216, 268, 269, 282, 319, 349, 352, 361, 366, 367, 371, 372
 Αθήνα, Αθήναι, 20, 23, 29, 31, 34, 37, 60, 74, 88, 102, 117, 150, 153, 230, 241, 243, 248, 249, 250, 251, 252, 258, 259, 286, 287, 292, 293, 300, 332, 333, 336, 338, 339, 342, 355, 371, 372

Αθως Μυριανθόπουλος, 37
 Αιγαίον (πλοιάριο), 39
 Αίγυπτος, 44
 Ακαδημία Αθηνών, 78, 373, 380
 Α.Κ.Ε.Λ. (Ανορθωτικό Κόμμα Εργαζομένου Λαού, Κομμουνιστικό Κόμμα Κύπρου), 68, 69, 71, 72, 139
 Ακρωτήρι (στρατιωτική βάση Άγγλων), 179, 180, 181, 197, 213, 267, 268, 317, 319, 310
 Αλβανικό έπος, 57
 Αλέξανδρος Παπάγος, 23, 24, 28, 29, 102
 Άλλαν Νόμπλ, 280
 Αμερικανική Ακαδημία (Λάρνακας), 201
 Αμερικανός, Αμερική, 22, 109, 226, 242, 249, 334, 340
 Αρίαντος, 43, 89, 129, 133, 184, 262
 Αρμόχωστος, Βαρώσι(α), 10, 40, 49, 54, 58, 61, 79, 125, 127, 189, 197, 198, 204, 276, 304, 313, 314, 315, 317, 318, 319, 321, 323, 326, 327
 Ανάργυρος Μέζος, 46
 Αναστασία Ροτσιόδη, 78
 Ανατολία, 105
 Ανατολική Μεσόγειος, 99, 100, 101, 118, 121, 364
 Αναφωτίδα, 309
 Ανδρέας Αγγελίδης, Βλ. Ανδρέας Ιωάννου Αγγελίδης
 Ανδρέας Αζίνας (ψευδώνυμο Φαέθων), 40, 43, 60, 244
 Ανδρέας Αυξεντίου, 220
 Ανδρέας Βασιλείου, 268
 Ανδρέας Γεωργίου, 110
 Ανδρέας Γιάγκου, 41
 Ανδρέας Δημητρίου, 126, 177, 202, 204-206, 220
 Ανδρέας Ζάκος, 141, 142, 206-208, 220

Ανδρέας Ιωάννου Αγγελίδης, 220, 321-322
 Ανδρέας Καραολής, 160, 203
 Ανδρέας Κάρυος, 77, 311, 313-314, 316, 321
 Ανδρέας Λαμπριανίδης, 88
 Ανδρέας Μοδέστου Χατζησολωμός, 320
 Ανδρέας Νέστορος, 88
 Ανδρέας Παναγίδης, 207, 213, 214-215, 220
 Ανδρέας Παναγιώτου, 185, 253
 Ανδρέας Παναγιώτου Βρακάς, 319
 Ανδρέας Παστελλάς, 96
 Ανδρέας Πολυβίου, 94
 Ανδρέας Σοφιόπουλος, 326
 Ανδρέας Στυλιανού, 198
 Ανδρέας Χαραλάμπους, 181
 Α.Ν.Ε. (Αλκιμος Νεολαία ΕΟΚΑ), 58, 199, 370, 382
 ανεξαρτησία, ανεξάρτητο κράτος, 97, 247, 258, 259, 260, 283, 284, 333, 338, 339, 340, 341, 342, 346, 348, 353, 355, 356, 358, 351, 361, 362, 373, 374
 Ανεξάρτητος (εφημερίδα), 139
 Άνθιμος (Μητροπολίτης Κιτίου), 155, 160, 174, 175, 225, 227, 228, 265, 289, 292, 300, 351, 359, 363, 366, 367
 Άνθος Νικολάου, 209
 Ανόρθωσις (Αθλητικό Σωματείο), 304, 305
 αντάρτης, ανταρτική ομάδα, 35, 37, 58, 59, 63, 75, 76, 78, 82, 89, 94, 122, 128, 129, 134, 138, 141, 142, 144, 147, 158, 159, 160, 161, 163, 164, 168, 177, 181, 194, 195, 201, 202, 203, 204, 206, 208, 210, 218, 262, 276, 302, 318, 319, 322, 323, 324, 329, 379, 382
 ανταρτοπόλεμος, 34, 37, 85
 αντιμετώπιση του πόνου και του θανάτου, 76-78

Αντιπρόεδρος Κυπριακής Δημοκρατίας, 373, 375, 376, 377
 Άντριου Ράιτ (Κυβερνήτης), 19, 22
 Αντώνης Γεωργιάδης, 164, 166
 Αντώνης Παπαδόπουλος, 64, 90, 198
 Αντώνιος Αυγίκος, 32
 Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο, 376
 Α.Ο.Ν. (Ανορθωτική Οργάνωση Νεολαίας), 139
 απαγχονισμός, βλ. αγχόνη
 απεργία, παναπεργία, 27, 111, 131, 132, 272, 274, 275, 278, 279, 318
 Απεσία, 44
 απόδραση (βλ. καί δραπέτευση), 93-94
 Αποικία του Στέμματος, 150, 151
 Απόστολος Λουκάς (ναός Λευκωσίας), 221, 300, 307
 Απόστολος Παπακωνσταντίνου, 188
 Απόστολος Παύλος, 65
 Αργύριος Καραδήμας, 46
 αριστεροί, 69, 70, 71, 72, 139, 140
 Αρκάδι, 70
 Άρμιτεϊτζ (Κυβερνήτης), 51, 66, 67, 111
 Αρχηγείο Μέσης Ανατολής Βρετανίας, 44, 90
 Αρχιγραμματεία, 53, 142
 Αρχιεπισκοπή Κύπρου, 61, 150, 152, 367
 Ασία, 22
 Άσσια, 314
 ΑΣΤΡΑ (εταιρεία), 184
 Αστρομερίτης, 77, 320, 321, 322
 αστυνομία, αστυνομικός, 59, 87, 88, 89, 90, 91, 126, 127, 130, 131, 142, 147, 148, 151, 152, 157, 166, 178, 179, 183, 184,

187, 188, 189, 203, 210, 217, 223, 224, 254, 279, 308, 319, 325, 376, 377

αστυνομικός σταθμός, 61, 87, 88, 89, 90, 92, 125, 128, 143, 171, 177, 178, 187, 189, 210, 254, 276, 314, 315, 320

Αντεϋ (αρχιδιάκονος), 120, 121

Αττατούρκ, 108

Αττλήη, 115

Αυγόρου, 304, 313, 314, 321

Αυγουστής Ευσταθίου, 198, 199

Αυστρία, Αυστριακοί, 106, 107

Αυτής Μεγαλειότης, 150

αυτοδιάθεση, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 51, 70, 96, 97, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 109, 110, 113, 115, 116, 118, 119, 121, 122, 124, 125, 133, 140, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 241, 243, 246, 247, 248, 251, 257, 258, 259, 260, 261, 265, 267, 277, 280, 281, 284, 286, 287, 290, 293, 294, 296, 302, 307, 333, 334, 336, 340, 346, 366, 374

Αυτοκρατορικό Γενικό Επιτελείο Στρατού, 101, 113, 264

αυτοκυβέρνηση, 28, 101, 104, 105, 106, 113, 114, 115, 116, 118, 121, 122, 123, 124, 157, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 246, 248, 251, 252, 287, 293, 338, 339, 346

Αφρικανοασιατικό Συνέδριο, 96, 97

Άχνα, 189, 314

αχυρώνας Λιοπετρίου, 78, 81, 189, 311-315, 316, 321

Βάβλα, 310

Βαλκανική, Βαλκανικοί πόλεμοι, 11, 380

Βαλουκλή μονή, 108

βανδαλισμός, βάνδαλοι, βιαιοπραγίες, 96, 107, 109, 157, 183, 192, 221, 223, 231, 276, 286, 295, 299, 300, 301, 302, 308, 317, 324

Βαρβάρα Κασλ, 260, 338, 340, 342

βασανίζω, βασανιστήρια, βασανιστής, 32, 52, 77, 81, 84, 87, 92, 93, 143, 157, 184-190, 192, 193, 223, 238, 246, 250, 252-257, 262, 264, 273, 277, 280, 311, 312, 314, 316, 317, 321, 322, 327, 328, 340, 374

βάσεις στρατιωτικές Άγγλων, 70, 73, 105, 179, 180, 181, 245, 246, 247, 259, 267, 292, 317, 321, 354, 357, 359, 361

Βασίλεια, 221

Βασίλης Αλεξάνδρου, 185, 344, 345

Βασιλική (περιοχή), 144, 147

Βάσος Χριστοφόρου, 220

Βάσω Λοϊζά, 255-256

Βατυλή, 315

Βέλγιο, 346

Βεργκίν, 354-355

Βερεγγάρια, 317

βέτο, 358, 375

Βέφα Μπέζσιμ, 297

Βήμα (εφημερίδα), 264

βιαιοπραγίες, βλ. βανδαλισμός

Βιέννη, 106

ΒΟΛΚΑΝ, 148, 157, 222, 296

βρετανικό σχέδιο (Μακμίλλαν), 66, 225, 290-296, 302, 316, 318, 330, 332, 333, 334, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 346, 347, 350, 356, 357, 379

Βουλή των Αντιπροσώπων (Κύπρου), Κυπριακή Βουλή, 347, 357, 375, 377

Βουλή των Ελλήνων, 20, 301, 372, 373

Βουλή των Κοινοτήτων, 24, 66, 74, 99, 226, 229, 230, 234, 235, 256, 290, 293, 336, 347, 375

Βουλή των Λόρδων, 245

Βουνί, 185

Βρετανία, Μεγάλη Βρετανία, Αγγλία, Ηνωμένον Βασίλειον, 9, 15, 18, 20, 28, 74, 77, 96, 97, 100, 102, 104, 105, 106, 107, 109, 113, 114, 118, 119, 139, 147, 148, 154, 224, 226, 227, 229, 232, 239, 245, 247, 248, 249, 250, 258, 259, 260, 264, 269, 271, 274, 280, 281, 282, 285, 286, 292, 293, 298, 308, 325, 331, 336, 337, 338, 340, 341, 342, 345, 346, 347, 358, 359, 368, 374, 375, 376

Βρετανική Αμυντική Συντονιστική Επιτροπή Μέσης Ανατολής, 90

Βρετανική Αυτοκρατορία, 16, 94, 162, 183, 273, 373

Βρετανική Κοινοπολιτεία, 25, 97, 285, 292, 339, 374

Βρετανική Κυβέρνηση, Αγγλική Κυβέρνηση, Κυβέρνηση της Α.Μ., Υπουργικό Συμβούλιο, 12, 14, 17, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 28, 29, 31, 51, 55, 74, 84, 86, 96, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 107, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 133, 139, 149, 151, 153, 155, 156, 173, 174, 182, 186, 223, 224, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 234, 235, 242, 243, 245, 246, 249, 251, 252, 257, 258, 259, 265, 267, 271, 276, 284, 285, 286, 288, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 301, 302, 303, 306, 308, 316, 317, 318, 325, 333, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 350, 351, 352, 358, 374, 376, 377, 379

Βρετανικό Εργατικό Κόμμα, Εργατικοί, 115, 223, 227, 258, 260, 336, 338-339, 341, 342, 358

Βρετανικό Ινστιτούτο Λευκωσίας, 91

Βρετανοί, Βρετανός (βλ. καί Άγγλοι, Άγγλος), 5, 16, 52, 84, 87, 101, 117, 126, 128, 140, 152, 154, 167, 171, 207, 222, 231, 241, 245, 246, 247, 248, 250, 252, 258, 264, 278, 280, 312, 313, 342, 346, 347, 352, 354, 357, 374, 381

Γαλάτα, 58, 138, 262, 263

Γαληνή, 165, 206 208

Γαλλία, 109

Γενική Επιτροπή ΟΗΕ, 109

Γενική Συνέλευση ΟΗΕ, 22, 23, 27, 51, 106, 109, 110, 231, 232, 249, 250, 257, 260, 281, 338, 345, 346

Γενικός Γραμματέας ΟΗΕ, Γραμματεία ΟΗΕ, 23, 27, 91, 153, 154, 232, 257, 277, 300, 338

Γενικός Εισαγγελέας Κύπρου, 25, 252

Γεννάδιος (Χωρεπίσκοπος Σαλαμίνας), 366

Γερακιές, 147

Γεράσα, 166

Γεράσιμος Κονιδάρης, 32

Γερμανία, Γερμανικός, Γερμανοί, 16, 17, 33, 37, 58, 106, 113

Γεώργιος Β' (Βασιλέας της Ελλάδας), 16-17

Γεώργιος Γαζουλέας, 39

Γεώργιος Ζάκος, 208

Γεώργιος Ησαΐας, 188

Γεώργιος Κάρυος, 77, 320, 321

Γεώργιος Κοντόπουλος, 37

Γεώργιος Κωνσταντίνου, 220

Γεώργιος Λυκούργος, 91

Γεώργιος Νικολάου, 185

Γεώργιος Ξενόπουλος, 220

Γεώργιος Πεσμαζόγλου, 284, 354, 355, 356

Γεώργιος Ροτσίδης, 78

Γεώργιος Στράτος, 32, 33, 39

Γεώργιος Χριστοδουλίδης, 139

Γεώργιος Χριστοφόρου, 185

Γιάγκος Θωμά, 164, 165

Γιαλούσα, 72, 143, 320

Γιάν Κιρπάτρικ, 226

Γιαννάκης Επαμεινώνδας, 179
 Γιάννης Κυριάκου Κατσούρης, 220
 Γιάννης Μπαντουβάς, 37
 Γιάννης Παπαδόπουλος, 199
 Γιάννης Σπανός, 33, 41, 186
 Γιαννούλα Παναγίδου, 215
 γιατρός, 60
 Γκάλλαχαν, 342
 Γκέιτσκελ, 342
 Γκρην, 187
 Γλαύκος Κληρίδης, 86, 283
 Γουίλλαρτ, 188
 Γούλσεϋ (Κυβερνήτης), 9
 Γούλσεϋ (στρατώνες), 53, 90, 197
 Γραφείο Δημοσίων Πληροφοριών, 67, 86, 120, 121
 Γραφείο Παιδείας Κύπρου, 15, 53
 Γρηγόρης Αυξεντίου (ψευδώνυμο Ζήδρος), 49, 53, 55, 63, 125, 130, 135, 158, 191, 196, 197-201, 202, 203, 220, 253, 262, 315
 Γρηγόρης Γρηγοράς, 135, 137
 Γυμνάσια, 42, 79-81
 Γυμνάσιο Αρμοχώστου, 79, 145, 146, 314, 323, 326
 Γυμνάσιο Γιαλούσας, 320
 Γυμνάσιο Κερύνειας, 179
 Γυμνάσιο Λευκονοίκου, 79
 Γυμνάσιο Σολέας, 263
 Γυμνάσιο Μόρφου, 79
 Γυμνάσιο Πάφου, 79
 Δαβίδ Ντε Τρας, 344

Δ.Α.Ν.Ε. (Διοικήσεις Αλκίμου Νεολαίας ΕΟΚΑ), 58
 Δασικό Κολλέγιο Προδρόμου, 169
 Δάφνης Παναγίδης, 166
 Δεκέλεια (στρατιωτική βάση Άγγλων), 54, 55, 56, 181, 213, 315
 Δημαρχείο, Δήμαρχος, 139, 292, 332, 352, 375
 Δημητράκης Αναστάση, 309
 Δημητράκης Χρίστου, 220
 Δημήτριος Βεζανής, 32
 Δημήτριος Κουταλιανός, 220, 321, 322
 Δημήτριος Μπίτσιος, 355
 Δημήτριος Χριστοδούλου, 196
 Δήμος Βρυωνίδης, 94
 Δημόσια Υπηρεσία, 376
 Δημόσιες επιχορηγούμενες Σχολές, 15
 δημοσιογραφική συνέντευξη ή διάσκεψη, δημοσιογράφος, 97, 115, 124, 140, 174, 225, 252, 256, 258, 263, 282, 307, 332
 Δημόσιος Κατήγορος, 289
 Δήμος Μιχανλίδης, 220
 Δημοτική Επιτροπή, 132
 Δημοτικό Συμβούλιο, 132
 Δημοτικό Συμβούλιο Αθηνών, 373
 δημοτική εκπαίδευση, δημοτικό σχολείο, 14-15, 58, 65, 130, 144, 145, 189, 315, 325
 διαδηλώσεις, διαδηλωτής, 27-28, 58, 79, 82, 86, 88, 89, 90, 91, 110, 111, 128, 140, 141, 145, 146, 191, 201, 217, 221, 272, 278, 319
 Διαιτητικές Επιτροπές, 237
 διαμελισμός, βλ. διχοτόμηση
 διαταγή, διατάσσω, 61, 62, 93, 107, 127, 138, 144, 147, 151, 168, 169, 171, 174, 179, 196, 198, 208, 234, 242, 252, 271,

272, 274, 283, 294, 298, 307, 312, 317, 318, 319, 324,
325, 326, 330, 332, 353, 360, 368, 369, 370

Διδασκαλείο Φανερωμένης Λευκωσίας, 15

Διδασκαλικό Κολλέγιο, 15, 188, 304, 305, 306

Διεθνής Ερυθρός Σταυρός, 344

Διεθνής Υπηρεσία Ειδήσεων Αμερικής, 148

Διευθυντής Παιδείας Κύπρου, 15, 130, 145

Διευθυντής της εφημερίδας Times of Cyprus, 289

Δικηγορικός Σύλλογος, δικηγόρος, 60, 187, 207

Δίκωμο, Κάτω Δίκωμο, 326, 327

Διοικητής επαρχίας, 131, 132

Διονύσιος Κυκκώτης, 13

Διπλή (τοποθεσία), 164

διχασμός εθνικός, 369

διχοτόμηση, διχοτομώ, 66, 226, 229, 231, 233, 246, 247, 260, 261,
280, 284, 286, 287, 296, 298, 299, 302, 303, 333, 336,
339, 341, 342, 346, 347, 348, 351, 365, 374, 377

δολιοφθορά, δολιοφθορέας, 35, 40, 84, 87, 128, 130, 142, 158, 161,
167, 197, 206, 216, 267, 268, 269, 275, 307, 317, 320

δραπέτευση, δραπετεύω (βλ. και απόδραση), 175, 179, 189, 194, 203,
262, 269, 309, 314, 327

Δωδεκάνησος, 227

Έβατ, 300

Εγγυήτριες Δυνάμεις, 375

Εγερτήριο Σάλπισμα (περιοδικό), 65, 199

Εζεκίας Παπαϊωάννου, 139

Εθναρχία, Εθναρχικό Συμβούλιο, 24, 40, 69, 96, 98, 100, 107, 110,
122, 155, 174, 175, 185, 225, 227, 228, 259, 292

εθνική εξέγερση Οκτωβρίου 1931, 12-14

Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση Κύπρου (Ε.Ρ.Ε.Κ.), 13

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο Ελλάδας, 32

Εθνικό Συμβούλιο Ασφαλείας Η.Π.Α., 248

εθνικό φρόνημα, 65, 73, 83, 127, 157, 192, 213, 220

Έθνος (εφημερίδα Κύπρου), 54, 145, 278

Ειδικά δικαστήρια, 129

Ειρηνάιος (ηγούμενος μονής Μαχαιρά), 253-254

Ε.Κ.Α. (Ένωση Κυπρίων Αγροτών), 139

Εκάλη, 339

εκεχειρία, 168, 170, 173, 174, 182, 233, 241, 244, 250, 261, 267, 309,
315, 317, 330, 331, 351, 352

Εκκλησία, Εκκλησία Κύπρου, Εκκλησία Ελλάδας, 7, 19, 80, 81-84,
154, 155, 212, 263-264, 300, 373

εκπαιδευτικός, 14-15, 79-81, 92

Εκπαιδευτικό Συμβούλιο Κύπρου, 14

Ελεύθερη Ελλάδα (ραδιοσταθμός), 72-73

ελευθερία, λευτεριά, 7, 11, 15, 16, 21, 22, 23, 26, 31, 40, 51, 56, 57,
63, 66, 71, 73, 76, 77, 78, 79, 85, 87, 93, 96, 98, 114, 117,
126, 128, 129, 135, 141, 147, 154, 156, 162, 163, 169,
183, 184, 185, 187, 190, 192, 193, 195, 199, 200, 201,
202, 207, 209, 210, 213, 214, 217, 218, 219, 220, 229,
233, 239, 241, 242, 245, 265, 270, 271, 272, 274, 289,
298, 299, 303, 308, 310, 314, 323, 324, 327, 328, 331,
332, 333, 336, 347, 356, 361, 362, 363, 364, 367, 373,
377, 380, 381

Ελευθερία (εφημερίδα Κύπρου), 258, 300, 371

Ελισάβετ (Βασίλισσα Βρετανίας), 217

Ελισάβετ Νικολάου, 167

Ελλάδα, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 26, 31, 36,
37, 38, 40, 43, 46, 52, 53, 55, 60, 65, 67, 74, 79, 83, 94,
96, 100, 101, 105, 107, 108, 109, 126, 127, 148, 153, 170,
171, 187, 191, 195, 198, 217, 223, 225, 226, 227, 231,

232, 233, 245, 247, 248, 257, 258, 259, 260, 265, 277,
278, 280, 283, 284, 286, 287, 291, 292, 293, 294, 298,
307, 331, 332, 334, 336, 337, 338, 339, 340, 342, 345,
347, 353, 354, 355, 359, 363, 365, 366, 368, 369, 372,
373, 374, 375, 379

ελληνική επανάσταση 1821, 15, 57

Ελληνική Κυβέρνηση (Υπουργικό Συμβούλιο), 16, 17, 18, 22, 23,
24, 27, 28, 51, 69, 74, 80, 96, 98, 99, 100, 101, 102, 103,
105, 117, 119, 125, 150, 153, 187, 230, 231, 235, 242,
248, 257, 259, 277, 280, 283, 284, 286, 288, 291, 292,
293, 300, 318, 331, 334, 337, 338, 348, 349, 356, 364,
365, 368, 369, 372, 374, 376, 377

Ελληνικό Ίδρυμα Ραδιοφωνίας, 73-75

Έλληνες, Ελληνικός λαός, 36, 52, 57, 74, 101, 102, 108, 109, 117,
126, 128, 147, 154, 155, 160, 179, 206, 233, 242, 272,
288, 292, 303, 354, 358

Έλληνες της Κύπρου, Ελληνοκύπριοι, Ελληνικός Κυπριακός λαός,
10, 12, 15, 19, 20, 26, 66, 74, 92, 106, 141, 148, 149, 152,
154, 155, 160, 162, 176, 183, 184, 188, 191, 201, 202,
214, 215, 218, 221, 222, 227, 228, 230, 231, 233, 236,
237, 238, 245, 248, 250, 267, 268, 271, 272, 282, 284,
285, 287, 291, 292, 294, 295, 296, 299, 300, 301, 302,
304, 306, 307, 315, 316, 317, 318, 319, 325, 330, 332,
334, 337, 341, 343, 346, 347, 348, 351, 352, 354, 356,
357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 368, 373, 375, 376,
377, 379, 380, 381

Ελληνισμός, 57, 79, 83, 107, 272, 316, 365, 368, 370

Έλλη Χριστοδουλίδου, 166

Έλλισον, 210

Ελ Σαλβατόρ, 27

Ερμανουήλ Τσουδερός, 16

Έρπα, 185

Εμπορική Λέσχη Λευκωσίας, 13

Εμπορική Σχολή Σαμουήλ, 79, 130, 193

Εμπορικό Λύκειο Αρμοχώστου, 145

Ενετοί, 7

Ενιαίον Αρραγές Εθνικών Μέντων (Ε.Α.Ε.Μ.), 76, 237, 288, 302

Ενίς, 321

ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 16, 19, 20,
21, 23, 24, 26, 31, 32, 33, 43, 52, 67, 73, 74, 83, 97, 146,
152, 225, 248, 260, 272, 284, 336, 339, 358, 361, 366,
374, 379

ΕΝΩΣΙΣ (εφημερίδα), 41, 42

Ένωση Συντακτών Ημερησίων Εφημερίδων Αθηνών, 252, 333

Ενωτικό Δημοψήφισμα του 1950, 9, 19-20, 34, 106

εξορία, εξορίζω, (συν) εξορίστος, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155,
156, 157, 158, 224, 228, 230, 235, 241, 249, 265, 310, 366

επικήρυξη, επικηρύττω, 56, 142, 160, 179, 181, 182, 194, 218

επικουρική αστυνομία, επικουρικός αστυνομικός, 90, 142, 145, 148,
157, 177, 178, 183, 188, 190, 191, 246, 279, 287, 301

Επίσημη Εφημερίδα της Κυβέρνησης (Κύπρου), 130

Επισκοπή (στρατιωτική βάση Άγγλων), 81, 213

επισκαθμία στρατιωτική, 35, 53, 54, 55, 56

Επιτροπή Αθηνών για την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα, 31-33,
37, 82

Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων Κύπρου, 187, 350

Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων Συμβουλίου Ευρώπης, 187,
257, 288, 289, 290

Επιτροπή Συμφιλίωσης Λονδίνου, 306

Εργατική Κυβέρνηση, Εργατικοί, 260, 261

Ερκίν, 377

Ερκιούν, 188

Ευάγγελος Αβέρωφ, 61, 95, 231, 259, 278, 280, 337, 347, 348, 353,
354, 355, 363, 364, 365, 372

Ευάγγελος Ευαγγελάκης (ψευδώνυμο Ερμής), 49, 94
 Ευάγγελος Κουταλιανός, 38, 45, 46
 Ευαγόρας Παλληκαρίδης, 217-219, 220
 Ευαγόρας Παπαχριστοφώρου, 136, 137, 179, 262, 263
 Ευεγενία Τσιάρτα, 159
 Εύξεινος Πόντος, 380
 Ευριπίδης Ηλιάδης, 44
 Ευρύχου, 136, 138
 Ευρώπη, 22, 356
 εχεμύθεια, 52, 76, 84, 242

 Ζάππειον Παρθεναγωγείον, 108
 Ζήνων (γιατρός), 254
 Ζήνων Ρωσσίδης, 251
 Ζορλού, 66, 104, 106, 109, 230, 286, 297, 346, 347, 348, 353, 354, 355
 Ζυρίχη, 297, 354, 355, 356, 357, 358
 Ζωοπηγή, 191

 Ήβη Πουλλίδου - Νησιώτου, 65
 Ηλίας Αλεξόπουλος, 32, 39
 Ηλίας Παπακυριακού, 311, 314-315, 316
 Ηλίας Προδρόμου, 320
 Ηλίας Σαμάρας, 311, 315
 Ηλίας Τσατσόμοιρος, 32
 Ημερολόγιο Διγενή, 39, 40, 49, 174, 225
 Ήντεν (Υπουργός Εξωτερικών και αργότερα Πρωθυπουργός Βρετανίας), 17, 18, 23, 24, 74, 99, 113, 120, 193, 224, 226
 Ηνωμένα Έθνη, βλ. Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
 Η.Π.Α., 28, 29, 104, 106, 109, 241, 247, 248, 249, 283, 284, 294, 302,

336, 338, 376
 Ηραϊόν (κινηματοθέατρο), 276
 Ηρόδοτος Πουλλής, 126, 203

 Θάσος Ηλία, 305
 Θάσος Σοφοκλέους, 88, 134, 181
 Θεμιστοκλής Τσάτσος, 355
 Θεοδόσης Χατζηθεοδοσίου, 185
 Θεόκλητος (Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος), 372
 Θεολογική Σχολή Χάλκης, 108
 Θεός, Θεϊόν, Παντοδύναμος, 38, 47, 49, 53, 57, 64, 160, 162, 177, 189, 195, 203, 204, 209, 211, 212, 214, 216, 219, 251, 299
 Θεόφιλος Ξανθόπουλος, 39
 Θεόφιλος Τουμάζου, 323
 Θερμοπύλαι, 173
 Θεσσαλονίκη, 108, 326, 327
 Θράκη, 227
 Θρησκευτικός σύλλογος, Θρησκευτικό Ορθόδοξο Ίδρυμα (Θ.Ο.Ι.), 216, 313

 Ιάκωβος Καϊσερλίδης, 91
 Ιάκωβος Πατάτσος, 206, 207, 209-212, 220
 Ιαμαϊκή, 263
 Ιγνάτιος ο Θεοφόρος, 212
 Ιεροδιδασκαλείο Λάρνακας, 14
 Ινδία, Ινδίες, Ινδός, 232, 284, 346
 Ινδονησία, 96, 97
 Ινσταμπούλ, 233
 Ιντελλιτζενς Σέρβις, 40, 183, 184, 188, 207

Ιόνια νησιά, 7, 9, 17
 Ιορδανία, 44, 307
 Ισμαήλ Τανσού, 297
 Ισμέτ Πασάς, 103
 Ιωάννα Γεωργίου Ζαχαριάδου, 319
 Ιωάννης Γρηγορίου Μάρκου, 220
 Ιωάννης Ιωαννίδης, 37
 Ιωάννης Κασίνης, 320, 321, 322
 Ιωνάς Νικολάου, 176, 177

 Καζάφνι, 297
 Καθημερινή (εφημερίδα), 74
 Καινή Διαθήκη, 31, 32, 63
 Κάιρο, 17
 Κακοπετρία, 58, 128, 135, 136, 137, 138, 144, 159, 322
 κακοποίηση, κακοποιώ, 157, 183, 186, 187, 252, 255, 319, 324, 329, 344, 345, 349, 351
 Κακουργιοδικείο, 45, 91
 Καλλής Σακκάς, 309
 Καλοπαναγιώτης, 135, 144, 194
 Καλό Χωριό (Λεμεσού), 44
 Καρινάρια, 166
 Κάμπος, 163, 167, 352
 Καννάβια, 135, 196
 Κάννον, 29
 Κανονισμοί έκτακτης ανάγκης, έκτακτα μέτρα, 130-133, 151, 236, 250, 251, 252, 257, 265, 287, 306
 καντόνια, 377
 Καπηλειό, 352

Κάπης Γαβριλίδης, 270
 Καραβάς, 326
 Καραβοστάσι, 267
 Καρβουνάς (τοποθεσία), 133, 134, 322
 Κ.Α.Ρ.Η. (Κύπριοι Αγωνιστές, Ριψοκίνδυνοι Ηγέτες, 37
 Κάρμι, 326
 Καρπασία, 58, 167, 352
 καρτερία, καρτερικότητα, 76, 193, 198, 330
 καταζητούμενος, καταζητώ, 55, 56, 60, 62, 76, 83, 142, 160, 179, 189, 194, 197, 199, 246, 314, 315, 321-322, 323
 Καταστατικός Χάρτης Ηνωμένων Εθνών, 118, 121, 231, 232, 233, 234, 242, 259, 251, 333, 346, 377
 κατηχητικό, 42, 80, 83
 Κάτλιφ, 319
 κατ' οίκον περιορισμός, κέρφιου, 76, 126, 132, 138, 160, 168, 193, 228, 238, 273, 290, 304, 305, 307, 311, 312, 316, 318, 323, 329, 349, 351
 Κάτω Αρίαντος, 262
 Κάτω Παναγιά, 167
 Κάτω Πύργος, 185
 κεντρικές φυλακές Λευκωσίας, 64, 92, 93, 160, 176, 177, 194, 197, 203, 205, 207, 208, 210, 214, 216, 218, 219, 220, 276, 283, 310, 322
 Κέντριου, 282, 305, 318
 Κένυα, 113, 262, 379
 Κέρκυρα, 187
 Κεράνεια, Κυρήνεια, 58, 82, 83, 134, 149, 150, 151, 152, 177, 179, 181, 194, 203, 207, 216, 221, 254, 297, 325, 326, 327, 328, 332, 349, 366
 κέρφιου, βλ. κατ' οίκον περιορισμός
 Κεϋλάνη, 285

Κηφισιά, 37
 ΚιόνεΛι, 299, 300
 Κισσόνεργα, 218
 ΚΙΤΕΜΠ, 67
 κληρικοί, κλήρος, 63, 81, 82, 83, 92, 106, 150, 156, 283, 367
 Κοιλάδα των κέδρων, 164
 κοινοτάρχης, 110
 Κοινοτική Συνέλευση, 375
 Κοκκινοτριμιθιά, 92, 175, 179, 189, 191, 211, 256, 262, 272, 274, 314, 321, 327
 Κόκκινο Φανάρι (τοποθεσία), 133, 134, 262
 Κοκκινοχώρια, 314
 Κολομβία, 27, 346
 Κολωνάκι, 37
 κορμάντος, 90, 179
 κομμουνισμός, κομμουνιστής, 72, 98, 140
 Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας (Κ.Κ.Ε.), 72, 264
 Κομμουνιστικό Κόμμα Κύπρου, 68, 139
 Κοντεμένος, Κοντεμενιώτης, 188, 299
 Κούλλης Κυριακίδης, 177
 Κούρδαλι, 136
 Κουτραφάς, 276
 Κουτσιούκ, 67, 233, 246, 297, 299, 361, 373, 376
 κρατητήρια (στρατόπεδα συγκέντρωσης), 63, 77, 81, 87, 92, 93, 175, 176, 179, 186, 187, 189, 191, 211, 223, 253, 255, 262, 263, 264, 269, 272, 273, 274, 276, 283, 289, 314, 321, 327, 328, 344, 374
 Κρήμερ, 207, 208
 Κρην Μπέπ, 217
 κρησφύγετο, 60, 63, 76, 135, 144, 147, 164, 194, 195, 196, 198, 199,

201, 206, 218, 262, 263, 270, 326, 327, 329, 330
 Κρήτη, 16, 17, 37, 38
 Κρίσνα Μένον, 232, 346
 «κρυφτό σχολειό», 79, 80
 Κυβερνείο, Κυβερνήτης Κύπρου, 9, 12, 13, 14, 15, 19, 22, 25, 26, 39, 46, 51, 66, 67, 81, 84, 88, 90, 91, 92, 96, 99, 111, 114, 115, 116, 120, 121, 123, 130, 131, 132, 139, 141, 142, 145, 150, 151, 155, 159, 160, 170, 171, 174, 201, 224, 229, 236, 246, 249, 252, 255, 263, 265, 267, 276, 281, 282, 283, 290, 291, 292, 295, 299, 318, 331, 335, 344, 351, 352, 366, 368
 Κυθρέα, 58, 185
 Κύκκος (μοναστήρι), 62, 122, 142, 144, 147, 157, 160, 163, 164, 165, 181, 182, 184, 194, 352
 Κυπερούντα, 78, 128, 129, 262, 322
 Κυπριακή Δημοκρατία, Δημοκρατία της Κύπρου, 286, 354, 355, 368, 369, 373, 375, 376, 377
 Κυπριακή Κυβέρνηση, 11, 14, 15, 19, 20, 91, 127, 128, 129, 130, 139, 140, 160, 207, 217, 224, 235, 256, 271, 335, 351, 352
 Κυπριακό (πρόβλημα, ζήτημα), 10, 16, 20, 22, 23, 24, 27, 28, 29, 31, 35, 51, 69, 74, 86, 95, 96, 97, 98, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 107, 108, 109, 110, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 120, 121, 133, 140, 149, 157, 168, 170, 175, 223, 224, 225, 226, 227, 229, 231, 232, 233, 234, 235, 241, 242, 243, 245, 247, 248, 249, 250, 252, 257, 258, 259, 260, 261, 265, 267, 276, 277, 278, 280, 282, 283, 285, 286, 287, 288, 291, 292, 293, 302, 306, 308, 315, 326, 329, 330, 331, 332, 336, 337, 338, 340, 342, 343, 345, 346, 347, 348, 350, 351, 352, 353, 354, 356, 360, 363, 364, 365, 374, 375, 376, 381
 Κυπριακός λαός, Κύπριοι, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 28, 31, 35, 36, 38, 40, 41, 42, 43, 45, 51, 52, 53, 55, 56, 57, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 73, 74, 75, 76, 78, 92, 94, 95, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106,

107, 110, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 121, 122, 123, 124, 126, 127, 133, 142, 144, 152, 157, 162, 163, 169, 173, 175, 184, 187, 192, 193, 206, 214, 220, 223, 227, 228, 229, 231, 232, 234, 235, 238, 239, 241, 242, 245, 247, 248, 250, 251, 252, 256, 257, 258, 260, 261, 263, 264, 265, 267, 270, 271, 272, 274, 277, 279, 280, 281, 282, 284, 285, 286, 288, 290, 292, 293, 294, 302, 323, 328, 330, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 342, 343, 344, 347, 348, 349, 350, 351, 353, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 366, 369, 373, 374, 375, 376, 377, 379, 381

Κυπριακό Σύνταγμα, 355, 373, 376, 377

Κυπριανός (Μητροπολίτης Κιτίου), 9

Κυπριανός (Μητροπολίτης Κυρηνείας), 20, 82, 149, 152, 153, 366

Κύπρος, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 16, 17, 18, 19, 20, 25, 31, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 44, 46, 51, 52, 56, 57, 58, 60, 62, 63, 65, 66, 67, 69, 73, 78, 79, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 94, 96, 97, 98, 100, 101, 103, 104, 105, 106, 107, 109, 110, 111, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 133, 135, 140, 143, 145, 148, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 168, 169, 170, 171, 181, 182, 183, 185, 186, 187, 188, 190, 192, 195, 199, 201, 204, 209, 210, 212, 213, 214, 219, 220, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 239, 241, 242, 244, 245, 246, 247, 249, 251, 252, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 267, 271, 272, 273, 274, 276, 278, 280, 281, 282, 283, 284, 286, 287, 288, 290, 292, 293, 294, 296, 297, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 306, 308, 315, 318, 321, 323, 325, 327, 328, 331, 332, 333, 334, 336, 337, 338, 339, 340, 342, 347, 349, 350, 352, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 373, 374, 375, 377, 379, 380, 381

Κυριάκος Βοσκός, 322

Κυριάκος Διάκος, 326

Κυριάκος Κολοκάσης, 176

Κυριάκος Μακρής, 304

Κυριάκος Μάτσης, 179, 220, 325-328

Κυριάκος Μάτσης, 179, 220, 325-328

Κυριάκος Μαυρονικόλας, 40

Κυριάκος Παναγή Νικολέττης, 220

Κύριλλος Γ' (Αρχιεπίσκοπος Κύπρου), 12

Κωνσταντίνος Καραμανλής, 153, 227, 249, 258, 293, 307, 332, 336, 354, 355, 356, 360, 361, 363, 371

Κωνσταντίνος Λευκωσιάτης (ψευδώνυμο Γούναρης), 62, 63, 64

Κωνσταντίνος Λεωνίδου, 46

Κωνσταντίνος Λοϊζου, 94

Κωνσταντίνος Τσάτσος, 355, 372

Κωνσταντινούπολις, 96, 107, 108, 302, 303, 365

Κώστας Ευσταθόπουλος, 39

Κώστας Λοϊζου Παπαϊακώβου, 220

Κώστας Μιχαήλ, 220

Κώστας Οικονομίδης (ψευδώνυμο Γεδεών), 61

Κώστας Παρτασίδης, 139

Κώστας Χριστοδούλου, 326

Κωστής Ευσταθίου, 166

Κωστής Κουπέπας, 44

Κωστής Παλαμάς, 7

Κωστής Πούλλας, 44

Λαγουδερά, 135

Λάμπρος Καυκαλίδης, 94, 130, 136, 164, 165, 166

Λάνεια, 352

Λανίτειο Γυμνάσιο Λεμεσού, 79, 140, 141, 268

Λάνκαστερ Χάουζ (Λονδίνου), 360

Λάπηθος, 326
 Λάρνακα, 9, 10, 40, 49, 53, 54, 56, 58, 79, 91, 130, 139, 188, 201, 270, 309, 310, 329
 Λάρνακας (της Λαπήθου), 216, 326
 Λεμεσός, 10, 13, 28, 40, 49, 53, 58, 60, 61, 67, 79, 110, 138, 139, 157, 166, 167, 179, 184, 191, 204, 262, 269, 320
 Λένιν, 71
 Λέννοξ Μπούντ, 67, 74, 101, 124, 174, 193, 229, 230, 234, 235, 285, 336, 347
 Λεύκα, 163, 181, 187, 206, 300, 322
 Λεύκαρα, 167
 Λεύκιος Ροδοσθένους, 40, 94
 Λευκόνεικο, 79, 125, 349
 Λευκωσία, 10, 13, 22, 26, 28, 40, 41, 49, 53, 54, 58, 61, 67, 68, 78, 79, 82, 88, 89, 90, 103, 117, 127, 142, 145, 149, 150, 151, 153, 156, 159, 174, 176, 177, 182, 187, 188, 191, 193, 194, 196, 197, 201, 203, 206, 208, 209, 213, 216, 218, 221, 222, 226, 237, 249, 253, 263, 270, 278, 282, 299, 300, 302, 305, 306, 307, 309, 313, 321, 322, 326, 329, 332, 335, 342, 366, 367, 371, 377
 Λευτέρης (ιερέας), 214
 Λητς, 188
 Λίγκουϊτ, 189
 Λιμνάτι, 185
 Λινού, 206
 Λιοπέτρι, 55, 77, 78, 81, 189, 311, 312, 313, 315, 316, 317
 Λοΐζος Χατζηλοΐζου, 143
 Λονδίνο, 11, 12, 20, 24, 51, 96, 99, 100, 101, 102, 104, 106, 107, 110, 115, 116, 117, 119, 120, 121, 153, 168, 174, 224, 225, 228, 230, 234, 239, 245, 247, 248, 263, 279, 281, 285, 290, 295, 306, 315, 331, 339, 355, 356, 359, 360, 361, 362, 363, 374

Λουζινιανοί, 7
 Λουκάς Ανδρέου, 319
 Λουκάς Λουκά, 185
 Λουκία Παπαγεωργίου, 304
 Λούλα Κοκκίνου, 165, 256
 Λουξεμβούργο, 109
 Λουρουτζίνα, 188
 Λουτρό (χωριό), 164
 Λυθράγκωμη, 314
 Λύσανδρος Τσιμίλλης, 139
 Λύση (κωμόπολη), 174, 189, 197, 225, 309, 317
 Λυσός, 218
 Λωζάννη, Συνθήκη Λωζάννης, 103, 105, 225, 293, 296, 337
 Λώρενς Ληθ, 216

Μάθιου, 187
 Μακάριος Β' (Αρχιεπίσκοπος Κύπρου), 14, 19, 20
 Μακεδονία, 327
 Μακκάουαν, 187
 Μακ Κεβόϋ, 187
 Μακμίλλαν (Υπουργός Εξωτερικών και αργότερα Πρωθυπουργός Βρετανίας), 55, 101, 104, 106, 116, 117, 225, 247, 250, 267, 285, 290, 291, 295, 306, 308, 330, 332, 334, 336, 338, 339, 346, 347, 352, 356, 357, 361
 Μαλαισία, 113
 Μάλτα, 90
 Μάμμαρι, 92, 329
 Μανώλης Θεοκλή Χειμώνας, 220
 Μανώλης Μπαντουβάς, 37

Μανώλης Σαββίδης, 274
 Μάου-Μάου, 379
 Μαραθάσα, 177, 182, 352
 Μαραθόβουνος, 315
 Μαραθώνας, Μαραθωνομάχοι, 57, 70
 Μαρία Λάμπρου, 254
 Μάριος Χριστοδουλίδης, 166
 Μάρκος Δράκος (ψευδώνυμο Λυκούργος), 54, 63, 94, 130, 141, 193-195, 208, 220
 Μαρούλα Δάφνη Παναγίδου, 167
 Μάρτιν (Υφυπουργός Αποικιών), 124
 μαστίγωμα, μαστίγωσις, 132, 228
 Μαύρη Βίβλος, 187
 Μαύροι Γκρεμοί (τοποθεσία), 148, 164
 «μαύρος Νοέμβριος», 181, 182, 290
 «μαύρος Οκτώβριος», 319
 Μαχαιράς (μοναστήρι), 198, 200, 253, 352
 Μαχέ, 149, 152, 230
 Μεγάλη Πέμπτη, 274, 275
 Μεγάλη του Γένους Σχολή, 108
 Μελής Νικολαΐδης, 258
 Μενέλαος Παντελίδης, 37
 Μεντερές, 109, 120, 225, 226, 227, 231, 249, 332, 354, 361
 Μεξικό, 345, 346
 Μέρλιν, 187
 Μερσινάκι (τοποθεσία), 141, 142, 194, 206, 208
 Μέση Ανατολή, 104, 105, 117, 229, 246, 337, 344
 μέση εκπαίδευση, μέση παιδεία, 14-15, 79-81, 140
 Μεσολόγγι, Μεσολογιτίσες, 70, 85

Μετόχι μονής Κύκκου στη Λευκωσία, 49, 150
 Μεχμέτ Ασήμ Ερόλ, 188
 Μεχμέτ Καραφαλότ, 188
 Μηλικούρι, 164, 245, 290
 Μηνάς Κωνσταντίνου, 191
 Μίκης Φυρίλλας, 94
 Μικρασιατική εκστρατεία 1922, 33
 Μίλιγκ, 53
 Μιτσερό (μεταλλείο), 91, 128, 329
 Μιχαήλ Αλεθράκης, 46
 Μιχαήλ Ασιώτης, 262, 263
 Μιχαήλ Γεωργάλλας, 179, 191
 Μιχαήλ Ε. Μιχαηλίδης, 64
 Μιχαήλ Καϊλή (Σιάλος), 309
 Μιχαήλ Κουτσόφτας, 213-214, 220
 Μιχαήλ Παπαντωνίου, 46
 Μιχαήλ Χριστοδουλάκης, 46
 Μιχαλάκης Καραολής, 126, 160, 177, 202-204, 220
 Μιχαλάκης Μαραθεύτης, 75, 76, 78
 Μιχαλάκης Παρίδης, 91, 309-310
 Μιχαλάκης Ρωσσίδης, 94, 220
 Μιχαλόπουλος, 49
 Μίχος Ευσταθόπουλος, 39
 Μόδεστος Παντελή, 53, 55, 314
 μοναστήρια, 82
 Μοντγκόμερυ, 262, 379
 Μόρφου, 15, 58, 79, 127, 188, 320, 352
 Μόστρας, 119
 Μουσείο Αγώνος Κύπρου, 32

Μουσουλίτα, 315
 Μουτουλλάς, 144
 Μουφτιζαντέ, 53
 Μπαντούγκ, 73, 96, 97, 98
 Μπάρλοου, 188
 Μπέβαν (βουλευτής), 342, 375
 Μπέβαν (γιατρός), 184
 Μπεν (βουλευτής), 336
 Μπέρτζ, 188
 Μπετόβεν, 208
 Μπήν, 188
 Μπουρχάν Ισίν (Πρόξενος της Τουρκίας στην Κύπρο), 297, 318, 342
 Μπράϊαν Κουμπ, 141
 Μύρτου, 181

 ναζί, ναζισμός, 15, 57, 92, 127
 Ναϊτες, 7
 Νάττιγκ (Βρετανός Υφυπουργός Εξωτερικών), 110
 Νέα Ζηλανδία, 109
 Νέα Υόρκη, 20, 28, 185, 278, 337, 356
 νέοι, νεολαία, 51, 58, 65, 67, 73, 75, 81, 83, 84-86, 140, 142, 144, 162, 163, 255, 273, 298, 324, 370
 Νέος Δημοκράτης (εφημερίδα), 69, 139
 Νεόφυτος Σοφοκλέους, 159, 160
 Νετζέτ Μπέϋ (Αλή Μπέϋ), 297
 Νικόδημος Μυλωνάς (Μητροπολίτης Κιτίου), 12-13, 14
 Νικόλαος Αζίνας, 39
 Νικόλαος Βασιλειάδης, 197, 212
 Νικόλαος Γιάγκου, 185

Νικόλαος Μαυρονικόλας, 46
 Νικόλαος Παπαδόπουλος, 32
 Νικόλας Αβραάμ, 43
 Νικόλας Ιωάννου, 220
 Νικόλας Πενταράς, 46
 Νίκος Αγγελίδης, 88
 Νίκος Γεωργίου, 185
 Νίκος Δημητρίου, 270
 Νίκος Ζαχαριάδης, 72
 Νίκος Ιακώβου Τσαρδελλής, 219
 Νίκος Ιωάννου, 220
 Νίκος Κόσης, 269, 270
 Νίκος Κρανιδιώτης, 102, 107, 174, 175, 222, 225, 231, 248, 259, 295, 339, 356, 357, 360, 361
 Νίκος Ξενοφώντος, 219
 Νίκος Σαρμών (Γεωργιάδης), 176, 177, 220
 Νίκος Σέρβος (ψευδώνυμο Φάουστ), 61
 Νίκος Σοφοκλέους (αρ. 8598), 220
 Νίκος Σοφοκλέους (αρ. 8693), 220
 Νίκος Σπανός, 88
 Νίτσα Χατζηγεωργίου, 92
 Νιχάτ Βασίφ, 210
 Νιχάτ Ερίμ, 225, 226, 355
 Νομοθετικό Συμβούλιο, 12, 13
 Νορβηγία, 109
 Νόρμαλ Άλφρεντ, 216
 Νόρμαν Μπρούκ, 247
 Νόρουιτς, 224
 Νόρσταντ, 356

Νότης Πετροπουλέας (ψευδώνυμο Ευαγόρας), 39, 49
 Ντάλλες (Foster Dalles), 28, 29, 104, 248, 259, 356
 Ντάρλιγκ, 352
 Νταίιλυ Μαίιλ, 379
 Νταίιλυ Χέραλντ, 379
 Ντέμον, 176, 177
 Ντενκτάς, 297, 298
 Ντίαρ, 189
 Ντίνος Μιχαηλίδης, 87
 Ντίνος Χαραλάμπους, 178
 Ντουντάρ Νιζαντζιογλου, 297
 Ντράιμπεργκ, 260, 336

 Ξανθόπουλος – Παλαμάς Χρ. 154, 232, 257, 337, 355
 Ξάνθος Ιακωβίδης, 91
 Ξερός (χωριό), 147, 163, 181
 Ξυλοδαρμός, ξυλοκόπημα, 142, 147, 186, 189, 264, 344, 345, 350

 Οθωμανική αυτοκρατορία, 103
 οικονομικά της ΕΟΚΑ, 61-62
 Οικουμενικό Πατριαρχείο, 233
 Ολυμπιακός (Λευκωσίας), 300
 ομάδα, ομαδάρχης (βλ. και ανταρτική ομάδα), 40, 41, 54, 55, 56, 62, 63, 64, 75, 82, 86, 88, 90, 91, 125, 134, 135, 137, 141, 142, 143, 146, 158, 159, 161, 163, 176, 178, 181, 191, 193, 196, 197, 201, 203, 209, 217, 302, 305, 309, 310, 314, 318, 320, 321, 322, 323, 324, 332, 353, 379
 Ομάδες Καταδρομών Τυφεκιοφόρων (Ο.Κ.Τ.), 60
 ομηρία, 325, 349
 Όμοδος, 196

Ομορφίτα, 92, 175, 176, 187, 254, 327
 ομοσπονδιακή λύση, Κυπριακή Ομοσπονδία, 356, 357
 Ομπσέρβερ, 379
 Ονούφριος Κληρίδης, 14
 οπλισμός της ΕΟΚΑ, 34, 38, 41, 60-61, 146
 Ορά, 201
 Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (Ο.Η.Ε.), 20, 22, 23, 27, 28, 29, 35, 51, 96, 100, 101, 102, 106, 107, 109, 110, 125, 153, 154, 226, 227, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 242, 243, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 257, 259, 260, 267, 277, 278, 279, 280, 282, 284, 300, 306, 329, 332, 333, 334, 336, 337, 338, 339, 340, 345, 346, 348, 349, 350, 351, 355, 374, 377
 Οργάνωση Αριστερών Εθνικοφρόνων (Ο.Α.Ε.), 69, 71
 Οργάνωση Χ, 33
 Οργάνωσις Εθνικής Σωτηρίας, 42
 Ορεινή, 58
 όρκος, ορκίζομαι, 31, 32, 33, 43, 52, 53, 218, 297, 315
 Ορλάνδος Α., 79
 Ορμήδεια, 314
 Οσμάν, 189
 Ουΐλλιαμσον, 183
 Οσμάν Ορέκ, 297
 Ο.Χ.Ε.Ν. (Ορθόδοξη Χριστιανική Ένωση Νέων - Νεανίδων), 41, 83, 193, 197, 209, 309, 315

 Παγκύπρια Εθνική Συνέλευση, 22, 24, 103
 Παγκύπρια Οργάνωση Δημοκρατικών Γυναικών (Π.Ο.Δ.Γ.), 139
 Παγκύπριο Γυμνάσιο, 79, 142, 145, 191, 277, 278, 367
 Παγκύπριο Διδασκαλείο Λευκωσίας, 15

Παγκύπριο Εμπορικό Λύκειο (Λάρνακας), 79, 130, 309
 παθητική αντίσταση, 35, 76, 110, 237, 270-271, 288, 357
 παιδεία, 7, 14-15, 79-81, 99
 Πάϊκραντ, 270
 Παλαιομέτοχο, 213, 214
 Παλαιχώρι, 185, 203, 326
 Παλλάς (κινηματοθέατρο), 88
 Παναγής Λάρκου, 309
 Παναγία, Θεοτόκος, 184, 200, 213
 Παναγιώτης Αριστείδου, 179, 196
 Παναγιώτης Ζαχαρία, 304
 Παναγιώτης Καλλής, 311
 Παναγιώτης Κανελλόπουλος, 101, 355
 Παναγιώτης Παπαναστασίου, 54, 94
 Παναγιώτης Πουλλίτσας, 79
 Παναγιώτης Τουμάζου, 322, 323
 Παναγιώτης Χριστοδούλου, 319
 Παναγιώτης Χρυσοστόμου, 185
 Π.Ε.Κ. (Παναγροτική Ένωση Κύπρου), 41, 254, 313
 παναπεργία, βλ. απεργία
 Πανελλήνιος Επιτροπή Αυτοδιαθέσεως Κύπρου, 33, 372
 Πανεπιστήμιο Αθηνών, 37, 51, 88
 Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 326
 Πανίκος Σωτηρίου, 268
 Πάνω Αμιάντος, 262
 Πάνω Ζώδια, 185, 322
 Παπαγρηγόρης, 44
 Παπαδόπουλος Χρ., 39
 Παπαντώνιος Ερωτοκρίτου, 211

Πανασταύρος Παπαγαθαγγέλου, 41, 42, 82, 83, 149, 151, 153, 366
 Παπαχριστόφορος Λαζαρής, 263
 Παπούτσα, 158, 191
 Παραλίμνι, 90
 Παρασκευάς Χοιροπούλης, 213, 214
 Παρίσι, 346, 347, 348, 354, 356
 Πάσφηνλντ (Υπουργός Αποικιών), 12
 Πάσχα, 224, 275
 Πάτρικ Τζων Χέιλ, 213
 Παύλος (Βασιλέας Ελλάδας), 102, 373
 Παύλος Νικήτας, 94, 164, 165
 Παύλος Παναγιώτου, 220, 321, 322
 Πausanίας (Δήμαρχος Αθηναίων), 372
 Πάφος, 10, 38, 40, 45, 46, 58, 60, 61, 144, 167, 217, 270
 Πεδουλάς, 181
 Πειραιάς, 39, 60
 Π.Ε.Κ.Α. (Πολιτική Επιτροπή, Κυπριακού Αγώνα), 58, 59, 65, 79, 192, 236-239, 256, 280, 288, 302, 382
 Πελένδρι, 196
 Πέλλα-Παῖς, 326, 349
 Πενταδάκτυλος, 148, 181, 197, 198, 380-381
 Πενταμερής Διάσκεψη Λονδίνου, 360, 361
 Π.Ε.Ο. (Παγκύπρια Εργατική Ομοσπονδία), 69, 139
 Π.Ε.Ο.Ν. (Παγκύπρια Εθνική Οργάνωση Νεολαίας), 41, 193, 309, 313
 Πέρα Βάσα (τοποθεσία), 165
 Περσία, 346
 Πετράκης Γιάλλουρος, 145-147
 Πετράκης Κυπριανού, 201-202

Πέτρος Κικαύκας, 96
 Πέτρος Παπαϊωάννου, 94
 Πέτρος Στυλιανού, 88, 94
 Πεύκου μάχη, 129, 262
 Πίαρσον Ντίξον, 346
 Πίνδος, 16, 33, 173
 Πιτσιλιά, 43, 89, 91, 128, 129, 136, 159, 167, 195, 196, 197, 198, 234, 238, 262, 329
 Πλατεία Αρχιεπισκοπής, 145, 278
 Πλατεία Μεταξά (Πλατεία Ελευθερίας), 89, 90, 127
 Πλατεία Συντάγματος, 242
 Πλάτρες, 182, 188, 253
 Πλάτων Στυλιανού, 185, 345
 πληθυσμός (άμαχος), 35, 36, 55, 58, 75, 76, 123, 161, 187, 221, 223, 231, 236, 237, 238, 261, 262, 270, 296, 300, 301, 302, 304, 308, 319, 324, 353, 375
 πληροφορία, πληροφορώ, 46, 58, 59, 61, 73, 75, 86, 129, 147, 148, 161, 163, 168, 170, 171, 184, 186, 261, 286, 294, 303, 307, 311, 321, 334, 335, 337, 340, 353, 358, 360
 πνευματικός ανεφοδιασμός, 62-65
 Πολέμι, 92, 344, 345
 Πολεμικό Συμβούλιο Βρετανίας, 18
 Πόλις Χρυσοχού, 167
 Πολιτική Επιτροπή ΟΗΕ, 27, 231, 247, 278, 281, 329, 345
 Πολύκαρπος Γιωρκάτζης, 176, 177, 195
 Πολύκαρπος Ιωαννίδης, 82, 149, 152, 153, 366
 Πολύστιπος, 185, 253, 254
 Ποταμίτισσα, 196
 Πρέτικαστ, 188
 προδίδω, προδοσία, προδότης, 136, 138, 142, 143, 174, 184, 188,

191, 194, 195, 198, 210, 262, 310, 323, 326
 Πρόδρομος Ξενοφώντος, 185
 Πρόεδρος Κυπριακής Δημοκρατίας, 373, 375, 376, 377
 προκήρυξη, 56, 168, 170, 171, 225, 243, 270, 271, 272, 276, 330, 350, 351, 359
 Προξενείο Ελλάδας στην Κύπρο, 371
 Πρόξενος Ελλάδας στην Κύπρο, 61, 243, 244, 287, 313, 366
 προπαγάνδα, 127, 175, 201, 236, 242, 261, 289
 προσωποκράτηση, 91, 92
 Πρώτη Απριλίου, 51, 53, 54, 55, 56, 67, 96, 162, 193, 197, 203, 272, 274, 309, 314, 315, 321, 368, 371
 Πτι-Παλαί (πρώτην Μεγάλη Βρετανία), 241, 356
 Πύλα, 92, 189, 269, 289, 314
 Πύργος (Τηλλυριάς), 181, 185, 206
 Πωμός, 167, 352

 Ραδιοφωνική εκπομπή, ομιλία, συνέντευξη, ραδιοφωνικός σταθμός, ραδιόφωνο, 16, 53, 54, 72, 73, 143, 159, 170, 175, 193, 201, 226, 231, 236, 260, 306, 313, 329, 342, 352, 360
 Ράντκλιφ, 175, 223, 226, 228, 229, 230, 245, 251
 Ραούφ Ντενκτάς, βλ. Ντενκτάς
 Ρένος Κυριακίδης, 88, 89, 128, 134, 159
 Ρενταγουαίν, 289
 Ριζά Βουρουσκάν, 297, 298
 Ριχάρδος Λεοντόδυμος, 7
 Ρογήρος Σιηπιλλής, 330
 Ρόδος, 38, 39
 Ροδού Πατάτσου, 211
 Ρόμαν (Μάριος), 189
 Ρόμπεν Λίντζη, 185, 252

Ρόμπινς (Αρχηγός Αστυνομίας), 89, 129
Ρόναλντ Στορς (Κυβερνήτης), 14
Ρος (ταξίαρχος), 59
Ρότζερ Άλλεν, 250, 252, 258, 293, 339
Ρούφος, 163
Ρώμη, 212, 348
Ρώυτερ, 284

Σάββας Κουλλαπής, 158
Σάββας Λοϊζίδης, 32
Σάββας Ροτσίδης, 78, 329-330
Σαϊττάς, 166, 167
Σακελλαρίου (ναύαρχος), 39
Σαλαμινομάχοι, 57
σαμποτάζ, σαμποτέρ, 35, 37, 40, 58, 86
Σανατόριο (Κυπερούντας), 135
Σαν Σουσί, 152
Σάντυς (Υπουργός Άμυνας), 246
Σεβέριος βιβλιοθήκη, 145, 277, 278, 279
Σένβορν, 188
Σειρήν (πλοιάριο), 38, 39
Σ.Ε.Κ. (Συνομοσπονδία Εργατών Κύπρου), 41, 193, 204, 216, 313
Σέλγουϊν Λόυντ, 286, 342, 347, 348
Σελίμ Σαρπέρ, 280
Σεσίλιαν (ατρόπλοιο), 318
Σεϋχέλλες, 82, 113, 149, 152, 153, 156, 157, 224, 230, 235, 241
σημαία, 14, 15, 130, 132, 142, 144, 145, 201, 217, 270, 279, 355, 368
Σίντνεϋ Μόνταγκιου Τέυλορ, 204
Σκότλαντ Γιάρντ, 187

Σμολένσκη, 10
Σμύρνη, 96, 107, 108
Σόαμς, 352
Σοβιετική Ένωση, 280
Σολέα, 182, 194, 262, 263, 323, 352
Σόλος, 141
Σολωμός (Διονύσιος), 219
Σολομών, 247
Σουέζ, 44, 90, 179, 216, 229, 314
Σουλεϊμάν Μεχμέτ Γιλτιρίμ, 188
Σούλι, Σουλιώτισσες, 70, 85, 353
Σπάακ, 226, 259, 338
Σπαρτιάτισσες, 85, 202
Σπεκτέιτορ, 379
Σπέσιαλ Μπράντς (Ειδικός Κλάδος της Αστυνομίας), 148, 187, 188, 254
Σπήλια, 129, 134, 136, 159, 262
Σπυριδάκης, 278
Σπυρίδων (Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος), 38
Σπύρος Κυριάκου, 176
Σπύρος Μελάς, 373
Σπύρος Παπαγεωργίου, 380
Σπύρος Χατζηγιακουμής, 185
στάση, στασιάζω, στασιασμός, 181, 182
Σταυρόπουλος Δ. 32
Σταύρος Δημητρίου, 219
Σταύρος Ποσκώτης (ψευδώνυμο Ορέστης), 41, 49, 56, 91
Σταυρός της Ψώκας (δασικός σταθμός), 164, 218
Στέλιος Μαυρομάτης, 213, 216-217, 220

Στέλιος Ξαπόλυτος, 164
 Στέλιος Παυλίδης, 207
 Στέλιος Σιάμισης, 94
 Στέλιος Τριταίος, 185
 Στέφανος Πρωτοπαπάς, 254-255
 Στέφανος Στεφανόπουλος, 29, 102, 104
 Στρατιωτική Σχολή Βερσαλλιών, 33
 Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων Αθηνών, 33
 Στρόβολος, 61
 Στυλιανός Λένας, 63, 130, 191, 196, 197, 220
 Στύλλοι (Αρμοχώστου), 185
 Συμβούλιο Ασφαλείας ΟΗΕ, 153, 300, 306, 377
 Συμβούλιο Βελτιώσεως, 237
 Συμβούλιο Ιστορικής Μνήμης Αγώνα ΕΟΚΑ 1955-1959, 5, 75
 Συμβούλιο της Ευρώπης, 187, 257, 374
 Συμφωνίες Ζυρίχης - Λονδίνου, 267, 298, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 368, 369, 373, 374, 375, 376, 381
 Σύμφωνο της Βαγδάτης, 245, 246
 Σύνδεσμοι της ΕΟΚΑ, 41, 58, 59, 138, 164, 167, 327
 Συνθήκη Εγγυήσεως, 354, 357
 σύνταγμα (βλ. και Κυπριακό Σύνταγμα), 101, 115, 116, 122, 123, 157, 175, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 245, 283, 287, 291, 293, 294, 332
 Συντηρητικό Κόμμα Βρετανίας, βλ. Τόρνηδες
 Σχολή Εφέδρων Αξιωματικών Ελλάδας, 198
 Σχολικές Εφορείες, 14
 Σωκράτης Λοϊζίδης, 32, 39, 46
 Σωτήρης Τσαγκάρης, 196
 Σωφρόνιος (Αρχιεπίσκοπος Κύπρου), 9

Τάλα, 218
 Ταλάτ, 188
 Ταλαιδώρας (γιατρός), 254
 Ταξίν Αλή Ριζά, 188
 Τεύκρος Λοϊζου, 179, 194, 269, 270
 Τέυλορ, 312
 Τζελάλ Μουσταφά, 297
 Τζέραλντ Ο' Ντρίσκολ, 185, 252
 Τζώρτζ Σίγκλαϊρ, 263, 282
 Τηλλυριά, 164
 Τόμας Άνθεμ, 156
 τομεάρχης, τομέας, 41, 48, 49, 55, 56, 58, 61, 88, 89, 91, 128, 134, 136, 138, 144, 147, 164, 167, 168, 174, 179, 181, 189, 194, 196, 197, 198, 201, 236, 237, 263, 270, 271, 272, 283, 309, 310, 314, 315, 317, 318, 320, 323, 326, 327, 328, 353, 371
 Τόρνηδες, Συντηρητικοί, Συντηρητικό Κόμμα, 192, 223, 224, 241, 336, 341, 347, 350
 Τουρκία, 9, 51, 96, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 225, 226, 227, 231, 232, 233, 245, 248, 259, 260, 283, 284, 286, 287, 288, 291, 293, 294, 296, 298, 299, 302, 308, 318, 331, 332, 334, 336, 338, 339, 342, 345, 346, 353, 354, 355, 357, 359, 369, 375, 377
 Τουρκική Κυβέρνηση, 51, 66, 96, 99, 100, 104, 119, 120, 231, 232, 233, 246, 291, 297, 302, 303, 331, 342, 356, 369, 374, 376, 377
 Τουρκική Φοιτητική Ομοσπονδία, 302-303
 Τουρκοκυπριακό Εθνικό Κόμμα, 67
 Τουρκοκύπριοι, Τούρκοι της Κύπρου, 12, 15, 51, 67, 68, 90, 105, 106, 109, 124, 142, 143, 148, 149, 157, 175, 177, 178, 186, 189, 190, 191, 192, 210, 221, 222, 223, 230, 231, 233, 245, 246, 248, 252, 260, 279, 282, 284, 285, 287,

288, 291, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 306,
307, 308, 309, 314, 318, 319, 323, 324, 330, 332, 333,
340, 341, 342, 346, 347, 348, 354, 356, 357, 358, 359,
361, 362, 363, 373, 375, 376, 377, 382

Τούρκοι, Τούρκος, 7, 66, 96, 102, 103, 105, 107, 108, 109, 225, 248,
267, 268, 280, 286, 292, 297, 306, 334, 338, 342, 348,
354, 356, 358, 364, 365, 375

Τραχώνι Κυθρέας, 114

Τρεις Ελιές, 167

Τριακόσιοι του Λεωνίδα, 57, 200

Τρία Μίλι, 297

Τρίκωμο, 72, 255

Τριμερής Διάσκεψη Λονδίνου, 51, 96, 99, 100, 101, 102, 103, 104,
106, 107, 110, 115, 225, 248, 295

Τροοδίτισσα (μοναστήρι), 26, 166

Τρόδος, 133, 148, 158, 166, 181, 182, 184, 196, 262, 290

τροφοδοσία, τροφοδότης, 60, 75, 82, 262, 304

Τσάδα, 217

Τσάμπερλαιν, 10

Τσάρλς Κήττλν, 90

Τσαρλς Πήνκ, 74, 101

Τσάσλερ, 188

Τσώρτσιλ, 10, 16, 18

Τύπος (εφημερίδες, περιοδιά), 26, 37, 42, 67, 69, 86-87, 139, 167,
168, 179, 182, 225, 232, 246, 252, 253, 256, 257, 271,
275, 282, 289, 297, 298, 299, 300, 302, 306, 313, 322,
331, 340, 356, 358, 360, 371, 379

Υπηρεσία Πνευματικού Ανεφοδιασμού της ΕΟΚΑ, 62-63

Υπουργείο Αποικιών Βρετανίας, Υπουργός Αποικιών, 10, 12, 18, 19,
20, 25, 55, 67, 101, 119, 124, 174, 229, 230, 235, 245,

283, 285, 336, 347, 359

Υπουργείο Βορείου Ελλάδος, 108

Υπουργείο Εξωτερικών Βρετανίας, Υπουργός Εξωτερικών, 55, 101,
104, 117, 119, 286, 295, 342, 347, 359, 361

Υπουργείο Εξωτερικών Ελλάδας, Υπουργός Εξωτερικών, 61, 95,
102, 104, 105, 231, 243, 259, 260, 278, 280, 337, 346,
347, 353, 354, 355, 356, 359, 361, 363, 372

Υπουργείο Εξωτερικών Η.Π.Α., Υπουργός Εξωτερικών, 104, 106,
248, 249, 259, 302, 356

Υπουργείο Εξωτερικών Τουρκίας, Υπουργός Εξωτερικών 104, 105,
109, 230, 286, 297, 302, 303, 346, 347, 353, 354, 355,
356, 361, 377

Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού Κύπρου, 93

Υπουργικό Συμβούλιο Κυπριακής Δημοκρατίας, 375, 377

Υπουργός Προεδρίας Ελληνικής Κυβέρνησης, 372

Υπουργός Στρατιωτικών Βρετανίας, 352

Φαζίλ Κουτσιοούκ, βλ. Κουτσιοούκ

Φανερωμένη (ναός Λευκωσίας), 22, 26, 82, 142, 151

φασιστής, φασισμός, 15, 57, 92, 127

Φειδίας Συμεωνίδης, 179, 198

Φιλελεύθερος (εφημερίδα), 300

Φλήγκαρς, 148

Φλουρέντζα Κάρυου, 77

Φοινί, 135

φοιτητής, 37, 38, 51, 88, 188, 233

Φουτ, 263, 265, 267, 271, 277, 281, 282, 283, 285, 286, 287, 290,
292, 299, 305, 306, 307, 329, 331, 332, 351, 352, 366

Φράνσις Νόελ Μπαίκερ, 224

Φρίξος Δημητριάδης, 314

Φρίξος Λάμπρου, 220
 φρούριο Κερύνειας, 92, 94, 177, 178, 179, 194
 Φρουδάς Α., 313, 366
 Φυλακισμένα Μνήματα, 197, 218, 220
 φυλλάδιο, 56, 61, 63, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 86, 127, 139, 146, 155, 162, 170, 171, 175, 183, 192, 201, 222, 233, 234, 237, 238, 245, 256, 263, 265, 276, 282, 288, 290, 294, 296, 298, 304, 306, 315, 323, 328, 329, 330, 332, 334, 335, 363, 368
 Φύλλις Ταφτ, 201
 Φώτης Παπαφώτης, 88
 Φώτης Πίττας, 81, 188, 190, 311, 314, 316
 Φώτιος Χριστοφί, 181

 Χαλκίν Σεσί, 297
 Χάμμαρσκελντ, 232
 Χαμπής Μπακαλούρης, 208
 Χανδριά, 129, 158, 262
 Χανιά, 17
 Χαράλαμπος Μούσκος, 130, 141, 142, 143, 194
 Χαρίλαος Μιχαήλ, 141, 206, 207, 208-209, 220
 Χαρίλαος Ξενοφώντος, 88, 94, 136
 Χάρντιγκ, 84, 96, 101, 111, 113, 114, 115, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 130, 139, 140, 143, 144, 148, 149, 150, 152, 154, 155, 159, 160, 161, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 174, 175, 182, 183, 184, 193, 209, 224, 225, 226, 230, 234, 238, 239, 241, 245, 246, 249, 252, 261, 263, 264, 265, 267, 282, 328, 331, 357, 366
 Χάρτης Ειρηνικού, 118, 121
 Χάρτης Πότομακ, 118, 121

Χέντερσον, 248
 Χιλή, 109
 Χλώρακα, 39, 40, 45, 46
 Χόλινταιν, 184
 Χολμς, 226
 Χόπκινσον (Υφυπουργός Αποικιών), 24
 Χριστάκης Ελευθερίου, 94
 Χριστάκης Νικολάου, 46
 Χριστάκης Τρυφωνίδης, 314
 Χριστιανοσύνη, 154
 Χριστόδουλος Πενταράς, 46
 Χριστόδουλος Σώζος, 11
 Χριστός, 65, 198, 216, 310
 Χρίστος Αποστόλου, 220
 Χρίστος Κυριάκου, 219
 Χρίστος Κωνσταντίνου, 220
 Χρίστος Σαμαράς, 311, 315, 316
 Χρίστος Τσιάρτας, 158, 159
 Χριστοφής Οικονομίδης, 19, 119
 Χριστοφής Παντελή, 56
 Χριστοφής Ν., 44
 Χρύσανθος Μυλωνάς, 262, 263
 Χρυσόστομος Παναγή, 212, 219
 Χωριτικές Αρχές, 14, 237

 Ψαλμός, ψαλμωδός, 63, 64, 190, 195
 ψήφισμα ΟΗΕ, 27, 232, 233, 234, 235, 242, 243, 246, 280, 281, 346, 347, 349, 353, 377

Σημείωση: Τα ονόματα Αρχιεπίσκοπος Μακάριος Γ', Γεώργιος Γρίβας - Διγενής και ΕΟΚΑ παραλείπονται, γιατί αναφέρονται πολύ

συχνά στις σελίδες του βιβλίου.

Ξενογλωσσες λέξεις και φράσεις

B.B.C, 182, 236

Belcher, 249

Butterworth, 104, 106, 107, 248

Courtney, 249

Daily Mirror, 156

David Toon, 256

detension without trial, 92

Ernest Bevin, 18, 19

Everett Gleason, 248

Foster Dalles, βλ. Ντάλλες

habeas corpus, 91, 92

Harding, βλ. Χάρντιγκ

Jeffrey Leach, 254, 255

John, 255

Linzee, βλ. Ρόμπεν Λίντζη

Lodge, 249

Manchester Guardian, 156

NAAFI, 317

NATO (Βορειοατλαντικό Σύμφωνο), 108, 118, 226, 234, 235, 245,
246, 247, 251, 259, 280, 283, 334, 338, 346, 347, 356,
358, 376

O' Driscoll, βλ. Τζέραλντ Ο' Ντρίσκολ

Times (Λονδίνου), 168, 298, 331

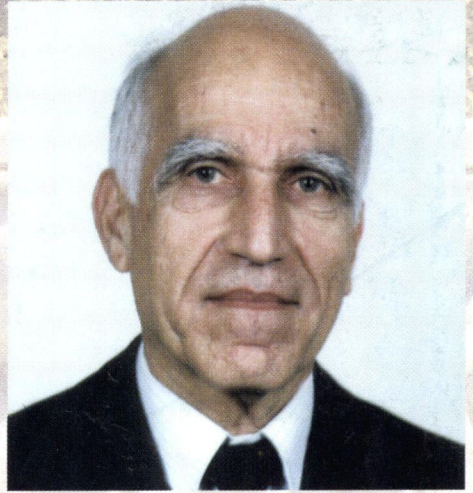
Times of Cyprus, 201, 289, 331

T.M.T., 296, 297, 298, 299, 307, 319, 332

veto, βλ. βέτο

Violation of rights in Cyprus, 185

William Whicombe, 258

Ο **Ανδρέας Βαρνάβας** γεννήθηκε στη Λεμεσό το 1929. Είναι απόφοιτος του Ελληνικού Γυμνασίου Λεμεσού και της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών. Εργάστηκε ως φιλόλογος σε σχολεία μέσης εκπαίδευσης 37 χρόνια (1952-1989). Στα τελευταία 19 χρόνια της υπηρεσίας του ήταν διευθυντής.

Διετέλεσε μέλος Διοικητικού Συμβουλίου πολλών Ιδρυμάτων και Οργανώσεων. Σήμερα είναι Γενικός Γραμματέας του Κεντρικού Συμβουλίου του Ιδρύματος Σολομώντος Παναγίδα, μέλος του Ανωτάτου Συμβουλίου του Συνδέσμου Αγωνιστών Πόλεως και Επαρχίας Λεμεσού, μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου του Ιδρύματος Απελευθερωτικού Αγώνα ΕΟΚΑ 1955-1959.

Μελέτες του σε θέματα φιλολογικά, ιστορικά, παιδαγωγικά, θρησκευτικά και εθνικά δημοσιεύθηκαν σε βιβλία, περιοδικά και εφημερίδες.

Το Ίδρυμα Απελευθερωτικού Αγώνα ΕΟΚΑ 1955-1959 εξέδωσε το βιβλίο του «Σύντομη Ιστορία του Απελευθερωτικού Αγώνα ΕΟΚΑ (1955-1959)» και ακολούθησε έκδοσή του στα Αγγλικά και Ισπανικά.

Με την Ιερά Αρχιεπισκοπή Κύπρου συνεργάζεται στην έκδοση 10 τόμων Κυπρίων Μηναιών, οι οποίοι περιέχουν Ακολουθίες Αγίων για λειτουργικούς σκοπούς. Μέχρι σήμερα έχουν εκδοθεί 7 τόμοι.

